HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populaire Skildringer af

historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

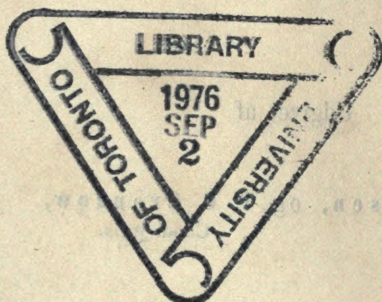
Joh. Petersen, og **F. C. Granzow,**
Pastor, Cand. juris.

1873. Første Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1873.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

INDHOLD.

Corruptionen i Østerrig.*)

I.

Corruptionen i Pressen.

Pressen er som Leder af den offentlige Mening hyppig bleven kaldt en evropæisk Stormagt. Utvivlsomt er det i ethvert Fald, at den overalt besidder en mægtig Indflydelse, og at den kan virke desto mægtigere i en Stat, jo mere Befolkningen har vænnet sig til at lytte til dens Ord, at følge dens Raad og at holde sig dens Domme efterrettelig.

Pressens Indflydelse er i enhver Stat stedse mere eller mindre afhængig af Befolkningens Karakter. Er denne tilbøjelig til at tage sig Livet let og mere hengiven til Nydelse end til Eftertanke, saa vil den gjerne overlade dette Arbejde til Enkelte og beredvillig acceptere disses Mening som rigtig. At virke paa en letsindig Befolkning er langt lettere end ved Ord eller Skrift at rive et Folk med sig, som i et-

*) Efter »Die Corruption in Oesterreich«, af Forfatteren til »Volkswirthschaftliche Zustände in Oesterreich«. Tidsskriftet har tidligere leveret en Bearbejdelse af sidstnævnte Skrift, og da nærværende Afhandling væsentlig maa betragtes som en Fortsættelse af hin, har man troet ogsaa at burde gjøre Læserne bekjendte med denne, og det saameget mere, som det vistnok efter Alt, hvad der er kommet for Dagens Lys, er nødvendigt at gjøre sig fortrolig med den Tanke, at det østerrigske Statslegeme vil komme til at undergaa betydelige Forandringer — maaske allerede i en nær Fremtid.

hvert Tilfælde er tilbøjeligt til at tænke selv. Heraf er det forklarligt, at Pressen i Frankrig til enhver Tid har været i Stand til at udøve en indgribende Indflydelse paa den offentlige Mening, medens dette paa ingen Maade kan siges at have været Tilfældet i Tyskland, navnlig ikke i Nordtyskland. Og hvad der i saa Henseende gjælder for Frankrig, gjælder ogsaa for en væsentlig Del for Østerrigs Vedkommende. Ogsaa den østerrigske, navnlig den wienske Befolkning er langt mere tilbøjelig til at se Livet fra dets muntre end fra dets alvorlige Side; ogsaa i Østerrig overlader man sig gjerne til Enkeltes aandelige Førelse, uden nøje at overveje, hvilken Fare man derved udsætter sig for.

Under saadanne Forhold maa Pressens Indflydelse i Østerrig være ganske umaadelig, og den er det ogsaa i Virkeligheden. Der udgaar i Wien et meget stort Antal Blade, hvoraf flere udkomme 2 Gange daglig, og de udbredes i flere Tusinde Exemplarer. Disse Blades Artikler danne en Rettesnor for den overvejende Del af Befolkningen, hvad der jo særlig gjælder for de større Blades Vedkommende. Jo lettere den offentlige Mening imidlertid lader sig lede gjennem Pressen, desto vigtigere er det, at denne er fuldstændig hæderlig og ubestikkelig.

Destoværre kan man ikke paastaa dette, i det Mindste ikke om den største Del af de wienske Blade. Ganske vist gives der ogsaa i Wien Blade og Journalister, som ikke lade sig paavirke fra nogensomhelst Side hverken i politisk eller økonomisk Henseende; men disses Tal er forsvindende lille i Sammenligning med de wienske Blades og Journalisters samlede Antal.

En saadan Dom kan synes haard og overdreven; den, som imidlertid kjender Forholdene, maa dog indrømme, at dette virkeligt er i Overensstemmelse med den fulde Sandhed.

Vi skulle til Støtte for denne Paastand anføre et Exempel, hentet fra Udtalelser i selve de østerrigske Blade.

«Deutsche Zeitung», som er et af de største wienske Blade, udtaler sig i en ledende Artikel, «Om Pressen», paa følgende Maade specielt om de politiske Svingninger, som meget let kunne indtræde hos Redactionerne.

. . . . «Journalisterne ere magtesløse (ligeoverfor saadanne Svingninger), fordi den hæderligste Medarbejder kan blive afløst af den mest uhæderlige; Bladejernes Karakterfasthed er en ubestemmelig Størrelse, idet end ikke den mest erfarne Kjender af den menneskelige Natur tør fordriste sig til at bestemme den Vinkel, under hvilken Parti- og Privatinteresserne krydse hverandre. Et tro vi imidlertid at kunne udtale, nemlig at Tiden ikke er skikket til at udvikle faste og bestemte Karakterer, og at en Bladejers Rigdom snarere forøger end formindsker denne Fare.

Hvad der gjør Forholdet mellem Parti og Presse end mere prekært, er den sørgelige Kjendsgjerning, at Bladejerne og saa at sige ogsaa Journalisterne — takket være Bladskatten — næsten ere tvungne til at drive Handel med deres Overbevisning, at de have vænnet sig til at samle deres vigtigste Indkomster fra Kilder, som man ikke kan nævne offentlig.

Hertil kommer den meget betænkelige Metamorfose, som er foregaaet med et stort Antal Blade. Store og smaa Organer ere gaaede over i Bankers Eje, saaledes at altsaa hverken de nominelle Ejere eller Medarbejderne raade over Bladets Meninger, men derimod en Banks Bestyrelsesraad. Idag ere Bankerne forfatningstro — men stiller et feudalt Ministerium i Morgen de nye Directører en rigtig solid Concession i Udsigt, er det meget tvivlsomt, om deres Kjærlighed til Forfatningen vil staa sin Prøve. Maaske ville de aldrig anvende deres Indflydelse for visse klerikale Øjemeds Skyld; det nationale Program er derimod til Salgs hos de fleste af dem, det vove vi her at udtale offentlig».

Naar man selv i Østerrig, i et af de største og betydeligste Blade, fælder en saadan Dom over den østerrigske

Partipresse samt om dennes politiske Paalidelighed saavel som om dens Indtægtskilder, hvoraf nogle end ikke kunne omtales offentlig, kan der ingen Tvivl være om, at Pressen selv maa være i højeste Grad corrumperet. «Deutsche Zeitung» bebrejder Journalisterne, at de ikke forsvare nogen politisk Mening, men kun lade sig bestemme af den materielle Gevinst, at de i økonomiske Øjemed drive Handel med deres Overbevisning, og naar det med Hensyn til denne Paastand søger at vælte Skylden over paa den høje Bladskat, kan det faktisk kun betragtes som en Besmykkelse, thi hvor trykkende Skatten end er, forstaa Bladejerne dog udmærket at lade Avertissementerne betale den.

Naar endelig et af selve de østerrigske Blade charakterisere disse Forhold paa ovenanførte Maade, vil vist enhver Uhildet give os Ret i, at en saadan Dom ingenlunde kan siges at være altfor haard, men tværtimod er altfor mild! Og det er naturligvis ogsaa Tilfældet. En fuldstændig objektiv Kritik vilde lyde ganske anderledes; thi den maatte aabenbart udtale, at Pressen efterhaanden er bleven fuldstændig corrumperet.

Vi berørte ovenfor, at Bladene vare komne i Bankinstituternes Hænder, og vi skulle i saa Henseende anføre nogle faa Data. «Neue freie Presse» ejes i Fællesskab af Unionsbanken og den engelsk-østerrigske Bank: «Presse» af Wiener Bankforening; «Neue Wiener Tagblatt og Constitutionelle Vorstadt-Zeitung» af Aktieselskabet «Steyrermühl», som er blevet dannet af Wiener-Vexlerbank i Løbet af dette Aar.

Disse fire Blade ere netop de mest udbredte; medens de to Førstnævnte fortrinsvis læses i de bedre stillede Kredse, læses de to Sidstnævnte navnlig i Mellem- og den lavere Klasse. De ere som sagt i Hænderne paa Bankinstituterne, som selvfølgelig til enhver Tid kunne udøve en betydelig Indflydelse paa deres Indhold. Betydningen heraf bliver egentlig først klar, naar man samtidig erindrer, at samtlige

øvrige i Wien udkommende Dag- og Ugeblade ikke have et saa stort Oplag som det, hine fire Blade daglig lade trykke.

Desuden maa en anden Omstændighed heller ikke lades ude af Betragtningen, og som vi derfor ved denne Lejlighed ikke skulle forbigaa. I Wien udgaar der nemlig en uhyre Mængde Ugeblade, som næsten udelukkende kun beskæftige sig med national-økonomiske eller finantsielle Spørgsmaal. Flere af disse Blade, og deriblandt betydeligere, staa i direkte Forbindelse med Banker eller andre Aktieforetagender, det vil sige, de ere grundlagte med disse Instituters Penge og holdes næsten udelukkende af dem.

Det er klart, at alle disse Blade ikke kunne være uafhængige. Dette Spørgsmaal skulle vi imidlertid ikke her gaa nærmere ind paa, idet vi ganske kunne henvise til de paa andre Steder givne Oplysninger, navnlig om de forskjellige Maader, paa hvilke Bladene blive understøttede, i hvilken Henseende vi kun skulle minde om de direkte Pengeunderstøttelser, de forhøjede Betalinger for Avertissementer samt de ved Aktieemissioner forbeholdte Fordele, som Bankerne og Aktieselskaberne lade Bladene og Redactørerne tilflyde*). Kun skulle vi med Hensyn til de Begunstigelser (Betheiligungen), som Journalisterne nyde ved Emissionen af nye Aktier, hidsætte en Artikel, som et af de mest udbredte wienske Blade for nogle Aar siden indeholdt, og som lyder saaledes:

«Hvad vil det egentlig sige «Begunstigelse» ved en Aktieemission? Man faar for sine Penge Aktier i et nyt Foretagende til Parikurs. Opnaa disse Aktier derpaa en Agio (Opgjæld), saa vinder den Begunstigede paa hver Aktie lige saa Meget, som Agioen beløber sig til. Naar derfor Bankinstituter ved saadanne nye Foretagender overlade Journalisterne Aktier til Parikurs, er det kun en Høflighed, en Villighed, ganske analog med den, Directionen for Burg- og

*) Se Historisk Archiv 1872. I. P. 328 og flg.

Hofoperatheatret viser, naar den ved Opførelsen af nye Stykker overlader Journalisterne Siddepladser til de sædvanlige Priser, medens det store Publikum ofte maa betale dem med ublue Priser, fordi det maa forskaffe sig dem paa anden eller tredie Haand. Denne Hoftheater-Directionens Villighed adskiller sig ikke i mindste Maade fra den, Bankinstituterne vise Journalisterne. Det er ingen Belønning og ingen Bestikkelse! Saadant vilde det kun være, naar Bladene notorisk vilde anbefale slette Emissioner for Publikum. Ved deres Begyndelse ere imidlertid næsten alle Aktieforetagender gode, thi ellers kunde de slet ikke blive dannede —, daarlige plejede de først at blive senere, navnlig ved slet Ledelse, uredelig Førelse o. s. v. Men ligesaalidt som en hæderlig Journalist lader sig bestemme af den Omstændighed, at han sidder i Hoftheatret for sædvanlig Pris, til at rose et daarligt Stykke, ligesaalidt have de ommeldte Begunstigelser for Journalisterne ved Emissionen af nye Aktier afholdt dem fra at kritisere en senere slet Bestyrelse paa den mest hensynsløse Maade».

Vi behøve sikert ikke at gaa nærmere ind paa en Paavisning af det Uholdbare i denne Sammenligning, men skulle dog med nogle faa Ord anskueliggjøre Maaden, hvorpaa Begunstigelserne gives, for at stille Sagen i en desto klarere Belysning.

Fjorten Dage før en Aktieemission tilstiller vedkommende Bank eller Aktieselskab de Blade eller Journalister, som skulle honoreres, Underretning om, at de til en bestemt angiven Termin kunne erholde et vist Antal nye Aktier til Parikurs eller — uden at modtage og betale Aktien — lade sig den i Mellemtiden paaløbne Agio udbetale af Institutets Kasse. Vedkommende Blad eller Journalist har altsaa paa denne Maade ligefrem erholdt en Foræring, thi nutildags kommer der ingen Aktier til Parikurs paa Markedet, da Emissionsbanken strax ved første Udbud fordrer en Opgjæld fra 15 til 25 pCt. Disse Procenter tilfalde som sagt Banken eller andre Udvalgte, som have kunnet faa Aktierne til Parikurs.

Da det, som ovenfor bemærket, ikke engang er nødvendigt for Journalisterne at betale Aktierne, er det i den senere Tid endog blevet Brug ved saadanne Aktieemissioner slet ikke at give dem Anvisning paa Aktierne, men slet og ret Underretning om, at de paa en bestemt Dag mod Kvittering kunne hæve et nærmere angivet Beløb. Ja, man har nu endogsaa enkelte Exempler paa, at saadanne Meddelelser til en Journalist have kunnet bruges som et andet Værdipapir.

Samtlige disse Forhold have naturligvis medført, at der er enkelte driftige Bladudgivere, som i en forholdsvis kort Tid have forstaaet at erhverve sig store Formuer, og dette har atter medført, at saa mange Mennesker ere slaaede ind paa den Vej i det forfængelige Haab, at saasnart de blot udgive endog kun et lille Blad, have de strax erhvervet alle Betingelser for inden kort Tid at være Millionairer. Derfor udkommer der ogsaa i Østerrig og navnlig i Wien en stor Mængde Smaablade, som alle have det Formaal at afhjælpe et «dybtfølt Savn», det vil sige at skaffe deres Ejere høje Indkomster, men forøvrigt ere fuldkommen værdiløse. Ejerne eller Udgiverne af disse Blade ere ogsaa tidt Folk, som egne sig til alt Andet end til at være Journalister. Folk, som ikke kunne skrive en Linie, som ville have de største Besværligheder ved at concipere det simpleste Forretningsbrev, som ikke have nogen Anelse om Grammatik og Orthographi, og hvis øvrige Dannelse staar paa samme Standpunkt, — saadanne Folk, sige vi, udgive Blade i Wien og have den Frækhed at kalde sig Journalister og Redactører. Ganske vist producere de kun meget Lidt selv, de klippe Artiklerne ud af andre Blade og friste saaledes deres Tilværelse ved literairt Røveri, eller ogsaa lønne de en Skribent af laveste Rang som Redactør og et Par ubemidlede Studenter som Medarbejdere. Lønnen er naturligvis kun maadelig og Arbejdet ligeledes. Om Indholdet er godt eller slet, det er Ejerne fuldstændig ligegyldigt, de forlange kun noget Pikant, ɔ: Skandalhistorier, ligegyldigt om de ere sande eller

opdigtede, naar de blot kunne vække Opsigt. Et saadant Blad har selvfølgelig heller ikke engang 20 Abonnenter, og det er saaledes let forklarligt, hvorfor Ejeren maa leve af de ovenfor og andetsteds omtalte «Tilfældigheder».

Hvorledes disse Forhold bedømmes i selve Wien, tro vi ikke bedre at kunne constatere end ved at hidsætte en af de mange Udtalelser, som de wienske Blade indeholde i saa Henseende.

Ugebladet «die Glocke» siger herom bl. A. Følgende: «Af politiske Ugeblade gives der i Wien kun faa, hvorfor Cautionstvangen utvivlsomt bærer Skylden. Desto talrigere ere Fagbladene, blandt hvilke igjen de fleste hellige sig de sociale og økonomiske Spørgsmaal. Denne Art Blade er der — vi sige det uforbeholdent — med faa Undtagelser aldeles ingen Trang til. Deres Tilblivelse skyldes Stiftelsen af et eller flere Aktieselskaber og de dermed forbundne Emissionsprovisioner. De ere kun et Firma, under hvilket en Del Journalistiken ganske fjerntstaaende Folk i Lediggang tjene nogle Gylden og gjøre det muligt for Udgiverne og Redactørerne at leve, som man siger, fra Haanden og i Munden. Dette Uvæsen har foranlediget, at man i Almindelighed dømmer saa slet om den wienske Presse, og det saameget mere, som det ved offentlige Retsforhandlinger er kommet for Dagen, at der under denne økonomiske Ugepresses Firma har etableret sig en Bande af journalistiske Middelmaadigheder, til Spot for Lægfolk og en Gru for de virkelige Journalister».

Naar det nu af det Foregaaende, navnlig af, hvad der er sagt om Bladenes Forhold til Bankerne og Aktieselskaberne, fremgaar, at de wienske Blades Domme umulig kunne være uafhængige af Hensyn til økonomiske Forhold og altsaa meget hyppigt heller ikke ville være ærlige, og naar det er en Kjendsgjerning, at Alt dette er offentlig bekjendt og bliver betragtet som Noget, der sig hør og bør, tro vi at have anført Exempler paa den herskende Corruption. Corruptionen

har imidlertid ikke angrebet Pressen blot «for Gevinstens Skyld», men har ogsaa grebet om sig paa andre Omraader indenfor den publicistiske Virksomhed.

Fremfor Alt maa fremhæves, at Kunstkritiken ofte staar under en Indflydelse, som ingenlunde tillader en ubildet Dom. At de wienske Kritikere og det saadanne, paa hvis Ord der bliver lagt særlig Vægt, have været tilgængelige for Paavirkninger i Form af Gaver, er et bekjendt Faktum. Men værre er det i ethvert Fald, naar Mænd, som skulle vejlede den offentlige Mening, byde deres Pen tilfals og anslaa den Pris, de forlange, enten i Penge eller i en Hyrdetime hos en smuk Kunstnerinde. Der kunde fortælles ganske artige Historier herom.

Og nu i politisk Henseende? Læserne maa her tilbagekalde i Erindringen de ovenfor citerede Linier af «Deutsche Zeitung» og forøvrigt gjøre sig selv det Spørgsmaal, om det er sandsynligt, om det er troligt, at de samme Personer, hvis Domme ere tilfals i Forretningssager, kunne bevare deres Tilforladelighed i politiske Anliggender. Vi ere ingenlunde af den Anskuelse, at en politisk Meningsforandring under alle Omstændigheder er forkastelig. Det ærligste Menneske af Verden kan komme i den Situation at forandre sin Mening om en Sag, og netop hans Ærlighed kan fordre, at han offentlig bekjender den skete Forandring. Men naar en Mand er bestikkelig i andre Henseender, har man vistnok ogsaa Lov til at mistro ham, naar han forandrer politiske Anskuelser. Dog, vi ville ikke gaa saa vidt at paastaa, at de wienske Blade lade sig betale for deres politiske Holdning, men det er dog utvivlsomt, at de fleste wienske Blade stedse følge den politiske Retning, som kan bringe deres Ejere den største finantsielle Gevinst. Vi skulle senere hen komme tilbage til dette Spørgsmaal og kun her gjøre én Bemærkning.

Politik og Forretning staa i Østerrig i et saadant Forhold til hinanden, at det ikke kan kaldes naturligt. Naar man her fra Regeringens Side begunstiger Foretagender, som

have en ren privatøkonomisk Karakter, paa Grund af Entreprenørernes politiske Sindelag, bliver Landets økonomiske Udvikling afhængig af den herskende politiske Retning. Aktieforetagender — der som bekjendt behøve Statens Concession og staa under Regeringens Tilsyn — og disses Ledere ere, naar de paa Grund af deres politiske Holdning kunne frygte for deres Sag, stedse mere eller mindre nødte til at vise Karakterløshed og Spytslikkeri. Og dette bliver desto mere Tilfældet, jo hyppigere der indtræder Forandringer i Systemet. Der er imidlertid næppe noget andet Sted, hvor dette er sket hyppigere end netop i Østerrig, og i samme Grad har Enhver gjort sin Indflydelse gjældende med Hensyn til privatøkonomiske Interesser. Derved er en stor og det den rigeste Klasse af Befolkningen bleven nødt til ligeover for de mest forskjellige politiske Anskuelser at vise Loyalitet, ɔ: Overensstemmelse med den paagjældende Regering. Og da Pressen paa den ovenfor angivne Maade staar i ualmindelig nær Berøring med Aktieforetagenderne, kan den ikke unddrage sig det fra oven udøvede Tryk paa Aktieselskaberne, fordi det ellers indirekte kunde skade dem. Heraf er det klart, at det er umuligt for en Journalist at bevare sin fulde politiske Uafhængighed.

Naar der altsaa siges: «Ja vi tilstaa, at vi i privatøkonomiske Sager kun da udtale vor Anerkjendelse og Ros, naar vore, ɔ: Pressens, finantsielle Interesser ere paa Spil, men i politisk Henseende have vi bevaret vor fuldstændige Uafhængighed, der ere vi fuldstændig uskyldige og skrive kun vore oprigtige Meninger» — sige vi under Henvisning til Ovenstaaende: «Naar I ikke kunne være objective i privatøkonomiske Sager, kunne I heller ikke have rene Hænder i politiske Anliggender, thi I kunne da ved Eders politiske Holdning komme til at staa Eders private Interesser i Vejen».

Forøvrigt dømmer den østerrigske Befolkning langt værre end vi om Bladenes politiske Uafhængighed; den anser dem ligefrem for bestikkelige, og naar der i et eller andet

Blad spores en politisk Svingning, høres rundt omkring det haanlige Spørgsmaal: «Hvad mon det nu har kostet, at Bladet skriver saaledes?»

Men uagtet man har saa ringe Mening om Pressen, følger man dog dens Udtalelser med Spænding og lader sig i højeste Grad paavirke af den. Men dette er da sikkerligt ogsaa et Bevis paa en almindelig Corruption.

II.

Corruptionen i Forretningslivet.

«Aktiesvindel», «Børssvindel», og lignende Benævnelser kan man daglig høre i Wien, ja den store Masse af Befolkningen, som i Almindelighed ikke tager det saa nøje med sine Domme, gjør næppe nogen Forskjel mellem en Børsmand og en Svindler. Ikke desto mindre vilde man tage fuldkommen fejl, hvis man skulde mene, at d'Hrr. Børsmænd paa Grund af deres Beskjæftigelse ere udsatte for almindelig Ringeagt eller endog Foragt. Tværtimod, man viser dem i det Mindste ligesaa megen Respekt som enhver anerkjendt Hædersmand, man bøjer sig for deres Rigdom og misunder dem den Duelighed, de lægge for Dagen i Børsspillet, eller den Lykke, hvorved de ofte i en Time erhverve Summer, som en Anden med Opbydelse af alle sine Kræfter ikke formaar at skaffe tilveje i et helt Aar, ja ofte end ikke i et helt Liv.

Lige overfor saadanne Kjendsgjerninger maa man nok spørge, om Børssvindelen i Østerrig da virkelig har taget saa betydelige Dimensioner, som man efter de ovenanførte Benævnelser og disses kun altfor hyppige Brug skulde tro.

Destoværre kan man kun svare Ja hertil. Svindel, som enten staar i direkte eller indirekte Forbindelse med Børsen, drives i Østerrig efter en saadan Maalestok og med en saadan Ugenerthed for Alles Øjne, at en Fremmed, som faar et Indblik deri, ganske vist maa forbauses derover.

Leder man efter Grunden til, at saadanne Tilstande overhovedet have kunnet udvikle sig, vil man finde den første Anledning dertil i de Finantsoperationer, som Staten eller rettere Regeringen for nogle Aar siden foretog. Begyndelsen til den nuværende Corruption i Forretningslivet i Østerrig ligger snart to Decennier tilbage i Tiden, og den egentlige Aarsag dertil var af politisk Natur. Vi have i Slutningen af forrige Afsnit henpeget paa Sammenhængen mellem de privatøkonomiske og politiske Forhold; vi skulle nu fra et andet Synspunkt og paa et andet Omraade paavise den samme Forbindelse og haabe, at Læserne med os ville blive overbeviste om, at politiske Fejlgreb altid føre finantsielle med sig, medens paa den anden Side Corruption i Forretningslivet næppe synes tænkelig uden en lignende i det politiske Liv.

Da Østerrig efter Undertrykkelsen af Revolutionen i 1848 villieløst blev overgivet Reactionen, begyndte dets Statsmænd saavel i det Indre som i det Ydre en Politik, som kun da bliver fattelig, naar man gaar ud fra den Antagelse, at de til Rettesnor havde valgt det gamle græske Ord: «Naar jeg er død, vil Verden forgaa ved Ild», eller som det under Ludvig XV hed: «Efter os kommer Syndfloden».

Ved sin fuldstændigt tankeløse ydre Politik blev Østerrig i Aaret 1854 ganske isoleret. Før Krimkrigen kom til Udbrud, havde det i Virkeligheden et Øjeblik Afgjørelsen af Evropas Skjæbne i sin Haand. Havde det kastet sit Sværd i Vægtskaalen for en af Parterne, vilde Udviklingen af de politiske Forhold have taget en anden Retning. Maaske drømte de tonegivende Kredse i Wien om en Vedvaren af denne mægtige Indflydelse, maaske haabede de at vedligeholde den ved Neutraliteten. Østerrig forblev neutralt under Krigen, men derved tabte det hele sin fremragende, afgjørende Stilling. Østerrig saa rolig paa, at Russerne bleve slaaede, at de bleve uddrevne af Donaufyrstendømmerne, og til Tak herfor fik det Czarens Fjendskab, medens det paa

den anden Side ved sin bevæbnede Neutralitet samtidig alvorligt forstemte saavel Frankrig som England. I Rusland havde man gjort Regning paa Østerrigs Tilslutning, for Rusland var Neutraliteten altsaa aabenbart til Skade, hvorimod den var truende for Vestmagterne lige til Krigens Slutning.

Under saadanne Omstændigheder var det altsaa ganske naturligt, at Østerrig var isoleret efter Krimkrigen. Dets ledende Statsmænd følte kun altfor godt denne Stillings Ubehageligheder, søgte derfor en Alliance, og da ingen verdslig Magt rakte dem Haanden, troede de at burde vinde Evropas største gejstlige Magt, Paven, for sig. Som Følge heraf afsluttedes Concordatet, hvorved det wienske Cabinet tilkastede hele det liberale Evropa Handsken og fremkaldte Udlandets Foragt og Indlandets undertrykte Forbitrelse. Concordatets Afslutning var den politiske Corruptions første store Bedrift i Østerrig. Paa det økonomiske Omraade skulde den ikke længe lade vente paa sig.

Begivenhederne i 1854 havde skruet Østerrigs Statsudgifter forfærdeligt i Vejret. Den bevæbnede Neutralitet havde kostet uhyre Summer, og Kasserne vare tomme, hvorfor man ikke havde anden Udvej end at tage sin Tilflugt til Laan. Først stiftedes «Nationallaanet», derpaa et Lotterilaan, og da de herved skabte Summer end ikke syntes tilstrækkelige for den nærmeste Tids Behov, skred man til Salget af Statsbanerne. Paa denne Maade skaffede man ikke mindre end 600 Millioner Gylden tilveje.

Ved Salget af Statsbanerne blev Corruptionen i det østerrigske Forretningsliv paa en vis Maade privilegeret, og naar vi i vore Dage beklage os over den kolossale Svindel, som faktisk drives i alle med Wienerbørsen i Forbindelse staaende Forretninger, maa vi dog samtidig erindre, at hin Regeringshandling har været Udgangspunktet for Alt dette.

De østerrigske Statsbaner bleve solgte til «Société générale de Crédit mobilier» for den uhyre Sum af 80 Millioner

Gylden*). Hvor umaadelig end denne Pris syntes, var den dog næppe sat for høj. I den østerrigske Statsforvaltning var man dengang, trods den herskende Bureaukratisme, ingenlunde vant til en nøjagtig og rationel Forretningsførelse; man manglede saaledes ganske naturligt i Regeringens Forvaltning de specielle Data, hvorefter man havde kunnet beregne Banernes sande Værdi og deres Rentabilitet. Dette drog da Franskmædene sig til Nytte. Da Kjøbecontracten var afsluttet, og det derfor nu drejede sig om at faa Banerne og disses Drift overdraget til et Aktieselskab, afgav Franskmændene den Erklæring til den østerrigske Regering, at Banernes Tilstand var yderst elendig, og at de, som Stiftere af dette Aktieselskab, havde paataget sig en altfor stor Risiko, til at de kunde lade sig nøje med en almindelig Kjøbmandsgevinst; Billighed talte tværtimod for, at der i Selskabets Statuter sikredes dem en særlig Skadesløsholdelse. Ministeriet lod sig ogsaa forlede til at sanctionere en Bestemmelse, hvorefter Stifterne, saalænge Selskabet bestod, skulde have 10 pCt. af Udbyttet over de løbende Renter. Desuden fik Stifterne Ret til at udnævne Bestyrelsen; denne skulde ligeledes have 10 pCt. i Tantiemer og erholdt desuden Tilladelse til selvstændig, uden Actionærernes Samtykke, efter Forgodtbefindende at optage et stort Prioritetslaan. Først efter at dette var sket, og efter at Stifterne derpaa havde udnævnt Bestyrelsesmedlemmerne, skred man til Aktietegningen.

Dette var i Virkeligheden den Gang en ganske uhørt Fremgangsmaade, som dog nu til Dags kun synes os lidet paafaldende, fordi det nu er blevet Reglen efter det Præcedens, som Statsbane-Selskabet med Regeringens Samstemning har skabt. Man tænke sig, Stifterne erhverve Concession til Dannelse af et Aktieselskab, de constituere dette Selskab og udnævne paa lang Tid Bestyrelsens Medlemmer, det vil sige,

*) Kjøbecontracten afsluttedes Nytaarsnat $18^{54}/_{55}$.

de sætte enten sig selv eller saadanne Personer, som staa i nøjeste Forbindelse med dem, i Bestyrelsen. Forretningsførelsen er altsaa given, og det er ligeledes bestemt, hvorledes denne skal lønnes og Lønnen betales fra Constitueringsdagen at regne. Aktieselskabets Ledere og Bestyrere, som tage den meste Gevinst af Foretagendet, ere saaledes for Haanden, men selve Selskabet, Driftskapitalen mangler endnu. For at vinde denne bliver Forteagendet ved alle de til Raadighed staaende Midler rost som ganske udmærket og Publikum er lettroende nok; det lader sig dupere, trænger sig skarevis til Subskriptionen for at tegne Aktier i det nye Foretagende, betaler sine Penge for Papirerne, det har kjøbt, men hvorledes der skal arbejdes med disse Penge, derpaa har det ingen Indflydelse, lige saa lidt som det kan bestemme, hvem der skal arbejde dermed; det maa taalmodig finde sig i Alt indtil den første statutmæssige Generalforsamling, som Bestyrelsen sammenkalder. Indtil da kan Aktiekapitalen imidlertid for længst være forbrugt paa den mest uhørte Maade; Stifterne og Bestyrelsen kunne inden den Tid for længst have fyldt deres Lommer og bedraget Aktionærerne. At dette ingenlunde er en ondskabsfuld Hypothese, bevise talrige Exempler, blandt hvilke vi her kun skulle nævne det alt hedengangne «første østerrigske Ex- og Importselskab» og det i de sidste Krampetrækninger liggende «Handelsselskab for Forstprodukter».

Den rigtige Fremgangsmaade er i ethvert Fald, at man først skaffer Aktiekapitalen og derpaa i en Generalforsamling af Aktionærer constituerer Selskabet, udnævner Bestyrelsen o. s. v. Den omvendte Maade aabner Dørene paa vid Gab for Svindel og Bedrageri. Slaar man med Regeringens fulde Samstemning ind paa denne Vej, og betragte Børsen, Journalistiken og den «delagtiggjorte» og «ikke delagtiggjorte» Del af Publikum Sagen, som om det ikke kan være anderledes, gives der kun én Benævnelse derfor, og det er —

Corruption, som saaledes ved «Creditmobilier» er forplantet fra Paris til Østerrig.

Ligesom det var Regeringen, der rakte Stifterne af Statsbane-Selskabet Haanden til Indførelsen af en ganske forkert Fremgangsmaade ved Dannelsen af Aktieselskaber, saaledes var det ogsaa Regeringen, som, gaaende endnu et Skridt videre, paa en vis Maade legaliserede Opstillingen af falske Balancer. For historisk at paavise, hvorledes dette gik til, maa vi gaa noget nøjere ind paa Sagens Realitet.

Kredit-Mobilier-Konsortiet, der optraadte som Stifter af Statsbaneselskabet, forstod sig ganske udmærket paa den højere Svindel. Det udbredte ganske almindelig den Anskuelse, at ikke blot Bygningstilstanden, men ogsaa selve Driften af de overtagne Baner var i den Grad under al Kritik, at der maatte foretages storartede Reformer i Driften, og herfor var det fremfor Alt nødvendigt, at der ansattes dygtige Embedsmænd, som man kun havde i Frankrig En hel Hær af franske Jernbanebetjente blev kaldt til Østerrig, og skjønt dette paa den ene Side forøgede Befolkningens Misstemning over Salget, gav det dog paa den anden Side Foretagendet Udseende af, at det virkelig var Alvor med de lovede Forbedringer. Derved vandt Sagen Betydning i Publikums Øjne, og man begyndte derfor at tro paa en forhøjet Rentabilitet. Tilmed lettede Stifterne Adgangen til Selskabet, det vil sige Tegningen af Aktierne, idet de fastsatte en delvis Indbetaling af disse. Da man som Følge heraf med Sikkerhed kunde forudse en stærk Tilstrømning til Subskriptionen, bragte de ufortøvet Aktierne med en høj Agio paa Markedet. Paa denne Maade forskaffede Stifterne sig allerede paa Subskriptionsdagen en betydelig Gevinst. Snart derpaa blev det allerede ovenfor omtalte Prioritets-Laan emitteret, hvorved Bestyrelsen opnaaede stedse at være i Besiddelse af disponible Midler, som tildels anvendtes til at betale høje, ingenlunde af selve Driften flydende Dividender. Naturligvis lykkedes det paa denne Maade i lang Tid at holde Aktierne i en

enorm høj Kurs, og det duperede Publikum troede, at de fingerede Resultater i Virkeligheden vare naaede.

Med Hensyn til Kredit-Mobilier og andre Foretagender stod det ikke meget bedre end med Statsbane-Forretningen; i det Mindste gik det ganske vist ikke ærligere til, men for Verdens Øjne havde Kredit-Mobilier altid glimrende Held, og det lader sig ikke negte, at det ved sine Svindelforretninger indhøstede rig Gevinst. Herved sporede den til Efterligning og blev saaledes den indirekte Anledning til Stiftelsen af den »østerrigske Kredit-Anstalt for Handel og Erhverv«, som opstod 1854 og blev dannet efter det store parisiske Instituts Forbillede.

I Kredit-Mobiliers Administration sad en Hertug von Galliera, en Grev Morny o. s. v. Efter dette Exempel søgte man ogsaa at vinde glimrende Navne for Kredit-Anstalten i den ældgamle, rige Godsejerstand, saasom Schwarzenberg, Fürstenberg og Chotek. Disse have ganske vist ingensinde været mere end Straamænd unden nogensomhelst Indflydelse, men deres Deltagelse laante det nye Institut en Nimbus, som blændede Mængdens Øjne. Den største Del af Kredit-Anstaltens Aktier tegnedes — ligesom det var sket i Paris ved Kredit-Mobilier — af Stifterne, ikke med den Hensigt at lade deres Kapitaler blive i Foretagendet, men kun for, saasnart det kunde gaa an, at sælge Aktierne paa Børsen med den højest mulige Agio. Kun en ringe Del af Aktierne blev paa den Maade ved Subskriptionen stillet til Publikums Disposition. Publikum trængte imidlertid skarevis til Tegningen; omendskjøndt der gik en iskold Nat forud for Subskriptionsdagen, ventede dog Mange — Nogle udrustede med Varmeapparater — paa Gaden fra Aften til Morgen for i rette Tid at kunne være ved Tegningen.

Den østerrigske Kreditanstalt havde lige fra Begyndelsen en mægtig Beskytter, som ikke havde Betænkelighed ved at gjøre Forretninger med Banken, hvorved denne kunde tjene kolossalt, naar Staten blot ikke tabte Noget derved. Det var den

daværende Finantsminister, Friherre von Bruck, hvis Virksomhed nu efter faa Aars Forløb dømmes langt mildere end paa den Tid, da hin ulykkelige Katastrophe indtraadte, for hvilken han blev et Offer. Nu lader man dog i Almindelighed hans store Geni vederfares den Retfærdighed, at man anerkjender hans redelige Vilje og skarpe Blik for Statens Vel.

Friherre von Bruck forudsaa, at Østerrig i en ikke fjern Fremtid vilde blive berøvet sine Besiddelser i Italien. Thi om endog Italienernes Enhedsbestræbelser i 1848 øjensynligt vare helt og holdent blevne undertrykkede, var det dog klart, at de ved den næste gunstige Lejlighed vilde gjøre sig gjældende med fornyet Kraft. Saasnart det skete, stod selvfølgelig det østerrigske Herredømme i Lombardiet og Venetien paany paa Spil.

Det var tilmed klart, at naar Østerrig ejede store Statsejendomme i de italienske Provinser, vilde det ogsaa kunne tabe Meget. Som Følge heraf mente Bruck, at det maatte være en Fordel, naar Staten skilte sig af med sine urørlige Ejendomme paa denne usikre Jordbund. Han besluttede derfor at sælge Sydbanen til et Privatselskab (det forenede østerrigske, lombardiske og centralitalienske Jernbaneselskab). Kreditanstalten dannede et Konsortium, som kjøbte Banen og stiftede Aktieselskabet med en uhyre Gevinst.

Salget af Sydbanen efterfulgtes af en Række nye Jernbaneprojekter, til hvilke Kreditanstalten overtog Pengeleveringen. De store Finantsoperationer, som udfordredes hertil, overgik imidlertid faktisk det store Pengeinstituts Kræfter, og omendskjøndt de ommeldte Effekter i Begyndelsen alle havde naaet en betydelig Agio paa Børsen, viste det sig dog snart, at Markedet efter de daværende Forhold var overmæt, hvilket maatte have en Synken i Kurserne til uudblivelig Følge.

Situationen var saavel for Kreditanstalten som for de nye Foretagender betænkelig. Paa Børsen udbødes Aktierne, men der var ingen Kjøbere. En farlig Krise syntes altsaa

uudblivelig. Da greb Minister Bruck til et Middel, hvorved han troede at kunne standse Kursernes videre Falden, idet han for Statens Regning lod opkjøbe for en Million Gylden Theiszbane-Aktier og for en Million Vestbane-Aktier. Ganske vist havde han gjort dette i den bedste Hensigt; men det var forbundet med en stor Fare, thi Staten var nu bleven Børsspekulant og maatte altsaa nu deltage i alle de af Børsspillet følgende Forretninger.

De Resultater, som Bruck havde haabet af denne Forholdsregel, udeblev imidlertid for største Delen. Kreditanstaltens Indflydelse viste sig desuden ingenlunde saa betydelig, som Ministeren ønskede, og som han efter de første Tilløb havde været berettiget til at forudsætte. Begge Dele vare ham saameget desto ubehageligere, som en af hans kjæreste Planer derved krydsedes, hvis Stranding Østerrig endnu den Dag idag maa beklage. Han vilde nemlig hjælpe Nationalbanken saaledes, at den atter kunde begynde at betale kontant. Var det lykkedes ham, havde Østerrigs økonomiske Forhold utvivlsomt stillet sig ganske anderledes, og Papirpengenes Tid vilde da forlængst være tilbagelagt. Ministeren indsaa imidlertid meget vel, at det kun kunde lykkes ham, naar han havde et mægtigt Pengeinstitut ved sin Side eventuelt til sin frie Afbenyttelse. Derfor mente han under alle Omstændigheder at burde forøge Kreditanstaltens Indflydelse, og han greb da til et Middel, der maa betragtes som Begyndelsen til den Krise, for hvilken han blev et Offer. Af Kreditanstaltens Aktiekapital vare kun 30 pCt. indbetalte; fik Institutet nu de øvrige 70 pCt., kunde det stilles ved Siden af Evropas største Banker. Derfor forlangte Ministeren, at de endnu ikke indbetalte 70 pCt. af Aktiekapitalen strax skulde indbetales. Rigtignok fandt han i Begyndelsen Modstand hos Bestyrelsen, men han satte tilsidst sin Vilje igjennem, og de resterende Kapitaler indkaldtes nu i enkelte Rater, dog med forholdsvis korte Mellemrum. Det var naturligvis et haardt Slag for Aktionærerne, men ogsaa for selve

Anstalten; det Modsatte af, hvad Bruck havde ønsket, indtraadte, Kursen kunde ikke længere holdes, Børsen blev greben af fuldstændig Panik, som mest gik ud over Kredit-Aktierne. Før det imidlertid kom saa vidt, gik der nogen Tid, under hvilken man foretog de mangfoldigste Operationer, og under hvilken man gjorde betydelige Fremskridt paa Corruptionens Bane.

For at udslette det ugunstige Indtryk, de ommeldte Indbetalinger havde gjort, søgte man at stemme Børsen gunstig ved at gjøre store Opkjøb. Kreditanstalten kjøbte efter flere af Bestyrelsesmedlemmernes Raad, som tillige vare Direktører for Nordbanen, 8,000 Stkr. Nordbane-Aktier, som dengang stod omtrent 200 pCt. over Pari, og hvorpaa man siden tabte omtrent en Million Gylden. Havde Tilskyndelsen til dette Kjøb været en Underfundighed og dets Udførelse en Dumhed, anvendte man nu, da Manøvren forblev fuldstændig frugtesløs, ligefrem Bedrageri. Man haabede at kunne holde Børsen, naar man fremstillede Kreditanstaltens Status i det bedst mulige Lys, det vil sige, bedre end den virkelig var. I dette Øiemed benyttede man imidlertid ingenlunde de sædvanlige Reklamer, men man offentliggjorde falske Balancer, idet Vestbane- og Theiszbane-Aktierne heri noteredes til Pari, skjøndt de stod langt derunder. Den Eneste, som vovede energisk at protestere mod denne alle Kjøbmandsregler haanende Fremgangsmaade, var den daværende Udgiver af den gamle Wiener «Presse», Hr. Zang, som dog ikke kunde trænge igjennem med sin Opposition i Generalforsamlingen, da Regerings-Kommissæren, Hofraad Brentano, i Henhold til Finantsminister Brucks udtrykkelige Paalæg principielt godkjendte den falske Balance. Fra denne Tid taales det stedse stiltiende af Regeringen, naar Aktieselskaber notere deres Effekter i Balancerne til Parikurs, uagtet de paagjældende Papirer staa under Pari. Hvilken Værdi Offentliggjørelsen af Balancer under saadanne Forhold har, kan enhver Læser tænke sig selv til. Vi kunne kun kalde en saadan Balance en Forfalskning; ja det er tilmed et Bedrageri, thi

det medtager et Aktiv, som slet ikke existerer. Tillader en Regering Saadant, tillader den dermed falsk Bogføring, falske Balancer, med andre Ord aabenbart Bedrageri.

Paa en Skraaplan gaar det hurtigt nedad. Paa hvilke forskjellige Veje Friherre von Bruck end slog ind, fjernede han sig stedse mere fra Maalet, og jo mindre han blev staaende ved Retfærdighedsprincipet, desto større blev hans Forlegenhed. Det vilde føre os for vidt, hvis vi vilde ledsage ham til hans tragiske Endeligt*), og det saameget mere, som det kun har været os magtpaaliggende at føre et historisk Bevis for, at den økonomiske Corruption i Østerrig er plantet fra oven af og kaldt tillive af selve Statsregeringen; og dette — haabe vi — er sket fyldestgjørende.

Det er altsaa klart, hvorledes der i Wien lettere end noget andet Sted har kunnet udvikle sig Forhold, som man overhovedet udenfor Østerrig kun har lært at kjende i Frankrig under det andet Kejserdømme; men samtidig viser ogsaa den ovenfor givne Fremstilling, at den egentlige Basis for Østerrigs økonomiske Corruption allerede blev grundlagt i Halvtredserne. Man kan derfor ikke undre sig over, at der under og efter Krigen 1866 hævede sig mange Stemmer, som bittert beklagede sig over Kejserrigets daværende nationaløkonomiske Tilstand.

Det er nu en meget udbredt Anskuelse, at Østerrigs indre Forhold have forbedret sig i saa Henseende efter den preussiske Krig. Men desuagtet er Talemaaden: «Fri som i Østerrig» forlængst bleven til bitter Ironi. De liberale Til-

---

*) Efter den italienske Krig 1859 søgte Bruck at gjennemføre en frisindet Omdannelse af den østerrigske Stat; han fik indført Næringsfrihed og Jødernes Ligestillethed; men i April det næste Aar blev han pludselig afskediget og tog strax derpaa Livet af sig. Der var under Krigen sket storartede Underslæb af Feltmarschal Eynatten, og Bruck blev indviklet i denne Sag, uden at hans Brøde dog senere er bleven bevist.

R.'s Anm.

løb, som skete før og under Borgerministeriets Regimente, ere nu næsten halvt glemte. Den Enkelte, som ikke bekymrer sig for offentlige Anliggender, besidder vel en betydelig individuel Frihed; men han kan ogsaa uhindret og uden Frygt for den offentlige Mening benytte den til den frygteligste Svindel, thi trods alle de Reformer, man siden 1866 har indført eller i det Mindste forsøgt, er der Intet foretaget for at bekæmpe den alle Samfundsforhold ødelæggende Corruption.

Hvad vilde der, for at nævne et Exempel, ske i en saadan Stat, naar Udgiveren af et Dagblad i et andet Dagblad offentlig blev beskyldt for, at han i flere Aar havde gjort sig skyldig i systematisk Forfalskning? Naar et Blad, saaledes som sket er i Wien i 1867, udtalte sig paa følgende Maade om Udgiveren af det andet Blad:

. . . . . Han har i flere Aar gjort sig skyldig i systematisk Forfalskning af Kurser, Kursefterretninger, Kursnoteringer og det paa følgende Maade: Saasnart han har trykket Oplaget af sit Blad, lader han endnu trykke et lille Antal Exemplarer, hvori Kurserne forfalskes efter hans eget Opgivende og under hans egne Øjne, idet han for de enkelte Papirers Vedkommende sætter disse lavere eller højere, end hvad der er opgivet i de for hans Abonnenter bestemte Exemplarer. Dette skete og sker paa enkelte herværende Bankierers Regning og Bekostning, som naturligvis til deres Kunders Skade lade disse falske Kursefterretninger udfærdige og betale dem med store Summer» . . . . .

Dersom et Blad i en anden Stat publicerede Saadant, vilde Administrationen da ikke paa Grund af disse Sigtelser lade indlede en Undersøgelse? Vilde den offentlige Mening ikke fordre en fuldstændig Retfærdiggjørelse af dem, som anklagedes paa denne Maade? Og hvis dette ikke lykkedes, vilde da et saadant Blad ikke være ruineret for bestandigt.

I Østerrig sker dette imidlertid ikke; man taler om en saadan «Skandale» et Par Dage, og derpaa er Sagen glemt.

Den paa ovenanførte Maade angrebne Avisudgiver har, omendskjøndt han ikke kunde rense sig for denne Anklage, været en anset Mand lige til sin Død, og hans Blad glæder sig endnu den Dag idag ved en ganske respektabel Existens.

Den Beskyldning, som indeholdtes i Angrebet paa Avisudgiveren, traf forøvrigt ogsaa indirekte visse ikke navngivne Bankierer, og Læseren er maaske tilbøjelig til heraf at drage en almindelig Slutning om østerrigske Bankierers og Bankers Forretningsførelse. Desværre vilde dette i mange Retninger ikke være uretfærdigt; thi hvor mange ærlige Folk der end have helliget sig til Bank- og Børsforretninger, drive dog ligesaa mange notoriske Svindlere de samme Forretninger, søge at lokke Publikum til sig og at prelle deres Kunder paa en i Sandhed uforskammet Maade; for at faa Troen i Hænderne i saa Henseende behøver man kun at gjennemlæse Bekjendtgjørelserne fra de saakaldte «Børskontorer». Fortrinlig Lejlighed dertil har man netop i denne Tid, da en saa uhyre Mængde Aktier næsten har oversvømmet Pengemarkedet. Den, som ikke daglig kan ofre en stor Del af sin Tid for at læse Kurssedlerne og efterse Forholdene mellem alle de enkelte Aktieselskabers Papirer, maa ved enhver Børsspekulation mere eller mindre give sig sin Bankier i Vold, da Børsforretningen ved Mangfoldiggjørelsen af de mest forskjelligartede Papirværdier er bleven altfor compliceret, til at den Fjerntstaaende kan faa endog kun et Indblik deri.

De talrige nye Aktier og Aktieselskaber!! Her komme vi ind paa et Kapitel, som vi ikke nærmere skulle omtale. Aktiesvindelen er paa ingen Maade en Ejendommelighed for Østerrig; den er blevet til en international Sygdom og gjør Fordring paa at blive betragtet og behandlet som saadan. At den fortrinsvis har hjemsøgt Østerrig, er sandt og ogsaa meget naturligt; den for Haanden værende Corruption aabnede jo Dørene paa vid Gab for den. Ved den Reaktion, som maa følge paa den nuværende Overspekulation, vil Østerrig ogsaa komme til at lide stærkt. Man maa ikke gjøre sig

nogen Illusion, ethvert Fremskridt er Moder til en Reaktion, paa en Hausse følger en Baisse, den vil ogsaa komme denne Gang og det med ét Slag over hele Evropa, og da vil den Stat lide de største Tab, hvor Totalsummen af Mobil- og Immobilværdier er den laveste i Forhold til de forhaandenværende Papirværdier, det vil sige i Forhold til alle Slags Værdipapirers samlede Nominalværdier. Vi ere meget bange for, at Loddet skal træffe Østerrig.

III.

Den politiske Corruption og dens Indflydelse paa de økonomiske Tilstande.

Da den liberale Æra efter Krigen 1866 tog sin Begyndelse, forstod et lille, men paa Grund af dets finantsielle Hjælpekilder mægtigt Parti at tilrive sig Roret; Partiets mest fremragende Personligheder frydede sig ved deres tidligere Berømmelse som Bærere af de demokratiske Grundsætninger. Borgerministeriet, som udgik fra dette Parti, overtog Regeringen, og Østerrigs indre Politik blev fra nu af ledet paa en Maade, som fremkaldte Sympati saavel i Ind- som Udlandet, fordi det saa ud, som om det virkelig var Alvor med Administrationens Frihedsbestræbelser. Den Gang emanerede de confessionelle Love, Edsvorneretter for Presseprocesser indførtes m. m. Alle disse Forholdsregler led ganske vist af en meget stor Mangel, de bar tydelige Mærker af kun at være halve Forholdsregler — de confessionelle Love lod exempelvis Concordatet bestaa, Edsvorneretterne indskrænkedes til Presseforseelser — men man sagde undskyldende: «I Østerrig er der saa meget gammelt, reaktionært Kram, der skal udryddes, at allerede disse Fremskridt ere betydelige». Efterhaanden svandt Borgerministeriets Nimbus mere og mere; det viste sig tydeligt, at denne demokratiske Regerings Liberalisme kun gik saa vidt, som det kunde gavne Partiet, og

at dette navnlig ikke i fjerneste Maade havde til Hensigt at tage Notits af Polakkernes, Czekernes og flere Folkeslags berettigede Fordringer, ja meget snarere bekæmpede dem paa en alt Andet end liberal Maade.

Forfatningspartiet, ɔ: det Parti, som under Borgerministeriet har givet den østerrigske Forfatning dens nuværende Skikkelse lægger ogsaa hele Vægten paa at opretholde den, fordi den deri ser et Middel ikke blot til at beherske, men ogsaa til at udplyndre Staten. Dette Parti har, da Ministeriet Herbst-Giskra var ved Roret, ikke vist den ringeste Sympati for de tyske Enhedsbestræbelser; dels erklærede det sig aabenbart for Partikularismen og virkede for det landflygtige hanoveranske Hofs Agitationer, dels stillede det sig i det Mindste fjendsk overfor Alt, hvad der var preussisk eller udgik fra Preussen og navnlig hadefuldt overfor det nordtyske Forbund. Der bestod den Gang i Wien en lille tysk Forening med næppe halvandet Hundrede Medlemmer, som overalt behandledes fjendsk, og hvis Bestyrer*) blev overøst med Haan og Spot i Forfatningspartiets Blade, f. Ex. i «Neue freie Presse», «Presse», «Fremdenblatt», «Neue Fremdenblatt» o. s. v.

Selv efter at Borgerministeriet var styrtet, forblev denne Stemning mod Tyskland uforandret. Forfatningspartiet havde rigtignok mistet sin tonegivende Stilling, men det følte sig dog mægtigt nok til at kunne udøve Indflydelse uden ydre Hjælp paa Udviklingen af de østerrigske Forhold. Efterhaanden blev Stillingen imidlertid en anden, Oppositionens Styrke i Kronlandene tiltog mere og mere og der kom et Ministerium til Roret, som havde stillet sig den Opgave at gjennemføre Udjævningen mellem Nationaliteterne. Derved syntes Forfatningspartiets Overvægt alvorlig truet, og nu blev det — efter endnu i Begyndelsen af Krigen 1870 ofte at have lagt sine Sympatier for Frankrig for Dagen — pludselig

*) «Neue freie Presse» sagde saaledes om den afdøde Maler Bitterlich: «Kunstnerne holdt ham for en betydelig Politiker, Politikerne for en stor Kunstner.

ikke blot tysk men endogsaa preussisksindet. Kabinettet Hohenwart-Schaeffle, som holdt paa Føderationen, det vil sige vilde hidføre de forskjellige østerrigske Nationers Ligeberettigelse, traadte i Begyndelsen saa energisk op, at Forfatningspartiet troede, at nu var det ude med dets Overherredømme, og nu hed det pludselig fra dets Side: «Man vil undertrykke Tyskerne i Østerrig, men vi vende os til vore Nærmeste, for at de i Nødsfald kunne hjælpe os, thi nu gjælder det hos os om at redde det tyske Element». Disse Mænd, som for kort Tid siden troede at maatte kæmpe som sande Østerrigere mod de tyske Enhedsbestræbelser, som ønskede Franskmændene Sejer, for at «Bettelpreussen», som det kaldtes, kunde blive formindsket igjen, disse Folk talte nu pludselig om det tyske Elements Undertrykkelse i Østerrig, bleve glødende Beundrere af Preussen og Bismarck o. s. v. Tør man nu tro, at dette Omslag er ærligt?

Lader os undersøge Sagen nøjere.

I Aaret 1868 blev den tredie tyske Skyttefest afholdt i Wien. Den wienske Festkomité frygtede dengang for, at der ved de forskjellige Festmaaltider kunde komme en eller anden altfor preussisksindet Tale frem, som maatte kunne vække Anstød hos Østerrigerne og Sydtyskerne, og den havde derfor sørget for, at der var Tambourer tilstede i Festsalen, som i paakommende Tilfælde ved Trommehvirvel skulde overdøve de anstødelige Ord. Under Skyttefesten fandt ogsaa den meget omtalte Folkeforsamling ved Sperl Sted, i hvis Sammenkaldelse bl. A. «Neue freie Presse» deltog, og hvori Dr. Eduard Kopp, den wienske Skytteforenings Overskytte, førte Forsædet. Øjemedet med Forsamlingen skulde være en antipreussisk Demonstration; blandt Indbyderne saaes exempelvis den hanoveranske Agent, Dr. Julius Freese, endvidere Traberth fra Hanau, som i en talrig Forsamlig havde erklæret, at han hellere saa Kurfyrstens Tilbagekomst til Hessen end Preusserherredømmets Vedvaren. Det omtalte Øjemed blev imidlertid ikke naaet; tværtimod gjorde disse Herrer fuld-

stændig Fiasko, og dette skyldtes et Antal Socialdemokrater, som ikke vilde lade sig bruge som Stemmemaskiner, men opstillede overfor Indbydernes Resolution en anden, som fik Majoriteten for sig. Til Tak herfor begyndte de wienske Blade, saaledes «Neue freie Presse», «Presse», Fremdenblatt» og «Neue Fremdenblatt», allerede den næste Dag paa den mest hensynsløse Maade at hudflette Socialdemokraterne. Regeringen opfordredes ligefrem til at anstille en Klapjagt paa Arbejderførerne, og da der mellem disse var flere Ikke-Østerrigere, anklagede man dem for at være Bismarcks Agenter og fordrede som Følge heraf deres Udvisning. Den som gjennemblader de wienske Blade fra hin Tid, vil paa enhver Side finde de mest hadefulde Ytringer mod Preussen og en næsten vanvittig Modbydelighed for Tanken om et under Preussens Førelse forenet Tyskland.

Dog Forholdene have forandret sig. I Aaret 1872 har der atter fundet en Skyttefest Sted, og der — i Hanover — er det Tilfælde indtraadt, at de wienske Skytters Hovedtaler strømmede over af Begejstring for det preussiske Held. Den samme Dr. Eduard Kopp, som præsiderede ved Sperlforsamlingen, udbragte en Toast for Kejser Wilhelm, og Medudgiveren af «Neue Fremdenblatt», Wilhelm Wiener, afgav gjentagende Gange den Erklæring, at det tyske Østerrig stedse vilde dele Godt og Ondt med det nyforenede Rige. En saadan Opførsel har i Tyskland mødt alle fornuftige Mænds Uvilje, og i Østerrig har den faaet fornødent Svar. Svaret derpaa gav for det Første de Blade, som ere blevne deres Had mod Preussen tro; endvidere det Parti, som før den tysk-franske Krig af de Forfatningstro blev overøst med Spot og Haan, da de stiftede den tyske Forening. Dette virkelig tyske Parti har paa en afgjørende Maade tilbagevist ethvert Fællesskab med Mænd som Kopp, Wiener og Konsorter i sit Organ, «Deutsche Zeitung».

Blandt de mange forskjellige Udtalelser fra disse Blade skulle vi kun fremdrage en eneste i «Deutsche Zeitung» an-

gaaende Wilhelm Wieners personlige Forhold: «Denne Wiener har ladet sig betale af Borgerministeriet, har skrevet for Berger, saalænge denne havde Dispositionsfondets Traade i sine Hænder for, saasnart han havde mistet dette Tryllemiddel, ligesom ethvert andet Blad at falde over ham paa den mest hensynsløse Maade». «Neue Fremdenblatt» har ganske vist svaret herpaa, men har gjort det i saare tvetydige Talemaader og har paa ingen Maade formaaet at tilbagevise disse Beskyldninger. Naar det saaledes er bevist, at i det Mindste ét wiensk Blad har ladet sig bestikke i politiske Øjemed, hvorfor skulde man saa ikke antage, at de øvrige, som altid have vist den samme Holdning og samtidig foretaget de samme politiske Svingninger som «Neue Fremdenblatt», have ladet sig bestemme hertil af de samme Faktorer?

Vi skulle imidlertid ikke komme med Beskyldninger, hvor begrundede de end maa synes at være, men kun endnu anføre en simpel Kjendsgjerning. Det er nemlig et Faktum, at Forfatningspartiets mest fremragende Organer i flere Aar gjentagende Gange have forandret deres politiske Holdning, og at denne Forandring er indtraadt hver Gang, man har fundet det mest fordelagtigt. Et politisk Parti, som for Fordelens Skyld skifter Farve, er uden Mening, og hvor et saadant Parti behersker Forholdene, maa disse nødvendigvis blive fordærvede.

Forfatningspartiets Ordførere danne en Clique, som har sit Hovedsæde i Wien, og formaa ved Hjælp af de rige Midler, der staa til deres Raadighed, at give Tonen an her. Denne Clique har ikke noget andet Formaal end under alle Omstændigheder at sikre sig Overvægten i Statslivet. For dette Formaals Skyld glemme Medlemmerne personlig Fjendskab, Rivalitet o. s. v.; for dette Formaals Skyld ere de beredte til alle mulige Ofre, ja, de ville prisgive selve Forfatningen derfor, hvis det netop ikke var den, ved Hjælp af hvilken de herske.

Den constitutionelle Statsform er Livsbetingelse for Forfatningspartiet, thi uden denne vilde det ikke have nogen Indflydelse paa Lovgivningen. Det ligger endvidere i Forfatningspartiets Interesse at opretholde den nuværende skinliberale Forfatning, da det kun er muligt at herske med denne og med ingen anden paa den omtalte Maade. Derfor holder denne Clique Forfatningen saa høit i Ære; dens Troskab mod Forfatningen har desværre ikke sit Udspring i Overbevisning, men i lav Egenkjærlighed.

Vi sagde ovenfor, at dette Parti var beredt til store Opofrelser for at opretholde sin Overvægt; vi skulle nu nærmere belyse denne Bemærkning.

Paa Ministeriet Hohenwart-Schaeffles Tid syntes det i Forbigaaende, som om Føderalismen skulde vinde en afgjørende Sejr over Centralismen. Det vilde ogsaa være sket, hvis det nævnte føderalistiske Kabinet ikke havde begaaet altfor mange Fejl, hvis det havde forstaaet at samle om sig sine naturlige Forbundsfæller, de talrige Føderalister i de forskjellige Kronlande. Med dette Ministeriums Sejr vilde Forfatningspartiet have været styrtet for bestandig. Dette ofrede nu, for at afvende den store Fare, sit Preusser-Had og krøb nu i Støvet for det samme Preussen, som det forhen havde bagvasket og bekæmpet paa enhver Maade.

Efter Kabinetet Hohenwarts Fald var de Forfatningstros Stilling imidlertid endnu ikke sikret. Ganske vist kom Statsroret i Hænderne paa D'Hr. Auersperg, Unger o. s. v.; men Opløsningen af den bøhmiske Landdag nødvendiggjorde Omvalg netop i det Land, hvor den føderalistiske Opposition stedse havde været stærkest, og faldt Valgene ud i føderalistisk Aand, hørte det saa at sige til Umulighederne, at den nye Regering kunde blive paa sin Plads. Det var altsaa en Livsopgave for Forfatningspartiet at gjøre Alt for, at de bøhmiske Landdagsvalg, som fandt Sted i afvigte April Maaned, under alle Omstændigheder faldt ud til dets Fordel. Under disse Bestræbelser bleve de selvfølgelig kraftigt under-

støttede af Regeringen, men de czekiske Føderalister vare heller ikke uvirksomme, og havde Valgloven været en anden, havde ikke en stor Del af Befolkningen været udelukket fra Valgretten, saaledes at den endelige Afgjørelse var lagt i de store Grundejeres Hænder, — vilde Forfatningspartiet næppe have sejret.

Det sidstnævnte Parti søgte i Tide at sikre sig saamange Stemmer blandt de store Landejendomsbesiddere som muligt. Hvilke Midler de benyttede hertil, har man et Exempel paa i følgende Skrivelse, som Præsidialsekretæren i Prager-Statholderi, Rotky, egenhændig har skrevet til Amtmanden i Jicin.

Brevet lyder saaledes;

Prag den 19de Februar 1872.

«Det er ganske umuligt at gjøre Godsejer Papstmann bestemte Tilbud — det er ogsaa næppe troligt, at han efter et saadant Skridt stemmer paa Regeringens Side.

Derimod strider det ikke mod god Anstand, at De erklærer ham, at Hs. Excellence har bragt i Erfaring, at Grunden til hans Opposition mod Regeringen er Følelsen af en ufortjent Tilsidesættelse, og at Hs. Excellence skal opbyde hele sin Indflydelse for at gjøre den lidte Uret god igjen. Regeringen vilde sætte særlig Pris paa, om Papstmann vilde yde den gode Sag den Tjeneste enten at stemme paa Regeringspartiets Kandidat eller idetmindste afholde sig fra at stemme, og hvis Papstmann havde et eller andet Ønske, som laa indenfor Mulighedernes Grændse, behøvede han blot at ytre dette og kunde da være sikker paa enhver mulig Hensyntagen.

Hs. Excellence tror, at, naar De, Hr. Amtmand, vilde behandle denne Sag med Omsigt og Konduite, vil et heldigt Udfald næppe udeblive.

I Haab om snarligt Gjensvar forbliver jeg Deres

Ærbødigste

Rotky m. p.»

Det maa nu vel indrømmes, at denne Skrivelse kun kunde komme til Publikums Kundskab enten ved et Brud paa Hemmeligholdelsen af Amtets Anliggender eller derved, at Brevet er blevet stjaalet eller aabnet i Postvæsenets Værge. Dette Sidste skete i ethvert Fald mere end én Gang under Partikampene i Bøhmen. Dette forandrer imidlertid ikke den Kjendsgjerning, at en højtstillet Embedsmand har gjort Forsøg paa at indvirke paa en Vælgers Beslutning paa en Maade, som ligefrem er strafbar i Henhold til de østerrigske Love.

At vinde de store Landejendomsbesidderes Stemme var den Opgave, Forfatningspartiet stillede sig; men den var vanskelig at løse, thi de store Ejendomme vare i Almindelighed i Czekernes Hænder. Da greb Partiet til et Middel, som kun Børsens Behersker kunde anvende; det kjøbte nemlig en stor Mængde Godser i Bøhmen og betalte dem ofte med den dobbelte eller tredobbelte Værdi, fordi Godserne ellers slet ikke vilde have været at faa til Kjøbs. Partiet har altsaa ligefrem derved bortkastet Millioner*).

Under andre Forhold og andetsteds vilde man betragte et lignende Faktum som Bevis paa den højeste Grad af Troskab mod Vedkommendes Anskuelser; i Østerrig faar denne Kjendsgjerning derimod et ganske ejendommeligt Udseende, saasnart man tager den nærmere i Øjesyn. For det Første vare Kjøberne kun faa i Antal; for imidlertid ved Kjøbene at vinde saa mange Stemmer som mulig optraadte de ikke som de nye Besiddere, men man satte andre i Stedet, og det Folk, som tildels aldrig have faaet Godserne at se. For det Andet blev der foruden de virkelige Handeler, som medførte Tab, ogsaa afsluttet Proformahandeler med Godsejerne af Forfatningspartiet, hvorved man ligeledes opnaaede en Mangfoldiggjørelse af Valgstemmerne. De paa denne Maade kjøbte

*) »Politik«, som udkommer i Prag, havde i Maj Maaned Fortegnelser over Godssalgene, og udregnede i Anledning heraf, at det for meget Betalte beløb sig til c. 2,400,000 Gylden.

Godser gik efter Valget selvfølgelig over i de tidligere Ejeres Besiddelse, saa at det meste Tab i disse Tilfælde kun bestod i Omsætningsudgifterne. Alle Tab vidste de forfatningstro Agitatorer imidlertid sluttelig at vælte fra sig derved, at de oprettede et Aktieselskab, «Credit foncier for Kongeriget Bøhmen», som havde den Bestemmelse at skulle overtage de kjøbte Godser til Ejendom og Forvaltning. Afset fra, at det nye Selskab saaledes blev paatvunget en stor Mængde Godser, af hvilke det kun kunde have et betydeligt Tab, bragte Stifterne ogsaa paa en anden svindelagtig Maade det nye Foretagende frem for Offentligheden.

Stifterne, de samme Personer, som havde opofret deres Penge til Godsopkjøbene i deres Partis Interesse, nemlig Grev Morzin, Grev Hartig, Prins Rohan, Grev Altan, Ridder Lippman, Professor Richter fra Prag, Direktøren for den bøhmiske Sparekasse, Dr. Worowka, Direktøren for den bøhmiske Unionsbank Benedikt, Advokat Dr. Bschesina, Sekretæren i den wienske Forskudsbank, Wedemeier, og endnu mange Andre, bekjendtgjorde, at Credit foncier var bestemt til at opkjøbe urørlige Ejendomme i Bøhmen, at Aktiekapitalen skulde beløbe sig til 420 Millioner, og at heraf 6 Millioner skulde emitteres i Aktier paa 200 Gylden. Foretagendet kom i Virkeligheden i Stand, og Actierne bleve udbudte til Salg for en Emissionskurs af 235 Gylden. Af hver enkelt Aktie stak altsaa disse «patriotiske, forfatningstro, tjenstvillige» Stiftere strax en Gevinst paa 35 Gylden i Lommen; thi Aktiernes Nominalværdi beløb sig som sagt til 200 Gylden.

Paa saadanne Betingelser er det ganske vist let at bringe Ofre! Og nu spørge vi Læserne, om det Hele ikke saavel i politisk som i økonomisk Henseende kan kaldes den mest fuldendte Svindel, man kan tænke sig. De Forfatningstro gjorde herved en stor Partimanøvre; de anvendte mange Penge derpaa, hvilke de dog lod Publikum tilbagebetale med Renter og Rentes Renter. Credit fonciers Aktier vare ved

Emissionen ikke blot ikke 235, men ikke engang 200 Gylden værd, da Selskabet maatte overtage de uhyre Tab, som man havde lidt under Godsspekulationerne. For saadant et Foretagende havde de forfatningstro Blade anbefalende Ord, gjorde Reklame for det og søgte paa enhver Maade at overtale Folk til at sætte Penge deri! Og disse Godsopkjøb, som ganske vist have skaffet dem Sejren, men kun ere og blive Svindelforretninger, roses med store Ord som patriotiske Ofre!

Vi tro saaledes ogsaa paa dette Omraade at have anført slaaende Exempler paa den forfærdelige Corruption, som er trængt ind i alle de østerrigske Samfundsforhold.

Matthias Petersen.

Statscoupet i Sverige 1772.*)

Der er en overraskende Lighed mellem Polens og Sveriges Historie i den første Halvdel af forrige Aarhundrede. Begge disse fordums mægtige Lande vare saa godt som uden Indflydelse i det evropæiske Statssystem, begge vare udadtil truede af lumske og ubarmhjertige Fjender, indadtil sønderrevne af en herskesyg og upatriotisk Adel; Kongemagten i begge Lande var indskrænket indenfor de urimeligste Grænser; begge Rigers Stænder til fals for hvem, der vilde kjøbe dem, Statskassen tom, Hæderen borte. Baade Polen og Sverige syntes bestemte til Tilintetgjørelse. Traktaten af 1764 mellem Rusland og Preussen danner Udgangspunktet for Polens Opløsning; en lignende Overenskomst, der først er bleven bekjendt for en Snes Aar siden, afsluttedes mellem Rusland, Preussen og — Danmark for at berede Sverige en lignende Skjæbne. Polen bukkede under, Sverige stod imod, takket være Gustav III, der ved at omstyrte den bestaaende Forfatning i det yderste Øjeblik standsede sit Fædreland i Faldet.

---

*) Tengberg: Konung Gustaf III's första regeringstid, Lund 1871. — Geffroy: Gustave 3 et la cour de France, Paris 1864. — Sheridan: a history of the late revolution in Sweden, London 1783. — Michelessi: lettre à Visconti sur la révol. arrivée en Suède, Stockholm 1773.

Men for ret at forstaa den uhyre Betydning af Gustav III's Statscoup vil det være nødvendigt at kaste et Blik paa Sveriges Forfatning ved hans Tronbestigelse.

I 1680 havde Carl XI faaet en uindskrænket Kongemagt. Men Carl XII's Fejl, som Efterverdenen har glemt over hans Hæder, ødelagde Landet baade indadtil og udadtil og gjorde Enevoldsmagtens Fald uundgaaeligt. For bedre at tilintetgjøre den gamle Adels Magt havde hans Fader skabt en ny Adel ved i den mest overdrevne Grad at ødsle med Titler og Æresposter; hver ikke aldeles ubetydelig Embedsmand, hver Officer af nogenlunde høj Grad kunde i hans Tid med Lethed stifte en ny Adelsslægt. Men dette nye Aristokrati kom nødvendigvis til at staa fjendtligt lige over for det gamle, paa hvis Bekostning det haabede at stige, og det sluttede sig derfor sammen med de tre lavere Stænder om Kronen. Dette er Nøglen til Carl XI's hele indre Politik og til hans exempelløse Held i Kampen mod den overmægtige gamle Adel. Men det indses let, at Enevoldsmagten — under Carl XII — ved sit stedse voxende despotiske Tryk paa alle Stænder, Adelen, baade den gamle og nye, ikke undtagen, tilsidst maatte forene baade det gamle og det nye Aristokrati i en fælles Bestræbelse for at afkaste Enevoldsherredømmets Tryk; det første vilde tilfredsstille sit Had og sin Forbitrelse, det sidste sin Havesyge og Ærgjerrighed, medens samtidigt de tre lavere Stænder, der saae, at de kun havde afkastet Adelens Aag for at bøje Nakken under Kongemagtens, pønsede paa ved første givne Lejlighed at tøjle Despotiet ved en Constitution.

Ved Carl XII's Død var Øjeblikket hertil kommet, og Sverige fik en Constitution, men — hvilken Constitution! Man beholdt Kongeværdighed og Senat, men det var Rigsdagen, der havde hele Magten i Hænde. Rigsdagen, der var sammensat af alle fire Stænder, traadte sammen hvert Aar og kunde kun opløses af sig selv. Den var saaledes uafhængig baade af Kongen og Senatet og forenede i sig alene den

samme Magtfylde, som de to engelske Kamre kun besade i Forening med Kongen. Rigsdagen alene havde hele Lovgivningsmagten i Hænde; den alene havde Myndighed til at slutte Fred eller begynde Krig; den udgjorde paa en Maade en Slags Højesteret, idet den hendrog Sager, der hørte under Landets øverste Domstole og skulde paakjendes af disse, under sin tilranede Jurisdictionsmyndighed, som den udøvede gjennem Commissioner, der ofte vare højst vilkaarligt og besynderligt sammensatte, og endelig concentrerede den sin Autoritet i en hemmelig Comité, det saakaldte sekrete utskott, som den selv udnævnte af sin Midte, og som i Virkeligheden var i Besiddelse af hele den udøvende Magt. Naar Rigsdagen ikke var samlet, var det ikke Kongen, men Senatet, som fik hele Magten i Hænde, men Senatet var fuldkommen i Rigsdagens Vold. Det var Rigsdagen, der affattede Listen over de Candidater, hvoraf Kongen havde at vælge Senatorerne; disse bleve kun valgte paa tre Aar og vare ikke ansvarlige for Kongen, men kun for Rigsdagen, som derhos udstøde af Senatet ethvert Medlem, hvis Færd ikke fandt Naade for deres Øjne. Senatet traadte sammen, naar det selv fandt for godt; det styrede hele den diplomatiske Correspondance, det resolverede i de mest betydningsfulde Sager og tillod kun Kongen at sætte sit Navn under de Beslutninger, det havde taget. Kongen adskilte sig kun fra de andre Senatorer derved, at han havde to Stemmer i Raadet, og at hans Mening, naar Stemmerne stode lige, var den afgjørende. Han var saaledes ude af Stand til at sætte sin Vilje igjennem lige over for Senatet, og det var altsaa i Virkeligheden ikke Kongen, men Senatet, Rigsdagens lydige Slave, der erklærede Krig og sluttede Fred, der opbød Hæren og udrustede Flaaden, der armerede Fæstninger og udnævnte Embedsmænd, der udskrev Skatter og administrerede Finanserne. Ja endogsaa i Kongens Privatliv blandede Stænderne sig, og det til en saadan Grad, at han maatte vælge sin Omgangskreds efter deres Tykke, og da endelig ogsaa den

kongelige Benaadningsret var tilintetgjort ved, at Rigsdagen kunde kassere Kongens Naadesacter, saa ses det, at Sverige kun var et Kongedømme af Navn, at man havde beholdt Kongetitelen, men afskaffet Kongeembedet.

Naar den uhyre Magt, der saaledes var lagt i Rigsdagens Haand, endda havde været ligeligt fordelt mellem alle fire Stænder, havde maaske en nogenlunde fornuftig Statsstyrelse været tænkelig; men dette var ikke Tilfældet. Om de Deputerede af Bondestanden bekymrede man sig ikke det mindste; de havde ikke engang Sæde i sekrete utskottet. Den forkuede Borgerstand og den lavere Gejstlighed manglede baade Dygtighed og Mod til at optræde med Fynd lige over for Adelen og Prælaterne, og hele Statsmagten var saaledes samlet i Adelens Haand, da den højere Gejstlighed var for faatallig til at have nogen synderlig Indflydelse. Men denne Adel var fattig, den ældre paa Grund af Carl XI's store Reduktion*), den yngre, fordi den bestod af Embedsmænd og Officerer, der kun havde deres Lønninger at leve af. Baade den gamle og den nye Adel vare derfor til fals, naar de kunde finde en Kjøber, og var den politiske Fordærvelse — navnlig under Form af Bestikkelse — stor i England, hvor Walpole formelig havde bragt den i System, var den endnu større i Sverige; thi der var Alt til fals, Embeder, Æresposter, Stemmer i Rigsdagen, i Senatet, i utskottet. Og for at gjøre Ulykken og Vanæren fuldstændig havde den ene Halvdel af Adelen solgt sig til Frankrig, medens den anden Halvdel stod i Ruslands Sold. Dette er Oprindelsen til de noksom bekjendte Partier Hattene og Huerne. Og denne al borgerlig Orden, al fornuftig Regeringsform spottende Tid, denne Partistridens og Anarkiets Tid er det, som man har kaldet Frihedsperioden!

---

*) Ved den saakaldte store Reduktion — den lille fandt Sted under Carl X — havde Carl XI meget vilkaarlig inddraget de pantsatte eller afhændede Krongodser og derved aldeles tilintetgjort de fleste adelige Familiers Velstand.

Kongemagtens Ydmygelse var saaledes til visse stor under Frederik I; men den skulde blive endnu større under Adolph Frederik (1751 - 1771). Dennes Dronning, Lovise Ulrike, Frederik II af Preussens Søster, en stolt og herskesyg Kvinde, kunde ikke skjule sin Forbitrelse over Stændernes Anmasselser. Følgen heraf var, at sekrete utskottet forbød Kongen at modtage fremmede Magters Sendebud uden dets Tilladelse og truede med i Overtrædelsestilfælde at berøve ham Kronen og sende ham tilbage til Tyskland, hvorfra han var kommen. Men endnu større Ydmygelser ventede Sveriges Dronning. En Hofdame anklagede Lovise Ulrike for at have pantsat en Del Juveler i Hamborg for ved de indkomne Penge at kjøbe sig et Parti (1756), Rigsdagen anordnede en Undersøgelse mod Dronningen, man gik frem med den største Hensynsløshed mod denne og endte med at rette en i høj Grad truende Forestilling til Kongen, hvilken bevirkede, at denne paa Dronningens og egne Vegne maatte bede sekrete utskottet om Tilgivelse for det Skete. Følgen af denne ukongelige Svaghed var imidlertid kun en ny Ydmygelse: Stænderne bestemte, at, naar Kongen, ligegyldigt af hvad Grund og i hvilken som helst Sag, to Gange havde negtet sin Underskrift, saa vare de, Stænderne, berettigede til at anvende et kongeligt Navnestempel, der da skulde have samme Gyldighed som Majestætens egenhændige Underskrift. — En Sammensværgelse, hvori Kongehuset var Deltager, havde kun Henrettelser og nye Ydmygelser for Kongen og Dronningen til Følge.

Sveriges rovgjerrige Naboer, der længe med spændt Opmærksomhed havde fulgt det stedse voxende Anarki, havde imidlertid smeddet et skjændigt Komplot mod dette Lands Tilværelse som Stat. Det er uden Tvivl Frederik II af Preussen, der har den sørgelige Ære at have undfanget Planen til Sveriges — som til Polens — Deling; i det mindste paatrænger denne Tanke sig, naar man opmærksomt betragter hans Politik lige over for begge Lande. Allerede i Begyn-

delsen af sin Regering arbejder han af al Kraft paa at slutte Familieforbindelser, der kunne tjene hans Planer. Han gifter sin Søster Lovise Ulrike med Tronfølgeren i Sverige; derved havde han sikret sig et Paaskud til som nær Slægtning at blande sig i dette Lands Anliggender, naar Lejlighed dertil maatte gives; — han bringer Ægteskabet mellem Tronfølgeren i Rusland og den senere Katharina II i Stand; derved fjernede han en sachsisk Prinsesse fra Czarernes Trone og berøvede Polen, hvor det sachsiske Hus herskede, en vigtig Støtte, medens den fjorten-aarige Katharina, den ubetydelige tyske Prinsesse, der ved Frederiks Hjælp forenedes med Ruslands Tronfølger, maatte antages ligesom denne at ville blive Kongen af Preussens blinde Beundrer og lydige Redskab baade mod Sverige og Polen. Det er noksom bekjendt, hvorledes dette sidste Rige faldt som Offer for Frederik og hans Medskyldige, og ligesom i dette Land havde Preussen og Rusland allerede længe befordret Anarkiet i Sverige for at kunne gribe ind i det belejlige Øjeblik og tilintetgjøre endnu et ældgammelt Rige. Traktaten af 1764 udtaler denne Plan med kynisk Oprigtighed i en hemmelig Artikel, som først i 1863 er bleven offentliggjort af Tengberg efter Originalinstrumentet i de berlinske Archiver. Frederik og Katharina havde, — ligesom Tilfældet var lige over for Polen —, ogsaa med Hensyn til Sverige sikret sig en tredje Medskyldig; det var — med Sorg maa vi nævne det — Danmark. Her var det navnlig Katharina, der var virksom. Den 11te Marts 1765 sluttedes en defensiv Alliance mellem Rusland og Danmark, ligeledes med hemmelige Artikler. Den tredje af disse, som man kan læse i Originalinstrumentet i Udenrigsministeriets Archiver i Kjøbenhavn, omhandler en fælles Optræden lige over for den svenske Rigsdag for at hindre enhver som helst Forandring i Sveriges fordærvelige Constitution. Men man nøjedes ikke hermed. Den 12te Oktober 1769 undertegnedes en ny Overenskomst mellem Preussen og Rusland, offentliggjort i 1847 af Grev Manderstrøm, hvor man vedtager for

enhver Pris at overholde Sveriges Constitution og enes om at betragte enhver Forandring i denne som casus fœderis, der berettigede til væbnet Indskriden, for Preussens Vedkommende i Svensk-Pommern. Og endelig — for at slutte Listen over alle disse Skjændigheder —, den 13de December samme Aar undertegnedes en ny Traktat*) mellem Rusland og Danmark, hvis anden hemmelige Artikel erklærer enhver Forandring, hel eller delvis, af den svenske Constitution ensbetydende med et Angreb fra Sveriges Side, og hvis tiende hemmelige Artikel lover Danmark en passende Part af Rovet, de svenske Provinser nærmest Norge, som Prisen for dets Deltagelse i Krigen.

Saaledes var altsaa Sveriges Sønderlemmelse fuldstændig ordnet i Forvejen: Preussen skulde bemægtige sig Pommern, Danmark de svenske Provinser nærmest Norge, og Rusland det saa længe eftertragtede Finland!

Det ses saaledes, at Sveriges Tilstand var ligesaa fortvivlet udadtil som indadtil. For at kunne byde de ydre Fjender Spidsen maatte den indre Fjende, Anarkiet, tilintetgjøres. Dette var Gustav III's Værk, og Midlet, han anvendte, var Statscoupet 1772.

Den 1ste Marts 1771 modtog Gustav i Paris Efterretning om sin Faders Død. Forsynet med Penge af det franske Hof, der lod sig det være magtpaaliggende at drage Sverige ind i de uindskrænkede Magters Kreds som Modvægt mod Preussens og Ruslands Udvidelser, tiltraadte han Hjemrejsen den 18de Marts. Stockholms Indbyggere modtoge ham med Glæde; han var deres og hele Almuens Yndling alene af den Grund, at han talte Svensk og forstod Svensk, hvad in-

*) Originalinstrumentet, affattet paa Fransk, gjemmes i Udenrigsministeriets Archiver i Kjøbenhavn.

gen Konge siden Carl XII havde gjort; Adelen, navnlig de herskende Huer, bekymrede sig kun lidt om ham; de anede ikke de store Planer, som den kongelige Yngling lagde til deres Undergang og til Kongemagtens Gjenfødelse.

Anarkiet i Sverige havde nu naaet sit Højdepunkt. De fire Stænder i Rigsdagen, der samledes den 25de Juni, stredes med den største Heftighed. Bønderne forlangte Part i Kronens forhenværende Jordegodser, Adelen fordrede den udelukkende Besiddelse af disse, Borgerstanden vilde have al Handel og Fabrikvirksomhed forbudt undtagen indenfor Byernes Mure. En almindelig Forbitrelse mod Adelen herskede i de tre lavere Stænder; man raabte mod Adelens nedarvede Forrettigheder og fordrede politisk og borgerlig Lighed. Misfornøjelsen med det bestaaende var almindelig; endogsaa i Hæren lød en forbitret Knurren mod de adelige Officerers Hovmod og Voldsomheder.

Under saadanne Omstændigheder maatte der gaaes frem med Klogskab og Forsigtighed. Men Gustav var en Mester i Forstillelseskunsten. Medens han i Stilhed samlede de mest Formaaende af det misfornøjede Hatteparti om sig, medens han ved fortrolig Venlighed vandt Officererne, ved Gavmildhed og Nedladenhed Soldaterne af Stockholms Garnison — beskæftigede han sig tilsyneladende kun med de ubetydeligste Smaating og viste ved enhver Lejlighed Glæde over, at Regeringens Byrder og Ansvar ikke paahvilede ham. Man saa ham ivrig sysselsat med at udkaste Tegninger, forfærdige Broderier, opfinde Theaterdragter, paa samme Tid som han og hans Fortrolige udkastede Planen til Statsomvæltningen. Man turde ikke tøve længere; thi Frankrig var utaalmodigt over, at Revolutionen i Sverige endnu ikke var fuldbragt, og truede med at holde Pengeforsendelserne tilbage, medens Polens første Deling (Juli 1772) var en frygtelig Paamindelse om at ile.

Planen var i sine Hovedtræk følgende. Den 1,500 Mand stærke Besætning i Sveaborg i Finland, der var forbitret paa

Grund af Stændernes paatænkte Reformer, skulde bringes i Oprør og føres mod Stockholm paa de ved Sveaborg stationerede Skibe. Under den Bevægelse, som herved vilde opstaa i Hovedstaden, vilde man fængsle de mest fremragende Medlemmer af Rigsdagen og derpaa forelægge denne et meget maadeholdent Forfatningsudkast, der sikrede de forskjellige Stænders Rettigheder, men berøvede dem Magten til at stifte Ondt og forstyrre den offentlige Fred. Man haabede, at Stænderne i deres Bestyrtelse vilde gaa ind herpaa, hvorefter man vilde opløse Rigsdagen og først indkalde en ny om fire Aar. Skulde derimod Vind og Vejr hindre Oprørerne fra Sveaborg i at naa Stockholm før Rygtet om deres Rejsning, skulde Kongen i Spidsen for Garden drage imod dem under Paaskud af at hindre deres Landing; paa Vejen skulde han drage nogle andre Regimenter til sig, der stode i nogen Afstand fra Hovedstaden og hvis Officerer han kunde stole paa, og derpaa gaa lige løs paa Stockholm for at lægge den sidste Haand paa Værket.

Samtidigt med Rejsningen i Finland skulde en anden finde Sted i Christiansstad i Skaane. Commandanten i denne Fæstning, Kaptain Hellichius — der senere adledes under Navn af Gustafsköld —, en Gustav særdeles hengiven Mand, skulde i Kongens Navn bringe sine Soldater i Oprør mod Stænderne og om mulig forstærke sig med de nærliggende Byers Garnisoner, der vare forbitrede over Soldens Udeblivelse og den herskende Dyrtid, som tilskreves Stændernes slette Regering. Kongens Brødre, Carl og Frederik, skulde være i Nærheden, den første i Skaane, under Paaskud af at vente paa sin Moders, Dronningens, Tilbagekomst fra et Besøg i Berlin, den anden i Østgøtland for at bruge Brønden i Medevi. Saasnart Rejsningen var foregaaet i Christianstad, skulde Prins Carl under Paaskud af at ville dæmpe Oprøret tage Overbefalingen over de nærmeste Regimenter og over de Tropper, som Prins Frederik imidlertid maatte have samlet — hvad der ellers efter Constitutionen var forbudt —,

og holde sig rede til at støtte Kongens Foretagender i Hovedstaden eller til at ile ham til Hjælp, hvis hans Planer strandede.

Hvor hemmelig end Gustav og hans Fortrolige, det franske Sendebud de Wergennes, Grev Scheffer og Oberst Sprengporten, holdt deres Forehavende, havde dog Stænderne en Anelse om, at der var noget igjære. Et Brev til Ludvig XV, hvori Gustav rigtignok kun i almindelige Udtryk meddelte denne, at noget vigtigt stod for Døren, faldt i Rigsdagens Hænder og forøgede dens Mistanke. For at sikre sig mod Overrumpling besluttede derfor Senatet at lade Garnisonen i Stockholm afløse af det upplandske Regiment, hvis Anfører, Baron Cederstrøm, var en af det herskende Partis ivrigste Tilhængere. Men denne Forholdsregel kom for sent; thi Regimentet Uppland stod endnu fire Mile fra Stockholm, da Statscoupet allerede lykkelig og vel var udført. Endnu uheldigere var Rigsdagen med Hensyn til Sprengporten, til hvem den nærede den stærkeste Mistanke. For at fjerne ham fra Kongens Person sendte man ham til Finland for at dæmpe Misfornøjelsen, der blev mere og mere lydelig der. Tilsyneladende modtog Obersten denne Befaling med Uvilje, men afrejste dog ufortøvet, og Stænderne gave ham saaledes selv den forønskede Lejlighed til personlig at kunne lede hele det forestaaende Oprør i Sveaborg.

Dette udbrød vel, men for sent og blev saaledes uden synderlig Betydning. Den 12te August havde nemlig allerede Hellichius, der fuldstændig havde vundet alle sine Undergivne, udstedt et Manifest, hvori han opsagde Stænderne Huldskab og Troskab og erklærede kun at ville lyde Kongen, hvis lovlige Rettigheder Rigsdagen havde ranet. Prins Carl, der øjeblikkelig blev underrettet herom, tog strax Befalingen over de fem i Skaane garnisonerende Regimenter, hvem man havde bibragt den Tro, at Kongens Person var truet ved et Complot fra Stændernes Side. Disse havde imidlertid sendt Baron Rudbeck til Skaane for at undersøge Stemningen der. Da

denne kom til Christiansstad, fandt han Porten lukket og Hellichius's Manifest opklæbet paa den. Øjeblikkelig ilede han tilbage til Stockholm, hvor han ankom om Aftenen den 16de, og gav næste Morgen sekrete uttskottet Underretning om Oprøret i Christiansstad.

Kongens Stilling begyndte at blive farlig. Senatet og Stænderne havde intet Bevis for hans Delagtighed i det skaanske Oprør, men ikke desto mindre forlangte Adskillige, at man skulde sikre sig hans Person. Den 17de om Formiddagen aflagde Rudbeck ham Beretning om Tildragelsen i Christianstad. Men Gustavs Forstillelseskunst svigtede ham ikke et Øjeblik. Han viste en saadan Harme over det skete, omfavnede og takkede Rudbeck med en saadan Inderlighed, fordi han ved saa hurtig at bringe Efterretning om Oprøret havde vist Fædrelandet en vigtig Tjeneste, at den gamle Soldat forlod ham, overtydet om hans fuldkomne Uskyldighed.

Ved Aftenstaflet ledede Prinsen af Hessenstein og Senator, Grev Ribbing, atter Samtalen hen paa Rejsningen i Christianstad. Da Kongen stedse gjentog: «Det er forunderligt, højst besynderligt!», svarede Ribbing, idet han betragtede Gustav skarpt, at det besynderligste ved det hele var, at den vagthavende Officer ved Fæstningens Port havde erklæret til Rudbeck, at alt var sket efter Kongens Befaling. — «De tager fejl, Ribbing», svarede Gustav uden Betænkning, «jeg var selv tilstede, da Rudbeck aflagde sin Beretning for Senatet; det er Skildvagten, der har sagt det, ikke Officeren!» Og endelig, da Rudbeck næste Dag — formodentlig sendt af Senatet — atter besøgte Gustav, fandt han ham ivrig sysselsat med et Broderi, der samme Aften skulde være færdigt. «Den Personnage vil aldrig være farlig for os», forsikrede Baronen som en Følge heraf i Senatet.

Imidlertid forsømte Stænderne ikke at tage alvorlige Forholdsregler. En Bataillon af det upplandske og en af det sødermanlandske Regiment, der begge garnisonerede i nogen Afstand fra Stockholm, fik Ordre til at gaa til Hovedstaden

for at forstærke Garnisonen der; Borgergarden til Hest modtog Befaling til om Natten at patrouillere i Gaderne, to Rytterregimenter afsendtes for at indeslutte Christianstad, begge Kongens Brødre fik Paalæg om uopholdelig at vende tilbage — og Gustav selv blev anmodet om ikke at forlade Hovedstaden. Man troede sig saaledes sikret mod Overraskelse, saa meget mere, som man hvert Øjeblik ventede Cederstrøm med de øvrige Batailloner af det upplandske Regiment. Men samme Dag havde Kongen faaet Efterretning om, at Prins Carl havde samlet de fem skaanske Regimenter under sin Befaling, og han besluttede derfor at føre det afgjørende Slag den følgende Dag. Selv i disse sidste Timer, før hans egen og Sveriges Skjæbne skulde afgjøres, svigtede hans Klodblodighed og Selvbeherskelse ham ikke. Om Aftenen den 18de overværede han Opførelsen af «Thetis og Peleus», den første svenske Opera; efter Forestillingen samlede han en stor Del af sine Fjender om sig ved sit glimrende Aftenstaffel og vandt derpaa en betydelig Sum fra Baronesse Pechlin, en af hans farligste Modstandere. Da Gjæsterne vare tagne bort, forlod han selv Slottet for efter Sædvane at inspicere Vagtposterne trindt om i Byen.

Den afgjørende Dag oprandt; det var den 19de August 1772. Klokken henved ti steg Kongen til Hest og begav sig til Arsenalet. Et stort Antal ham personlig hengivne Officerer ledsagede ham. Paa den Tid, da Vagten i Slottet skulde afløses, vendte Gustav med hele sit Følge tilbage og traf, som han havde beregnet, baade Vagten og det Detachement, der skulde afløse den, i Slotsgaarden. Han samlede derpaa alle Officererne om sig i Vagtstuen og skildrede med veltalende Ord Fædrelandets Elendighed, Kongemagtens Nedværdigelse og Stændernes Tyranni og endte sin Tale med de Ord: «Jeg tvinges til at forsvare min egen og Rigets Frihed mod Adelen. Ville I være mig tro, som Eders Fædre vare det mod Gustav Vasa og Gustav Adolph, saa vil jeg vove mit Liv for Eders og Rigets Vel?»

Officererne hilste Kongens Tale med Bifaldsraab og svore ham Troskabseden. Kun tre nægtede at aflægge denne. Den ene, Gardecaptain Frederik Cederstrøm, erklærede at ville holde den Ed, han havde svoret Stænderne. «Cederstrøm», sagde Kongen med Eftertryk, «betænk, hvad Du gjør!» — «Som jeg tænker i Dag, vil jeg tænke i Morgen», svarede Adelsmanden med Frejdighed, «og kunde jeg bryde min Ed til Stænderne, kunde jeg ogsaa bryde den, Eders Majestæt forlanger af mig!»

Medens dette forefaldt, kom Rigsraaden Kalling, hvem Senatet den 17de havde givet Overbefalingen over alle Tropper i Staden, til Vagtstuens Dør og forlangte at indlades. Det afsloges. Kalling paastod i Kraft af sin Myndighed som Højstbefalende at ville overvære Kongens Forhandlinger med Officererne, men Gustav lod ham befale øjeblikkelig at begive sig til Senatet, hvor Kongen vilde tale med ham.

Ledsaget af Officererne forlod Kongen derpaa Vagtstuen og begav sig til Soldaterne, der stode opstillede paa Pladsen udenfor. Man maatte ile; den ringeste Tøven kunde være farlig. Allerede vare nogle af Officererne blevne betænkelige ved det uhyre Ansvar, de paatoge sig, og ytrede for Gustav deres Mistillid til et heldigt Udfald af hans Planer. Kongen syntes et Øjeblik at vakle; Revolutionen hang i et Haar! — Men en Sergent af Garden, som havde hørt deres Ord, raabte med høj Røst: «Det skal gaa godt; Soldater, Kong Gustav leve!» Et tordnende Hurraraab var Svaret, og da det var hendøet, traadte Gustav frem og rettede en kort og kraftig Tale til Soldaterne, der svarede med fornyede Hurraraab. Garden og Artilleriet fik derpaa Befaling til at stille paa Allarmpladsen og sexogtredive Grenaderer til at spærre Udgangen fra Senatets Forsamlingssal.

Imidlertid var der blevet Røre i Hovedstadens Gader. Kongens Tilhængere havde i Løbet af Formiddagen udspredt det Rygte, at Kongen var sat fast paa Rigsdagens Befaling, og Folket strømmede fra alle Sider sammen til Slottet. Da

man her saa Gustav fri og frank midt imellem Soldaterne, da man hørte hans indtrængende og fyndige Tale, da man erfarede, at det var hans Vilje nu at gjøre Ende paa Rigsraadets Tyranni, — brød Folket ud i høje Jubelraab. Senatorerne, der fra Vinduerne i Raadssalen vare Vidner til denne usædvanlige Bevægelse, hvis Aarsag de endnu ikke kjendte, vilde forlade deres Forsamlingssal, men bleve standsede af Grenadererernes korslagte Bajonetter og fik Befaling af Kongen at forblive, hvor de vare, indtil videre. Medens Medlemmerne af sekrete utskottet paa Efterretningen om Senatets Indespærring flygtede til alle Sider, drog Kongen, fulgt af en stor Mængde Officerer og Soldater, der bare et hvidt Tørklæde om Armen som Kjendetegn, og af en stedse voxende Hob af Borgere, gjennem Byens Gader for ligeledes at sikre sig Tilslutning af de øvrige Vagtposter. Intetsteds fandt han Modstand. Gjentagne Gange paa Vejen talte han til de sammenstimlede Masser: «Han vilde kun gjøre Ende paa Anarkiet og Adelens Tøjlesløshed; han tragtede ikke efter uindskrænket Kongemagt, men efter at vinde sine Undersaatters Tillid og Kjærlighed, han vilde sætte sit Liv til for Sveriges Lykke og Hæder». Kongens indtrængende og veltalende Ord modtoges allevegne med Jubel. Saaledes ankom han endelig til Arsenalet, hvor han troede det nødvendigt endnu at træffe nogle militære Forholdsregler for at føre den saa heldigt begyndte Omvæltning til en lykkelig Ende. Der blev uddelt Krudt og Kugler til de ham ledsagende Tropper, Kanoner bleve bragte fra Arsenalet og kjørte op paa forskjellige Punkter i Byen, Portene bleve lukkede og al Forbindelse med Landet afbrudt. Samtidigt bleve Baron Rudbeck og flere andre af Huepartiets mest fremragende Mænd fængslede.

Disse Forholdsregler vare imidlertid overflødige, thi Kongen mødte ingen Modstand nogetsteds. Cederstrøm, der med sit upplandske Regiment allerede havde nærmet sig Hovedstaden paa nogle faa Mil, fik Befaling til at sende sine Soldater til deres Garnisonssted og selv uopholdelig at indfinde

sig i Stockholm. Da denne Befaling var affattet i den sædvanlige Form og undertegnet af Statssekretæren, adlød Cederstrøm uden Betænkning, saa meget mere, som han paa Grund af Hovedstadens Afspærring var uvidende om, hvad der her havde tildraget sig. Lignende Befalinger afsendtes til Regimentet Sødermanland og til de to stærke Rytterafdelinger, der vare paa Marschen mod Christianstad. Denne Fæstning havde Hellichius allerede overgivet til Prins Carl, medens Kongens anden Broder, Frederik, havde arresteret General Pechlin, en af Senatets virksomste og farligste Tilhængere. Revolutionen kunde saaledes i det væsentlige betragtes som gjennemført, og der stod nu kun tilbage at krone Værket ved en ny Constitution.

Allerede om Eftermiddagen den 20de droge kongelige Herolder gjennem Stockholms Gader og udraabte, at Stænderne havde at træde sammen den følgende Dag, med Tilføjende af, at hvert Medlem, som maatte vove at udeblive, vilde blive tiltalt og straffet som Landsforræder. Den 21de samledes altsaa Rigsdagen, og Gustav, der sad paa sin Trone i kongelig Pragt, omgiven af en talrig Skare af Embedsmænd og Officerer, henvendte sig til Stænderne med sin sædvanlige Veltalenhed. Med stærke Farver skildrede han Landets Elendighed og Nedværdigelse, som Tvedragten mellem Partierne havde foraasaget; han afmalede Kongemagtens dybe Ydmygelse lige over for trodsige Undersaatters Overgreb; han foreholdt Stænderne det skjændige i for fremmed Guld at forraade Fædrelandets Sag og endte sin Tale med det Udraab: «Er der Nogen iblandt Eder, der kan negte Sandheden af, hvad jeg har sagt, saa træde han frem og tale!»

Da Ingen svarede, befalede Kongen Statssekretæren at oplæse den nye Constitution, som han vilde forelægge Stænderne til Antagelse. Af dens 57 Artikler ville vi kun anføre følgende: Kongen kan, naar det behager ham, sammenkalde og atter opløse Stænderne. Hele Krigsmagten til Lands og til Vands som og Finanserne staa under Kongen alene; han

alene bortgiver alle civile og militære Embeder. I Tilfælde af et Angreb eller naar Kongen selv maatte skjønne det paatrængende nødvendigt, er han berettiget til at udskrive Skatter, indtil Stænderne kunne blive samlede. Stænderne skulle kun raadslaa om, hvad det maatte behage Kongen at forelægge dem. Kongen har hele den udøvende Magt; den lovgivende deler han med Stænderne. Uden disses Samtykke kan han ikke begynde en Angrebskrig.

Dette Document, som saaledes med ét Slag gjorde den mest indskrænkede Konge i Evropa til en af de mest absolute Herskere, blev hilset med Bifaldsraab af Kongemagtens fordums Undertrykkere, hvem Gustavs kloge og energiske Optræden, de stærke Troppesamlinger og det stockholmske Borgerskabs truende Holdning havde berøvet Mod og Mands Hjerte, og dernæst underskrevet af Rigsdagsmarskallen, Adelstandens Præsident og Ordførerne for de tre lavere Stænder, hvorefter alle de Tilstedeværende aflagde Troskabsed til Kongen. Denne rejste sig derpaa fra sit Sæde og sagde: «Da det har behaget det guddommelige Forsyn igjen at knytte de Baand, som fordum forenede Konge og Folk, saa bør vi ydmygt takke Herren for hans Naade!» Derpaa aftog han sin Krone og befalede den ved hans Side staaende Biskop at istemme: Te deum laudamus, hvori hele Forsamlingen faldt ind, og da Lovsangen var endt, stedtes de Tilstedeværende til Haandkys. Saaledes endte denne i Sveriges Historie saa betydningsfulde Dag, og Statsomvæltningen var gjennemført uden at have kostet en Draabe Borgerblod.

Overalt i Provinserne gjorde Efterretningen om Begivenhederne i Stockholm det bedste Indtryk. Kongens Brødre modtoge i Monarkens Navn Troskabsed af de Troppeafdelinger, de havde samlet, samt af Embedsmændene og Borgerne i Landets vigtigste Byer, saa at Revolutionen, der i faa Timer var fuldbragt i Hovedstaden, i Løbet af faa Dage var godkjendt af hele Landet.

Det tøjlesløse Anarki, som i et halvt Aarhundrede havde lammet Sveriges Kraft, var saaledes tilintetgjort. Under den Stilhed, som nu pludselig afløste de stridende Partiers vilde Larm, hævede Landet sig hurtig af sin dybe Elendighed og kom snart til Kræfter igjen. Det var tilvisse ogsaa paatrængende nødvendigt, thi den indre Fjende var vel betvungen, men de ydre stode endnu tilbage. Snart skulde dog ogsaa disse føle det nyfødte Sveriges Kraft. Men denne anden Del af Gustav III's Kongegjerning, hans Stræben efter at gjenoprette Sveriges politiske Betydning og hans Kampe med Sveriges Arvefjende, Rusland, ligge udenfor denne Afhandling.

Fr. J. Meier.

Gammel-Katholikerne i Holland.*)

Ved Siden af den romersk-katholske Kirke, hvortil de to Femtedele af Hollands Befolkning bekjende sig, findes der endnu en lille Gruppe Katholiker, som man ofte, dog med Urette, betegner med Navnet «Jansenister». De kalde sig nemlig selv «Gammel-Katholiker» (Oud-Katholieken), og det er ogsaa det Navn, som Staten officielt giver dem. De have en Erkebiskop, som har Sæde i Utrecht, to Bisper, hvoraf den ene boer i Deventer, den anden i Harlem, et Seminarium og et forholdsvis talrigt Præsteskab, som forretter Gudstjenesten i de femogtyve Menigheder, der ere spredte om i Landet. Deres Antal er dog ikke stort, i det højeste maaske lidt over 6,000 Sjæle, og skjønt de i Almindelighed ere agtede, have de dog saa ringe Betydning for det religiøse Liv i Landet, at man let rent glemmer dem.

Det er nu vel saa, at et protestantisk Samfund paa 6,000 Sjæle, spredte om i femogtyve Menigheder, ikke vilde have stort at sige; men noget andet bliver det dog, naar der er Tale om et katholsk Parti, som fastholder den Paastand,

*) L'Église des Anciens-Catholiques de Hollande, p. Alb. Réville; Revue des deux mondes. — Dupac de Bellegarde, Hist. abrégée de l'église métropolitaine d'Utrecht. — Van Vlooten, Esquisse hist. sur l'ancienne église cath. dans les Pays-Bas. — Benninck Janssonius, Geschiedniss der Oud-Roomsch katholieke kerk in Nederland.

at det ved sin Bispeværdighed og sin Lære knytter sig til Traditionen om den gamle Kirke. Det er dets Præstevælde, som gjør sig gjældende langt mere end Antallet af dets Medlemmer. Hvorfra kommer da denne i vore Øjne saa ejendommelige Fremtoning af et religiøst Samfund, der bekjender sig til Katholicismen og dog ligger i Uenighed med den store Kirke af samme Navn? Paa dette Spørgsmaal svare Gammel-Katholikerne i Holland, at de slet ikke ere i Opposition til den katholske Kirke i dens Helhed, at de i hele Ordets Betydning ere Bevarerne af den nationale Katholicisme i Nederlandene, saaledes som den var før og efter Reformationen; at de aldrig have anerkjendt den pavelige Stols ubetingede Eneherredømme paa en Tid, hvor intet skilte dem fra den øvrige Del af det katholske Samfund, og følgelig nu ikke kunne bøje Hovedet for en efter deres Mening vilkaarlig pavelig Befaling, som uden mindste Forbehold undertrykkede deres nationale Kirke; at de som Ofre for den jesuitiske Ultramontanisme, men stærke ved deres gamle biskoppelige Ret, med Tillid vente paa den Dag, da de endelig engang ville finde Retfærdighed; og at endelig de Onder, som nu hjemsøge den katholske Kirke, ikke have anden Aarsag end denne Afvigelse fra de sande Grundsætninger. Hvad deres biskoppelige Præstevælde angaar, saa anse de den for fuldstændig overensstemmende med de kanoniske Ordensregler, og de mangle ikke theologiske Udsagn til Støtte for deres Paastande.

Utrecht var Kristendommens Vugge i Nederlandene, hvorhen den blev bragt henimod Slutningen af det syvende Aarhundrede af den hellige Willibrord, som fik Titel af Biskop i Utrecht og Frisernes Erkebisp. Den nye Lære gjorde dog kun ringe Fremskridt, før den hellige Bonifacius, som vandt mange Tilhængere, ankom (ca. 725). Bispedømmet Utrecht blev fra nu af grundet paa en afgjørende Maade og stærkt nok til at modstaa de Fordringer, Bisperne i Köln opstillede paa at forene det med deres Stift. Bisperne i

Utrecht bleve, ligesom næsten overalt i hin Tid, udnævnte af Stiftets Præster og af Folket, i det mindste de mest ansete af det, og før Gregor VII (i det ellevte Aarhundrede) er der ikke Tale om nogen pavelig Bekræftelse af Valget. Den nye Biskop meddelte sine Kolleger, blandt andre ogsaa den romerske Biskop, sin Udnævnelse; han indtraadte da i sin Stilling efter at være bleven anerkjendt af dem; men han fik sine Rettigheder ved Stiftets Valg og ingenlunde ved en Beskikkelse af Paven i Rom. Man kan endog tilføje, at det var stadig Skik og Brug i Utrecht-Stiftet at opretholde den biskoppelige Selvstyrelse mod Pavedømmets centraliserende Forsøg. Saaledes tog Biskop Vilhelm I og hans Efterfølger Conrad Parti for Kejser Henrik IV mod Gregor VII. Da den store Strid om Investituren endelig var endt, havde de tyske Kejsere opgivet deres Ret til at bekræfte Bispernes Udnævnelse ved Forleningen med Ring og Stav. Fra nu af fandt Bispernes Kaldelse simpelt hen Sted ved Valg af Stiftets Kapitler; Indsættelsen var en umiddelbar Følge deraf. Man indskrænkede sig kun til at meddele Valget i Rom; men efterhaanden var der dog nogle Bisper, som ansaa det for nødvendigt at indhente en pavelig Bekræftelse, medens andre, og deres Tal var langt større, ligesom deres Forgængere erklærede, at de ikke behøvede det.

For øvrigt er Stiftets Historie i Utrecht hverken mere eller mindre opbyggelig end saa mange andre Bispedømmers i Middelalderen. Dette Stift dannede et Slags Præstedømme ligesom Stifterne i Köln, Mainz og Trier, af Navn staaende under den hellige Stol, men i Virkeligheden meget uafhængigt. Bisperne vare Fyrster saavel i verdslig som aandelig Henseende. De vare ofte i Strid med Borgerne, som holdt fast ved deres Rettigheder, men de havde ogsaa ofte Kampe med Greverne af Holland og Geldern, eller ogsaa forsøgte disse at hæve deres Slægtninge eller Yndlinge til den biskoppelige Værdighed. Deraf opstod der ofte meget heftige Uenigheder, som Paverne søgte at bilægge, enten af Kjær-

lighed til Fred eller for at komme til at bruge deres Myndighed.

Denne Myndighed blev dog kun anerkjendt indenfor visse Grænser. Da saaledes Pave Martin V (1423-1431) udslyngede Banstraalen mod Bispen af Utrecht og hele hans Stift, trodsede Bisp, Præsteskab og Menighed Banlysningen og brød sig ikke det mindste om den. Der blev læst Messe, Nadveren blev uddelt, de Døde begravede, ganske som om intet var sket. Og de senere Forhold godkjendte ogsaa denne Fremgangsmaade. Martin's Efterfølger, Eugenius IV, tilbagekaldte Banlysningen, som saaledes blev et Vaaben uden Kraft, telum imbelle sine ictu. Naar man derfor følger dette Stifts indre Historie, forbavses man ikke meget over at se Mænd udgaa derfra, som forene en dyb Hengivenhed for den katholske Lære med en kun saare svag Tro paa Pavedømmets Forrettigheder. Den mærkeligste var Utrechteren Adrian Booijens, mere bekjendt under Navnet Pave Hadrian VI (1522-1523). Han havde offentlig foredraget den skolastiske Theologi, før han steg saa højt, og man læser i en af hans Afhandlinger ganske simpelt udtalt: «..... det er vist, at Paven kan fejle ogsaa i Sager, som angaa Troen..... Mere end én Pave har visselig været en Kjætter».

Dernæst maa ogsaa den Modstand nævnes, som Bisperne i Utrecht gjorde mod Tiggerordenernes Indflydelse, disse Hære, der umiddelbart udgik fra den pavelige Stol og overalt, hvor de kom hen, vare rede til at modarbejde de andre Gejstliges Myndighed. Endelig har ogsaa fra det fjortende Aarhundrede den store Udbredelse af den mystiske Orden Betydning, som er bekjendt under Navnet «det fælles Livs Brødre»; disse fromme Broderskaber vare meget rettroende, men modvirkede kraftigt de skinhelliges fremherskende Spidsfindighed og Formvæsen. En salvelsesfuld, indtrængende, kjærlighedsfuld Fromhed, megen Iver for Velgjørenhedens Værker, en udpræget Tilbøjelighed til at gribe Kirkens Belæring fra dens trøstende og gjenfødende langt mere end fra dens oplysende Side, en

meget fremtrædende Forkjærlighed for Naadens Lære, saaledes som Paulus og Augustinus have opfattet den, — det var Hovedtrækkene i dette stille virkende Samfund, hvis Indflydelse var meget stor paa de flamske og hollandske Befolkninger. Det er derfra, at Skriftet, »Jesu Kristi Efterfølgelse« udgik; dets Forfattelse skyldes vel ikke dem, thi man véd nu, at det stammer fra det trettende Aarhundrede og er Udbyttet af en norditaliensk Munks ensomme Betragtninger — hans Navn var Gersen; men denne kostelige Bog, som i lang Tid var glemt eller, man kunde næsten sige, tabt, blev gjenfunden, omskreven og udbredt af Thomas a Kempis, som hørte til disse Brødre. Der kan visselig ikke være noget mere orthodox end denne stadige Samtale mellem en angrende Sjæl og den trøstende Kristus; men i Slutningen af Bogen, naar man har set alt det, som den troende alene i denne Samtale med den guddommelige Mester ligefrem har modtaget af Oplysning og Naade, kommer man til at spørge sig selv om, hvortil da egentlig Præstens Mellemkomst endnu nytter. En saadan Følgeslutning kunde rigtignok kun føles i Tidens Løb, og det fælles Livs Brødre tænkte næppe paa at uddrage den deraf. Vi se kun, at i den nederlandske Katholicisme før Reformationen rakte Mysticismen Haanden til Præstevælden i den snart lønlige, snart aabenlyse Modstand mod de romerske Tilskyndelser og Fordringer.

Imidlertid vare det sextende Aarhundredes store Dage komne. De protestantiske Ideer trængte tidlig ind i Nederlandene uden i Førstningen at gjøre saa hurtige Fremskridt der som andensteds. Carl V og Philip II gjorde deres Indflydelse gjældende. Der foregik en vigtig Forandring i Ordningen af Stiftet i Utrecht. Det var blevet af altfor stor Betydning, til at en eneste Biskop, især under de nye Forhold, med Fynd kunde vaage over Kjætteriets idelige Paavirkninger. Bispedømmet i Utrecht blev ophøjet til et Erkebispedømme, og fem Bisper bleve udnævnte i Erkebispedømmet med Bolig i Groningen, Leeuwarden, Deventer, Harlem og

Middelburg. Paa samme Tid gav Paven Carl V Ret til at udnævne Bisper, dog under Betingelse af den pavelige Godkjendelse. Disse saa at sige ydre Ordninger havde endnu ikke nogen Indflydelse paa Stiftets indre Forhold; Kapitlet betegnede altid for det kejserlige Valg den, som skulde iklædes den nye Værdighed, og der skete egentlig ikke nogen Forandring i den sædvanlige Skik og Brug. Saaledes anbefalede Bisperne og deres Præster meget Biblens Læsning trods den ivrige og heftige Tale, Tiggermunkene førte derimod, der korsede sig af Rædsel ved Synet af en trykt Bibel; de opmuntrede just til Brugen af det levende Ord ved al kirkelig Gjerning, og lige fra det første Aar af sin Dannelse mødte Jesuiternes Orden mere end ond Vilje hos dette Præsteskab. De nye Former for den romersk katholske Fromhed, Brugen af Rosenkransen, den overspændte Dyrkelse af Jomfru Maria, al den theatralske Pomp og Pragt, bleve ivrig bekæmpede som ligesaa mange farlige nye Indretninger; men det var ogsaa vel at mærke netop som noget nyt, at det mødte Modstand; thi dette Præsteskab holdt frem for alt paa det gamle. Medens det saaledes med overordentlig Ihærdighed kæmpede mod den fremtrængende Protestantisme, havde det med fuldstændig Underkastelse modtaget Tridentiner-Conciliets Befalinger.

Dog Begivenhederne trængte paa; til Trods for de grusomme Forfølgelser hævede Protestantismen bestandig mere og mere Hovedet. Fortvivlede over Kongen af Spaniens politiske og religiøse Tyranni havde Provinserne grebet til Vaaben i deres krænkede Rettigheders Navn, Vilhelm den Tavse begyndte sit store Epos. I nogen Tid havde hans Sag ingen Fremgang havt paa Grund af Hertugen af Alba's Held, men snart havde han dog set Lykken tilsmile sig og lønne hans Udholdenhed. Søgeuserne, disse den nationale Sags sidste Forsvarere, da alt syntes tabt, havde overrumplet den lille Havneplads Briel (den 1ste April 1572), og derfra havde Opstanden igjen udbredt sig over hele Landet. Nu paafulgte

en forbitret Krig med utallige Kampe og Belejringer, der gjøre Epoke i Krigshistorien, med Grusomheder, som bringe En til at gyse; men den faar ogsaa sit Præg ved det Værks voxende Styrke og Sammenhold, som Vilhelm og den ihærdige Befolkning, der samlede sig under hans Frihedsbanner, havde stillet sig som Opgave. Ved Foreningen i Utrecht, (1579) blev da de forenede Provinsers Republik erklæret, og den fik her sin Grundlov. Kampen var rigtignok ikke til Ende derfor; den varede egentlig lige til 1648, men med Afbrydelser og Vaabenhviler, af hvilke den unge Republik bestandig gik mere og mere sikret ud.

Det var en Tid med haarde Prøvelser for den nederlandske Katholicisme. I Begyndelsen af det store Sammenstød er det ejendommeligt at bemærke, at det politiske Nag mod Spanien var i det mindste ligesaa stærkt som den religiøse Uvilje. Beviset derfor er, at de sydlige Provinser, hvor Protestantismen bestandig forblev i Mindretal, dog vare de første til at give Signalet til Modstanden. Senere bleve Hertugen af Alba's forhadte statsretlige Forholdsregler om end ikke Grunden, saa dog det afgjørende Stød til den almindelige Opstand. Katholiker og Protestanter forenede da deres Anstrengelser mod et Tyranni, som krænkede deres besvorne Rettigheder. Havde ikke Philip II i et Øjeblik af vanvittig Fanatisme, af ufattelig Blindhed dømt Beboere af alle Provinser til Døden uden Hensyn til Rang, Alder eller Tro! Det nationale Parti førte ikke Krigen i en Kirkes Navn; det havde kun skrevet Trosfrihed paa sin Fane, og det skal være den Tavses evige Hæder at have, saa vidt det afhang af ham, bevaret dette store Princip mod de Krænkelser, som hans sejrrige Modkæmpere stadig vare fristede til at tilføje det. Det er saaledes, at Foreningen i Utrecht sikrede de nederlandske Katholiker den frie Udøvelse af deres Religion. Der var imidlertid i den nye Tingenes Tilstand saadanne Elementer til stærke religiøse Rystelser, at al menneskelig Klogskab ikke kunde afværge dem. Først var det klart, at

Trosfriheden mest var til Gunst for den protestantiske Kirke; den kunde nu ogsaa i sit Skjød optage dem, som havde holdt sig mere tilbage, hvilke jo altid ere ikke lidet talrige i saadanne Tider, idet de vente paa, at Sejren skal hælde til den Side, de foretrække, for saa at træde aabenlyst frem. Man kunde heller ikke være blind for, at om ogsaa Kampen mod Spanien i sin Begyndelse havde været væsentlig politisk, saa havde dog Forlængelsen af Kampen, de uhyre Ofre, som den havde medført, samt den virkelige Magt, den havde givet Borgerskabet i Byerne, og som var saa saare gunstig for de republikanske og protestantiske Ideer, mere og mere flyttet det moralske Tyngdepunkt over paa den reformerte Kirkes Side. Denne Kirke var saaledes bleven Sjælen i Opstanden, den havde næret Flammen og gjort sin Sag ogsaa til Fædrelandskjærlighedens. Den nationale Sejr var da ogsaa dens; men saa maatte man ogsaa holde igjen lige over for den Tørst efter Gjengjældelse, det Had, der glødede i de Menneskers Hjerter, som havde set deres Venner, Slægtninge, Børn og Hustruer omkomme paa Skafotterne, og som ofte selv paa deres Hoveder uden Næser eller uden Øren bare Mærkerne af de forfærdelige Grusomheder, Inkvisitionens Domstole havde begaaet. Endelig maa man heller ikke undre sig over, om Katholikerne, og navnlig de den gamle Tro altid hengivne Præster, følte deres Patriotisme kølnes ved Synet af de Tab, det nationale Partis Sejr foraarsagede deres Kirke. Alt dette kunde ikke blive skjult for nogen, og der af kom den stadige Mistro og Mistillid, de mange forsigtige Forholdsregler fra den sejrende Parts Side, som i den katholske Kirkes Holdning saae en Port, der stadig stod aaben for den spanske Reaktion; derfor vare ogsaa Munkene og Jesuiterne, der betragtedes som lige saa mange hemmelige Agenter for Kongen af Spanien, banlyste fra Republiken. De store Gudshuse bleve tagne fra Katholikerne og givne til de Reformerte, hvis Kirke blev Statens, og som alene bleve ansete for skikkede til de offentlige Bestillinger. Fra Aaret 1580 saa Kapitlet i

Utrecht sig berøvet enhver politisk Rettighed, og dets Godser bleve forenede med den nationale Ejendom. Mere end én Gang blev den katholske Gudsdyrkelse endog helt forbudt, skjønt Antallet af Katholikerne endnu naaede mindst Halvdelen af hele Befolkningens Tal; men det var en fattig, uvidende Halvdel, som ydmygt bøjede sig for Magten, naar man kun ikke vilde tvinge den til Overgang til Protestantismen, og som nøjedes med at gjenoptage sin Gudsdyrkelse for lukkede Døre i Kapeller, som vare unddragne Mængdens Blikke. Alle Landets betydende Kræfter vare efterhaanden gaaede over til Reformens Side.

Under en saadan Tingenes Tilstand var de nederlandske Biskoppers og det katholske Præsteskabs Stilling bleven meget tornefuld og hæmmet af uovervindelige Vanskeligheder. Naar de af Fædrelandskjærlighed samtykkede i at række Haanden til de Forholdsregler, som havde Interessen for deres Lands Forsvar for Øje, stode de Fare for at forraade deres Kirke og deres Samvittighed. Naar de derimod i Utrecht-Foreningens Navn gjorde Fordring paa fuld Frihed til den katholske Dyrkelse, vakte de det sejrrige Partis Mistanke. Billigede de de Love, der bleve udstedte mod Munkene og Jesuiterne, undlode disse ikke at beskylde dem for strafskyldig Forstaaelse med Kjætteriet; stillede de Fordring om Frihed for dem ligesaa godt som for alle andre, vaktes ikke alene Mistanken mod dem saa meget stærkere, men de bleve ogsaa ved pinlige Erfaringer overtydede om, at Jesuiternes Intriguer og den ejendommelige Maade, deres Fromhed viste sig paa, ikke havde bidraget lidet til at indgive mange Afsky for Katholicismen og den katholske Kirke. Man tør derfor ikke være altfor streng mod Mænd, der vare bragte i en falsk Stilling, som hvert Øjeblik fordømte dem til at modsige sig selv. Ofte er der endogsaa Lejlighed til at beundre den Iver og den Dygtighed, som de udfoldede for af dette store Skibbrud at frelse det lidet, der endnu kunde reddes. Erkebisperne Sasbold Vosmaer (1583-1614) og Rovenius (1614-1637) maatte

ret bære Byrden i disse tunge Dage. Undertiden sluttede de sig trætte af Kampen til det spanske Parti, saa at de derved gave Protestanternes Beskyldninger Berettigelse; men oftere stræbte de efter rent at skille deres Sag fra den nationale Fjendes, og man kan sige, at det virkelig ogsaa lykkedes dem.

Statens Myndigheder viste sig da ogsaa ikke at være deres værste Modstandere. Da Sejren over Spanien var bleven uigjenkaldelig afgjort, blev Strengheden mod dem bestandig ringere, og Katholikerne bleve paany taalte, dog kun under den ene Betingelse, at de fandt sig i Tabet af de politiske Rettigheder. En indfødt Præstevælde, som var uafhængig af Spanien og selv til en vis Grad af Rom, syntes at give Politikernes Mistillid enhver ønskelig Garanti og ligeledes at beskytte den nationale Katholicisme mod de overspændte Protestanters Intolerance; men mod denne uafhængige Katholicisme hævede sig nu alt den Fjende, som havde svoret dens Undergang. Jesuiterne havde paany sneget sig ind i de nederlandske Stifter, begunstigede af den almindelige Forvirring og Forstyrrelse. Et stort Antal Præster var gaaet over til Protestantismen; mange af de katholske Menigheder havde ingen Præster, Jesuiterne tilbøde da deres Tjeneste, og de nederlandske Bisper samtykkede i at benytte dem, i det mindste foreløbigt. Men de skulde snart fortryde det. Jesuiterne bleve udspejdede, og man kom snart til Overbevisning om, at de virkede i det spanske Partis Tjeneste; Bisperne mærkede ogsaa, at deres Myndighed blev undergraven af disse Medarbejdere, der skildrede dem for deres Skriftebørn som hemmelige Calvinister. Det gik saa vidt, at Erkebisp Rovenius saa sig nødsaget til at foretage en Rejse til Rom og angive dem som de farligste Fjender for den katholske Kirke i Nederlandene. Paa deres Side havde Jesuiterne ogsaa opkastet deres Batterier. De havde allerede forsøgt at bevise i Rom, at det var unødvendigt at bibeholde Bisper i den Tilstand, hvori den nederlandske Kirke nu be-

fandt sig, og at det var bedre for den katholske Sag i Almindelighed, at man der, ligesom i et hedensk Land, oprettede en Mission, som den hellige Fader skulde betro til sine umiddelbare Udsendinge, og disse burde efter deres Mening ikke være andre end Jesuiterne selv.

Saaledes var der da udbrudt en forbitret Kamp mellem det nederlandske Bispedømme, der, skjønt svækket, dog havde holdt sig under den store Omvæltning, og det mægtige Broderskab. Forgjæves befalede Urban VIII, paavirket af Rovenius's ihærdige Forestillinger, Jesuiterne at bruge mere Maadehold; disse Befalinger havde ingen Virkning, ja, Utrechter-Bispedømmets onde Stjerne vilde, at Rovenius selv skulde give sit Stifts svorne Fjender et af de farligste Vaaben i Hænde. Det er alt omtalt, at før Reformen havde Læren om Naaden især fundet Tilslutning hos Præsteskabet og de troende i Nederlandene. Der var en Tid, hvor Theorierne med Hensyn til denne Trossætning fremkaldte en lidenskabelig Strid mellem de Skriftlærde, men hvor Kirken i det mindste ved sin Tavshed indrømmede betydelig afvigende Anskuelser lige over for dette dunkle Spørgsmaal. Men saaledes blev det ikke altid. I Rom, hvor Augustinermunkenes Lære sjelden var i Gunst, havde man snart bemærket, at Mysticismen, naar den fik sin Næring af denne augustinske Tro, vel kan mene at vedblive at være katholsk, men i Virkeligheden viger umærkelig hen mod det Omraade, der indbefatter Calvinismen. Det er den Grund, som efter Reformationen hindrede Pavedømmet i at lade de jansenistiske, eller vel bedre de augustinske Ideer frit udbrede sig i Kirken. Men Erkebisp Rovenius, en Ven af Jansenius's Studier, var vedbleven at være denne fortræffelige Mand meget hengiven og havde kun fundet noget godt i det berømte Værk «Augustinus» af den fromme Professor i Løwen; han havde anbefalet dette Værk som meget opbyggeligt. Hvilket Held for hans Modstandere, som ikke undlode ved Hoffet i Rom at skildre Erkebispen i Utrecht som en Kjætter og hans Stift som et Pestilensens Arnested!

Fra nu af blev dette Bispedømme i den jesuitiske Lejr behandlet som jansenistisk, og man saa heri et sikkert Middel til stadig at opægge Hoffet i Rom imod det. Det gik endog saa vidt, at Jesuiterne i Aaret 1670 forbød Salget af en anden mystisk Bog, kaldet «Amor poenitens», af en af Rovenius's Efterfølgere, Erkebisp Neercassel, en Bog, som den franske Biskop Bossuet, der dog ikke kan beskyldes for Jansenisme, havde erklæret for fortræffelig. De angrebne Bisper protesterede saa godt, de kunde, mod denne Beskyldning for Jansenisme, fordømte de samme Sætninger, som man fordømte i Rom under dette Navn; men intet hjalp. Den simple Omstændighed, at de ikke samtykkede i at udjage af Kirken dem, som mere sympatiserede med den augustinske Retning, var tilstrækkelig til at sammenblande dem med disse. Arnaud's, Nicole's og Quesnel's Ophold i Holland, hvorhen de vare fordrevne ved Ludvig XIV's Intolerance, den hæderlige og fortjente Modtagelse, man viste dem i deres Ulykke og paa Grund af deres Dyder, tjente kun som Beviser for Stiftet Utrechts svorne Fjender.

Her opstaar et Spørgsmaal af betydelig Vigtighed for den klare Forstaaelse af Katholicismens Historie i de to sidste Aarhundreder: hvilken er da den hemmelige Bevæggrund til Jesuiternes haardnakkede, stadige Forbitrelse mod den biskoppelige Præstevælde i Holland? Hvorfor frygtede de ikke for endnu mere at svække Katholicismen i et Land, hvor den allerede havde lidt saa mange uoprettelige Tab? Saaret Egenkjærlighed, Ønsket om at herske overalt, nogle afvigende Former for Læresætninger vilde ikke tilstrækkelig forklare denne Række af Manøvrer, som ofte mislykkedes, men altid gjenoptoges og endelig førte til et med deres Ønsker stemmende Udfald. Om man end vil tage alle andre Omstændigheder med i Betragtning, maa man dog vistnok søge den egentlige, dybere Grund i den Rædsel, som den jansenistiske Bevægelse indgød Førerne for Ultramontanismen i hele det syttende og en stor Del af det attende Aarhundrede. Jan-

senismen eller den Lære, der fordrede den indre Gjenfødelse ved den guddommelige Naade som afgjørende Betingelse for Frelsen, var en skjult Protestantisme. Om den end ikke fornægtede den pavelige Magt, søgte den dog at omgaa den eller i det mindste at forringe den meget. I Virkeligheden har Jansenismen, som i sine Rækker har talt næsten alle de bedste Navne i det katholske Frankrig, ikke givet en Maalestok for det, den kunde være blevet, hvis den havde udviklet sig frit. Det, som den udrettede, da dens sidste Repræsentanter en kort Stund havde Magten, viser tilstrækkelig, med hvilken Lethed den, medens den mente at forblive katholsk, gled over i den indre Reform. Dens Time slog for sent; men man kan ikke undre sig over, at Hoffet i Rom og Jesuiterne med de Partiers Skarpsynethed, der angribes i selve deres Princip, længe i Forvejen tydeligt saa den uhyre Fare, med hvilken denne Opvaagnen af de augustinske Ideer truede Katholicismen, saaledes som de vilde opretholde den. Det er af samme Grund, at Rom og Jesuiterne forenede deres Anstrengelser mod alt det, som nært eller fjernt knyttede sig til den franske Kirke (Gallicanismen), det vil sige til de nationale Kirkers Princip om en vis Selvstyrelse og egne Overleveringer, medens de derhos som oftest vare meget tilbøjelige til at indrømme den Meningsfrihed med Hensyn til Naaden, som var tilladt af de gamle Kirkeforsamlinger. Hvis man for et Øjeblik vilde antage, at dette Princip havde sejret, hvilket nyt Lod var der da ikke blevet lagt i Vægtskaalen for Katholicismens Skæbne, og hvilken Indflydelse vilde det maaske ikke have havt for den talrigste af de kristne Kirker!

Efter Erkebisp Neercassel's Død var der i lang Tid Uenighed mellem Hoffet i Rom og Kapitlet i Utrecht med Hensyn til Valget af hans Efterfølger. Endelig kom en Overenskomst i Stand, og man valgte en meget fredelig og maadeholden Mand, Peter Codde. Nu mente man da, at der skulde blive Ro i lang Tid, men en fransk Jesuit, Louis Doucin, vakte

atter Striden. Han var en af de franske Diplomater, som deltoge i Freden i Ryswik (1697), og han drog atter til Felts mod Jansenismen; han skrev en hel Bog for at afsløre denne syndige Mysticisme, og denne Bog skadede meget den hollandske Kirkesag i Rom. Det var forgjæves, at Codde gjorde de mest indtrængende Forestillinger ved Pavehoffet, han saa tilsidst ingen anden Udvej for at frelse sit Stift end selv at foretage en Rejse til den hellige Fader. Her var Modtagelsen da ogsaa meget imødekommende; Pave Clemens XI hørte paa ham med stor Opmærksomhed; hans Hellighed tog hans Forsvar i Conclavets Forhandlinger, og som Tegn paa sin særlige Agtelse gav han Befaling til, at Erkebispen af Utrecht skulde have en af de første Pladser under de store Højtideligheder i Anledning af Jubelaaret 1700. Man vidste ikke alt, hvad man vilde gjøre for den brave Codde, og denne bebrejdede sig allerede, at han havde ladet sig skræmme altfor hastigt; han skrev derfor til Holland, at man bare skulde berolige sig, den gode Sag var vundet. Men i Virkeligheden var den netop tabt. Medens man i Rom overvældede Codde med alle disse Tegn paa Velvilje, kom der til Holland et paveligt Brev, ifølge hvilket han blev afsat, og en Provikar, udnævnt af Paven i hans Sted, fremstillede sig uventet for Capitlet. Codde kom da endelig under Vejr med, at man havde holdt ham for Nar, og han vilde nu uden Ophold rejse tilbage til Nederlandene; men atter ny Skuffelse! Der var givet Befaling til ikke at lade ham rejse, og han kunde nu i Rom med indædt Harme høre om, hvorledes man skaltede og valtede med hans kjære Stift.

Kapitlet i Utrecht vilde rigtignok ikke anerkjende denne Pavehoffets Ret til at afsætte en Erkebiskop og negtede at modtage Provikaren. Men dette Øjeblik ventede den pavelige Internuntius kun paa. Han mødte denne Capitlets forudsete Modstand med at offentliggjøre et Dekret, ifølge hvilket Capitlerne i Utrecht og Harlem ophævedes. Man vilde naturligvis ikke finde sig deri og protesterede; endelig blandede

den verdslige Styrelse, skjønt protestantisk, sig i Sagen og fordrede i de bestemteste Udtryk deres Landsmand sat i Frihed, som nu alt i fire Aar var holdt fangen. Pavehoffet indsaa da, at det var klogest at give efter; dog tog det sine Forbehold. Man havde ladet Codde forblive fuldstændig uvidende om de Skridt, der vare gjorte til Gunst for ham, og man lod ham nu underskrive Forpligtelser, ifølge hvilke han vel beholdt sin Bispeværdighed, men hvorved hans Hænder dog saaledes bleve bundne i hans eget Stift, at han egentlig slet ingen Magt havde. Den gamle Mand var urolig, nedslaaet og længtes kun efter at gjense sit Land; han underskrev da alt, hvad man forlangte, og kom fortvivlet tilbage til Utrecht, hvor Forholdene virkelig ogsaa vare blevne meget kritiske. Der var en Erkebisp, et Capitel, et Stift, men af al Myndighed og Magt var der intet tilbage.

Medens Codde endnu levede, var der en Slags Stilstand; men det jesuitiske Parti benyttede den til at vinde mere og mere Terrain, og under disse usikre og ejendommelige Forhold kunde det ikke være andet, end at ikke faa Præster maatte falde fra. Capitlet forblev vel ikke uvirksomt; det søgte Beskyttelse for sin Sag overalt, men hvad hjalp det? Det blev paa alle Maader modarbejdet. Endelig døde Codde, og hvad var der nu at gjøre? Der var nu mindre end nogensinde tidligere noget at vente fra Rom; Capitlet var i Pavens Øjne egentlig ophævet; men skulde det da ikke udnævne en ny Erkebisp? Efter megen Tøven, efter at have indhentet alle mulige Oplysninger og modtaget gunstige Udtalelser fra mange Bisper og berømte Fakulteter gjorde Capitlet endelig et afgjørende Skridt. Under Iagttagelse af alle Former udnævnte det en Erkebisp (1723) og meddelte ærbødigt Innocens XIII sit Valg. Men hverken han eller hans Efterfølger Benedict XIII vilde indlade sig paa nogen Tilnærmelse; den sidste besvarede endogsaa den gjentagne Meddelelse med at erklære Capitlet og den nye Erkebisp i Kirkens Ban. Nu var altsaa Spaltningen en afgjort Kjendsgjerning.

Det er ikke saa let fra et katholsk Synspunkt at besvare det Spørgsmaal, hvorledes Capitlets Fremgangsmaade skal bedømmes. Gaar man ud fra et ultramontant Synspunkt, var den fordømmelig; thi Paven er jo som saadan den absolute Enehersker, og der kan slet ikke være Tale om nogen Ret eller Uret: Roma locuta, causa audita est. Men fra det biskoppelige eller gallicanske Standpunkt stiller Sagen sig anderledes. Ganske vist betragter ogsaa denne katholske Retning den hellige Fader og hans Myndighed med den største Ærbødighed; men Ufejlbarheden anerkjendes ikke. Det er Bispeværdigheden, som er den højeste Myndighed, den urokkelige Klippe, Kirken er bygget paa, og Pavedømmets Rettigheder ere underordnede. «Adelige som Kongen», sagde de gamle Adelsmænd i Bretagne om sig selv, skønt de vare Frankrigs Krone mest hengivne; men hvor rede de end vare til at lade sig dræbe i «den naadige Herre, Kongens» Tjeneste, indrømmede de dog ikke, at den kongelige Magt kunde gaa saa vidt at undertrykke deres Fødsels Rettigheder eller deres Lands Friheder. Paa samme Maade betragter en Biskop, medens han vel anerkjender Paven som sin Overherre, sig selv for ligesaa ukrænkelig og ligesaa hellig i den stedlige Udøvelse af sin Myndighed. Deraf følger, at Capitlet i Utrecht fra dette Synspunkt var i sin gode Ret ved sit Valg. Det vilde ikke skille sig fra Rom, derfor gjorde det Meddelelse om sit Valg, og det vilde ogsaa have kunnet tage Hensyn til den hellige Stols Forestillinger i saa Henseende; men den endelige Afgjørelse maatte det selv forbeholde sig. Capitlet iagttog ogsaa samvittighedsfuldt alle de kanoniske Former ved Indsættelsen af den nye Erkebisp Steenoven, og derved blev da Sagen staaende, ligesom ogsaa den øvrige Del af det attende Aarhundrede hengik paa samme Maade. Flere Erkebisper fulgte efter hinanden i Utrecht, saaledes Barchman Wuytiers, død 1733, van der Kroon, død 1739, Meindaerts, der døde 1768. En kort Stund oplivedes atter Haabet om et bedre Forhold. Man havde, hver Gang en ny

Biskop var valgt, gjort Anmeldelse derom i Rom i de mest ærbødige Udtryk, og hver Gang havde den hellige Stol svaret med en ny Banlysning, hvorpaa atter fulgte en Protest fra Præsteskabet. Da kom endelig en Pave, der var helt forskjellig, nemlig Clemens XIV, som ikke yndede Jesuiterne og paabød Ordenens Opløsning. Den nederlandske Kirke fordoblede nu sine Anstrengelser for at opnaa Retfærdighed i sin Sag; flere høje Personligheder, Kong Carl III af Spanien, Maria Theresia, Tysklands Primas, Grev Colloredo, udtalte sig til dens Gunst og fordrede en Undersøgelse for Paven af hele denne Sag. De nederlandske Biskopper og deres Præsteskab vilde, det bedste de kunde, lette denne Tilnærmelse; de sammenkaldte derfor et Provinsconcilium i Utrecht (1763), og uden at underkaste sig Unigenitus-Bullen fordømte de dog officielt de jansenistiske Vildfarelser, saaledes som man forklarede dem i Rom. Clemens XIV blev rørt over disse Beviser paa god Vilje og opfordrede Capitlet til at sende ham en befuldmægtiget. Capitlet i Utrecht afsendte da den lærde Dupac de Bellegarde til Rom; men han var næppe ankommen til den pavelige By, før Clemens XIV døde paa en ligesaa hemmelighedsfuld som pludselig Maade. Hans Efterfølger, Pius VI, var af en ganske modsat Mening; da man talte til ham om at forny Forhandlingen, afskar han ganske kort enhver Tilnærmelse, idet han lod den store Banlysning: coram populo, forkynde over den biskoppelige Kirke i Utrecht. Saaledes svandt da ethvert Haab for de nederlandske Gammel-Katholiker.

Deres Stilling var ikke gunstig til nogen Side. Den verdslige Myndighed var vedbleven at behandle dem med alle mulige Hensyn, men den kunde ikke tvinge Massen af Katholikerne til at forblive i deres Rækker. Jesuiternes Plan var, til Trods for deres officielle Undertrykkelse, lykkedes. Nederlandenes gamle nationale Kirke var i Virkeligheden egentlig kun en af Munke betjent Mission. Det var lykkedes disse, der fuldstændig underkastede sig deres Overordnede i

Rom, at bortdrage Massen af Katholikerne fra deres lovlige Bisper. De havde draget stor Fordel af de pavelige Banlysninger, af Jansenismen, af Præsteskabets Modstand og endelig af dets Strenghed med Hensyn til Syndsforladelsen. Dette Præsteskab havde nemlig bevaret den gamle Kirketugt og skjæmtede ikke med de Overtrædelser, som i Tidsalderens Aand nu bedømtes med mere Overbærenhed. Saaledes negtede det for Exempel ubetinget Syndsforladelse til enhver, der tog ublu Rente af de Penge, han udlaante. Men en saadan Bestemmelse var meget haard i et Land, som just berigede sig ved mod høje Renter at laane til hele Verden. Mange Omstændigheder gjorde da, at største Parten af Katholikerne, nogle af Frygt for Kirkens Ban, andre for at lette deres Samvittighed, og endelig mange fordi de ikke længere kunde udholde den Tanke at staa paa en fjendtlig Fod med Rom, forlode deres Bisper og sluttede sig til Munkene. Da Revolutionens politiske Storme brøde løs, beløb den lille Hjord af Gammel-Katholiker i Holland sig til ikke mere end sex eller syv Tusinde Sjæle, det Antal, som har holdt sig til vore Dage.

Imidlertid vedblev den dog udholdende at kæmpe mod den Magt, som maaske er den virksomste til at undergrave et Samfund af denne Art, nemlig hele Verdens Ligegyldighed og Usandsynligheden af noget Haab om atter at faa Betydning. Fra Tid til anden, med lange Mellemrum, gav den Liv fra sig. Saaledes blev Kong Ludvig Bonaparte helt overrasket ved at erfare, at denne lille Kirke endnu existerede; han viste endog nogle Tegn paa Interesse for den, hvilket dog ikke mod Slutningen af hans Regering hindrede ham i at negte Capitlet Bemyndigelse til at udnævne en ny Erkebisp. Dog havde dette Afslag ikke stor Betydning; thi Ludvig Bonaparte blev kort efter afsat af sin mægtige Broder, og denne, som hidtil slet ikke havde tænkt paa Gammel-Katholikerne i Holland, fik nu pludselig den Tanke, at de kunde være ham til stor Nytte under visse Omstændigheder.

Han var jo netop nu i den største Splid med den hellige Stol, og da han kom til Breda, overfusede han paa det heftigste de romersk-katholske Præster, der vare sammenkaldte for at bringe ham deres Hyldest, medens han viste sig meget naadig mod det gammel-katholske Præsteskab, ja endogsaa gav bestemte Løfter. Men han fik hverken Tid eller Magt til at opfylde dem.

Derpaa kom Restaurationen og saa Oprettelsen af det nye Kongerige Nederlandene, som indbefattede baade den gamle nederlandske Republik og Belgien. Man skulde have troet, at Huset Oraniens Regering vilde have vist sig mere gunstig stemt end nogen anden mod en Kirke, som kunde rose sig af at have lidt saa længe for sin Troskab mod de nationale Traditioner. Men det modsatte fandt Sted. Gammel-Katholikerne beholdt vel deres Frihed, men langt fra at tale deres Sag for den hellige Stol styrede den nye Regering sin Politik næsten fjendlig mod deres Interesser, skjønt dens Ord vilde have havt større Betydning i Rom, da den ikke var udelukkende protestantisk. Hver Gang der skulde udnævnes en Biskop, gjorde den nederlandske Regeringsmyndighed tusinde Vanskeligheder. Det var først i Aaret 1826, at Regeringen under den offentlige Menings Tryk officielt anerkjendte Biskopperne i Utrecht, Harlem og Deventer.

Det gik da den stakkels lille hollandske Kirke, som det saa ofte gaar, at det, hvor der er Adsplittelse, gaar ud over den svagere Part. Regeringen var just ikke fjendtlig sindet imod den; men Huset Oranien havde stor Mistillid til sine katholske Undersaatter, og disse adløde jo i deres Helhed kun de Befalinger, der udgik fra den hellige Stol. Dog om ogsaa den katholske Verden næsten ganske havde tabt den gammel-katholske Kirke i Holland af Syne, medens den i sit eget Land kun kunde gjøre Regning paa den reformerte Majoritets temmelig kølige Agtelse, var der dog en Magt, som stadig havde Øjnene aabne for denne gamle nationale Katholicisme, og som havde en Forudfølelse af, at den dog

endnu ikke var fuldstændig knækket. De pavelige Afsendinge i Haag og Brüssel manøvrerede derfor stadig hos Regeringen for at faa en endelig Afgjørelse; men da det ikke kunde opnaas, fandt Hoffet i Rom paa et andet Middel. Den pavelige Nuntius Capaccini fik (1828) Befaling til at søge at komme til en Forstaaelse med de gjenstridige Bisper om, at de frivillig skulde opgive deres Adkomster, og han førte en Forhandling derom i Haag med Erkebisp van Santen, der er saa karakteristisk, at den bør kjendes i sine Hovedtræk.

Capaccini begyndte med at overvælde Erkebispen med personlige Lovtaler og med at fremføre det Ønske, der besjælede den hellige Fader, om at se denne Splid udjævnet paa en Maade, som kunde tilfredsstille begge Parter og især ikke saare saa agtede og oplyste Mænds Værdighed og Overbevisning. Da Erkebispen syntes at studse noget over alle disse skjønne Ord, tilføjede han, at Paven i sin faderlige Godhed samtykkede i at føre hele Striden tilbage til et ganske ubetydeligt Punkt, til en simpel Underskrift, som han opfordrede ham til at sætte under en Bulle, der for Fremtiden kun hørte til den katholske Tradition og nu ingen virkelig Anvendelse havde, nemlig Unigenitus-Bullen. Herved berørtes ikke det egentlige Stridspunkt, og den snilde Italiener kunde nok haabe, at Erkebispen maaske vilde gaa ind paa at underskrive et Dokument, der ganske vist kun havde historisk Betydning, thi det gjaldt jo kun en pavelig Forordning fra Aaret 1713 mod Jansenisterne, som nu ingen brød sig om. Lykkedes det imidlertid Nuntius at opnaa denne Underskrift af Erkebispen, da var hans Sag vundet; thi derved var givet en stiltiende Indrømmelse af den pavelige Stols øverste Myndighed. Van Santen kunde have negtet at gaa ind paa Spørgsmaalet, saaledes stillet; men han foretrak at blive paa det af hans Modstander valgte Terrain og erklærede kun ganske simpelt, at det var umuligt for ham at gjøre, hvad man forlangte, uden at aflægge falsk Vidnesbyrd. «Jeg har mere end én Gang», sagde han, «læst Jansenius's

Augustinus, og jeg véd med Sikkerhed, at de fem i Bullen fordømte Sætninger slet ikke findes i denne Bog. Hvorledes skulde jeg da som ærlig Mand og Kristen kunne underskrive en Erklæring, der bekræfter noget, som jeg véd er falsk?»

Den pavelige Nuntius opgav dog ikke Sagen, men sagde videre: «See, Bordet her, vi sidde ved, er bedækket med et grønt Tæppe. Lad os antage, at det tilhører en Fader, og at han udtrykkelig har forbudt sine Børn at komme ind i dette Værelse eller blot at se derind. En Dag titter dog et Barn til Trods for Forbudet gjennem Nøglehullet og ser, at Tæppet er grønt; noget senere taler Faderen om, hvad der findes i Værelset, og han siger, at Tæppet er rødt. Hvis han nu forlanger af sine Børn, at de skulle nævne de Ting, der findes i Værelset, skal da det ulydige Barn negte at indrømme, at Tæppet er rødt? Faderen havde Ret til at forbyde Børnene at se ind i Værelset; han har ogsaa Ret til at forlange af dem, at de skulle nævne de forskjellige Ting efter ham, og en tidligere Ulydighed kan ikke indrømme nogen Fritagelse for at adlyde den faderlige Befaling».

Anvendelsen er ganske simpel; thi Paven havde som Katholikernes Fader forbudt Læsningen af Augustinus og senere fordømt nogle Sætninger, som han paastod indeholdtes deri. Hvorledes det nu end forholdt sig, det maatte blive den hellige Faders Sag og ikke dens, hvis Underskrift man forlangte; thi man gik jo ud fra den Forudsætning, at han ikke havde læst Bogen. Erkebispen stred imod, det bedste han kunde, og det var ejendommeligt at se den snu Italieners Fortolkningskunst lige over for den ligefremme hollandske Ærlighed, som ikke vilde lade sig overbevise om, at en falsk Underskrift dog nok lader sig opfatte som et fromt Værk. Hvis Erkebispen, som Nuntius maaske troede, havde været træt af sin Stilling og kun ønsket at finde en hæderlig Udvej, havde han maaske laant Øre til dette Forslag, hvorved Skinnet jo paa en Maade kunde reddes; men til hans og hans Kirkes Ære maa det siges, at han forblev

døv for alle Tilbud, for alle de skjønne Ord og selv for alle Trusler, saa at den pavelige Nuntius tilsidst rasende sendte ham bort og atter bekræftede Kirkens Banlysning.

Mere og mere sank den gammel-katholske Kirke i Nederlandene nu hen i Forglemmelse, og naar den nu og da lod høre fra sig ved et nyt Pavevalg eller ved en ny Biskops Udnævnelse, mødte den enten Tavshed eller kun Fornyelse af Kirkens Ban. Saaledes gik det indtil Aaret 1853, til hvilket Tidspunkt de Romersk-Katholske i Holland havde maattet nøjes med deres Organisation som en Missionskirke. Men nu mente Pius IX, at Øjeblikket var kommet til endelig at besætte de biskoppelige Stole, og han udnævnte da en Erkebisp i Utrecht og Biskopper i Herzogenbusch, Harlem og Ruremonde. Dette Magtsprog var visselig krænkende for den protestantiske Majoritet i Landet og vakte ogsaa dens Vrede; men dens Forhold til det katholske Parti i Landet blev dog ikke synderlig forrykket derved, hvorimod det fik en ganske anden Betydning for den gammel-katholske Kirke. Dens Bisper havde hidtil dog i det mindste ene havt Navnet i Stifterne, de kunde dog haabe paa bedre Dage; men nu saa de ved Siden af sig Medbejlere, der berøvede dem selv hvert Skin af Magt. Deres Protest var da ihærdig og forblev heller ikke uden Indflydelse i de nederlandske Kamre med Hensyn til den Lov, der ordnede de nye Bispers Forhold; men i Virkeligheden forandrede det dog ikke Sagens Kjærnepunkt, og den almindelige Mening var da ogsaa, at Pius IX's Dekret havde givet Gammel-Katholikerne Naadestødet.

Alt syntes da endt for dem, og deres Tilværelse var kun et Tidsspørgsmaal. En svag Lysstraale kastede endnu engang sit Skjær ud over denne hendøende Kirke, idet nogle fremmede Præster viste den Interesse. Saaledes tilskrev to italienske Præster i Milano og Pavia en nyvalgt Erkebisp, Loos, Breve fulde af Medfølelse og kjærligt Sindelag, og en Præst i Paris, Jobart, stod i stadig Forbindelse med dem.

Naar man trængte ind i deres Helligdomme, undredes man over at finde Kirkeprydelser af en sjelden Skjønhed eller stor historisk Interesse, byzantinske Messehagler, Præsteklæder fra Middelalderen, gamle Monstranser, Bægere, Kniplinger af stor Værdi og udmærket Arbejde, Bisp Jansenius's Kors og Erkebisp Neercassels Ring o. s. fr. I Utrecht fandtes den lille Kirkes Archiver og en Række Haandskrifter af de tidligere Bisper, alt stumme Vidner om fordums Betydning, Relikvier for en Kirke, som selv næsten syntes kun at være en Relikvi, en forstenet Levning fra en for stedse svunden Tid. Man traadte ind i disse Kapeller som i en Familiebegravelse, mellem Skyggerne af fordums Storhed; . . . . . det var da alt, hvad der var tilbage af saa mange Anstrengelser og saa mange Ofre!

Men er det nu ikke, som om Scenen i faa Aar, ja i faa Maaneder ganske er forandret, som om uforudsete Omstændigheder give denne Kirke en ny Glands og Herlighed? Og hvem skyldes denne Gjenfødelse, om hvilken alt Haab var opgivet? Netop denne Ultramontanisme, som alt havde istemmet mere end én Triumfsang paa dens Ruiner. Pius IX's Pavedømme aabner i Sandhed en ny Æra for den gammelkatholske Kirke i Nederlandene. Forkyndelsen af Dogmet om den ubesmittede Undfangelse havde alt fremkaldt en kraftig Protest fra Erkebispen i Utrecht mod denne Lære, der var ukjendt i den ældre katholske Tid og blev paabudt Kirken til Trods for en Mængde Præsters og Lægfolks dybe Uvilje. Denne Protest, der udkom paa Latin og Hollandsk, blev oversat i alle Sprog og mindede mange Folk, som havde glemt det, om, at der endnu fandtes en katholsk Kirke, som negtede at bøje sig under det pavelige Dictatur. Conciliet i Vaticanet gjorde den en endnu større Tjeneste. Alle véd nu, at Sagen endnu ikke er endt, at Protesterne forøges hver Dag i Antal og Kraft, at Katholicismens Fremtid er indviklet i den mægtige Bevægelse, som er fremkaldt ved Dekreter,

hvis Gyldighed de mest oplyste og ivrige Katholiker paa mange Steder bestride.

Der er dog én Omstændighed, som vi alt have hentydet til, der kunde standse Bevægelsen og ikke lade Gammel-Katholikerne nogen anden Udvej aaben end et fuldstændigt Brud med Katholicismen eller en Underkastelse i Strid med deres Samvittighed, og det er, at hele det biskoppelige Korps synes bestemt paa eller dog vil finde sig i at støtte Læren om Pavens Ufejlbarhed. Selv den stolte gallicanske Kirke hæver ikke ret Stemmen for at hævde sin Uafhængighed, og Bossuet har ikke fundet en eneste dristig og udholdende Forsvarer blandt sine Efterfølgere. Man har selv set Oppositionens Førere i det sidste Concilium, den ene efter den anden, give Exempel paa Tilbagetog. Hvad nytter det til, vil man sige, at veltalende Stemmer, som Abbé Loyson's i Frankrig, Professorerne Döllinger's og Friederich's i Tyskland, hæve sig for at hævde den gamle Katholicismes gode Ret mod de nye Dekreter i Vaticanet? Den katholske Religion bestaar ikke ene af en Samling Troslærdomme; den er ogsaa, den er især, kan man sige, en Maade til at ordne Menneskets Samfund med Gud ved et Præsteskabs Mellemkomst, hvis Medlemmer efterhaanden, uden Afbrydelse overgive den guddommelige Magt til hinanden, som de oprindelig have faaet af Kristus selv. Hvad formaa enkelte Stemmer af Præster og Lærde, hvilken personlig Værd de end have, mod det katholske Livs bydende Fordringer? Er det ikke nødvendigt, at Bisperne bekræfte de unge troendes Daabspagt, indvie den hellige Olje, indsætte de unge Præster? Til hvad Nytte er denne Protest fra Modstanderne af Ufejlbarheden; den vil afmægtig knuses af den Kjendsgjerning, at man ikke kan undvære Bispedømmet, naar man vil leve katholsk, og at dette i sin Helhed vil indordne sig under Ufejlbarhedens Banner.

Denne Følgeslutning kan vistnok være rigtig, men der er en ringe og dog vel afgjørende Indvending at opstille derimod, nemlig at den gammel-katholske Kirke i Utrecht endnu

bestaar fuldstændig ordnet. At frakjende dens Bispemagt Lovlighedens Præg, fordi den ikke er bleven anerkjendt i Vaticanet, vilde jo være at foregribe selve Spørgsmaalets Løsning. Derfor have ogsaa Gammel-Katholikerne i Nederlandene og de Katholiker, som modsætte sig det sidste Conciliums Dekreter, nærmet sig til hverandre for at gjøre fælles Sag. Saasnart Bevægelsen begyndte, indsaa Kirken i Utrecht strax, at her var en Kampplads, den maatte møde paa, og Erkebisp Loos satte sig i Forbindelse med de vigtigste Organer for den tyske Protest. Da den gammel-katholske Kongres blev sammenkaldt i München 1871, lod Kirken i Holland sig repræsentere ved tre Afsendinge, van Vlooten, van Beck og van Thiel. Denne sidste havde saa megen Færdighed i Tysk, at han klart kunde fremsætte sin Kirkes Sag og dens nuværende Betydning for Forsamlingen; hans Ord bleve hilste med stort Bifald, og for første Gang i halvandet Hundrede Aar gav en talrig Forsamling af Præster og Skriftlærde et Vidnesbyrd om den banlyste Kirkes gode Ret. Blandt de Resolutioner, Kongressen vedtog, findes ogsaa denne: «Vi erklære, at den Beskyldning man har rejst mod Kirken i Utrecht for Jansenisme, er ugrundet, og der er da ingen Trosforskjel mellem den og os».

Denne Erklæring af Kongressen i München giver de gammel-katholske Bisper i Holland en betydningsfuld Stilling. Naar man efter en omhyggelig Beregning anslaar Antallet af de tyske og østerrigske Katholiker, som have sluttet sig til den rejste Modstand mod Vaticanets Dekreter, til 300,000, indtager Erkebisp Loos den første Plads i Foreningen, og hans Stift har faaet den samme Betydning som hans Forgænger Codde's, da det blev undertrykt af Paven. Frugterne udeblive ikke heller. Saaledes har Sognepræsten Renftle i Bajern i Forening med hele sit Sogn opfordret Erkebispen i Utrecht til at forestaa Daabspagtens Indvielse med den hellige Olje; Aloysius Anton i Wien, der har dannet en hel gammel-katholsk Menighed, har stillet den samme Opfordring

til ham og tillige forlangt Indvielsen af tre Bisper, og flere lignende Opfordringer komme baade fra Tyskland, Bøhmen og Østerrig.

Der fremstiller sig nu rigtignok her en Vanskelighed: kan en Biskop udføre sit Hverv i et andet Stift end sit eget og uden Tilladelse af Stedets Biskop? Spørgsmaalet er ikke uden tidligere Tilknytningspunkter; de hollandske Bisper kunne paakalde Nødvendighedens Lov, og der vil kunne eftervises ikke faa Exempler paa, at orthodoxe Bisper ikke ere vegne tilbage for denne Nødvendighed. Naar man nu stiller sig paa et ganske upartisk Standpunkt lige over for denne indre Krisis i Katholicismen, kan man kun nære ét Ønske, og det er, at den rene Tro, den kristne Lære, Samvittighedernes Frihed og Fremskridtets Ideer til Sandhedens Erkjendelse maa føre til en mægtig Sejr, hvis kostelige Frugter hele Civilisationen maa faa Gavn af. Det er vist, at alle disse Stridigheder forekomme den upartiske Iagttager temmelig ringe ved Siden af de store Interesser, som egentlig skulle være det Maal, der skal naas; men just i religiøse Sager, mere end i alle andre, maa man agte selv tilsyneladende smaa Betænkeligheder og ikke opholde sig over, at Fremskridtet følger Veje, der synes os helt sælsomme. Undertiden se mægtige Floder sig indsnevrede mellem Klipper; de tabe Intet derved hverken i deres Løbs Heftighed eller i Dybde, tværtimod. Hvis dette Billede kan anvendes paa Gammel-Katholikernes Bevægelse, og hvis Kirken i Utrecht er kaldet til at aabne den en Udvej, som den har nødig for ikke afmægtig at omhvirvles, saa vil man om denne Kirke kunne bruge det Ord, som en jødisk Profet engang sagde om Betlehem: «Du er den mindste af Byerne i Juda, og dog skal Frelsen udgaa fra Dig!»

J. Magnussen.

Placidia, den vestromerske Kejserdatter og vestgotiske Dronning.

I.

Allerede før Folkevandringen begyndte i Aaret 375, havde det store romerske Kejserrige mistet betydelige Landstrækninger, især i Germanien langs med den venstre Rhinbred. Landets Kraft var desuden i høj Grad bleven svækket ved den uheldsvangre Deling af Riget efter Constantin den stores Død (337), ved Optagelsen af mange — som oftest aldeles upaalidelige — Barbarer i Hæren, ved Indførelsen af et i høj Grad ceremonielt Hofliv med en nøjagtig bestemt Rangorden og endelig ved de religiøse Brydninger. Donau var dog endnu Rigets Grændse. Nord for denne Flod boede Vestgoterne, som allerede i længere Tid havde staaet i flersidig Forbindelse med Romerne og derfor havde begyndt at modtage Civilisation og Kristendom. Deres Biskop Ulfilas oversatte netop paa denne Tid det nye Testamente paa Gotisk og omvendte de fleste af sine Landsmænd til arianske Kristne.

Østgoterne førte derimod endnu deres gamle, vilde Krigerliv, upaavirket af Civilisationen, og deres Konge, Ermanrik, havde stiftet et stort Erobringsrige, der strakte sig lige fra Østersøen til det sorte Hav, og havde underkastet sig mange af de slaviske og finske Folkestammer i det nordøstlige Evropa, som Romerne dengang sammenfattede under Navnet «Sarmatia».

Hidindtil havde Barbarerne paa det romerske Riges Grænser dog holdt sig nogenlunde rolige, men i Aaret 375 gav Hunnernes Fremtrængen over Volga Signalet til store Omvæltninger. De overvundne Alaner mellem Volga og Don sluttede sig til de fremtrængende Barbarer, og nu gik Toget videre over Don. Den over 100 Aar gamle Kong Ermanrik dræbte sig selv, hans Rige opløstes, og Hunnerne bemægtigede sig største Delen deraf. Ogsaa Vestgoterne bleve haardt trængte af Hunnerne; de søgte derfor og fik af Kejser Valens i det østromerske Rige Tilladelse til at gaa over Donau. To hundrede Tusinde Krigere med Kvinder og Børn satte over Floden og lejrede sig i Nedre-Møsien, hvor de skulde dyrke Jorden og gjøre Krigstjeneste for Østriget. Da de imidlertid af de romerske Embedsmænd bleve overmodig behandlede og skjændig udsugede, gjorde de Oprør og trængte ind i Thracien. Kejser Valens ilede selv imod dem, men uden at oppebie Hjælp fra Vestriget, hvis unge, brave Kejser Gratian allerede var undervejs, indlod han sig i et Slag ved Adrianopel (378), hvor han led et totalt Nederlag og selv faldt. Vestgoterne bemægtigede sig derpaa hele det aabne Land lige til Constantinopels Porte. Gratian, som indsaa, at han ikke selv kunde faa Bugt med dem, overgav Orientens og Illyriens Præfekturer til Spanieren Theodosius, en Søn af den udmærkede Feltherre af samme Navn, som under Valentinian I havde slaaet Picterne og Scoterne samt dæmpet en maurisk Fyrstes Opstand i Afrika, og denne blev saaledes i Aaret 379 Kejser over det østromerske Rige. Gratian kunde ikke have truffet noget bedre Valg. Theodosius, som siden fik Tilnavnet «den store», bragte ved forsigtig Krigsførelse og ved at benytte Goternes indre Stridigheder Rolighed og Lydighed tilveje. Goterne vedbleve vel at boe i Møsien som et eget Folk, men de anerkjendte den romerske Overhøjhed, og de dannede fra nu af den østromerske Krigsmagts Hovedstyrke, hvad de især fik Lejlighed til at vise i det blodige Slag ved Aqvileja (394), hvor Theodosius overvandt Frankeren

Arbogast og den af denne indsatte vestromerske Kejser Eugenius, ligesom tidligere (i 387) mod Usurpatoren Maximus, der havde opkastet sig til Kejser i Galliens Præfektur og derpaa angrebet den unge Valentinian II. Efter at have styrtet Maximus overgav Theodosius i Aaret 388 hele Vesten til Valentinian II — hvis skjønne Søster, Galla, han ægtede til Trods for, at saavel hun som Moderen, Faustina, vare Arianere —, men Valentinian blev allerede i 392 myrdet af Arbogast, og først 2 Aar efter saa Theodosius sig i Stand til at forfølge og straffe Morderen. I Slaget ved Aqvileja omkom saavel Arbogast som Eugenius, og hele Romerriget var derpaa for sidste Gang i nogle Maaneder forenet under én Kejser, nemlig indtil Theodosius' Død, som des værre allerede indtraf 395, efter at han, som bekjendt, havde gjort Kristendommen i den rettroende (athanasianske) Form til Rigets herskende Religion, forbudt den hedenske Gudsdyrkelse og forkjætret Arianismen, som vel ogsaa snart tabte sig blandt Romerne, men derimod længe vedblev at holde sig hos de gotiske Folk.

Theodosius den store havde forinden sin Død begaaet den store Fejl at dele Riget mellem sine to Sønner, hvoraf den 18-aarige Arcadius (395—408) fik de to østlige Præfekturer med Galleren Rufinus, den 11-aarige Honorius de to vestlige med Vandaleren Stilicho til Formynder. Stilicho havde under Theodosius udmærket sig saa meget som General, at denne ikke blot havde stillet ham i Spidsen for den egentlige romerske Hærstyrke, men endog givet ham sin Niece Serena til Gemalinde. Han vedblev ogsaa senere — i Modsætning til Rufinus — at vise sig som en dygtig General og Statsmand, men i øvrigt vare de begge havesyge og ærgjerrige, og begge misbrugte deres Magt til at faae de af dem ledede Kejsere til at formæle sig med deres Døtre. Stilicho stræbte lige fra Begyndelsen efter at udvide den Stilling, han havde i det vestlige Rige, ogsaa til det østlige og søgte derfor at styrte Rufinus, hvad der ogsaa lykkedes

ham allerede inden et Aars Forløb. Strax efter Theodosius' Død ophævede nemlig de i det østlige Rige optagne Goter Forbindelsen med Romerne og gjennemstrejfede Provinserne Thessalien, Macedonien, Thracien og Illyrien under Anførsel af Alarich, en tapper Mand af en af deres fornemste Slægter, Baltherne, hvem de snart efter erkjendte for Konge; Stilicho ilede, uden at afvente Opfordring dertil fra det byzanthinske Hof, med det vestlige Riges Hærstyrke til Hjælp mod Goterne; men Rufinus, hvis Skinsyge blev vakt herved, frabad sig i Arcadius' Navn Stilichos Nærværelse og fordrede tillige af ham, at han skulde udlevere Arcadius' Andel i Theodosius' den stores Hære og Skatte. Stilicho adlød Opfordringen, sendte de forlangte Tropper, men traadte nu i Forbindelse med Rufinus' Fjender og Misundere. Eunuchen Eutropius, som allerede tidligere havde undergravet Rufinus' Magt ved Arcadius' Formæling med Eudoxia, en Datter af Frankeren Bauto, sammensvor sig med Goteren Gainas, som anførte de af Stilicho oversendte Tropper, og ved en Revue over disse blev Rufinus i Kejserens Nærværelse pludselig omringet og nedstødt af nogle Soldater, hvorpaa Eutropius blev Rigets ledende Minister.

Goterne havde imidlertid fortsat deres Røvertog. Efter Stilichos Bortgang vare de endog trængte igjennem Passet ved Thermopylæ og huserede nu i det egentlige Grækenland. Alle Byer i Mellemgrækenland med Undtagelse af Theben bleve erobrede, og alle de erobrede Byer bleve plyndrede med Undtagelse af Athen, der havde overgivet sig frivillig. Alarich vendte sig derpaa mod Peloponnes, hvis Bolværk paa Tangen ved Korinth hurtig blev forladt af de græske Tropper, indtog alle Stæderne og anrettede store Ødelæggelser. Fra Peloponnes truede han derpaa med sine Fartøjer det adriatiske Havs Østkyster, ja endog Italien, saa at Stilicho for at forekomme en Landing i Italien med sine Tropper satte over til Peloponnes. Goterne maatte trække sig tilbage til Illyrien, og her blev nu Alarich til Verdens Forbavselse udnævnt til

denne Grænseprovinses Overfeltherre, ligesom hans Tropper bleve erklærede for det østromerske Riges Forbundsfæller. Eutropius nærede derved, som man let vil skjønne, den Hensigt at betjene sig af Goterne mod den forhadte Stilicho, hvem han endog skal have tragtet efter Livet ved lejede Mordere. Han faldt imidlertid selv kort efter (399) som et Offer for en Sammensværgelse, i Spidsen for hvilken den tidligere omtalte Goter, Gainas, stod, og det østromerske Rige, hvis Regering derpaa ledede af Kejserinde Eudoxia, da Arcadius selv var ganske uskikket til enhver alvorlig Forretning, kom i den ynkeligste Forfatning.

Imidlertid ledede Stilicho det vestlige Riges Regering med kraftig Haand. Mod Franker og Allemanner hævdede han de romerske Vaabens Ry og undertrykkede hurtig et farligt Oprør af en vis Gildo, som havde opkastet sig til Herre i Afrika. Umiddelbart efter Gildos Besejring maatte han atter ruste sig mod Goterne. Alarich havde nemlig benyttet sin ovennævnte Udnævnelse til fuldstændig at forsyne sine Gotere med Vaaben fra de illyriske Arsenaler og brød nu (i Aaret 400) paa Opfordring af Hoffet i Constantinopel hærjende ind i det vestromerske Rige. Han trængte imidlertid denne Gang kun frem til det Venetianske; Stilicho fik saaledes Tid til at træffe sine Forholdsregler, og da Alarich to Aar senere atter viste sig i Italien, blev han af Stilicho slaaet ved Pollentia i Ligurien (403) og et halvt Aar senere ved Verona. Goterne maatte trække sig tilbage og hold sig derpaa i nogle Aar rolige, idet det synes, som om Stilicho har betalt dem en Tribut. Italien blev imidlertid kort efter Goternes Bortgang hjemsøgt af andre barbariske Skarer, som, rimeligvis fortrængte af de nord for Donaus nedre Løb lejrede Hunner, væltede sig ind i Italien under Anførsel af Rhadagais, der havde ledsaget Alarich paa hans første Tog til Italien. Stilicho reddede dog atter denne Gang det vestromerske Rige fra Undergang, dels ved at omringe og udsulte Barbarerne, dels ogsaa ved Vaabenmagt. Efter Slaget

ved Fæsulæ (406) blev Rhadagais selv fanget og henrettet, men da Stilicho kort efter drog de romerske Tropper i Gallien til sig for at opsøge Goterne i Illyrien, trængte Levningerne af Rhadagais' vilde Skarer i Forening med Quader, Vandaler, Suever, Alaner, Herulere, Sachsere, Burgundere og andre Barbarer over Rhinen ind i Gallien, medens paa samme Tid Gepiderne, Sarmaterne og Hunnerne satte sig fast i Donauprovinserne. Strassburg, Speier, Worms, Mainz og andre Stæder, som hidtil havde været Bolværker mod Barbarerne, faldt nu i disses Hænder, forskjellige Modkejsere fremstode i Gallien og Britannien, og i Aaret 409 tabtes ogsaa Spanien, da Vandalerne, Sueverne og Alanerne bemægtigede sig dette rige Land.

Ogsaa Italien blev under disse Begivenheder et Bytte for Barbarerne. Stilicho havde nemlig trukket Alarich over fra Tjenesten i det østlige til Tjeneste i det vestlige Rige og truffet en eller anden hemmelig Aftale med ham. Efter en — rigtignok meget usandsynlig — Beretning vilde Stilicho bruge Alarichs Goter mod selve Honorius, og efter en anden, ligesaa usandsynlig, nærede han den Hensigt at drage med Goterne mod Constantinopel og skaffe sin Søn den græske Trone. Nok sagt, Alarich viste sig pludselig paa Italiens Grænser, beklagede sig over, at man havde skuffet ham, og fordrede Erstatning. Det romerske Senat vilde slet ikke bevilge den forlangte Tribut og føjede sig kun deri paa Stilichos indtrængende Forestillinger. Ministerens Fjender, navnlig Honorius' Yndling Olympius og Generalen Sarus, benyttede sig imidlertid heraf til at styrte ham. Stilicho blev tilligemed sin Søn pludselig fængslet og henrettet i Ravenna (408), hvorhen Honorius havde trukket sig tilbage for sin Sikkerheds Skyld, da denne By var utilgængelig ved sine Sumpe og Kanaler. Olympius, som traadte i den styrtede Ministers Plads, brugte fra Begyndelsen af sin Magt til Rigets Fordærvelse. Han besatte alle Poster i Hæren og Staten med sine Kreaturer, lod hele Stilichos Familie samt alle hans

Venner ombringe og udstedte en Række intolerante Forordninger. Ingen Arianer maatte saaledes beklæde noget Embede, og det paalagdes Øvrighederne at forfølge Kjætterne. De arianske Goter i den romerske Hær bleve ved disse Bestemmelser bragte til Fortvivlelse, og da man efter Stilichos Mord ogsaa lod de fremmede Hjælpetroppers Hustruer og Børn, der som Pant paa Barbarernes Troskab, vare overladte Romerne og fordelte i de italienske Stæder, myrde samt negtede at betale Tributen til Alarich, flygtede mange Tusinde Goter, Alaner og andre Fremmede af den romerske Hær til denne og tilbøde ham deres Tjeneste som Combattanter og Vejvisere.

Alarich var ikke sen til at benytte sig heraf. Endnu samme Aar (408) trængte han uden at finde Modstand ind i Italien og drog plyndrende og hærjende frem lige til Staden Rom, som han indesluttede og berøvede al Tilførsel. Da Byen omsider, tvungen af Hungersnød, tilbød ham et Forlig, men samtidig pralede af den Masse bevæbnede Borgere, som vare i Stand til at forsvare sig, svarede Alarich leende: «Jo tættere Høet staar, desto lettere lader det sig meje». Alligevel lod han sig denne Gang bevæge til at opgive Belejringen og drage bort, mod at Byen skulde udrede 5,000 ℔ Guld, 30,000 ℔ Sølv, 4,000 Silkedragter, 3,000 røde Saffiansskind og 3,000 ℔ Peber. Honorius negtede imidlertid trods det romerske Senats indtrængende Forestillinger at stadfæste Forliget, og Alarich drog derfor anden Gang mod Rom (i Aaret 409), som nu frivillig overgav sig, hvorpaa Alarich udnævnte Stadpræfekten i Rom, Priscus Attalus, til Modkejser og indesluttede Kejser Honorius i Ravenna. Lykken var imidlertid Honorius forholdsvis gunstig i Ravenna, skjønt hans begunstigede Minister, Præfekten Jovius, der tidligere havde mæglet mellem ham og Alarich, gik over til denne sidste. Statholderen i Afrika forsynede nemlig det belejrede Ravenna med Penge og Korn, samtidig med at han unddrog Roms Beboere den sædvanlige Tilførsel. Hertil kom, at der landede en

Forstærkning paa 4,000 Mand i Ravennas Havn. Alarich erkjendte Umuligheden af at indtage Staden og saaledes opnaa det ved Attalus' Udnævnelse tilsigtede Maal. Han indlod sig derfor paany i Underhandlinger med Honorius, idet han dog vedblev at opholde sig i Nærheden af Ravenna. Han blev imidlertid her listig angrebet af sin Dødsfjende Sarus og led et betydeligt Tab. Derved bleve Underhandlingerne paa én Gang afbrudte, og Alarichs hele Raseri vendte sig nu, uden at det staar klart, hvad Grunden har været dertil, mod Byen Rom, der haardt kom til at bøde for Tabet ved Ravenna. Han drog mod Rom i den udtrykkelige Hensigt denne Gang at plyndre Staden, og dette skete ogsaa i 3 Dage, efter at den med Lethed var bleven indtaget den 24de August 410. Dog skaanedes Kirkerne og Kirkegodset samt de, der flygtede ind i Kirkerne.

II.

Vi have forudskikket denne Indledning til en bedre Forstaaelse af det Følgende og komme nu til vort egentlige, i Titlen antydede Emne: den eventyrlige Skæbne, som paa denne Tid overgik en af det vestromerske Riges Kejserdøtre; ved denne Fremstilling have vi blandt andet især benyttet en Afhandling i Revue des deux Mondes af Thierry.

Blandt alle de Kostbarheder og Kunstskatte, som ved Roms Plyndring i August 410 faldt i Alarichs Hænder, var der ingen, han satte saa megen Pris paa som en Skat af en ganske anden Art, der ogsaa faldt i hans Hænder, nemlig Honorius' unge Søster, der ved Farens Nærmelse havde begivet sig ind i den evige Stad for at dele Faren med det romerske Folk og Senat, medens derimod hendes Broder skjulte sig bag Ravennas utilgængelige Forskandsninger. Hendes Navn var Galla Placidia, og hun var vidunderlig skjøn. Alarich glædede sig overordentlig ikke just over at kunne disponere over saa megen Ungdom og Ynde (thi hans Hjerte

var uimodtageligt for slige Følelser), men over i hende at have et Pant, som satte ham i Stand til at forny de afbrudte Underhandlinger med Honorius. Ved at plyndre Rom havde han kun adlydt en indre Stemme, som tilskyndede ham dertil, og nu, da dette hans barbariske Instinkt var mættet, vidste han ikke ret, hvad han skulde gjøre med sin Erobring, som han ikke agtede helt at ødelægge, og som han paa den anden Side ikke kunde beholde, naar han ikke tillige var i Besiddelse af Sicilien og Afrika. Alarich tragtede efter at spille en hæderligere Rolle i Verden end en simpel Røverhøvdings og at knytte sit Navn til en eller anden dumdristig Handling, som kunde gjøre hans Navn udødeligt. Hans Ærgjerrighed var stedse gaaet ud paa i det romerske Rige at skaffe sig en Plads, der var ham værdig, en Stilling i Lighed med Arbogasts, Stilichos eller Gainas'; kort sagt, han attraaede paa en lovmæssig Maade at opnaa det romerske Riges højeste Æresposter: Patricier, Medlem af Senatet, Generalissimus o. s. v., og han havde foretaget den sidste Krig for at reklamere den ham lovede Titel som «Rigshærens Øverstbefalende» samt en Godtgjørelse, man skyldte ham. Godtgjørelsen havde han nylig paa en grusom Maade selv skaffet sig med sine egne Hænder; men hvad de romerske Embeder og Værdigheder angik, hvorledes turde han da vove at gjøre Fordring paa dem, nu da Roms Plyndring og denne Stads rygende Ruiner hævede deres mægtige Røster imod ham? Netop i denne Henseende var det, at han glædede sig saa meget over at have Placidia i sin Vold. Han haabede, at hun vilde være et Middel for ham til at gjenvinde det tabte Terrain, og da han efter faa Dages Forløb begav sig bort fra Rom til Strædet ved Messina, rimeligvis for derfra at forsøge paa at bemægtige sig Sicilien og Afrika, medtog han derfor sin skjønne Fange, hvem han i øvrigt behandlede med al Agtelse og med alle de Hensyn, der skyldtes hendes Rang. Han medførte imidlertid ogsaa en anden, ganske mærkelig Personlighed som et Slags Pant paa sine Ønskers Opnaaelse,

en Personlighed, hvem han ligeledes behandlede med et vist Hensyn, der dog næppe var fri for en Smule Ironi. Denne Mand var den tidligere omtalte Modkejser, Flavius Priscus Attalus, en rig Borger fra Jonien, der var bleven ophøjet til romersk Senator og kunde gjælde for en Typus paa sin Tids Adelsmænd. Han digtede smaa erotiske Vers, som han sang, idet han accompagnerede sig selv paa Lyren; samtidig correspónderede han imidlertid om de alvorligste Materier med den værdige Symmachus, som kaldte ham sin Søn. Da Attalus dertil var forekommende og nedladende mod alle, var det ikke forunderligt, at han var bleven Senatets Afgud, og at han lidt efter lidt var bleven udnævnt til Stadpræfekt i Rom og til Intendant over Stadens Helligdomme. Da Senatet i 409 vilde mægle mellem Kejser Honorius og Alarich, troede det ikke at kunne gjøre noget bedre end for en stor Del at betro et saa delicat Hverv til Attalus. Denne var imidlertid hemmelig smittet af den samme Kræftskade, som gnavede paa hele det romerske Samfund: Lidenskaben for den højeste Magt, hint febrilske Ønske om at iføre sig Purpuret, der allerede saa ofte havde bragt Cæsarernes Kappe over paa saa mange uværdige Skuldre. Det var derfor en let Sag for Alarich at faa ham til at svigte Honorius' Sag og begunstige hans egne Planer. Da deres Overenskomster vare sluttede, og selve Rom var bleven behørig bearbejdet, blev Attalus, der af Vestgoterne opstilledes som det eneste mulige Pant for Freden, af Senatet proklameret som Kejser, og ifølge Aftalen med Alarich gjorde den nybagte Kejser derpaa strax Alarich til Overbefalingsmand over Rigshæren og Alarichs Svoger, Ataulf, der inden Roms Plyndring var kommen med en Hjælpehær fra Pannonien, til General for Hustropperne eller Garden (Slutningen af 409). Det hedenske Parti i Rom støttede herved varmt Attalus, som var en Hedning i Modsætning til det katholske Kejserhus af Theodosius den stores Slægt; men Vestgoterne, der vare arianske Kristne, krympede sig ved at støtte en hedensk Fyrste. For at udjævne

alle Vandskeligheder herved faldt Alarich paa at lade Attalus døbe af den arianske Biskop Sigesarius, som var den gotiske Gejstligheds Overhoved og Patriark for hin omvankende Kirke, der flyttede hid og did fra Orienten til Occidenten, alt efter som Krigens Luner krævede det. I øvrigt var der den Gang fra et politisk Synspunkt kun ringe Forskjel mellem en Arianer og en Hedning, da alle de af Theodosius forfulgte religiøse Sekter hemmelig havde rakt hinanden Haanden og indgaaet en Koalition for at danne et stort Oppositionsparti lige over for den herskende katholske Religion. Som en Følge heraf frastødte Attalus hverken Roms Hedninger eller Senatet, som beskyttede dem, ved at følge Alarichs Raad og modtage Daaben af en Arianers Haand.

Skjønt forsynet med et romersk Diplom var Alarich endnu ikke tilfreds. Han vilde have sine Værdigheder og Titler fra selve den legitime Kejser, den store Theodosius' Søn, der alene blev anerkjendt som Augustus af Occidentens store Flerhed, medens man derimod næsten overalt med Harme afviste Usurpatoren Attalus eller, som man sagde, den af Goterne opstillede «Tyran». Han indlod sig derfor atter i Underhandlinger med Honorius, idet han imidlertid vedblivende beholdt Attalus hos sig som et Udhængsskilt eller Fugleskræmsel, hvad man nu vil kalde det. Naar Underhandlingerne med Honorius toge en gunstig Vending, fratog han denne Dukke Purpuret for atter at iføre ham det, naar der paany rejstes Vanskeligheder fra Hoffet i Ravenna. Denne Leg fortsattes i nogen Tid, indtil endelig de ovenomtalte Begivenheder: Ravennas Belejring, det Nederlag, som Goteren Sarus tilføjede Alarich ved Ravenna, o. s. v., medførte det tredje Angreb paa Rom og denne Stads Plyndring i August 410. Attalus ledsagede Alarich ved denne Lejlighed, og da Goterkongen, som sagt, faa Dage efter Plyndringen atter forlod Rom, medtog han foruden Placidia ogsaa hin Skyggekejser. Han førte saaledes med sig og holdt et vaagent Øje med to Redskáber, hvoraf han kunde betjene sig efter Om-

stændighederne: Placidia og Attalus, Theodosius den stores Datter og hans Huses Fjende, den første som et forsonende Element og Middel til Tilnærmelse, den anden som et Skræmmebillede, der skulde bruges, naar ingen Udjævning kunde opnaas.

Det faldt imidlertid ikke i Alarichs egen Lod at anvende de to nævnte Redskaber i det paatænkte Øjemed. Efter at han i nogen Tid paa Vejen til Messinastrædet havde plyndret og hærjet Campanien og Bruttium, indhentede Døden ham i en Alder af 34 Aar i Nærheden af den calabresiske Stad Cosentia (Slutn. af 410). Hans Goter begravede ham paa en mærkværdig Maade. De lode nemlig ved en Del Fanger Floden Busento aflede og grave en Grav i dens Leje. Efter at hans Lig med mange Skatte var bleven nedsænket i denne Grav, gjengav de derpaa Floden dens naturlige Løb og dræbte derpaa alle de dertil anvendte Arbejdere, for at Begravelsesstedet skulde blive ubekjendt for Italiens Beboere og saaledes hverken friste deres Have- eller Hævnsyge. Alarich, som selv havde gjennemstrejfet en stor Del af den gamle Verden med en rivende Strøms Voldsomhed og Bulder, hørte saaledes nu evigt Apenninerbjergenes løsladte Vande bruse over sit Hoved. Ifølge hans sidste Ønske blev hans Svoger og hans Næstcommanderende ved Roms Plyndring, Ataulf (Ata-ülf, den, som hjælper sit Folk), hans Efterfølger som Vestgoternes Konge.

III.

Denne nye Chef var ligesom Alarich, der havde ægtet hans Søster, af den balthiske Familje; skjønt han endnu var meget ung, var han dog Enkemand og havde flere Børn, som vare betroede til Biskoppen Sigesarius' Omhu. Lige til henimod Udgangen af Aaret 409 havde han opholdt sig i sin Nations Kantonnementer i Pannonien, og han havde ikke som Alarich været i det romerske Kejserriges Tjeneste. Han

havde intet Samkvem havt med Romerne og kjendte dem kun fra Tvistighederne mellem Alarich og Honorius; kort sagt, det var en ren og skjær Barbar til Trods for hans livlige Aandsevner og hans enthusiastiske og aabenhjertige Karakters naturlige Blidhed. Idet han nu omsider med egne Øjne havde set denne elendige Kejser, dette usle Senat og hin «Verdens Beherskerinde», som man erobrede med saa stor Lethed, følte han en dyb Foragt for alle disse Ting og forstod ikke, hvorledes den store Alarich saa ivrig havde kunnet attraa Hæderspladser i et saa vanslægtet Land. Selv agtede han at hæve sit eget Folk op over hine Vanslægtninge, der til Trods for deres Fornedrelse dog formastede sig til at betegne de Fremmede som «Barbarer». Han bestemte sine Goter, ikke til at tjene det romerske Herredømme, men til at træde i Stedet for det, til — som han i sit billedlige Sprog udtrykte sig for sine Fortrolige — at gjøre et «Gotien» af «Romanien»; selv vilde han, da han siden sin Ankomst til Italien havde hørt megen Tale om Cæsar-Augustus, stifte et universalt Herredømme og gjøre sig til Goternes Cæsar-Augustus. Disse og lignende Luftkasteller, som en Tid lang optoge den unge Helts Tanker, maatte dog omsider vige Pladsen for andre Indskydelser. Det gik Ataulf som saa mangen «Barbar» før ham, at dette romerske Væsen, som de i Begyndelsen nærede saa stor Foragt for, efterhaanden halvt ubevidst gjorde sin ejendommelige Indflydelse gjældende, saa at de tilsidst betragtede det med ganske andre Øjne og næsten selv bleve smittede deraf. Til Trods for al sin Fornedrelse udøvede det romerske Rige dog en mægtig Tiltrækningskraft paa saa godt som alle Barbarer, og mange af disse, der vare komne med lignende stolte Tanker som Ataulf, vare vendte fortryllede og overvundne tilbage; saaledes var det gaaet en af Ataulfs Forgængere paa den vestgotiske Trone, Athanaric, som i fuld Bevidsthed om denne farlige Tiltrækningskraft og af Frygt for at fornægte sine barbariske Sæder havde svoret en frygtelig Ed paa ingen Sinde at betræde den

romerske Jordbund og holdt dette Løfte i 30 Aar, — men dog tilsidst indfandt sig ved Theodosius den stores Hof og der i et Overmaal af Beundring udraabte: «Kejseren er en Gud paa Jorden, og enhver, der hæver sin Haand imod ham, fortjener at betale denne Forbrydelse med alt sit Blod». Ataulf, som havde været Vidne til selve Roms Ydmygelse, behøvede dog længere Tid for at lade sig besejre af hint ejendommelig vindende ved Civilisationen, selv om det er en vanslægtet og blødagtig Civilisation, for at forstaa, at der gives andre Kræfter i Verden end den rent materielle, og at disse Kræfter meget godt kunne hæve sig fra Ruiner. Denne Opdragelse gik imidlertid tilsidst alligevel for sig, og som man vil faa at se, var den skjønne Fange, som Krigslykken havde bragt i hans Hænder, ikke uden Del i denne Forvandling.

Placidia var kun 20 Aar gammel. Hun var Honorius' kjødelige Søster og født i deres Faders andet Ægteskab med Galla, denne Valentinian I's majestætiske Datter, som havde tændt en saa stor Elskovsglød hos Theodosius, at han intet Hensyn tog til, at hun var Arianer, og som ved sit Giftermaal med den østromerske Kejser sikkert gav Anledning til de to Rigers sidste, korte Forening. I sin paa én Gang gratiøse og mandige Karakter forenede Placidia sin Slægts fremtrædende Træk: hendes Moders kvindelige Ynde, hendes Faders religiøse Begejstring og noget af hendes Farfaders stundom noget grusomme Ubøjelighed. Hendes Barndom havde været vugget med religiøse Stridigheder, Sammensværgelser og politiske Intriguer, og da hun blev noget ældre, arbejdede hun allerede paa Stilichos Fald, denne Mand, der for hende, Honorius' højhjertede Søster, kun var en Ærgjerrig og en Forræder, hvem hun især ikke kunde tilgive, at han holdt Honorius under bestandigt Formynderskab og efter hinanden formælede ham med sine to Døtre. Hun drog endog til Rom for at forfølge den faldne Ministers Enke, Serena, skjønt denne var hendes egen Tante og i lang Tid havde været hende i Moders Sted. Hun beskyldte Serena

for hemmelig Forstaaelse med Alarich, og Serena blev som Følge heraf virkelig kvalt som Forbryderske mod Staten. Saadan var Placidias Debut i det politiske Liv, og selv om den ikke vidnede om en rigtig Vurdering af Personerne og Forholdene, selv om der var noget af en fanatisk Udskejelse deri, tilgav man hende dog senere dette med Lethed, da man i Aaret 410 saa hende komme og lukke sig inde indenfor Roms Mure, skjønt Alarich stod udenfor og truede med at afbrænde og plyndre Byen. Hun vilde dele Skæbne med den romerske Befolkning, hvad Under da, at denne i hende erkjendte en værdig Ætling af de store Kejsere og satte hende langt højere end den usle Broder, som i Ravenna fordrev Tiden med at fodre Fjerkræ! Da hun var bleven Goternes Fange, bar hun sin Ulykke med Resignation og Værdighed, og hun blev, som sagt, ogsaa behandlet med al mulig Agtelse; Ataulf blev ikke træt af at raadspørge hende ved enhver Lejlighed og høre hendes Mening om alle Ting — man skulde snarere have holdt hende for denne omvankende Skares Herskerinde end for dens Fange og Slave, hvilket sidste hun jo egentlig skulde være ifølge Datidens Krigsbrug.

Vestgoterne tilbragte Aaret 411 med at strejfe om, med Plyndringer og med Forsøg paa at skaffe sig Land at nedsætte sig paa, hvad Ataulf, der fornyede Underhandlingerne med Honorius, forlangte af denne. Disse Forsøg bleve imidlertid foreløbig frugtesløse, da Honorius selvfølgelig, selv om han havde havt den bedste Vilje dertil, aldrig kunde tilstede Italiens Plyndrere at tage fast Bopæl i selve dette Land, medens paa den anden Side det gode Forhold, som just paa den Tid herskede mellem Orienten og Occidenten, ikke tillod ham at ty til det lige over for Alarich anvendte Middel: at henvise Goterne til de illyriske Provinser af det orientalske Kejserdømme. Imidlertid gav Hoffet i Ravenna dog gode Løfter paa den Betingelse, at Placidia blev udleveret, og Ataulf svor paa sin Side, at dette skulde ske, saasnart han havde

faaet det forlangte Land. Faktisk var Forholdet saaledes, at Honorius ligesaa lidt agtede at give Ataulf Land som denne at udlevere Placidia.

Endelig syntes der dog at frembyde sig en for Underhandlingerne gunstig Lejlighed. Gallien var i Aaret 406 bleven angrebet af Alanerne, Vandalerne og Sueverne, som derfra havde bemægtiget sig Spanien, hvorpaa Gallien havde skilt sig fra Italien. Dette Forsøg paa en uafhængig Regering, som til Trods for voldsomme indre Tvistigheder og Kampe mellem de forskjellige Usurpatorer indbyrdes, varede i 4 Aar, truede med at consolidere sig. De romerske Tropper der et Øjeblik under Anførsel af Illyreren Constantius havde været sejrrige, medens de derimod under Sarus havde lidt et betydeligt Nederlag, maatte tilsidst trække sig tilbage, og i Begyndelsen af Aaret 412 strakte det italienske Herredømme i Gallien sig kun over en Del af Narbonnesien. Honorius opgav derfor Haabet om paa nogen som helst anden Maade at kunne gjenerobre de tabte udstrakte Provinser og foreslog Ataulf at drage derover med sin Armé, idet han til Løn for de Kejserdømmet ydede Tjenester skulde faa gode og frugtbare Landstrækninger at nedsætte sig paa. Ataulf lod sig ikke dette sige to Gange, og efter at være kommen til Rhonedalen forlangte han af den i Narbonne residerende prætoriske Præfekt, Dardanus, ikke blot det lovede Land, men ogsaa Korn, hvortil han i høj Grad trængte, da Gallien næsten ganske var lagt øde ved de sidste langvarige Borgerkrige. Dardanus gav imidlertid kun undvigende Svar, Goternes Nød blev stedse større, og tilsidt paakom der Ataulf den Forestilling, at Honorius maaske kun havde sendt ham paa disse fjerne Eventyr for desto sikrere at styrte ham i Fordærvelse.

Hans Forlegenhed voxede endnu mere, da han kort efter saa sig nødt til at trække Kaarden. En Mand af Galliens høje Aristokrati ved Navn Jovinus havde nemlig nylig i Mainz ladet sig udraabe til Kejser, støttet af Burgundernes

Konge, Gunther, og af Goar, Høvdingen for en Bande Alaner, der havde opholdt sig i Gallien lige siden 406. Jovinus marscherede mod Narbonne for at fordrive Dardanus derfra, men da han erfarede Ataulfs Ankomst til Rhonedalen, standsede han, saa at den galliske og den vestgotiske Armé kun vare lejrede faa Mile fra hinanden. Dette Naboskab satte Attalus' Indbildningskraft i stærk Bevægelse, da han saa at sige var opdraget i Intriguer og Rænker og i Goterkongens Forlegenhed saa et heldigt Middel til at skabe sig større Betydning og blive den flaue Rolle kvit, han hidtil havde spillet. Han raadede den gotiske Konge til at opgive den romerske Alliance og med al sin Magt slutte sig til Jovinus. Ataulf, der, som sagt, troede sig forurettet og forraadt af Honorius, lod sig overtale og lod sig af Attalus føre til Jovinus' Lejr. Attalus optraadte som Underhandler, og der blev undertegnet en Traktat, som tilsyneladende gik ud paa, at Vestgoterne efter at have hjulpet Jovinus til at fordrive Romerne fra Gallien skulde dele Landet med ham. Desuden gjordes der sandsynligvis endnu et eller andet Forbehold til Gunst for Attalus, hvem man i det mindste lod skimte Haabet om engang at erholde Kejsertitlen tilbage. Traktaten kom imidlertid ikke til Udførelse, og det korte Venskab mellem Ataulf og Jovinus forvandlede sig snart til Fjendskab. Nogle Dage efter sit Besøg i Jovinus' Lejr erfarede Ataulf nemlig, at man der ventede hans Landsmand Sarus, der, som vi have hørt, en Tid lang havde været Anfører for de gotiske Hjælpetropper i den kejserlige Hær, men nu havde lagt sig ud med Kejserdømmet og for at hævne sig havde tilbudt Jovinus sin Tjeneste. Denne havde med Glæde taget imod Tilbudet, thi Sarus var bekjendt for at være en af sin Tids bedste Generaler, ja, han havde endog, som det synes, overdraget Sarus Ledelsen af sin nuværende Krig mod Keiserdømmet. Sarus havde imidlertid, hvad vi have hørt, stedse vist sig som en personlig Fjende af Alarich og Ataulf; han havde ved enhver Lejlighed bekæmpet dem med Hadets Haardnakkethed, og

navnlig havde han, som sagt, vakt Ataulfs Forbitrelse ved sit uloyale Overfald, midt under Freden, ved Ravenna, hvor Alarich havde lidt det store Tab, som Rom blodig kom til at betale. Hvad Under da, at Tanken om at befinde sig Ansigt til Ansigt med sin Families Dødsfjende, at være nødt til at forsone sig med ham, ja maaske endog at adlyde ham maatte bringe Ataulfs Hjerte til at banke af Raseri, vække Hævntørsten i hans Sjæl og appellere til Barbarens vilde Instinkter! Hans Beslutning var snart taget. Med 10,000 Elitetropper lagde han sig i Baghold i Bjergene paa den Vej, som Sarus maatte følge. Man vidste ikke, om Sarus vilde komme alene eller ledsaget af Tropper. Det første blev dog nærmest Tilfældet, idet han kun var ledsaget af en Snes Kammerater. Da han var falden i Bagholdet, tænkte han kun paa at sælge sit Liv saa dyrt som mulig. Med den vidunderlige Kraft, som hos ham forenedes med en gigantisk Skikkelse, havde han snart med sit Sværd dannet sig en Fæstning af Menneskelig. Ingen vovede længere at nærme sig den rasende Kæmpe; men nu faldt Ataulf paa at anvende en Art Lasso, som de barbariske Ryttere paa den Tid benyttede sig af, imod ham, og saaledes blev Sarus omsider fangen levende for kort efter at blive dræbt paa den grusomste Maade — saadan var den vestgotiske Konges første Subordinationshandling lige over for den Kejser, med hvem han nys havde sluttet Forbund, og i hvis Tjeneste han var traadt!

Denne Debut indeholdt en Lære, hvoraf Jovinus burde have draget Fordel, men i Stedet derfor opkom der kort efter en Strid af en endnu alvorligere Karakter mellem ham og hans Allierede. Sagen drejede sig om intet mindre end Valget af nok en Kejser, idet Jovinus vilde forene sig med sin Broder Sebastianus. Ataulf satte sig, formodentlig paa Attalus' Tilskyndelse, herimod paa det ivrigste, men Jovinus satte dog Planen igjennem, og Sebastianus blev proklameret som Medkejser. Ataulf tav, men hemmelig lovede han Honorius at

sende ham de to Tyranners Hoveder, saafremt han vilde forsone sig med ham. Honorius udtømte sig i smigrende Løfter og bevidnede en fuldstændig Forglemmelse af, hvad der var sket. Paa begge Sider blev der vexlet Eder, og der sluttedes en ny Alliance med Kejserdømmet i Ravenna. Inden lang Tid sendte Ataulf virkelig Sebastianus' Hoved omhyggelig indpakket til Ravenna, og efter derpaa heldig at have bekriget Jovinus og taget ham til Fange overgav han ham til Præfekten Dardanus i Narbonne, som snart lod ham dræbe. Ataulf havde saaledes nu samvittighedsfuldt opfyldt sine Forpligtelser; men han havde gjort Regning uden Vært, naar han troede, at Hoffet i Ravenna nu ogsaa vilde opfylde sine: at skaffe ham regelmæssige Kantonnementer og yde ham Korn og Levnetsmidler fra de offentlige Magasiner.

Man var i Aaret 413. Det foregaaende Aars Høst var mislykket, og Hungeren rasede i det før saa frugtbare Gallien. Ataulf forlangte, bønfaldt og bad, men Dardanus, hvem Honorius sikkert havde instrueret i den Retning, holdt ham hen med gode Løfter, og da han tilsidst ikke længere kunde slippe hermed, forlangte han Placidias Udlevering. Ingen kunde maale sig med Dardanus i en slig Kraftprøve mellem Listen og Styrken, ingen forstod i højere Grad end han at «tude med de Ulve, han var iblandt» og at lempe sig efter Omstændighederne, indtil de lempede sig efter ham eller den Sag, han tjente. Ingen havde saaledes i højere Grad end han bidraget til at vække Tvist mellem Jovinus og Ataulf ved allehaande opdigtede Forestillinger, og efter at han ved Hjælp af Vestgoterne havde skilt sig og sin Kejser ved Rivalen Jovinus, søgte han nu at befri sig fra Vestgoternes besværlige Venskab ved at lade dem omkomme af Hunger. Ataulf, der omsider blev træt af sine gjentagne frugtesløse Bønner og Begjæringer, tog da tilsidst nødtvungen den Beslutning at begive sig med sine Goter til Aqvitanien, hvor han — ligeledes nødtvungen — maatte leve af at plyndre.

Takket være Dardanus' ligesaa samvittighedsløse som kløgtige Politik var Gallien nu saaledes mere end halvt rømmet af Barbarerne, og Honorius sendte nu sin Overfeltherre, den tidligere omtalte Constantius, derhen med særdeles udstrakt Fuldmagt baade som administrativ Embedsmand og som Hærfører. Fra Paladset i Arles øvede Constantius en streng Justits og Kontrol, og de allerede af Dardanus begyndte Undersøgelser mod de galliske Adelsmænd, som havde taget Del paa den ene eller den anden Maade i de sidste Oprør, fortsattes med stor Strenghed af Constantius, der imidlertid end mere gjorde sig fortjent af Honorius ved sin Ledelse af Krigen mod de resterende Barbarer. De halvt galliske, halvt barbariske Bander, som Jovinus havde ført med sig, bleve tilsidst opløste, Gunthers Burgundere trak sig tilbage til det Transjuranske, og Goars Alaner, der ligesom Goterne søgte Land at nedsætte paa, forenede sig med Ataulf. Constantius' Mission var dog nærmest rettet mod Goterne. Han havde faaet Ordre til at forfølge dem til sidste Mand til Trods for det tilsyneladende Venskab, Hoffet i Ravenna vilde vedblive at staa i til dem, og fremfor Alt til ved alle mulige Midler at gjøre en Ende paa Placidias Fangenskab, som var krænkende for Kejseren og en Skam for hele Kejserriget.

Constantius, der, som sagt, af Fødsel var en Illyrer, var en af de faa daværende romerske Generaler, som kunde rose sig af ikke at have en barbarisk Blodsdraabe i sine Aarer, og da han foruden denne Fordel i Virkeligheden var i Besiddelse af ikke ringe Dygtighed, havde et smukt Ydre, en rank Væxt og Held med sig i sine Foretagender, var han efter Stilichos Fald bleven hævet op i første Række ved Hoffet i Ravenna. Under alvorlige Omstændigheder forstod han at holde paa sin Værdighed, men om Aftenen ved Bordet kastede han al Værdighed over Bord, blev en munter Selskabsbroder, en Ven af Vinen og gode Maaltider samt af lystige Indfald, som han ofte lod udarte til kaad Skjæmt.

I øvrigt var han ligesaa retskaffen som tapper, men ogsaa ligesaa forfængelig og lysten efter at glimre ved Parader som anselig af Væxt og Ydre. Saadan som han var, yndede man ham imidlertid ved Hoffet i Ravenna; Honorius tiltroede ham geniale Egenskaber, og det stadige Held, han hidtil havde havt med sig, havde gjort ham noget overmodig. Den halvt politiske, halvt private Mission, man nu havde overdraget ham ved Siden af Ordningen af Galliens Gjenforening med Kejserdømmet, den nemlig at udfri Theodosius den stores Datter af det gotiske Fangenskab, vakte i overordentlig høj Grad hans Egenkjærlighed, nærede hans Forfængelighed og bibragte ham en Idé, for hvilken enhver anden vilde være vegen tilbage. Han indbildte sig, at han med Lethed vilde erholde Prinsessens Haand af Honorius — Tiden skulde vise, at han heri ikke tog saa ganske fejl, selv om det i alt Fald ikke lader sig bevise, hvad nogle ville, at Honorius allerede da ligefrem skal have lovet ham Placidia til Ægte som Pris for hendes Befrielse —, og han tvivlede ikke om, at Placidia selv med Erkjendtlighed vilde tage sin Befrier til Gemal uden derved at paalægge sig nogen Tvang, noget, hvori Tiden dog ikke gav ham Medhold. Han havde imidlertid ikke samme Held med sig i dette mere delikate og private Hverv som i hint andet: Ataulfs bestandige Vægring ved at udlevere Placidia og den ringe Iver, som denne selv udviste i et Anliggende, der dog maatte synes at være hende meget magtpaaliggende, bragte ham endog snart paa den ikke ugrundede Mistanke, at han havde en farlig Rival i Ataulf; hans krænkede Stolthed rejste sig derfor i al sin Styrke, og han begyndte nu at føre Krigen mod Goterne for egen Regning som et personligt Anliggende og ikke alene som en Sag, der kun vedkom ham som Kejserens betroede Embedsmand.

Man saa da et underligt Skuespil: Alarichs heltemodige Svoger, den Næstkommanderende ved Roms Plyndring, den unge, hidsige Barbar med de tøjlesløse Lidenskaber, der havde været saa hurtig til at gjengjælde Fornærmelser, han undlod

nu at vise Angrebene tilbage og søgte ved alle mulige Paafund at undgaa en alvorlig Kamp mod Kejserens Udsending. Man skulde have sagt, at han nu kun havde den ene Bestræbelse ved sin Føjelighed at afvæbne den Kejser, som paa en saa fornærmelig Maade krænkede den afsluttede Traktat, og at skaane den Feltherre, som drillede ham i Kejserens Navn. Hans politiske Forestilling var undergaaet en lignende Forandring som hans Karakter. Han var ikke længere den stolte Barbar, som vilde, at Romanien i Kraft af hans Sværd skulde blive et Gotien, og i Stedet for som tidligere at aspirere til at hlive Goternes Cæsar - Augustus, slog han nu snarere ind paa Antonius' Fremgangsmaade, idet han tilligemed sin Fange unddrog sig Kampen. Han roste sig af, at han nu forstod den romerske Verdens Skjønhed, denne frivillige Lydighed, disse Love, disse Kunster, dette universelle Samfundsliv, og han udbrød fortrydelig, at hans Goter vare altfor vilde til at underkaste sig et saadant Samfundsliv, at deres Herredømme kun vilde medføre Ruin, og at det derfor var bedre, at de tjente Rom og indviede deres Liv til at støtte Verdensstaden og dens Behersker. «Da han ikke», sagde han i sin naive Begejstring, «kunde være Stifter af en ny Verden, vilde han være den gamles Gjenoprejser». Et saadant Sprog førte han nu i Munden lige over for sine Fortrolige, og senere tilføjede han, at den Forvandling, der var foregaaet med hans Ideer og Forestillinger, væsentligst skyldtes Placidia, som havde lært ham at betragte Rom og hele det romerske Væsen med ganske andre Øjne og at støtte det, han forhen havde villet nedbryde. Selv som Fange forstod Placidia saaledes at virke i sit Fædrelands Interesse — hun omvendte Goterkongen til en Beundrer og Tilhænger af Kejserdømmet og afvendte fra dette alle de Onder, som hendes jammerlige Broders uloyale Galskab ellers sikkert vilde have bragt over det! Goterne vare imidlertid langtfra fornøjede med deres Konges forandrede Tænkemaade og med den Maade, hvorpaa han søgte at undgaa Kamp og fandt sig i de kejserlige

Rænker. De saa heri kun en uforklarlig Fornedrelse, og snart skjulte de ikke længere deres Knurren.

Ataulf blev omsider nødt til at trække Sværdet, thi hans Folk omkom af Hunger, og Constantius' Praleri blev mere og mere utaaleligt. Han drog gjennem hele Aquitanien, erobrede Toulouse, som han plyndrede, overskred den narbonnesiske Grændse og marscherede mod Narbonne, i hvilken Stad han drog ind paa Vinhøstens Tid. Hans Hensigt med at nærme sig til Kysten var at skaffe sig en Flaade, ved hvis Hjælp han kunde hente Levnetsmidler fra Spanien, Sicilien eller endog fra Afrika, og foreløbig angreb han Marseille, som var den største Handels- og Oplagsplads ved Middelhavet. Denne gamle græske Stad var imidlertid baade af Naturen og ved Kunst saa godt befæstet, at den med Lethed kunde modstaa de svage Angrebsmidler, som Vestgoterne førte med sig. Hertil kom, at den havde til Commandant en senere højst berømt Mand, der skulde komme til at spille en stor Rolle i Placidias Skæbne, og som blev en skæbnesvanger Personlighed ikke alene for hende, men for hele det vestromerske Rige, hvis Stolthed han dog vedblev at være. Man vil forstaa, at det er den romerske General Bonifacius, vi sigte til, han, som senere aabnede Afrika for Vandalerne. I et Udfald, som han gjorde i Spidsen for de belejrede, fulgte han i Hælene paa den gotiske Konge og saarede ham, saa at han med Nød og næppe kunde vinde tilbage til sin Lejr. Hans Soldater bleve modløse, ophævede Belejringen og vendte skyndsomst tibage til Narbonne, idet de førte deres af sit Saar halvdøde Konge med sig.

IV.

Den Fare, hvorfor Ataulf saaledes havde været udsat, og hvortil Placidia var den indirekte Anledning, siden det var hans Haardnakkethed i ikke at ville udlevere hende, som drev ham til at trodse og at lide alt, fremskyndede en Løs-

ning, der maaske var forudset af Tilskuerne, men som de handlende Personer skjulte for sig selv. En af disse Romere, der egnede sig til alt, og som ligesaa lidt fattedes ved de vestgotiske Kongers som ved Kejsernes Hof, paatog sig at oplyse Ataulf og Placidia om deres gjensidige Følelser — thi de elskede hinanden, og Katastrophen ved Marseille havde bidraget til at nære denne Følelse og gjøre den klar —, og han raadede dem til at gifte sig med hinanden. Tanken om et romersk Ægteskab, om en Forbindelse med en eller anden romersk Dame frembød sig ofte for de i romersk Tjeneste staaende Barbarer som det yderste Maal for deres Ærgjerrighed og som Fuldendelsen af deres Lykke. Og skjønt Lovene forbøde disse blandede Foreninger i de lavere Klasser af den romerske Befolkning, havde Kejsernes Politik oftere lettet dem i en højere Sphære. Mere end én Gang havde Kejserne tilstaaet en fremmed Anfører, hvem de vilde belønne, en eller anden adelig italiensk eller græsk Arvings Haand, og mere end én politisk Traktat havde indeholdt en af hine Ægteskabsclausuler, hvis Udførelse Kejserne garanterede. Til et sligt Haab kunde altsaa en højt stillet Barbar trøstig hengive sig; men at indtræde i selve den kejserlige Familie, at ægte en purpurfødt Kejserdatter, at besvogre sig med selve Cæsarerne, det havde endnu ingen Barbar vovet at eftertragte. Stilicho var rigtignok bleven Serenas Gemal, men Serena var kun en Niece af Theodosius, og Stilicho, som var Søn af en Fader, der havde opnaaet de højeste Embeder og Værdigheder, havde intet andet af Barbaren hos sig end netop selve Fødselen, thi i øvrigt var han en fuldendt Romer. Hvilken Forskjel altsaa mellem ham og Ataulf, som nylig var kommen fra sine Skove for at anrette Blodbadet i Rom! Disse og lignende Betragtninger bestormede uden Tvivl Ataulf, da man kom og talte til ham om at ægte Honorius' Søster, den store Theodosius' Datter, denne skjønne Fange, der havde fanget hans Hjerte og omvendt hans Sind, og som i en langt ædlere Forstand, end Alarich havde tænkt sig det, var bleven et

virkelig forsonende Element mellem Goterne og Romerne, selv om det ikke var til hines Fordel. Og heller ikke Placidia var, efter hvad det lader til, mindre raadvild til Trods for sin Kjærlighed til den unge Helt, i hvis Opdragelse og Forvandling hun havde havt saa stor Del; thi der behøvedes, siger Historien os, al Candidianus' (dette var Navnet paa Underhandleren) Iver og alle hans sindrige Paafund for at bringe dette delikate Anliggende til det forønskede Resultat.

Bryllupet kom dog omsider i Stand og fejredes den 1ste Januar 414 i et Hus, som tilhørte Ingenuus, en rig Borger i Narbonne. Attalus, der var en behjælpsom Mand og efter Omstændighederne Kejser, Hofnar eller Digter, istemte et Bryllupskvad, som han havde digtet til Festen, og hvoraf han sang de galanteste Strofer, medens han overlod det til to galliske Digtere, Rustacius og Phæbadius, at synge Resten og at recitere deres egne Vers for dette blandede Auditorium af togaklædte Mænd og Mænd med Bedeskindsdragter. Placidia, som var pyntet med Kejserindernes Purpur laa halvt paa en Seng, der var drapperet paa romersk Vis, og Ataulf, som var iført Kappen og den øvrige romerske Dragt, satte sig tæt ved Siden af hende. Han var lille, men velskabt og med behagelige Ansigtstræk. Blandt de Foræringer, som Brudgommen overrakte Bruden, bemærkede man 50 unge Drenge, der vare klædte i Silke, og som hver især i deres Hænder holdt to Fade, hvoraf det ene var fyldt med Guldstykker, det andet med Juveler og kostbare Stene fra Roms Plyndring, noget, der unegtelig kunde synes i høj Grad taktløst, og som ogsaa vakte en Del Forargelse. Mange Kristne korsede sig over dette Giftermaal og troede det nødvendigt at søge en overnaturlig Forklaring deraf. De gjennemsøgte derfor omhyggeligt det gamle Testamentes Profetier og fandt i Daniels Bog, at der vilde komme en Dag, »da Nordens Konge skulde ægte Sydens Konges Datter, og af deres Forening skulde der ikke fremgaa noget efterlevende Afkom».

Forudsigelsen (hvis det var en saadan) gik bogstavelig i Opfyldelse.

Ataulf og Placidia vare da saaledes gifte; men der fattedes dem endnu i deres Lykke, at Honorius skulde bifalde Ægteskabet. Ataulf smigrede sig med, at det skulde lykkes ham at opnaa dette ved Eftergivenhed og Føjelighed, men alle hans Bestræbelser i denne Retning mødte kun Hovmod og Haardhed. Fødselen af en Søn, som de kaldte Theodosius, gav ham noget Haab om Tilnærmelse, men ogsaa dette Haab viste sig snart at være en Skuffelse. Constantius nærede Honorius' Vrede med alle sit skinsyge Hads Forestillinger og lod dem hverken have Vaabenstilstand eller Fred. Tilsidst fordrev han dem fra Narbonne og berøvede dem Flaaden, ved hvis Hjælp de havde forsynet sig med Levnetsmidler uden at udpine Gallien. Nu var imidlertid endelig Ataulfs Taalmodighed udtømt, han vendte tilbage til Alarichs politiske System, trak det kejserlige Flitterstads frem af sin Bagage, iførte Attalus det og lod ham paany udraabe som Augustus og Kejser. Snart skaffede han ham ogsaa med sit Sværd et Kejserdømme at besidde i Forening med Vestgoterne, bestaaende bl. A. af begge Aquitanierne og en Del af det Narbonnesiske og med Hovedstæderne Toulouse og Bordeaux. Attalus, der gjenoptog sin tidligere Rolle med en Alvor, som hans Allierede ikke delte, dannede sig et Hof, udnævnte Ministre og rekvirerede i det Øjemed rige og ansete Gallere, der af Frygt for Barbarerne ikke vovede at modsætte sig hans Ønske. Paa denne Maade blev til Ex. Historieskriveren Paulinus, der var en Sønnesøn af Digteren Ausonius og selv Digter, imod sit Vidende, som han selv sagde, Intendant hos en Fyrste uden Penge og Minister hos en Kejser uden Soldater.

Ataulf blev imidlertid snart kjed af stadig at ligge paa Krigsfod med et Folk, han hellere vilde have tjent, og besluttede at gaa over til Spanien, hvor han i det mindste kun vilde finde Barbarer lige over for sig, og hvor han mulig

kunde indlægge sig Fortjeneste af Honorius, paa samme Tid som han skaffede sig selv et lovligt erhvervet Opholdssted ved at gjenvinde Spanien for Kejserdømmet. Selv om det ikke siges udtrykkelig, kan man dog næppe tvivle paa, at denne ædle Tanke jo er bleven ham bibragt af Placidia, der med Smerte var Vidne til Kampen mod sine Landsmænd og med Harme tænkte paa, at det skjønne Spanien var tabt for Romerne og hjemsøgtes af saa vilde Folkefærd som Vandaler, Suever og Alaner. Spanien var jo Theodosius den stores Fædreland, der havde hans Families Vugge staaet, denne Familie, som roste sig af at nedstamme fra Trajan. Efter at have fattet denne Beslutning gav Ataulf alle sine Vestgoter Ordre til at rømme Gallien i Foraaret 415. Tomhændede vilde de imidlertig ikke drage bort, og der forefaldt derfor, som man kan tænke sig, mange vilde Scener ved Opbrudet. Dog herved skulle vi ikke dvæle. Vi fremhæve blot, at Beslutningen virkelig iværksattes.

Den Theodosiske Slægts Fødeland bragte imidlertid ikke Placidia Lykke. Ved sin Ankomst til Barcellona mistede hun sit Barn, dette dobbelte Pant saavel paa hendes Kjærlighed som paa den stadige haabede Forsoning med hendes Familie i Ravenna. Baade hun og Ataulf vare utrøstelige. De anbragte det lille Lig i en Ligkiste af Sølv, som de hensatte i et Bedehus tæt ved Byen. Sønnen var død, og Faderen skulde snart følge efter! I sin Stald havde han nemlig en lille vanskabt Staldkarl ved Navn Vernulf, hvem han oftere havde spottet. En Dag, da Spydighederne enten havde været bitrere end sædvanlig eller den drillede mindre taalmodig, end han plejede at være, angreb han pludselig sin Herre og stak ham en Kniv i Siden. Andre fortælle derimod Tildragelsen saaledes, at Morderen var en Mand ved Navn Dobbius, der tidligere havde været Slave hos den af Ataulf med saa stor Grusomhed dræbte Sarus, og at han i lang Tid, tilskyndet af Sarus' Venner, havde ruget over sin Hævn; denne sidste Fortælling vinder i Sandsynlighed derved, at de vest-

gotiske Høvdinger efter Ataulfs Død valgte Sarus' Broder Sigeric eller Siegreich til Konge, skjønt Ataulf, forinden han udaandede, havde udtalt et Ønske om, at man vilde vælge hans Broder til hans Efterfølger. Utvivlsomt er det i ethvert Fald, at der blandt Vestgoterne herskede megen Misfornøjelse med Ataulf, efter at den ved Placidia fremkaldte Forvandling var foregaaet med ham, en Misfornøjelse, der sandsynligvis ogsaa har strakt sig — og maaske i endnu højere Grad — til Placidia, der havde omdannet ham. Theodosius' ædle Datter befandt sig nu i en højst ulykkelig Stilling. Tynget af Sorgen over en elsket Søns og Ægtefælles Død stod hun oven i Kjøbet ganske ene midt i et fremmed Land uden Samkvem med sine Paarørende og omgivet af vilde Barbarer, der hadede hende og tilskreve hende de fleste af de Gjenvordigheder og Besværligheder, de i de sidste Aar havde udstaaet. Paa sit Dødsleje havde Ataulf i Forventning om, at Broderen vilde blive hans Efterfølger, kaldt denne til sig og dikteret ham sin sidste Vilje, der gik ud paa, at Placidia skulde udleveres til Kejseren, og at man med denne skulde slutte en varig Fred, noget, han troede lettere lod sig gjøre efter hans Død. Ataulfs Broder blev imidlertid, som vi nys hørte, ikke valgt til hans Efterfølger, men derimod valgtes en Broder af hans tidligere Dødsfjende Sarus, og hvilket Sindelag denne nyvalgte Konge, Sigeric, nærede mod Ataulf og dennes ulykkelige Enke, viste han saa at sige øjeblikkelig, inden Ataulfs Lig endnu havde faaet Tid til at blive koldt, idet det allerførste, han gjorde som Konge, var at bemægtige sig de til Sigesarius betroede Børn af Ataulfs første Ægteskab og lade dem kvæle, medens hans næste Handling var, som Olympiodor fortæller, at tvinge Placidia til midt imellem en Hob andre Fanger til Fods at tilbagelægge en Strækning af 12 Mil foran Sigerics Hest. I Sandhed hendes Ulykkesbæger var fuldt, men heldigvis blev Sigeric ogsaa dræbt efter en Uges Forløb, og Goterne valgte derpaa Vallia, en Mand af deres Midte, til Konge, idet de lode ham sværge, at han

vilde føre en evig Krig mod Romerne. Vallia bemægtigede sig Sydkysten af Spanien og indskibede Tropper til Afrikas Erobring; men en Storm, der overfaldt hans Flaade i Gibraltarstrædet og begravede en Del af Goterne i Bølgerne, bragte dette Foretagende til at strande og kølnede i den Grad Lidenskaberne, at Vallia nu til Trods for sin Ed med Glæde turde lytte til de Fredstilbud, som Honorius paa denne Tid gjorde ham gjennem en fornem Udsending ved Navn Euplucius. Goterne lede nemlig stor Mangel i Spanien, og Vallia turde derfor nu, efter at Forsøget paa at proviantere sig i Afrika var strandet, indvilge i Honorius' Forlangende om at udlevere Placidia og tjene Kejserdømmet mod de øvrige Barbarer i Spanien mod til Gjengjæld at erholde 600,000 Skp. Korn og Løfte om — hvad der kort efter, da Vallia virkelig rent havde oprevet Alanerne i Spanien og trængt Sueverne og Vandalerne tilbage til Galliciens Bjerge, virkelig skete — faste Boliger i det sydlige Gallien.

V.

Placidia blev da saaledes nu endelig udleveret til Honorius, men heller ikke nu fandt hun den Fred og Ro, hun trængte til. Constantius, der mere end nogen Sinde blev beundret af Kejseren og ganske nylig var bleven forfremmet til Patricier samt designeret til Consul, forfulgte hende stadig med sin paatrængende Bejlen, der begunstigedes af Honorius, og hvor meget hun end søgte at fjerne ham fra sig, kunde dog intet befri hende for ham. Og da hun omsider den 1ste Januar 417 i Følge Skik og Brug kom for at ønske sin Broder Kejseren et heldigt Nytaar og en evig Regering, tog Honorius hendes Haand, trak hende henimod Constantius og lagde med Magt hendes Haand i Patricierens. Theodosius' Datter var jo nu kun en barbarisk Konges løskjøbte Enke; hun føjede sig derfor tilsidst i det uundgaaelige, og hendes andet Ægteskab blev fejret i Ravenna endnu samme Dag,

nøjagtig tre Aar efter det første. I et satte hun dog i det mindste sin Vilje igjennem: hun vilde aldrig gjense Gallien, hvorhen Constantius begav sig for at lede dets Regering med en Vicekejsers Fuldmagt.

Hendes forrige Medfange, Priscus Attalus, blev i samme Aar opsnappet af en romersk Krydser, medens han til Søs flygtede fra Spanien og ligesaa meget ønskede at undslippe Goterne som ikke at møde Romerne. Han havde ikke villet opgive sine Storhedsdrømme og var tilsidst bleven Gjenstand for en saadan Foragt, at Honorius ikke tog i Betænkning at skaane hans Liv, men nøjedes med ved et Triumfoptog at udsætte ham for Folkets Hujen, at afhugge to Fingre paa hans højre Hand for, siger en Historieskriver, at forhindre ham i at skrive, og forvise ham til de lipariske Øer med en Pension, der var tilstrækkelig til at leve af. Det var just den samme Behandling, som Attalus selv havde lovet Honorius i sin Theaterstorheds Tid, da han troede at kunne raade over andres Magt og Liv.

Saa meget om Placidias Eventyr i Gallien. Vi skulle derom endnu kun bemærke, at de i lang Tid opbevaredes i Erindringen, og at Traditionen førte dem videre fra Slægt til Slægt i en omdigtet Skikkelse, saa at Fortællingen om Ataulfs og Placidias Kjærlighed gav Anledning til Eventyrene om de omvankende Prinsesser og fangne, men atter befriede Skjønheder i de franske Romancer fra Middelalderen.

Hvad hendes senere Liv angaar, da frembyder det mindre Interesse, og vi skulle derfor kun dvæle ved dets Hovedmomenter. Hendes Skæbne vedblev imidlertid at beholde det eventyrlige Skjær, som hidtil havde udmærket den. Constantius var efter sin Formæling med Placidia det vesterlandske Kejserdømmes egentlige Regent, og i Aaret 421 erholdt han endog Titlen Augustus. Han døde dog kort efter, men Placidia, der omsider synes at have fattet større Hengivenhed for sin anden Gemal, arvede hele hans Indflydelse og blev understøttet af Goterne i Hæren. Paa Grund af

denne Stilling kom hun tilsidst i en saa heftig Tvist med sin Broder og Hoffet i Ravenna, at man omsider fordrev hende og hendes Børn, Valentinan III og Honoria, fra Italien. Hun begav sig til Constantinopel, hvor hun blev venlig modtagen af Arcadius' Søn, Kejser Theodosius II. Kort Tid efter hendes Ankomst til Constantinopel døde Honorius (423), og Hoffolkene i Ravenna satte derpaa Ministeren Johannes paa den vestromerske Trone. Det byzantinske Hof lovede imidlertid Placidia at hjælpe hende til at sætte sig i Besiddelse af det occidentale Rige, mod at hun forpligtede sig til at afstaa en Del af de østlige Grænseprovinser. En græsk Hær under General Aspar blev afsendt for at føre hende tilbage til Italien, og denne kom snart ved Forræderi i Besiddelse af Ravenna, tog Johannes til Fange og dræbte ham. Placidia og hendes sex-aarige Søn, Valentinian III, bleve Vestens Beherskere, og i Feltherren Aëtius fik hun kort efter en udmærket Minister (425). Forholdene vare imidlertid overordentlig vanskelige; Placidia, som i Virkeligheden førte Regeringen lige til sin Død i 450, da hendes Søn aldrig blev i Stand til at regere selv, var dem ikke voxen, Riget sønderlemmedes mere og mere. I Britannien udslukkedes det sidste Skin af Roms Herredømme, først ved Picterne og Scoterne og derpaa ved Anglerne, Sachserne og Jyderne, men endnu langt føleligere var Tabet af Afrika, der fremkaldtes ved Aëtius' Skinsyge paa den derværende Statholder Bonifacius, noget, der var saa meget mere beklageligt, som Aëtius i øvrigt havde vist sig Placidias Tillid fuldkommen værdig, med Held havde forsvaret Riget mod Burgunder, Alemanner, Franker og Vestgoter og ved Underhandlinger havde vidst i den Grad at vinde Hunnerne, at de rettede deres Røvertog mere mod det græske end mod det latinske Rige. Trods al Aëtius' utvivlsomme Fortjeneste lade hans Intriguer lige over for en saa udmærket og af Staten saa fortjent Mand som Bonifacius sig ikke undskylde, og ogsaa Placidia selv kunde man maaske med Rette gjøre den Bebrejdelse, at hun ikke burde have lyttet

til og givet efter for Forestillingerne mod en Mand, der alene af alle de højere Embedsmænd ikke havde anerkjendt Usurpatoren Johannes, men fra Begyndelsen af havde erklæret sig for hende og hendes Søn, dersom man ikke tog i Betænkning, at Forestillingerne netop væsentligst kom fra en ligeledes saa fortjent Mand som Aëtius, og at hun fra Barndommen af i den Grad havde været omgivet af Hofintriguer, Rænker og Cabaler, at det næppe var til at forundres over, at hendes Mistanke tilsidst kunde blive vakt, selv lige over for Bonifacius, saa meget mere, som Aëtius jo efter den almindelige, bekjendte Fortælling ikke anvendte ærlige Midler alene til at styrte sin formentlige Medbejler til den højeste Stilling i Riget. Snarere kunde man derimod med Rette bebrejde hende, at hun senere, da Bonifacius angrede sin Overilelse: at have indkaldt Vandalerne under Geiserik til Afrika, og knyttede Underhandlinger med Placidia, tog ham til Naade igjen og satte ham i Spidsen for de latinske Rigstropper, som derpaa i Forening med en græsk Hær under Anførsel af den tappre Aspar søgte — men forgjæves — at fortrænge Vandalerne fra Afrika. Bonifacius og Aspar bleve besejrede af Geiserik i et stort Feltslag, der havde til Følge, at nu ogsaa Hippo, Carthago og Cirta, de tre eneste Stæder i Afrika, som hidtil havde formaaet at holde sig mod Barbarerne, faldt i disses Hænder, saa at nu hele Afrika var tabt for Rom. Men Placidia modtog dog Bonifacius venligt i Ravenna, og medens Aëtius førte Krig mod Frankerne ved Rhinen, udnævnte hun Bonifacius til Rigets Overbefalingsmand. Herved fortørnede hun, som man let vil forstaa, paa det blodigste Bonifacius' Dødsfjende Aëtius, og denne, som stadig havde staaet i en Art Venskab med Hunnerne, forbandt sig nu aabenlyst med disse og drog mod Bonifacius til Italien. Her leveredes der et blodigt Slag, hvori Bonifacius vel sejrede, men blev dødelig saaret (432). Aëtius hentede Forstærkning hos sine Venner, Hunnerne, og overvandt derpaa Sebastianus, hvem Placidia efter Bonifacius'

Død havde anbetroet Overbefalingen, og som havde søgt Hjælp hos Goterne, saa at man følgelig havde det Særsyn, at to romerske Feltherrer og Hære bekæmpede hinanden med Hjælp af de samme Folkefærd, som truede selve det romerske Riges Bestaaen og Civilisation. Og heri var Placidia efter vor Opfattelse ikke uden al Skyld; thi da hun nu en Gang havde ladet sig forlede til at tro de falske Angivelser mod Bonifacius, da hun en Gang havde truffet sit Valg mellem denne og Aëtius, burde hun, selv om hun senere kom til Erkjendelse af Bonifacius' Uskyldighed og Aëtius' Falskhed i denne Sag, alligevel have indset, at Misgrebet nu var en fuldbyrdet Kjendsgjerning, og at der kun kunde komme Ulykker af at ville søge at raade Bod paa det, da to Mænd som Aëtius og Bonifacius aabenbart aldrig vilde kunne gaa i Spand sammen. Forholdene vare imidlertid, som sagt, overordentlig vanskelige, og det vilde være ubilligt at vente, at en svag Kvinde skulde være dem voxen.

Efter Sebastianus' Nederlag maatte Placidia og hendes Søn slutte Forlig med Sejrherren, og Aëtius blev nu mægtigere end nogen Sinde før (433). Denne Mand havde tilbragt en Del af sin Ungdom hos Hunnerne, han var siden vedbleven at staa i Forbindelse med dem og støttede sig nu til dem, saa at de fik ikke ringe Indflydelse paa det latinske Riges Skæbne, en Indflydelse, som Aëtius en Tid snildt forstod at benytte til Rigets Fordel, men som blev til et truende Uvejr, efter at Attila havde opkastet sig til Hunnernes Enehersker og optaget en Mængde Latinere af Talent og Kundskaber i sin Tjeneste. Aëtius' Forbindelse med Hunnerne forskaanede vel i lang Tid det latinske Rige for lignende skrækkelige Hjemsøgelser som dem, det græske Rige under Theodosius II (408-450) maatte lide af dette Folk, men selv om det ikke, saaledes som det græske Rige, hidtil havde maattet svare Tribut til den forfærdelige Hunnerkonge, der kaldte sig selv »Guds Svøbe«, havde det dog i flere Retninger ligesaa fuldt som dette maattet adlyde dennes Vink,

og omtrent ved Midten af det 5te Aarhundrede kom det endelig til et aabent Brud mellem den latinske Regering og Attila. Dette Brud hidførtes paa en ganske ejendommelig Maade. Placidias Datter Honoria, Valentinian III's Søster, var født med heftige Drifter. Hun var derfor bleven strengt behandlet af sin Moder, og denne Strenghed var bleven forøget efter et Fejltrin, hun havde begaaet, saa at hun levede under formelig Bevogtning og som Betingelse for at erholde Titlen Augusta havde maattet love aldrig at ville gifte sig. Denne Prinsesse tilbød nu — ved Oversendelsen af en Ring — Hunnerkongen sin Haand for derved at slippe for den besværlige Tvang, hvori hun levede, og Attila forlangte derpaa — det var i Aaret 450 — af Valentinian ikke blot hans Søster til Ægte, men ogsaa en Del af det vestromerske Rige i Medgift. Man afviste hans Fordring, men han fastholdt den haardnakket, fordi hans Røvertog mod det græske Rige netop paa den Tid vare blevne standsede ved den mandige gamle Feltherre Marcianus, som efter Theodosius II's Død (450) tilligemed dennes Søsters, den aldrende Pulcherias, Haand havde modtaget den græske Krone; Attila blev derhos end yderligere tilskyndet til et Angreb paa det latinske Rige af Geiserik, som frygtede for et Angreb af Romerne og Vestgoterne, hvilke sidste han dødelig havde fornærmet ved først at have ladet sin Søn Hunnerik ægte den vestgotiske Konge Theoderik I's Datter og derpaa at sende hende tilbage med afskaarne Øren og Næse. Attila satte sig da i 451 med sin hele Magt i Bevægelse mod Gallien. Aëtius fik Hjælp af Theoderik I og andre germaniske Folk, og paa de catalauniske Marker (Chalons sur Marne) kom det i 451 til et af de blodigste Slag, Verdenshistorien kjender. Kong Theoderik faldt, men Attila trak sig dog foreløbig tilbage. Næste Aar faldt han imidlertid plyndrende og hærjende ind i Norditalien. Aëtius sendte et Gesandtskab til ham, hvori bl. A. den romerske Biskop Leo den store befandt sig, og Attila lod sig bevæge til at vende om ved Po, formodentlig dog snarere paa

Grund af den Nød og Mangel, hans Tropper led i Lombardiets øde og sumpede Egne, end — som det ellers almindelig hedder — paa Grund af Biskop Leos Trusler og Forestillinger. Næste Aar døde Attila som bekjendt, hans Rige opløstes, og den største Fare, som endnu havde truet det romerske Rige, var saaledes afvendt. Hvilken Belønning den jammerlige Valentinian III lod Aëtius vederfares, og hvorledes det vestromerske Rige efter dennes Mord (454) mere og mere nærmede sig sin Opløsning, hører ikke herhen. Vi have nu fulgt Placidias vexlende Tilskikkelser fra først til sidst, for saa vidt som Historien spreder sit Lys over dem, og medtaget det sidste truende Uvejr, den hunniske Katastrophe, om vi saa maa udtrykke os, skjønt hun ikke oplevede at se dens Udvikling, fordi hun dog havde set det trække op over Horisonten, og fordi hun i Virkeligheden — gjennem Forholdet til Datteren Honoria — selv for en Del havde fremkaldt det. Hun døde, som allerede sagt, i Aaret 450 efter at have levet paa en mærkelig Tid, under mærkelige Omskiftelser og Forhold og selv som en i høj Grad mærkelig og mindeværdig Personlighed.

Th. B

Struensee og Caroline Mathilde
eller
Omvæltningen 1772.

I.

Den 17de Januar 1772 var vor Hovedstad Skuepladsen for en Omvæltning, hvortil vort Fædreland aldrig har set Mage. Medens de store politiske Omvæltninger i Midten af det 17de og 19de Aarhundrede, der kuldkastede Rigets Statsforfatning fra Grunden, skete uden Voldsomhed og Blodsudgydelse, var hin for hundrede Aar siden baade voldsom og blodig og syntes snarere at høre hjemme ved et tyrkisk eller østerlandsk Hof end i Norden.

Historien om Struensee og Caroline Mathilde hænger nøje sammen med hele Tidens Fordærvelse og kan tillige siges at danne Overgangen til vor Tids Historie, da Tanken om Folkeliv og Folkefrihed, om end svag og uklar, først begynder at røre sig ved hin Hof- og Statsomvæltning, der styrtede en Minister, hvis Tyskhed havde søgt at haane og undertrykke dansk Folkelighed, og hvis lunefulde Vilkaarlighed havde fremkaldt saa mange iøjnefaldende Misbrug af Magten.

Da Christian VII, endnu ikke fuldt 17 Aar gammel, besteg Tronen ved sin Faders Død den 14de Januar 1766, var Tilstanden ved det danske Hof meget sørgelig. Vel havde Frederik V, saa uvirksom og sløv han end var, ladet Statens Styrelse hvile i Bernstorffs dygtige Haand; men Livet ved Hoffet var i Grunden ikke bedre end ved Ludvig XV's foragtelige Hof i Versailles, kun at alt der naturligvis var efter

en større Maalestok. Kongen selv gav Exemplet ved sine Laster og nedbrød ved sine Udsvævelser og sin Drikfældighed sin Livskraft med en saa forfærdelig Hurtighed, at han døde af Vatersot allerede i sit 43de Aar. Imidlertid foraarsagede hans personlige Elskværdighed og hans gode Hjerte, at han uagtet sit forargelige Levnet dog aldrig tabte Folkets Kjærlighed og Deltagelse. Naar han efter Taffelet med stort Besvær blev hjulpen i sin Vogn for at kjøre ud, behøvede han blot, ligesom Kong Carl II i England, at hilse de omstaaende med sin indtagende Mildhed for at vinde dem. Man saa vel en eller anden Borgermand trække medlidende paa Skuldrene, men man hørte aldrig nogen ytre et dadlende Ord. Det faldt naturligt at have Medfølelse for en Fyrste, der altid vilde det gode, men desværre altid var for svag til at gjøre det. Undertiden skal han have følt sin Vanære og Fornedrelse og i sine sidste Aar havt jævnlige Anfald af Tungsindighed; men en Konge mangler ikke let Tjenere, der vilde hjælpe ham til at forjage de mørke Tanker og de gode Følelser.

Ved dette fordærvede Hof opvoxede Kronprins Christian, hvis Moder, den ædle, af Folket saa højt elskede Dronning Lovise af England, desværre var død meget tidlig, 27 Aar gammel, da Kronprinsen endnu ikke havde fyldt sit tredje Aar. Havde hun levet, havde hendes Indflydelse vel gjort sig gjældende med Hensyn til hans Opdragelse, saa meget mere som Kongen slet ikke bekymrede sig derom. Den blev da overladt til Mænd, der vare meget uheldig valgte, nemlig Pagehovmester Nielsen, der var dannet ved tyske Universiteter i den wolfiske Filosofi og Tidens Vantro og nu meddelte sin Lærling sin Ligegyldighed for Religionen og sin Ringeagt for Bibelen, samt Kronprinsens Hovmester, Grev Ditlev Reventlov, der behandlede ham meget haardt, endog grusomt. Ved mindste Fejl have de begge banket og pisket ham, Reventlov undertiden saaledes, at Fraaden stod ham ud af Munden; naar han da løb til hans Kone for at beklage sig,

bankede hun ham endnu værre. Ved denne ufornuftige Opdragelse udvikledes hans mindre gode Anlæg, Svaghed i Viljen, Frygtagtighed og Mangel paa al sand, varig og dybere Følelse.

Da Reventlov ogsaa manglede Agtelse for Religionen, bliver det forklarligt, saa oprørende og uforsvarligt det end var, at Biskop Harboe, da han 1765 skulde forberede Kronprinsen til Confirmationen, kunde sige: «Jeg har fundet ham rent ukyndig i Bibelen, men vel bevandret i Tindal (en vantro engelsk Forfatter)». Ved sin gode Hukommelse lærte Prinsen vel i Hast saa mange Bibelsprog udenad, som Harboe forlangte, og udmærkede sig ved den offentlige Overhøring til Glæde for Tilhørerne og Biskoppen. «Alle Tilstedeværende», siges der, «bleve rørte; mange græd og spaaede sig en lykkelig Regering». Desværre viste det sig snart, hvorledes det stod til med hans Tro og Sædelighed. Det var med stor Overvindelse, at han satte sin Fod i en Kirke. Til denne Ulyst skal det ogsaa have bidraget, at man i hans Barndom havde tvunget ham til at gaa i Kirke hver Søndag. Tronarvingens forkerte og forsømte Opdragelse skulde bære sørgelige Frugter.

Imidlertid besad han gode Aandsevner og Anlæg, der ved en heldigere Opdragelse vilde have kunnet modtage en højere Udvikling. Alle Vidnesbyrd samstemmede i, at han var opvakt og vittig, besad et hurtigt Nemme og en ypperlig Hukommelse. Fransk lærte han meget godt, først af den retskafne Mallet, der blev indkaldt fra Genf og skrev en Danmarkshistorie paa Fransk til Prinsens Brug, siden af Reverdil, der forstod at give ham en Forkjærlighed for fransk Sprog og Literatur, som aldrig forlod ham. Man véd, at den sidste Bog, hvori han læste Aftenen før sin Død, var Madame Sevignés Breve.

I Musik bragte han det saa vidt, at han spillede flere Instrumenter til Fuldkommenhed, og han skal med Lyst have sunget italienske Arier med en Syngemester. Han kunde

noget Latin, men Dansk læste han bedre end de fleste oldenborgske Konger. Der var udtrykkelig befalet, at der skulde tales Dansk til ham i alle Læretimer, undtagen i de tyske og franske. Dette er vel næppe blevet overholdt, thi man véd, at han senere sædvanlig brugte det tyske Sprog i daglig Tale. I Historie var han kun maadelig, i Regeringskunst og Politik var han slet ikke bleven undervist.

Man kan i øvrigt ikke andet end forbavses, naar man ser, hvilken skærende Modsætning der var imellem Opdragelsen og Planen derfor. I Instruktionen, der blev given Nielsen og snarere var affattet i Christian VI's end i Frederik V's Aand og Tone, hed det, at der især skulde lægges Vægt paa den religiøse Opdragelse og paa Udviklingen af den moralske Følelse; at Læreren skulde gjøre sig al Flid for at blive yndet af Prinsen og bære særlig Omsorg for, at han aldrig skulde se eller erfare noget andet, end hvad der var «dydigt, anstændigt og kristeligt»!!! Tvært imod lod man ham have lastefulde Omgivelser, som hans første Kammerpage og Kammertjener, Maleren Pilo, der underholdt ham med smudsige Historier, og andre, der befordrede hans sædelige Fordærvelse, hvorved hans Evner og aandelige Anlæg tidlig bleve kvalte og hans Aands og Legems Kræfter i en sørgelig Grad bleve nedbrudte.

Allerede tidlig røbede den smukke, men noget svage og fintbyggede Dreng Tegn paa en aandelig Forvirring, hvortil der synes at have været Anlæg hos ham. Han troede saaledes, at han kunde «gjøre sig haard»: han sad derfor undertiden i Skoletimerne og prikkede sig paa Maven for at undersøge, om det gik fremad med denne Hærdelse, der, som han indbildte sig, skulde gjøre ham udødelig.

Da Bernstorff efter Frederik V's Død traadte ud paa Slotsaltanen og udraabte Christian til Konge, løb denne ud og fik et rungende Hurra af Mængden. Han blev først forskrækket, men glædede sig dog siden derved.

Den unge Konges Ustadighed og Lunefuldhed, saa farlige Egenskaber hos en enevældig Regent, viste sig snart i den Lethed, hvormed han skiftede Yndlinger og afskedigede høje Embedsmænd, som Reverdil, Saint Germain, Danneskjold, Adam Moltke, Faderens erklærede Yndling, Prins Carl af Hessen, der var gift med hans Søster Lovise og i øvrigt efter Charlotte Biehls Sigende skal have havt en meget uheldig Indflydelse paa Kongen; ja, selv mod den fortjente Bernstorff spilledes der flere Kabaler af uværdige Yndlinge, og Kongen havde en Gang allerede underskrevet hans Afsked, da alvorlige Modforestillinger og en Rest af Æresfølelse hos Kongen selv bragte ham til at sønderrive Brevet. Han syntes ligesom at finde Fornøjelse i at gjøre Fortræd ved saadanne pludselige Overraskelser. Da han havde afskediget St. Germain som Krigsminister, meddelte han Reverdil det med de Ord: «Han har gjort Springet».

I øvrigt havde han en afgjort Ulyst til Arbejde, ikke at tale om alt alvorligt og højere, og kunde næppe udholde at sidde en Time i Statsraadet med sine Ministre, hvis Tale og Miner han senere med stor mimisk Færdighed kunde efterligne og gjøre sig lystig over, naar han befandt sig i sine kaade Omgangsvenners Selskab. Naar han en Gang skulde se noget vigtigt, løb han det over som en Lynild. Han tænkte alene paa at fornøje sig og jog umættelig efter de mest afvexlende Adspredelser og Forlystelser, selv de laveste og raaeste.

Endog efter hans Giftermaal var det hans Yndlingsfornøjelse med den uværdige Grev Holck og flere andre lignende Personer at sværme forklædt om paa Gaderne om Aftenen eller Natten, yppe Klammeri med Vægterne, slaa Lygter og Vinduesruder i Stykker, ja endog at besøge berygtede Huse for at sønderslaa Spejle, Møbler, Porcellain og mishandle Fruentimmerne. Ved saadanne næsten utrolige Skandaler og Galskaber nedværdigede han ikke alene sin høje Stilling paa det dybeste, men udsatte sit Liv for Fare, da

han maatte gjøre et ubehageligt Bekjendtskab med Vægternes Morgenstjærner.

Da han paa et af disse natlige Togter havde bemægtiget sig en Morgenstjærne og med den vendte tilbage i Triumf til Christiansborg, var han saa uheldig at møde Reverdil, der udbrød: «Un beau chemin à la gloire!» Kongens Valgsprog var nemlig: Gloria ex amore patriæ. Han tog denne bidende Erindring meget ilde op, og den skal nærmest have været Anledning til, at Reverdil fik sin Afsked.

Et foragteligt Fruentimmer paa Samfundets laveste Trin, med hvem en af Kongens Løbere havde bragt ham i Forbindelse, vandt i en saadan Grad hans Tilbøjelighed, at man har kaldt hende «det eneste Fruentimmer, som Kongen nogen Sinde har elsket». Hun var bekjendt unner Navnet «Støvlet-Kathrine», fordi hun og Moderen syede Støvletter til Soldaterne, eller «Milady», fordi hun havde været den engelske Ministers Elskerinde. Efter nogle skal hun have været en Datter af Prins Georg af Bevern, Regimentschef i dansk Tjeneste, der havde ladet hende lære Fransk, Musik og Sang og anbragt hende i et fornemt Hus. Da Faderen var død og Understøttelsen fra ham bortfalden, maatte hun tage til sin Moder, der var bleven gift med en Underofficer, og sank snart dybere og dybere. Forklædt som Mandfolk fulgte hun Kongen paa hans natlige Tog og deltog i hans Udskejelser, kom i samme Forklædning paa Hofmaskerader, hvor man har set hende demaskeret spille Pharao med Kongen, ja det gik endog saa vidt, at Kongen, der ellers ikke yndede stærke Drikke, kom hjem om Morgenen i beruset Tilstand, saa at han blev haanet paa Gaderne, ikke at tale om de Bank, der ikke sjælden vankede. Bernstorff fandt da, at han ikke længere kunde tillade Kongens Fornedrelse. Han fik Grev Schimmelmann, der den Gang stod højt i Gunst hos Kongen, til at tale med ham. Greven forestillede ham den almindelige Misfornøjelse, der let kunde fremkalde Uroligheder, for at indvirke paa hans Frygtsomhed. Men det

kostede Schimmelmann to Timers Kamp, inden han kunde bevæge Kongen til at underskrive en Befaling til øjeblikkelig at føre hans eneste Elskerinde ud af Landet. Det var næsten med Fortvivlelse, at han gjorde det, og hans Lidenskab var saa heftig, at han ikke glemte hende, skjønt han aldrig nævnede hendes Navn. Man fandt det endog nødvendigt at lade hende indespærre i Tugthuset i Hamborg, da man frygtede for, at hun igjen skulde nærme sig Kongen. Hun kom siden ud, giftede sig og skrev forgjæves til Kongen om et lille Postmesterembede til sin Mand, hvem hun derpaa forlod.

Saadanne sørgelige Kjendsgjerninger vidne altfor meget om, hvor dybt Kongen var sunken. Hans fine Legemsbygning kunde ikke taale dette uordentlige Liv, og med Legemets Kræfter nedbrødes ogsaa Aandens, saa at hans Sindssvaghed udvikledes med forfærdelig Hurtighed.

II.

Imidlertid var den Forbindelse bleven fuldbyrdet, der allerede længe havde været afgjort mellem det danske og det engelske Hof, nemlig Giftermaalet mellem Christian VII og den unge Prinsesse Caroline Mathilde, en Datter af Georg II's Søn, Frederik Ludvig af Wales og Augusta af Sachsen-Gotha. Hun var født efter Faderens Død den 22de Juli 1751 og var altsaa først i sit sextende Aar, da hun den 8de November 1766 af Biskop Harboe blev viet til Christian VII, der den Gang endnu ikke havde fyldt sit attende Aar; han var nemlig født den 29de Januar 1749. Vielsen skete paa Christiansborg Slot. Man har Grund til at forundre sig over begges unge Alder; men rimeligvis har Bernstorff tænkt ved det tidlige Ægteskab at faa Kongen draget bort fra hans slette Omgangsvenner og Tilbøjeligheder. I Begyndelsen saa det ogsaa ud til, at Kongen vilde vise sin unge, indtagende Dronning Opmærksomhed og paalægge sig nogen Tvang; men

snart overgav han sig med sin Yndling Grev Holck værre end nogen Sinde til sine vanærende Udskejelser.

Rygterne om dette uværdige Liv maatte hos Dronningen fremkalde en Kulde og Uvenlighed, som hendes Overhofmesterinde Fru v. Plessen vistnok har bidraget til at nære. Hun var en alvorlig Dame af strænge Grundsætninger, der paa Grund af Dronningens store Ungdom ansaa sig forpligtet til at vaage over hendes Opførsel ved dette bundfordærvede Hof og vistnok i det Hele udøvede en gavnlig Indflydelse paa hende; hun erhvervede sig ogsaa, uagtet sin Strænghed, Dronningens udelte Tillid og Hengivenhed, og det er meget sandsynligt, at den senere sørgelige Katastrofe vilde være undgaaet, dersom Dronningen havde beholdt hende hos sig.

Da Fru v. Plessen, forarget over Kongens usædelige Liv, meddelte Dronningen sin Misfornøjelse og fik hende til at holde paa sin Værdighed, saa at hun viste sig kold mod ham og ikke vilde modtage ham i sit Kabinet, naar han kom fra sine Gadeoptøjer, blev Kongen forbitret paa Fru v. Plessen og behandlede hende flere Gange med uværdig Raahed. Pludselig — saaledes som han plejede og yndede — sendte han hende en despotisk Ordre om øjeblikkelig at forlade Hoffet uden først at tage Afsked med Dronningen. Denne rasede vel, men maatte give efter, og hun saa først Fru v. Plessen igjen, kort før hun døde i Celle, hvor Fru v. Plessen dengang ogsaa boede og paa den Døendes udtrykkelige Opfordring besøgte hende.

Caroline Mathilde havde faaet en omhyggelig Opdragelse, besad en god Forstand og godt Nemme. Hun var venlig behagelig, munter og elskværdig; uden at være regelmæssig smukt besad hendes Ansigt hele den første Ungdoms Friskhed og indtagende Træk; Huden var smuk og Øjnene livlige. Munden var veldannet, dog var Underlæben vel stor og nedhængende. Hun var velvoxen, men blev allerede tidlig temmelig svær. Da hun med megen Iver lagde sig efter det danske Sprog, lærte hun snart at tale det til Fuldkommen-

hed ligesom ogsaa Tysk, der almindelig taltes ved Hoffet; mærkelig nok havde hun ved sin Ankomst til Danmark slet ikke kjendt til noget af disse Sprog. Desuden talte hun Engelsk, Fransk og noget Italiensk. Men hun var desværre letsindig, sandselig og nydelseslysten, og hun manglede den dybere Agtelse for Sædelighed, der er uadskillelig fra den rene og sande Kvindelighed. Den alene kunde have bevaret hende midt i et Hofs Fordærvelse, hvorfra Renhed og Uskyldighed var forvist. Det er imidlertid et godt Vidnesbyrd om hendes Sædelighed i de første Aar af hendes Ophold her, at hun satte saa stor Pris paa Fru v. Plessen uagtet hendes Strænghed, og at hun saa smertelig og bitert følte, hvor meget hun tabte ved at skilles fra hende.

Ved denne Lejlighed kom det til et voldsomt Udbrud af Dronningens heftige Sind. Hun gav Holck, der især havde virket til Fru v. Plessens Afskedigelse, et Ørefigen og nærede siden et uforsonligt Had til ham. Dette var ikke uden Grund, dersom Rygtet er sandt, at denne uværdige Yndling efter Kongens Opfordring skal have budt Dronningen uanstændige Friheder, og at han skal have sagt til Kongen om hendes Broder, Hertugen af Gloucester, der var i Besøg ved det danske Hof, at han lignede en engelsk Stud, hvilket den tankeløse Konge, der ikke kunde fortie noget, strax havde fortalt Dronningen. Hertugen var nemlig tyk, fed og havde et bredt Ansigt.

Den ny Overhofmesterinde, Fru v. der Lühe, var Holcks Søster og følgelig Dronningen ubehagelig. Derimod fik en Hofdame, Frøken v. Eyben, der var berygtet for sine slette Sæder, en uheldig Indflydelse paa Dronningen, hvis Tone og Opførsel snart blev meget friere end tidligere. Man saa hende saaledes i April 1768 gaa til Fods gjennem Kjøbenhavns Gader og paa Volden, hvilket vakte megen Opsigt, da ingen dansk Dronning før havde gjort det; og hvad værre var, hun viste sig paa en af de offentlige Hofmaske-

rader, klædt i Mandfolkedragt, og talte med Frihed til mange, der nærmede sig hende.

III.

Christian VII, der strax efter sin Tronbestigelse havde sagt til en af sine Læger, Kirurgen Wohlert, »at han vilde rase i to Aar«, havde i en Alder af 19 Aar tømt de sandselige Lysters Bæger til Bunden. Rimeligvis har den Tomhed, han maatte føle under disse uværdige og svækkende Nydelser, bragt ham paa den Tanke at søge Adspredelse paa en Udenlandsrejse. Forgjæves modsatte Bernstorff og de andre Ministre sig længe, dels paa Grund af de betydelige Udgifter ved en saadan Rejse, som Finansernes Tilstand maatte fraraade, dels fordi det var umuligt at overlade Kongen til sig selv og sit sædvanlige Selskab, hvorfor Bernstorff saa sig nødsaget til selv at følge med. Forgjæves gjorde Dronningen sig al mulig Umage for at komme med; endnu Dagen før Afrejsen, fortæller Suhm, saa man Kongen og Dronningen skjændes heftig foran et aabenstaaende Vindue paa Christiansborg. »Hun vilde endelig med paa Rejsen, og han vilde ej have hende med«.

Dronningen tilbragte da Sommeren 1768 i Stilhed paa Frederiksborg og spaserede ofte om i Egnen, t. Ex. til Fredensborg. Naar hun mødte Bønderkoner, især saadanne, der havde smaa Børn med sig, talte hun gjerne mildt og venlig med dem, og hun vandt alles Hjærter ved sin Nedladenhed.

Til begge Enkedronningerne, Sophie Magdalene paa Hørsholm og Juliane Marie paa Fredensborg, stod hun den Gang endnu i det bedste Forhold, og de tre Dronninger gjorde hver Uge Besøg hos hverandre. Man lagde Mærke til, at Hoftonen blev bedre under Kongens Fraværelse, og at begge Enkedronninger om Efteraaret flyttede et Par Maaneder tidligere ind til Christiansborg, end de plejede.

Imidlertid gik Kongens Rejse til London og Paris for sig; den varede fra 6te Maj 1768 til 14de Januar 1769 og kostede til ingen Nytte Landet en halv Million Rdl. Kurant. At Kongen havde gjort Lykke ved det engelske og franske Hof ved sin Anstand og sine vittige Svar, var kun et ringe Udbytte. Derimod havde Rejsen andre særdeles sørgelige og ulykkelige Følger.

Paa Udrejsen var Kongens Rejseselskab bleven forøget med Stadsphysicus i Altona og Provincialmedicus i Pinneberg og Rantzau, Dr. Johann Friederich Struensee, der af Livlæge Berger var bleven anbefalet til Rejsemedicus og allerede under 5te April var bleven udnævnt dertil ved sine formaaende Venners og Veninders Beskyttelse. Denne Ansættelse skulde have meget alvorlige Følger i den nærmeste Fremtid.

Struensee stammede fra Neu Ruppin i Mittelmark, hvor hans Forfædre havde været Klædefabrikanter. Han var født i Halle den 5te August 1737, hvor hans Fader Adam Struensee den Gang var Præst og Professor; men han blev 1757 af den danske Regering kaldet til Provst i Altona og tre Aar efter til Generalsuperintendent i Hertugdømmerne, hvorpaa han flyttede til Rendsborg. Sønnen blev først opdragen i Vaisenhusskolen i Halle, men fandt ikke Smag i den pietistiske Retning. Hans meget gode Evner gjorde ham allerede i en Alder af 14 Aar til Student og i hans 20de Aar til Doctor i Medicinen; Afhandlingen for Doctorgraden handlede om det usunde i uforholdsmæssige Legemsbevægelser. Han nedsatte sig nu som Læge i Altona, hvor han kjøbte sig et Hus og indrettede sin egen Husholdning. Da han elskede Selskabelighed, havde han gjerne en Del ledige Pladser for sine Venner ved sit Bord, og det udsøgte Maaltid blev krydret med Vid og Skjæmt. Sin Duelighed som Læge og sin behagelige Selskabstone skyldte han, at han fik Adgang i de fornemste Huse, og han udfoldede en ikke ubetydelig Forfattervirksomhed, navnlig i Tidsskrifter. Hans Yndlingsskribent var Voltaire, og han var følgelig Fritænker og Materialist.

Den fordærvede franske Dannelse, der den Gang var herskende, havde ogsaa gjennemtrængt ham. Han ansaa Mennesket for et Dyr, men tillige som en højere Maskine, der blev sat i Gang ved en skjult Kraft, men gik i staa ved Døden; dermed var alt forbi. Viljen bestemtes af Nerverne. Enhver Handling var ligegyldig, naar den kun ikke skadede Samfundet. Fornøjelser og et ubundet Liv holdt han for det højeste Gode og brød sig slet ikke om den offentlige Mening. Da han senere i Fængslet af Münter blev spurgt om, hvad han troede, at der vilde blive af det menneskelige Selskab, naar alle vilde leve som han, svarede han, at han tænkte, at Verden meget godt kunde bestaa derved. «Mange Stormænd i England og Frankrig føre et saadant, ganske ubundet Liv». Man maa forundres over den Aabenhed, hvormed han siden i Fængslet bekjendte sine Fejl og Laster for Münter.

Hans Hovedlidenskab var Vellyst, og han havde fra sin tidlige Ungdom blindt overgivet sig til Udsvævelser. Kun de skadelige Følger for hans Helbred havde bragt ham til at holde Maade dermed. Han havde ment, at han blot var til for at skaffe sig behagelige Fornemmelser. Baade Piger og gifte Koner havde været Ofre for hans Forførelser. «Jeg vil ikke negte», siger han, «at jeg har været en farlig Forfører og ofte bedraget Uskyldigheden. Ogsaa anstændige, veltænkende Koner har jeg overvundet, og ved mine Grundsætninger beroliget dem over deres Fejltrin. Næsten intet Fruentimmer, som jeg vovede mig til, var i Stand til i Længden at modstaa mig, dersom hun ikke i Tide flyede mig». Disse Selvbekjendelser kaste et sørgeligt Lys over den fordærvede Sandseligheds Moral, som Struensee bragte med sig til det danske Hof, og som ikke skulde bidrage til Forbedring af dets i Forvejen slette Sæder. Allerede i Pinneberg var Struensee saa berygtet, at Indbyggerne maatte indespærre deres Døtre, for at de ikke skulde falde i hans Hænder.

Ved Siden af denne Usædelighed viste sig andre Frugter af de franske Grundsætninger, han havde tilegnet sig ved

Læsningen af Rousseaus Emile, Helvetius og andre Forfattere, og som snart skulde fremtræde i Statsstyrelsen i hans mange forhastede Reformer. Hans gode Anlæg og Kundskaber havde givet ham en høj Grad af Selvtillid, en høj Mening om sin Forstand og Dygtighed til alt muligt, og denne var bleven næret af hans Venner. «Jeg havde været saa daarlig», bekjender han, «at lade mig indbilde af en, der satte stor Pris paa mig (Grev Rantzau), at min Forstand var saa stor, at den kunde fuldføre alt, hvad der var muligt for et Menneske». Den nedrige Grev Rantzau, der senere blev Struensees Fjende, skal efter hans Fald have ytret sig om sit tidligere Forhold til ham paa følgende lumpne Maade: «Jeg har aldrig været hans Ven og stedse i mit Hjerte belet hans store Taabelighed i at tro det . . . . . For at hævne mig og befordre min Lykke kunde det ikke sige saa meget at smigre en opblæst Medicus».

Imidlertid næredes herved Stuensees Forfængelighed og Opblæsthed, hans hovmodige Tillid til sine Evner og hans Ærgjerrighed, der bragte ham til at styrte sig ind paa den politiske Bane og ved uædle Midler hæve sig til den højeste Magt. Men hans Ærgjerrighed var dog underordnet hans Begjærlighed efter Nydelse og Vellyst og et Middel for ham til i større Maal at kunne tilfredsstille denne Attraa.

Det raffinerede Liv, Struensee havde ført i Altona, havde tilsidst virket skadeligt paa hans Helbred og fyldt hans Sind med Overmættelse, Tomhed og Utilfredshed. Da han tillige havde paadraget sig Gjæld, skal han have tænkt paa at drage til et mildere og mere styrkende Klima, til Spanien eller Ostindien, da der aabnede sig en anden Udsigt for ham ved Kongen af Danmarks Rejse.

IV.

Paa Rejsen havde Stuensee god Lejlighed til at gjøre sig behagelig for Kongen ved sin underholdende Omgang og

sin Omsorg for hans nedbrudte Helbred. Skildringen af hans Ydre er just ikke ubetinget fordelagtig: «Han var velskabt og skulderbred; havde regelmæssige Træk, en meget stor Næse, store, blaa Øjne med stirrende, skummelt Blik. Han var dristig og indsmigrende i sin Tale uden at tale meget og talte sjælden enten godt eller ondt om andre. Hans Udvortes behagede Damerne, og han havde gjort Lykke hos en Del.» Den engelske Minister Gunning beskriver ham dog i April 1771 som saa lidt behagelig i Udvortes og Conversation, at alle Mennesker undredes over, hvorledes og hvorved han havde faaet en saa stor Indflydelse paa Kongen og Dronningen.

Da Stuensee havde fulgt Kongen til Kjøbenhavn, raadede hans Ven, Professor Berger, ham til at vende tilbage til Altona, men Struensee, der havde Lyst til at gjøre Lykke ved Hoffet, foretrak Udnævnelsen som fast Livlæge hos Kongen med 1,000 Rdl.s aarlig Løn. Som saadan gjorde han sig fortjent ved at helbrede Kronprins Frederik, der var født den 28de Januar 1768 og led af den engelske Syge. Da han havde faaet Værelser i Palaiet bag Slottet, hørte han paa en Maade umiddelbart til Hoffet og forstod at sætte sig fastere og fastere i Kongens Yndest. Han vidste, hvorledes Kongen skulde omgaas. Snart blandede han i Samtalerne Vittighed og Morskab, snart belærende Indhold, snart læste han underholdende Ting for ham og blev ham i kort Tid fuldkommen uundværlig. I Foraaret 1769 blev han udnævnt til Kongens Forelæser og havde som saadan stadig Adgang til ham. Hermed var i Grunden Struensees Skæbne afgjort. Allerede den 12te Maj blev han udnævnt til Etatsraad for at kunne spise ved det andet Hoftaffel.

Efter Struensees egen Beretning skal han med Held have anvendt sin Indflydelse paa Kongen til at bringe ham til en Forsoning og nærmere Forening med Dronningen. Denne skal mærkelig nok længe have vægret sig ved at give Struensee Audiens, da Kongen roste ham og anbefalede ham

til hende; det var, ligesom hun anede, at denne Mand skulde blive hende fordærvelig. Da hun endelig havde bestemt en Eftermiddag til at modtage ham, skal hun have sagt til sine Kammerjomfruer: «Jeg véd ikke, hvad den Doctor skal gjøre hos mig; det er mig yderst modbydeligt at tage imod ham, men Kongen vil endelig have det, og saa faar jeg vel føje ham». Men da hun havde talt med ham, blev hun særdeles indtagen i ham og erklærede sin tidligere Afsky for nogle forunderlige Griller. Fra nu af steg han stadig i hendes Gunst, og Følgen af et fortroligt Forhold mellem den 17-aarige, fyrige og ubefæstede Dronning og en øvet Forfører som Stuensee kunde ikke blive tvivlsom. Kongen brød sig ikke derom, men spøgede tværtimod dermed.

I de sidste Maaneder af 1769 var dette Forhold indtraadt, og Stuensee flyttede ind paa Slottet den 17de Januar 1770, netop samme Dag, der to Aar senere skulde se hans bratte Fald. Der holdtes nu et lystigt Hof med bedøvende Fornøjelser, Maskerader, Baller, Komedier, Jagter og Kanefarter, og Dronningen, der fandt lidenskabelig Behag i at ride, forargede alle ved at fare voldsomt afsted uden Tværsadel, i Mandsdragt med gule Skindbuxer, især paa Parforcejagt under Opholdet paa Frederiksborg og andre Slotte. Snart viste hun sig ogsaa til Hest paa Kjøbenhavns Gader. Kongen deltog rigtignok i al denne Lystighed, men det var tydeligt at se, at han ikke morede sig derved.

I Begyndelsen af 1770 havde Struensee under en Operaforestilling sit bekjendte Sammenstød med den russiske Gesandt, General Filosofoff. Denne kom nemlig i en Loge i Hoftheatret til at spytte paa Struensee, og uagtet han gjorde en Undskyldning, kom det til en Ordstrid, der endte med en Udfordring fra Struensee. Filosofoff besværede sig hos Bernstorff, der bilagde Sagen, men forsømte Lejligheden til at faa Struensee fjærnet, hvilket vistnok endnu havde været ham muligt ved hans Indflydelse hos Kongen. Dog paa Forestillingerne herom svarede denne ellers saa skarpsynede Stats-

mand godmodig: «Han har aldrig gjort mig noget ondt; hvorfor skulde jeg gjøre det mod ham?

Snart mærkede han dog, at Struensee havde faaet for stort Indpas hos Dronningen, og hun igjen hos Kongen; thi siden Udenlandsrejsen var denne endnu mere nervesvækket og aandssvag end tidligere, og Dronningen skaffede sig derved mere Magt over ham. Man havde bestemt en Rejse til Holsten til 6te Juni 1770, men den maatte udsættes paa Grund af den gamle Enkedronning Sophie Magdalenes Sygdom og Død. Kun én Gang besøgte Kongen og Dronningen hende nogle Øjeblikke under hendes Sygdom, og Struensee, der skulde spørge til hendes Befindende faa Dage før hendes Død, kom i Jagtdragt med Støvler og Sporer ind i hendes Værelse! Da den forhen saa stolte Dronning døde den 27de Maj, maatte man jo opsætte at rejse, indtil Begravelsen var forbi, og denne skete da saa hurtig som mulig, den 14de Juni. Rigtignok havde den afdøde Dronning i sit Testamente udtalt det Ønske at blive begravet inden tre Uger efter sin Død; men Hofsorgen varede kun i sexten Dage, da Dronningen var meget utaalmodig efter at komme afsted, skjønt den korte Sørgetid stred imod al Anstand og Hofskik, og allerede den 18de Juni tiltraadte man Rejsen til Holsten.

Først besøgte man paa Gottorp Landgrev Carl og Prinsesse Lovise, der vare komne tilbage fra Hanau uden dog endnu at maatte komme til Hoffet. Forholdet blev dog snart uvenligt mellem Svigerinderne. Caroline Mathilde vilde nemlig, at Prinsessen ikke skulde ride i Tværsadel, men paa Mandfolks Maade, og da den smukke, elskværdige Lovise undslog sig derfor, fordi hun fandt det uanstændigt, blev Dronningen meget opbragt. Her paa Gottorp viste sig pludselig ved Hoffet en Person, der var bleven tilkaldt af Struensee, og hvis Nærværelse ligesom antydede, at Luften var svanger med Forandringer. Det var Enevold Brandt, hvis Skæbne paa en saa sørgelig Maade skulde knyttes til Struensees. Han var født 1738 og var en Søn af en Kabinets-

secretair og Kasserer hos Dronning Sophie Magdalene. Da han 1768 havde gjort et ubehændigt og taktløst Forsøg paa at styrte Grev Holck ved at tilskrive Kongen et skamløst Brev, blev han ved en egenhændig Ordre fra Kongen landsforvist uden Pension — han var Assessor i Højesteret —, og han havde da begivet sig til Oldenborg, hvor han havde faaet en Ansættelse. Det faldt ikke Struensee vanskeligt at faa den ustadige Konge til at kalde denne muntre og opvakte, men letsindige, ubetydelige, i Sæder fordærvede Person tilbage, i hvis Selskab han tidligere havde fundet stort Behag, og som ogsaa synes særlig at have passet til Omgang for den lunefulde Konge.

Da Holck uventet saa Brandt paa Gottorp, blev han i den Grad kjendelig forbavset, at Brandt spurgte ham, om han troede at se et Spøgelse? Holck svarede: «Jeg er ikke bange for Spøgelser, men for Gjengangere». Hans Anelse gik snart i Opfyldelse. Dronningen vilde tilfredsstille sit Had og Struensee fjerne en Yndling, der stod i Vejen for hans egen Ophøjelse. Kongen selv var bleven kølig mod Holck, fordi denne i den sidste Tid havde forsømt ham for at more sig med sine franske Skuespillere og Skuespillerinder i sin Bolig paa Blaagaard. Da Hoffet var kommet til Travendal, sendtes pludselig Holcks Søster, Overhofmesterinden, hans Broder og flere andre Herrer og Damer tilbage til Kjøbenhavn, uden at der angaves nogen Grund, og den 30te Juli fik Grev Holck selv sin Afsked med Ordre til strax at forlade Hoffet. Saa ligegyldig var den hjerteløse Konge mod sin tidligere fortrolige Yndling, at han uden nogen som helst Deltagelse for ham sagde til Bernstorff, der bemærkede noget derom: «Er hat's ja so haben wollen». Holck havde paadraget sig saa stor Gjæld, at han endnu i samme Aar 1770 maatte sælge sine tre Herregaarde i Fyen, Søholm, Brahesholm og Krengerup, tilligemed Blaagaard.

Der var imidlertid en Mand tilbage, der fremfor alle stod Struensee i Vejen, for at han kunde gjennemføre sine

ærgjerrige Planer, nemlig den fortjente Bernstorff, der siden 1750 havde ledet Danmarks Udenrigspolitik med saa megen Hæder. Vel følte Dronningen slet ingen Lyst til at spille nogen politisk Rolle eller regere selv; men hun var i Stand til at gjøre alt for Struensees Skyld. Hun tog kun Hensyn til sine lidenskabelige Følelser, Kjærlighed eller Had. Kongen var fra nu af egentlig kun en Slave i hendes og Struensees Hænder.

Da Struensee fandt det nødvendigt at have en anset Mand til at træde i Bernstorffs Sted, lod han Grev Rantzau-Ascheberg, hvem han kjendte fra sit Ophold i Altona, komme til Travendal. Denne Grev Rantzau var den mest fordærvede Mand i denne fordærvede Tid. Suhm siger om ham: «Rantzau har megen Esprit og Læsning, men hverken Conduite, Mod, Religion eller Ærlighed. Han er stolt i Medgang, krybende i Modgang, kan smigre endog for de nedrigste og mener ingen det vel. Hans mindste Fejl ere Ukyskhed og Overdaadighed; han er, hvad man kan kalde, en traitre». En anden Skildring af ham siger: «Han brød sig hverken om Religion, Dyd, Love, Pligter eller Fædreland. Han kjendte ikke engang Æren, uden med Munden; han var fejg, foruden alle hans andre Fejl». Under Frederik V var han i dansk Tjeneste bleven Generalmajor, men fik pludselig sin Afsked 1756 og begav sig til Rusland, hvor han skal have taget Del i Sammensværgelsen mod Peter III. Men da han ikke fik den forventede Løn, blev han yderst forbitret og begav sig tilbage til Danmark, hvor han strax efter Christian VII's Tronbestigelse blev Generalløjtnant og Regimentschef. Hertil havde Prins Carl af Hessen hjulpet ham tvært imod Bernstorffs Vilje.

Det er betegnende for Struensees Grundsætninger, at han kunde vælge en Mand, der besad alle nedrige Egenskaber, og om hvem det hed, at «det vilde være vanskeligt at opvise en mere fordærvet og ryggesløs Karakter». Bernstorff havde skrevet et Brev for at advare Kongen mod denne Mand, der tillige af Ruslands Kejserinde betragtedes som en uforsonlig

Fjende og altsaa let kunde forstyrre det gode Forhold til denne Magt; han var endog saa oprigtig at læse dette Brev for Rantzau selv, da denne kom til Travendal, men ikke traf Kongen, der var tagen ud paa Besøg, og da Bernstorff siden talte med Kongen derom, lovede denne, at Rantzau ikke skulde faa Plads i Statsraadet.

Bernstorff tvivlede imidlertid slet ikke om, at hans Fald var bestemt. Hos Kongen mærkede han en tiltagende Kulde, og man søgte ved lave Krænkelser og Tilsidesættelser at bringe ham til selv at tage sin Afsked. Men den højsindede Mand vilde ikke give sit hædrede Navn til Pris for den Beskyldning, at han frivillig skulde have veget Pladsen for Personer som Struensee og Rantzau. Man lod ham ikke engang vide det Besøg, som Kongen og Dronningen alene i Stuensees Selskab aflagde Dronningens Moder, Enke-Prinsessen af Wales, og hendes Broder, Hertugen af Gloucester, i Lüneborg. Det vakte megen Opsigt, at dette Besøg afkortedes til én Dag, at Dronningen ikke havde Lyst til at tale med sin Moder i Enrum, og at man ikke holdt af at besøge Hoffet i Brunsvig — hvortil man havde meldt sig — formodentlig af Frygt for, at det gjennem Enkedronning Juliane Marie skulde have faaet saadanne Meddelelser om Forholdet ved det danske Hof, der ikke vare behagelige for Struensee. Samvittigheden har ikke været den bedste. Efter de senere Udsagn af Brandt og andre Vidner plejede Caroline Mathilde under Opholdet paa Travendal at kjøre ud Klokken 5 om Morgenen ganske alene med Struensee og komme hjem fra disse Morgenture efter et Par Timers Forløb.

Dronningens Moder skal have faaet Lejlighed til at give sin Datter det Raad, at hun for ingen Pris maatte røre ved Bernstorff. Sammenkomsten fandt Sted den 16de August; den 27de August var Hoffet tilbage paa Frederiksberg Slot, og den 15de September modtog den udmærkede Statsmand sin Afsked i en fransk Billet, skreven paa Hørsholm af Christian VII selv. Hædersmandens Bortgang vakte Sorg og

Deltagelse rundt omkring, baade i Folket og udenlands, og Kejserinde Katarina beklagede den i et meget mærkeligt Brev til Christian VII, hvori hun udtalte sin ubegrænsede Agtelse for og Tillid til den faldne Minister.

V.

Allerede i Tiden fra den 4de til den 14de September 1770 havde Struensees Virksomhed ytret sig, da der udkom tre Kabinetsordrer, tvært imod Sædvane paa «Tysk», hvoraf den mærkeligste ophævede al Censur og indførte fuldstændig Trykkefrihed. Det var at begynde med stor Opsigt. Men Struensee glemte, at Despotisme og Pressefrihed umulig kunne forliges, og et Aar efter tvang Misbrugen, hvortil han saa godt som havde indbudt, ham igjen til at indskrænke Brugen.

Enevoldsmagten havde hidtil været udøvet med stor faderlig Mildhed. Men nu blev den en despotisk Magt som i Orienten; den sløve Sultan sad indesluttet i sit Pallads og overlod sin ærgjerrige, herskesyge Vezir Regeringens Tøjler. Struensee afsatte paa tyrkisk Vis pludselig mange højere Embedsmænd og udbredte almindelig Skræk. Statsraadet blev opløst den 27de December 1770, og Regeringen udøvedes nu ved Kongens umiddelbare Kabinetsordrer, der udfærdigedes af Struensee som Kabinetssecretair.

Unægtelig havde Struensee Øje for mange Mangler i Statsstyrelsen og indførte virkelige Forbedringer, der siden ere blevne anerkjendte som virkende større Orden og Hurtighed i Regeringen, Retsplejen og Pengevæsenet; men han kunde med sine Sæder og Grundsætninger, sin hovmodige Herskesyge, sin Ringeagt for Folkets Sprog og Væsen, der var ham fremmed, dog ikke grundig afhjælpe det onde. Han higede efter at omdanne og voldsomt at nedrive, uden at have Dygtighed til at bygge op. Af de 600 Kabinetsordrer, han skal have udstedt i den korte Tid, han havde

Magten, fra September 1770 til Januar 1772, delte de fleste Skæbne med hans aandsbeslægtede, Christian II's Love og Forordninger: «De bleve afskaffede, førend de ret vare satte i Værk».

Medens hans Forbedringer med Hensyn til Kollegierne, navnlig Finanserne, Retsvæsenet, Universitetet, Bondestanden o. a. fortjene megen Anerkjendelse, forholder det sig derimod anderledes med de fleste af hans Foranstaltninger, der angik Religion og Sædelighed. De saarede Datidens Tænkemaade og fandt almindelig Misbilligelse i den offentlige Mening, saa meget mere som Struensee var bekjendt som Gudsfornægter og ryggesløs af Sæder. Selv de mere frisindede, men besindige Mænd dadlede Ophævelsen af mange af de hidtil forbudte Slægtskabsgrader med Hensyn til Ægteskab, af Bøder for Lejermaal, af Forskjel mellem ægte og uægte fødte, af en Mængde overflødige Helligdage og af Overdaad ved Begravelser, der bleve henlagte til den tidlige Morgenstund. Men endnu mere krænkedes den sædelige Følelse ved saadanne Forandringer, der ligefrem syntes at gaa ud paa at undergrave al Sædelighed. Saaledes forvandledes Kapellet ved Frederiks Hospital til Sygehus for modbydelige Sygdomme; alle Slags Forlystelser tillodes om Søndagen; Rosenborg Have aabnędes om Aftenen og oplystes, hvilket gav Anledning til natlige Skandaler, og der tillodes offentlig Hazardspil mod en Afgift til den Stiftelse for Hittebørn, Struensee havde oprettet; al Straf for Ægteskabsbrud og Forførelse af ugifte Fruentimmer ophørte; Tallotteriet indførtes, men Vaisenhuset ophævedes, og dets Kirke lukkedes. Man antog ikke uden Grund, at Struensee vilde svække Sædelighedsfølelsen og nære Løsagtigheden, for at Folket derved skulde drages bort fra at tænke paa de politiske Omvæltninger.

Til Hadet kom nu Foragt. Antallet af hans Fjender steg bestandigt, især da han havde drevet sin Forvovenhed til det yderste og anmasset sig en Magt, hvortil man aldrig før havde set Mage i Danmark. Siden Bernstorffs Afsked i

September 1770 havde Struensee, der ligesom sin Ven Enevold Brandt var bleven ophøjet til Greve, været den regerende Kabinetsminister; men ved Kabinetsordren af 14de Juli 1771 lod han sig udnævne til Geheimekabinetsminister og skulde som saadan skriftlig opsætte de Ordrer, Kongen mundtlig gav ham, og udstede dem i Kongens Navn og under Kabinettets Segl; de skulde da have samme Gyldighed, som om de vare egenhændig skrevne af Kongen selv.

Det lykkedes dog ikke Struensee at danne noget Parti; hans Hensynsløshed og Voldsomhed, hans Foragt for Religion og Sæder, dansk Folkelighed og Sprog gjorde snarere alle til hans Fjender. De hævnede sig paa ham ved Hjælp af det farlige Vaaben, han selv havde givet dem i Hænderne, nemlig Pressefriheden, og overvældede ham med de mest giftige og hadefulde Angreb i Blade og Flyveskrifter. De værste Rygter udspredtes om Struensees altfor fortrolige Forhold til Dronningen, der trodsede al Anstændighed og især var Skyld i, at dette Forhold blev saa offentligt. Hun vilde altid være sammen med ham baade ved Hoffet og ude; han maatte sidde ved hendes Side baade ved Bordet og i Vognen, naar de kjørte ud, og hun kunde slet ikke lægge Skjul paa sin Lidenskab. Suhm fortæller i Januar 1771: «Ved Baller har jeg set Dronningen først optage Kongen, derpaa Struensee og saa Prins Frederik, og at hun ved at kaste af har saa godt som lænet sig over paa Struensee og set ganske forlibt paa ham; hvorimod han saa ligegyldig og med en Slags grov Mine paa hende». Den engelske Minister Keith taler i en Depeche til London om den Utaknemlighed, hvormed Struensee i sin hovmodige og bydende Adfærd behandler hende, som med uovervindelig Bestandighed vedbliver at overøse ham med Velgjerninger og Forpligtelser. Man behøver næppe at føje hertil, at han er lige saa uforskammet i Lykken, som han er frygtsom i Farens Tid».

Dronningen havde dog saa megen Forstand, at hun havde raadet fra, at Struensee skulde være Kabinetsminister; men

han beherskede aldeles hende, og hun igjen den svage Konge, hvis Sløvhed bestandig tiltog og undertiden ytrede sig som Forrykthed. For hans Skyld kunde Struensee altsaa let herske alene og uindskrænket, skjønt han maatte give det Udseende af, at Kongen selv kunde styre og virkelig styrede.

Den 7de Juli 1771 fødtes paa Hørsholm Prinsesse Lovise Augusta, uden Tvivl Struensees Datter. «Hun er Stammemoder til Augustenborgerne, og maaske stammer disses Uro og Had til Danmark fra hendes sande Faders Blod. Samme Dag hun blev døbt, blev Struensee udnævnt til Greve tilligemed Brandt». Strax efter fremsattes i et Ugeblad det Spørgsmaal: «Er det muligt, at en Hustrus Boler kan være hendes Mands oprigtige Ven og tro Raadgiver? Naar Manden tager ham til sin fortrolige, hvad bliver Følgen deraf for dem alle tre og Børnene?» Det er en Selvfølge, at der fremkom meget skandaløst, som det her ikke er muligt at gjengive.

Struensees Behandling af Kronprins Frederik gav ogsaa Anledning til onde Rygter. Den var unægtelig haard mod et saa svageligt Barn og vakte den Gang megen Forargelse, skjønt den viste ved sine Følger, at den styrkede og hærdede, ja fuldstændig helbredede den unge Prins. Suhm fortæller i November 1771: «Kronprinsen maatte med bart Hoved og undertiden med bare Ben gaa hele Timer udenfor Frederiksberg Slot, i det værste Vejr og i den stærkeste Blæst. Jeg saa ham selv saaledes, og tilligemed, at han gik og græd. Ingen var hos ham uden det ene Barn, kaldet Tom Jones. Siden kom Morinden (Dronningens Negerinde) til. Paa saadan Maade vil man gjøre ham haardfør, men det er vist, at han er liden af Væxt, klejn, svag i Knæerne, og kan næppe gaa». En Gang havde man ladet ham være indelukket i et koldt Værelse ganske alene og saa længe, at han ved Hoffets Tilbagekomst fra en Jagt blev funden halvdød af Kulde. Han blev kun reddet ved, at Livlægen Berger fik ham lagt i Seng hos en ung, livskraftig Kone, der efterhaanden opvarmede ham og fik ham bragt til Live igjen. Det skal have

været en af Lakejernes Koner. Under den meget strænge Vinter 1771 havde Berger meget ondt ved at faa lagt Ild i hans Værelse, og det skete først, da Barnet havde Frosthuller i Benene. Selv i denne Kulde maatte han gaa i Klæder af Nankin og Lærred, og naar han kjørte ud, ledsaget af en Lakej, havde denne stræng Befaling til at lade Karetvinduerne staa aabne. Da Dronningen en Gang saa, at Lakejen havde trukket Vinduet op paa den Side, hvorfra Vinden blæste, blev hun saa vred, at hun øjeblikkelig lod Lakejen jage bort, og ingen Forestillinger kunde formilde hende eller bringe hende til at forandre sin Beslutning. Dette Træk viser baade Dronningens Heftighed og Ukvindelighed og tillige den slaviske Lydighed, hvormed hun underkastede sig Struensees Vilje.

Herefter kan man forklare sig det almindelig troede Rygte, at Struensee og Dronningen tragtede Kronprinsen efter Livet, og at, dersom Dronningen var nedkommen med en Prins i Stedet for Lovise Augusta, havde Kronprinsen, som Charlotte Biehl udtrykker sig, «ingen to Dage at leve i».

Skjønt den lille Prins endnu ikke var 4 Aar, kunde han dog efter Stuensees Fald fortælle sin Overhofmesterinde, nogle faa Dage efter at hun var kommen til ham, at Struensee sagde, naar han kom ham i Vejen: «Der verfluchte Junge kommt mir immer unter den Füssen». Unægtelig et Træk af burschikos Raahed!

Man lagde Mærke til, at Tonen ved Hoffet bestandig blev mere og mere usleben og upassende, og at Dronningen stedse mere søgte Omgang og Selskab med Damer af tvetydigt Rygte. Hendes eget Rygte, der ikke var ganske uplettet, da hun kom til Danmark, havde forværret sig — endnu før Forholdet til Struensee — ved Formodninger om flere Kjærlighedsforstaaelser, som hun skulde have havt med sin første Hofchef, Grev Bothmar, og med en Søn af Geheimeraad Gram, der døde meget ung, og der taltes ogsaa om en smuk ung Mand, en v. Krogher, som hun forgjæves skal have søgt at drage nærmere til sig. Alt dette fandt Næring og Tiltro ved

hendes ukvindelige og upassende Opførsel. Hvad skulde man da ikke tænke og sige nu? Selv hendes egen Kammerfrøken, den berygtede v. Eyben, fandt, at det gik for vidt, og gjorde Dronningen Forestillinger, men fik det Svar, at hun mindst var den, der skulde bebrejde Dronningen sligt; hvilket og var ganske sandt, lægger Suhm til, da hun havde bidraget sit til at nedbryde Dronningens Sædelighed. Frøkenens Bemærkning blev tagen hende saa unaadig op, at hun fik sin Afsked.

Kongen var aldeles sunken ned til at være en Maskine, der mekanisk lod sig styre af Dronningen og ved moralsk Tvang beherske af Struensee, der ikke alene lod ham underskrive Kabinetsordrer, men ogsaa afskrive Resolutioner, for at bilde Folk ind, at Kongen arbejdede selv; men «man fik snart at vide, at Struensee skriver og den arme Herre kun afcopierer». Imidlertid maa Kongen dog have havt lysere Øjeblikke, da han var raadig over sine Aandsevner; thi ellers bliver det umuligt at forstaa, hvorledes han ved flere Audienser kunde besvare de fremmede Gesandters Taler med en saadan Takt og Finhed, at de bleve højlig forbavsede derover; t. Ex. den franske Gesandt, Marquis de Blosset, der ikke kunde finde stærke Udtryk nok for sin Forundring og Beundring. Men ubegribeligt bliver det da ogsaa, at han ikke i saadanne Øjeblikke har følt den fornedrende Behandling, for hvilken han var Gjenstand, og søgt at frigjøre sig derfor. Forklaringen kan vel nærmest søges i hans bekjendte frygtsomme Karakter, der let lod sig skræmme ved enhver Trusel og ganske manglede Kraft til at begynde nogen som helst bestemt Optræden.

Om Aftenen spilledes der gjærne ved Hoffet et højt Spil, «Loup», som baade Kongen og Dronningen meget yndede. Om Kongens Spil siger Suhm: «Han spiller slet, og man kan narre ham, saa meget man vil. De, som spille med ham, betjene sig brav deraf, og er det som en sat Ret, at han skal tabe 1,500 Rdl. om Ugen». I November 1771 fortæller han:

«Kongen gaar nu ej til Taffels eller gjør nogen Ting, uden Struensee siger ham til», og et andet Sted: «Om Aftenen, i deres Selskaber, siger Struensee til Kongen, naar de have siddet en Tid til Bords: «Es ist spät, Sie sollen schlafen gehen!» og den stakkels Konge maa da selv have Møje med sine Drenge, at tænde Lys».

Da Kongen en Eftermiddag i Juli 1771 efter Sædvane kjørte ud med Brandt, raabte han ud af Vinduet til Kusken «Halt!», men Brandt raabte ud af det andet Vindue: «Fahr man zu!» Det forstaar sig, at Brandt blev adlydt.

I August 1771, fortæller Suhm fremdeles, skete det en Gang paa Hørsholm, at Herskabet vilde kjøre ud. Kongen kom og vilde stige i Vognen, men Struensee stødte ham til Side sagde: «Ich will fahren; Sie sollen reiten», og befalede derpaa Bülow at bringe Kongens engelske Hest hid. Kongen satte sig paa den, men red ind i Haven, og efter at han havde redet noget, steg han af, lod Hesten gaa, hvor den vilde, gik op i Dronningens Gemakker og slog Borde, Spejle m. m. itu.

Det var ikke første Gang, at Kongens Ødelæggelseslyst havde vist sig paa Slottene. Allerede i Begyndelsen af 1768 skal der være sket et Udbrud deraf under hans Ophold paa Frederiksborg. I Februar 1771 beretter Suhm om et saadant: «Paa en Søndag, under Højmessen, medens Dronningen red paa Ridebanen, saa man et bedrøveligt Syn: Kongen, over Portalen (paa Christiansborg) til Holmens Kanal, i Følge med en sort og en hvid Dreng, som nu altid ere om ham, og med dem kastede han ud paa Slotspladsen baade Brænde, Ildtænger, Skuffer, Bøger og Papirer, ja var endog paa Veje at ville udkaste sin Hund Gourmand og den sorte Dreng. Iblandt det udkastede var en hemmelig Fortegnelse over Flaaden og Tilstanden af hvert Skib, som en fremmed Ministers Lakej tog op. Dette Optog gjorde stor Opsigt; men siden blev man vant dertil, da det skete adskillige Gange. I Juni Maaned (1771) slog Kongen Vinduerne ud i sine og

i Dronningens Gemakker paa Hørsholm, brækkede Stole, Spejle, Borde, Porcellain itu og kastede det ud i Slotsgraven; hertil hjalp hans to Drenge ham mesterlig. Tilsammen sloge de ogsaa alle Billeder og Kar (Vaser?) itu i Haven, hvilket vedvarede til Dels i Juli og August».

Den engelske Minister Keith havde god Grund til at omtale Forholdene ved det danske Hof med Ringeagt: «De Scener, der foregaa her, ere ofte latterlige, undertiden ryggesløse og foragtelige. Jeg har hundrede Historier at fortælle, naar jeg en Gang kommer hjem. Dette Hof har ikke mindste Lighed med noget andet under Solen».

Kongen holdtes ganske afspærret og var i Grunden ufri og i et Slags Fangenskab. Til Kongens Bevogtning brugte Struensee som sit vigtigste Redskab Grev Enevold Brandt, den eneste, der foruden Dronningen var hans fortrolige. Han skulde holde Kongen udelukket fra al anden Omgang end den, som Struensee ansaa for uskadelig, og adsprede og more ham, saaledes som det faldt i hans Smag. Han maatte altsaa stadig være i Nærheden af Kongens Person for at have Opsyn med ham og havde faaet saa strænge Forskrifter af Struensee, at de bleve ligesaa pinlige og utaalelige for ham som for Kongen. Herover beklagede han sig for Struensee i et Brev, fra September 1771, der viser, at Brandt var ligesaa letsindig, forfængelig og ubetydelig, som man véd, at han var uanselig og styg af Ydre. Tonen i Brevet er mærkelig. Han fortæller Struensee ganske aabent, at han misbrugte den despotiske Magt, han havde tiltaget sig, og udbredte Skræk omkring sig; han vilde befale overalt, endog ved Spilleborde; selv sin Ven Brandt behandler han med «Raahed og Hovmod». Dette stemmer med, hvad der læses hos Suhm: «Ligesaa stolt, overmodig og haard, som Grev Struensee var i sin Velmagt, saa at han paa Vejen aldrig hilsede nogen, ved Af- og Paaklædning overfusede og slog sine Betjente og truede med at sætte dem fast, saa fejg og frygtagtig var han derimod, efter Tyranners Vis, i nogen paakommende Fare».

Struensee svarede ganske rolig paa Brandts Brev, da han nødig vilde miste ham ved Hoffet; men mærkelig nok vedblev han at vise ham Tillid. Oberst Falkenskjold, der blev indviklet i Struensees Fald, fortæller i sine Memoirer, at den usle Brandt foreslog ham og Grev v. d. Osten, at de skulde bortføre Kongen fra Hørsholm til Kjøbenhavn, fængsle Struensee, men give ham Penge og skaffe ham ud af Landet. Er dette sandt, viser det baade, hvad Brandts Venskab for Struensee havde at betyde, og tillige, hvor led og kjed han var af sin ulykkelige Stilling hos Kongen. Man kunde ogsaa nok blive fortvivlet over at skulle ofre sig for at underholde en saa lunefuld, ustadig og uberegnelig Herre. Saaledes havde denne, der gjerne vilde slaas, en Gang kaldt Brandt en Kujon og truet ham med Stokkeprygl. Da Brandt forlangte Oprejsning, var Kongen ogsaa villig til at give ham den; men da de brødes, kom Brandt i Hidsighed til at bide Kongen i Fingeren og give ham nogle Slag. Skjønt han bagefter bad om Tilgivelse og fik den, glemte Kongen ham det dog aldrig, og det kom ham senere dyrt at staa.

VI.

Det er ikke let at forklare, hvorledes Struensee har kunnet tro, at han kunde holde sig i en Stilling, han havde vundet ved utilladelige Midler og ad en forbrydersk Vej. Han maa have været i højeste Grad beruset af den fabelagtige Lykke, han havde gjort i saa kort Tid, og forblindet med Hensyn til sin Forstand og sine Talenter, hvilket godt stemmer med hans Overmod. Men han maatte dog vide, at alles Haand var imod ham, Adel og Gejstlighed, Kjøbenhavns Borgerstand, de afskedigede Ministre og høje Embedsmænd, Kongens Parti og endelig Enkedronning Juliane Marie og Arveprins Frederik, der havde modtaget flere Krænkelser af den overmodige Yndling. Saaledes havde denne den 7de December 1771 ved to uforskammede Breve fra Brandt ladet Arveprinsen udvise af

Kongens Loge og anvise Kavallerlogen for Prinserne. Endnu ved det skæbnesvangre Hofbal Natten til den 17de Januar undlod man at byde ham med, da Dronningen med Struensee, Brandt og sit øvrige Hof begav sig ind i et Kabinet for at spise. Det var ham vel behageligt ikke at blive indbudt med til Taffelet, da han vidste, hvad der forestod.

Misfornøjelsen var almindelig og var efterhaanden stegen til Forbitrelse og Ringeagt. Allerede om Sommeren 1771 var der tænkt paa at styrte Struensee, men det kom ikke til Udførelse, da hans talrige Fjender manglede et Hoved, og Enkedronningen endnu ikke havde indladt sig med dem.

Da indtraf der henimod Slutningen af 1771 Tumulter og Optrin, der gave dem nyt Mod, især fordi Struensee ved dem viste Mangel paa Mod. Den 10de September droge nogle hundrede Matroser, hvem man havde forholdt deres Lønning, tillige med Holmens Tømmermænd bevæbnede ud til Hørsholm for at faa Kongen selv i Tale og forebringe ham deres Klage. Dette forvovne Skridt blev ikke alene ustraffet, men Hoffet og Struensee bleve grebne af en saadan Frygt, at de Misfornøjede øjeblikkelig fik deres i øvrigt billige Fordring opfyldt. Men en saadan Svaghed maatte opfordre til lignende Optrin, som Silkevæverncs Tog til Hørsholm, og den saakaldte Juleaftens Fejde, da den norske Livgarde gjorde Opstand, fordi den ikke vilde lade sig opløse og stikke ind i andre Regimenter, hvilket Struensee ubesindig nok havde befalet. Efter en Del Tumult satte den sig fast paa Christiansborg, sendte en Afdeling ud til Frederiksberg, hvor Kongen den Gang var, og lod sig ikke berolige, førend Kongen selv egenhændig havde underskrevet hver enkelt Garders Afskedspas *).

Den Skræk, Hoffet havde faaet, ytrede sig Nyaarsaften, da man hørte Flinteskud undervejs til Theatret og trode, at Omvæltningen brød løs. Det var dog kun nogle Folk, der

---

*) Jfr. Historisk Archiv. 1871. II. Pag. 550 og flg.

skjøde Nyaar ind, hvorover man kom til at ryste af Skræk i Vognene.

Da man søgte at vinde Stemningen hos Holmens Folk ved at give dem en Fest, turde Struensee ikke lade sig se ved denne, af Frygt for at blive myrdet. Da han ytrede dette for sin Ven Falkenskjold, greb denne Lejligheden til at raade ham til at gaa forsigtigere til Værks. Han mindede ham om Ulfelds og Griffenfelds Skæbne og vedbev: «Det er den Lod, der truer Dem, og dersom man kan, vil man slæbe Dem til Skafottet. Pas i det mindste paa at have Deres Papirer i Orden». — «Mine Papirer ere i Orden», sagde Struensee koldt, «og jeg har intet at frygte, dersom man vil være retfærdig». Brandt, der var til Stede, forenede sine Forestillinger med Falkenskjolds. «Nej», sagde Struensee, «jeg vil intet opgive af det, som jeg finder gavnligt for Staten». — «Den Tid vil komme», svarede Brandt, «da vi ville blive nødte dertil».

Ogsaa fra andre Sider modtog han Advarsler. At han selv har været plaget af Ængstelse og Frygt, fremgaar af den engelske Minister Keiths Ytringer om ham i Breve til Hjemmet i Efteraaret 1771: «Der er nogle Omstændigheder i hans Stilling, ikke som Minister, men som Mand, der, tilstaar jeg, af og til vække min Uvilje, men jeg har en rigelig Hævn i den Ængstelighed, den Mistanke og de Skrækkebilleder, der øjensynlig og uafladelig tynge paa hans Sjæl». Om denne stolte Minister, der blev hindret af Struensee i at komme til Dronningen, og som sædvanlig kaldte ham «Medico-Ministeren» eller «denne Paddehat af en Minister», virkelig har gjort det Forsøg hos Dronningen paa at faa Struensee fjernet i Stilhed, som Charlotte Biehl omtaler, beror paa denne Skribentindes historiske Paalidelighed.

Saa meget er vist, at de Midler, som Struensee anvendte for at beskytte sig og Hoffet og indgyde Fjenderne Frygt, vare uheldige, fordi de røbede Frygt. Voldene bleve besatte med Kanoner, Vagterne ved Slottet fordoblede; foran Tøjhuset opstilledes Kanoner, og Mandskab med Kardæsker stod

beredt. Den Eskadron Dragoner, der skulde gjøre Vagt paa Frederiksberg Slot, blev indkvarteret i Nærheden. Ikke alene ved Slottets Port, men ved Enderne af Frederiksberg Allé saa man Dragoner ride med dragne Sabler, ja endog i Slotshaven var der hist og her udstillet Poster. Naar Hoffet kjørte ind til Byen, sædvanlig til Theatret, gik det i susende Galop gjennem Gaderne, og Vognene vare ledsagede af 40 Dragoner med dragne Sabler, som om man frygtede for Overfald. Hertil kom onde Rygter om, at Struensee gav Kongen Opium hver Formiddag for at sløve og berolige ham, ja endog tænkte paa at afsætte Kongen og lade Dronningen udraabe til Regentinde, for siden selv at ægte hende. Slige taabelige Rygter, som Struensees Fjender nok skulde sørge for at udsprede, forøgede naturligvis Hadet og Forbitrelsen.

Den egentlige Bærer af den Sammensværgelse, der nu dannede sig, var den slette og snedige Grev Rantzau-Ascheberg. Han følte sig krænket, fordi han ikke fik sin Del af Byttet, skjønt han havde bidraget til Struensees Ophøjelse; denne vilde ikke hjælpe ham med Penge til at redde ham fra hans Kreditorer og havde, formodentlig af Mangel paa Tillid til hans Karakter, foretrukket den i øvrigt ogsaa upaalidelige Osten til Udenrigsminister, medens han for et Syns Skyld havde givet Rantzau en Plads i Generalitetet. Denne troløse Mand, der blot duede til Kabaler og Intriguer, men ikke «til alvorlige Statssager eller til Foretagender, der krævede Mod og Manddom», havde gjort sit til at styrte Bernstorff; han gjorde sig nu heller ingen Samvittighed af at styrte Struensee. Hans Betydning som Hovedet for Sammensværgelsen tabte sig imidlertid senere, da Enkedronningen og Arveprinsen vare blevne Deltagere i den, «opfordrede», siger Guldberg, «fra alle Sider af patriotiske Borgere»; men Rantzau kom som Grundlæggeren efter dens heldige Udfald paa en Maade til at gjælde for Dagens Helt, en Ære, som det skal ses, at han ingenlunde fortjente.

En anden af de første Deltagere var den berygtede Beringskjold. Han var egentlig en Kjøbmands Søn fra Horsens, kaldet Magnus Bering, blev Student og siden Urtekræmmer i Kjøbenhavn, men maatte for et Bedrageri flygte til Tyskland, hvor han gik i østerrigsk Krigstjeneste og blev adlet under Navn af Beringskjold. Siden drog han til St. Petersborg, deltog med Rantzau-Ascheberg i Peter III's Afsættelse og ilede til Danmark med denne velkomne Efterretning. Han fik derfor Titel af Generalkrigskommissær og kom paany i Forbindelse med Grev Rantzau, hvem han lignede i Lyst til Intriguer, men langt overgik i utrættelig og dristig Virksomhed. Henimod Slutningen af 1771 indfandt han sig baade hos Grev Bernstorff paa hans Gods Wotersen i det Lauenburgske og hos Grev Adam Gottlob Moltke paa Bregentved for at faa dem til at deltage i Sammensværgelsen mod Struensee, som efter hans Udsagn »en Del af de anseteste vare besluttede paa at bortfjærne«, men da han nævnede Rantzaus Navn, var det nok for dem til ikke at ville have dermed at gjøre. Beringskjold skal i øvrigt være bleven forbitret paa Struensee, fordi han var bleven fradømt noget Gods paa Møen, han havde kjøbt af Kongen.

Ogsaa den raa og heftige Oberst Køller, en dristig og haard, legemsstærk og stortalende Tysker, blev vunden. Da Enkedronningen og Arveprinsen traadte til, lykkedes det let at vinde flere højere Officerer, der vare nødvendige, saaledes den ærlige, men enfoldige General Eichstädt, Chef for de sjællandske Dragoner, der holdt Vagt paa Slottet; fremdeles Frederik V's Kammertjener Jessen, der nøje kjendte Christiansborg Slot med alle dets Gange og Løngange. Da Enkedronningen og den 18-aarige Arveprins Frederik vare temmelig ubetydelige, kom deres Kabinetssecretair, Etatsraad Ove Høgh Guldberg, der havde været Arveprinsens Lærer, i Spidsen for Sammensværgelsen.

Denne kloge Mand, der ligesom Beringskjold var fra Horsens, hvor han var født den 1ste September 1731, og

hvor hans Fader var en fattig Kjøbmand, blev den egentlige Leder af Foretagendet. Alvorlig, som han var, ansaa han Fædrelandet, Kongen, Religionen og Sæderne for truede ved Struensees Færd.

Da Juliane Marie i November flyttede ind til Byen, samledes de Sammensvorne hos Kapellanen ved Holmens Kirke, Peder Hersleb Abildgaard, hvis Hustru, født Gamborg, var i Familie med Beringskjold. Hans Bolig havde to Udgange, den ene til Reverentsgade og den anden til Holmens Kanal. Nogle gik da ind af den ene, de andre af den anden Indgang, for at de ikke skulde vække Opsigt, naar de samledes for at aftale noget. Ved Planens Dannelse gjorde Jessen stor Nytte ved sit nøje Kjendskab til Slottets Værelser og Gange.

Guldberg boede den Gang hos Stadshauptmand Jürgensen, paa Hjørnet af Vimmelskaftet og Badstuestrædet. Nogen Tid før den 17de Januar blev der flere Gange ud paa Aftenen med et vist Signal ringet paa Husklokken. Guldberg gik da ud, steg ind i en Karet, der sædvanlig holdt henimod Helliggejsts Kirke, og raadslog med de Personer, der vare i Kareten, medens den kjørte omkring i Gaderne.

Det var ikke langt fra, at hele Anslaget var blevet røbet. «Store Begivenheder af smaa Aarsager» er et Ord, der især er anvendeligt paa Sammensværgelser og Revolutioner; thi ofte synes disses heldige eller uheldige Udfald at have beroet paa, hvad man i daglig Tale kalder Tilfældigheder eller Ubetydeligheder: Var denne eller hin ringe Ting sket eller ikke sket, vilde meget have været anderledes.

Grev Rantzau, hvem Suhm saa rigtig med ét Ord har betegnet som en «traitre», skal nogle Dage efter Nyaar have aflagt Struensee et Besøg for at advare ham, og Struensee vilde da allerede have kunnet faa fuldstændig Underretning om Sammensværgelsen, dersom han havde vist sig lidt mindre stolt og lidt mere imødekommende imod Grev Rantzau. Denne lod det ikke blive ved dette ene Forræderi mod sit

Parti, hvad enten Forræderi var blevet ham til en anden Natur, eller han var harmfuld over allerede at føle sin Rolles Vigtighed formindsket, da Ledelsen af Anslaget var gleden ud af hans upaalidelige Hænder over i andre, paalideligere. Falkenskjold fortæller nemlig, at Rantzau kom til ham den 14de eller 15de Januar og meddelte ham som Rygte, at der var farlige Anslag mod Struensee, men at han slet ikke brød sig derom, da han ingen Tillid havde til denne upaalidelige Person. Reverdil anfører, at han selv om Middagen den 16de Januar var til Stede ved en lang fortrolig Samtale mellem Struensee og Brandt i Anledning af en ubestemt Angivelse af Sammensværgelsen. Hvad der imidlertid er det mest forbavsende, er, at den usle Rantzau om Aftenen Kl. 8 indfandt sig hos Struensees ældre Broder, Deputeret i Finanserne, Justitsraad Carl August Struensee for at røbe hele Anslaget for denne. «Man svarede ham» — fortæller Reverdil —, «at den ældre Struensee ikke var hjemme, men at han vistnok vilde komme hjem Kl. 10 for at tage sin Baldragt paa». Klokken 10 kom da Rantzau igjen, men forgjæves; thi Struensee havde sendt Bud efter sin Domino for at klæde sig paa hos en Ven, med hvem han spiste til Aften. Rantzau skrev da følgende Ord til ham. «Det er af Vigtighed, at jeg ser Deres Broder før Midnat. Vær forvisset om, at, dersom De ikke skaffer mig denne Sammenkomst, vil De komme til at fortryde det bittert». Men Justitsraad Struensee fik først Billetten Klokken 3 om Morgenen, og dens Tilværelse blev først senere bekjendt.

«Paa saa smaa Ting beror ofte Udfaldet af store Begivenheder», siger en samtidig, Justitsraad Gude, Inspektør ved Vaisenhuset, idet han meddeler følgende Omstændighed:

«Nær var hele Planen bleven aabenbaret. En Hyrekusk, som i den strænge Vinter, da de fleste andre for Betaling havde faaet Havre af Kongens Magazin, hos vedkommende, jeg véd ikke af hvad Aarsag, intet kunde faa, havde henvendt sig til Struensee selv og faaet hans skriftlige Ordre til visse

Tønders Udlevering. Hos denne Mand bestilte Beringskjold, en af Medhjælperne ved Revolutionen, den 16de Januar mod Aftenen to Vogne, som skulde holde om Natten paa et bestemt Klokkeslet ved Indgangen til Slotskirken, da Struensee havde sine Værelser i den Gang, som fører til Kirken. Enten denne Hyrekusk af sig selv var bleven opmærksom herved, eller og Beringskjold som en bekjendt aabenmundet og mundkaad Mand — hvorfor man og altid har forundret sig over, at vedkommende turde indlade sig med ham, lige som han og nogle Dage før den 17de Januar rent ud skal have sagt, at man med det første skulde faa store Ting at høre om Struensee og hans Parti — har ladet nogle Ord falde, er uvist; men sandt er det, at denne Mand ud paa Aftenen gik op i Forsalen til Hoftheatret, hvor man ved lidet Bekjendtskab kunde komme ind, fik fat paa en af Struensees Tjenere og forlangte, at han strax skulde skaffe ham Greven i Tale, da Tjeneren vægrede sig derved, som noget han ikke turde gjøre, truede Kusken med selv at gaa ind til ham i Salen, da han maatte og skulde tale med ham i en Sag af Vigtighed. Tjeneren gik derpaa ind til sin Herre og kom tilbage med den Besked, at han Dagen derpaa om Formiddagen skulde komme op til Greven, men nu havde han ikke Tid at tale med ham, og Manden maatte altsaa gaa. Var Struensee nu strax gaaet ud til Hyrekusken, vilde han, som da allerede var frygtsom og mistænkelig ved det mindste, have taget Anledning af Mandens Beretning til at lade undersøge, hvorfor disse Vogne vare bestilte — og virkelig var det de samme, hvori Greverne mod Morgenen bragtes i Kastellet —, og lettelig kunde derved hele Sagen være bleven røbet».

«Af saa ubetydelige Tildragelser» — siger en fremmed Forfatter, der har skildret denne Omvæltning — «kan under saadanne Gjæringer et helt Riges Skæbne være afhængig».

VII.

Torsdag Aften den 16de Januar blev der holdt Bal paré, en Domino eller Maskerade med Bal paa Hoftheatret for alle Rangklasser. Dronningen dansede, Kongen spillede Skak i sin Loge. Kl. 3 var alt roligt paa Slottet. Köllers og Eichstädts Regimenter havde besat og omringet det paa alle Kanter. De Sammensvorne, der havde været til Stede ved Maskeraden, forsamlede sig hos Enkedronningen og Arveprinsen og begave sig tilligemed dem til Kongens Soveværelse. Guldberg, der havde udkastet Fængslingsordrerne, som Kongen skulde underskrive, og bar dem i sin Muffe, gik foran gjennem de mørke Gange og bar to Lys. «En uventelig Forandring i kort Tid fra Lysedrager til Factotum i 2 Kongeriger og 2 Fyrstendømmer», ytrer Beringskjold spydig i et Brev til Prins Carl af Hessen om denne Begivenhed. I øvrigt ere de forskjellige Fremstillinger, selv Øjenvidnernes, uforenelige, i den Grad afvige de fra hverandre i væsentlige Omstændigheder. Hvad der synes at kunne antages for sikkert, er, at de sammensvorne trængte ind i Kongens Soveværelse, og at han vaagnede i største Skræk og bleg som et Lig, skjælvende som et Espeløv bad for sit Liv. «Ynkværdige Herre!» udbryder Charlotte Biehl: «dit Liv kunde du være sikker nok for, det var dem alt for nødvendigt til at faa deres Had styret, og under dit Navn alene kunde de faa Regerings Tømmet i Hænderne, som de forlangte dem lagde i Bolt og Lænker for, der førte det uden at gjøre dem delagtige deri». Det var dog ikke uden Modstand og først paa Enkedronningens gjentagne indtrængende Forestillinger, at han gav efter og var villig til at underskrive Ordrerne om at fængsle Struensee, Brandt og Dronningen. Köller, for hvem det synes at have været en kjærkommen Gjerning at udføre Fængslingen, var strax gaaet til Struensees Værelse med sit Mandskab. Han havde ventet Modstand og havde befalet den medfølgende Kapitain Malleville strax at dræbe Struensee, dersom han selv blev skudt. Tvært imod kom de uden Van-

skelighed ind i hans uaflaasede Værelse og fandt slet ingen Modstand. Da Köller vækkede Struensee, varede det længe, inden han kom til Besindelse; han gjorde mange Indvendinger, men Köller tvang ham med Kaardespidsen paa Brystet til at give efter. Brandts Dør fandtes laaset og maatte opbrydes; han forsvarede sig noget med sin Kaarde, men maatte give sig. Begge bleve de førte til Kastellet.

Imidlertid havde Kongen underskrevet alle Ordrerne til at fængsle 17 Personer og desuden skrevet en fransk Billet til Dronningen, hvorefter hun skulde føres til Kronborg. Da Struensee og Brandt vare borte omtrent Kl. 4½, blev det overdraget Rantzau at fængsle Dronningen. Denne Usling, der frygtede for sit Skind, vilde først ikke have været med og undskyldte sig med sin Podagra. Men man vilde have ham med og havde ladet ham af fire Soldater bære over til Slottet fra Prinsens Palais, hvor han boede. Han maatte da — ligesom senere Forræderen Grev Osten, hvem Struensee havde gjort til Udenrigsminister, men som havde sluttet sig til de sammensvorne — begive sig til Dronningens Sovekammer. Hun søgte at komme bort, men fandt alle Udgange besatte; heller ikke vilde hun have kunnet komme til Kongen, thi Vejviseren Jessen havde strax aflukket alle de Døre, hvorigjennem Dronningen kunde komme ind i Kongens Værelser. De tvang hende til at klæde sig paa i deres Nærværelse, og den nedrige Rantzau behandlede hende med Spot og Haan. Længe gjorde hun Modstand mod at føres bort, og det var kun Ostens Overtalelser og Løftet om, at hun skulde faa sin spæde Datter med, der bragte hende til at give efter. Kl. 8½ om Morgenen blev hun af de to Grever ført ned i Vognen, der holdt i Porten ved Kirken; hendes Hofdame, Frøken Møsting, tog Plads ved hendes Side, og lige over for hende sad en Goldamme med den lille Prinsesse Lovise Augusta, hvem Dronningen selv havde givet Die. Desuden havde Major Castenskjold — senere bekjendt fra Kjøge — taget Plads i Vognen, medens hans Kommando

af 30 Dragoner dannede Eskorten. Det gik i flyvende Fart ud over Marmorbroen gjennem Stormgaden til Volden og langs med denne til Nørreport. Over Hørsholm tilbagelagdes Vejen til Kronborg i tre til fire Timer; thi Klokken var kun lidt over 12 Middag, da de sjællandske Dragoner kom ind Helsingør, hvor de paa Grund af det hurtige Ridt fik Extraforpleining; men da der kun nævnes 18 Dragoner, maa de andre være blevne tilbage og ikke have kunnet følge med.

Blandt de Mænd, der bleve fængslede som Struensees Tilhængere, ville vi kun nævne hans Broder Finansraaden og Oberst Falkenskjold.

Rygtet om, hvad der var sket, samlede en Mængde Folk udenfor Slottet. Stadshauptmand Treld fik Mængden til at raabe Hurra for Kongen, der omtrent Klokken 10 traadte frem paa Altanen tilligemed Arveprinsen, Enkedronningen — der viste sig i Morgendragt — og Guldberg; disse tre havde nemlig ikke forladt ham et Øjeblik. Han viftede med et Tørklæde til Hoben og istemte Hurraraabet. «Henimod Middag behagede det Kongen med sin Broder Arveprinsen at kjøre gjennem Staden, næsten baaren paa sine Undersaatters Skuldre» hed det i et samtidigt Blad. Galavognen med Spejlglas kunde næppe komme frem for Menneskevrimlen, der endog vilde have spændt Hestene fra og selv trukket Vognen, hvilket dog ikke blev tilladt. Toget gik langsomt gjennem Hovedgaderne; overalt lød der Jubelskrig, og Damerne, der stode i Vinduerne, svingede deres Hatte for at udtrykke deres Glæde. Hele dette Optog var dog alt andet end hyggeligt, end sige glædeligt for den stakkels frygtsomme Konge. Man saa ham, naar Pøbelen trængte tæt ind paa Vognen, med Hænderne gribe for sig for at holde den tilbage, og hans Ansigt udtrykte den største Skræk. Charlotte Biehl fortæller herom: «Jeg véd aldrig at have grædt bitterligere end ved at se Kongen bleg som et Lig og med den heftigste Sjæleangst i sit Ansigt at slæbes af otte hvide Heste omkring i den prægtige Fløjels Vogn, der ikke var brugt

uden til hans Formæling, og omringet af en skrigende og hujende Pøbel, der ikke vidste, hvad den raabte Hurra for, og alt for blind til at blive vaer, at ved hvert et Glædes Skrig, den udstødte, tog Kongens Skjælven og Bæven til».

Om Aftenen holdt Pøbelen sig lystig med at ødelægge omtrent 60 Huse, der ansaas for berygtede, skjønt de ikke alle vare det. Man begyndte med Gabels Gaard paa Østergade, thi Beringskjold var Gabels Fjende og skal have givet Signalet til Plyndringen og Ødelæggelsen. Alle Møbler bleve ituslaaede, og Vinlageret i Kjælderen blev tømt. Hvad der ellers kunde føres bort, blev bortranet. Politimester Bornemanns egen Gaard kom i Fare, fordi han ansaas for en Tilhænger af Struensee, og den reddedes med Møje. Den Skade, der foraarsagedes rundt omkring i Huse, ansloges til 80,000 Rdl. Forgjæves forlangte Politimesteren Hjælp af Militær; Hoffet vilde ikke, at «Nogen skulde blive dræbt eller saaret paa en saa glædelig Dag». Det var først, da det gjaldt Assistentshuset, at han fik nogle Dragoner af Eichstädt, der strax var bleven udnævnt til Kommandant i Kjøbenhavn; og nu bleve Gaderne hurtig rensede, og Mængden splittedes ad, uden at dog nogen kom alvorlig til Skade.

Som det plejer at ske ved saadanne Omvæltninger, fremmylrede der en Mængde haanlige og modbydelige Smædedigte over de faldne og krybende Smigerskrifter til Sejerherrerne; især pristes «den fromme Juliane, der gik foran med Dydens Fane». Søndagen den 28de Januar holdtes der efter kongelig Befaling en almindelig Takkefest i alle Kirker, fordi Gud havde frelst Kongen, Riget og Kongehuset fra den mest truende Fare. Man vilde indbilde Folket, at Struensee var en Kongemorder, og at Kongen var bleven reddet af en Fare, hvori han aldrig havde været.

Med Hensyn til de mange krybende Udtalelser imod de faldne og for de efterfølgende Magthavere har man med Føje bemærket, at de vilde have været mere hædrende for deres Ophavsmænd og bedre Vidnesbyrd om deres Oprig-

tighed og Sanddruhed, dersom de vare fremkomne før og ikke efter den 17de Januar.

VIII.

Det uhyggeligste stod endnu tilbage.

Samme Dags Aften, som Struensee, Brandt og Struensees Broder vare blevne bragte til deres Fængsel bagved Kirken i Kastellet, bleve de lagte i Lænker. Begge Grevernes Lænker vare 3 Alen lange, vejede 18 Pund og vare fæstede i Muren. De bleve lagte om deres højre Haand og venstre Fod. Behandlingen var meget haard, og flere af dem, der havde Vagt hos Struensee, gjorde sig en særlig Glæde af at pine ham. De lagde tillige derved en Iver for Dagen, der vandt Magthavernes Bifald og skaffede Forfremmelse. Saaledes nævner Charlotte Biehl den nedrige Kapitain Bech, der pinte Struensee med at forstyrre ham, hver Gang han var falden i Søvn.

Den 21de Januar 1772 var en Inkvisitions-Kommission bleven nedsat, der bestod af 9 Personer, Justitiarius i Højesteret Gehejmeraad Juel-Vind, Deputeret i Generalitetet Conferentsraad Braem, Generalprocurør i det danske Cancelli Henrik Stampe, Deputeret i Cancelliet Luxdorph, Generalprocurør i det tyske Cancelli Carstens, Etatsraad og Professor juris Kofod-Ancher, Etatsraad Professor juris Sevel, Etatsraad Ove Høgh-Guldberg og siden fra Midten af Februar Generalkrigscommissair, Deputeret i Generalitetet Schmidt. Man lod imidlertid de stakkels Fanger martres i næsten fem Uger i deres haarde Fængsel, inden de stilledes til Forhør; man vilde ret nyde sin Hævn og tillige nedbryde deres Mod og Kraft, for at de saa meget lettere skulde bekjende.

Den 20de Februar samledes Kommissionen første Gang i Kastellet i Kommandanten, Generallieutenant v. Hobens Værelser. Struensee blev ført derhen i Kommandantens Vogn, Lænkerne bleve tagne af ham, og han forhørtes siddende

først fra Kl. 10 Formiddag til Kl. 2 og siden om Eftermiddagen fra Klokken 3½ til 7. Næste Dag, den 21de, fortsattes Forhøret, og da tilstod han allerede Forholdet til Dronningen, hvilken Tilstaaelse han med større Omstændelighed gjentog den 25de og bekræftede med sin Underskrift.

Vi ville ikke forfølge Sagens Enkeltheder. Generalfiskal Wivets Indlæg mod Struensee er af 21de April 1772 og beskylder ham ikke alene for ovennævnte Forbrydelse, men for mange andre, som at have behandlet Kongen meget uærbødig og Kronprinsen meget haardt, tilsneget sig den uindskrænkede Magt og misbrugt den paa mange Maader, saaledes til at skaffe sig og Brandt en betydelig Pengesum ved at forfalske et kongeligt Gavebrev, nemlig ved at forandre 22,000 Rdl. til 132,000. Brandt beskyldtes for at have lagt Haand paa Kongen. Den 25de April fældedes Dommen: Greverne Struensee og Brandt burde have forbrudt Ære, Liv og Gods, degraderes fra deres grevelige og anden Værdighed, samt deres grevelige Vaaben af Skarpretteren sønderbrydes; den højre Haand burde afhugges dem levende og dernæst Hovedet, Kroppen parteres og lægges paa Stejle og Hjul, men Hovedet med Haanden sættes paa en Stage.

Denne grusomme Dom — Brandts er navnlig yderlig svag i sine Grunde og nærmest støttet til Formodninger — blev samme Dag stadfæstet i Statsraadet, men først den 27de underskrevet af Kongen. Denne havde man hele Tiden søgt at adsprede og more, og han synes med sædvanlig Tankeløshed og Hjerteløshed slet ikke at have bekymret sig om de styrtedes Skæbne. Da man forhandlede Dødsdommen i Statsraadet, stemte Arveprinsen for Straffens Fuldbyrdelse i hele dens Strænghed. Hans «Tanker» eller Betænkning derom røbe tydelig hans mangelfulde Evner. Hans Moder Enkedronningens Tanker ere uden Tvivl udtalte gjennem hans, og de have vistnok været de herskende i hele Statsraadet. Dog skal hun, paavirket af Bønnen fra Brandts Moder og Broder, have talt til Kongen om Benaadning for ham, men

strax have opgivet det, da Kongen, der ikke havde glemt Bankene, han havde faaet af Brandt, havde ytret mere Tilbøjelighed til at benaade Struensee; thi, sagde han, «han har aldrig gjort mig noget imod». Men dette vilde Enkedronningens Hævngjerrighed ikke tillade.

Saa lidt havde Kongen bekymret sig om sin Underskrift, at han omtrent otte Dage efter Henrettelsen skal have befalet sin Kabinetssecretair at udstede en Ordre til Kommandanten i Kastellet om at sætte Struensee i Frihed og sende ham ud af Landet. Da man nu fortalte ham om Henrettelsen, udbrød han sukkende: «Ak, have de allerede henrettet ham!»

Den eneste fremmede Magt, der søgte at forhindre den blodige Udgang, var mærkelig nok Rusland, der ellers havde været fjendtlig stemt mod Struensees Regering. Kejserinde Katarina II havde Medlidenhed med Caroline Mathilde, hvis Livs Forhold havde megen Lighed med hendes egne tidligere, da hun som 15-aarig Prinsesse var bleven gift med den aandssvage Peter III, der ikke elskede hende og nær havde styrtet hende. Hun lod nedlægge en Forbøn, ja skrev selv til Kongen om de fangnes Benaadning eller Fritagelse for Dødsstraf, men den kolde og troløse Udenrigsminister Osten, der havde samarbejdet med Struensee og staaet Brandt nær, gjorde nu som deres bitreste Fjende alt, for at de skulde miste Livet, og Kejserindens Forestillinger bleve frugtesløse.

Da Statsraadet den 25de April havde stadfæstet Dødsdommen, skete dette saa tidlig om Aftenen, at den raa Köller kunde ile hen i den italienske Opera og med triumferende Mine sige til Charlotte Biehl: «Nu er det klart! Paa Tirsdag holde de to store Grever aaben Taffel for Ravne og Krager!» At Dommen var stadfæstet uden nogen Formildelse, vidnede om Magthavernes Had, Hævngjerrighed og Hensynsløshed, for ikke at sige Uretfærdighed, især i en Sag af saa tvivlsom Natur, og det vakte strax megen Misbilligelse. Stampe selv, der havde havt en væsentlig Del i Af-

fattelsen af Brandts Dom, skal dog have antaget, at Dommen ikke vilde blive stadfæstet. Da dette skete, kjørte han strax til Otto Thott, til hvem han traadte ind med de Ord: «Gud bevares, har Deres Excellence ladet Brandts Dødsdom approberes!»

Men der var ingen Naade at vente. Baade Struensee og Brandt hørte deres Dødsdom med megen Ro; den sidste havde dog længe med god Grund næret Haab om Benaadning. Struensee tog Afsked med sine Forældre i et Brev, som han bad Præsten Münter ved Petri Kirke at besørge, der som hans Sjælesørger beredte ham til Døden, ligesom Hee beredte Brandt. Begge de ulykkelige synes i deres lange Fængselstid med Alvor at have vendt deres Sind til Religionens Trøst.

Den 28de April om Morgenen mellem 9 og 10 blev den grusomme Dom fuldbyrdet uden nogen som helst Formildelse. Skafottet var denne Gang rejst paa Østerfælled i Stedet for paa den sædvanlige Retterplads ved Vesterbro. Næsten hele Kjøbenhavn var strømmet derud. Den samtidige Gude har optegnet Følgende herom. «Ved adskillige Lejligheder havde jeg vel forhen set en stor Mængde Mennesker forsamlede, men aldrig saadan en Vrimmel, som her var og blev, hvilket ikke heller kunde være andet, thi foruden alt det Militaire i Staden og hele Holmens Mandskab, som var her udkommanderet, vare næsten alle Byens Indvaanere strømmede derud, til Vogns, til Hest og til Fods, af begge Kjøn og alle Aldre. De faa, som vare blevne hjemme og mest vare svagelige og aldrende, har forsikret, at naar man saa ud igjennem Vinduerne paa de fornemste Gader, efter at Folk havde begivet sig ud paa Fælleden, skulde man tro, at der havde været Pest i Staden, og at dens Indbyggere vare uddøde. Jeg erindrer endnu, at jeg ved Synet af den Mængde Mennesker, jeg saa paa Marken, tænkte paa den almindelige Dommedag, da det hele menneskelige Kjøn skal forsamles for dets fælles Dommer. Det var vel en saare ufuldkommen Lignelse;

men hidindtil har jeg endnu ikke set saa mange forsamlede paa ét Sted og faar det vel heller aldrig mere at se».

Man anslog Tilskuernes Antal til over 30,000. Skafottet var omringet af 1,200 Mand Fodfolk og en Del Dragoner. Vognene, hvori de dødsdømte kjørte hver med en Officer og 2 Underofficerer, kom meget langsomt frem; de vare omgivne af 200 Mand Fodfolk med opplantede Bajonetter og ledsagede af nogle Hundrede Dragoner. Brandt bar en lysegrøn Klædes Klædning med brede Guldgaloner, Struensee en lyseblaa Fløjels; begge havde de derover de samme hvide Pelse, med hvilke de vare komne fra Ballet den 17de Januar til deres Værelser og siden førte fra Slottet til Kastellet. Da Struensee kjørte ind over Fælleden, var General Eichstädt, der nu var avanceret og bleven Kommandant i Kjøbenhavn, dum eller ond nok til at ride hen imod Vognen paa en Hest, som Struensee havde benyttet til Rideture med Dronningen, og hilse paa ham.

Brandt besteg først Skafottet. Da Lænkerne vare tagne af ham, trak han selv sine Klæder af og underkastede sig med meget Mod den skrækkelige Dødsstraf. Struensee maatte imidlertid lide den frygtelige Kval fra sin Vogn neden under Skafottet at være Vidne dertil, at høre hvert Hug, der først borttog hans Vens Haand og Hoved og siden delte hans Legeme. «Alle de til Ravaillac udfundne Pinsler, siger Charlotte Biehl, vare intet imod det, Struensees Sjæl maatte lide ved at høre alt det, der foregik med hans Ven».

Struensee var bleg og havde større Besvær med at tænke og tale end ellers; i øvrigt var han ved fuld Samling. Det kostede ham Anstrængelse at stige op ad de 15 Trappetrin, der førte op paa Skafottet, og han maatte have Hjælp af Skarpretteren til at komme af Klæderne. Da den højre Haand var afhugget, blev hele Legemet grebet af Trækninger og hævede sig, men Halshugningen blev strax udført. Begge Hovederne bleve foreviste Tilskuerne. Efter at hvert Legeme var blevet parteret i fire Dele, blev der slaaet et Reb om

hver Fod eller Part, som blev hisset ned fra Skafottet til Rakkerens Karre — et frygteligt Syn — og kjørt til den murede Galge, der stod et Par Hundrede Skridt syd for Roskilde Landevej skraas over for «Sorte Hest» paa Vesterbro. Her bleve de enkelte Parter lagte paa Stejler, men Hænderne og Hovederne bleve satte paa Stager. At de bleve førte saa langt bort, havde sin Grund deri, at man frygtede for Tumult og Sammenstimlen af den uhyre Mængde Tilskuere paa Retterstedet selv. Disse vandrede hjem, dybt rystede af det hæslige og gruelige Optrin, og dette uhyggelige Indtryk vedligeholdt sig længe hos Hovedstadens Befolkning.

Allerede strax lyder der i samtidiges Beretninger Dadel og Misbilligelse af den unødvendige Grusomhed og Uvilje over de blodige Rædselsscener, skjønt Forbitrelsen mod de styrtede var almindelig. «At Struensee havde fortjent Døden», ytrer en Søofficer Schjønning, «det vil jeg gjerne tilstaa, men som dog vel uden Skade kunde sket paa en anstændigere Maade; forresten fandt jeg Haardhed og Grusomhed i alt dette tillige; men den, som vilde lade sig mærke med saadant og ikke i alt tage imod den Stemning, man vil, at alle skal have ved den Lejlighed, ved alt det, som bliver foretaget, anses for en Landsforræder, et farligt Menneske, der strax maa eloigneres. Ingen véd ret, hvem der er den rette Autor til al denne Strænghed, om én, flere, eller alle af de, der nu regerer os». Det sidste turde vel være det sandsynligste.

«Om Eftermiddagen», fortæller Justitsraad Jacob Gude, «gik jeg ud paa Vester-Fælled for at se dem paa Stejlerne. Som jeg havde ventet, fandt jeg her mangfoldige Tilskuere; men med største Harme saa jeg, imod min Forventning, en Mængde endog pyntede, unge Fruentimmer — saa vidt var allerede da Fordærvelsen i Tænkemaaden og Sæderne kommen — at gaa til og fra Stejlerne . . . . . Natmandens Karle bleve efter Befaling tampede i Stokhuset, fordi de beskyldtes for med Vilje at have tilsmurt de Henrettedes An-

sigter for at gjøre dem ukjendelige — saa vidt gik nogles Forbitrelse mod de aflivede endog efter Døden, eller maaske Smiger og Øjentjeneste for det Parti, som havde styrtet dem. Brandts Ansigt var sig selv dog længe ligt. Langt ud paa Sommeren vedblev Folk af og til at gaa ud og se dem paa Stejlerne, indtil man til Sidst blev kjed deraf. Af alt det, jeg fornævnte Eftermiddag saa, var dog intet, der satte mig i større Forundring, og hvilket altid har været mig ganske uforklarligt, end her at finde Sognepræsten til Petri Kirke (ɔ: Dr. Münter) med sit Glas i Haanden at betragte Struensees Levninger, og det i sin gejstlige Dragt, og naar jeg nu tilføjer, at det var en aldrende Mand og den selv samme Dr. Münter, som efter Regeringens Befaling gik til ham i Fængslet, beredede ham til Døden og selv samme Morgen havde været med ham paa Skafottet, hvor han til de derværendes Forundring blev staaende med Glasset for Øjet, indtil hans Partering var fuldendt, saa maa dette sidste overtyde enhver om, at jeg om Eftermiddagen ikke saa fejl, om jeg endog ikke havde kjendt ham saa nøje. Naar jeg siden har læst den af ham udgivne «Bekehrungsgeschichte Struensees», har jeg ønsket ikke at have set ham ved Stejlerne paa Vester-Fælled».

Nogle Dage efter Henrettelsen tog Hoffet ud til Frederiksberg Slot, hvor man fra Vinduerne kunde se Stejlerne. Da en af disse fandtes omkastet af Storm eller Menneskehænder, kom der strax Ordre til Politimesteren fra Hoffet, at den strax skulde oprejses igjen og sættes saa fast, at den kunde blive staaende. Man havde endnu ikke mættet sit Had. Endog i 1775 saa man her endnu Hovederne og Benene af de henrettede.

Paa sit Bord i Fængslet havde Struensee efterladt et Brev til Kongen, hvori han tilbagekaldte alt, hvad han i deres Samtaler havde ytret mod Religionen. Der er ingen Grund til at tvivle om Oprigtigheden af hans og Brandts Omvendelse fra Fritænkere til alvorlige Kristne.

IX.

Af alle dem, der bleve fængslede den 17de Januar, var der ingen andre, over hvem Kommissionen fældte Dom, om de end vare blevne forhørte og underkastede haard Behandling. De bleve alle frigivne, deriblandt ogsaa Struensees Broder, som vendte tilbage til Preussen og siden ved sin Dygtighed som Finansmand hævede sig til Minister for Handel og Industri. Haardest behandlet blev Falkenskjold, der uden Dom blev ført til Munkholmen i livsvarigt Fængsel; men efter at have tilbragt fire Aar i Griffenfelds Fangehul fik han, som han mener, ved Guldbergs Forbøn sin Frihed. Da han siden kom til Kjøbenhavn, erfarede han, at hans Hovedforbrydelse skulde have været, at han en Gang, da han med sit Regiment var kommen marcherende paa Volden med klingende Spil, ikke — var trukken til Side for Arveprinsen, der just kom ridende! Han opholdt sig senere i Schweiz, hvor han døde 1820 i en Alder af over 82 Aar.

De fleste af de sammensvorne gik det siden ilde, om de end strax fik store Belønninger, især store Pengesummer. Men det synes, som om Regeringen har fundet disse, til Dels uværdige, Medhjælpere besværlige og søgt at blive dem kvit. Den dobbelte Forræder Rantzau-Ascheberg blev pludselig afskediget og forlod Landet med 8,000 Rdl. Pension; han døde i Avignon 1789, 72 Aar gammel. Den meget urolige og upaalidelige Beringskjold vilde siden fortsætte sine politiske Eventyr og indlod sig flere Gange i forrædersk Brevvexling; 1783 blev han derfor sat som livsvarig Fange paa Munkholmen, siden paa Bergenhus, men fik dog 1795 Tilladelse til at leve under Øvrighedens Opsyn i Stavanger, hvor han døde 1803. Köller blev ophøjet i Adelstanden under Navnet Banner, fik dog snart Afsked med stor Pension og døde i Altona 1811 med besværet Samvittighed og skyet af retskafne Folk. Eickstädt blev Kronprinsens Opdrager, Medlem af Statsraadet, Ridder af Elefanten, fik store Pengesummer og siden en Pension paa 7,000 Rdl. Han døde i høj Alder paa

sin Gaard Boltinggaard i Fyen. Guldberg, den hæderligste og betydeligste af dem, var den eneste, der varig kom til at indtage en meget betydelig Stilling i den næste Tid som Sjælen i Regeringen, og han bevarede sin Hæder og almindelig Agtelse indtil sin Død 1808.

Endnu staar den ulykkelige Dronning Caroline Mathildes Skæbne tilbage. Hun havde under Katastrofen tilbragt sørgelige Dage paa Kronborg; indespærret og strængt bevogtet, uden Ven, Støtte eller Raadgiver plagedes hun af Bekymring og Skræk for deres Skæbne, der havde staaet hende nær; thi hun svævede længe i den største Uvished og kunde desuden ikke gjøre det mindste for dem.

Hensigten med at sende hende til Kronborg var naturligvis at berøve hende Lejlighed til at komme til at tale med den svage Konge. Charlotte Biehl fortæller, at han en Dag var gaaet ned i Slottets Stald og havde befalet, at man skulde spænde for, da han vilde til Kronborg til Dronningen. Det var en Selvfølge, at denne farlige Rejse blev forpurret, og at man passede bedre paa ham end før; thi Følgerne af et saadant Infald kunde være blevne uberegnelige. At det herskende Parti ikke følte sig sikker, viser den paniske Skræk, der allerede den 21de Januar opstod ved den franske Opera, da et Barn begyndte at skrige ude paa Gangen. Man trode at der var udbrudt en ny Omvæltning af Dronningens og Struensees Parti, og alle søgte at komme bort. Enkedronningen havde Møje med at holde Kongen og Arveprinsen tilbage, der begge vilde flygte og trække hende med sig. Efter nogle Øjeblikke viste det sig, at det hele var blind Allarm, og Folk vendte skamfulde tilbage til deres Pladser.

Glæden over Omvæltningen varede ikke længe. Den bortdunstede allerede ved den uhørte Grumhed, der vistes de faldne, og Stemningen forandredes snart fuldstændig, da man mærkede, at intet var vundet, men at der regeredes ved Kabinetsordrer ligesaa vilkaarlig som før.

Paa Kronborg boede Caroline Mathilde i den lavere Række af Slottets Værelser. I lang Tid maatte ingen komme til hende uden de, der vare ansatte dertil, men da man havde fjernet af hendes Omgivelser alle dem, hun satte Pris paa, t. Ex. Hofdamen Frøken Trolle, foretrak hun sædvanlig Ensomhed. Den gamle Kommandant paa Kronborg, Generallieutenant Hauch, melder i en Skrivelse: «Ingen af Frøknerne taales bestandig om hende, men naar hun en eller to Gange om Dagen taler med den ene eller anden, er alting forbi, og saa amusserer hun sig med Barnet eller med Læsning». Denne synes at have været indskrænket til de krigshistoriske Skrifter, som Hauch havde; thi denne gammeldags, noget pedantiske Kriger melder kort efter, at hun havde læst «Histoire du Vicomte de Turenne» og nu var i Færd med en fransk Oversættelse af Polybius, «som jeg vil haabe holder hende noget længere op, thi ellers faar hun snart en Ende paa min militairiske Bibliotheque».

Den 9de Marts indfandt en Kommission sig paa Kronbrog for at modtage hendes mundtlige Udsagn og Erklæring; den bestod af Grev Otto Thott, Geheimeraad Schack-Rathlou, Baron Juel-Vind og Generalprocurør, Conferentsraad Stampe. Den meddelte hende Struensees skriftlige Tilstaaelse. Hun benægtede først, at den var sand; men da man forlangte hendes Benægtelse skriftlig og gjorde hende opmærksom paa, at den var tilstrækkelig til at dømme ham for Majestætsforbrydelse, begyndte hun at vakle; thi hele hendes Sjæl hang ved Struensee. «Paa ham, siger deres Advokat Uldall, var al hendes Omsorg henvendt; naar vi talte om hans Skæbne, græd og bævede hun». Hun greb da det Glimt af Haab om at frelse ham, der syntes hende at frembyde sig ved at knytte hans Skæbne til hendes, og tog ikke i Betænkning at bekræfte hans Tilstaaelse, idet hun glemte, at hans Brøde ingenlunde blev mindre derved. «Jeg underskrev alt, hvad man forlangte», vare hendes egne Ord til Uldall, da han havde sin første Samtale med hende den 18de Marts.

Den taabelige Beskyldning om, at Schack-Rathlou skulde have sat Pennen mellem den halvt afmægtige Dronnings Fingre og ved at føre hendes Haand have fuldendt Underskriften, uden at hun havde Bevidsthed derom, tilhører fuldkommen Romanen og Opdigtelsen. Til en saa lumpen Fremfærd var der altfor hæderlige Mænd i Kommissionen! Imidlertid gaar den taabelige Historie igjen i alle Romaner eller romantiserede Fortællinger om Caroline Mathilde, at hun skulde have underskrevet sin Tilstaaelse om Ægteskabsbrud forvirret, overrumplet, ligesom i en Dvaledrøm, uden at vide, hvad hun gjorde.

Den 8de April havde Uldall sin anden Samtale med hende, og hendes Lidenskab for Struensee bragte hende til at være endnu mere uforbeholden i sine Tilstaaelser end under den første. Om denne siger han: «Dronningen vilde opofre alting for at redde ham. Naar hun kom paa dette Kapitel, var hun idel Følsomhed. Hun sagde: «Havde Struensee fulgt mit Raad i ej at blive Kabinetsminister, var alting gaaet bedre». Under den anden Samtale hedder det: «Hun blev igjen tankefuld og klagede over at være Aarsag i hans Ulykke. «Naar De ser ham», sagde hun, «da sig ham, at jeg er ikke vred paa ham for, hvad han har forset sig imod mig». «Hun begjærede to Gange, at jeg skulde sige ham dette. Hun gjentog endnu en Gang (ved Afskeden), at jeg maatte forsikre Struensee, at hun tilgav ham. Da jeg siden talede til Struensee derom, blev han ej kjendelig rørt derved. I hende saa jeg den ømme Elskov, i ham den mættede Vellyst». — «Nogle Dage senere (efter den anden Samtale) talede jeg første Gang i Verden med Struensee i hans Arrest (den 13de April). Jeg kan sige, at Dronningens Tilstand ikke rørte ham meget; men hans egen gik ham desto nærmere. Han kunde ikke uden Bevægelse høre mig baade med juridiske og politiske Grunde at bevise, at han maatte dø».

Mærkelig nok findes der den Modsigelse i Uldalls Indlæg, at han i sit Forsvar for Dronningen af 2den April gjør sig al mulig Umage for at fremstille den Brøde som ubevist, som han i sit Forsvar for Struensee langtfra benægter, men kun søger at faa formildet ved Benaadning.

Da han den 8de April indfandt sig tilligemed Justitiarius i Hof- og Stadsretten, Etatsraad Horn, paa Kronborg for at forkynde Dronningen Skilsmissedommen, hvilket skete i Kommandant Hauchs Nærværelse, følte hun sig meget ubehagelig berørt ved at se Horn, som hun ikke kjendte. Hun sagde til Uldall: «Saa han har ogsaa skullet vide, hvad der er sket! Er min Historie bragt ud over hele Byen? Man havde dog lovet mig at holde alting hemmeligt!» Uldall forsikrede hende, at alt var holdt saa hemmeligt som mulig; men hvorledes kunde en saadan Sag skjules? Efter nogle Beretninger skal hun med megen Ro have hørt Dommens Forkyndelse, efter andre være bleven saa bevæget og bestyrtet, at hun næppe kunde holde Taarerne tilbage; hun havde sagt, at hun havde underskrevet for at frelse Struensees og Brandts Liv, og havde kun bedet om Tilladelse til at tale med Kongen eller skrive til ham derom. Hauch skal have ytret, at Dronningen efter hans Mening vilde taale al Modgang, naar Grev Struensee blev i Live, og at hun troede, at alt endnu kunde blive godt, naar hun en Gang kunde tale med Kongen. Herom udbad Hauch sig nærmere Ordre, skjønt Svaret ikke kunde være tvivlsomt, da man netop havde ført hende til Kronborg for at fjærne hende fra Kongen.

Ved det britiske Hof vakte Efterretningen om det skete stor Bedrøvelse. Enkeprinsessen af Wales, der længe havde lidt af Kræft i Brystet, skrev den 29de Januar, samme Dag Sørgebudskabet kom, et vemodigt Brev til sin Datter, og allerede den 8de Februar døde hun, nedbøjet af Sorg over Datterens Ulykke, der uden Tvivl fremskyndede hendes Død.

Fra dansk Side havde man ved Ostens Snedighed søgt at gjøre Sagen til en Familiesag mellem begge Hoffer, uden

at den skulde forhandles mellem deres Ministre, men deri vilde man fra engelsk Side i Længden ikke finde sig, især da alle Oberst Keiths Anstrængelser for at forhindre Skilsmissen strandede. Spændingen blev endog saa stærk, at der i April 1772 udrustedes en Flaade paa ti Linieskibe foruden Fregatter og Bombeskibe i den Hensigt at sendes mod Danmark. Georg III vilde paa ingen Maade lade den danske Regering raade over sin Søsters Skæbne. Dens Bestemmelse havde strax efter Omvæltningen været, at Dronningen skulde leve i et Slags Fangenskab paa Aalborghus, der i den Anledning blev istandsat; en Del af det hende tiltænkte Tjenerskab var allerede sendt derhen, og flere Skibe havde faaet Ordre til at overføre hende dertil. Paa Englands meget truende Forestillinger fandt den danske Regering det dog klogest at opgive sin Plan, og den 18de April meddelte Osten Keith, at den danske Konge med Glæde vilde imødekomme hans britiske Majestæts Ønske om at hjemføre Dronningen til sine Stater. Hendes Medgift, 40,000 Pund Sterling fra den britiske Krone og 40,000 Rdl. fra Hannover, skulde tilbagebetales, hvilket allerede skete i August, skjønt Overenskomsten derom først var afsluttet den 10de Juli.

Da Skilsmissedommen var forkyndt, fik den ulykkelige Dronning mere Frihed. Hun maatte spasere paa Voldene og modtage Besøg af Keith. Denne ledsagede hende ogsaa til hendes nye Opholdssted, Slottet i Celle i Hannover, hvor hun snart skulde ende sit ulykkelige Liv den 10de Mai 1775 i en Alder af næppe 24 Aar.

Det er rørende at læse den ridderlige Englænders Meddelelse om, hvorledes den stakkels Dronning ikke veg fra den spæde Datters Side, da hun havde Mæslinger, uden at tænke paa sin egen Fare, og hvorledes hun pintes af Frygt for, at man skulde lære hendes Børn at foragte hende! «En ømmere Moder end denne Dronning var aldrig født i denne Verden».

Det var i den heftigste Sindsbevægelse og opløst i Taarer, at hun Lørdagen den 30te Maj, Eftermiddag Kl. 6, gik ombord paa en engelsk Fregat, efter at have taget den sidste Afsked med sin lille Datter Lovisa Augusta og overgivet hende til Generalinde Hauch. Endnu samme Aften ankom Prinsessen til Kjøbenhavn.

Alle Baade og Fartøjer havde efter Befaling maattet forlade Reden under Dronningens Indskibning, for at unødvendig Sammenstimlen og Opsigt kunde undgaas. Hendes Overhofmester, Grev Holstein, gik foran tilligemed Kammerjunker Raben; derpaa kom Dronningen imellem Hauch og Keith, endelig bagefter Frøken Møsting og Frøken Hauch, Kommandantens Datter. En Bræddebro var bygget og beklædt med rødt Klæde; fra denne gik Dronningen ned i den engelske Chaloupe, der strax hejsede Kongeflag, medens der saluteredes fra Fæstningen, Vagtskibet og de engelske Skibe. Disse bleve imidlertid liggende for Modvind indtil Mandag Morgen, til stor Ængstelse for Hauch, der var bange for, at Dronningen skulde blive syg og forlange at komme i Land, hvorfor han udbad sig Forholdsregler fra Osten. Han blev dog befriet for denne Bekymring, da Vinden vendte sig og i nogle Dage førte hende til Stade, hvor hun ankom den 5te Juni, og hvor hendes danske Følge forlod hende.

Ved sin Afrejse fra Kronborg havde hun taget den danske Psalmebog med, for ikke rent at glemme Sproget, og da hun tillige ønskede en dansk Bibel, der ikke strax var at skaffe, forærede Hauch hende sin. Hun opgav heller ikke ganske Haabet om at komme tilbage til Danmark, hvilket vel ogsaa vilde være sket, dersom hun havde oplevet sin Søn Kronprins Frederiks Myndighedsalder. I øvrigt søgte hun at udsone sine tidligere Vildfarelser ved et stille, gudfrygtigt, velgjørende Liv og efterlod sig i Celle et elsket Minde. Maaske har dette foraarsaget, at man efter hendes Død søgte at rense hendes Rygte. Som bekjendt har man tillagt hende et Brev, som hun skulde have skrevet til sin Broder Kong Georg

paa sit yderste, og en Ytring til den franske Præst Roques, hvori hun skulde have bevidnet sin Uskyldighed. Brevet, der aldrig har været at skaffe til Veje, er sandsynligvis opdigtet, og Ytringen, der tillægges hende paa Dødslejet: «Hr. Roques, jeg skal nu fremtræde for Gud; jeg forsikrer, at jeg er uskyldig i de Forbrydelser, som man beskylder mig for», tillader en anden Forklaring. Den kan hentyde til de Rygter, der den Gang vare i Omløb om Struensees og Dronningens Planer om at tilrive sig Regeringen m. m., og som naturligvis vare hende bekjendte.

Man kan vel ogsaa — hvad enten man antager denne Ytring for sagt eller usagt — føle en inderlig Medlidenhed med den unge elskværdige Dronning, hvis tidlige Død vakte almindelig Deltagelse og bragte baade Landstænderne i Lyneburg og Guvernøren i Celle til at rejse Minder til hendes Ære for at vise deres Sorg og Hengivenhed.

Hundrede Aar ere nu forløbne siden hin mærkelige Katastrofe, der snarere forekommer os som en Drøm end en virkelig Begivenhed i vort Fædreland, i hvis Historie den er enestaaende og fremmed. Den uhyggelige, blodige Udgang af denne Omvæltning har jo langt mere et østerlandsk end et nordisk Præg. Allerede hos Samtiden spores tydelig en levende Misbilligelse af Straffens Haardhed og Grusomhed, og den Medlidenhed, den vakte, udslukkede til Dels Hadet mod de ulykkelige Ofre. Efterverdenen har fældet en mildere Dom; den har fremdraget de bedre Sider, der glemtes i Øjeblikkets Lidenskabelighed, og hundrede Aar efter, da Hadet forlængst var forsvundet, og mange hidtil utilgængelige Oplysninger vare fremdragne, har man kunnet bedømme Forholdene med større Upartiskhed.

Sammenligner man Struensees Styrelse med hans Efterfølgers, Guldbergs, da kan man ikke nægte, at denne havde Tilbageskridt, hvor hin havde Fremskridt. Struensee har nedlagt Spiren til meget sundt og fornuftigt, der siden har udviklet sig i vor Statsstyrelse, sejret og baaret Frugt, om det end for en Tid blev trængt tilbage af hans Fjender, der styrtede ham. «Havde han havt Guldbergs Dyder og ingen af hans Lyder, havde han været en Storhed i sin Samtid». Guldberg besad netop, hvad Struensee savnede: Danskhed og Agtelse for Religion og Sædelighed, men manglede hans Kjærlighed til Frihed og Omsorg for de Undertrykte, t. Ex. Bondestanden.

Det var selvfølgelig ogsaa nærmest hine væsentlige Mangler, der gjorde, at Struensee maatte falde. Aldrig har Tyskeriet løftet sit Hoved højere end under ham, der var fremmed for det danske Folk og ringeagtede dets Sprog og Sæder. Ikke mindre følte det sig saaret ved hans aabenbare Ligegyldighed for Religion og Sædelighed, hans uforbeholdne Nydelsessyge og Sandselighed. Et Udtryk af Foragten og Hadet mod ham findes i Generalfiskal Wivets Indlæg, hvor det hedder: «Udi Kjøbenhavn var intet godt at vente, men Misfornøjelsen tog saaledes Overhaand, at der blev ønsket over ham saa mange tusinde Ulykker og Forbandelser, som der er Brillanter udi den Guldplade, der sidder paa hans Løbers Hue».

Men selv om Struensee havde været en renere og ædlere Personlighed, vilde han dog paa Grund af sin Vilkaarlighed og hensynsløse Brug af Magten ikke have passet for vor Tid. Den tillader ikke, at Friheden tilvejebringes ved Vold og lunefuld Magt. Men deri fandt Datiden egentlig ikke nogen Brøde; thi den var vant til Enevælden og saa i Struensee kun dennes Ihændehaver, den enevældige Konges Stedfortræder. Dette forklarer, at man siden endnu saa længe taalte den, skjønt man havde set den først i en fordrukken og siden i en sindssvag Konges Haand, under hvem almæg-

tige og hensynsløse Yndlinge havde misbrugt den. Det Udkast, som Suhm, Deltager i Sammensværgelsen, nærmest efter Kommandørkapitajn Krabbes Opfordring havde forfattet til en repræsentativ Forfatning og leveret Guldberg, blev forkastet af denne, «vant til Slaveri». Suhm selv kunde da ogsaa paa samme Tid opløfte sin Røst for i høje Toner at prise Enevælden!

Til Struensees gode Egenskaber hørte Oprigtighed og Forsonlighed. Han sagde sin Mening ligeud til enhver og hævnede sig ikke paa sine Fjender, skjønt han kjendte dem og vidste, at de havde dannet et Komplot imod ham om Sommeren 1771. Et yderligere Træk er det forsonlige Brev, han skrev til den troløse Rantzau Dagen før Henrettelsen, den 27de April. Han var en Fjende af Undertrykkelser, en Beskytter af Frimodighed, Orden, Virksomhed, Bondefrihed og Trykkefrihed. Men ofte tog han falske Forholdsregler, da han i sin Forfængelighed indbildte sig, at han selv gjorde alting bedst, og fjærnede dygtige Mænd, der stode ham i Vejen. Han forstod vel selv at vælge duelige Mænd, men forbitrede mange, som han havde kunnet vinde, en meget almindelig Fejl hos Mænd, der pludselig ere komne til stor Magt. Skjønt han i Grunden var frygtsom, var han dog uendelig dristig til at iværksætte pludselige og voldsomme Forandringer, som paa hans Tid vanskelig vilde have ført til Maalet, selv om de ikke vare blevne standsede. Heller ikke besad han den indre moralske Kraft, der kunde begrunde en ny Tid. Han var kun en Affødning af sin Tid og havde med dens Sandheder ogsaa indsuget alle dens Fordomme og Vildfarelser. Den største af disse var, at et godt Hoved maatte have Ret, selv om det manglede grundige Kundskaber, Erfaring, Renhed i Karakter, Sædelighed og Religion.

I denne store Vildfarelse samler sig hele Struensees Brøde baade som Statsmand og Menneske. Som Statsmand lader hans Domfældelse sig ikke forsvare, hvorimod han som

Menneske maa falde for Moralens Domstol, hvad enten man her ser hen til hans Grundsætninger eller til den Forbrydelse, der var den nærmeste Aarsag baade til hans Ophøjelse og hans Fald. «Det var en stor Forblindelse hos ham», siger Raumer, «ikke at kunne se og føle, at den Gunst, der skulde være hans Støtte, kunde blive Midlet til hans Fald, saasnart den gik udenfor en vis Grænse. Caroline Mathilde var, som Frederik II allerede har sagt, ikke regerende Dronning; hvad der førte Orlow, Poniatowski og Potemkin til kongelig Magt, bragte Struensee paa Retterstedet».

Mest har han dog forbrudt sig mod den beklagelsesværdige unge Dronning, der blev hans Offer, i det han var Aarsag i hendes dobbelte Fald. Det er smerteligt at følge den 15-aarige Kongedatters Skæbne, hvis Taarestrømme over Afskeden fra Hjemmet standsede ved den venlige Modtagelse, hun fandt hos alle i Danmark, endog hos den fordærvede Konge, der kun fandt hende «altfor blond»; der maaske næppe kunde andet end falde ved det letsindige Hof og snart selv vakte Opsigt ved sin frie, upassende og ukvindelige Optræden; der i sit tyvende Aar reves bort fra sine Børn og maatte prøve det bratte Fald fra Højhed og Glans til Fængsel og dyb Selvfornedrelse, ja endog til Fornægtelse af sin Ære; der maatte føle de største Sjælelidelser, indtil hun endelig fandt en Slutning paa dem, endnu ikke 24 Aar gammel, forskudt af sin Ægtefælle, fjærnet fra sine Børn. «Hendes sidste rolige, angerfulde Leveaar kaste ligesom en dækkende Kjærligheds Kaabe over hendes tidligere Forvildelser. Vare disse end mange og sørgelige i deres Følger, har hun allerede i dette Liv bødet, ja bødet haardt derfor som faa».

A. Fabricius.

Masaniello og Oprøret i Neapel 1647.*)

I.

Det spanske Monarki omfattede allerede fra det femtende Aarhundredes Begyndelse Øen Sicilien; hertil kom et Hundrede Aar senere Kongeriget Neapel og endelig under Philip II ogsaa Mailand; uagtet den spanske Hersker saaledes ejede vidtstrakte Besiddelser paa den italienske Halvø, tale de spanske Historieskrivere fra hine Tider sjælden om disse Landstrækninger, og sker det en enkelt Gang, dvæle de kun ved de Ulykker, som hjemsøgte dem. Den Forbandelse, der fra Philip II's Tid syntes at hvile over Spanien, faldt ogsaa, men i endnu tungere Maal paa dets herlige italienske Besiddelser; Folkemængden aftog, Velstanden formindskedes, men Røveruvæsenet i selve Landet tiltog, og de tyrkiske Sørøveres Hærgen voxede, alt som Spaniens Vælde sank sammen. Paa intet Land hvilede Spaniens Tryk maaske saa haardt som paa Neapel, der baade var den rigeste og den svageste af dets italienske Besiddelser. Imidlertid kunde det spanske Tyranni dog ogsaa her gaa for vidt, og da Sicilien først havde givet et Exempel paa et Oprør, som rigtignok snart blev undertrykket, virkede dette tilbage paa det nærliggende Land. Med det sicilianske Oprør var imidlertid Sammenhænget følgende.

*) Efter Rosseeuw Saint-Hilaire. Afhandling i Séances et travaux de l'Académie. 1872.

I Aaret 1646 havde en langvarig Tørke fremkaldt en betydelig Dyrtid paa denne Ø, som allerede forud var i høj Grad trykket af Skatter, der idelig bleve forhøjede under Spaniens langvarige og stadig lige uheldige Krige. Øens Vicekonge, Don Velez, begik nu en Handling, der var lige saa vilkaarlig, som den var uklog; han forbød nemlig Bagerne under Dødsstraf at forhøje Brødpriserne. Bagerne vilde imidlertid ikke finde sig i at arbejde med Tab; Brødet slap altsaa op, og der var Fare for, at Dyrtiden skulde gaa over til Hungersnød. Hovedstaden Palermo greb da til Vaaben. En Læderhandler ved Navn Alessio, en dygtig og opofrende Mand, opkastede sig ikke alene til Fører for Oprøret, men forstod ogsaa at bringe Enighed og Plan til Veje. Folket havde i Begyndelsen kun plyndret Skatteopkrævernes Boliger, men snart lod man sin Harme gaa ud over alle Embedsmænd og det spanske Herredømmes Tilhængere; Fængslerne bleve aabnede, og Befolkningen, som nu kun lyttede til sin Hævnfølelse, hengav sig til alle mulige Udskejelser.

Don Velez var lige saa fejg og troløs, som han var voldsom; han gav nu efter for Urolighederne, idet han haabede snart at kunne tage de Indrømmelser tilbage, som han nu maatte gjøre. Strax i Begyndelsen af Oprøret var han flygtet ud paa de Gallejer, som Spanien stadig holdt i Beredskab i Neapels og Siciliens Havne, for at Vicekongerne kunde have en Støtte og et Tilflugtssted ombord i dem. Fra sine Gallejer gav Don Velez sig nu til at underhandle med Oprørerne og ophævede sluttelig ogsaa de sidste Paalæg. Et oprørsk Folk er imidlertid, som bekjendt, vanskeligt at tilfredsstille og fordrer stadig mere, end man har indrømmet det. Saaledes fordrede Palermos Beboere nu først Afskaffelsen af alle Paalæg, der vare senere end Carl V's Tid; derpaa forlangte de Gjenindførelsen af de gamle Privilegier. Hvis Palermo havde staaet alene, vilde Don Velez maaske have gjort Modstand, men den oprørske Bevægelse havde snart grebet om

sig til alle Siciliens Byer paa Messina nær, der altid trækker til den ene Side, naar Palermo trækker til den anden. Faren var stor; thi Alessio begyndte allerede at indlede Underhandlinger med Frankrig, som fra 1635 var indviklet i Krig paa én Gang med Spanien og den tyske Kejser, og hvis Flaade nylig havde faaet fast Fodfæste paa Elba, medens den samtidig truede Neapel og Sicilien. Stillingen var saaledes alvorlig nok, og Spanien kunde let komme til dyrt at bøde for det Had, som det overalt vidste at vække imod sig. Vicekongen forstod imidlertid med stor Kløgt at gjenopflamme det Had, som endnu gjærede i Befolkningen paa Sicilien lige fra den sicilianske Vespers Tid*). Alessio havde hæderlig anstrængt sig for at undertrykke Befolkningens Udskejelser, men herved ophidsede han alle Dagdrivere og Banditer, af hvilke der altid har været Overflod paa Sicilien. Don Velez havde end videre stadig støttet sig til Adelen; thi hans som alle andre Vicekongers Valgsprog var: «Del og hersk». Adelen støttede nu paa sin Side hans Bestræbelser og ophidsede yderligere Misfornøjelsen mod Alessio, der sluttelig selv faldt som Offer for et Opløb. Vicekongen tog alle sine Indrømmelser tilbage, og det spanske Aag lagde sig atter knugende paa det ulykkelige Land.

Neapel optog imidlertid det Værk, som var slaaet fejl for Sicilianerne. Et Folk gjør aldrig Oprør ganske uden Grund; thi et Oprør er en alvorlig Sag; men Neapel havde i Sandhed ogsaa de alvorligste Grunde til at rejse sig. Spanien fordrede uafbrudt to Ting: Guld og Blod, og Byrden af det fremmede Herredømme steg med hvert nyt Regeringsskifte. Saaledes havde Kardinal Granvella, der dog var en af de taaleligste Vicekonger, i fire Aar inddrevet ikke mindre end 2 Millioner og tre hundrede Tusinde Dukater (5½ Mil. Rdl.), ja Miranda havde i Løbet af ni Aar endog været i Stand til at udpresse hele sex Millioner Dukater (15 Mil. Rdl.),

*) Jfr. Historisk Archiv 1870, I pag. 366 og flg.

hvilket uhyre Beløb helt og holdent blev kastet i det bundløse Svælg, som kaldes «den uovervindelige Flaade». Olivarez, Faderen til Philip IV's bekjendte Yndling*), gav sin Søn et Exempel, som denne dog ikke gjorde sig nogen Ulejlighed med at følge; Olivarez den ældre gav sig nemlig modig i Kast med alle forældede Misbrug, medens han samtidig søgte at indskrænke de unødvendige Udgifter; men efter Philip II's Død blev han kaldt tilbage som en Person, der gav et slet Exempel. Under Greven af Benavente bleve alle de Privilegier, som Carl V havde indrømmet, uden Hensyn tilsidesatte. Al mulig Undertrykkelse og Vilkaarlighed gjorde sig saaledes gjældende i det ulykkelige Land.

Zapata, den første Vicekonge, som blev udnævnt af Philip IV, var en retskaffen Mand med de bedste Hensigter; han var derfor ogsaa i Begyndelsen af sin Regering meget folkekjær; men stadige Oprør, som bleve fremkaldte af nye Paalæg, bevirkede, at han maatte vige for Hertugen af Alba. Denne ønskede inderlig at formilde de Byrder, som hvilede paa Landet; men uophørlig indløb der Fordringer fra Madrid om Soldater og Penge, og saaledes bleve hans bedste Hensigter krydsede. Ogsaa Naturen hjemsøgte nu Neapel med sine Ulykker som Hungersnød, Uvejr og Jordskjælv. Dertil maa man endnu føje de afrikanske Sørøverstaters Hærgninger og Udplyndringerne af Banditerne, der næsten vare mere Herrer i Landet end Spanierne selv. For at befri sig fra den sidste Plage maatte man indrømme en almindelig Benaadning og massevis indrullere dem i den kongelige Armé.

Hertugen af Alcala blev Albas Efterfølger; han var stadig beredt til at give efter for Hoffets umættelige Fordringer og bragte derved Landets Ulykke til det højeste; Faren for en Statsbankerot var overhængende, og man undgik den kun ved at sælge Krongodserne. Statsmyndighederne vare aldeles magtesløse og kunde hverken straffe eller belønne; man gjorde

*) Jfr. Historisk Archiv 1872 II, pag. 552 og flg.

Vicekongen ansvarlig for alle de Uretfærdigheder, som maatte tilskrives den spanske Regering, og man skiftede atter Bestyrer. Under hans Efterfølger Monterey truede Vesuv med at begrave Neapel under sin Lava. Det ulykkelige Land syntes at skulle hjemsøges lige saa haardt af guddommelige som af menneskelige Onder; men Monterey lod sig ikke bevæge til Skaansel; da Neapel ikke længere kunde rykke ud med Penge, maatte det udøse sit Blod for Spanierne; ikke mindre end 50,000 Soldater bleve udskrevne paa én Gang.

Ved Siden af det spanske Tyranni hvilede endnu Adelens Aag lige saa tungt som i Middelalderens Mørke paa det ulykkelige Land; men Spanierne opmuntrede snarere Adelen, end de søgte at holde den i Tømme. Vicekongen skulde paa én Gang tilfredsstille Adelen, fylde det offentlige Skatkammer og hjælpe paa sin egen Formue; under hans Herredømme naaede ogsaa Skattepaalægene en Højde, som man ikke skulde tro kunde overskrides. Under hans Efterfølger, Hertugen af Medina-Torrès, begravede et Jordskjælv ti Tusinde Mennesker samt en Mængde Byer og Landsbyer. Dette Land, der er saa begunstiget af Naturen og endnu er saa rigt paa Grund af sin uudtømmelig frugtbare Jordbund, havde aldrig før set sig hjemsøgt af saa megen Elendighed, og dog skulde denne yderligere forøges, da de to samtidige Oprør i Portugal*) og Catalonien endog syntes at sætte det spanske Monarkis Tilværelse paa Spil. Med et eneste Slag bleve de alt forud utaalelige Skatter fordoblede, og da Medina forlod Neapel, erklærede han selv, «at der i hele Riget ikke gaves fire Familier, som vare rige nok til at kunne spise ordentlig til Middag».

Ogsaa hans Efterfølger, Admiralen af Castilien, maatte paalægge Kongeriget nye Byrder; som Paaskud brugte man, at de vare nødvendige til Forsvaret mod Sørøverne. Man paalagde derfor en Kopskat, der kom til at paahvile enhver

*) Jfr. Historisk Archiv 1872 II, pag. 552 og flg.

Indbygger; men dette bragte Folkets Harme til Udbrud, Landsbyerne bleve fuldstændig menneskétomme; alle bleve Banditer; det var dog bedre selv at paalægge Afgifter end at betale dem; man udvandrede til Tyrkiet, thi der vilde man finde mindre haarde Herrer og mindre tyngende Skatter. Vicekongen maatte sluttelig give efter af Frygt for en almindelig Rejsning, som var paa Nippet til at udbryde; han afskaffede den forhadte Skat, og Regeringen straffede ham herfor ved at ombytte ham med Hertugen af Arcos.

Det ulykkelige Land havde saaledes havt en Mængde haarde Herrer; men dog var der endnu ingen, som havde hersket med saadan Jernhaardhed over dem. Arcos var en værdig Lærling af Olivarez, og hans eget stolte og heftige Sind tilskyndede ham til at gribe de strængeste Forholdsregler. Hans Forgænger havde af Skinsyge mod sin Efterfølger blottet hele Vicekongedømmet for Tropper. Hertugen maatte ruste sig for at kunne forsvare sig, og han fik herved et Paaskud til nye Udpresninger. Stænderne gjorde Indvendinger, de fremhævede Landets fuldstændig udtømte Tilstand, men Hertugen svarede blot haanlig: «Sælg eders Hustruer og Børn, saa have I Penge til at betale Skatten».

Naar man behandler et Folk paa den Maade, har man forud retfærdiggjort enhver Udskejelse, som det da gjør sig skyldigt i. Vicekongen fordrede en Million Dukater; da alt i Neapel, endog selve Luften, forud var sat i Skat, fandt han nu paa at lægge Skat paa Frugterne. Da Brødet var steget til en uoverkommelig Pris, havde den nøjsomme Befolkning trøstet sig med de Frugter, som Naturen skjænkede dem i rigeligt Maal. Hver Gang Vicekongen nu gik ud, blev han omringet af Kvinder og Børn, som bønfaldt ham om at afskaffe den forhadte Skat. Snart stemmede ogsaa Mændene i med Hensyn til denne Fordring, men de talte i en mere truende Tone. Hertugen lovede alt, hvad man ønskede, men holdt ikke Ord. Misfornøjelsen havde naaet det højeste Maal; men Vicekongen havde overdraget Udbyttet af Skatten til

nogle fornemme Neapolitanere og turde derfor ikke ophæve den af Frygt for at støde dem. Oprøret manglede kun en Anledning til at bryde løs, og denne Anledning kom snart.

Truende Kjendetegn havde allerede varslet om det kommende Uvejr. Plakater vare blevne slaaede op om Natten; Befolkningen havde stukket Ild paa Skatteopkrævernes Boder paa Torvet. Ogsaa Præsterne, der kjendte Folkestemningen gjennem Skriftemaalet, havde advaret Vicekongen. Denne tænkte ogsaa paa at tage Skatten tilbage, men betænkte sig endnu, da der den 7de Juli brød en Strid løs paa Torvet mellem en Frugthandler og Skatteopkræverne. Man appellerede til «Eletto del Popolo», en Art Øvrighedsperson, som blev valgt af Folket selv, men denne erklærede sig til Gunst for Statskassen. Junisolen udsendte sine brændende Straaler og opflammede yderligere de alt ophidsede Sind. I et Anfald af Harme kaster Bonden sin Kurv med Figner paa Jorden, tramper dem under Fødderne og udbryder, at han hellere vilde ødelægge sine Frugter end betale Skatten. Denne Bonde var en Svoger til Masaniello.

Vi maa her lidt nøjere omtale denne Fisker, der blev et Udtryk for hele den sejrrige Revolution. Man vil næppe i hele Verdenshistorien støde paa en Person, der har spillet en mere glimrende og kortvarig Rolle end denne Lazaron, der i ni Dage var Konge i Neapel, der i dette Tidsrum i lange Drag nød Magtens berusende Sødme og derpaa ved sin egen Daarskab og Forbrydelse fandt en tidlig Død. Tomaso Aniello eller Masaniello, som han ogsaa blev kaldet ved en Sammentrækning af disse Navne, var født i Amalfi og var ved Oprørets Udbrud 27 Aar gammel. Ved sin Kløgt, Styrke, Skjønhed og naturlige Veltalenhed havde han tidlig erhvervet sig Herredømmet over sine Kammerater. Hvad enten der var Tale om Fester eller Opløb, kunde man være sikker paa at træffe ham i første Række. Naar han gik frem i sin simple Fiskerdragt med nøgne Ben, en Trøje af grovt

Klæde, korte Lærredsbenklæder og den røde Lazaronhue kastet tilbage over sit lange, sorte Haar, kunde man være sikker paa, at Mængden vilde følge efter. Med Hensyn til sit moralske Standpunkt var han en sand Lazaron; han var overtroisk og i den Grad uvidende, at han ikke engang kunde skrive sit Navn. Naar han havde skriftet sine Synder for sin Skriftefaders Fødder og kjøbt Syndsforladelse, havde han, som enhver anden af hans Kammerater, beroliget sin Samvittighed. Han havde ikke den ringeste Gnist af Menneskekundskab eller Verdenserfaring; men han besad en eneste Naturens Gave, og den maatte veje op mod alle hans øvrige Mangler; han forstod nemlig at vinde alle Hjerter ved sit aabne Blik, sine dristige og træffende Ytringer og den hele hemmelighedsfulde Indflydelse, der skaber disse Revolutionens Helte, disse den lavere Befolknings Konger, der kunne tillade sig alt, men som ikke mere kunne trække sig tilbage i den ubemærkede Stilling, hvorfra de have hævet sig op.

En Dag havde Masaniellos Kone villet snige sig fra at betale den nye Afgivt; hun var da bleven idømt Bøder og Fængselsstraf, og Masaniello havde maattet sælge sit hele tarvelige Bohave for at kunne kjøbe hende fri. Fra dette Øjeblik nærede han i sit Hjerte et brændende Had til Spanierne. Ved enhver Lejlighed og ved alle mulige Midler lagde han denne Vrede mod Spanierne for Dagen; han fornærmede Vicekongen paa Gaden, han digtede Smædesange, som snart vare paa alles Læber. Han var saaledes forud betegnet som Oprørets Hoved, og alles Blikke vare rettede paa ham, i hvem de haabede at finde en Befrier.

Masaniello var til Stede paa Torvet den 7de Juli, da hans Svoger saaledes uden noget nærmere Overlæg gav Anledning til Oprøret. Masaniello var omringet af en Skare unge Mennesker paa 15—25 Aar; de vare vante til at følge og lystre hans mindste Vink, og han kaldte dem derfor spøgende sin Livgarde; han havde endogsaa organiseret dem paa krigerisk Vis, og han havde udnævnt særlige Officerer

over dem. Paa et Tegn af Folkeføreren brød det ulmende Oprør nu pludselig løs. Man jager Toldbetjentene bort og plyndrer deres Boder. Masaniello springer op paa et Bord og samler Befolkningen om sig; man strømmer sammen om ham, først fra alle Hjørner af Torvet og snart derpaa fra alle Byens Kanter. Med flammende Ord udmaler han Spaniens Rovbegjærlighed og Neapolitanernes Underkuelse og Fattigdom. Som Krigsraab udslynger han Fordringen om den forhadte Skats Ophævelse; som Mødested udpeger han Vicekongens Palads.

Snart stod saaledes ikke en Flok, men en hel Hær bag ham. Alle give sig paa Vejen under Raabet: «Leve Gud! Leve den hellige Jomfru del Carmine! Leve Kongen og ned med den slette Regering! Ned med Accisen!» Under Vejs voxede Skarerne uhyre ved de Menneskesværme, som man til alle Tider af Dagen kan træffe paa Neapels Gader. Da man kom til Paladset, talte Flokken allerede femten Tusinde Mand, der for største Delen vare væbnede med Stokke; paa Spidsen af disse havde man fæstet Brødstumper som stumme Vidnesbyrd om Folkets Lidelser. Paa Marschen havde man slaaet Portene ind til Fængslet, og de befriede Forbrydere havde sluttet sig til Folkesværmen. Da man endelig havde samlet sig under Paladsets Vinduer, kaldte man med høje Raab paa Vicekongen og fordrede Afskaffelsen af enhver Skat paa Folkets Levnetsmidler.

Længe nølede Arcos, men gav dog sluttelig efter, kom bleg og skjælvende frem paa en Altan og sagde: «Ja, mine kjære Børn! Jeg vil gjøre alt, hvad I ønske; men gaa nu rolig bort!» Folket havde imidlertid følt sin Styrke ved at se den mægtige Herre skjælve for sig. De utilstrækkelige Indrømmelser forøgede derfor kun Mængdens Fordringer og vakte dens Vrede. Man slaar Portene ind paa Paladset, trænger ind til Trods for den tyske Gardes Modstand og søger overalt efter Vicekongen for at slaa ham ihjel. Det var imidlertid lykkedes denne at slippe bort og at finde et

Tilflugtssted i et Kloster. Folket havde saaledes sejret uden nogen Kamp og lod nu sin Vrede gaa ud over Møblerne og antændte et umaadeligt Glædesbaal af dem midt paa Torvet. Af alle de kostbare Gjenstande, som laa spredte om paa Jorden, blev ikke en eneste stjaalen; thi ethvert Tyveri vilde i dette Øjeblik være blevet straffet med Døden.

En talrig og velbevæbnet Bande samlede sig imidlertid snart og drog med Masaniello i Spidsen til Klosteret for at faa fat paa Vicekongen enten død eller levende. Man begyndte allerede med at slaa Portene ind, da Arcos kom frem i et Vindu og lovede Folket en Formildelse i dets Byrder. Erkebispen i Neapel, der nød en høj Anseelse paa Grund af sit hellige Liv, tilbød sig som Mellemmand, og Mængden tog imod hans Tilbud. En Forordning, som afskaffede alle Paalæg, blev undertegnet af Folket, og Prælaten viser den frem for Mængden og bevæger den til at følge ham hen paa Torvet. Man opdagede imidlertid snart, at Forordningen var ufuldstændig. Afskaffelsen af Skattepaalæggene var kun delvis; thi Regeringen havde holdt fast paa de tungeste. Det rasende Folk styrter nu hen til Klosteret, men en Skare Adelsmænd havde i Mellemtiden samlet sig omkring Vicekongen, og medens den spanske Garde gjorde Modstand mod Oprørerne, lykkedes det Arcos at slippe bort og at søge Beskyttelse i Fæstningen Sankt Elmo.

Da Befolkningen saaledes saa sit Bytte slippe bort, spredte den sig til alle Kanter og afvæbnede overalt de spanske Vagter. Masaniello blev under Mængdens Jubelraab valgt til Øverstbefalende. Om Natten undersøgte man paa hans Befaling alle de Huse, hvor man havde en Mistanke om, at der var skjult Vaaben; ligeledes bleve Vaabensmedenes Butiker udplyndrede. En talrig Garde, som skulde vaage over Byens Sikkerhed, var imidlertid bleven udvalgt af Masaniello. Vicekongen og Adelen vare slaaede af Rædsel og kunde ikke beslutte sig til at træffe nogen Foranstaltning mod Oprøret, skjønt man let havde kunnet undertrykke det

strax i Begyndelsen, hvis man var optraadt med nogen Kraft. Det gik imidlertid her, som det plejer at gaa ved alle lignende Lejligheder; alle de, som havde noget at tabe, hjalp selv med til Oprøret, fordi de nærede Frygt for det, eller de morede sig i det mindste med at være Tilskuere, istedenfor at holde Stand imod det.

De italienske Historieskrivere have fortalt dette ni Dages Kongedømme med de allermindste Enkeltheder og saa at sige Time for Time. Vi ville dog her kun dvæle ved de for selve Manden og Landet ejendommelige Træk. Masaniello havde faaet to Raadgivere stillede ved sin Side, og disse to Mænd vare, betegnende nok for Landet, en Bandit og en Præst. Banditten hed Perrone; Præsten, hvis Navn var Genovino, var allerede 80 Aar gammel, men en dulig og lidet nøjeregnende Folkeleder, som i sine yngre Dage havde været, «Eletto del popolo» under Osunas Vicekongedømme. Disse to Mænd vare langt mere egnede til at ægge Masaniello og drive ham frem end til at holde ham tilbage. Man maa derfor ogsaa tilskrive disse en stor Del af de Fejl, som bleve begaaede af denne Fiskerkonge, der lige saa lidt var sin Stilling voxen, som dette Folk af store Børn var Friheden voxen. Imidlertid bleve alle Skatteopkrævernes Huse overgivne til Plyndring; alt blev ødelagt, intet blev ranet. Alle Neapels fornemme og velstaaende Borgere bleve imidlertid forskrækkede over Oprørernes Frækhed og Regeringens Svaghed og vovede nu ikke mere at rejse nogen Modstand. Vicekongen, der var lige saa snedig, som han var fejg, bestemte sig endelig til at give efter i alle Punkter for senere ved given Lejlighed at kunne tage alle Indrømmelser tilbage. Han lod derfor overalt opslaa Plakater: «Afskaffelse af alle Skatter, almindelig Benaadning for alle Forbrydelser»; men det var for sent. Magtens Tøjler vare gledne ud af Spaniernes Hænder; Folket havde selv grebet dem, og skjønt det paa ingen Maade var i Stand til selv at føre dem, vilde det

dog ikke engang gjøre den Indrømmelse, at det var de forhadte Spaniere, som havde givet det Friheden tilbage.

Oprøret havde saaledes sejret paa alle Punkter. Det gjaldt nu om at organisere det; Lederne vilde forsøge paa ogsaa at vinde de andre Samfundsklasser. Haandværkslavene fik saaledes Ordre til at ruste sig; der blev uddelt Bøsser til dem, og snart vare 100,000 Mand under Vaaben. Imidlertid vedbleve dog Ildebrandene og Plyndringerne at rase i den ulykkelige By under Paaskud af, at der skulde ydes Folket Retfærdighed. Neapel var en eneste stor Ovn, hvor alle onde og gode Lidenskaber rasede paa en Gang. Fra Skatteopkrævernes Huse kom Turen snart til Adelens og de høje Statembedsmænds. Den forfærdede Vicekonge gav sig paany til at underhandle med Oprørerne. Han vandt hemmelig den gamle Præst Genovino, Masaniellos højre Haand; Erkebispen af Neapel tilbød sig som Mellemmand, og alt syntes at skulle føre til en Overenskomst, da man opdagede en Sammensværgelse, der var smeddet af nogle Adelsmænd mod Masaniellos Liv. Perrone, Masaniellos anden Raadgiver, havde været indviklet i den; han blev hugget ned med alle de Adelsmænd, man kunde faa Fingre i; Resten frelste sig ved Flugten.

Fra det Øjeblik, da Masaniello saaledes saa sig forraadt og lærte hver Stund at maatte skjælve for sit Liv, gav han ogsaa sin hidtil tøjlede Grusomhed frit Løb. Der blev rejst et Skafot paa Torvet. En Skranke af Lanser omgav det paa alle Sider, og paa hver Lansespids sad der et Hoved af disse Ofre for den folkelige Hævn. Neapels Gader svømmede i Blod; den simple Mand og den adelige Herre vare lige udsatte for Døden. Paa en blot Mistanke eller en lumpen Angivelse, hvad enten den nu skrev sig fra Had eller Frygt, kunde den mest uskyldige blive slæbt til Skafottet, hvor hans lemlæstede Legeme tjente til Legetøj for den rasende Pøbel, der var Dommer og Bøddel paa en Gang. Saaledes gaar det til ved alle Omvæltninger, hvad Tid de end tilhøre, hvad enten Skuepladsen hedder Neapel eller Paris.

Masaniello var betagen af Raseri og Frygt; han nærede ikke uden Grund en Mistanke om, at Hertugen af Arcos havde havt en Finger med i Sammensværgelsen, og for at hævne sig paa ham lod han de Vandrør overskære, som førte til det Fort, hvor Hertugen havde søgt Tilflugt. Den forfærdede Vicekonge besluttede nu for enhver Pris at søge Forlig med Oprørernes Høvding; han forbeholdt sig rigtignok i sit stille Sind senere at skille sig af med ham. Der blev sluttet en Overenskomst den 11te Juli; Arcos indrømmede Folket de mest overdrevne Fordringer og forpligtede sig til at skaffe Hoffets Samtykke. Han afskaffede alle nye Paalæg og indrømmede en fuldstændig Benaadning for alt det skete. For Fremtiden skulde «Eletto del popolo» gjenvælges hvert Halvaar; i dette Embedes Kortvarighed vilde Befolkningen søge en Garanti mod Misbrug. I Stænderforsamlingerne skulde end videre Folkets Udvalgte have lige saa mange Stemmer som Adelens Repræsentanter. Sluttelig fik Neapolitanerne Myndighed til ikke at nedlægge Vaabnene, før Kronen havde bekræftet alle disse Privilegier.

Da Traktaten var undertegnet, oplæste Erkebispen den i Kirken del Carmine, og Masaniello begav sig med et Følge af 100,000 Mand til Vicekongen for at ratificere den. Nu var han ikke længer den simple Fisker; det var en Monark, omringet af sit Folk. Langsomt red Masaniello frem gjennem de tætte Menneskeskarer; alles Blikke vare rettede paa ham, Blomster regnede ned over ham fra Balkonerne; man strøede Oliegrene for hans Hestes Fødder og sang Salmer paa hans Vej; Jublen syntes aldrig at skulle faa nogen Ende.

Da Masaniello naaede Paladsets Port, forbød han sit Følge at ledsage ham længere. Han lagde til, «at han var villig til at vende tilbage til sine Næt og vilde føle sig lykkelig, hvis han for denne Pris kunde sikre sit Lands Frihed og Lykke. Den eneste Belønning, han ønskede for sine Tjenester, var, at enhver af Neapels Beboere ved hans Død vilde læse et Ave for hans Sjæls Frelse». Han opfordrede dernæst

sine Landsmænd til at nære Mistillid til Adelsmændene, deres evige Fjender». Hvis han ikke sund og rask havde forladt Vicekongens Slot inden Midnat, opfordrede han til at rase med Ild og Sværd og ikke at nedlægge Vaabnene, før Hoffet i Madrid havde bekræftet alle deres Privilegier». Erkebispen gav Folkemængden sin Velsignelse, og denne trak sig tilbage med en mønsterværdig Lydighed og Orden. Masaniello traadte derpaa ind i Paladset, hans Svoger, Erkebiskoppen og Gennaro vare de eneste, som fulgte ham. Da Masaniello saa Vicekongen, blev han greben af en gammel ærbødig Vane og knælede i den dybeste Lydighed for ham; men Arcos skyndte sig med at løfte ham op igjen og gav ham i de mest velvillige Udtryk tusinde Forsikringer om sin Agtelse og Kjærlighed. Sammenkomsten trak i Langdrag, Befolkningen samlede sig paany paa Pladsen, blev urolig over ikke at se sin Afgud komme til Syne igjen og kaldte med høje Skrig paa Masaniello. Han kom da frem paa en Altan. Hertugen stod ved hans Side, lænede sig fortrolig til hans Skulder, ja et Øjenvidne forsikrer, at han med Ynde aftørrede den Sved, som perlede paa Panden af den Mand, der alt var træt af at bære en Krones Byrder, Masaniello beroligede Mængden med en Haandbevægelse; med en Konges Værdighed tog han derpaa Afsked med Skaren ved en ny Haandbevægelse, og saa stor var hans Vælde, at ingen tænkte paa at være ham ulydig.

Da Kongen af Spaniens Repræsentant saaledes havde ydmyget sig for en fattig Fisker, skiltes de to «Venner», efter først at have sat hinanden Stævne til den 13de Juli i Domkirken, hvor Traktaten paany skulde oplæses for alle Neapolitanerne. Fra denne Dag herskede Masaniello i Byen som en uindskrænket Herre; for at opretholde Ordenen valgte han en Garde paa 30,000 Mand, og hans Myndighed var saa grundfæstet, at han, for at bruge en samtidig Historieskrivers Ord, «dræbte med en Haandbevægelse og tændte Ild med et Øjekast».

Den Paastand er bleven fremsat, at man ved Besøget hos Vicekongen har blandet en langsom Gift i de Forfriskninger, man bød ham. Det falder vanskeligt at tro paa en saadan Dristighed fra den fejge Arcos's Side over for et helt Folk under Vaaben. Nej, det var en langt finere Gift, det exempelløse Held, som maatte stige denne simple og udannede Mand til Hovedet! Lykken havde overvældet ham saa aldeles uventet, og der skal sjældne og helstøbte Karakterer til for at bære saa store Skæbnens Omskiftelser; muligvis laa allerede forud en Gnist af Vanvid og ulmede i denne rige, men saa ufuldkommen udviklede Natur, og denne Gnist ventede kun paa en Lejlighed til at flamme op i lyse Luer.

Saa meget er imidlertid sikkert, at Masaniello efter dette Besøg ikke mere var den samme Mand. Alle hans Handlinger bære nu Præget af Praleri og Daarskab, og netop herved fandt hans Fjender Mod til at slutte sig sammen for at styrte ham fra hans Lykkes Tinde lige saa hurtig, som han var naaet derop. Masaniello var som besat af en indre Dæmon og handlede som en Mand, der ikke er ansvarlig for sine Handlinger. Han gav kun Audienser med en Flint i Haanden til stor Rædsel for dem, hvem han modtog. Han galopperede af alle Kræfter gjennem Byens Gader med dragen Kaarde i Haanden og huggede enhver ned, der ikke hurtig nok stillede sig op paa hans Vej. Han overvældede med sine Forhaanelser det samme Folk, af hvis Rækker han selv havde hævet sig, og straffede den mindste Forseelse med de grusomste Dødsstraffe. Han lod saaledes en Mand hænge, fordi han havde udbredt falske Efterretninger, og lod en Bager brænde i hans egen Ovn, fordi han solgte Brød til falsk Vægt. Den Tale, han henvendte til Folket, den Dag Traktaten blev oplæst i Domkirken, var ogsaa en hel Væv af usammenhængende Tale og Taabeligheder; som en Slutning paa den sønderrev han den Brokades Klædning, han bar. For lige som at paaskynde sit Endeligt hengav han sig til alle Slags Udsvævelser, især til Drukkenskab; han drak, fortæller man,

paa en Festdag ikke mindre end tolv Flasker Lacrymæ Christi.

Naar han afsagde sine Kjendelser, der vare lige saa uigjenkaldelige som en orientalsk Despots, bøjede han, efter hvad man fortæller, sit Hoved og skjulte sin Pande bag sine Hænder, for at det skulde lade, som om han tænkte over Sagen; men i Virkeligheden gjorde han det, for at han hemmelig kunde raadspørge sin onde Engel, Præsten Genovino, der nu ganske havde solgt sig til Arcos. Det var dog ikke alle, som lode sig føre bag Lyset ved dette Komediespil. Da han saaledes en Dag paastod, at den hellige Aand i alvorlige Sager dikterede ham, hvad han skulde sige, svarede en Mand blandt Folkeskaren ham: «Nej, det er ikke den hellige Aand, men den evige Fader!» og pegede med det samme paa den gamle Præst med det hvide Skjæg, der stadig sad ved hans Side. En Festdag, det var den 16de Juli, medens Kirken var fyldt af en sammenpresset Mængde, steg Masaniello op paa en Prædikestol med et Kors i Haanden. Endnu viste der sig nogle Glimt af hans gamle, vilde Veltalenhed, men i Slutningen af Talen brød hans Vanvid vildere frem end nogen Sinde tidligere. Da han derpaa trak sig tilbage til et Værelse for at finde nogen Hvile, blev han dræbt der af nogle Snigmordere, uden at han kunde faa fremført andre Ord end: «Ingrati, traditori!» Det samme Folk, der nylig havde tiljublet ham som en Befrier og næsten tilbedt ham som en Gud, sloges nu om hans Lig for at sønderrive det og slæbe det om paa de offentlige Pladser. Hans Hoved blev fæstet paa en Jernlanse og opstillet paa det store Torv, medens hans lemlæstede Lig blev kastet i Kulerne. Den letbevægelige Befolkning, der altid lader sig lede af Øjeblikkets Indskydelser, brød nu ud i det Raab, der karakteriserer Neapel bedre end mange Ord: «Længe leve Kongen og Hertugen af Arcos».

Historien kan ikke give nogen mere gribende Lære end Fortællingen om denne Fisker, som blev Konge, som i ni

Dage herskede over et helt Folk med en større Magtfuldkommenhed, end nogen anden Monark nogen Sinde har besiddet, og som ikke engang afventede Enden paa sin kortvarige Regering, før han havde fjærnet sine Undersaatters Hjerter fra sig. Masaniello havde den samme Fejl som saa mange andre folkelige Helte; han glemte, at han kun var noget ved det Folk, han repræsenterede; han berusedes af sin Storhed, der dog ikke tilhørte ham selv mere end hans Paradeklæder. For øvrigt er der sjælden det rette Forhold mellem de historiske Karakterers Lykke og deres Talenter; Masaniello er et yderligere Bevis paa denne Sandheds Rigtighed; faa Revolutioner have rystet et Land saa dybt, som Tilfældet var med hans, og dog gives der kun faa Omvæltninger, der have efterladt saa ringe Spor som denne.

Imidlertid maa man dog sætte Hertugen af Arcos langt under Masaniello. Han afventede det belejlige Tidspunkt, da han turde vove at tilbagekalde de Indrømmelser, som Frygten havde afpresset ham; men Dagen efter Masaniellos Mord var Vægten paa Brødet allerede formindsket. Man skulde næsten tro, at den taabelige Vicekonge vilde gjøre sig Umage for at gjenrejse den folkelige Helts ituslagne Statue. Efter den ene Dags Vaabenhvile rejste derfor ogsaa Oprørets Bølger sig paany. Folket samlede sig udenfor Paladsets Vinduer med de formindskede Brød paa Spidsen af deres Lanser eller Stokke for paa denne saa gribende Maade at udtrykke sine Klager. Masaniello havde nylig været i Folkets Ban; nu blev han pludselig en Martyr for Folkets Sag. Hans lemlæstede Legeme blev trukket op af Kulerne for at hædres som Levningerne af en Helgen, og snart gjorde han endogsaa Mirakler. Hans Legeme blev iført en kongelig Kaabe, en Krone blev sat paa hans Hoved, der blev fæstet til Kroppen. Saaledes førte man nu Liget omkring i alle Byens Gader med et Følge af Præster, der bare Kjærter i Hænderne. En Historieskriver har udtrykt sig herom paa følgende Maade: »I Løbet af ni Dage blev denne Fisker fra Santa-Lucia

adlydt som en Konge, kastet i Kulen som en Forbryder og hædret som en Helgen!»

II.

Vicekongens Uordholdenhed lagde sig snart fuldstændig for Dagen. Den med Folket indgaaede Overenskomst blev indgravet paa en Marmorsøjle, der blev rejst midt paa Torvet. Der var imidlertid et enkelt Punkt, som var blevet forbigaaet med Tavshed ved den offentlige Oplæsning, men som dog tilintetgjorde Virkningen af alle de øvrige. Det hed nemlig i denne, at alle Afgivter skulde ophæves paa dem nær, der vare overdragne i Enkeltmænds Hænder. Der var nu imidlertid ikke et eneste Paalæg, som ikke var bortforpagtet til Privatmænd i Haab om at faa Udlæget igjen med Renter; den hele Undertrykkelse af Skatterne var altsaa kun tilsyneladende, og Arcos havde gjort Nar af Neapolitanerne, medens han lod, som om han gav efter for dem.

Det var dog at byde et Folk, som baade var modtageligt for hans Fornærmelser og havde Vaaben til at straffe dem, alt for meget. Endnu en Gang blev Vicekongen belejret i Fæstningen Castelnuovo, der stødte op til hans Palads. Folket maatte imidlertid have en Anfører; man var kjed af at adlyde sine Ligemænd og henvendte sig nu til en Adelsmand, Prinsen af Massa. Arcos var sikker paa at faa bedre Kjøb med ham end med en virkelig Folkefører og bemyndigede derfor under Haanden Prinsen til at modtage Folkets Tilbud. Mængden drev i Mellemtiden Belejringen af Castelnuovo med stor Kraft, medens man samtidig lagde Haand paa Adelens Paladser og bemægtigede sig de Klostre, der beherskede Hovedstaden.

Under Masaniello havde kun de lavere Klasser taget Del i Oprørsbevægelsen; Borgerskabet havde holdt sig neutralt, og Adelen havde vist sig ligefrem fjendtlig. I det hele taget havde Oprøret hidtil været indskrænket til Neapel og havde

endnu ikke udbredt sig over Landet. Nu var Oprøret derimod blevet en almindelig national Rejsning mod Spanierne. De haardt trykkede Provinser rejste sig ligeledes samtidig med deres adelige Undertrykkere. Fra Terracina til la Pouille fløød Blodet strømmevis. Handelen, Agerdyrkningen, ja hele Samfundet blev rystet i sine dybeste Grundvold. Paa Grund af Neapolitanernes Uvidenhed og Fordomme forbød man endog Udførselen af Korn og andre Raaprodukter, ja endog af de industrielle Frembringelser. De fremmede Kjøbmænd flygtede bort og lode deres Kontorer i Stikken; saaledes maatte Ruin og fuldstændig materiel Ødelæggelse snart bryde løs over hele den ulykkelige Egn.

Spanierne vare blevne udjagne af næsten alle Rigets Byer. Vicekongen, der blev belejret i sin Hovedstad, forsøgte atter sin Lykke med Underhandlinger; men jo mere han indrømmede, desto mere voxede Insurgenternes Fordringer. Folket forlangte, at Arcos skulde rømme Hovedstaden, og at alle de Adelsmænd, som havde taget Parti for ham, skulde forvises fra Kongeriget. Vicekongen gav efter og indrømmede alt; han afventede Ankomsten af en spansk Flaade før at kunne tage alle sine Indrømmelser tilbage. Den ulykkelige Prins Massas Stilling blev Dag for Dag falskere; han var af Navn Anfører for et Oprør, som han afskyede, og for Folk, der havde Mistillid til ham; han maatte saaledes bekæmpe sit eget Parti for mod sin Vilje at tjene en Sag, han kun ønskede ved første givne Lejlighed at forraade.

Saaledes stode Sagerne, da den spanske Flaade den 1ste Oktober 1647 kastede Anker i Nærheden af Castelnuovo; den talte 22 Galejer, 12 store og 14 smaa Skibe med 5,000 Mand Landgangstropper under Don Juan af Østerriges Befaling. Det neapolitanske Folk havde vel vægret sig ved at vise den forhadte Vicekonge Lydighed, men dog endnu ikke brudt med selve Kongehuset. Da Neapolitanerne nu saa deres Herskers unge, smukke Søn, vaagnede atter Mindet op hos dem om den berømte Don Juan, Sejerherren over Tyrkerne

ved Lepanto 1571; de modtoge derfor ingenlunde Prinsen som en Fjende, men snarere som en velvillig Mægler, der vilde hjælpe dem til at slutte Fred med Spanien og raade Bod paa deres Besværinger. Massa aflagde den kongelige Prins et Besøg og overrakte ham en Gave af Blomster og Frugter som et Bevis paa hans tro Folks Hyldning. Don Juan modtog alle med den ham medfødte Venlighed. I sit Hjerte følte han Tilbøjelighed til at vise Mildhed, og han var, efter hvad man siger, i dette Punkt enig med Hoffet, der følte, at det altid er sikrere at vise Mildhed, selv om man muligvis har Magten paa sin Side.

Dette var dog ikke efter Vicekongens Hoved; Arcos var saa forbitret over de mange Forhaanelser, han havde maattet finde sig i, at han tørstede efter at afvaske disse Forhaanelser i Oprørernes Blod. Man havde gjort Værelser i Stand til Prinsen i Vicekongens Palads, men han vilde ikke gaa i Land, før hele den politiske Stilling var fuldkommen klar. Uendelige Underhandlinger fandt nu Sted, og den snedige Vicekonge vidste under Haanden at udsaa Uenighed blandt Folkets Førere. For at give et Pant paa sin Hengivenhed for Kongehuset stod Folket i Begreb med at udlevere de Forter og de Skibe, man havde bemægtiget sig. Don Juan indrømmede til Gjengjæld en Tilgivelse af det skete og en Tilbagekaldelse af de mest forhadte Skatter; men for at hævde Kronens Ære troede han at maatte staa fast paa en almindelig Afvæbning; dette kunde Folket imidlertid ikke gaa ind paa uden derved at overgive sig paa Naade og Unaade til sine Fjenders Forgodtbefindende.

Man maatte give Slip paa Haabet om at komme til nogen Enighed, og Arcos satte nu igjennem i Raadet at man skulde vise Strænghed. Tropperne bleve pludselig satte i Land og bemægtigede sig de vigtigste Punkter; Skibene og Forterne aabnede en frygtelig Ild paa den værgeløse By; men Folket, som et Øjeblik var bleven vundet ved Don Juans tilsyneladende Ærlighed, rejste sig mod dette skammelige

Forræderi. De fem Tusinde Soldater kunde ikke faa Bugt med trehundrede Tusinde Indbyggere. Tropperne, som fordybede sig i den umaadelige Byes Indre, bleve knuste under de Tagsten, som regnede ned fra alle Huse. Overalt gjenlød nu Raabet: «Ned med Spanien! Leve Republiken!» Overalt bleve Kongens Billede og det castilianske Vaaben sønderrevne, traadte i Støvet og opbrændt paa Gaderne. Prinsen af Massa, som havde bestræbt sig for at forlige de to Partier, maatte bøde for Vicekongen og faldt for Folkets Raseri, der maatte have et Offer. Ethvert Baand med Spanien blev nu sønderrevet, det blev under Dødsstraf forbudt at underhandle med Fjenderne, og efter tre Dages og tre Nætters uophørlige Kamp bleve Spanierne kastede ud af alle Stillinger. Arcos og Don Juan maatte med Levningerne af deres lille Armé ty tilbage til Galejerne, dette sidste Tilflugtssted for det flygtende neapolitanske Kongedømme.

III.

Vicekongen kom nu til Erkjendelse af sin Fejl og forsøgte at underhandle med Rebellerne; men det var for sent; man fordrede nu intet mindre end Vicekongens Afsættelse og Forvisning. Massa havde faaet en Afløser i en ny Masaniello, Vaabensmeden Gennaro Annese. Man havde begyndt at indlede Underhandlinger med det franske Gesantskab i Rom for at faa en Konge fra Frankrig. Det var den store Condé, man vilde have til Neapel; denne berømte Feltherres Navn var den Gang blandt Spaniens Fjender paa alles Læber.

Condé var imidlertid en rolig og besindig Karakter, som kun havde ringe Tilbøjelighed for romantiske Eventyr: desuden var hans Troskabsfølelse ikke mindre end hans Mod. Den franske Regering havde i øvrigt lige saa ringe Lyst til at afskedige ham, som han selv var lysten efter at forlade Frankrigs Tjeneste for at friste Eventyr paa en saa vulkansk

Jordbund. Der fandtes imidlertid allerede en anden Prætendent, der havde kastet sine Øjne paa Neapels Trone. Det var Hertugen af Guise, en Sønnesøn af den i Blois myrdede Hertug Henrik af Guise, hvis Navn er bleven saa sørgelig berømt i Frankrigs Religionskrige. Denne Hertug af Guise nød den tvivlsomme Berømmelse at blive kaldet «Romanhelten», medens Pariserne kaldte den store Condé: «Historiens Helt». Han var i det hele taget en af disse forfejlede Helte, som saa hyppig følge efter en stor historisk Periodes sande Helte. Han var en yngre Søn, var derfor først bestemt til Kirkens Tjeneste og havde beklædt Erkebispeværdigheden i Reims. Senere blev han Arving til Guisernes Navn og Hertugtitel og fandt det nu stemmende med sin Families Traditioner og sin egen Værdighed at tage Parti for Spanien og den tyske Kejser mod Frankrig og dette Lands store Minister Richelieu. Han søgte formelig at gjøre Opsigt ved Skandale og havde vundet et vist Navn i Evropa ved sine Udskejelser og sine Dueller. Han opholdt sig for Tiden i Rom, hvor han ved Bestikkelser vilde se at faa sit andet Ægteskab erklæret for ugyldigt og kjøbe sig Tilladelse til at indgaa et tredje, skjønt begge hans Hustruer endnu vare i Live.

Da Guise fik det første Nys om det neapolitanske Oprør, kom han pludselig i Tanker om, at Carl af Anjous *) Blod randt i hans Aarer. Der var altsaa intet til Hinder for, at han kunde rejse Fordringer paa Neapels Krone, der syntes at maatte tilfalde den tapreste som Kamppris. Nogle Sømænd fra Procida fristede end yderligere hans Ærgjerrighed ved at opfordre ham til at sætte sig i Spidsen for Oprøret. Han havde derfor stadig sin Opmærksomhed fæstet paa Neapel, og hans hemmelige Forbindelser vakte sluttelig Mistanke hos Ouate, den spanske Gesant ved den hellige Stol. Før Guise bestemte sig til at handle, følte han sig

*) Jfr. Historisk Archiv 1870 I, pag. 367.

dog først for hos den franske Regering, og Mazarin lod ham svare paa en saadan Maade, at han ikke betog Guise Modet, skjønt han var altfor snedig til at ville binde sig ved faste Løfter.

Den listige Kardinal havde kun ringe Tillid til Guise og havde et Øjeblik tænkt paa at sende Prins Thomas af Savoie afsted til Neapel; medens man saaledes gjorde hinanden Neapels Trone stridig, uden engang at vide, om den var ledig, heldede Neapolitanerne mere og mere til Republiken, da man var bleven kjed af Kongedømmet efter den Prøve, man havde faaet deraf under det spanske Regimente. Man lod sig lokke af Hollands og Englands Exempler og saa ikke, at Kongedømmet i begge disse Republiker stadig var paa Nippet til at komme frem paany, som det da i Virkeligheden snart ogsaa blev Tilfældet med den engelske Republik.

Annese, den nye Anfører, som Neapolitanerne havde givet sig, var en lav og begjærlig Karakter, der ikke engang var besjælet af Ærgjerrighed, men i Magten kun saa en Lejlighed til at berige sig paa Klostrenes og de udplyndrede Paladsers Bekostning. Der udfordredes en hel anden Høvding end denne smudsige Person for at hæve dette Folk, som var nedværdiget under Overtroens og det fremmede Tyrannis dobbelte Aag. Her manglede man en Mand, som var Stillingen voxen. Prins Thomas af Savoyen, der fra spansk Tjeneste var traadt over i den franske, vilde ikke følge Mazarins Opfordring og friste sin Lykke i Neapel; han afslog at sætte sin Berømmelse paa Spil paa et saa usikkert Kort. Hvad der afskrækkede denne Fyrste, var imidlertid netop egnet til at lokke Guise, der lignede en af Middelalderens omflakkende Riddere og var mere forhippet paa Eventyr end paa en solid Hæder. Neapel ønskede inderlig gjærne at kaste sig i Armene paa Frankrig; men Befolkningen vilde have en virkelig og alvorlig Understøttelse til Gjengjæld for det Protektorat, hvori man vilde finde sig; af Mangel paa en Armé og en Flaade vilde man i det mindste have en General, og

Mazarin lovede alt, hvad man ønskede, men var kun lidet til Sinds at holde sine Løfter. Guises Tilbud kom ham derfor meget belejligt, for at det kunde give ham Skin af virkelig at foretage sig noget mod Spanien. Hvis Hertugens taabelige Foretagende skulde blive kronet med Held, kunde det atter aabne Syditalien for Franskmændene; hvis det slog fejl, havde Mazarin i det mindste ikke kompromitteret sig.

Mazarin gav altsaa sit Samtykke til det Foretagende, som han dog ikke vilde have kunnet hindre. Den forældede, ødelagte Guise lignede ret en af de spanske Romaners fortvivlede Helte; som en sand Lykkeridder havde han alt at vinde og intet at tabe. I den hele Sag spillede han i øvrigt et tredobbelt Spil. Lige over for Mazarin tilbød han at styrte sig i Revolutionens Malstrøm for at fiske en Krone til en af de franske Prinser. I Neapel talte derimod hans Udsendinge om at grunde en Republik, og her eftertragtede Guise kun den Hæder at tjene denne nye «parthenopæiske Republik», som allerede var bleven anerkjendt af det franske Gesantskab i Rom. Endelig var det hans egen hemmelige Tanke at blive den første Borger i denne Republik og at indtage den samme Stilling som Huset Oranien i Holland; dermed vilde han foreløbig lade sig nøje, til han i et belejligt Øieblik kunde omstyrte Republiken og grunde sin Trone paa dens Ruiner.

Guises eventyrlige Aand fandt det saaledes højst tiltrækkende at drage afsted som en af Carl den stores Jævninger paa Jagt efter en Krone, selv om han skulde løbe Fare for at finde et Fængsel eller Skafot. Jo tvivlsommere det heldige Udfald var, desto flere nye og pikante Eventyr var der Udsigt til. For øvrigt var det jo et eventyrligt Aarhundrede, han levede i, og han havde to saa glimrende Exempler at se op til som Wallenstein og Gustav Adolf. Guise kunde derfor ikke i Længden modstaa Fristelsen, og da han længe forgjæves havde ventet paa de Par Skibe, som Mazarin havde lovet, brød han pludselig over tvært. Han bedømte sine til-

kommende Undersaatter efter sig selv og var overbevist om, at jo mere han saaledes vovede, desto mere vilde Neapolitanerne sætte Pris paa ham; han kastede sig derfor i en lille Barke med sit Følge af sex Personer, sejlede i fuld Fart midt gjennem hele den spanske Eskadre uden at ænse dens Kugleregn og landede saaledes aldeles uventet i Neapels Havn.

Forvovenhed gjør altid et godt Indtryk paa den uoplyste Masse, og Guises Theatercoup kunde derfor ikke undlade at vinde de let bevægelige Neapolitanere for ham; men han havde derfor langt fra vundet Spil; Guise mødte lige fra sin Ankomst kun Skuffelser; Frankrig havde lovet ham en Flaade til Understøttelse, og nu var den ikke til Stede. Han havde gjort Regning paa de 4 Millioner Dukater, man havde konfiskeret for Adelen, og nu fandt han kun tomme Kasser og nedbrændte Paladser; i Stedet for en Armé fandt han endelig en Befolkning, der kun var begjærlig efter Plyndringer, men lige saa lidt i Stand til at kæmpe som til at lyde. For øvrigt er Neapolitanernes Fejghed saa temmelig bleven til et Ordsprog. Af de hundrede Tusinde indrullerede Mand vare i det højeste kun fem Tusinde bevæbnede, og der var baade Mangel paa Levnetsmidler og Amunition. I de spanske Forter var Manglen imidlertid endnu større end i Byen.

Den største Fare, der truede Guise, kom dog ikke fra Spanierne, men fra Annese, som var en fuldendt Slyngel og i Hertugen kun saa en Medbejler, hvem han tilsyneladende viste den største Forekommenhed, medens han under Haanden arbejdede paa hans Ødelæggelse. Man kan i Guises egne Memoirer læse de interessanteste Enkeltheder om hans Modtagelse hos Annese og om den første Nat, han tilbragte i Neapel. Masaniellos uværdige Efterfølger skælvede stadig for sit Liv og sit Bytte; han havde derfor søgt et Tilflugtssted i Klosteret del Carmines Taarn. Paa et Loftskammer, der blev hædret med Navn af Salen, maatte Guisernes Arving først dele Anneses Maaltid og senere, til sin store For-

færdelse, ogsaa hans smudsige Leje. Aftensmaaltidet blev anrettet af Anneses Hustru, der var klædt i Fløjel og pyntet med Hertuginden af Mantuas stjaalne Diamanter. Saaledes var den fornemme Eventyrers første Optræden paa denne fremmede Jordbund.

Den Gang Annese blev tvungen til at dele sin Magt med sin fremmede Kollega, havde han forbeholdt sig selv hele den civile Myndighed, havde altsaa bevaret det egentlige Herredømme over Folket, medens Prinsen kun havde faaet Anvisning paa de militaire Operationer. Der maatte heraf opstaa de pinligste Forviklinger mellem de to Mænd, som vare saa lidet skikkede til at komme ud af det med hinanden. Trods alle sine Anstrængelser kunde Guise hverken vinde noget Fremskridt over for Spanierne, som stadig holdt sig i Fæstningerne, eller hos Adelsmændene, der vare gunstig stemte mod Spanien, derfor holdt sig borte fra enhver Deltagelse i Oprøret og havde lejret sig i Aversa, fire Mil fra Neapel. Selv hos den lavere Befolkning, der dog var hans eneste Støtte, stødte han overalt paa Anneses hemmelige Modstand. Guise var en Aristokrat af Fødsel og Tilbøjeligheder; han kom derfor snart til den Erkjendelse, at i hans aristokratiske Aarhundrede vilde intet Oprør have nogen Udsigt til Held, naar ikke Folk og Adel vare enige om at holde Stand mod Kronen. Man maa dog yde Hertugen den Retfærdighed at indrømme, at hans første Forholdsregler baade kom til rette Tid og ikke vare blottede for sund Menneskeforstand. I sin vanskelige Stilling udfoldede han en større Kraft og Viljesstyrke, end man havde kunnet vente sig af ham. Hans første Omsorg gik saaledes ud paa at undertrykke al Plyndring, at gjenoprette, saa vidt det stod i hans Magt, Ordenen og Sikkerheden i Neapel samt Disciplinen i Hæren.

Da Guise ikke følte sig tilstrækkelig støttet af Folket, vilde han søge at støtte sig til Adelen. Han drog afsted til Aversa i Spidsen for 4-5,000 udvalgte Tropper for at under-

handle eller kæmpe, alt som det syntes ham mest belejligt. Han gjorde imidlertid snart den Opdagelse, at Spanierne altid vilde finde villige Redskaber i Adelen, naar de blot vilde lade denne tyrannisere sine Vasaller efter Forgodtbefindende. Adelsmændene undlode heller ikke at udtrykke deres Forundring over, at en Mand af saa høj Rang som Guise vilde gjøre saadant Pak den Ære at befale over dem. Guise maatte saaledes opgive ethvert Haab om at komme til nogen Forstaaelse med Adelsmændene og skyndte sig med at vende tilbage til Neapel.

Den franske Eskadres Ankomst var længe bleven forsinket ved Mazarins onde Vilje, men kastede endelig den 18de November 1647 Anker paa Neapels Red; den talte 30 franske og 3 portugisiske Fartøjer. Den hele Expedition var imidlertid aldeles ikke alvorlig ment; det var allerede klart nok af den Omstændighed, at man havde sat en Hertug af Richelieu, en skægløs Dreng paa 18 Aar, til Admiral. Man kan imidlertid forestille sig Neapolitanernes Henrykkelse ved at se Frankrigs Flag vaje Side om Side med det befriede Neapels. Deres saavel som Guises Forhaabninger bleve imidlertid skuffede; thi den franske Eskadre skulde kun indtage en iagttagende Stilling, men ikke slaas, og Kardinal Mazarins hemmelige Tanker lagde sig ogsaa snart for Dagen, da man saa, at Admiralen kun vilde underhandle med Annese. Guises Myndighed blev saaledes ogsaa undergravet af hans egne Landsmænd og Allierede; han selv blev rasende og brød løs i Fornærmelser mod den Regering, som nu forraadte ham efter først at have kastet ham ud i det farlige Foretagende.

De to Eskadrer, den spanske og franske, laa imidlertid endnu stadig lige over for hinanden. Franskmændenes pludselige Ankomst havde overrasket Spanierne; hvis hine derfor ufortøvet havde angrebet de fjendtlige Skibe, som vare spredte over hele Bugten, vilde de vistnok have kunnet tage eller bore dem alle i Sænk. Admiralen var imidlertid lammet af sine Instruxer, der forbøde ham at handle, og saaledes for-

spildtes en af de gunstige Lejligheder, som ikke komme igjen, naar man har ladet dem slippe sig af Hænderne. Man gav den spanske Admiral Tid til at samle sin Flaade, og i Stedet for et pludseligt og heldigt Overfald maatte Franskmændene nu indskrænke sig til en trykkende Uvirksomhed, medens de afventede Lejligheden til et Slag.

Guise var i Mellemtiden bragt til det yderste ved den Foragt, Mazarin lagde for Dagen mod ham; han slog derfor et dristigt Slag, søgte at gjenvække det gamle, indgroede Had mod Franskmændene og anklagede Annese for at ville udlevere de stærkeste Stillinger i Byen til dem. Saaledes satte han sin Medbejlers Afsættelse igjennem og lod sig udraabe til Doge for den neapolitanske Republik. Den nye Doge drog gjennem Gaderne under den ustadige Befolknings larmende Skrig; fra dette Øjeblik paatog han sig et kongeligt Væsen og spillede ikke længere den folkelige Høvding.

De to Flaader laa imidlertid stadig for Anker i Bugten ved Neapel, og begge lede stærk Mangel paa Levnetsmidler. Det var kommet til nogle ubetydelige Skjærmydsler, der tydelig nok røbede den franske Admirals ringe Lyst til at lade det komme til en alvorlig Afgjørelse; den 3dje Januar gik han igjen under Sejl efter næppe fjorten Dages Ophold ved Neapel. Guise var blind nok til at glæde sig over denne Adfærd, som skulde blive dødbringende for hans Sag. Det kunde ikke mere være tvivlsomt, at Frankrig jo lod Neapel i Stikken; Mazarin havde atter sat den neapolitanske Krone paa Philip IV's Hoved. Enten burde han nemlig ikke have ladet Guise tage afsted, eller ogsaa burde han have støttet ham, men under alle Omstændigheder burde Frankrig have gjort alt, hvad der stod i dets Magt, for at forhindre, at Spanierne, hvem man nylig havde besejret ved Rocroi (1643), atter satte sig fast i Neapel.

Et Øjeblik lod det til, at Skæbnen vilde tilsmile Guisernes Arving; Adelens lille Armé opløstes, og en Del af dens Soldater traadte i Guises Tjeneste; en af hans Officerer bemægtigede sig Aversa, hvor Adelen havde havt sit Hoved-

støttepunkt; endelig vare Spanierne nær ved at dø af Hunger i deres Klostre, som de havde omdannet til Fæstninger, og med et kraftigt Angreb vilde man have kunnet forjage dem. Men Don Juan udviste en Forsigtighed og Duelighed, som man ikke skulde have ventet sig af hans Alder, og han forstod med Dygtighed at holde Fjenden hen med Underhandlinger for at forhindre ham i at gaa angrebsvis til Værks. Saa længe Hertugen af Arcos imidlertid vedblev at være Vicekonge, var enhver Overenskomst en Umulighed. Don Juan samlede derfor alle Anførerne for det spanske Parti i et Krigsraad, og her vare alle af den Mening, at Vicekongen maatte finde sig i at nedlægge sin Magt. Arcos føjede sig efter disse Beslutninger og forlod Landet, belæsset med hele Befolkningens Forbandelser; indtil der kunde komme nye Ordrer fra Madrid, overtog Don Juan midlertidig at bestyre Vicekongens Embede.

Den nye Vicekonges første Handling var at tilbyde Oprørerne Fred og Tilgivelse, idet han kastede alle Fortidens Fejl over paa sin Forgænger. Disse Tilbud bleve vel ikke modtagne, men de gjorde dog et godt Indtryk paa Befolkningen. Annese havde gjenvundet en Del af sin Indflydelse samtidig med, at Guises Popularitet begyndte at gaa ned ad Bakke; nu udsaaede han Uenighed i Folkets Rækker, og en dødelig Kamp udbrød mellem de to Rivaler; begge to gjorde endog uheldige Attentater mod hinandens Liv. Denne Kamp var dog altfor ulige. Annese var af lave Kaar, han var født og baaren i Byen, og hans Tale gjorde derfor mere umiddelbart Indtryk paa Folkets Masse. Samtidig hermed stod Adelen i hemmelig Forstaaelse med ham, arbejdede paa at undergrave Guises Magt og paa at bringe Landet tilbage under spansk Herredømme. Hvad endelig Gejstligheden angik, tragtede den efter at forny det ældgamle Forhold til Pavestolen og at forvandle Landet til et romersk Len.

Guise følte saaledes Jordbunden svigte under sine Fødder og søgte forgjæves ved Grusomhed at styrke sin vak-

lende Myndighed; han opnaaede derved kun at vække Folkets Had mod sig, og Annese pustede trolig til Ilden. Han gjorde da atter omkring og søgte nu ved en eller anden glimrende Vaabendaad at vinde ny Folkegunst. Spanierne vare endnu Herrer over en Del af Byen, men en saadan Tingenes Tilstand var utaalelig, og Guise besluttede at sætte en Grænse herfor. Lige fra sin Tilbagekomt havde han uophørlig arbejdet paa at skabe sig en Armé, som han rekruterede blandt Banditerne, Landets eneste virkelige Milits. Han har selv beskrevet os denne Armés Udseende og ydre, prægtige Holdning. «En eneste Batallion af disse Banditer beløb sig til 3,500 Mand, alle smukke, behændige og vel skabte, alle mellem 30 til 40 Aar. Som Uniform bare de en Trøje af sort Læder med Fløjels Ærmer, Benklæder af skarlagensrødt Klæde, broderede med Guld, Silkestrømper og Klædes Huer med Sølv- og Guldbesætning; alle disse Rigdomme hidrørte fra de udplyndrede Klostre og Paladser. Enhver Soldat havde et Par Pistoler i sit Bælte og en to Fod lang Kniv ved sin Side». Ved en Mønstring, som Guise holdt over dem, talte han næsten 7,000 Mand af de prægtigst udstyrede Tropper, Neapel nogen Sinde havde bragt paa Benene.

Da Kampdagen imidlertid kom, blev Folket, som havde begyndt Kampen ved Daggry, drevet tilbage paa alle Punkter. Banditerne havde gjort Regning paa at plyndre, ikke paa at slaas; de vægrede sig derfor ogsaa ved at gaa paa og kastede sig ned paa Maven i Steden for at rykke frem. Fra denne Dag af var Hertugens Sag uden Redning tabt; Annese fik Mod ved sin Modstanders Uheld og lovede Don Juan at ville udlevere ham Byen ved den første den bedste Lejlighed.

I Mellemtiden kom der nye Instruxer fra Hoffet i Madrid. Som enhver svag Regent var Philip IV skinsyg paa sin Magt og vilde lede alt fra Madrid i Steden for at lade sine Undergivne friere Spillerum efter de for Haanden værende Omstændigheder. Man fandt ved Hoffet, at Don Juan var gaaet ud over sin Fuldmagt ved at afsætte Vicekongen og

indtage hans Plads. Skjønt man udsatte sig for yderligere at forværre Spaniens allerede noksom truede Sag, fratog man altsaa Don Juan den Stilling, han havde tilegnet sig og gav Arcos en Efterfølger i Grev Oñate, Spaniens Gesandt i Rom, der var haard og ubarmhjertig som en ægte Castilianer. Don Juan bøjede sig under den Svøbe, der tugtede ham, og gav sine Landsmænd et følgeværdigt Exempel: uden nogen Misundelse modtog han sin Efterfølger, stillede sig med al Ærlighed til hans Raadighed og gav sig sammen med ham til at arbejde paa at vinde det tabte Kongerige tilbage.

Guise blev stadig plaget af Ønsket om at vinde sin Folkeyndest tilbage og foretog derfor med 4,000 udvalgte Tropper et Tog mod Øen Nisida i den neapolitanske Bugt; han vilde der sikre sig en Havn for den franske Flaade, som havde lovet at komme tilbage. Det var en alvorlig Fejl; han havde ingen Sinde ret havt fast Fodfæste paa den italienske Grund, og den Fare, han nu udsatte sig for ved at forlade Byen, var, at han ikke mere vilde komme til at betræde den. En Ven skrev ogsaa disse Ord til ham: «Neapel har langt mere Betydning for Dem end den øde Klippe; kom hurtig tilbage, eller De er fortabt». Guise troede imidlertid heri kun at se en List af sine Fjender og holdt haardnakket fast ved sin første Beslutning. Den 6te April aabnede imidlertid Annese en Port for Spanierne, som nu uden Sværdslag trængte ind i Byen under Udraabene: «Fred! Fred! Ingen Skatter mere!»; man udbredte derhos, at det var Guise, som havde udleveret dem Byen. Neapel var snart ganske i Spaniens Magt; den letsindige Befolkning var henrykt ved denne Forandring og modtog med Glædesraab de samme Spaniere, som man ganske nylig havde villet hugge i Stumper og Stykker.

Guise fik først den uheldsvangre Efterretning, da det var for sent at modsætte sig den. Han skyndte sig at forlade Nisida og viste sig med sin lille Armé i Neapels Forstæder. Den Modtagelse, han fandt, viste ham imidlertid

tydelig, at hans Kongedømme var sin Ende nær. Han trak sig tilbage til Abruzzo; men hans Styrke blev Dag for Dag tyndere. Med hans Lykke forlode ogsaa hans Tilhængere ham den ene efter den anden. En spansk Troppeafdeling, som var sendt ud for at forfølge ham, gjorde ham sluttelig til Fange. Man indesluttede ham i Gaëtas Kastel, og der blev han, til Skam for Spanierne, behandlet paa den uværdigste Maade. Vicekongen nærede endog en kort Stund den Tanke at lade ham henrette; men Don Juan modsatte sig en saadan fejg Misbrug af Magten, og Guises Liv blev saaledes, takket være Prinsens Mellemkomst, skaanet. Efter to Maaneders Forløb kom der Ordre om at føre ham til Spanien. Der blev der atter Tale om at berøve ham Livet; men Philip IV var ikke den Mand, som vilde udgyde en værgeløs Fjendes Blod. Guise blev imidlertid indesluttet i Segovias Taarn, hvor han sad fangen i fire Aar. Til Mazarins Ære skal det dog siges, at han gjorde alvorlige, men uheldige Forsøg paa at befri ham. Til Grund for Spaniens Harme laa der Frygt; man havde følt, at alle de italienske Besiddelser havde hængt i en Traad; men frem for alt havde dette været Tilfældet med Neapel, den herligste af dem alle. I Segovia forkortede Guise sit kjedsommelige Fængsel med at skrive sine Memoirer, der ere en løjerlig Blanding af fransk Forfængelighed og spansk Hovmod. Han vilde vistnok være bleven i Fængsel til sin Dødsdag, hvis ikke Condé i et Anfald af ondt Lune mod Mazarin var bleven Forræder mod sit Fødeland og var gaaet til Spanien for, som man den Gang udtrykte sig, «at underhandle med Spanierne», hvad der vil sige det samme som at sælge sig til dem. Spanien turde ikke afslaa den berømte Feltherre nogen Begjæring, og saaledes satte han Guises Løsladelse igjennem. Hertugen kom endelig ud af sit Fængsel og overlevede endnu i tolv Aar sit Fangenskab.

Skæbnen havde talt sit sidste Ord; Guises korte og uheldige Felttog i Italien var endt, og Frankrig havde med

ham ogsaa mistet sit Fodfæste i Neapel. Mazarin kom for sent til Erkjendelse af sin Fejl og sendte en anden Flaade afsted under Prins Thomas af Savoiens Kommando. Det gaar imidlertid i Revolutioner som i Krigen; den forspildte Lejlighed kommer aldrig igjen, og denne forsinkede Demonstration med den franske Eskadre skaffede kun Vicekongen et Paaskud til at give sit Tyranni løse Tøjler. Annese blev hans første Offer. Han havde udleveret Neapel igjen til Spaniernes Aag og derved vist dem en af den Art Tjenester, man ikke tilgiver. Han blev nu anklaget for at staa i Forbindelse med Franskmændene, lagt paa Pinebænken og dømt til Døden; han taalte den dobbelte Mishandling med et Mod, man ikke havde ventet sig af ham.

Fra dette Øjeblik var der intet, som mere holdt Oñate tilbage fra at slaa ind paa den fuldstændigste Reaction. Da Vicekongen flyttede ind i det Palads, som Guise havde beboet, lagde han ogsaa Beslag paa alle hans Papirer. Til Trods for den lovede Amnesti undgik ingen Oñates fejge og sene Hævn. Alle og enhver, som blot havde staaet i en løselig Forbindelse med Guise, bleve udleverede til Bødlen, og Verden gjorde saaledes endnu en Gang til Overflod Bekjendtskab med, hvad spansk Mildhed har at sige. Annese havde maattet bøde for Vicekongens Had med sit Liv, Neapel maatte miste sin Frihed og sin Tilværelse som Folk og atter bøje sig endnu dybere under det Aag, som det nylig havde afrystet. Man paastaar, at Guise selv, i sin Harme over Neapolitanernes Forræderi, fra sit Fængsel skal have sendt Vicekongen en Liste paa alle de Navne, som han udpegede for Oñates Hævn, og at denne med Beredvillighed skal have afgjort denne sin Forgængers Gjæld. I de faa Aar, som Oñates Bestyrelse varede, omkom 18,000 Mennesker under Bøddeløxen; selv den frygtelige Alba kunde næsten vende sig af Misundelse i sin Grav!

Saaledes endte dette neapolitanske Oprør, der staar i en saa romantisk Modsætning til Historiens alvorlige Gang ved

sine to eventyrlige Helte, den neapolitanske Fisker og den store franske Herre. Den hele Bevægelse danner i øvrigt kun et løsrevet Blad i Spaniens Aarbøger, blev uden Følger og efterlod sig intet Spor. Den gjorde ikke Landets Hersker mere maadeholden og lettede ikke Slavernes Lænker. Den gik forbi som et ødelæggende, men kortvarigt Udbrud af Vesuv og efterlod sig ikke andre Spor end Blod og Ruiner.

F. Z.

Mark Twain.*)

Et amerikansk Kultur- og Literaturbillede fra vor Tid.

Frankrig har frembragt Rabelais, Voltaire, og Forfatteren til de »persiske Breve«; det staar næppe tilbage for noget andet Land i Retning af let, pikant Spøg og aandrig Munterhed; det har efter den almindelige Mening bragt Skjæmteriets fine Kunst til den højeste Grad af Fuldkommenhed; men det er ikke desto mindre sandt, at Humoret, der stammer fra den Aand, hvis sande Hjem er Frankrig, er i den Grad fremmed for Franskmændene, at de til Dato hverken have formaaet at oversætte Ordet eller definere Tingen.

Det er Vaklen mellem Smil og Taarer — det er Spøg hos en Mand, som midt under sin Spøg bevarer en alvorlig Mine —, saaledes er der sagt om denne Blanding af Begejstring og Melankoli, af Ynde og Voldsomhed, af Ondskab og Drømmeri, af Tvivlesyge og Ømhed, som giver Shakespeares og Byrons Geni, Sternes, Heines og Richters Talent en ganske ejendommelig Karakter. Humoret er som en Reflex af det menneskelige Liv, rigt paa pludselige og uforudsete Kontraster; det tager vor Indbildningskraft og vore Nerver med Storm, paa samme Tid som det udmatter dem temmelig hurtig, i det mindste naar der er Tale om fransk Indbildningskraft og franske Nerver.

---

*) Efter Revue des deux mondes.

I Grunden betragte Franskmændene hele denne Retning som barbarisk; de fornøje sig dog samtidig over dette Karneval af Ideer og Følelser, som viser os den pinlige Munterhed, den larmende Sørgmodighed og det filosofiske Lune, der sammenblander de smilende Taarer og det skibbrudne Smil, Fornuften og Karrikaturen i en næsten ængstelig Grad. Franskmændene føle mere Forbavselse end Beundring over Tendensen hos de nordiske Nationer til at ville fremkalde Gnisten ved Sammenstødet af de mest modsatte, de hinanden mest modsigende Elementer. Trods al den Aandrighed, som lægges for Dagen af Englands og Tysklands store Forfattere, forekommer Humoret dem dog snarere som en for de taagede Regioner ejendommelig Sygdom, end som en literair Egenskab. Det engelske i sit Væsen sørgelige Humor sammensnører Franskmandens Hjerte; Dybden i det tyske forekommer ham ofte tung og mørk. Under dette Synspunkt bliver det af Interesse at studere de amerikanske Humorister og konstatere de Omdannelser, som denne literaire Form har undergaaet i den nye Verden.

«The jumping frog» af Mark Twain bør nævnes først som et af de populaireste Stykker, næsten som en Typus for Genren. Det er ikke desto mindre temmelig vanskeligt at forstaa de Latterudbrud, den vakte «i Avstralien og i Indien, i New York og i London», de talrige Udgaver, den opnaaede, og Tillægsordet «uforlignelig», hvormed den engelske Presses Kritikere kappedes om at betegne den. Man vil kunne dømme derom efter den følgende Oversættelse, hvori vi saavidt mulig have stræbt at bevare Originalens skjæmtende Tone.

Grev de Calaveras springende Frø.

Efter Anmodning af en gammel Ven, som skrev mig til fra Østen, aflagde jeg en Visit hos Simon Wheeler, en snaksom og godhjertet Olding, for at spørge ham om nyt fra en Ven af min Ven, Leonidas W. Smiley, og jeg beretter her

Resultatet af dette Skridt. Jeg har en svag Mistanke om, at Leonidas W. Smiley er en Mythe; jeg troer ikke, at min Ven nogen Sinde har kjendt den omspurgte Person, men at han har tænkt ved sig selv, at, hvis jeg talte om ham til den gamle Wheeler, vilde det være det samme som at erindre denne Herre om den famøse Jim Smiley, og Følgen deraf vilde igjen være, at jeg vilde blive greben af en dræbende Kjedsomhed ved at skulle høre paa en lige saa lang og lige saa trættende som unyttig Røverhistorie. Hvis det var hans Plan, var han visselig heldig nok.

Jeg fandt Simon Wheeler i en behagelig Døs i et gammelt, forfaldent Værtshus i den forhenværende «Engle-Lejr». Jeg lagde Mærke til, at han var fed, skaldet og havde et vindende Udtryk af Blidhed og Enfold. Han vaagnede og bød mig Goddag. Jeg sagde ham, at en af mine Venner havde paalagt mig at søge Underretning hos ham angaaende en kjær Barndomsven ved Navn L. W. Smiley, den velærværdige L. W. Smiley, en ung, lutheransk Præst, der, saavidt han vidste, havde opholdt sig en Tid der i Lejren. Jeg tilføjede, at hvis Hr. Simon Wheeler kunde give mig nogen Oplysning ham angaaende, vilde jeg være ham uendelig forbunden. Simon Wheeler skød mig hen i et Hjørne, blokerede mig strax ved Hjælp af sin Stol, lod mig tage Plads og begyndte den monotone Fortælling, som følger. Der kom ikke et Smil over hans Ansigt, han rynkede ikke sine Øjenbryn eller forandrede Tonen en eneste Gang; hans Stemme forblev den samme fra den første Sætning uden at røbe Spor af Bevægelse; men gjennem hans uendelige Fortælling løb en Aare af Alvor og Oprigtighed, et aabenbart Bevis paa, at han — langt fra at forestille sig, at der var noget latterligt eller morsomt i Fortællingen — betragtede den som en alvorlig Materie og i sine to Helte beundrede Mænd af en sjælden Aandsoverlegenhed. Som jeg allerede har sagt, spurgte jeg ham, hvad han vidste om den velærværdige L. W. Smiley,

og han svarede mig, som følger. Jeg lod ham afvikle Knuden efter eget Tykke, uden at afbryde ham.

— «Der var engang her et Individ, kjendt under Navnet Jim Smiley; det var i Vinteren 49, maaske Foraaret 50, det erindrer jeg ikke saa nøje. Hvad der gjør, at jeg tror, at det var enten det ene eller det andet, er, at jeg erindrer mig, at den store Kanal ikke var færdig, da han ankom til Lejren for første Gang; men uomtvistelig var han det mest begjærlige Menneske efter Væddemaal, som man kunde tænke sig; han væddede om alt muligt, naar han kunde finde en Modstander, og kunde han ingen finde, saa gik han over til den modsatte Side. Alt, hvad der anstod den anden, anstod ogsaa ham. Under Forudsætning af, at han kunde faa et Væddemaal i Stand, var Smiley tilfreds. Og han havde et Held! Et uhørt Held: næsten altid vandt han. Det maa man lade ham; han var altid rede til at udsætte sig; man kunde ikke omtale den mindste Ting, uden at denne Galning tilbød at parere — ligegyldigt om hvilket — og stille sig, paa hvad Side man ønskede det, som jeg nylig sagde Dem. Var der Væddeløb, fandt man ham rig eller fattig, naar de vare tilende; skulde en Hundekamp finde Sted, gjorde han sin Indsats — ved Kattekampe, Hanekampe ligesaa! For Pokker! Hvis man havde set to Fugle paa et Gjærde, vilde han have tilbudt en at vædde med sig om, hvilken af dem der vilde flyve først, og havde der været meeting i Lejren, væddede han regelmæssigt med Sognepræsten Walkes, hvem han ansaa for at være den bedste Prædikant i Omegnen, og som virkelig ogsaa var det og en meget brav Mand tillige. Havde han mødt en Trælus spaserende paa sin Vej, kunde det godt være faldet ham ind at tilbyde Dem at vædde med ham om, at han skulde gaa, hvor som helst den vilde gaa, og havde De taget ham paa Ordet, vilde han min Tro have fulgt Trælusen til Mexico, om det skulde have været, uden at bekymre sig hverken om Vejlængde eller Tidsspilde.

Engang laa Sognepræst Walkers Kone syg i lang Tid; det saa næsten ud, som om hun ikke stod til at redde; men en Morgenstund ankommer Præsten, og Smiley spørger om, hvorledes hun har det, og han svarer, at det er betydelig bedre med hende, takket være den uendelige Barmhjertighed, saa meget bedre, at han haabede, at hun med Forsynets Bistand vilde komme sig, og saa svarer Smiley uden at tænke derover: «Jeg vædder to og en halv, at hun vil dø med det samme!»

Denne Smiley havde en Hoppe, som Gadedrengene kaldte: «Kvartérsklepperten», men kun for Spøg, forstaar De, fordi den i Grunden var hurtigere end som saa! Og han plejede at tjene Penge med dette Dyr, skjønt det var trangbrystigt, gik med Hanefjed og altid var belemret med Asthma, Kolik, Tæring eller noget lignende. Man pidskede den 2-300 Alen frem ved Afrejsen; men saa gik det ogsaa siden af sig selv; men altid endte den med at komme i Hede og Ophidselse, og den ankom, fjernede sig, forsvarede sig, fægtede med sine tynde Ben i Luften foran Hindringerne, idet den undertiden undgik dem, og foraarsagede med alt det mere Støv end nogen Hest, mere Støi især med sin Prusten og sin Snøften — krak! Den ankom da altid som Nr. 1 med et Hestehoveds Længde foran, saa nøjagtigt, at man kunde maale det. Han havde ogsaa en lille Buldog, at se til ikke 4 Skilling værd; man skulde have troet, at det at vædde mod den vilde have været ensbetydende med at gjøre sig uredelig Fortjeneste; i den Grad saa den simpel ud; men aldrig saasnart vare Indsatserne gjorte, før Hunden blev en ganske anden. Dens Underkjæbe begyndte at træde frem som Stævnen paa et Skib, Tænderne viste sig funklende som glødende Ovne, og en Hund kunde drille den, tirre den, bide den, kaste den 2-3 Gange over sin Skulder: André Jackson — det var Hundens Navn — fandt sig i det med Rolighed, som om den aldrig havde ventet sig andet, og naar saa Indsatserne imod den vare blevne fordoblede og atter fordoblede, greb

Jackson den anden Hund lige i Knæleddet paa det ene Bagben og slap den ikke mer — ikke at den bed den, forstaar De nok —, men Jackson vilde være bleven hængende ved sin Modstander, indtil man havde kastet Pungen i Luften, om den saa skulde have ventet et Aar.

Smiley vandt altid med dette Dyr; uheldigvis endte de med at dressere en Hund, som ingen Bagpoter havde, fordi man havde savet dem af, og da Sagerne vare bragte til det Punkt, Buldoggen vilde, og den deraf forledtes til at kaste sig over sit Yndlingsstykke, begreb den stakkels Hund øjeblikkelig, at man havde gjort sig lystig over den, og at den anden holdt den Stangen. De har aldrig set nogen Hund med saa nedslaaet og modløs en Mine; den gjorde aldeles ingen Anstrængelser for at vinde i Kampen og blev haardt rystet paa en saadan Maade, at den saa paa Smiley med en Mine, som om den vilde sige: «Mit Hjerte er knust, det er din Skyld! Hvorfor vilde Du ogsaa overgive mig til en Hund uden Bagpoter? Du vidste dog, at det er ved dem, jeg sejrer!» Derpaa hinkede den bort og lagde sig hen for at dø. O! Det var en god Hund, denne André Jackson, og den vilde have erhværvet sig et Navn, hvis den havde levet; thi der var Stof i den, den havde Geni, véd jeg, skjønt de store Lejligheder kom til at mangle den; men det er umuligt at antage om en Hund, der var i Stand til at slaas som Jackson, naar visse Omstændigheder vare givne, at den skulde have manglet Talent. Jeg bliver bedrøvet i Sindet, hver Gang jeg tænker paa dens sidste Kamp og det Udfald, den fik.

Nu vel! Denne Smiley opdrog Rotte-Terriers, Kamphaner, Katte og alt muligt andet, saa han altid var i Stand til at holde enhver Person Stangen, og at man aldrig havde Fred for hans Vædde-Mani. Han fangede engang en Frø, tog den hjem med sig, sigende, at han vilde tage sig af dens Opdragelse. De kan tro mig, om De vil; men i 3 Maaneder bestilte han ikke andet end at lære den at springe i en Baggaard til sit Hus. Og vist er det, at det lykkedes ham.

Han gav den et lille Rap bag paa, og umiddelbart der efter vilde De kunne se Frøen gjøre en Vending i Luften som en Pandekage paa Panden, slaa en Kuldbøtte, undertiden to, naar den var godt oplagt, og altid falde paa Benene igjen som en Kat. Han havde oplært Frøen i den Kunst at fange Fluer og øvede den stadig deri, saa godt, at en Flue — den maatte være saa langt borte, den vilde — var en fortabt Flue. Smiley plejede at sige, at det eneste, der manglede en Frø, var Opdragelse; at med Opdragelse kunde den gjøre næsten alting, og jeg tror det. Jeg har set ham sætte Daniel Webster paa Disken der — Daniel Webster var Navnet paa Frøen — og synge for den: «Fluer! Daniel, Fluer!» I samme Øjeblik sprang Daniel til, greb Fluen her paa Disken, hoppede atter ned paa Jorden og gav sig til at klø sig i Hovedet med sin Bagpote, som om den ikke havde fjerneste Ide om sin Overlegenhed. De har aldrig set en Frø med dens Begavelse være saa naturlig, saa beskeden. Og naar det gjaldt om at springe ganske ligefrem paa fladt Terrain, spændte den over et større Stykke end hvilket som helst Dyr af det Slags, som De nogen Sinde har kjendt. Fladt Spring var dens Styrke! Naar det gjaldt om det, forøgede Smiley Indsatserne i den Grad, at han ikke beholdt en Skilling tilbage. Det maa erkjendes, at Smiley var uhyre stolt af sin Frø, og han havde Ret dertil; thi Folk, som havde rejst, som havde set alt, sagde, at man højlig vilde krænke ham ved at sammenligne den med en anden; derfor bevarede Smiley ogsaa Daniel i en lille Æske med Glaslaag, som han undertiden tog med sig til Byen, naar Talen var om et eller andet Væddemaal.

En Dag standser et Individ, der var fremmed i Lejren, Smiley med hans Æske og spørger: «Hvad er dog det, De har presset der ned i?»

Smiley svarede med en ligegyldig Mine: «Det kunde være en Papegøje eller en Sisken; men det er ingen af Delene; det er ikke andet end en Frø».

Den Fremmede tager den, betragter den med Omhyggelighed, vender den fra den ene Side til den anden og siger; «Det er jo min Tro heller ikke andet! Hvad er den god til?»

«Aa», svarede Smiley, stadig med samme sorgløse Mine, «den er efter min Mening god til én Ting, den overgaar hvilken som helst af Grevskabet Calaveras Frøer i Springning».

Den Fremmede tager Æsken igjen, undersøger den atter langsomt og giver Smiley den, idet han med en bestemt Mine siger: «Ja, jeg kan ikke se, at den i noget som helst staar over enhver anden Frø».

— «Muligt, at De ikke kan se det», siger Smiley; «muligt, at De forstaar Dem paa Frøer; muligt, at De aldeles ingen Forstand har paa dem; muligt, at De har Erfaring i dette Kapitel, og muligt, at De kun er en Amatør. Hvorom alting er, jeg vædder 40 Dollars, at den i Springning vil overgaa hvilken som helst Frø i Grevskabet Calaveras!»

Den Fremmede reflekterede et Øjeblik og sagde derpaa i en bedrøvet Tone: «Jeg er kun en Fremmed her, jeg har ingen Frø, — men hvis jeg havde en, vilde jeg holde Paréen». — «Meget vel!» svarede Smiley. «Intet er lettere. Hvis De vil holde min Æske en Minut, skal jeg opsøge Dem en Frø».

Der staar altsaa den Fremmede og passer paa Æsken, sætter sine 40 Dollars mod Smileys og venter. Han venter temmelig længe, grundende i sin Ensomhed; forestil Dem nu, at han tager Daniel, aabner Munden paa den med Magt og med en Theske fylder Frøen med almindelige Hagl, fylder den indtil Hagen, og derpaa igjen sætter den paa Jorden. Mens dette gik for sig, vadede Smiley om i en Mose. Endelig griber han en Frø, bringer den Fremmede den og siger: «Nu, hvis De er færdig, vil De maaske sætte denne mod Daniel, med Forpoterne paa samme Linie, jeg skal give Signalet!» Derpaa tilføjer han: «En, to, tre! Spring!»

Han og den Fremmede give deres respektive Frøer et Knips bag paa, og den nye Frø giver sig til at hoppe, men Daniel rejser sig med Besværlighed, trækker paa Skuldrene, saaledes som en Franskmand! God til hvad? Den kunde ikke flytte sig af Stedet, var naglet til Jorden som en Ambolt, avancerede ikke mer, end som om den havde ligget for Anker.

Smiley blev overrasket og ærgerlig, men det faldt ham aldrig ind, at der var spillet ham et Puds.

Den Fremmede stikker Pengene i Lommen, gaar sin Vej og knipser til Afsked ad den stakkels Daniel, idet han slaar med Nakken og siger: »Nu! Jeg ser virkelig ikke, at denne Frø har det mindste forud for enhver anden!»

Smiley kløede sig længe i Hovedet, med Øjnene stivt fæstede paa Daniel, indtil han endelig sagde: »Jeg gad vide, hvad Pokker der er Skyld i, at dette Asen ikke har villet . . . . . Mon den skulde fejle noget? . . . . . Man skulde næsten tro, den var pustet op!»

Han griber Daniel i Halshuden, løfter den op og udbryder: »Ulvene fortære mig, om den ikke vejer sine 5 ℔!»

Han vender op og ned paa den, og der vælter et Par Haandfulde Hagl ud af det ulykkelige Dyr. Da Smiley saa, hvorledes Sagerne vare fat, blev han som rasende. Han sætter Frøen fra sig, iler efter den Fremmede, men for sent til at indhente ham; han saa ham aldrig senere og . . . .»

Paa dette Punkt i sin Fortælling hørte Simon Wheeler sit Navn nævne i Gaarden og løb ud for at se, hvad man vilde ham. Vendende sig om imod mig, siger han: »Bliv, hvor De er, Fremmede, og gjør Dem det bekvemt, jeg kommer strax igjen.»

Men, med Deres Tilladelse, jeg indsaa ikke, at Resten af Historien om denne driftige Vagabond, Jim Smiley, kunde bringe mig synderlig paa Spor efter den velærværdige Leonidas W. Smiley, hvorfor jeg for mit Vedkommende fjernede mig. I Døren mødte jeg den venlige Wheeler, som greb mig i

Knaphullet og sagde: «Nu vel! Denne Smiley havde en gul Ko, som var enøjet og aldeles uden Hale; den havde kun saadan en ganske lille Stump . . . .»

— «Hvad Pokker kommer Smiley og hans bedrøvelige Ko mig ved?» mumlede jeg høflig, og idet jeg bød den gamle Gentleman Farvel, overlod jeg ham til sig selv».

«The jumping frog» (den springende Frø) er kun den første af de korte Skidser, der fylde et helt Bind, men alle ere de prægede af samme uskyldige Munterhed: den Sorg, der opfylder Aurelia, hvis Trolovede vansires af Smaakopperne, ved sukcessive Begivenheder berøves sine Arme og Ben og endelig bliver skalperet af de vilde, saa hun tilsidst knap véd, hvad der er blevet tilbage af ham, som er værd at elske, — de daarlige Midler til at hæve en Forkølelse, — Historien om en Hest, som ikke vil gaa, — Beretningen om Cæsars Død lokaliseret, saaledes som en romersk Avis gjengav den paa selve Dødsdagen — alt er øst af samme joviale og kaade Kilde og animal spirits; alt dette er tilstrækkeligt til vidunderlig at more et ungt Folk, som aldeles ikke sætter nogen Pris paa at være blaseret.

Det er aabenbart, at Mark Twain vandt sin første Berømmelse i de nye Byer og bjergværksdrivende Egne i Californien. Bøgerne vare der ikke talrige; han har selv paa en spøgefuld Maade fortalt om, hvorledes man — i Mangel af bedre — lod en vis Ordbog passere fra den ene Lejr til den anden, og om, hvorledes den omsider kom tilbage til sin Ejermand, smudsket af de begjærlige Hænder, der havde gjort hverandre den stridig, uden at nogen havde havt Tid til at læse den. — Og hvorfra kom disse fordringsløse Fortællinger, bestemte for halvvilde Læsere?

Mr. Hingston, som i 1863 aflagde et Besøg hos den unge, amerikanske Humorist, har aandrig fortalt det. Han rejste fra San Francisco til Sierra Nevada paa en Aarstid, hvor de af Snevand opblødte Bjergveje vare ufremkommelige; det blev efter uhørte Vanskeligheder nødvendigt for ham at

standse i Placerville og vente der i hele to Maaneder paa Muligheden af at kunne fortsætte Rejsen i Diligence. Da han endelig naaede den kun nogle Maaneder gamle Virginia-City paa Skraaningen af Mount-Davidson og spurgte efter Samuel L. Clemens, der var bedre bekjendt under Pseudonymnavnet Mark Twain, henviste man ham til «the territorial enterprise's Bureau». «The territorial enterprise» er et meget godt redigeret Dagblad af store Dimensioner; det stiftedes paa en Tid, da de indianske Telte, der befolkede denne Ørken, næppe nok havde veget Pladsen for den sig fremtrængende By. Avis-Bureauet med sit Granit-Fundament og sin Jern-Façade afgiver den smukkeste Prydelse for Gaden C. I Stue-Etagen bemærkede Mr. Hingston en Drikkehal med Fortepiano og bag denne to fuldkomne Dampbogtrykkerpresser; paa 1ste Sal fandtes Mæglerkontorer for Mineaktier og et Lager af Spiritus; i 2den Etage laa andre Mægler- og juridiske Kontorer, og i 3die Etage Bladets Redaktions- og Administrationskontorer. Da Mark Twain hørte sit Navn nævne, udbrød han muntert: «Før denne Gentleman ind i min Hule! Det ædle Dyr opholder sig derinde!» — Mr. Hingston, der stededes for ham, giver os følgende Skildring af Forfatteren: «En ung, kraftig bygget Mand, med brunlig Teint, gult Haar, klare og funklende Øjne, frie og hjertelige Manerer, mere lignende en Minearbejder end en studeret Mand, i Stand til — hvad man strax kunde se paa ham — at spille sin Rolle i en Trætte og slaa et alvorligt Slag med samme Lethed, hvormed han udslyngede et lystigt Indfald, voldsom, tilfreds, af godt Humør, velvillig, ligefrem. — Husk paa, at man fra Bureauets Vinduer saa ud over en Ørken; at Indianerne vare lejrede i Kløfterne i en Afstand af ikke 10 Mile; at Byen var beboet af Minearbejdere, Eventyrere, schakrende Jøder, Spillere, kort sagt, af denne letbevægelige Befolkning, der er egen for de nye Territorier; De vil forstaa, at en Redaktør af et Dagblad paa et saadant Sted ikke arbejder med Handsker paa eller gjør sine Anmærkninger i Noticebøger

med forgyldt Snit. Mark Twain var ganske et Naturprodukt af dette vilde Land, paa én Gang en Tankens og en Handlingens Mand, Humorist og Arbejder, Momus med Silkehat og i Travaillestøvler».

Der er slaaende Ligheder mellem hans Arbejder og hans fysiske Person: Intet delikat eller fint, komplet Uvidenhed om Takt, om Smag, om alle de Egenskaber, der kun spire i en fremadskreden Civilisations Jordbund — til Gjengjæld en mageløs levende Indbildningskraft, en overvældende Energi, en naturlig, ærlig og sorgløs Munterhed, en spøgefuld Gemytlighed, en primitiv Kraft, en yderliggaaende Opfindelsesevne og en uforlignelig Originalitet i Stilen. Mark Twain ejer i højeste Grad den Aand, som hans Landsmænd kalde jolly, bluffy, funny, telling, queer, lutter uoversættelige Tillægsord; skjælmsk, komisk, lystig give kun en svag Ide derom. Denne uudtømmelige Begejstring mangler undertiden Lethed, — man maa ikke af Ale forlange Champagne-Skum — men den er aldrig tøjlesløs. Det er det agtværdige Hovedtræk hos alle de amerikanske Humorister; de have dyb Ærbødighed for Blufærdigheden; en ung Pige vilde uden Skade kunne læse disse overgivne Smaafortællinger, i Spidsen for hvilke Forfatteren med en Arrogance, der hos os forud vilde standse Latteren, skriver: «En Samling fortræffelige, vidunderlig morsomme Ting, der ville fremkalde et Smil selv paa de alvorligste Ansigter». Det mest umoralske, der findes deri, er Historien om «den ondskabsfulde lille Dreng, der aldrig blev straffet», en temmelig nærgaaende Kritik af disse protestantiske Andagtsbøger, disse kolde og kjedelige sundaybooks, der lære Børnene Dyden paa en Maade, saa de væmmes derved, — og det dristigste, der findes, er den Spøg, han driver med nogle Træk af Republikens store Helgen, Washingtons Liv. Det maa siges, at visse Sider af «the Eye-openers», «the Screamers», hvis store Ry forundrer os, kun have fuld Værd for dem, der tilbunds kjende de Misbrug, de angribe; man kan danne sig en Forestilling derom ved at læse

Anekdoten: «En behjertet Kvinde», en aandrig Afhandling over den Retfærdighed, man ydede i Californien i Emigrationens første Tider.

«Jeg sad, hvor De ser mig sidde her», siger Dommeren, «paa den selv samme Bænk. Vi dømte en stor Djævel af en spansk Bandit, der var anklaget for at have dræbt en smuk Mexikanerindes Mand. Det var en hed Sommerdag, skikket til at dovne i og af en uendelig Længde; Vidnerne vare trætte, ingen interesserede sig for Debatterne undtagen denne rasende Mexikanerinde. De véd, hvorledes disse Kvinder elske, og hvorledes de hade; denne havde elsket sin Mand af hele sit Hjerte, og nu blussede denne Kjærlighed op i Had, hvormed hendes Øjne overspyede Spanieren. Det var som funklende Lyn, der momentvis vakte mig selv. Jeg havde kastet min Frakke, laa med Benene op i Luften, badet i Sved; mellem Tænderne havde jeg en af disse Cigarer af Kaalblade, som San Franciscos Indvaanere ansaa for gode nok til os paa den Tid; Advokaterne havde ogsaa kastet deres Kjoler, dampede og blegnede af Anstrængelse, Vidnerne ligesaa, og ikke mindre Fangen. Tingen er, at en Mordsag ikke formaaede at vække nogen Interesse, da Kjendelsen: «Ikke skyldig» altid var given; thi enhver af Dommerne stolede paa, at de selv en skjønne Dag vilde blive behandlede paa samme Maade. Skjønt alle Beviser vare imod Spanieren, vidste vi, at vi ikke kunde domfælde ham uden at faa Udseende af at være arrogante og gjøre Uret mod største Parten af vort Samfunds Medlemmer; thi paa hin Tid existerede der hos os hverken Ekvipager eller Livreer, og den eneste Luxus, man tillod sig, var at holde hver sin egen lille Kirkegaard. Denne Kvinde havde nu imidlertid sat sig i Hovedet, at Spanieren burde hænges, og det var nok værd at se, hvorledes hun tilkastede ham et flammende Blik for derefter at vende det bedende mod mig og paa samme Maade søgte at læse sin Skæbne i de andre Dommeres Ansigter; derefter skjulte hun sit Hoved mellem sine Hænder, som om

hun havde opgivet Haabet, men rejste sig atter og antog det forrige Udtryk af feberagtig Uro; men da Juryen udtalte sit «Ikke skyldig», og jeg erklærede Fangen, at han var fri og følgelig kunde gaa, hvorhen han vilde, rejste Furien sig i sin fulde Højde, saa hun syntes saa stor som et Skib paa 64 Kanoner, og sagde: «Dommer! Er det Deres Alvor, at denne Mand, som uden Aarsag har dræbt min Ægtefælle lige for mine Øjne, lige for mine smaa Børns Øjne, ikke er skyldig, og at alt er gjort, hvad Retfærdigheden og Loven kan gjøre?»

Jeg svarede: «Det forholder sig saaledes». «Hvad tror De saa, hun gjorde? Hun vendte sig som en Tigerinde mod denne usle Spanier, der opslog en Haanlatter, og idet hun trak en Pistol frem fra sit Bryst, skød hun ham paa Stedet i hele Tribunalets Paasyn».

— «Det var en Kvinde med Hjertet paa det rette Sted», svarede jeg.

— «Ikke sandt!» udbrød Dommeren beundrende. «Jeg vilde for intet i Verden have undværet denne Scene. Jeg hævede øjeblikkelig Forsamlingen; vi toge atter vore Frakker paa, gik hen og foranstaltede en Subskription sat i Gang til Fordel for hende og hendes smaa, inden vi lode dem rejse til deres Venner hinsides Bjergene. O, det var en stolt Kvinde!»

Et andet Sted blive vi Vidne til et Karaktertræk, den griske Jagen efter ulovlig Vinding.

Den lille Johnny Greer har nylig fravristet den rivende Strøm det livløse Legeme af en Negerdreng, og Præsten berømmer med højtravende Ord denne heltemodige Daad foran den om Kisten forsamlede Skare. — «Er det sandt, at Du har gjort det?» spørger en Gadedreng, en af Johnny Greers Kammerater, ham ganske sagte.

— «Ja!»

— «Du har reddet denne Benrad, selv frelst ham?»

— «Ja!»

— «Nar! Og hvad har Du faaet for det?»

— «Intet!»

— «Hvad siger Du? (Med dyb Foragt). Véd Du, hvad jeg vilde have gjort i Dit Sted? Jeg vilde have ankret ham i Strømmen og sagt: 5 Dollars, Gentleman, eller De faar ikke Deres Neger!»

Tennessees Presse, i hvilken Revolveren spiller en større Rolle end Pennen, Banke-Aanderne, Assurancerne, hvormed man har drevet saa stort et Misbrug i Amerika, have ingen Interesse for os, ere i det mindste Biting os for; i Virkeligheden kunne vi kun kompetent bedømme Mark Twains Rejser.

I Foraaret 1867 blev en vidunderlig Fuldkommengjørelse af den sædvanlige Lystroute udtænkt i New York. En Dampbaad skulde i Løbet af Sommeren afgaa fra denne Bys Havn til Middelhavet og sukcessivt anløbe Kysterne af Spanien, Frankrig, Italien, Tyrkiet, Grækenland, Ægypten og Syrien og derpaa i Begyndelsen af Vinteren føre de rejsende tilbage til deres Fædreland, det hele for den moderate Pris af 1,250 Dollars (noget over 2,000 Rdl.).

Paa dette Tidspunkt var Mark Twains Berømmelse voxet; Redaktøren af Nevadas «territorial enterprise» boede i San Francisco og gjaldt for en af den nye californiske Literaturs Mestre. Han skrev sit allerede berømte Navn ved Siden af 3 protestantiske Præsters, 8 Doctorers, 16 Damers og flere Land- og Søofficerers, som udgjorde Passagerernes Gruppe, og i Begyndelsen af Juni lettede «Quaker-City» Anker. Fra denne Rejse skrive sig to Bind, «The Innocents abroad» (fra New York til Neapel) og «The New Pilgrims progress», som omfatter Vandringen i Grækenland, Syrien og det hellige Land. Det første især har Interesse for os. Hvilke Forestillinger om vort gamle Evropa vil dette Naturbarn, denne uskyldige, som han selv kalder sig, bringe hjem med sig? Der indskiber han sig, blottet for Forkundskaber, uden forudfattet Beslutning, uden nogen som helst af de Fordomme, som vi, saa at sige, indsuge med Modermælken, alene bestemt paa at ville se Tingene, som de ere, og rede til at

anvende hele sin Aand i sin Videbegjærligheds Tjeneste. Af Verden kjender han ikke andet end sit Fødelands af Arbejdernes Øxer skaanselløst udhulede Bjerge og dets store Landsbyer, hvis Borgere — med Pistolen i Haanden — alle ere lige; han vil sammenligne disse vordende Samfund med vore affældige Aristokratier, denne med en Guld-Kappe beklædte Natur med vore frugtbare Landskaber, disse Bygninger af Gaars Dato med vore historiske Ruiner, den Industri, hvis forbavsende Udvikling han har set, med de Kunster, han ikke kjender.

Nu vel! Det er værd at lægge Mærke til, at en Perser hos Montesquieu, en Huron hos Voltaire, ja, selv en simpel Peruaner hos Mdm. de Graffigny raisonnere langt grundigere over den evropæiske Civilisation, end en ægte Amerikaner fra San Francisco. Sagen er den, at det ikke er tilstrækkeligt at have Aand, ja selv naturlig Smag for at bedømme Kunstværker, for at danne sig en æsthetisk Mening. Intet erstatter Vanen. Hawthorne, der er et af de alsidigste, smukkeste og mest dannede Talenter, Amerika har frembragt, Hawthorne, der dog er knyttet til den gamle Verden ved sit dybe Kjendskab til Sjælens hemmelige Sygdomme, en sjelden Følsomhed, et aristokratisk Sindelag — Hawthorne er ikke længer sig selv, naar han taler til os om Italien; han nøler, han famler i sine ellers saa sikre og fine Domme; han tager fejl hvert Øjeblik. Hvilke Kjætterier maa da ikke en ung, literair Pionér fra det nye Amerika gjøre sig skyldig i, af lutter Ilterhed og instinktmæssig, en Demokrat, som han er, og praktisk, rede til at latterliggjøre alt, hvormed han ikke er fortrolig, og tilbøjelig til i sin levende, patriotiske Egenkjærlighed at saares af alt, der væsentlig afviger fra hans Fødelands Skikke? Han er enig med sig selv: Jernbanestationerne, de store Router, Boulevarderne, en gros Lagerne og Hallerne interessere ham mere end 100 uvurderlige Kunstgallerier, fordi han kan forstaa det første, men mangler Opdragelse, Erfaring, ethvert Udgangspunkt til at bedømme det

andet; men Naturskjønhederne finde i ham en følsom og intelligent Iagttager. Med sine lunefulde Indfald med Hensyn til Søsygen, Livet ombord, de uendelige Domino-Partier, Ballerne paa Dækket, Journalen, som enhver gjør Fordring paa at skrive, og de forskjellige Midler, som man kan bruge for at slaa Tiden ihjel paa en Sørejse, blander han saaledes Beskrivelser af Udsigterne til de azoriske Øer, Marokko og de spanske Kyster, som vise, at han til Overflod er i Besiddelse af det beskrivende Talent, der er temmelig sjeldent blandt hans Landsmænd.

Historien om de blaa, altfor smaa Handsker, som en smuk Handskemagerske i Gibraltar nøder ham paa ved sine Smigrerier, er et Udbrud af dette lystige Lune, som Forfatteren af «the jumping frog» gjerne vender mod sig selv.

«Jeg forlangte ikke Handskerne blaa, men hun forestillede mig, hvor godt det vilde tage sig ud paa en Haand som min. Denne Bemærkning rørte mig. Jeg kastede et stjaalent Blik til min Haand, og jeg véd ikke, hvoraf det kom, at den ikke syntes mig at have nogen slet Form. Idet jeg da gav mig til at prøve den venstre Handske, rødmede jeg en Smule; thi den var aabenbart altfor snæver, men hun trøstede mig med at sige: «O, den passer fuldkomment!», skjønt jeg følte, at hun løj. Jeg trak af alle Kræfter, — det var et trøstesløst Ardejde. Hun sagde til mig: «Jeg ser, De plejer at bruge Gedeskinds! Ja, mange Mennesker ere jo i Forlegenhed, naar de skulle have et Par nye Handsker, og vide ikke, hvilket Slags de skulle vælge».

Det var den sidste Kompliment, jeg havde belavet mig paa, da jeg i det højeste havde Erfaring i Retning af Hjorteskinds. En ny Anstrængelse, og jeg flængede Handsken nedenfor Tommelfingeren til midt ind i Haanden; men jeg bestræbte mig for at skjule denne Ulykke; hun var standhaftig i sine Komplimenter, og jeg var standhaftig i Beslutningen om at ville fortjene dem eller dø. — «A, De forstaar det!» (Det knagede i Overdelen af Handsken). «De ere

nøjagtig efter Deres Maal — Haanden er meget lille; hvis de gaa itu, skal Herren ikke betale dem!» (En gabende Aabning midt i). «Jeg ser ved første Øjekast, om man er vant til at bruge Gedeskindshandsker eller ikke, — der er en Ynde, som Vanen alene . . . . .» (Handsken sprak saa grundig, at der kun blev en sørgelig Ruin tilbage af den). Jeg følte mig altfor meget smigret til at kunne kaste den paa Disken foran denne Engel. Jeg var i Sved, ærgerlig, forvirret, men lykkelig. Kun hadede jeg mine Ledsagere formedelst den Interesse, de syntes at nære for Begivenheden; jeg kunde have ønsket dem langt borte; jeg følte en uendelig Foragt for mig selv, da jeg sagde: «Denne passer godt og ser elegant ud; jeg kan nok lide, at Handskerne ere lidt snævre. Nej, nej! Bryd Dem aldrig om det, Frue, gjør Dem ingen Ulejlighed; jeg trækker den anden paa ude paa Gaden — det er saa varmt herinde». — Det var virkelig varmt derinde; jeg erindrer mig ikke noget varmere Sted end det. Jeg betalte, og idet jeg fjernede mig med en udsøgt Hilsen, troede jeg i den unge Kones Øjne at skjelne et Glimt af tilbageholdt Spot; da jeg lidt senere gik der forbi igjen, lo hun ganske alene af, jeg véd ikke hvad. — «Ja, visselig», tænkte jeg, idet jeg fortrædelig interpellerede mig selv, «forstaar De Dem paa Gedeskind, ikke sandt, topmaalte Fæ?» Mine Venners Tavshed kjedede mig. Endelig udbryder Dan med en drømmende Mine: «Der findes Gentlemen, som ikke forstaa at trække et Par Handsker paa; for andre gaar det med en vidunderlig Lethed». Doctoren svarede, henvendende sig til Maanen, tror jeg: «Men det er altid let at se paa en Gentleman, om han plejer at bruge Handsker». — Efter et Øjebliks Tavshed begyndte Dan igjen sin Samtale med sig selv: «Der er en Ynde . . . . .» — «Nok derom, mine Drenge! I anse Jer for grumme aandrige, kan jeg begribe; jeg er ikke af Jeres Mening, og hvis I mæle et Ord om alt dette ombord, tilgiver jeg Jer det i Evighed aldrig; jeg har talt». De lode mig være i Fred; vi søgte altid Freden i rette

Tid for at forhindre det daarlige Humør fra at fordærve vore Fornøjelser.

Overfor mange andre evropæiske Vidundere er den stakkels Mark Twain lige saa ilde stedt som overfor Gedeskindshandskerne, og da han ikke har nogen Handskemagerske ved Haanden, der paa en aandrig Maade kan regne ham det til Ære, skjuler han sin Forlegenhed under en Ironi, der ofte rammer hen i Vejret.

Frankrig har just ikke Grund til at beklage sig over ham; han kalder det fra første Færd forhexet; han tror sig paa Dampens Vinger henflyttet til Midten af en Have. Ganske vist vander man daglig disse straalende Enge og slaar dem daglig; en Havekunstner vaager over Hækkernes Symmetri; Poplerne, som dele det henrivende Landskab i Kvadrater, der i Regelmæssighed ikke staa tilbage for Skakbrædtets, ere alle af samme Højde og samme Tykkelse; de hvide, lige og ensformige Promenader ere bestrøede med Sand og revne som Havegange. Hvorledes skulde man ellers ogsaa forklare sig saa megen Properhed, Orden og Symmetri?»

«Ja, det er det fornøjelige Land, man kalder Frankrig; det lader sig umuligt betegne bedre. Det synes, at home (Hjem) ikke har noget tilsvarende Udtryk i Frankrig. Nu vel! Har man Tingen paa saa yndigt et Sted, kan man sagtens undvære Navnet. Jeg har lagt Mærke til, at en Franskmand i Udlandet aldrig renoncerer paa en skjønne Dag at gjense sit Fædreland, og jeg undrer mig ikke længer derover».

I dette Land gaar alt efter en Snor som i et Urværk. For hvert tredje Menneske er der en, som bærer en eller anden Uniform, og hvad enten han er Marskal af Frankrig eller simpel Jernbanekonduktør, er han til enhver Tid rede til at svare paa Spørgsmaal med utrættelig Taalmodighed, rede til at ledsage Dem for at være vis paa, at De ikke farer vild. De kan ikke gaa ind i en Ventesal uden at fremvise den Billet, der giver Dem Ret dertil, og De kan

ikke gaa ud af den igjen, før Toget farer ind for Perronen. De er mellem Hænderne paa Special-Funktionærer, der med Iver studere Deres Velvære og Deres Interesser, i Steden for at bruge deres Talenter til at plage og tilrettevise Dem, hvad der ofte er en Hovedbeskjæftigelse for denne selvbehagelige Despot, som man i Amerika kalder en Togfører. Mark Twain overdriver endog vore Fortjenester; aldrig Jernbaneuheld, overalt den mest udsøgte Høflighed og faa saa smukke Byer som Tonnerre, Sens, Melun og de andre! Hvilken Ro og hvilken Orden paa Udskibningsstedet! Hvilken Forskjel paa Rejserne mellem Vestens Bjerge og paa Missourilinien! Mark Twain erindrer en af disse Rejser; 2,000 Miles Skumplen og Rumlen ved Dag og ved Nat, først over et umaadeligt Tæppe af Grønt, mere ensformigt og mere blidt end noget Hav, hvor Skyernes Skygge tegner Omrids, der staa i Forhold til denne Uendelighed. 6 Mustanger føre Diligencen fremad med al mulig Hurtighed, uden at Pidsken, som smælder om Ørene paa dem, nogensinde rører ved dem; ovenpaa Vognen ligge de Rejsende drømmende udstrakte med Piben i Munden; og hvilke smukke Drømme, inspirerede af de lyse Udsigter til en Verden, som ikke kjender nogen anden Herre end den forbifarende, der nyder Godt deraf! Efter Prairierne følge endnu goldere Ørkener. Af Byer, Domkirker eller Fæstninger findes der ganske vist ingen; men de evige Klipper staa som deres Repræsentanter og gjengive efter en kolossal Maalestok de af Menneskehaand opførte Monumenter; denne overmenneskelige Arkitektur funkler — indhyllet af Solens Purpur — midt imellem Bjergtinder, hvor Sneen aldrig smælter. Byerne kjende ikke anden Lyd end den under de Rejsendes Fødder buldrende Torden, medens de stormfulde Skyer i disse vilde Regioner pidske ham i Ansigtet som lige saa mange Standarter i Pjalter.

Læg Mærke til det urigtige i Opfattelsen! Dette fornøjelige Frankrig, der saaledes er placeret ved Siden af det mindre fornøjelige, men mere storslaaede Californien, ser sig

pludselig under den Regn af Komplimenter, hvormed man overvælder det, reduceret til et Nürnberger-Legetøjs Dimensioner. Imidlertid! Mark Twain er næppe ankommen til Paris, før han nødes til at indrømme, at han ikke har set noget, der taaler Sammenligning med de regelmæssig anlagte, hvide Husrækker med deres lige saa regelmæssig anbragte Rækker af Reflectionsspejle, med Juvelerbutikerne, hvor Guldet ligger for sig og Galanterivarerne for sig, skjønt det ene meget vel lod sig forvexle med det andet, — hvad de Franskmænd dog ere for nogle ærlige Folk! — med Boulogneskoven og dens Ekvipager! Se, det er alt! Af Notre-Dame Kirken bemærker han i Grunden ikke andet end Reliquierne, der synes ham latterlige; han dvæler en Smule kortere derved end ved Lighuset; Louvres Mesterværker tjene ham som Paaskud til at deklamere mod den lave Tilbedelse af Kunstnerne, der have prostitueret deres Geni i den Grad, at de have placeret de skjændigste, mandlige og kvindelige Tyranner paa Skyerne i en Apotheose. Han skjænker Julisøjlen større Opmærksomhed, end den fortjener, for at kunne forbande det Sted, der indtoges af Bastillen. De militaire Revuer interesserede ham; det er ved en Revue, at han første Gang ser Napoleon III og hans Gjæst Sultanen. I en Demokrats Øjne repræsenterer denne sidste naturligvis Uvidenheden, Overtroen, Fuldblodsdespotismen, og hvad den anden angaar, da bruger han om ham det 19de Aarhundredes levende Udtryk: en ophøjet Parvenu; lad os høre den amerikanske Humorists egne Ord, som Begivenhederne have paataget sig at fortolke paa deres Vis.

«Man har spottet ham, kaldt ham Bastard, medens han rolig forfulgte en tilsyneladende uudførlig Kimære. Man har gjort ham landflygtig; i Landflygtigheden have hans Drømme fulgt ham; Amerika har han gjennemstrejfet til Fods, og nu sidder han paa en Trone! Han vidste, han vilde komme til at beklæde denne Trone; hverken Fiaskoet i Strassburg eller hans Fangenskab i Ham have formaaet at berøve ham Mo-

det; det er Energiens, Udholdenhedens, Foretagelsesaandens Genialitet. Det er ham, der tilraaber Evropa sit: fremad! Han har tildels ombygget Paris, han har ombygget næsten alle Byerne i sine Stater . . . . .»

I sin Beundring for Stenhusene er den californiske Borger — hvad han saa end siger — ikke langt fra at tilgive sin Helt den mexikanske Krig. At Frankrig kan trænge til Frihed, synes han ikke at ville indrømme, — dette Gode forbeholdes Amerika; Napoleon III har givet Frankrig alt, hvad der behøves for et Folk, der har saa liden Interesse for sine politiske Affairer, nemlig Sikkerheden. Intetsteds er Livet og Ejendommen bedre beskyttet end i Frankrig. For øvrigt har «denne lille Mand med de tilspidsede Knebelsbarter, det visne og uigjennemtrængelige Ansigt, de halvtlukkede, listige Øjne» en «selfreliance, craft og endurance», der gjøre ham til en stor Spekulant, en ufortrøden Eventyrer, en «american fellow». Hvad der trøster Mark Twain en Smule for Paris's arkitektoniske Overlegenhed over Byerne i Sierra Nevada, er Mangelen af Gasbelysning og Sæbe i Hotelværelserne. Han skynder sig med deraf at drage den Slutning, at vi aldeles mangle Begreb om Properhed. Paa Grund af, at en Barber har raget ham, omtrent som man i hans Fødeland skalperer, underretter han Californien om, at der ikke existerer en Haand i Frankrig og endnu mindre i Italien, der er dulig nok til uden Blodsudgydelse at fælde denne Urskov, en Nevada-Borgers Skæg. De Forlegenheder, en Uldparyk, hvoraf han øjensynlig er stolt, foraarsager ham, afføde komiske Scener hele Fortællingen igjennem. Han tilstaar sine Vildfarelser i Henseende til den franske Munterhed; han havde troet, at Franskmændene altid vare parate til at le ret højt; han dømmer vor Moralitet efter Mabilles Sæder. Som Heinrich Heine har han skyndt sig med at opsøge Grisetten, hvem han tilbeder i Tillid til Romanerne; men Heine træffer Gjenstanden for sin Søgen og vedbliver at tilbede den: existerede Grisetten ikke, saa opfandt hans Begejstring og gode Vilje

hende, medens Mimi Pinson i sin Vanslægtethed er Gjenstand for de strængeste Anathemaer og de grusomste Spotterier fra Mark Twains Side. For Resten finder han de franske Damer temmelig simple, med store Fødder, store Hænder og Opstoppernæser; de smukkeste blandt dem ere Amerikanerinder.

For at undskylde saa mange og saa grove Bommerter ville vi dog tilføje, at Mark Twain ikke har set Paris, der i den store Udstillings Tid kun var et umaadeligt Karavanserai. Til Gjengjæld er han bleven blændet af de mægtige Springvand og tilklippede Trægrupper i Versailles, Monumenter paa deres Vis. Vi skulde visselig ikke finde noget at sige herimod, hvis han ikke i en glimrende Skildring af Ludvig XV's letfærdige Hof laante Mdme de Maintenon en Dubarrys Karakter. Maaske han, naar alt kommer til alt, forvexler dem med hinanden, som han forvexler Raphael og Rubens, Katharina og Maria de Medicis. Hvor Mark Twains Rejseindtryk illustreres med historiske Erindringer, ere de meget morsommere, end Forfatteren selv aner. Paa Slottet If beser han Monte-Christos Fængsel med samme Interesse som Jernmaskens; paa père Lachaises Kirkegaard deklamerer han mod Abeilards Umoralitet, paa samme Maade som Petrarcas Sonetter i det ambrosianske Bibliothek indgyde ham en pludselig Sympathi for «Lauras Mand».

Det er Humoristernes Ret at være extravagante! Dog maa den sunde Fornuft, skjønt omhyggelig skjult, skinne gjennem Paradoxet. I selve det Øjeblik, hvor Heinrich Heine — man kan ikke ofte nok nævne denne Mester, naar Talen er om Humor — leger sin letsindigste Leg med de olympiske Guder, føle vi, at hvor ivrig, hvor ofte, hvor længe han end travesterer Venus som Kamelia - Dame, ligger hans Sjæl dog — til Trods for hans Tunges Bespottelser — paa Knæ i from Henrykkelse for den Miloske Statue. Hos Mark Twain derimod forarges Protestanten over den hedenske Kultus af det sønderslaaede Marmor, Demokraten

frakjender Middelalderen al Poesi. — I Italien og Grækenland bliver han ligefrem urimelig. Uden Tvivl ere hans Øjne ikke ufølsomme for den barokke og antiklassiske Storhed i Stilen i Genuas Paladser. Den store, med Gondoler oversaaede Kanal i Venedig, de dristige Forsiringer paa Domkirken i Milano, Bugten ved Napoli, set fra Eremitagen, Parthenon i skinnende Maanebelysning behage ham som lige saa mange Effekt-Dekorationer; men aldrig vil han tilgive de store Mestre, hverken at de have ladet sig protegere af Monarkerne, eller at de have malet intetsigende Madonnaer eller hæslige Martyrer i Stedet for at udødeliggjøre Scener som f. Ex. denne: Christopher Columbus, hjemvendende i Lænker fra Opdagelsen af en Verden. — Og hvilken Skandale at se de medicæiske Graves Pragt i selve Hjertet af et Land af Tiggere!

Intet er saa foragteligt i en Amerikaners Øjne som Fattigdom; absolut forkastelig bliver den, naar den bevarer de fornemme Sæder, og Mark Twain foragter og afskyer da ogsaa Italien; han ser det paa en Bankerots Skraaplan og begriber ikke, at man ikke har den lykkelige Inspiration at kaste sine Kunstværker i det offentlige Skatkammer. Hvad der i Rom forbavser ham mest, er, at man lever i fuldstændig Afgudsdyrkelse, tilbedende for det første Guds Moder, for det andet den evige Fader, for det tredje St. Peder, dernæst 12 eller 15 Paver og kronede Martyrer og endelig Jesus Kristus, men stadig i Form af «baby». Gallerierne i Vaticanet foraarsagede ham en smertelig Hovedsvimmel, som for Resten alle Rejsende have følt før ham, der ville se en Mængde Malerier i kort Tid. Naar «Transfigurationen» har noget Fortrin i hans Øjne, er det hovedsagelig, fordi Maleriet indtager en Sal for sig. De storartede Ruiner af Coloseum gjennemtrænge ham med Følelsen af Amerikas Overlegenhed, der straffer sine Forbrydere ved at tvinge dem til at arbejde til Statens Gavn, fremfor det gamle Rom, som af de Straffe,

det paalagde, ikke vidste at drage anden Fordel end den flygtige Fornøjelse af et Skuespil.

Allerede længe har man været enig om, at det bedste Middel til at lære en Person at kjende er at rejse med ham. Nu vel! I Løbet af denne Rejse i Selskab med Mark Twain opdage vi ved Siden af hans tilsyneladende Godmodighed og Naivetet Mangler, som man aldrig skulde have anet. Vi sagde, at han ikke mødte med nogen forudfattet Beslutning. Han har i højeste Grad den — ikke at forundres over noget, en Egenskab, han i øvrigt deler med alle vilde; han tilstaar selv, at det er en af hans største Fornøjelser at bringe Ciceronerne til Fortvivlelse ved sin Ligegyldighed og sin Stupiditet. Desuden er han afgjort misundelig; ved hvert Skridt er han nødt til at erkjende det. — «Jeg misunder Evropæerne», siger han, «at de hvile sig saa ofte. Det evropæiske Livs Hovedynde er Otiet; i Amerika have vi altid Hastværk; naar Dagens Arbejde er til Ende, kunne vi ikke adsprede os, som Evropæerne gjøre, idet de nyde deres Is eller andre behagelige Drikke, lytte til Musikens Toner, gaa tidlig til Sengs og sove godt. Om Natten tænke vi paa vore Tab, vor Gevinst; vi tage vore Forretninger med os i Sengen; vi fortære os selv med Bekymringer og Spekulationer; vi ere gamle, naar en Evropæer endnu er i sin mest blomstrende Alder. Vi unde os aldrig Rast; vi behandle os selv slettere, end vi vilde behandle et Stykke Jord, der hviler sig efter at have produceret, eller de livløse Brugsgjenstande, der ved Lejlighed sættes til Side for at kunne vare desto længere. Vi have aldrig Medlidenhed med os selv. Hvilket kraftigt Folk, hvilken Nation af Tænkere vilde vi ikke blive, hvis vi af og til undte os nogle Minuters Hvile!» —

Han misunder Kjenderne deres Beundring, hvis den er oprigtig, deres Henrykkelse, hvis det er Henrykkelse, foran de Malerier, der efter hans Mening endog ere uforstaaelige, som f. Ex. Leonardo da Vincis «Nadver». For ham er Kunstkjenderen som en Mand, der foran gamle, ormstukne Træstammer vilde ud-

raabe: Hvilken prægtig Skov! eller foran en gammel, rynket Kvinde vilde udbryde: Hvilken uforlignelig Skjønhed! Han er opbragt over Lago di Comos Berømthed, da den i Gjennemsigtighed dog staar langt tilbage for Tahoe-Søen, hvor man kan tælle Forellens Skjæl i en Dybde af 180 Fod. Han forsikrer med Vrede, at alle en amerikansk Bys Kirker tilsammen ikke vilde kunne kjøbe saa mange Pjalterier, som der ejes blot af en af Italiens hundrede Domkirker. Det er sandt, tilføjer han — og denne Bitterhed er et Bevis mere paa hans Ærgrelse — at for hver Tigger i Amerika vil Italien kunne opvise hundrede med en tilsvarende Mængde af Pjalter og Usselhed. Pompeji vækker hans Uvilje paa Grund af, at der endnu er tilstrækkeligt tilbage af den, til at vi kunne danne os en Mening om Byens Historie og dens Sæder indtil mindste Details. Hvis Lavaen fra en Vulkan begravede en amerikansk By, hvad vilde man i saa Fald finde under den stivnede Aske? Næppe en eneste Ruin af Betydning.

Vi skulde gjerne tilgive ham hans patriotiske Egenkjærlighed, der saa ofte saares ved Evropæernes Uvidenhed, især om alt, hvad der angaar den nye Verden, forudsat at denne Stolthed var uden Blanding med personlig Forfængelighed; men hvoraf kommer det, at Mark Twain, der er saa stræng mod de stakkels Tyrker, næsten ikke finder det ringeste at kritisere i Rusland, hvor Absolutismen dog ikke har ophørt at blomstre? Ja, vi behøve ikke at gaa ret langt for at finde Grunden til denne Overbærenhed! Czaren har givet vore vilde Republikanere Avdiens; Kejserinden og Storfyrstinde Marie have talt Engelsk med dem; de ere blevne førte omkring i Yalta-Paladset af Kejseren selv, ere blevne indbudne til at besøge Arveprinsens og Storfyrst Michaels Paladser i Omegnen, have spist Frokost med Hertuger, Fyrster, Admiraler, Æresdamer, og det spores, at Yalta hos de rejsende vækker en øm Erindring om deres Sørejser, at Storfyrstens Te er den bedst mulige og Fyrstindernes Toiletter paa én

Gang de naturligste og eleganteste. Mark Twain finder ikke længer Kejserne saa afskyelige; man føler, at han særlig er optaget af Tanken om maaske ikke i tilstrækkelig Grad at have lagt Hofmanerer for Dagen. «Et tungt Ansvar hvilede paa os; thi vi repræsenterede ikke Regeringen, men det amerikanske Folk, og vi burde gjøre vort bedste for at holde os i Højde med vor Mission. Paa den anden Side indsaa den kejserlige Familie uden Tvivl, at den ved at modtage os paa denne Maade bevidnede det amerikanske Folk større direkte Agtelse end ved at lade det regne med Ordener og Hædersbevisninger over en Deling befuldmægtigede Ministre, og den søgte derfor at præge Begivenheden med saa megen Velvilje og Hjertelighed som mulig. Vi toge alt saa mod de Opmærksomheder, hvormed man overvældede os, som noget, der faldt af sig selv; men vi nægte ikke, at vi følte os personlig smigrede ved at se os behandlede som Repræsentanter for en stor Nation». Han erklærer smilende, at han den næste Dag har modtaget ombord Fyrst Dolgoruki, Baron Wrangel og andre høje besøgende med en vis værdig Kulde, da han jo nu var bleven vant til fortrolig Omgang med langt højere stillede, og han gjør sig lystig over sin egen Forfængelighed; det er for Resten det bedste, han kan gjøre; thi at skjule den vilde næppe lykkes for ham.

Orientens drømmende Poesi falder aldeles ikke i denne positive Aands Smag. Mark Twain ønsker Tyrkiet den Skjæbne at blive tilintetgjort af hans Ven, Czaren; men i Palæstina — med den hellige Bog i Haanden — begynder han, som han siger, at føle sig «at home». Udrustet med denne bibelske Lærdom, vi kunde næsten sige: med dette bibelske Pedanteri, der er ejendommeligt for dem, der bekjende sig til hans Religion, leverer han en paa én Gang behagelig og alvorlig Rejsebeskrivelse, hvori den Ærbødighedsfølelse, for hvilken man hidtil maatte anse ham for blottet, lægger sig for Dagen paa en højst mærkværdig Maade. Der er Temaer, med hvilke selv den dristigste amerikanske Humorist aldrig spøger.

Fortjener nu «the pleasure trip on the continent» i sin Helhed det Held, den nyder? Til Trods for den Overbærenhed, vi maa have med en Fremmeds Domme, idet vi kunne tænke os, at de iblandt os, der have besøgt Amerika, uden Tvivl under Indflydelsen af Fordomme, der ere lige saa farlige som Uvidenheden, ere faldne i lignende Vildfarelser; til Trods for den Aand, der funkler i mange af Bladene, bør det siges, at denne Rejse staar langt under de mindre berømte Exkursioner af samme Forfatter i hans eget Land. Han har ikke Albuerne fri, han er ikke saa meget sig selv med de energiske Instinkter, der bære ham over Vanskelighederne og Eventyrene med Udbrud af sprudlende Munterhed midt under de frygteligste Omstændigheder, som i dette «far-west», hvor han med Smil paa Læben baner sig en knudret Vej mellem Banditerne og Indianerne, Ørknerne og Ismarkerne, idet han snart haandterer Revolveren, snart Minearbejderens Værktøj, for endelig efter at have svunget Øxen og afrystet Byrden at gribe Journalistens Pen med en ikke mindre kraftig Haand. Byer som Virginia-City stemme hundrede Gange bedre overens med hans Pionnértilbøjelighed end vore evropæiske, feudale og gotiske Hovedstæder, faldne Dronninger undertiden, der udvikle sig i deres Enkestand med en tavs Majestæt, som de indviede alene kunne forstaa.

Det, han savner, er Larmen, Bevægelsen, det industrielle og animalske Liv i Gaderne, der spærres af saa lange Række Vaggoner med Sandsten og belæssede Arbejdsvogne, at man undertiden nødes til at vente en halv Time, inden man kan overskride Hovedpassagen, — og de hurtige, lette Konstruktioner af Træ eller Sten, der rejse sig i et Øjeblik under Navn af Banker, Hoteller, Theatre, Fængsler, Klubber, Kaféer, Spillehuse, — og de evindelige Klammerier, som det aldrig vil lykkes Politiet at forhindre, hvor stærkt det saa end bliver. Alt dette bidrager til at holde en Mands Energi vaagen; thi det er nødvendigt at forsvare sig, og Faren bi-

drager til Vækkelsen af disse «flush-times», hvor Guldet er næsten ligesaa almindeligt som Støvet.

Deraf kommer det, at man næsten aldrig møder et bedrøvet Ansigt; man finder tvært imod Glæden overalt, en gridsk, kraftig, feberagtig Glæde, som forraader en Ærgjærrighed, der er i Færd med at tilfredsstilles. Byen ligger paa en saa stejl Skraaning (7,200 Fod over Havets Overflade), at hver Gade danner en Terrasse for sig, skilt fra den nedenunder liggende ved en Stigning af 40—50 Fod. En Malmaare gjennemskærer Byen fra Nord til Syd paa en saadan Maade, at Bulderet af et evindeligt Arbejde dominerer alle de andre. Den ene af Minerne beskæftiger for sig alene 675 Arbejdere, hver lønnet med 4—6 Dollars daglig. Af dens 15—18,000 Indbyggere tumler den ene Halvdel sig i travl og vindskibelig Færden i Gaderne, den anden skjuler sig som et Folk af Myrer i Tunnelerne og Schakterne, som ligge under disse samme Gader. Mark Twain elsker Explosionen, der giver Gjenlyd fra Dybet, fra Jordens Indvolde og bringer hans Stol til at skjælve, medens han skriver.

Saadan er Virginia-City i sin Morgenrøde! Hvad vil den blive til med Tiden? Maaske vil den en skjøn Dag rangere mellem Hovedbyerne San Francisco, Sacramento, Stockton, Marysville, der i Luxus ikke give New York noget efter, hvad der gjør, at Mark Twain gjerne finder dem «old-fashioned»; maaske vil den forsvinde af den sønderrevne Jordbund, efterspurgt fra alle Sider og omsider forarmet, som i sin Tid den By i Sacramento-Dalen forsvandt, hvorom han fortæller en kuriøs Historie; — den blomstrede for femten Aar siden, og nu er der ikke Spor af den tilbage. «Ikke en Sjæl, ikke et Hus, ikke en Sten! Man vilde ikke tro, at den havde sine Journaler, sine Assuranceselskaber, sin frivillige Milits, sin Bank, sine Hoteller, sine Spillehuse, fyldte med Tobaksrøg og skjæggede Mænd af enhver Nation og enhver Farve samlede omkring Borde, hvor der ophobedes mere Guldstøv paa én Nat, end der behøvedes til at bestride et

tysk Fyrstendømmes Udgifter. Man vilde ikke tro, at den nogen Sinde havde rummet saa meget Arbejde, saa megen Munterhed og Musik i Forbindelse med saa mange Fester, Kampe og Mord. Der var næsten hver Morgen før Frokost Vidneforhør i Anledning af Knivstik eller Pistolskud; endelig manglede man intet af, hvad der tjener til at forskjønne Tilværelsen, af hvad der bidrager til en haabefuld, ung Bys Lykke, og nu er der kun en sørgelig Tavshed tilbage. Beboerne ere rejste bort, Husene ere forsvundne, man har glemt alt indtil Navnet paa dette Sted. I intet andet Land i Nutiden er en By død saa hurtig og saa fuldstændig som i disse gamle Mineregioner».

Befolkningen i disse første kaliforniske Etablissementer maatte det være interessant at iagttage; Verden har aldrig set og vil rimeligvis aldrig oftere faa at se noget lignende. Tænk Dem f. Ex. en Hob af et Par Hundrede unge Mænd, af et Par Hundrede uforfærdede Athleter, overstrømmende af Kraft og Dristighed, kongelig begavede med alt, hvad der danner en Mand, ingen Oldinger, ingen Børn, intet uden Kæmper, der efter eget Godtbefindende havde taget et øde Lands uhyre Ensomheder i Besiddelse og der opførte Orgier i Guld, Blod, Whisky og Fandangoer, saa lykkelige som et stærkt og frit Væsen, der giver sine tøjlesløseste Instinkter frit Spillerum, kan være det. Guldgraveren hentede sig daglig fra 100 til 1,000 Dollars fra sit Leje, og naar saa Spillebordets Helvedaander hjalp til, besad han den næste Dag ikke saa meget som en Sou. Kammeraterne havde her deres Kjøkken, reparerede selv deres Klæder, vaskede deres blaa Skjorter, og naar en Mand vilde slaas, behøvede han kun at vise sig i hvid Skjorte, man trakterede ham efter hans Smag, thi disse Titaner hadede alt Aristokrati. Det var et enestaaende Samfund; Mænd, intet uden Mænd ..... de vilde have ilet til i Masse alene for at faa en Kvinde at se i Afstand. Veteranerne i en af Lejrene fortælle, at det Rygte en Morgenstund gik, at en Kvinde var ankommen. Man

havde set hendes hvide Kjole paa en aaben Vogn, der kom fra de store Sletter. Alle styrtede de hen imod det betegnede Sted; et langt Hurra rystede Luften, da Kjolen viste sig flagrende for Vinden, men en Emigrant af det mandlige Kjøn var alene synlig; Guldgraverne tilraabte ham: «Lad hende stige ned!» Han svarede: «Det er min Kone, mine Herrer, hun er syg, vi ere blevne bestjaalne for vore Penge, vore Forraad, for alt af Indianerne; vi bede om at maatte hvile os«. — «Lad hende komme ud! Vi ere komne for at se hende». — «Naade, mine Herrer, skaaner hende!» — «Lad hende vise sig!» — Han adlyder, alle Hattene fløj i Luften, og tre Vivatraab løde, fulgte af et tigeragtigt Brøl; de trængte sig sammen omkring den stakkels Skabning, betragtende hende, berørende hendes Kjole, lyttende til hendes Stemme som Mænd, der gaa helt op i en Erindring i Stedet for i den tilstedeværende Virkelighed; derpaa sammenskjøde de 125 Dollars i Guld, gave Manden dem, og idet de endnu en Gang svingede deres Hatte og udstødte 3 nye Vivatraab, gik de tilfredse bort.

En Dag, fortæller Mark Twain fremdeles, spiste jeg til Middag i San Francisco hos en Arbejderfamilie og sad og pludrede med Datteren, en ung Person, hvis Ankomst til Byen i en Alder af kun 3 Aar blev betegnet ved et besynderligt Eventyr. Idet hun blev bragt i Land fra Skibet paa sin Ammes Arme, gik en stor, skjægget Guldgraver, med Bæltet fuldt af allehaande Vaaben, hen imod dem. Han kom aabenbart fra Bjergene, hvor han havde opholdt sig i længere Tid. Idet han kæmpede sig fremad imod Tjenestepigen, slog han Hænderne sammen med et Udtryk af Glæde og Overraskelse og udbrød: «Der har vi min Tro et Barn! . . . .» Og idet han derpaa trak en Læderpung op af sin Lomme, siger han: «Se her! Her er der 150 Dollars i Støv! Dem giver jeg Dem, hvis De vil lade mig omfavne dette Barn!»

«The Innocents at home» og «Roughing it» vrimle af Anekdoter af lignende Art, der bevise den lykkelige Umulig-

hed i selv under Guldfeberen at udslukke Hjertets ømme Følelser og naturlige Trang. Mark Twain fortæller dem med en vild Ynde og en rørende Simpelhed, som man kun kan give en ufuldkommen Forestilling om. Det, der især er uoversætteligt, det, der udgjør disse forskjelligartede Sagers Hovedfortjeneste, er den originale, satiriske Stil, de Sproget ejendommelige Vendinger, den snurrige, ofte pittoreske Blanding af nylavede, vulgaire og stedlige Ord, som man har givet Navnet «slang». Det Engelske forbliver Modersproget, Grundsproget, men er som en aldrende Amme, hvis Bryster ofte udtørres; det kan kun tolke den evropæiske Civilisation, men kommer tilkort lige over for den Overflødighed af Ideer, Opfindelser og Opdagelser, hvormed Amerika bryster sig. For at betegne nye Ting behøves nye Ord; paa den gamle Stamme har man derfor fra Tid til anden indpodet mer eller mindre fordærvede Laan, tagne fra de forskjellige Dialekter, hvormed de fra alle Verdens Egne tilstrømmende Emigranter havde begavet deres Adoptivfædreland; de halvt fortrængte Indianere have selv efterladt nogle Spor af deres Lokal-Genius, absorberet af Angelsachsernes overlegne og alt opslugende Genius, der er blevet som Bygmesteren af et nyt Babel. Af denne Sprogforvirring ere de nye, kraftige, snilde og dristige Udtryk udsprungne som lige saa mange levende Skud.

Det er i Kalifornien, — og det er let at indse, hvorfor — at Revolutionen gaar for sig med størst Styrke. En Bret Hartes Dristigheder, en Mark Twains Forvovenheder undre os endnu; men inden ret lang Tid ville vi være forsonede med et amerikansk Sprog, hvis Friskhed ikke bør foragtes i Forventning af de finere og mere ophøjede Egenskaber, hvormed Tiden uden Tvivl vil forlene det.

J. Born.

Tidsbilleder fra de tyske Smaastater.

(Sidste Artikel).

III.

Den tyske Forbundshær.

Vi have i en tidligere Artikel*) søgt at godtgjøre, hvorledes det tyske Riges fuldstændige Omdannelse ikke alene skyldes Preussens Krigsbedrifter, men at der virkelig i Aaret 1866 var en stærk Higen hos det tyske Folk henimod en tysk Rigsenhed; vi have søgt at godtgjøre denne Stræbens fuldstændige Berettigelse dels ved at fremhæve det tyske Smaastats-Væsen i hele dets Latterlighed**), dels ved at vise, hvorledes et helt Folk i en Række af Aar kunde staa aldeles retløst overfor en brutal Regents halvt vanvittige Regimente***). Imidlertid vil man dog ikke kunne nægte, at den tyske Enhedsstræben mødte en stærk Modstand i hele det sydvestlige Tyskland, som navnlig oprørtes ved at skulle staa under Preussen, der var særlig forhadt paa Grund af sit Junkervæsen, medens man betvivlede dets Overlegenhed paa det militære Omraade og knap nok vilde anerkjende

---

*) Jfr. Historisk Archiv 1872 I, pag. 541 og flg.

**) Jfr Afhandlingen »Paa Fuglefangst« i Historisk Archiv 1872 I, pag. 546 og flg.

***) Jfr. Afhandlingen: »Scener fra Kurhessens sidste Dage« i Historisk Archiv 1872 II, pag. 169 og flg.

Preussen som Østerriges jævnbyrdige. Der udfordredes netop en indre Krig for at betvinge denne sidste Rest af tysk Sondringslyst; det tyske Forbunds sidste Krigshær skulde paa den mest bedrøvelige Maade lægge hele sin Uduelighed for Dagen, før Syden vilde finde sig i den uundgaaelige Skæbne, bøje sig for Preussen og gaa ind paa Tysklands Enhed under dette Lands Overledelse.

Det er dog ingenlunde vor Hensigt her at ville give en Fremstilling af denne Krigs militaire Tildragelser; vi ville kun give en kort Skildring af den tyske Forbundshær fra 1866, som tilbagekalder de bedrøvelige Minder om den tyske Rigsexecutionsarmé fra Syvaarskrigen. Det var den sidstnævnte Krig, som først ret hævede Preussen i Tysklands Øjne; Frederik den store modstod sejrrig det halve Evropas Angreb, medens den tyske Hær kun høstede Spot og gjorde hele det tyske Rigsvæsen latterligt, og noget lignende blev Tilfældet med Forbundshæren i 1866. Den første Krig grundlagde Preussens Magt, og den sidste fuldendte dets endelige Overvægt; men der frembyder sig desuden flere andre mærkelige Lighedspunkter mellem disse to Krige. De fleste Læsere ville vistnok fra det bevægede Aar 1866 endnu erindre, at Krigens endelige Udbrud foraarsagedes derved, at den preussiske General Manteuffel fortrængte den østerrigske Brigade under General Gablenz fra Holstein, hvorpaa Østerrige anklagede Preussen for det tyske Forbund og forlangte, at samtlige Forbundstropper inden fjorten Dage skulde stilles paa Krigsfod, samt at der skulde udnævnes en Forbunds-Feltherre. Preussen blev saaledes truet med en Forbundskrig, skjønt det tyske Forbunds Forfatning egentlig kun kjendte en Forbundsexecution mod et gjenstridigt Medlem, og man maatte under alle Omstændigheder anerkjende, at den hele Fremgangsmaade fra Østerriges Side var haanlig og derved ret skikket til at ophidse den preussiske Nationalfølelse og bringe det preussiske Folk til at stille sig paa Regeringens Side; det østerrigske Forslag gik imidlertid igjennem med

9 Stemmer mod 6, hvorpaa den preussiske Gesant erklærede Forbundets Grundlov for brudt og selve Forbundet for opløst.

Saaledes var Krigens Begyndelse 1866, og Forholdet stillede sig paa en noget lignende Maade 1756. Østerrige havde tilvejebragt et Forbund med Frankrig, Rusland og flere andre mindre Magter, der gik ud paa at ydmyge og dele Preussen, hvorpaa den preussiske Konge uden Krigserklæring faldt ind i Kursachsen, som hemmelig havde sluttet sig til det indgaaede Forbund. De fleste tyske Stater kom i en heftig Bevægelse ved dette preussiske Anfald, og den brandenburgske Kurfyrste, det vil sige Frederik den store, blev erklæret i Rigets Acht. Det er, saa vidt vi vide, sidste Gang, at denne magtesløse og intetsigende Erklæring blev udslynget mod en tysk Rigsfyrste, og det er karakteristisk nok, at den netop skulde rettes mod den mægtig opvoxende preussiske Stat. Det tyske Rige var imidlertid allerede paa den Tid et tomt Ord, og hele Achtserklæringen var kun et Væv af Latterlighed. Den tyske Rigsadvokat maatte «insinuere den fiskale Citation betræffende Achtserklæringen» for den preussiske Gesant, det vil sige, han skulde overbringe Gesanten den skriftlig affattede «Stævning til Kurfyrsten af Brandenburg, for at han skulde se og høre, hvorledes han vilde blive erklæret i Rigets Acht og vorde berøvet alle sine Len, Rettigheder, Benaadninger, Friheder og Ecspectancer». Den preussiske Gesant fandt, at det var et passende Svar herpaa at lade sine Tjenere kaste den stakkels Advokat ned ad Trapperne. I Aaret 1756 var Preussen lidt grov i sit Svar, men det lod dog det stakkels tyske Rige bestaa endnu, hvorimod det var Napoleon I forbeholdt at gjøre en Ende paa Rigets Tilværelse; i Aaret 1866 paatog Preussen sig imidlertid ogsaa denne Ulejlighed.

Paa Rigsachtserklæringen maatte der nu følge en Opbydelse af Rigshæren. Det hed i Bekjendtgjørelsen herom, at «eine eilende Reichsexecutionsarmee» skulde rykke i

Marken. Det var imidlertid lettere sagt end gjort; hver af Tysklands 1800 souveraine Herrer skulde skrabe sit Kontingent paa 10 à 12 Mand sammen, og det gik ikke saa ilsomt endda. Langt om længe var Hæren da færdig; af Rytteri havde man laant lidt hos Østerrige, og Hæren var bleven styrket ved et fransk Troppekorps under Soubise. Ved en Trykfejl var der i Proklamationen kommet til at staa, at «eine elende Armee» skulde komme Sachsen til Hjælp, og Bogtrykkeren viste sig som en sand Spaamand; thi ved det første Kanonskud i Slaget ved Rosbach (5te November 1757) rendte hele Rigsarmeen, og Frederik den store slog i Løbet af to Timer aldeles tilintetgjørende den tredobbelt stærke tysk-franske Hær; kun hans Rytteri og 7 Bataillоner Fodfolk havde været i Ilden. Spot og Skade følges som bekjendt; medens Frederik den store blev alle de dannede Tyskeres Afgud, sang man:

«Und wenn der grosze Friedrich kommt
Und klopfet auf die Hosen,
So läuft die ganze Reichsarmee,
Soubise und Franzosen».

Majoriteten af det tyske Forbunds Medlemmer plagedes imidlertid ikke af disse historiske Reminiscenser, da man den 14de Juni 1866 erklærede Forbundsexcution mod Kongeriget Preussen; man havde ingen Anelse om, at den tyske «Bundesarmee» i mange Henseender skulde komme til at danne et Sidestykke til hin gamle Rigsarmé. Det følgende skal imidlertid søge at vise denne Paastands Rigtighed. De tyske Sydstater anerkjendte selv dette paa den uimodsigeligste Maade ved at gaa ind paa en Omdannelse af deres Hære efter preussisk Mønster. Den sidste Krig mod Frankrig viste, at Sydtyskerne ingenlunde stode tilbage for Nordtyskerne i Mod; thi netop de sydlige Staters Hære have gjentagende Gange paa en afgjørende Maade grebet ind i Begivenhedernes Gang; saaledes er den lidte Beskæmmelse

bleven udsonet i Franskmændenes Blod, og Tysklands Enhed er en uomstødelig Kjendsgjerning.

Den 14de Juni, da det tyske Forbund ophørte, talte det i alt 33 Stater; af disse erklærede 20 sig for Preussen; man maa dog ikke lade sig vildlede af dette Tal; thi ganske vist havde Preussen eller fik dog i det mindste snart den tyske Folkestemning for sig; men de vigtigste tyske Regeringer holdt dog med Østerrige; de tretten Stater, som begyndte Krigen mod Preussen, vare nemlig Østerrige, Bayern, Württemberg, Sachsen, Hannover, Hessen-Darmstadt, Kurhessen, Sachsen-Meiningen, Nassau, Baden, Lichtenstein, Frankfurt og den ældre Linie af Reusz; man finder altsaa paa denne Side alle Mellemstaterne og ser, at Preussen dog omtrent maatte optage Kampen med hele Tyskland; havde de tyske Stater derfor havt deres Krigshære i nogenlunde Orden, maatte de have kunnet stille mindst 150,000 Mand og saaledes utvivlsomt kunnet tilkæmpe sig Overvægten i Vesten, hvor Preussen kun havde mindre Troppemasser; selv efterat Hannoveranerne vare blevne omringede og havde maattet overgive sig, stod Forholdet dog saaledes, at Preusserne næppe kunde stille 50,000 Mand mod mindst 100,000 Sydtyskere; men det følgende vil vistnok oplyse, hvorledes det ikke er Tallet alene, som skaber Overmagten.

De sydtyske Tropper vare fordelte i to Armékorps. Det ene (det ottende «Bundesarmeekorps») bestod oprindelig af Württembergs, Badens og Hessen-Darmstadts Troppeafdelinger; men senere stødte de 6,000 nassauske Tropper til samt Kurhesserne, hvem det lykkedes at smutte forbi Preusserne, da disse besatte deres Land. Hertil kom sluttelig en østerrigsk Brigade, der bestod af Italienere og Galiziere. For Fuldstændigheds Skyld fortjener det at anføres, at Fyrsten af Lichtenstein med Troskab opfyldte sin Forbundspligt; hans

hele Land er rigtignok ikke større end 3 □ Mile, saa at en solid Bjergstyrtning vilde kunne bedække det helt og holdent; men han stillede dog 80 Mand med en Lieutenant, og hans Gesant meldte pligtskyldigst til Forbundet, at hans høje Herre havde gjort sit Troppekorps mobilt. — Det andet Armékorps bestod udelukkende af Bayrerne.

Som Øverstkommanderende eller «Bundesfeldherr» befalede Prins Karl af Bayern. Han havde udmærket sig i Krigsaarene 1814—15 og havde været den første blandt alle Wienerkongressens unge Løver; han var altsaa i 1866 ikke mere en ganske ung Springfyr, men var oppe i de halvfjerds. Derfor kunde han jo rigtignok gjerne være en god Feltherre, men i Bayern, hvor Prinsen beklædte Posten som General-Inspektør, var han kun bekjendt som en mennesky Særling, der levede som en Eneboer paa sit smukke Landsted ved Tegernsee, hvor hans daglige Liv gik som efter et Urværk; ogsaa under Krigen fik han Lejlighed til at lægge sine Særheder for Dagen. Saaledes fortalte man almindelig, at han ikke gav nogen Officer Avdiens, uden denne mødte i fuld Gala, hvad der jo kunde have sine Vanskeligheder midt i Felten. Som Stabschef havde Prinsen General von der Tann, der er bekjendt som Friskareanfører fra den første slesvigske Krig; senere har han i Krigen mod Frankrig faaet Lejlighed til at vise sig som en dygtig General.

Generalen for det ottende Armékorps var Prins Alexander af Hessen, en Broder til den nuværende russiske Kejserinde. Han havde først været General i russisk Tjeneste, men havde i 1859 gjort det italienske Felttog med paa Østerrigernes Side og havde derved lagt en ganske særdeles stor Bravour for Dagen, hvilken hans Modstandere rigtignok betegnede som en aldeles hensigtsløs Daarskab, medens hans Tilhængere fremhævede hans Adfærd som en uhørt Tapperhed; Prinsen var derfor ogsaa dekoreret med Maria-Theresia Ordenen, som kun meddeles for militaire Heltegjerninger af første Rang, der gaa langt ud over en blot og bar Opfyldelse

af de militaire Pligter og derhos krones af et heldigt Udfald. I Krigen 1866 fik den stakkels Prins imidlertid langt mere Lejlighed til at lægge Daarskab end Tapperhed for Dagen.

De to Armékorps's Generalstabe svarede omtrent i Dygtighed til deres Generaler. I hele tre Dage vidste man saaledes ikke i Frankfurt, hvor Prins Alexanders Hovedkvarter egentlig stak; Officererne selv søgte forgjæves Oplysning derom paa alle mulige Steder. Lige saa stor Dygtighed lagde den bayerske Generalstab for Dagen. Skjønt Prins Karl af Bayern ved Krigens Begyndelse havde sit Hovedkvarter i Koburg, understøttede han ikke Østerrigerne i Bøhmen, ja han søgte ikke en Gang at række de ulykkelige Hannoveranere en hjælpsom Haand, skjønt de kun kæmpede en Snes Mil fra ham ved Langensalza, og skjønt en Marsch mod Gotha vilde have befriet dem. Aarsagen var, som «Bayerische Zeitung» officielt erklærede, at man ikke vidste, hvor Hannoveranerne egentlig stode, skjønt enhver nogenlunde opmærksom Avislæser vilde have kunnet give det bayerske Hovedkvarter en behørig Underretning; dette Hovedkvarter brød i øvrigt heller ikke sit Hoved med Smaating. En bayersk Officer blev saaledes forsat til en anden Bataillon. Han spurgte sig for ved Hovedkvarteret, hvor denne for Tiden havde sit Ophold; men man kunde her ikke give ham den ønskede Underretning: «man vidste det ikke selv, men han kunde jo spørge sig for ved sit Regiments-Depot; der vidste man maaske bedre Besked». Med en saa slet ordnet Stab var det naturligvis uundgaaeligt, at der ogsaa maatte herske det fuldstændigste Vilderede med Hensyn til Troppernes Opstilling. Som Følge heraf bleve Tropperne trættede ved idelige Frem- og Tilbagemarscher, og deres Kræfter blev opslidte til ingen Nytte. Saaledes blev i Slutningen af Juni en bayersk Bataillon kommanderet fra Schweinfurt og Kissingen til Brückenau; man fandt imidlertid denne By fuldstændig overfyldt og kunde ikke blive indkvarteret nogensteds, hvorfor Bataillonen igjen blev kommanderet tilbage efter at have marscheret en

hel Dag med svær Udrustning; i en styrtende Regn og lummer Sommervarme kom de dødelig trætte Soldater sent om Aftenen atter tilbage til samme Sted, hvor fra de vare udmarscherede om Morgenen tidlig.

Saadanne unyttige Marschture hørte ingenlunde til Undtagelserne, men vare snarere en Regel. Da det til med næsten var uafbrudt Regn i de første Uger af Krigen, og Tropperne hyppig maatte bivuakere under aaben Himmel og med utilstrækkelig Føde, vare Hospitalerne fulde af Syge, før der var faldet et eneste Skud. Da der derhos var Krigstilstand, skaante man naturligvis hverken Marker eller Enge, selv hvor en saadan Ødelæggelse var aldeles hensynsløs, og skjønt man burde have været tilbøjelig til saa megen Skaansel som mulig, eftersom man nemlig var i eget og ikke i Fjendens Land. Undertiden synes man endog ved disse Ødelæggelser ligefrem at have handlet med Forsæt for at skade Personer, der vare preusservenlige, eller at lægge dem for Had hos den lavere Befolkning. I det nassauske andet Kammer klagede saaledes et Medlem over, at de nassauske Officerer aldeles uden Grund og med fuldt Overlæg havde beordret Artilleriet til at kjøre ind over Markerne. Soldaterne havde selv bedet om at blive forskaanede for at lyde denne Befaling, da de havde mere end Plads nok paa den brede og gode Landevej, hvor de desuden kunde komme langt hurtigere afsted; men Officererne havde tvunget Soldaterne til at lystre; de skadelidende Bønder havde nu klaget til Officererne, men disse havde blot svaret: «Gaa til Eders Deputerede, den Fremskridtsmand; han har Skyld i den hele Sag, saa kan han nu ogsaa betale den». Regeringen forholdt sig aldeles tavs lige over for denne Beskyldning, som saaledes vel maa have sin Rigtighed.

De øverstkommanderende Generaler og Stabene havde naturligvis megen Skyld i den hele ynkelige Krigsførelse, men der er dog et andet Moment, som ogsaa maa tages i væsentlig Betragtning. Det Princip, hvorfor de enkelte tyske Stater kæmpede, var at forsvare deres Selvstændighed, deres

særlige Bestaaen. Det samme Princip maatte ogsaa gjøre sig gjældende ved Krigsførelsen; Tropperne vare først og fremmest hessiske, bayerske, nassauske o. s. v.; derfor skulde de ogsaa særlig bruges til at forsvare vedkommende Lands Grænser; man kunde ikke finde sig i, at de fjernedes altfor meget fra vedkommende Stat, som derved muligvis i nogen Tid kunde blive udsat for Krigens Rædsler, selv om det hele skulde lide under denne Krigsførelse.

De forskjellige Smaafyrster grebe derfor idelig ind i Kommandoen og søgte at dirigere Tropperne snart hist og snart her. Navnlig gik det i saa Henseende ud over den ulykkelige Prins Alexander, hvis Armé tilhørte fire à fem øverste Krigsherrer, der alle opholdt sig i hans umiddelbare Nærhed. Selv om han havde villet, havde han ikke Magt til at modsætte sig Fyrsternes Begjæring; thi Tropperne skyldte først og fremmest deres Landsherre Lydighed: til ham havde de aflagt Faneeden, ikke til det tyske Rige. Naar Prinsen altsaa ikke vilde udsætte sig for at staa ene tilbage, medens de forskjellige Fyrster hver for sig kaldte deres Tropper bort, maatte han se at føje sig, saa godt han kunde.

Man vil nu kunne forstaa, hvilken Orden der kom til at herske i Krigsstyrelsen. Den ene Dag søgte Prinsen at samle sin Hær om Frankfurt og syd for Mainfloden; nu gjorde Centripetalkraften sig altsaa gjældende, og Tropperne marscherede ad Frankfurt til; den næste Dag kom imidlertid Fyrsterne af Nassau og Hessen og forlangte Beskyttelse for deres Slotte, Biebrich nord for Floden eller Rockusberg langt mod Vesten; saa gjorde Centrifugalkraften sig altsaa gjældende, og nu spredtes Tropperne igjen i de forskjelligste Retninger. Gjorde Tropperne saaledes ikke megen Gavn, lærte de dog i det mindste at marschere.

Preusserne lærte, som rimeligt er, snart at benytte sig af denne ejendommelige Krigsførelse og forstode paa denne Maade heldig at bøde paa deres ringe Tal. Saaledes kom

der en Gang i Begyndelsen af Juli den Efterretning fra Badestedet Ems, at tyve Tusinde Preussere vare paa Marschen mod Nassaus Hovedstad, Wiesbaden. Denne Historie havde Preusserne selv udspredt. Samtidig hed det imidlertid i Hovedstaden, at Preusserne allerede stode i Rüdesheim og rykkede op langs Floden mod Byen, medens det omvendt paa dette Sted hed, at Preusserne stode i Wiesbaden og nu kom marscherende ned ad Rhinen. Aarsagen til hele denne Forstyrrelse skrev sig fra, at Lynilden var slaaet ned og havde sønderrevet Telegrafforbindelsen mellem de to Byer; men begge Steder tilskrev man imidlertid «der Breisz» denne Afbrydelse, og der paafulgte en almindelig Forvirring og panisk Skræk. Hertugen skyndte sig med at bringe sin kostbare Person i Sikkerhed og gjemte sig i Fæstningen Mainz; den nassauske Brigade ilte til Frankfurt, og imidlertid glemte man Kurhesserne, der stode vest for Wiesbaden og ikke fik nogen Ordre om Tilbagetoget. Hesserne opkastede imidlertid midt paa Landevejen en Kæmpebarrikade af alle Slags Agerbrugsredskaber og Møbler; her vilde de vente de fremrykkende Preussere og vise dem den mest haardnakkede Modstand; men Preusserne vare og bleve borte, og da der ellers ikke var nogen, som tænkte paa at gjøre Brug af Barrikaden, maatte man atter rydde den af Vejen, uden at den havde gjort anden Nytte end i nogle Dage at standse den stærke Færdsel paa Landevejen.

Disse allamerende Rygter vare undertiden fremkaldte paa en mere komisk Maade. I de katholske Dele af Vesttyskland var man uhyre bange for de frygtelige «Breiszer»; i flere katholske Landsbyer nedgravede man Penge, Linned og Korn ved Efterretningen om deres Fremrykken. Saaledes havde man baaret sig ad i den katholske Landsby Ellar, og nogle kaade Personer i en Nabolandsby besluttede at spille de frygtsomme Bønder et større Puds. Ved Midnatstid droge tre Spasmagere mod Ellar; den ene havde et Natvægterhorn, hvori han tudede af alle Livsens Kræfter og søgte

saa godt som mulig at efterligne de militaire Signaler; den anden slog løs paa en gammel Vandkande, medens den tredje flere Gange affyrede et forrustet Gevær. Den ulykkelige Befolkning i Ellar blev ogsaa ganske rigtig greben af en panisk Rædsel. Mændene sloge Kvæget løs og joge afsted til de nærmeste Skove, Kvinderne ilte efter med deres Børn paa Ryggen, Frygten bredte sig videre og videre, til man endelig kom paa det rene med, at man var ført bag Lyset. En anden Gang fik man til en Afvexling gode Efterretninger, som imidlertid ubehagelig nok skulde følges af en dyb Skuffelse. I den lille By Geisenheim tæt ved Rüdesheim havde Preusserne aflagt et kort Besøg, der imidlertid havde sat de der boende Katholiker i stor Skræk. Den næste Dags Aften lød der umaadelige Jubelraab: «Hurra! Østerrigerne komme; man kan allerede se dem i tætte Skarer trække hen over Blegepladserne og langs Gaasedammene». Da de omtalte Østerrigere kom nærmere, saa man imidlertid til sin store Ærgrelse, at det kun var den kjære Skoleungdom, som havde badet sig i Rhinen og nu for en Afvexlings Skyld og efter polsk Skik havde trukket Skjorterne oven over Klæderne*). Østerrigerne kom imidlertid hverken denne Gang eller senere; derimod har det næppe fejlet, at Rigstropperne have maattet marschere adskillige Extrature for disse Historiers Skyld.

Saaledes var altsaa Aanden og Forholdene i Rigshæren, før det endnu var kommet til Kamp mod Preussen. Man kan derfor ikke undre sig over, at det gik, som det gik. Tingene havde forandret sig siden den store Napoleons Tid. Ogsaa under ham bestod der et tysk Fyrsteforbund; men han forenede Rhinforbundets Tropper med sin store Armé; han førte dem til Spanien og Rusland, afskar dem fra al Forbindelse med Hjemmet og deres øverste Krigsherrer og forfremmede selv deres Officerer paa Valpladsen; bag efter

---

*) Man erindre, at Østerrigerne bære hvide Uniformer.

kunde saa de «souveraine» Rhinforbunds-Fyrster afskrive Officerernes Udnævnelses-Patenter paa lige saa fint Papir og lige saa elegant, som de lystede. Saaledes gik det den Gang til under den «franske» Kejser, og saaledes gaar det vel ogsaa saa temmelig til under den «tyske» Kejser.

Krigen med Preussen begyndte for Sydstaternes Vedkommende den 16de Juni, paa hvilken Dag preussiske Tropper fra alle Kanter rykkede ind og besatte Hannover, Kurhessen og Kongeriget Sachsen. Imidlertid varede det dog ind i Juli Maaned, før den alvorlige Kamp begyndte; thi først maatte Preusserne fuldstændig skille sig af med Hannoveranerne, hvad der lykkedes den 28de Juni ved Kapitulationen i Langensalza. I Mellemtiden havde Preusserne kun mindre Troppeafdelinger at stille mod de to tyske Armeer, som saaledes maatte have kunnet foretage en betydelig og for Preusserne meget ubehagelig Diversion ind i disses eget Land; men man foretrak at blive rolig staaende og vente paa Fjenden, til han var færdig med sine Forberedelser, og derpaa lade sig slaa i enkelte Kampe.

Saa meget forstod man sig dog paa Krigen, at man indsaa Nytten af et ordnet Spionvæsen. Preussernes store Held vilde man navnlig forklare derved, at de havde deres Spioner ude allevegne, ellers kunde de umulig vide saa god Besked; dette var nu vel ogsaa for en Del Tilfældet; men man glemte aldeles deres ypperlige Generalstabskort over hele det vestlige og mellemste Tyskland. At ligge paa Lur efter preussiske Spioner blev saaledes en Hovedopgave for den tyske Armé; en afskediget Generalstabskapitain var Chef for Spionvæsenet, og et Lokomotiv blev stadig holdt beredt i Wiesbaden, for at han uden Ophold kunde iværksætte sin «vilde Jagt» i alle mulige Retninger. Han var civilklædt tilstede i Wetzlar, hvor en Del preussiske Tropper samledes,

og den 17de Juni kunde han ogsaa afsende den Efterretning, at Preusserne rykkede ned ad Lahnfloden mod Nassau; denne Efterretning fremkaldte stor Uro i Wiesbaden, hvor Tropperne rykkede ud i største Forvirring for at tage mod Fjenden; men heldigvis kom der snart en ny Efterretning om, at Fjenden ganske vist var rykket ud af Wetzlar, men at han ikke drog ned, men op ad Lahn mod Kurhessen og Hannover. En anden Gang kom Fjenden virkelig, men nu fangede Sydtyskerne den Mand, der skulde bringe Meldingen, som Spion. Hermed var Sammenhængen denne. Den 24de Juni gik et preussisk Kompagni Landeværnsmænd fra Bingerbrück over Rhinen til Rüdesheim; den hele Expedition var kun lagt an paa at udplyndre Vinkjælderne her, og Preusserne vare lige saa heldige ved dette lille Røvertog som ved det store Felttog. Den nassauske Telegrafembedsmand havde først søgt at afsende en Depeche til Wiesbaden; men da de preussiske Geværkugler susede ham om Ørerne, maatte han opgive sin Hensigt og nøjedes med at afsende et ridende Bud. Man troede imidlertid at have bragt i Erfaring, at en preussisk Officer, klædt i en hvid Sommerfrakke, luskede om ved Wiesbaden; da nu det ridende Bud kom jagende fra Rüdesheim og uheldigvis ogsaa bar en hvid Frakke, var man sikker paa at have gjort en vigtig Fangst og trak af med den ulykkelige Rytter som en Spion. Senere søgte Chefen for Spionvæsenet at forebygge slige næsvise Besøg og indrettede derfor en Udkigspost i en højt liggende Forlystelsesanstalt ved Rhinen; herfra kunde man iagttage den preussiske Side af Floden og samtidig have Udkig med Spionerne paa højre Rhinbred. Chefen opdagede ogsaa virkelig en Dag i en Kirsebærlund nogle Mænd, hvis Adfærd forekom ham højst mistænkelig; de bare lange Stænger og svingede frem og tilbage med dem: kunde det ikke være Spioner, som ved en optisk Telegraf stode i Forbindelse med Fjenden? Mændene maatte fanges og føres til Mainz; til alt Held kunde de imidlertid

godtgjøre deres fuldstændige Uskyldighed; de vare kun gaaede ud i deres egne Haver for at slaa Kirsebær ned af Træerne.

De sydtyske Officerer havde ganske rigtig Forstand paa, hvor vigtigt det er at hindre en Fjendes Fremrykken ved at afbryde Veje og Broer. Derimod kunde de ikke ret bringe denne theoretiske Indsigt til praktisk Anvendelse. Den nassauske Brigadegeneral faldt saaledes paa den geniale Tanke at sprænge alle Jernbanebroer og Tunneler i Luften over hele Hertugdømmet. Havde han fuldstændig gjennemført sin Tanke, vilde den have kostet Landet 6 Millioner Rigsdaler uden iøvrigt at skade Preusserne det mindste; man troede dog at kunne indskrænke sig til at afbryde Sporene i Tunnellerne; men Preusserne medførte imidlertid et helt Korps af Jernbanearbejdere og gjorde snart den skete Skade god igjen. For øvrigt kan man nok fatte den ædle Generals Tankegang; han havde nemlig vundet sine Sporer som Anfører for en Karlistbande. Da han kæmpede i Spanien, havde man ingen Baner; naar han nu skulde drage Nytte af sin Krigserfaring, er det forstaaligt, at han heller ikke vilde vide noget af Baner i Nassau. Det bayerske Armékorps bar sig ikke en Smule klogere ad end den nassauske General. Man oprev saaledes Skinnerne mellem Koburg og Meiningen, skjønt Bayrerne holdt begge Byer besatte; det kom blot an paa at demolere, saa bar man sig dog ad, mente man, paa samme Maade som Preusserne. En bayersk Officer kom saaledes en Dag paa den Tanke at ødelægge en ypperlig Landevej, som førte midt gjennem en Slette og paa begge Sider var omgivet af frodige Rugmarker. Han gav derfor sine Soldater de nødvendige Ordrer; man skulde hugge Vejen op og kaste Gruset og Stenene ind paa Markerne. Soldaterne vare imidlertid klogere end deres Officer og forestillede ham, at det dog var Synd mod de stakkels Bønder, medens Preusserne jo alligevel kunde marschere langs Siderne af Vejen, og den godmodige Fyr lod sig overbevise: «I have Ret; ja, saa kunne vi ogsaa lade være med det».

De første Krigsbegivenheder vare ledsagede af meget komiske Episoder. Saaledes angrebe Preusserne den hertugelige nassauske Fæstning Maxburg, som ligger paa en smuk, med Vinranker beklædt Høj ved Rhinen. Bemeldte Fæstning havde en gammel afskediget Kapitain til Fæstningskommandant, og en Garnison bestaaende af en gammel Invalid, en dito Kokkepige, en Hane og syv Høns. Som man ser, var Garnisonen ikke en Gang saa talrig som i den berømte Fæstning i Vaudevillen «de syv militaire Piger». Imidlertid maa de preussiske Spioner denne Gang have været mindre vel underrettede, thi en preussisk Kapitain med en Afdeling Soldater rykkede frem mod Fæstningen, bankede paa Porten og forlangte at komme ind. Kommandanten havde gjort, hvad der stod i hans Magt; han havde lukket Porten af og søgt at forstærke sin svage Garnison ved at faa nogle fredelige Vingaardsmænd til at tage frivillig Tjeneste. Da denne Hvervning imidlertid ikke lykkedes, kapitulerede han under Protest mod det fjendtlige Angreb, Preusserne rykkede ind og bemægtigede sig hele Krigsmateriellet, bestaaende af noget Krudt og et Par Kanoner fra Waterloo, der paa deres gamle Dage maatte gjøre Tjeneste ved Saluteringer. Ved denne Lejlighed var det saaledes Preusserne, som gave det komiske Parti, og det samme var Tilfældet ved en anden lille Begivenhed, som gav Stof til megen Latter. I Lahnstein sad nogle Borgere ved deres fyldte Bægre, men en preussisk Officer var tilstede og forspildte dem deres Glæde ved sin raa Opførsel. De besluttede nu at skille sig af med ham; paa en Gang styrtede flere Mennesker ind i Gjæstestuen og raabte: «Der er Bayrerne; de rykke allerede ind i den øvre Del af Byen». Officeren styrtede bort og ilte til Koblenz for at gjøre Melding herom, og preussiske Tropper rykkede ind i Lahnstein, men fandt istedenfor Fjender kun de svirende Drikkebrødre.

Saaledes gik Tiden i Løbet af fjorten Dage; endnu mærkede man ikke følelig til Krigen, men Preusserne havde

bemægtiget sig hele Nordtyskland, vare allerede trængte sejrrig ind i Bøhmen, og den truende Krig nærmede sig nu for Alvor med stærke Skridt til den forud dødsdømte Forbundshær.

I Slutningen af Juni Maaned havde General Vogel von Falkenstein trukket en Hær sammen paa henved 50,000 Mand. Bayrerne, som vare lige saa talrige, stode ved denne Tid i det nordlige Franken mellem Rhön og Thüringerwald, medens Prins Alexanders Korps stod nord for Frankfurt. Falkenstein fattede nu den Plan at trænge sig ind mellem de to Hære, sprænge deres Forbindelse og slaa dem hver for sig. Den preussiske Hær gik fra Gotha over Eisenach og fulgte saaledes Jernbanen, der fører fra disse Byer over Thüringerwalds nordlige Hjørne ned til Fuldas Dal. Bayrerne, som havde faaet Nys om denne Marsch, søgte nu at trænge over Rhöngebirge for at spærre Preusserne Vejen; men Falkenstein sendte General Goeben med en Division mod Bayrerne, og det kom til en blodig, men uafgjørende Træfning ved Dermbach, den 4de Juli, altsaa Dagen efter Slaget ved Sadowa. Bayrerne maatte imidlertid opgive Haabet om at trænge over Rhöngebirge, men fulgte nu Saales Floddal paa den østlige Side af Rhön, medens Preusserne fulgte Fuldadalen, vest for samme Kjæde. I flere Dage fortsatte de to Hære saaledes deres Marsch jævnsides med hinanden; hvis Prins Alexander ved denne Tid var rykket Bayrerne i Møde, vilde deres Forening vistnok være lykket; men nu nølede han saa længe hermed, til Prins Karl i Mellemtiden blev slaaet. Falkenstein brød nemlig med sin Hær frem mod Bayrerne, trængte efter en besværlig Marsch over Rhöngebirge og slog den (10de Juli) Prins Karls Hær saa eftertrykkelig ved Kissingen, at Bayrerne maatte trække sig tilbage over Mainfloden; her samlede de nu hele deres Styrke og ventede det preussiske Angreb; men

Falkenstein havde foreløbig naaet sit Maal paa denne Kant; han havde hindret de to Hæres Forening og trængt Bayrerne til Side; dem lod han nu ganske rolig staa i deres Forsvarsstilling bag Mainfloden, men vendte sig derimod uopholdelig mod Prins Alexanders Hær. Denne General søgte at spærre Spessarts Passer mod de fra Kissingen fremrykkende Preussere; men ogsaa hermed kom han for sent, thi en østerrigsk-hessisk Division under General Neiperg blev slaaet ved Lauffach og Aschaffenburg (13de og 14de Juli). Efter disse blodige Kampe tabte Prinsen aldeles Modet; han opgav sin Stilling ved Frankfurt, som han havde holdt saa længe, og trak sig med hele sin Hær tilbage mod Syd til Odenwald. Resterne af Forbundsdagen forlod med ham den gamle By og flyttede «foreløbig» til Augsburg, hvor de endnu nogen Tid fristede en ubemærket Tilværelse. Ogsaa Hertugen af Nassau og Storhertugen af Hessen forlode deres Stater, og de fremrykkende Preussere fandt ingen Steds nogen Modstand. Tyskerne rose ellers Preusserne for den Skaansel og Humanitet, hvormed de «optræde i andre Lande», men de indrømme dog selv, at Preussernes Opførsel mod Frankfurt danner en Undtagelse herfra; man kan altsaa tænke sig, hvorledes de huserede mod den ulykkelige By. I den danske Krig begyndte de jo, som bekjendt, med at inddrive Pengekontributioner, og i Frankfurt optoge de denne Adfærd i forøget Maalestok. General Falkenstein afpressede Byen 6 Millioner Gylden kontant, og da han den 19de Juli blev afløst af General Manteuffel, maatte de ulykkelige Indvaanere rykke ud med yderligere femogtyve Millioner, for ikke at tale om mange andre Udpresninger, som bragte flere af deres bedste Borgere til Fortvivlelse; saaledes tog Borgemesteren Fellner sig selv af Dage for ikke at understøtte de preussiske Voldshandlinger.

Man kan vel fatte, at Aanden i de sydtyske Hære ikke var bleven bedre ved de gjentagne Nederlag. Man søgte tildels at forklare sig disse Nederlag ved alskens Beskyldninger om Forræderi, og det gik i saa Henseende navnlig ud

over Badenserne, hvis Storhertug jo var en Svigersøn af Kong Wilhelm og næsten kun ved Trusler fra de øvrige Sydstater var bleven revet med i Stormløbet mod Preussen. Officererne lode det regne med Vittigheder mod Badenserne, og de bayerske Soldater sang Spotteviser om dem:

«I wachet' gern, I schloafet' gern,
Möcht' weltlich bleiben und geistlich wer'n».

I øvrigt herskede der intet bedre Kammeratskab mellem de øvrige Staters Troper. Bayrerne gjorde Nar ad Württembergerne eller «Würschtebergerne», som de kaldte dem, og spottede dem som «Spurveædere», og disse kaldte igjen hine for «Bolleslugere»; skjønt det jo nu kunde synes en temmelig ligegyldig Sag, om Schwaberne holde af Kramsfugle eller Bayrerne af tyske Klumper (Knödel), saa gave disse gjensidige Drillerier dog idelig Anledning til storartede Slagsmaal. Forholdet var ikke bedre mellem Kurhesserne og Nassauerne. Det er en gammel Talemaade at sige «saa blind som en Kurhesser»; dette fik disse nu tidt nok at høre af deres nassauske Kammerater, og de kaldte da til Gjengjæld disse for «Harejægere»; herved sigtede de til den Kjendsgjerning, at den nassauske Hertug anvendte sine Soldater til Klappere ved sine store Jagter, hvad Soldaterne jo ganske vist ikke kunde gjøre for.

Det forstaar sig i øvrigt af sig selv, at Mandstugten blandt de sydtyske Hære ikke var den bedste. Vi ville dog ikke dvæle ved de mangfoldige Historier, som i saa Henseende fortaltes om deres Udskejelser mod den civile Befolkning; thi det er dog vel sluttelig et stort Spørgsmaal, om Preusseren og Nordtyskeren i saa Henseende ere stort bedre, men selv med Hensyn til Krigstjenesten gik det til paa en temmelig gemytlig Maade, og navnlig synes Bayrerne i denne Henseende at have udmærket sig. Saaledes kunde en Bayrer i al Uskyldighed sige til sin Kvartérvært: «Naar vor Kapitain lader os stille Klokken otte, saa er han allerede meget glad, naar vi alle ere samlede Klokken ni». En Gang blev der

slaaet Generalmarsch, medens en Flok Bayrere sade i en Kro og drak deres Øl; de bleve imidlertid rolig siddende, drak deres Øl ud i al Magelighed og slentrede sluttelig efter Haanden af; nogle enkelte bleve endog helt tilbage, og da de øvrige en Times Tid senere kom igjen, spurgte Efternølerne blot, om Listen paa de udeblivende var bleven læst op, og da de bleve beroligede i saa Henseende, toge de gemytlig fat paa det afbrudte Drikkeri, idet en af dem filosofisk bemærkede: «Ja, det tænkte jeg jo nok!» En anden Gang traf det sig, at en Bayrer stod Vagt, da han saa sin Kapitain komme forbi; han stillede nu sit Gevær ind i sit Skilderhus, ilte efter Kapitainen og gjorde ham en Melding. Da en Tilskuer udtrykte sin Forundring over, at han saaledes turde løbe fra sin Post, svarede han snedig: «Jeg har naturligvis ikke fortalt min Kapitain, at jeg stod paa Post».

For øvrigt sparede man ikke paa Krudtet i de sydlige Hære; men hyppig ødslede man det rigtignok bort til ingen Verdens Nytte. Saaledes var der en Dag i den aller sidste Tid af Felttoget en langvarig Skyden fra Fæstningen Hartmühl i Nærheden af Bieberich. Kanonaden varede den hele Dag igjennem, uden at det var muligt at se, hvorfor man skød. Sluttelig kom man efter, at der for nogle Timer siden havde vist sig en lille ridende Patrouille paa en Høj hinsides Rhinen; derfor fyrede Artilleriet nu en halv Snes Timer igjennem løs paa den ulykkelige Høj, hvor man ikke kunde øjne et eneste levende Væsen. Det var i øvrigt en Lyst for Soldaterne at plaffe løs ved enhver mulig Lejlighed; man fyrede alt, hvad man kunde, baade med Granater og Fuldkugler efter Patrouiller, ja selv efter enkelte Personer, og Fodfolket stod ikke tilbage; blev der udsendt en Patrouille for at spejde, skød Mandskabet, saa snart det fik Kig paa en Pikkelhue; i Mangel deraf fyrede Patrouillerne paa hinanden, uden at bryde sig om saadanne Smaating som at spørge efter Feltraabet.

Vi skulle dog ikke længere trætte vore Læseres Taalmodighed med disse ynkelige Historier. Det var dog sluttelig ikke her i det sydvestlige Tyskland, at det afgjørende Slag mellem Preussen og Østerrige blev slaaet. Preusserne havde sejret ved Sadowa (den 3dje Juli 1866), og Benedeks Hær søgte for største Delen Tilflugt i Olmütz; men han kunde kun holde den ene preussiske Hær under Kronprinsen tilbage foran denne Fæstning; den anden Hær under Prins Friederich Karl rykkede derimod løs paa Wien. Kejseren søgte at redde sig ved at drage Frankrig ind i Sagen, og Natten efter Slaget ved Sadowa meldte en Telegrafdepeche til Paris, at Kejser Franz Joseph nu afstod Venetien til de Franskes Kejser; men Napoleon forstod ikke at gribe dette heldige Øjeblik, der gav ham en saa glimrende Lejlighed til at gribe ind i Tysklands Anliggender og gjøre Kløften mellem Norden og Syden uoverstigelig for lang Tid. Hans bedste Tropper vare fængslede i Mexiko, og skjønt han selv havde pustet til Ilden af alle Kræfter, var han dog nu i det afgjørende Øjeblik ikke beredt paa at gribe virksomt ind. Han nøjedes derfor med en Fredsmæglers Rolle og søgte først og fremmest at skaffe Østerrige en Vaabenstilstand. Napoleon var imidlertid ikke meget heldig i sine Bestræbelser; thi Preussen afviste ganske vist ikke Frankrigs Mægling, men Kong Wilhelm erklærede dog paa det bestemteste, at han ikke vilde standse sine militaire Foretagender mod Østerrige, før han havde sikre Garantier for, at dette Land virkelig vilde bekvemme sig til Fred. Napoleon kunde lige saa lidt bevæge Italien til at standse sine Fjendtligheder, hvad Kejser Franz Joseph dog havde haabet ved at afstaa Venetien til Frankrig. Den preussiske Hovedhær fortsatte altsaa sin Marsch mod Wien, og man kunde allerede fra Hovedstaden se de fjendtlige Vagtblus paa Donaus nordre Bred, da Vaabenhvilen blev afsluttet i Nikolsburg. Østerrige maatte finde sig i de preussiske Erobringer nord for Main, maatte anerkjende det nordtyske Forbund og betale betydelige Krigsomkostninger.

Den Vaabenhvile, som var afsluttet med Østerrige, omfattede ikke de sydtyske Hære. General Manteuffel trak yderligere Forstærkninger til sig af Mecklenborgere, Oldenborgere og flere andre nordtyske Tropper, og Kampen fortsattes endnu nogen Tid med uafbrudt Held for Preusserne, der trængte frem til Würzburg og Nürnberg. I Begyndelsen af August kom det dog ogsaa her til en Vaabenhvile, som endnu samme Maaned gik over til en endelig Fred. Württemberg, Baden og Bayern maatte betale Krigsomkostninger, anerkjende de preussiske Erobringer og det nordtyske Forbund; endvidere maatte de love at lade Toldforbindelsen bestaa med det nordlige Tyskland.

Frankrig kunde ganske vist kun med den største Uro se paa disse betydelige preussiske Magtudvidelser, og Kejser Napoleon søgte endnu nogen Tid at sætte Floden Main som en Grænse mellem Norden og Syden; man fik saaledes indsat den Bestemmelse i Pragerfreden, at de sydtyske Stater kunde træde sammen i en nærmere Forening, og der blev sikret denne Forening en «international, uafhængig Existens»; men dette var et tomt Ord, og han var paa ny bleven ført bag Lyset af Grev Bismarck, som allerede den Gang hemmelig havde afsluttet Alliancetraktater med de sydtyske Stater, i Følge hvilke disse Staters Tropper i Tilfælde af en Angrebskrig skulde stilles under preussisk Overbefaling. Tysklands Enhed under preussisk Ledelse var saaledes allerede nu en afgjort Sag.

Den tyske Forbundshær, som, rigtignok højlig mod sin Vilje, havde fremmet Preussens Sejre i saa høj Grad, skulde snart kun være et Sagn. Allerede ved Krigens Begyndelse havde de mere indsigtsfulde kunnet indse dette Resultat. I Ems vidste man at fortælle følgende oplysende Historie: En gammel russisk-Officer, der havde deltaget i Felttogene 1812—14 med stor Udmærkelse, tog en Dag i Begyndelsen af Juli til Frankfurt for at tage «Forbundshæren» i Øjesyn. Da han vendte tilbage, spurgte man ham om

hans Mening, og han svarede lakonisk: «Den bliver slaaet!» Man indvendte imod ham, at de to Armékorps dog talte 130,000 Mand, og at Sydtyskerne vare tapre Folk. «Ganske vist!» svarede han; «det véd jeg alt sammen meget vel; men tillad mig at anvende en Sammenligning. De vil f. Ex. give en glimrende Middag; De skyer ingen Omkostninger, De kjøber de bedste og dyreste Sager, men derpaa begaar De den skæbnesvangre Fejl at overdrage Tillavningen af Maaltidet ikke til Deres Kok, men til Kusken. Ser De; det af Kusken fordærvede Stof til en ypperlig Middag er — Forbundshæren».

«Det er sørgeligt!»

«Ja, men sandt!» gjensvarede Russeren.

De følgende Aars Begivenheder have givet Russeren yderligere Ret; Frankrig har dyrt maattet føle, at det ikke fik at bestille med den gamle Rigsarmé, men at Preussen i de fire Aar fra 1866—70 fik lavet hele Sydtysklands Hærvæsen om. Stoffet var alt forud tilstede, og Kokke af første Rang forstode at tillave Retterne paa bedste Maade; det stakkels Frankrig maatte betale Gildet.

Fr. Granzow.

Johannes Chrysostomus og Kejserinde Eudoxia.*)

I en tidligere Afhandling**) i dette Bind af «Historisk Archiv» er det udførlig udviklet, hvorledes det romerske Rige sidste Gang blev delt 395 mellem Kejser Theodosius's to Sønner, den 18-aarige Arcadius, som fik de østlige Præfekturer, og den 11-aarige Honorius, som fik de vestlige Provinser. Læseren vil ogsaa samme Sted finde udviklet, hvorledes Kejser Arcadius i Begyndelsen af sin Regering lod sig lede af sin Formynder, Galleren Rufinus, men at dennes Magt blev undergravet af Eunuchen Eutropius, som fik sin Herre gift med den unge og smukke Eudoxia, en Datter af Frankeren Bauto; kort efter dette Giftermaal blev Rufinus dræbt i selve Kejserens Nærværelse under en Revue over de gotiske Hjælpetropper, som Stilicho havde sendt det østlige Rige.

Arcadius kunde dog ikke leve uden «en højre Haand», og næppe var han bleven sin forrige Minister kvit, før han kastede sig i Armene paa en endnu uværdigere Yndling, Eutropius, som fra ringe Stand havde svunget sig op til en af de anseligste Stillinger ved Hoffet i Constantinopel, i hvilken Stilling han ranede og røvede, som endnu ingen Yndling havde gjort ved dette fordærvede Hof. Han organiserede et

*) Efter: St. Jean Chrysostome et l'imperatrice Eudoxia par Amédée Thierry.

**) «Placidia, den vestromerske Kejserdatter og vestgotiske Dronning», Side 76 og flg, jfr. særlig Side 79—80.

formeligt Korps af Anklagere, der støvede Riget igjennem for at finde Folk, hvem det kunde betale sig at stille for Domstolene, og han vidste at indhente sine Fjender ved Rigets yderste Grændser. Han indsatte og afsatte Embedsmænd, samtidigt med at han selv tilranede sig enhver Værdighed, og for at smigre sin Velynder satte han endelig den berygtede Lov om Majestætsforbrydelse igjennem, en Lov, som vilde ramme Forbrydelsen, endnu før den var fuldført, og straffede den ikke alene paa Forbryderen selv, men ogsaa paa hans Børn. Ingen kan vide, hvorlænge og hvorvidt Eutropius kunde have drevet sit Uvæsen, hvis han ikke, som den Slags Karakterer i Almindelighed pleje, selv havde knyttet det Net, hvori han fangedes, ved uoverlagt at skaffe sig en Medbejler til Magten i Kejserindens Person. Af hende havde han taget fejl, og da hun troede sig fast i Kejserens Yndest, var den første Frugt, hun begjærede af Magtens Sødme, at se sin forrige Patron styrtet, et Ønske, hun fik opfyldt, da Eutropius 4 Aar efter Kejserindens Tronbestigelse maatte dele Rufinus's Skæbne og strække Hovedet for Bødlens Sværd, ikke fordi han havde banet sig Vej til de højeste Stillinger ved allehaande slette Midler, men fordi han — som Anklagen lød — havde forspændt sin Vogn med «de hellige Muldyr», det vil sige med Kejserens eget Forspand.

Dette skete 399, og forgæves havde Chrysostomus, der da var Biskop i Constantinopel, lagt sig imellem for at redde Uslingens Liv; forgæves havde han aabnet Alteret for ham som et sikkert Tilflugtssted for alle dødsdømte; den faldnes Frygt var for stor, til at han kunde nære Tillid til den Kirkes og den Mands Beskyttelse, han saa ofte i sin Magts Dage havde haanet; han flygtede fra Kirken og fandt sin Død i Chalcedon, og det syntes nu, som om Arcadius kun skulde blive én Indflydelse undergiven, nemlig Eudoxias, der som Sejrherre havde fordrevet sine Rivaler.

Men Skæbnen eller Tilfældet vilde, at den uindskrænkede Hersker i Byzanz skulde have endnu en Herre og Eudoxia

endnu en Rival at bekæmpe, der var frygteligere end alle de andre, og denne hendes Medbejler var ingen anden end Chrysostomus, hvem Eutropius's Lune havde hævet til Erkebispestolen, og hvis Ry for en Del grundlagdes ved den Beskyttelse, han i Egenskab af Kirkens Øverste viste den faldne. Om Chrysostomus og hans Virksomhed for Kirken og Byen drejer sig fra nu af Hoffets Historie, og vi ville derfor her i korte Træk gjengive denne Mands Levnetsløb, førend han ved sin Virksomhed i Constantinopel kom til at gribe ind i det hele Riges Skæbne.

Han var født i Aaret 347 i Antiochia i en anset og velstaaende Familie af militair Stand og opvoxede i denne overdaadige Provinshovedstad som en god Kristen, vejledet i Kristendommen af sin egen Moder, Anthusa, som blandt sine fromme Trosfæller endog havde et udmærket Lov i Henseende til Forstand og Hjerte. Hun hørte til de Mødre, der have Resignation nok til at tro, at naar Børnene engang efter frit Valg ere slaaede ind paa en bestemt Vej, saa vil ingen Indflydelse udefra bringe dem paa Afveje. Da hun havde set, hvor oprigtig hendes Søn var i sit Forhold til Gud, sendte hun ham uden Frygt til Libanius's bekjendte Rhetorskole i Athen. Her studerede han Veltalenhed og lagde Grunden til det Ry, der senere skaffede ham Navnet Chrysostomus eller Gyldenmund; men har Libanius end her under Udlægningen af de græske Classikere forsøgt at smugle Hedenskabet ind i de unge Menneskers Fantasi, saa har Arbejdet været spildt paa Chrysostomus, der kunde finde Glæde i den hedenske Tankerigdom og Formfuldkommenhed, uden derfor at gjøre disse Sysler til sit Livs Opgave.

I Virkeligheden blev ogsaa hans Livsmaal et ganske andet, end hans Lærer havde tænkt sig. Fra den juridiske Løbebane, som han var slaaet ind paa, gik han i Kirkens Tjeneste og blev i sin Fødeby valgt til Forelæser af den hellige Skrift og senere til Degn og Præst, til hvilket Kald han, efter en kort Tid at have været Eneboer, hengav sig

med al den Iver, der var ham ejendommelig. Og her i Antiochia, hvor den største Rigdom og den dybeste Armod, den mest forsagende Afholdenhed og den mest udskejende Verdslighed boede Dør om Dør, lagdes Grunden til denne mærkelige Mands Karakter, der senere greb saa dybt ind i Kirkens Liv ved sin Ærefrygt for det hellige, sin sædelige Kraft, sin strenge Alvor og sin glødende Kjærlighed til Alt, hvad der i den Tid, hvori han levede, var trængende eller fortabt. Under Varetagelsen af sit Embede, i sin Sjælesorg og i sine Prædikener lagde han allerede den Gang en saa frygtesløs Iver for Sandheden og Retten for Dagen ved Siden af en saa stor praktisk Fromhed, at hans Fødeby gjerne havde beholdt ham, og han selv gjerne var bleven her, hvor hans Virksomhed havde efterladt sig saa tydelige Spor, hvis han ikke, da Eutropius forflyttede ham til Constantinopel, heri havde set et højere Kald, som han ikke turde være ulydig. Denne Kaldelse skete i Aaret 397, og 2 Aar efter — da Eutropius var falden, og Chrysostomus ved sin myndige Mellemkomst havde forøget sin Magt i Kirken og styrket sin Indflydelse ved Hoffet og hos Folket — begynder den følgende Beretning om en Kamp, der vel maa kaldes den frygteligste, der nogen Sinde har rystet en Stat og en Kirke, efter som den drog Høje og Lave med ind i Stridens Hede, kaldte Constantinopels fattige Befolkning til Kamp imod de Rige og endte med at dele den hele da bekjendte Verden i to fjendtlige Lejre.

I.

Paa det Punkt, da vor Fortælling begynder, havde Eudoxia i 4 Aar delt Kejsertronen med Arcadius. Hun var endnu lige saa smuk, som dengang Kejseren, blændet af hendes udmærkede Skjønhed, havde gjort hende til sin Gemalinde. Derimod var der foregaaet en stor Forandring med den beskedne, tilbageholdne, unge Dames Karakter, efter at

hun havde besteget Kejsertronen. Af den faderløse lille Pige var der blevet en stolt og bydende Karakter, som var fornøjelsessyg over al Maade og dertil i en uhyre Grad pengegridsk, og i samme Grad som hun følte sig kjed af sit Ægteskab eller rettere af sin Ægtemand, i samme Grad var hendes Indbildskhed stegen ved at være dragen frem til en saa udmærket Plads.

Af Theodosius's to Sønner var Arcadius, den ældste, mere retskaffen i Tænkemaade end Broderen Honorius, med hvem hans Liv dog havde det tilfælles, at det henrandt i en vis sygelig Søvnigheds Tilstand, der stod i god Overensstemmelse med hans aandelige Sløvhed. Uden Spor af Interesse for nogen alvorlig Beskæftigelse var han som skabt til at lade sig føre af sine Hofembedsmænd og sine Ministre og siden af sin Kone, der tænkte og handlede for ham. Det syntes, kort sagt, som om denne 30-aarige Olding ved en mærkelig Afvigelse fra Naturens sædvanlige Orden fra Barn var bleven Gubbe uden at have gjennemgaaet Manddomsalderen. Men ikke desto mindre var der to Ting, som endnu formaaede at vække ham af hans vanlige Døs, og det var en sygelig Nidkjærhed for Kejserindens Ære i Forening med en lige saa stor Ængstelighed for at lægge sig ud med Kirken. Under Indtrykket af den ene eller den anden af disse to Indflydelser kunde han blive som rasende, medens han ellers tilbragte sin Tid fortabt i sig selv og sine puerile Sysler og i øvrigt uvidende og ubekymret om, hvad der foregik i hans Hus eller hans Rige. Med en saadan Mand og uden nogen, der kunde vejlede og støtte hende ved et fordærvet Hof, havde Eudoxia snart faaet Smag paa Verdens Glæder, der vare ganske ny for hende, eller rettere, hun havde med hele sin Naturs Lidenskabelighed styrtet sig ind i dem. Men derunder led hendes Rygte, og Eutropius blev i Tide styrtet, da han ellers kunde have givet hendes Mand Oplysninger, der maatte have ledet til et uundgaaeligt Brud. Hendes første Tilbeder var en af Kejserens egne fortrolige,

en Hofembedsmand ved Navn Johannes, som var Arcadius's højre Haand og rimeligvis samtidig det skjulte Redskab, ved hvilket Kejserinden styrede saavel Riget som sin Mand. Deres Forbindelse varede flere Aar, og der blev lagt saa lidt Dølgsmaal paa den, at den unge Prins, Theodosius II, som saa Dagens Lys i Aaret 401, i Folkemunde blev udlagt som Førstetilbederens Søn. Dette skandaløse Forhold gav Anledning til en Række Oprør, under hvilke Yndlingen vel fjernedes, men snart igjen vendte tilbage, indtil Folket en Gang med Vaaben i Haand trængte ind i hans Hus og nødte ham til at flygte. Det Ly, som han fandt, blev imidlertid, saaledes sige nogle, opdaget ved Chrysostomus's Hjælp, og da Rygtet herom, enten det nu var grundet eller ikke, kom Kejserinden for Øre, bidrog det, som man kan tænke, ikke til at forbedre Forholdet mellem de to Fjender, men efterlod et uudslukkeligt Had i den ene af Parternes Hjerte.

Arcadius's Blindhed blev alene overtruffen af Kejserindens grænseløse Ærgjærrighed. Da hun ikke længer var tilfreds med at udøve en uindskrænket Myndighed i alle Statsanliggender, lod hun sig i Januar Maaned 400 tillægge Navnet «Augusta», og som om denne Titel end ikke var hende nok, fordrede hun endog, at hendes Statue i Lighed med Kejserens skulde føres omkring i alle Orientens Byer som Gjenstand for offentlig Tilbedelse, en Fordring, der fremkaldte en ny Række Oprør, efter som alt Kvindeherredømme var Grækerne forhadt, og man i dette Eudoxias Forlangende saa et Forsøg paa at tilrane sig kejserlige Privilegier. Honorius undlod heller ikke at gjøre sin Broder opmærsom paa den Utilfredshed, Kejserindens taabelige Ærgjærrighed havde vakt, men Eudoxias Indflydelse var mægtigere end Broderens, og hun satte sin Vilje igjennem.

Saa uindskrænket det Herredømme end var, som Kejserinden efter Eutropius's Død øvede over sin Ægtefælle, var der dog, som sagt, i hans Sjæl Plads for endnu en Følelse, Frygten for Erkebispen. Devot, som Arcadius var, frygtede

han intet mere end at lægge sig ud med Kirken, og til denne Frygt kom den Skræk, som Chrysostomus's Karakter indgød ham. Han havde aldrig forhandlet med ham uden under meget alvorlige Omstændigheder, og hver Gang Bispen kom til ham, kom han i sin hele gejstlige Myndighed, udrustet med Kirkens kraftigste Vaaben, som en Talsmand for dens Rettigheder eller som en Talsmand for Folket, hvis Afgud han var, og Arcadius havde hver Gang givet efter, selv naar Chrysostomus lige frem optraadte som Anklager af Hoffet og dets skandaløse Uretfærdigheder. Under saadanne Omstændigheder vilde Chrysostomus let med lidt mindre Heftighed i sin Karakter og lidt mindre Lyst til at vise sin Magt have opnaaet en uindskrænket Myndighed over Regenten eller i det mindste have dannet en Modvægt mod Kejserindens Indflydelse, noget, som denne ved Hjælp af sit herskesyge, kvindelige Instinkt snart indsaa. Men ved Hjælp af samme Instinkt fandt hun hurtig et Middel herimod, idet hun benyttede de lange Mellemrum, i hvilke Bispen ikke viste sig ved Hoffet, til paa alle Maader at sværte ham hos Kejseren, hvad der ikke faldt vanskeligt, efter som den fromme Mands strenge Karakter og hele besynderlige Levevis frembød Sider nok, hvorfra han kunde angribes. Snart var det Latterens Vaaben, hun betjente sig af, snart Rygter og Bagtalelser, og denne snedige Angrebsmaade lykkedes kun alt for godt over for en Mand, hvis hele Selvstændighed bestod i efter Forgodtbefindende at give sig forskjellige Indflydelser i Vold. Alle, som nu vilde behage ved Hoffet, maatte naturligvis gjøre sig til et villigt Redskab for Kejserindens Hævn, og saaledes gik det til, at der i det kejserlige Palads dannede sig et formeligt Forbund mod Erkebispen, i hvilket Kejserinden var det ledende Element.

Næstefter Eudoxia indtog dog tre af Hoffets Damer den vigtigste Plads i dette Forbund. Historien har opbevaret deres Navne: Marsa, Castricia og Eugrafia. Det var ikke Tilfældet, men Fællesskab i Karakter og Tænkemaade, som

havde bragt dem sammen. Alle tre vare de Enker, og alle tre søgte lige saa omhyggelig at bevare Resterne af deres Ungdom som at bevare og forøge den uhyre Formue, de paa alle Maader havde sammenskrabet i Medfør af den Gunst, hvori de stode hos Kejserinden. Eudoxia var, som vi alt have bemærket, i højeste Grad pengegridsk, og det var næsten utroligt, hvad denne «anden Jesabel» vidste at tilrane sig; navnlig havde Rygtet travlt med at fortælle om en Vingaard, som hun havde skilt en fattig Enke ved. I alle disse Røverier fandt hun kun Modstand hos den eneste Mand, som i Constantinopel vovede at trodse hende, nemlig Chrysostomus, der i sine Taler gjorde dette Rov fra den fattige Enke lige saa berømt som Ranet af Naboths Vingaard. Men Bispen, der saaledes anden Gang kom til at krydse Kejserindens Veje, blev naturligvis ikke derved mere behagelig for det forbryderiske Forbund, hvori Regentinden og Marsa vistnok vare Sjælen, men i hvilket dog Eugrafia indtog den mest fremtrædende Plads paa Grund af det aabenlyse fjendtlige Forhold, hvori hun traadte til Bispen. Af de tre Medforbundne var hun den, der mindst kunde lægge Dølgsmaal paa sit Had til den fælles Fjende, og det maaske, fordi hun mere end de andre havde Trang til at opfriske sin falmede Skjønhed ved Hjælp af kunstige Midler. Da hun nemlig forlængst havde «passeret Linien», fandt hun intet andet Middel til at holde en flygtende Tilbederskare tilbage, og man saa hende derfor selv i Kirken, «sminket som et ægyptisk Afgudsbillede» med alle de Skjønhedsmidler, som Constantinopels Parfumehandlere evnede at tilvejebringe. Disse udlevede Koketter vare imidlertid en sand Rædsel for Chrysostomus. Han angreb dem i Kirken, ja truede dem med Kirkens Ban, hvis de ikke gave Afkald paa disse Toiletter og Frisurer, som stjal saa mange Penge fra de fattige», og som ved den Maade, hvorpaa de stillede Haaret til Skue, vakte offentlig Forargelse. Hvad der gav disse hans Taler en forøget Braad, var den Omstændighed, at de saa at sige udslyngedes lige i Ansigtet

paa de paagjældende, idet Chrysostomus ikke, i Lighed med sine Kolleger, talte fra Kordøren, men fra en særegen Prædikestol, der var anbragt i Højde med de Gallerier, hvor Kvinderne sade. Derfra svævede hans Blik ud over Hoffets Damer, og man forstaar da let, at det mindste Blik, den mindste Bevægelse med Haanden, som Taleren gjorde, kunde give hans Formaninger en bestemt Adresse, som Tilhørerne godt opfattede.

En rasende Begjærlighed efter Hævn opflammede da Eugrafia, og da hun var rig, havde hun let ved i sit Hus at samle alle dem, der paa nogen Maade vare misfornøjede med Chrysostomus, og deres Tal var stort. Hendes Hus blev Arnestedet for Sammensværgelsen, det fælles Foreningspunkt imellem Byen og Slottet, hvor Lægfolk og Gejstlige bragte Ved til det Baal, der skulde fortære Biskoppen. I disse Sammenkomster var det, at enhver Plan mod den fælles Fjendes Liv blev smedet, og herfra var det, at de løgnagtige Beskyldninger imod Bispen udgik. Her fortalte man og lod, som man troede, at den fromme Mand for at berige sig selv plyndrede Kirken, at han søgte Ensomhed med unge Piger, og frem for alt, at han overgav sig til vilde Orgier og «cyclopiske Maaltider» *).

Disse Beskyldninger vare ganske vist latterlig usandfærdige for dem, der kjendte den til Overdrivelse maadeholdende Mand, men hans særegne Levevis gav dog disse Rygter et Skin af Sandhed for dem, der kun paa fjærnt Hold saa Chrysostomus, fordi hans svage Helbred, der yderligere var bleven svækket ved et strengt Klosterliv, ikke tillod ham at leve som andre Mennesker, ja endog paabød ham den yderste Tarvelighed i Mad og Drikke. Føjer man nu dertil, at hans tunge, noget pirrelige Sind gjorde ham Ensomheden kjær, vil man forstaa, at hans hele Levesæt ikke kunde an-

---

*) Maaltider, ved hvilke de Kristne beskyldtes for at spise deres egne Børn.

det end vække Forundring i en By som Constantinopel, ja at det endog maatte synes stødende for mange, naar han strax fra første Færd havde nægtet baade at modtage nogen Indbydelse og selv at se nogen hos sig, en Regel, han overholdt saa nøje, at end ikke Kejserens Indbydelser formaaede at drage ham ud af hans Celle. Af saadanne Synderligheder benyttede Eugrafia sig, og næppe var en ny Anekdote sat i Omløb eller en ny Løgn fabrikeret paa Erkebispens Bekostning, før hun bragte den til Kejserinden, der igjen bragte den til Arcadius, som for et Øjeblik vaagnede op af sin Døs for at le eller ærgre sig over den Mand, han frygtede. Dertil kom, at paa samme Tid, som Eugrafia sørgede for at bringe disse giftige Nyheder til Hoffet, vidste hun ogsaa at bringe dem ud i Byen ved Hjælp af en Skare Soldater, der stod i hendes Sold, en Skare tiggende Munke, som i alle Retninger gjennemstøvede Constantinopel og stod til deres Tjeneste, som betalte dem bedst. Af denne tiggende Armé var Crysostomus en svoren Fjende; han søgte at ophæve deres Klostre eller at føre dem tilbage til et stille og arbejdsomt Liv, og man kan da tænke sig, at der ikke hørte store Anstrængelser til for at hværve dem for det fjendtlige Parti, hvis Sammensætning vi nu have lært at kjende, og om hvis Forgrening i Samfundets forskjellige Lag vi i det følgende skulle høre.

II.

Chrysostomus var paa denne Tid 53 Aar gammel og havde i 3 Aar beklædt Bispestolen i Constantinopel. Ved Kejserens og Eutropius's Vilje blev han fra et beskedent Præsteembede draget frem til en af de vigtigste Poster i Kirken, og hans første Embedsaar vare, som vi have hørt, hverken rolige eller behagelige, ligesom der desto værre ingen Udsigt var til, at Fremtiden vilde gjøre ham hans Stilling lettere. Til at forklare Vanskelighederne ved en saadan

Mands Stilling er det imidlertid ikke nok at sige, at Gud havde ledet ham ind i disse Forhold for at modne hans Karakter; man maa gaa dybere ind paa Tingen og se, hvad der paa én Gang gjorde ham til den store Mand, han blev, og hvad der tillige med en Karakter som hans maatte gjøre ham til en Martyr for den Sag, han tjente; først og fremmest er det her nødvendigt at erindre, hvilken Fejl Kejseren og hans Minister havde begaaet ved at stille en af de umedgjørligste Munke over for et frivolt Hof, der paa samme Tid, som det hengav sig til verdslige Adspredelser, ivrig beskæftigede sig med at løse de kirkelige Spørgsmaal. De stillede en Eneboer, som elskede sin Ørken mer end alt, over for en verdslig Gejstlighed og satte en Mand, hvem Rigdommen formelig indgød Gru, og som bar en næsten overdreven Tarvelighed til Skue, til Præst for en Befolkning, der paa en Gang var rig og stolt af sin Rigdom.

I Virkeligheden var da ogsaa Chrysostomus næppe indkvarteret i sin Bispebolig, førend Krigen mellem ham og hans undergivne begyndte, og havde han dybe Saar at læge, kan man heller ikke sige, at han var bange for at bruge Kniven, selv om den haarde Kur skulde gaa noget udover Patienten. Han, der ikke kjendte til Skaansel mod sig selv, skaanede heller ikke andre, men tro imod det Hellighedsideal, han selv var greben af, fordrede han samme Troskab af alle og var her ikke fri for at fejle paa samme Maade som saa mangen en Eneboer, naar han fra sit tilbagetrukne Liv kastes ind paa en bevæget Verdensskueplads. Mørk og mistroisk af Karakter og nidkjær over sin Magt, som han altid ønskede at udvide, blev han utaalmodig, naar man modsagde ham, og var tilbøjelig til at tro, at den Modstand, man viste ham, mindre gjaldt ham selv end Vorherre; end ikke hans Beundrere kunde i denne Henseende frikjende ham; de maatte tilstaa, at han baade var hovmodig og paastaaelig; men de oversaa disse Fejl paa Grund af hans Dyder og kaldte ham en Helgen, hvori de gjorde Ret; men paa den

anden Side kaldte hans Fjender ham stolt, vredagtig og voldsom, og deri havde de ikke Uret; thi Chrysostomus, der saa uventet var bleven sat paa en Bispestol i Orientens Hovedstad, saa ikke heri et Tilfælde, en Virkning af en Ministers Lune, men en Guds Styrelse, der gav ham Ret til at gribe ind overalt, og fortrolig, som han var, med Læsningen af det gamle Testamente, hvis strenge og ubøjelige Aand stemmede saa godt med hans Karakter, yndede han at optræde over for sin Tids mægtige som en Nathan over for David, en Elias over for Baals Præster, men Baals Præster vare talrige i Constantinopel, og det var dem, der beredede hans Fald; thi i den Kamp, han førte saa at sige mod den hele Verden, havde han desto værre kun én Gang Lykken med sig, og det var i Kampen mod den Mand, der selv havde sat ham paa Bispestolen.

Blandt de Laster, der især havde undergravet den orientalske Kirke, nævner Samtiden i Særdeleshed tre: Ukyskhed, Vellevnet og Gjerrighed. Men ved Ukyskheden sigtes navnlig til den fordærvelige Sædvane, der som en Gift fortærede Kirkens Marv, at Præsterne levede i Konkubinat med de saakaldte sorores subintroductæ, en Slags Mellemting mellem Friller og Hustruer. Ingen Lov havde formaaet at udrydde denne Misbrug; thi den ryggesløse Gejstlighed dannede her et Forbund, paa hvis forenede Magt mere end én Bisps Myndighed var strandet, og dog var det netop her, at Chrysostomus vilde bruge Operationskniven, netop dette Onde, som han fra Roden af vilde helbrede.

Til den Ende lod han alle de Gejstlige, om hvilke han vidste, at de levede i Konkubinat, komme for sig, medens han afsatte nogle af dem og irettesatte andre. «Af to Onder», sagde han til den usædelige Gejstlighed, «foretrækker jeg aabenlyse Koblere for Jer», og han nøjedes ikke med at tale, men skrev ogsaa Bøger over samme Thema, i hvilke Kirkens Saar lægges blot for hele Verdens Øjne. Navnlig er der to Afhandlinger, i hvilke han giver Samtiden et sørgeligt

Indblik i de Forhold, hvorunder en stor Del af Gejstligheden levede.

«Lad os engang», saaledes hedder det omtrent, «træde ind i en saadan Præsts Bolig og lad os gaa ud fra, at hans Konkubine er fattig; man vil da i deres fælles Opholdsværelse finde Fruentimmerskjørter, Hatte og Huer ved Siden af de kirkelige Kar. Hver en Krog i Huset vil være opfyldt med Hegler og Karter, som ligge Side om Side med hele Bunker af Uld og Linned. Tyendet og de unge Piger fra Nabolaget søge sammen med Husets Frue for at tage Del i det fælles Arbejde eller for at faa sig en Sladder. Man snakker, og man ler, og Præsten tager Del i den fælles Munterhed, hvis der da ikke kommer en Kurre paa Traaden mellem Sladdersøstrene, i hvilket Tilfælde Præsten maa optræde som Fredsmægler». Er Konkubinen derimod rig, «saa bliver det Præstens Sag at løbe fra Herodes til Pilatus, fra Guldsmeden til Parfumehandleren og Bagerne for at tilfredsstille sin Dames kræsne Smag og paa samme Tid — ved at prutte omkring i Butikerne — at skaffe hende Indkjøb til den billigste Pris. I Kirken er han mere hendes Kavaler end Kirkens Embedsmand, idet han ved Gudstjenestens Begyndelse ved Albustød til højre og venste maa bane hende Vej til en bekvem Plads; ja end ikke under Forvaltningen af de hellige Handlinger kan han frigjøre sig for Indtrykket af sin Lidenskab, idet et stjaalent Blik, som en af Menighedens Ungdom kaster paa hans udkaarne, er nok til at berøve ham Fatningen og drage hans Opmærksomhed bort fra den hellige Handling, han forvalter».

Intet Under, at Chrysostomus klagede over en saadan Gejstlighed, og at han som Modsætning til den Verdslighed, de førte med sig ind i Kirken, foreholdt dem Evangeliets Spejl til Mindelse om, at de som Præster og Kristne havde andre Ting at tage Vare, at Gud havde kaldt dem til en Aandens Strid med Troens Vaaben. Intet Under, at han til at betegne disse marv- og kraftløse Præster maatte hente

Billeder fra den lavere Verden, at han sammenlignede dem med «Løver, hvis Tænder vare udrevne, hvis Manke var raget, og som gik med klippede Negle», og intet Under endelig, at hans undergivne, der saaledes bleve stillede blot, betoges af en uudslukkelig Hævnfølelse over for den Mand, hvis Veltalenhed paa denne Maade brændemærkede dem.

Den anden Last, som besmittede Kirken, var Gejstlighedens Vellevnet. Præster og Diakoner førte her i Verdens anden Hovedstad et Liv, hvis Overdaadighed kun kan sammenlignes med den, som Occidentens Gejstlighed efter Hieronymus's Skildringer hengav sig til, og disse Præster, der for største Delen vare udgaaede fra den fattige Landbostand, forstod nu kun alt for godt at gjøre Forskjel paa en Fasan fra Kolchis og en Fasan fra Ægypten, ligesom de godt vidste at bedømme, om den Fisk, de nød, var kommen fra Britanniens Kyster eller fra det kaspiske Hav.

Med denne Hang til Bordets Glæder stod atter den tredje Last, Gjerrigheden, i Forbindelse; thi til at føre et saa luxuriøst Liv behøvedes der naturligvis mange Penge. I Virkeligheden bleve da ogsaa Kirkens Indtægter plyndrede paa den skændigste Maade. Den, der stod nærmest ved Kassen, gjorde det dybeste Greb i den, og naar Kirkens Midler vare opbrugte, tog man til de private Gaver, søgte at tilsnige sig Arv og at tilvende sig Legater, ja tog end ikke i Betænkning at anvende Almisserne til de fattige i Overdaadighedens Tjeneste. Denne sidste Forbrydelse især var i Chrysostomus's Øjne utilgivelig. Han betragtede den som Helligbrøde, som en Forbrydelse mod Gud selv; «thi at bestjæle den Fattige», plejede han at sige. «det er at bestjæle Kristus». Ja, han gik endnu videre, han raadede alle dem, der vilde komme de fattige til Hjælp, og deriblandt navnlig hans fortrolige, Diakonissen Olympias, at uddele sine Almisser selv, for at de virkelig kunde komme dem til Gode, for hvem de vare bestemte. Men denne modige Handling fremkaldte ogsaa

et formeligt Oprør blandt Klerus, og alle forenede sig til Hævn.

Hævnen var ligesaa grusom, som den var urimelig; thi den samme Mand, som med saa stor Veltalenhed prædikede Fattigdommens og Uegennyttighedens Sag, blev selv beskyldt for Gjærrighed og Havesyge, hvilken Beskyldning støttede sig til den allerede omtalte overdrevne Tarvelighed, hvormed Bispen strax ved sin Embedstiltrædelse optraadte saavel med Hensyn til sin egen Person som til den offentlige Gudsdyrkelse. Man undlod ikke i Henhold hertil at rette den Beskyldning imod ham, «at alle de Silketæpper, Fløjelsforhæng og kostbare Kirkekar, der bleve solgte» i Penges Skikkelse gik i Prælatens egen Lomme, at han i en eller anden Krog af Verden opdyngede uhyre Rigdomme, hvilken Beskyldning senere blev gjort til en Hovedanklage imod ham, og det uagtet ingen af hans For- eller Samtidige havde gjort saa meget som han for at lindre Fattigdommen i det store græske Rige. Hvilke Fejl han end kan have havt, ingen lav Begjæring har nogen Sinde fundet Tilhold i hans Hjerte, derom vare hans daglige Almisser og de store velgjørende Stiftelser i Constantinopel, der byggedes for hans Penge, et veltalende Minde. Havde det staaet til ham, havde han gjerne af sin Hovedstad gjort et stort Asyl, hvor enhver trængende kunde finde et Ly, og hans Taler gik bestandig ud paa, at de rige i det mindste skulde indrette deres Huse saaledes, at de kunde gjøre denne kristelige Kjærligheds Fordring Fyldest.

Men selv om han paa dette Punkt havde vundet Sejr over sin Menighed og Klerus, hvad han desto værre ikke gjorde, vilde der dog endnu have staaet tilbage, at han til denne Udrensning af Præstestanden endnu havde føjet en Reform af den kvindelige Gejstlighed, de saakaldte Diakonisser, og at det var en vanskelig Sag, følte selv Chrysostomus. Alligevel gav han sig i Kast med Tingen, og største Delen af disse verdslige Damer, hvis Liv vakte Forargelse i Kirken, maatte finde sig i at møde for Erkebispens Domstol. Nogle

af dem løste han ligefrem fra det Baand, der bandt dem til Kirken efter det paulinske Ord: det er bedre at gifte sig end at leve i Brynde; Andre slap med Irettesættelser, men det er ikke sandsynligt, at disse sidste af den Grund have elsket ham mere end de første.

Saaledes vare i Korthed Tilstandene i den Kirke, Chrysostomus var bleven kaldet til at styre, det var Vanskelighederne, der fra Begyndelsen af frembød sig for ham, og disse Vanskeligheder bleve ikke færre, da Hævnlysten havde fundet et Asyl hos Kejserinden, der med samme Iver som hendes medsammensvorne arbejdede paa Erkebispens Fald. Nu staar der da kun tilbage at vise, hvilke Vanskeligheder i Forholdet til Byens Befolkning der mødte den navnkundige Prælat ved hans Embedstiltrædelse. Chrysostomus, og det var Grundtrækket i hans Karakter, nærede paa én Gang en inderlig Kjærlighed til sine kristne Medbrødre og en dybt indgroet Uvilje over Uligheden i de sociale Kaar, under hvilke hans Tids Mennesker levede. Han omfattede Folket paa én Gang med en Præsts og en Tribuns Kjærlighed, og paa samme Tid, som han med skaanselsløs Ubarmhjertighed drog til Felts mod Samfundets Storborgere, deres Overdaadighed og Haardhjertethed, paa samme Tid udtalte han sig om «Folket» i Lovtaler, der ikke sjeldent gik ud over de rette Grænser. Han ikke alene elskede dette Folk, han beundrede det og tiltroede det alle mulige Dyder. Da et Jordskjælv saaledes en Gang havde rystet Constantinopel fra Grunden af, besteg han Talerstolen for at forkynde, at det var de riges Laster, der havde ført denne Straffedom over Byens Hoved, og at kun de fattiges Bønner igjen havde fjernet Ulykken. «Det var ikke Senatet eller Konsulerne, der vare Constantinopels Stolthed, men den troende Almue, der belejrede Kirkerne og fulgte Gudstjenesten med Andagt, medens de rige enten udebleve eller betragtede det som en Nedladenhed af dem at bøje Knæ sammen med de fattige. Og dog vare disse fattige hævede over de Fristelser, som

Rigdommen medføre, og i Modsætning til den fornemme Verdens forkælede Børn at ligne ved Løver, som spy Ild. Fritagne for denne Verdens Begæringer, er der intet, som forhindrer dem i at tjene Gud i Aand og Sandhed. Hvis Martyriet forestod, og man truede dem med Døden, hvad skulde saa forhindre dem i at opfylde den Kristnes Pligter? Rigdommen? De eje Intet. Fædrelandet? Hele Jorden er deres Fædreland». Det var saadanne Themaer, Chrysostomus yndede at tale om, og da hans Fantasi var lige saa glimrende som hans Veltalenhed stor, kan man begribe, at det ikke faldt ham vanskeligt at fremstille den fattige som en Troshelt, der var lige saa beundringsværdig, højsindet og ædel, som den rige var fejg og grusom; men man kan ogsaa begribe, hvad Indtryk saadanne Prædikener maatte gjøre paa en Menighed, hvem Uligheden i de sociale Kaar skilte i to ulige Lejre. Hvergang Bispen prædikede over saadanne Themaer, og det gik som sagt hyppig paa, vare Kirkerne saa overfyldte, at Tilhørerne stode Fare for at blive kvalte, og medens Hurtigskriverne bragte hans Tale paa Papiret, gjenløde Kirkens Hvælvinger af Bifaldsklap, en Misbrug, som end ikke Chrysostomus's Myndighed formaaede at hæve. Og ikke nok hermed, men naar Talen var endt, og Præsten forlod Kirken, fulgte Hjorden med som en Slags Æresvagt for Hyrden; mere end én Gang saa man den vaage Natten igjennem ved Indgangen til hans Bolig af Frygt for, at der skulde tilføjes ham nogen Overlast af hans Fjender, og det ikke uden Grund, thi blandt den store Folkehob, som jublede ved det blotte Syn af ham, og som hans Ord elektriserede, havde der allerede indsneget sig Spioner, som lurede paa ham, naar han talte, og som bragte hans Ytringer videre i fordrejet Skikkelse. Hoffet saa fra nu af kun en Oprører i ham, og det blev en gængs Mening i Constantinopels fornemme Verden, at Erkebispen prædikede Krig mod de rige.

III.

Skjønt Chrysostomus saaledes paa alle Sider var omgiven af Fjender, medens hans varmeste Venner ofte beredede ham Forlegenhed, gaar dog en af hans samtidige for vidt, naar han siger, at han havde hele Gejstligheden imod sig. Iblandt hans Kaldsfæller var der tvært imod ikke faa hæderlige Mænd, som stillede sig paa Bispens Side. Historien melder om mer end et Navn, som har gjort sig berømt ved at knytte sin Sag til Kirkens og dens Forsvarers; men Ulykken var, at Chrysostomus, forledt af sin voldsomme Natur og sin overdrevne Iver, var alt andet end tilbøjelig til at lade sig lede af disse sine sande Venner, medens han med ubetinget Tillid betroede sig til Mænd som Presbyteren Serapion og Diakonen Tigrius, falske Venner, som i egennyttige Formaal æggede deres Beskytter til hensynsløse Foretagender, der mer end én Gang stillede hans allerede mislige Sag saa galt, at Katastrofen i hans Livs Kamp sikkert allerede tidligere vilde være indtraadt, om det ikke var lykkedes enkelte af Bispens Parti at modvirke den Indflydelse, disse Partigængere vandt over hans Sind. Æren herfor tilkommer det andet Kjøn, idet der til Chrysostomus's Sag knytter sig ikke mindre end 4 Kvindenavne, af hvilke i det mindste de to nøje vare forenede med hans Skæbne i Modgang saavel som i Medgang. Navnene paa de fire Kvinder, der træde saa meget klarere frem paa Baggrunden i det Mørke, som Tidens Slethed breder om de handlende Personer, vare Salvina, Ampructe, Pentadia og Olympias, et værdigt Modstykke til det Firkløver, der ledede Sammensværgelsen mod Chrysostomus. Alle fire vare som Diakonisser knyttede til Kirken; mest bekjendte af dem ere Salvina og Olympias blevne. Begge hørte de til Romerrigets fornemste Slægter, og begge stode de den kejserlige Familie nær. Salvina var af maurisk Fødsel, en Descendent af de gamle Konger i Numidien og en Datter af den Gildo, som Theodosius den store havde sat til Statholder i Afrika, medens han paa samme Tid sikrede sig hans Troskab ved

at lade hans Datter leve som Gidsel ved det romerske Hof. Her blev hun gift med en Slægtning af Kejserinden, og Theodosius mente ved dette fornemme Giftermaal end yderligere at have sikret sig Faderens Troskab. Men alligevel havde den store Kejser næppe lukket sine Øjne, før Gildo erklærede sig uafhængig, og paa samme Tid som han rystede Statens Aag af sine Skuldre, brød han ogsaa med Kirken og blev en blodig Kristenforfølger. Skjønt en Datter af denne Hedning var Salvina dog ved det romerske Hof voxet op som en oprigtig Kristen og en fortræffelig Hustru; da hendes Mand, Nebridius, døde, nærede denne Descendent af Masinissa og Jugurtha kun et eneste brændende Ønske, og det var at blive viet til Diakonisse ved Kirken i Constantinopel. Dette Ønske blev opfyldt, og saaledes blev hun lige saa meget ved den Stilling, hun indtog i Samfundet, som ved sin Karakters Renhed Beskytterinde for Kirken i Orienten under Arcadius's Regering. Fra alle Dele af Kejserriget henvendte man sig til hende som til den mest formaaende ved Hoffet, indtil hendes Stilling til Chrysostomus og hans Sag forandrede hele dette Forhold.

Var Salvina allerede ved Venskabets Baand knyttet til Erkebispen, gjaldt dette endnu mere om Pentadia og Olympias. Pentadia skyldte Chrysostomus Livet; hun var et af Ofrene for Eütropius's Hævn og havde maattet flygte det halve Rige igjennem for at undgaa hans Spioner. Endelig flygtede hun til Alteret og fandt Ly i Sofiekirken i Constantinopel, da Chrysostomus gjorde hendes Sag til sin og i den Anledning begyndte den heftige Kamp, som endte med Ministerens Fald. Som Tak herfor var det, at Pentadia viede sig til Kirkens Tjeneste og tog en saa levende Del i sin Beskytters Ulykke. Men mere end Salvina og Pentadia glimrer dog Olympias ved sin Aands og sit Hjertes Gaver. Hun nedstammede lige som Salvina fra kongelige Forfædre og mistede som denne sin Mand i en ung Alder. Ved sine nærmeste Slægtninges Død saa hun sig paa én Gang i Be-

siddelse af en uhyre Formue, og da hun var lige saa smuk af Ydre som blid og elskværdig af Karakter, og da hun med alle disse Fortrin forenede et Mod, der kækt satte sig ud over Verdens Fordomme og trodsede alle Farer, var hun, som man kan begribe, et af Hovedstadens mest søgte Partier. Alligevel besluttede hun at blive ugift og at anvende sin store Formue i Kirkens Tjeneste. Med kvindelig Takt vidste hun at holde de Friere borte, som Kejseren beskyttede, ja endog at sikre sig fri Raadighed over sin Formue, som Kejseren gjerne vilde have nægtet hende af Frygt for, at den ellers vilde falde i Kirkens Hænder.

Saaledes var den Kvinde, som frem for alle var Chrysostomus's fortrolige, og hende og hendes Trosfæller skyldtes det, som sagt, at Erkebispen ikke altid lyttede til en Tigrius's eller Serapions Raad. Hende lykkedes det oftest at mildne den hellige Iver, der fortærede hans Sjæl. Hun vaagede over de voldsomme Udbrud af Vrede, der vare ejendommelige for hans Karakter, lige som hun havde overtaget Omsorgen for hans Sundhed og Pleje; for hende begyndte der saaledes en Tid, fuld af Prøvelser, i hvilken hendes Karakter ret lagde sig for Dagen, da Forfølgelsen var begyndt mod hendes ulykkelige Ven. Det skal allerede her siges, at hendes Standhaftighed i denne Sag, som hun betragtede som Guds egen, hverken rokkedes ved Armod, Fængsel eller Landflygtighed; men tillige skal det siges, at med al Olympias's Hengivenhed for Kirken og dens ivrige Forsvarer skulde det ikke lykkes hende ret længe at forhale Afgjørelsen af den Kamp, i hvilken Chrysostomus spillede Hovedrollen, efter at Angrebet én Gang var besluttet, og de stridende havde valgt deres Plads i de fjendtlige Lejre.

For at Tragedien skulde gaa for sig, behøvedes der nu kun en Løftestang, som kunde sætte de fjendtlige Masser i Bevægelse, og den skaffede Chrysostomus selv til Veje.

I Aaret 401 modtog han nemlig fra Menigheden i Efesus et Brev, der kaldte ham til Asien for at raade Bod paa den

Uorden, hvor under denne Kirke i mange Aar havde lidt. «Vor Ulykke er grænseløs», hed det i dette Brev, «vi slides som et Bytte mellem de rovbegjærlige Arianere paa den ene og de falske Katholiker paa den anden Side, ja i samme Øjeblik, vi skrive til dig, deles der Bestikkelser ud i massevis, og en Flok glubende Ulve kaste sig over vor Bispestol som over et sikkert Bytte». Mere behøvedes der ikke for at faa den nidkjære Hyrde til at rejse, og efter at have indsat en Landsmand af sig, Severianus, til sin Vikar i Constantinopel, indskibede han sig den 9de Januar 401 og styrede over mod Asiens Kyster. Han ankom til Efesus og fik skyndsomst en Synode sammenkaldt af 70 asiatiske Biskopper, og medens Gader og Stræder, Huse og Kirker gjenløde af de stridende Parters Skjældsord, lod Erkebispen midt i al Valglarmen sin Ven og Rejsefælle, Diakonen Heraclius, udnævne til Bisp. Valget gik igjennem, og Heraclius besteg Bispestolen, dog kun for atter at blive afsat og fordreven af et andet Koncil, saa snart hans Beskytter ikke længer var i Asien. Men uden at overveje, hvad Tiden i saa Henseende vilde bringe, fortsatte nu Chrysostomus den Udrensning af Kirken, han havde begyndt, og næppe havde Efesus faaet sig en Biskop, før han stævnede en Del asiatiske Prælater, der vare beskyldte for Simoni, for sin Domstol og afsatte dem, efter at deres Forbrydelse, at have kjøbt gejstlige Embeder, var konstateret. Og da han nu en Gang var kommen i Aande med at reformere, drog han fra Efesus omkring i den største Del af Asien, hvor ikke mindre end 16 Biskopper bleve afsatte og erstattede med nye, som han selv havde ordineret, hvilket altsammen skete uden for hans Jurisdiktion, og uden at nogen af de nævnte Kirker med Undtagelse af Menigheden i Efesus havde kaldt ham til Dommer.

Følgen af denne modige, men overilede Expedition var da ogsaa kun, at nye Kampe rystede det allerede stærkt agiterede Asien, uden at det til Gjengjæld vandt nogen varig Fred; men for Chrysostomus's Vedkommende saa Alverden

med Forbavselse paa denne Biskop, der tiltog sig Friheder, som end ikke Paven i Rom havde vovet at tiltage sig, saa at man begyndte at spørge hinanden om, hvor Kirkens og Gejstlighedens Frihed blev af, naar alle kanoniske Love saaledes kunde trædes under Fødder efter en enkelt Mands Forgodtbefindende. Dette indsaa Erkebispens Venner godt, hvorfor de skyndede paa ham, at han skulde vende tilbage til Hovedstaden, heller end at samle Stof til den Anklage, der tidlig eller sildig maatte blive rettet imod ham. Efter nogen Tøven føjede han sig ogsaa i sine Venners Raad, og da han var kommen tilbage, indsaa han først ret, hvor skadelig denne Fraværelse fra hans Diøces havde været for ham og Kirken.

I Mellemtiden havde hans Vikar og Landsmand, Severianus, nemlig faaet saa megen Smag paa Bispeværdigheden, at han fra Chrysostomus's ivrige Ven og Beundrer var bleven hans Fjende, og aldrig saa snart lagde Hoffet og dets medforbundne Mærke til denne Vending, før det ivrig søgte at hverve ham for det fjendtlige Parti. Det faldt ikke vanskeligt. Han blev fra nu af en kjærkommen Gjæst i Eugrafias Hus, til hvilket han førte andre misfornøjede til stor Glæde for Komplottet, som saa sit Parti saa anselig styrket ved disse Mænd af den gejstlige Stand, at Kejserinden end ikke betænkte sig paa at anvende ethvert Middel til at sikre sig den nyforbundne; af denne Grund fik hun ogsaa skyndsomst sin nyfødte Søn, den senere Theodosius II, døbt af Severianus, for ligesom paa Forhaand at give ham et Vink om, hvad han kunde vente sig af Erkebispens Fald.

Saaledes stode Sagerne, da det Skib, der førte Erkebispen, lagde ind paa Constantinopels Red. En uhyre Menneskemasse modtog ham ved Strandbredden og ledsagede ham hjem til hans Hus, hvor han tog Afsked med den under Ønsket om et glad Gjensyn i Kirken næste Dag. Den Tale, han her holdt, er opbevaret, og det er tydeligt nok af den, at han hverken skaanede sine Fjender eller fordulgte, at han kjendte de Rænker, man havde smedet bag hans Ryg.

Aabenlyst bebrejdede han Severian det verdslige Liv, denne i hans Fraværelse havde ført, kaldte ham en Parasit og en Smigrer og dadlede ham for, «at han havde spist ved Jesabels Bord», en Bebrejdelse, denne værdige Prælat skyndte sig med at bringe til Hoffet, hvor den bevirkede en sand Storm mod Chrysostomus. Som Forholdene da vare, maatte det komme til en Afgjørelse mellem de to Rivaler, og den lod heller ikke vente paa sig. En uforsonlig Ytring af Severian blev i fordrejet Skikkelse bragt til Erkebispen, som deraf tog Anledning til at exkommunicere sin Vikar og fordre ham forvist fra Constantinopel, medens Hovedstadens lavere Befolkning, der havde faaet Nys om, at deres Afgud, Erkebispen, var i Fare, paa samme Tid satte sig i Bevægelse, hvorfor Severian fandt det raadeligst skyndsomt at begive sig bort. Men paa dette Punkt blandede Kejserinden sig i Sagen og fik ikke alene sin Forbundsfælle tilbagekaldt, men tvang paa en Maade Chrysostomus til paa ny at optage ham i Kirkens Skjød, idet hun paa en af de store Festdage pludselig trængte ind i Apostelkirken, hvor Erkebispen prædikede, og med sin lille Søn, Theodosius, paa Armen banede sig Vej til Koret, hvor Prælaten sad. Efter at have lagt Barnet i hans Skjød besvor hun ham ved denne hendes Søn at gjengive Kirken dens Fred og at tage den Forbandelse tilbage, som han havde lyst over Severian. Chrysostomus blev bevæget og lovede Tilgivelse, og saaledes havde Kejserinden paa en højst sindrig Maade sikret sig en Forbundsfælle, hvem hendes dristige Handling maatte vise, i hvilken Grad hun regnede paa ham ved det forestaaende Angreb. Thi, om det endogsaa saa ud, som en Storm havde lagt sig, da Freden mellem de to Rivaler var gjenoprettet med Folkets Besegling, begyndte dog — i samme Øjeblik som denne Fare var besvoren — en ny Orkan at blæse op ved Rigets yderste Grænser, og den bar Chrysostomus's Fald og Død i sit Skjød.

IV.

Det var Theophilus, Erkebisp af Alexandria, som paa ny rejste Stormen mod sin Kollega i Constantinopel. Denne Mand indtog ikke mindre ved sine Laster end ved sin Aands Begavelse en fremragende Plads i den orientalske Kirke. Han var ifølge samtidiges overensstemmende Udtalelser en af sit Aarhundredes bedst begavede Theologer, men tillige et saa slet Menneske, som det endog paa de Tider var muligt at finde. Handledygtig og snedig paa én Gang var han en Mester i at lægge Snarer for andre, af hvilke Egenskaber han benyttede sig til at tilfredsstille sin Ærgjærrighed, sin Havesyge og sit Had. Egenkjærlighed var Sjælen i hans Vilje, og hans Vilje var Kirkens eneste Lov. Uden Spor af Respekt for Bisperne i sit eget Diøces opkastede han sig ogsaa til Dommer over fremmede Kirker, og en Exkommunikation, som han havde udtalt, virkede Skræk vidt og bredt omkring. Ingen Theolog i det 5te Aarhundrede forstod som han at puste Liv i en hendøende Kjætterforfølgelse eller at skabe nye, hvorfor hans Gejstlighed ogsaa skjælvede for ham, da Fængsel, Pengebøder og Landflygtighed ventede enhver, som vovede at staa ham imod eller sætte sig op imod den Indflydelse, han havde i Kirken saavel som hos Kejseren, ved hvis Hof han holdt et Kor af lønnede Spioner. Dog var hans Ærgjærrighed ikke tilfredsstillet dermed; Side om Side med Herskesygen i hans Sjæl gik en umaadelig Begjærlighed efter Penge. Af en tredobbelt Grund elskede han dem, først for at se dem opdynge sig under hans Hænder; men dernæst ogsaa for at kunne udfolde en Pragt, der svarede til hans Rang, og endelig fordi han i dem havde et Middel til Bestikkelser. Ingen har heller forstaaet som han under Skin af en oprigtig Gudsfrygt at plyndre Templer og Kirker. Serapions-Templet i Alexandria maatte først og fremmest afgive sine hedenske Statuer i Guld og Sølv, sine Diamanter, Marmor og Ædelstene til Bispens Skatkammer; derefter kom Turen til de kristne Kirker at plyndres, og da disse Guld-

gruber vare tømte, betænkte Erkebispen sig endnu mindre paa at lægge Haand paa Privatfolks Formue. Men han kom da ogsaa af den Grund i et saadant Ry for Havesyge, at Rigfolk i Alexandria betænkte sig paa at betro Almisserne til de fattige i hans Haand, og et Tilfælde af denne Art bevirkede en Kollision, som fik Betydning for Chrysostomus's Historie, hvorfor vi her ville tale derom.

I Aaret 402 kom en værdig Enke en Dag til Hospitalsforstanderen i Alexandria og bad ham modtage og uddele en Gave, som hun frygtede for at betro Theophilus. Isidor, det var Fattigforstanderens Navn, lovede det og gjorde sig derved Erkebispen til Fjende. Hans Fald blev besluttet, og for at gjøre dette saa meget sikrere tog Prælaten sin Tilflugt til 4 Munke, som nøde en almindelig Anseelse i hans Menighed, og forlangte af dem, at de skulde vidne mod Isidor. Disse 4 Munke vare de saa kaldte «fire lange Brødre», et Tilnavn, deres Højde og Magerhed havde forskaffet dem. Theophilus kunde ikke have henvendt sig til nogen med mindre Udsigt til Held end til disse fire Brødre, der vare vidtberømte i Kirken for deres Lærdom og Fromhed. De nægtede strax at afgive Vidnesbyrd i en saa uretfærdig Sag, og for Erkebispen stod der nu kun tilbage at drage dem med i det Fald, han havde svoret Isidor.

Han udførte da Sagen paa følgende Maade. Der blev rejst Anklage mod Isidor for Kjætteri, og da den forfulgte Forstander havde søgt Ly i det Kloster, hvor de fire Brødre levede, blev Anklagen samtidig rettet mod disse og de Klostre, som de ved deres Lærdom og Fromhed havde givet Ry. Men som der hos Theophilus ikke var langt mellem Beslutning og Handling, vare mange Dage ikke forløbne, før et Korps af veludrustede Soldater var paa Vejen til den sketiske og nitriske Ørken, i hvilke disse Munkeboliger laa, indesluttede mellem Nildalen og de libyske Bjerge. Theophilus anførte selv Expeditionen, og da Hæren i den dybe Nat sneg sig ned ad de Skraaninger, der omgave Dalen, hvori Klostrene

laa, for paa den Maade lettere at overvælde deres vaabenløse Modstandere, foregik en Scene, der i intet var forskjellig fra den, en By frembyder, som er hærget af Fjender. Cellerne bleve gjennemstøvede, Murene gjennembrudte, Husgeraadet og Møblerne beskadigede, og hvad Sværdet ikke kunde faa Bugt med, overgav man til Luerne, deriblandt navnlig de sketiske Munkes kostbare Bibliothek, hvis Perle var «Kjætteren Origenes's» Skrifter, han, hvis Navn havde givet Anledning til denne Forfølgelse*).

Først da han havde ladet de sidste Ildgnister stige op imod Himlen, forlod Theophilus Kamppladsen, rasende over kun at have ramt Klostrene og ikke Munkene selv, hvis Hovedmænd, Isidor og de fire Brødre, imidlertid vare flygtede. I Ledtog med 80 andre Munke havde de begivet sig paa Landflygtighedens Vej til Lilleasien, og da de der, forfulgte af det Ban, Theophilus havde udslynget imod dem, heller ingen Modtagelse fandt, tog de, som det sidste Arnested for deres Haab, Tilflugt til Constantinopel og Chrysostomus.

Saaledes blev Chrysostomus indviklet i Theophilus's og de sketiske Munkes vanskelige Sag.

Kæk og retfærdig, som Chrysostomus var, tvivlede han dog ikke om, hvad han skulde gjøre. Han skrev til Theophilus om igjen at optage de fordrevne i Kirkens Skjød og sørgede imidlertid, saa godt det lod sig gjøre, for disse ulykkeliges

---

*) Origenes, en af Oldkirkens største Theologer, slog i sin religiøse Granskning ind paa en friere Retning og hævdede en mere aandelig Opfattelse af Skriften og de guddommelige Ting, end største Delen af hans Samtid. Derfor bleve ogsaa hans Skrifter, medens han levede, læste med stor Iver, men efter hans Død gave de Anledning til heftige Stridigheder, der satte den hele Kirke i Brand. Navnet Origenist blev ensbetydende med Kjætter, og ved at røre op i denne Strid vidste Theophilus, at han anslog en Streng, der vilde give Gjenlyd i mangt et stridssygt Hjerte. Men med alt det var Beskyldningen mod de nitriske Munke greben ud af Luften, da al deres Skyld bestod i, at Origenes's Skrifter fandtes i deres Bibliothek.

Nødtørft, hvem han kun lagde én Ting alvorlig paa Sinde, og det var ikke at forelægge Kejseren Sagen, da Theophilus som gejstlig Mand burde dømmes af Kirken, et kristeligt Hensyn, som hans Rival slet ikke tog, da han tvært imod ønskede at drage den hele Verden ind i Sagen for des bedre at knuse sin Modstander. Under disse Omstændigheder gik det snart op for ham, at Chrysostomus kun kunde have to Grunde til at beskytte de fordrevne, først Misundelse og dernæst Meddelagtighed i deres Brøde, og derefter lagde han sin Plan. Et Gesantskab blev sendt til Constantinopel, alle sammen Isidors og hans Venners svorne Fjender, hvis Instrux lød paa at stille de sketiske Munkes Sag i det sorteste Lys og samtidig at mistænkeliggjøre Metropoliten som delagtig i det Kjætteri, der havde givet Anledning til Munkenes Forjagelse. I dette Øjemed blev Gesantskabet rigt udstyret med Penge til at bestikke enhver, som i den store Stad var til Fals for Guld. At deres Tal var stort, derpaa regnede Bispen, ligesom han stolede paa, at den Betydning, hans Bispestol havde som Kornkammer for Constantinopel, skulde faa Loddet til at falde i hans Vægtskaal. Men denne Gang bedrog han sig dog; thi skjønt den hele Hær af Hovedstadens Matroser, Haandværkere og Lastdragere, som stod i hans Sold, strax begyndte at røre sig ved Gesanternes Ankomst, og skjønt Guldet nu som altid gjorde sin Virkning, var der dog pludselig kommet en Hindring i Vejen, som Erkebispens Agenter ikke kunde rydde af Vejen.

Kejserinden havde selv taget de forjagne Munkes Sag i sin Haand, og det var gaaet saaledes til. Isidor var død i den Bolig, Chrysostomus havde anvist ham, og betagne af Sorg over denne Ulykke havde de fire Brødre med den Rest af Munke, der vare om dem, forlangt Ret af deres Beskytter til at forelægge Kejseren Sagen, for at der ikke skulde ske dem, hvad der var sket Isidor, at Døden skulde overraske dem, før Retfærdigheden var fyldestgjort. Chrysostomus havde nægtet det og truet med at skille sin Sag fra deres,

hvis de førte Klagen for en verdslig Domstol. Men mere behøvedes der ikke, for at Kejserinden skulde interessere sig for de nødlidende end den Omstændighed, at Bispen havde forladt dem. En Dag altsaa, da Eudoxia begav sig til Johannes den Døbers Kirke i Hebdomon, en af Constantinopels Forstæder, og da de fire Brødre med deres Følge, der vare let kjendelige ved deres Faareskindskofter, deres brune Ansigter og nøgne Ben, samtidig traadte ind i Kirken, sprang hun af sin Bærestol for ved Indgangen til Helligdommen at modtage en Velsignelse af disse fromme Fædre, der vare komne fra den anden Ende af Verden. En saadan Nedladenhed var tilstrækkelig til at kalde Haabet til Live i disse stakkels Menneskers Bryst, og med Frimodighed forelagde de fire Brødre Kejserinden deres Sag. Hun lovede at hjælpe dem, og saaledes gik det til, at Theophilus's Guld strandede paa den Jalousi, som herskede mellem Eudoxia og Chrysostomus, og at et Concil blev sammenkaldt, for hvilket Theophilus skulde møde som anklaget.

Man kan tænke sig den Forbavselse, Erkebispen af Alexandria følte, da en kejserlig Officer bragte ham denne Stævning med Befaling til at møde i Constantinopel som anklaget af dem, han ved sit Rænkesmederi havde villet bringe i Fordærvelse. Dog var han ikke den Mand, der gav tabt for lidt, og da han havde faaet Tid til at sunde sig, var den utrættelige Rænkesmed kun optagen af en eneste Tanke, den at smede en ny Plan, som bedre end den sidste kunde fælde ham, der efter Prælatens Formening var den egentlige Ophavsmand til Anklagen; med andre Ord, han pønsede paa aabenlyst at beskylde Chrysostomus for Origenisme, ikke personlig, men ved en anden af Kirkens anselige Mænd, der skulde gjøre Bispens Fald uundgaaeligt. Det Redskab, han her kastede sit Øje paa, var Epiphanius, Biskop af Salamis, en retskaffen, men stridssyg og forfængelig Mand, der virkelig ogsaa gik i Ilden for ham og foretog en Rejse til Hovedstaden for at anklage og overbevise Chrysostomus, men

som ogsaa her fik Øjnene op for, at han havde gjort sig til Part i en slet Sag.

Der var da ikke andet for, end at den Mand, der havde lagt Planen, selv maatte føre den igjennem, og saaledes gik det til, at Theophilus i Foraaret 403 forlod sin Hovedstad, Alexandria, for at drage til Constantinopel. Han drog gjennem Asien for paa Vejen at hverve Hjælpetropper til den Hær, hvormed han vilde knuse sin Fjende, og da misfornøjede Skarer overalt trængte sig sammen paa hans Vej, og han havde trøstet dem med, «at han gik til Constantinopel for at afsætte Erkebispen», lagde han endelig i en mørk Nat i Forsommeren 403 ud fra Lilleasien og satte i Følge med 28 Suffraganbiskopper over det smalle Stræde, der skiller de to Verdensdele ad, saa at han henad Morgenstunden lagde ind paa Constantinopels Red. Alle de ægyptiske Skibe, der laa i Havnen, flagede, og alt, hvad der stod i ægyptisk Sold, modtog ham paa Strandbredden, saa at han holdt sit Indtog i Hovedstaden som en lille Kejser. Da han i dette Optog drog igjennem Byen til det Palads, Kejseren havde anvist ham som Bolig, stod Chrysostomus der for at bede ham at tage ind i hans Bolig, men Prælaten nægtede det og vægrede sig overhovedet haardnakket ved at besøge Bispen, saa længe han opholdt sig i Constantinopel. Til at knytte Forbindelser med Hovedstadens fornemme Folk var han derimod saa meget villigere, og takket være den Ladning af indiske Tøjer, Parfumer og Røgelse, som han førte med sig fra Afrika, saa han efter Haanden alle Døre aabne sig for ham lige saa let, som han aabnede sin egen for hvem, der vilde komme. «Hans Dør stod altid aaben og hans Bord altid dækket for enhver, der havde Lyst», siger en af hans samtidige; «ved overdaadige Maaltider samlede han enhver Mand af Betydning i Constantinopel, enten han var Læg eller Gejstlig, om hvilken han vidste, at de vare Erkebispens Fjender». Og heller ikke med Eugrafia havde Bispen undladt at sætte sig i Forbindelse; men ved Hjælp af Mellembud som Severianus og

de andre Overløbere, denne Dame havde sikret sig, stod han stadig i Rapport med det andet Brændpunkt for Hadet imod Erkebispen, saa at Constantinopel, der før kun havde havt én Arne for Sammensværgelsen, nu havde to.

Der var da kun én Grund til, at Slaget ikke strax ramte Chrysostomus, og denne Grund laa i Kejserens Person. Arcadius tøvede. Han havde under den Proces, der var indledt mod Theophilus i Anledning af de fire Brødre, saa klart gjennemskuet det Væv af Løgn, hvori denne Prælat vilde have sine Fjender indspundne, at han imod al Sædvane stod paa, at den skyldige skulde bøde, til hvilken Ende han forlangte af Chrysostomus, at han skulde overbringe Theophilus en Stævning. Men da Metropoliten vægrede sig, enten det nu var, som han sagde, fordi han ikke kunde dømme i en Sag, der laa udenfor hans Jurisdiktion, eller fordi den udfordrende Stilling, hans Rival indtog, indgød ham Frygt, slog Arcadius atter Sagen i Glemmebogen, og Afgjørelsen kunde da igjen have trukket ud, om ikke Almuen i Constantinopel, som med et sikkert Instinkt følte, at man pønsede paa Uraad mod dens Afgud paa mer end ét Punkt i Staden, med ét havde sat sig i Bevægelse. Hele Skarer af Haandværkere og Arbejdere trak da op foran Erkebispens Bolig og toge Station der, som om de frygtede for, at man vilde tilføje ham nogen aabenlys Vold. Om Aftenen drog der Processioner gjennem Staden, som ved Sange, Taler og Raab nok som tilkjendegave, til hvilket Parti de hørte. I sin Forskrækkelse herover fordrede nu Theophilus, at der ogsaa skulde gives ham en Sikkerhedsvagt, og i Eugrafias Sammenkomster begyndte man allerede saa smaat at drøfte, om det ikke var bedre at sammenkalde den Synode, der skulde dømme Theophilus og de sketiske Munke imellem, et Sted udenfor Constantinopel, end midt i den By, hvor Erkebispen havde sine trofasteste Tilhængere. Planen blev strax approberet; da Kejseren endelig intet havde at indvende derimod, valgte man Chalcedon i Lilleasien til det Sted, hvor Concilet

skulde holdes. Saaledes samlede sig da i Juli 403 i Rufinus's pragtfulde Palads den berygtede Kirkeforsamling i Chalcedon, hvis 44 Bisper skulde votere i Striden mellem Theophilus og de nitriske Munke, fælde Dom i Sagen mellem Chrysostomus og Menighederne i Lilleasien angaaende de Ordinationer og Afsættelser, han havde foretaget paa Rejsen derhen i Aaret 401, og endelig tage Bestemmelse om denne Kirkefyrstes Afsættelse og Exkommunikation. Det maa da strax bemærkes, at Synoden bestod af Chrysostomus's svorne Fjender, at samtlige Vidner, der bleve fremkaldte imod ham, vare interesserede i hans Fald, lige som at Theophilus, der selv havde vendt Sagerne saadan, at Synoden kunde benyttes mod hans Fjende, ledede alle Forhandlingerne og præsiderede i Forhandlingen lige til det Øjeblik, da Dommen skulde fældes over hans Modstander, paa hvilket Punkt han veg Sæde for en af sine medforbundne, for at ikke ethvert Skin af Retfærdighed skulde berøves denne lovstridige Beslutning.

Da de 21 Punkter i Anklagen, og deriblandt Beskyldninger for brutal Fremfærd mod enkelte Personer, for grove Fornærmelser, Tyveri, Brud paa Sæderne og de kirkelige Love mod uretmæssig Ordination, bleve forelagte Chrysostomus, kan man let forklare sig, at han i Forening med det Antal Bisper, som vare blevne ham tro, vægrede sig ved at møde for en Forsamling af aabenlyse Fjender og nægtede at kjende en Dom gyldig, der var overgaaet ham uden for hans Diøces; det var imidlertid lige saa forstaaeligt, at Synoden i Chalcedon, der glædede sig til at se Chrysostomus som anklaget for sig, skar Tænder af Forbitrelse, da Prælatens Sendebud overbragte dem den Melding, at deres Herre ikke havde i Sinde at møde. «Rufinus's Palads fik i det Øjeblik Udseende af en Røverhule. Bisperne sprang op fra deres Sæder og styrtede sig mod Sendemændene. Nogle fornærmede dem, andre truede dem, og atter andre lagde det Halsjern, der var bestemt for Chrysostomus, om hans Sendebuds Skuldre». Da Stormen havde lagt sig, gav man sig dernæst til at smede

nye Anklager og skred endelig i Synodens tolvte Session til en formelig Domfældelse af Metropoliten. Dommen, der lød paa Exkommunikation og Afsættelse, blev med de vedføjede Akter paa lovformelig Vis tilstillet Chrysostomus selv og Kejseren, og imidlertid gave «de hellige Fædre» sig til at forhandle de andre Sager, der vare forelagte Synoden, og deriblandt Striden mellem Theophilus og de sketiske Munke. Denne Sag, der havde staaet først paa Dagsordenen, var som mindre betydelig bleven gjemt til sidst, og for nu ikke at spænde Buen for højt besluttede den ærgjærrige Prælat paa dette Punkt at give efter, erklærende sig villig til et Forlig, saa fremt de Exkommunicerede anraabte om Gjenoptagelse i Kirkens Skjød. Og da nu Døden igjen havde gjort det lyst i de stakkels Munkes Rækker, medens den uheldige Gang i deres Beskytters Sag end yderligere havde betaget dem Haabet om at se Retfærdigheden fyldestgjort, havde Concilet dog til sidst den Glæde — som et Vederlag for Chrysostomus's Udebliven — at se Resten af disse Munke ydmygtbedende at træde frem for Theophilus's Domstol med Anmodning om, at de maatte gjengives Kirken og deres Fædreland. Men hermed vare Concilets Arbejder ogsaa endte, og der stod nu kun tilbage at oppebie, hvad Kejseren i Anledning af den oversendte Domfældelse vilde foretage sig med Erkebispen i Hovedstaden.

Foreløbig syntes Arcadius intet at ville gjøre ved Sagen. Chrysostomus blev i rolig Besiddelse af sit Palads, lige som ingen forulempede ham, naar han i Sofiekirken varetog sine Embedspligter. Af og til kom rigtignok en Officer fra Slottet med Melding om, at han maatte berede sig til at fortrække, men han vægrede sig standhaftig, og Folket, der i tætte Skarer belejrede Basilikaen og Bispeboligen, støttede i dette Tilfælde deres Bisp ved som med én Mund at forlange et almindeligt Concil afholdt, der paa ny skulde paadømme Erkebispens Sag. Det var Folkets og Bispens fælles Feltraab, og under dette Raab passerede han uafbrudt mellem Basilikaen

og sin Bolig og fra denne tilbage til Kirken. Men Time for Time toge Rygterne til i Tal og bleve mere uheldsvangre. Man sagde nu, at det ikke blot gjaldt Landflygtighed, men at Talen var om Bispens Død, lige som en af Chrysostomus's Fjender, just da disse Rygter forøgede Ophidselsen i Gemytterne, gav Handlingen et nyt Stød frem ad, der skulde blive afgjørende for Kampen. Det var Severianus, hans gamle Rival, Erkebispen in spe meddelagtig i Forbrydelsen i Chalcedon, og som maaske netop havde forladt sin faste Stilling i Lilleasien for at gjøre sit Parti denne Tjeneste. Severian besteg altsaa en Dag Prædikestolen i en af Constantinopels Kirker for at overbevise den tilstrømmende Mængde om, at Metropolitens Afsættelse var en fortjent Straf for hans Hovmod, et Ord, der næppe var udtalt, før det bragte Folkets tilbageholdte Raseri til at flyde over. Tusinde Hænder strakte sig truende ud mod Fornærmeren, og de nærmeste lagde endog voldelig Haand paa ham, der kun kunde takke sin Hurtighed for, at han slap derfra med Livet. Ja paa selve Chrysostomus gjorde denne Fornærmelse et saa meget dybere Indtryk, som han troede at høre Kejserindens Stemme bagved Severians Ord. I en af de lidenskabelige Stemninger, som Øjeblikket saa ofte affødte hos ham, besteg han da Prædikestolen og holdt en Tale, der lige meget var præget af den Harme, Hoffets Rænker indgøde ham, som af Taknemlighed mod hans tro Hjord. I Talen forekom der følgende Passus: Hvad skulde jeg frygte, kjære Venner? Døden? Jeg siger med Apostlen: «Det, jeg lever, lever jeg i Kristus, og Døden er mig en Vinding». Landflygtighed? Jorden og, hvad den indeholder, hører Herren til. Fattigdom? Jeg har intet bragt med til Verden, det er da aabenbart, at jeg heller ikke kan tage noget med mig. Adskillelsen fra Eder, mine kjære Venner? Nej, nej, ingen kan sønderlemme Kirken; den er udelelig. Man skiller ikke Hyrden fra Faarene. Trods al Adskillelse udgjøre de et. Længere frem i Talen hedder det: «Vide I, kjære Venner, af hvad Grund man forlanger min

Død? Fordi jeg aldrig har kunnet nedværdige mig til at tilfredssstille disse Lækkermunde ved at holde aabent Bord for dem. Denne Ogleæt raader endnu altid. Jesabels Afkom blomstrer, og Herodias lever endnu. Herodias danser endnu og forlanger Johannes's Hoved paa et Fad, og man vil give hende dette Hoved, fordi hun danser. Men ve, ve over de Kvinder, som lukke deres Øren for Himlens Advarsel, disse Kvinder, som vellystig bade sig i deres Gjerrighed og Had og overhænge deres Mænd med slette Raad for at faa dem til at handle efter deres Vilje».

Denne Tale blev holdt anden Dagen efter, at Domfældelsen var naaet til Constantinopel, og næste Dag lidt før Middag saa Chrysostomus en Officer træde ind til sig med Befaling til ham fra Kejseren om at forlade Constantinopel, hvor til Bispen svarede, at han var beredt, lige som han efter Evne søgte at berolige den Folkemængde, som strømmede til for at forhindre Afrejsen, da han ad en Omvej var ført ned til Havnen for ved Nattetid at indskibes til Landflygtigheden. Da Mørket nu faldt tættere og tættere, lagde Skibet ud og satte Kursen over mod Hieron, en lille By nær Chalcedon i Lilleasien.

Denne Afrejsens Nat var imidlertid i Constantinopel en Sorgens Nat, hvor Bønnerne stege op imod Himlen og Taarerne fløde. Hele Byen var i Kirke. De fattiges Huse stode tomme, Mænd og Kvinder, unge og gamle flokkedes i Kirkerne, og under dens Buer gjenlød et eneste Raab: «Et Concil, et almindeligt Concil!» Under al denne Forvirring landede til med Theophilus, der i Lighed med sin Forbundsfælle Severian nu ikke længer kunde modstaa Fristelsen til at tage den erobrede By i Besiddelse; endog mod Sofiekirken udstrakte han og hans Parti, som nu var kommet ovenpaa, deres griske Hænder. Men her mødte han Menigheden, der sloges overalt og gjorde en Fæstning af enhver Krog i Kirken, saa at Ofrenes Blod nu fløð, hvor de hellige Handlinger nys vare foretagne. Og som om det ikke var Ulykke

nok, at Menneskene rasede mod hinanden, kom Rystelser i Naturen til for at gjøre denne Nats Elendighed saa meget des større. Et voldsomt Jordskjælv ødelagde Constantinopel, imedens hun, som var Ophavet til al denne Nød, laa skjælvende paa sit Leje i den Tro, at hendes sidste Time var kommen. Bleg og med de lange Haar flagrende om Nakken, ilede hun til sin Mands Værelse for at bønfalde ham om «at kalde den landflygtige tilbage, denne Mand, hvis uretfærdige Skæbne havde kaldt Himlens Straf ned over deres Hoved», og da Arcadius nu som altid føjede sig efter hende, var en Officer allerede ved Daggry paa Vej til Lilleasien for at kalde Chrysostomus tilbage.

Han kom og blev ved sin Ankomst hilst med alle de Æresbevisninger, som en troende Folkemængde kan yde sin Afgud, og nu var det Tid for Theophilus og hans Slæng at flygte; thi Folket gjorde allerede Anstalter til «at berede ham og hans Parti et Bad i Propontis's Bølger», medens Chrysostomus, baaren paa Folkets Skuldre, paa ny besteg sin Prædikestol og holdt en Tale, i hvilken det saa ud, som om Freden mellem ham og Kejserinden for evig var gjenoprettet.

V.

Dog forholdt Tingen sig kun tilsyneladende saaledes. Saa længe Kejserinden var under Trykket af den overtroiske Frygt, gjorde hun endnu gode Miner til slet Spil; men aldrig saa snart havde denne fortaget sig, før Fjendskabet paa ny blussede op, og man begyndte at holde Øje med hinanden ved Hoffet og i Kirken, som vare Slottet og Kirken to fjendtlige Fæstninger, der tænkte paa at overrumple hinanden. Den ubetydeligste Anledning kunde bevirke, at Krigen brød løs paa ny, og denne Anledning udeblev ikke. I September 403 lod Eudoxia med stor Pral sin Billedstøtte rejse paa en af Constantinopels fornemste Pladser, just paa det Sted, hvor Sofie-

kirken knejste ved Siden af Senatsbygningen og det kejserlige Palads, som om hun ved denne Handling vilde lægge for Dagen, at hendes Aand var den herskende i Staten som i Kirken, til hvilken Ende hun ogsaa lod Billedstøtten indvie med al den hedenske Pomp, der plejede at ledsage saadanne Højtideligheder. Medens Menigheden sang sine Psalmer i Kirken, kunde den udefra høre Støjen af de larmende Kor og Kamplege, som Eudoxia lod opføre, hvilken Uskik gav Chrysostomus Anledning til Klage, og da Klagen ikke hjalp, til Prædikener, som mere end nogen Sinde tordnede mod dette kronede Statsoverhoved, hvorpaa Talerne, saa friske som de vare, af tjenstvillige Spioner bleve bragte til Hoffet. Nu kom der nyt Liv i Marsa; nu kunde Severian igjen spinde sine Intriguer, og da man i Korthed havde overvejet, kom man overens om, at den bedste Plan til at fange Bispen var at bevilge ham, hvad han saa ivrig havde begjæret, Sammenkaldelsen af en Synode, der tilsyneladende skulde revidere Beslutningerne i Chalcedon, men i Virkeligheden blive Midlet til Erkebispens Undergang. Denne nye Synode sammentraadte i Constantinopel i Januar 404, og hvad Udfald den maatte faa, derom var det allerede et Fingerpeg, at Hoffet, som ellers altid plejede at fejre Julefesten i Sofiekirken, denne Gang udeblev for lige som paa Forhaand at give de hellige Fædre en Antydning af, paa hvad Side det stod. Deres Votum lød da paa, at Synoden slet ikke kunde forhandle med Chrysostomus, der var exkommuniceret, og som uden at være lovlig gjenindsat havde usurperet en Bispestol, man snarest mulig maatte bede Kejseren fratage ham. Saa ubillig denne Dom var, efter som det var Arcadius, der havde forvist Prælaten, og ham, der igjen havde kaldt ham tilbage, lød den endelige Synodalbeslutning overensstemmende hermed, hvilken Beslutning man nu ventede, at Kejseren vilde give Lovskraft. Men Arcadius tøvede, og under disse Forhandlinger varetog Erkebispen sine Forretninger, gik til og fra Kirken uden paa anden Maade at mærke, at

der igjen var overgaaet ham en Dødsdom, end derpaa, at den fine Portion af Constantinopels Selskab nu holdt sig borte fra Kirken, et Frafald, der dog maaske saarede ham mere, end hvilken som helst Synodalbeslutning kunde have gjort. Saaledes rykkede Paasken nær, men da Hoffet heller ikke nu vilde kommunicere med sin Fjende, gik Arcadius en Mellemvej; han gav Befaling til, at Erkebispen skulde trække sig tilbage til sit Palads og der oppebie hans Befalinger. Chrysostomus adlød; men da en stor Mængde unge Mennesker just skulde døbes i Paaskeugen, angrede han sin Beslutning og forlod sin Bolig for at begive sig til Kirken. Saaledes gik det til, at denne Fest, der betragtedes som den første i Kirken, midt under den hellige Daabshandling blev afbrudt ved et af disse blodige Optrin, der vare saa almindelige fra den Tid, da Kejseren ved at forlægge Residentsen til Constantinopel havde faaet Lejlighed til at blande sig i de kirkelige Anliggender. Paa én Gang brøde Soldater ind i Kirken, grebe Chrysostomus og anrettede et saadant Blodbad blandt de unge Mennesker af begge Kjøn, der skulde optages i Kirken, at Daabsvandet farvedes rødt deraf, og enhver, som kunde, reddede sig ved Flugt for igjen at samle sig ude i Byen ved de offentlige Bade. Men ogsaa herfra bleve de fordrevne med Vaaben, og imidlertid førtes Bispen som Fange tilbage til sit Palads. Da Pintsen kom, var Chrysostomus endnu i Constantinopel, men nu var ogsaa hans Fjenders Taalmodighed forbi, og da det var at befrygte, at en Appel til Paven eller til Kejseren i Occidenten endnu i den sidste Stund kunde rive dem Sejren af Hænde, trængte de mere end nogen Sinde ind paa Arcadius for at fravriste ham Landflygtighedsdekretet. Det skete da ogsaa, som de begjærede. Den 5te Juni 404 modtog Erkebispen i sin Kirke den kejserlige Ordre, der bød ham paa Stedet at forlade Hovedstaden, og han adlød Ordren. Efter at have taget Afsked med sine Embedsfæller, Præsterne og Diakonisserne, besteg han en Hest, som ventede ham ved Kirkens

vestlige Port, for paa denne Maade at undgaa den deltagende Folkehob, som havde samlet sig udenfor, og hvis Raab rystede Kirkens Hvælvinger, inden han forlod den. Der indtraf nu et Øjebliks Stilhed; men aldrig saa snart havde Hoben mærket Uraad, før den som en stærk Strøm brød enhver Dæmning og gjennem Vinduer og Døre med Sten og Vaaben trængte ind i den skændede Helligdom. Der indtraf da atter en Scene som den, vi have skildret paa Paaskefesten, og da Slagtumlen var højest, fik Kampen med et en ny Karakter, idet Ildsluer brøde frem fra det Sted, hvor den erkebiskoppelige Trone havde staaet, og i et Nu omspændte den hele Kirke. Flammerne bredte sig altid videre og videre, og den næste Dag laa ikke blot Sofiekirken, men ogsaa Senatsbygningen i Grus. Om alt dette vidste Chrysostomus imidlertid intet. Han var paa Landflygtighedens Vej dragen over Bosporus og fik først i Lilleasien Underretning om det passerede. Her indhentede en kejserlig Ordonnants ham med Befaling til to af de Bisper, der ledsagede ham, om at vende tilbage til Constantinopel, hvor man havde inddraget deres Navne i en Proces, som Hoffet havde anlagt for at komme under Vejr med, hvem der var det egentlige Ophav til Sofiekirkens Brand. Paa denne Maade underrettede man i Begyndelsen af hans Exil Bispen om, hvad Skæbne der ventede hans Venner, og tynget af denne Sorg drog han videre, anende det værste og dog ude af Stand til at tænke sig de Grusomheder, man imidlertid udøvede i Hovedstaden. Først senere fik han at vide, at man havde væltet Ansvaret for Branden over paa hans Parti, at man i Løbet af to Maaneder, fra Juni til August 404, havde slæbt alle hans Venner, Mænd og Kvinder, for Domstolen, og ved Hjælp af Tortur og Baal søgt at aflokke dem Vidnesbyrd imod deres Hyrde, uden at det var lykkedes at fremlokke et eneste saadant, end ikke af Kvinderne, af Ampructe, Pentadia og Olympias. Men da han erfarede Rygtet herom, havde han allerede naaet sin Landflygtigheds Maal. Endnu havde

han den lange Vej at tilbagelægge, der over Nicæa og Cæsarea førte ham til Cucusus i Armenien. Til Nicæa ankom han sidst i Juni Maaned efter en Rejse, som Aarstidens Hede og en snigende Feber havde gjort end mere møjsommelig. Her var det, at Rygtet om, hvad der var sket i Constantinopel, delvis kom ham for Øre, og da den friske Luftning fra Søerne omkring Nicæa og Byens Bade saa vidt havde givet ham hans Kræfter tilbage, at han paa ny kunde føre Pennen, var det første, han gjorde, at sende de Præster, der vare blevne hans Sag tro, sin Tak, ledsaget af Bønnen om, at jo mere de maatte lide, des fastere vilde de holde sig til Herren. Dette Arbejde var ham saa meget kjærere, som han ved at trøste og opmuntre andre opmuntrede sig selv til at bære den Skæbne, han gik imøde, nemlig Opholdet i en lille Bjergby paa Romerrigets Grænser, uden alt Samkvem med Omverdenen, uden aandelige Hjælpemidler og beliggende i en ufremkommelig Egn, hvor Armeniens og Kapadociens Bjergrygge krydse hinanden. Mod denne By styrede han nu sin Gang, og skjønt det maa have været det bitreste af den Skaal, han skulde drikke, at han ved sine Fjenders Umenneskelighed skulde begraves levende i denne Udkant af Verden, bar han dog alt med Ro, ja udkastede endog, forladt og hjælpeløs som han var, nye Planer til Virksomhed, som han satte i Værk. Han sendte Missionærer til Phønicien, udrustede en hel Hær af Munke og Præster, forsynede dem med Penge og Vaaben og alt, hvad de behøvede, og alt dette ved sit Navns Kredit og Tilliden til hans Ord, der endnu havde en saa stærk Magt over mange, at den gjerrige paa hans Forbøn blev rundhaandet og den frygtsomme tapper. Saaledes kunde han, da han naaede Rejsens næste Station, Cæsarea, med Sandhed skrive til Olympias, den af Hovedstadens Diakonisser, der havde været ham kjærest, og til hvem han helst betroede sig, »at han var resigneret, at han nu intet andet Opholdssted begjærede end det, Kejseren havde anvist ham, at hun ikke skulde ængste sig for ham, da hans Trøst

blev rigere og hans Haab om Fremtiden bedre, i samme Grad som hans Lidelser bleve større.

Men et saadant Maal af Resignation kunde han ogsaa behøve til den Rejse, der nu ventede ham gjennem Phrygiens og Kapadociens Udørkener, hvor det Brød, man rakte ham, var skimlet og muggent, hvor Vandet var stinkende og raadent, og hvor han maatte tilbagelægge Vejen under en brændende Sol, medens Støvet stod til alle Sider om den lille Eskorte, der omgav ham, og som tilmed havde ondt ved at holde de vilde Indbyggere fra Livet, der truede med at tage den landflygtige Olding af Dage, hvad der sikkert — ogsaa uden deres Medhjælp — vilde være sket, hvis han ikke paa Grænsen mellem Phrygien og Kapadocien havde fundet Hvile ovenpaa alle disse Anstrengelser. Her skiftede Scenen, den barske Uvenlighed veg for en storartet Gjæstfrihed, og i det Hus, han beboede i Cæsarea, havde Chrysostomus den Glæde at se Læg og Gejstlig strømme sig i Møde ikke blot med venlige Ord paa Læberne, men med Kjærlighed i Hjertet. Da han nu endelig havde ombyttet det mugne med spiseligt Brød, det stinkende med frisk Vand og efter mange Nætters Strabadser igjen laa i en Seng, kunde han paa ny skrive et fornøjeligt Brev til Olympias. Dog var det kun Vindstillet ovenpaa en ny Storm; thi Cæsarea havde en Bisp, der spurgte sig selv om, hvad Hoffet vilde sige til en Embedsmand, som viste sig opmærksom mod en falden Storhed, hvorfor hans Tanker Dag og Nat drejede sig om, hvorledes han snarest mulig skulde blive af med den besværlige Gjæst. Han satte da Planen i Værk paa følgende Maade. En Nat, da Chrysostomus for at forekomme sin ugjæstfri Kollega saa smaat beredte sig til at forlade Byen, lod han det Hus, hvori den landflygtige boede, omringe og angribe af en Flok rasende Munke, der i Ord og Gjerning betøde ham, at han gjorde bedst i at rejse jo før jo heller, en Opfordring, Erkebispen ogsaa fulgte, skjønt han ved at bryde op paa denne Tid maatte befrygte at falde i de Røverhorders Hænder, der sam-

tidig foruroligede Cæsarea. Han begav sig altsaa bort for at søge Nattely i et fjernere Kvartér, som privat Godgjørenhed havde stillet til hans Raadighed, og da han endelig der var kommen til Hvile, vækkedes han atter ud paa Natten med det ængstende Raab, at Røverne vare der. Han maatte da anden Gang stige til Hest; men da Natten var mørk og Vejen, han drog frem ad, bugtet og stenet, gled Dyret pludselig under ham, og han faldt i sin hele Længde til Jorden. Kun ved indtrængende Overtalelser fik man ham paa ny til Hest, og nu satte Karavanen sig i Bevægelse og standsede ikke, før den — 70 Dage efter, at han var bleven forvist — naaede Cucusus, hans Landflygtigheds egentlige Maal.

Cucusus laa i det raa Armeniens mest utilgængelige Egne, øde og trostesløs, omgiven af nogle faa spredte Landsbyer, der vare blottede for det nødvendigste. Klimaet var her værre end paa noget andet Sted i det store romerske Rige, idet Vinter og Sommer brat afløste hinanden uden nogen Overgang, hvorhos Vinteren begyndte, saa snart som Sneen bedækkede de Bjergrygge i Taurus, der rundt omkring omsluttede den lille By, af hvilken Grund Kejserinden ogsaa havde valgt dette Sted til Ophold for den landflygtige i det Haab, at Døden her snart skulde skille hende af med en Fjende, som hun endog paa Afstand frygtede. Har hun haabet det, saa svigtede Haabet hende imidlertid; hun døde, før han, den 6te Oktober 404, og skjønt hendes Død ikke bragte nogen Forandring i den ulykkeliges Skæbne, bar hans stærke Natur dog endnu i nogle Aar de Lidelser, som hendes Slethed havde paadraget ham, ja den første Vinter i Cucusus bar han endog godt, efter som den var ualmindelig mild, og disse øde Steders nødlidende Befolkning gjorde deres til at formilde hans Skæbne. «Paa et Sted, hvor Alverden har Mangel paa det aller nødvendigste, fattes der mig intet», skrev han til sin Veninde Olympias, og Bispen i Cæsarea og hans Fjender i Syrien, der endnu holdt Øje med alt, hvad der foregik i Cucusus, meldte med Harme deres Medforbundne

i Constantinopel om det Liv, den landflygtige førte i denne fjerne By, der i intet var forskjelligt fra det, han havde ført i Hovedstaden. Skarer af Mennesker besøgte ham her, hvor de intet havde at befrygte af Hoffets Ugunst, og blandt de ankomne var der Damer, fornemme Damer, som havde vovet den lange Rejse i den strenge Aarstid for endnu engang at se den Mand, der saa længe havde været og endnu altid var Østens Orakel. Saa rigelig tilflød der ham Gaver, at han fra dette ensomme Sted kunde sætte nye og større Missionsplaner i Værk, der havde Held med sig, saa længe de legemlige Kræfter ikke svigtede den Mand, der var Sjælen i dem. Men det varede dog ikke længe; thi allerede den paafølgende Vinter, 405, var saa streng, at den endog blev skæbnesvanger for Stedets Beboere, end sige da for en fremmed, der ikke var akklimatiseret. Vinteren over maatte han holde sig inde; Feberen og den kvælende Hoste indfandt sig paa ny, og denne Gang var der intet Lægemiddel at finde, efter som ingen, der havde sit Liv kjært, vovede sig udenfor sin Bolig, nu da Cucusus hjemsøgtes af en dobbelt Svøbe, Kulden og Isaurerne. Isaurerne vare et vildt Røverfolk, med hvilke Chrysostomus alt én Gang havde gjort Bekjendtskab, og med hvis Voldsgjerninger Beboerne af disse øde Egne vare saa fortrolige, at de henregnedes til de staaende Landeplager. I Vinteren 405 havde de gjennemstrejfet hele den omliggende Egn, havde ødelagt Landstederne, sat Ild paa Forpagtergaardene og bortført Kvægstanden. Ingen vovede sig ud af Huset af Frygt for at blive opsnappet og ført til Bjergene, ja da Angrebet paa Cucusus nu var overhængende, forlode de fleste Indbyggere Byen. Chrysostomus var mellem de flygtende; efter flere Dages Omflakken i uigjennemtrængelige Skove og paa snebedækkede Bjergstier naaede han endelig Arabissus, et ubetydeligt Kastel paa den stejle Bjergskraaning, til hvis Klippehuler ogsaa Cucusus's Befolkning kom for at søge Ly, medførende de vanlige Gjæster paa et overbefolket Sted: Hunger og Pest. Her bjærgede den næsten 60-aarige

Mand Livet; her saa han Røverskaren, der paa et hængende Haar havde indtaget Kastellet, nedstyrtet i den Afgrund, der aabnede sig under deres Fødder, og da de endelig vare vegne, vendte han tilbage til Cucusus, men kun for at modtage den sørgelige Efterretning, at den kejserlige Unaade havde forvist ham til et endnu fjernere Sted, til Pithyus ved det sorte Hav, hvor hans Fjender kunde haabe at begrave ham saaledes, at intet Rygte om den forurettede Mands Skæbne kunde trænge til Evropa.

Det var hans sidste og sørgeligste Rejse. Den begyndte i Sommeren 407 og blev gjennemført med en saadan Umenneskelighed, at Rejsens Hensigt endog maatte blive klar for den landflygtige; hans stærke Natur skulde ved allehaande forudberegnede Pinsler og Strabadser bukke under. Og det skete, som hans Fjender havde villet det. Den 14de September 407 udaandede han i Basiliuskapellet i Comana, en lille Station, som han maatte passere paa Vejen til Pithyus, efter at han den foregaaende Nat havde havt et Syn, i hvilket han saa Frelseren, der kaldte ham til sig; her blev han bisat i det ubetydelige lille Kapel paa Rigets østlige Grænse, indtil Kejser Theodosius II, Arcadius's og Eudoxias Søn, 30 Aar efter med stor Pragt lod hans Lig føre tilbage til Hovedstaden. Da den kongelige Sejler lagde ind i Constantinopels Havn, var den hele By paa Benene, og da Kisten var sat ned i Sofiekirken, der saa tidt havde gjenlydt af den Dødes Veltalenhed, bredte Kejseren sin Purpurkappe over den, og Mængden, der var tilstede, raabte som med én Mund: «Biskop, bestig din Trone», som vilde den ved dette Raab kalde den Dødes Aand til Live igjen, for at den befrugtende kunde hvile over hans Efterfølgere. Saaledes skete der Chrysostomus Retfærdighed i Graven, saaledes var den sidste Triumf, han nød, og kort efter blev hans Lig sat hen i Nærheden af Eudoxias og Arcadius's, saa at Forfølgeren og den forfulgte hvilede ved Siden af hinanden.

Skjønt Brøden mod den enkelte Mand paa denne Maade var sonet, var Forargelsen dog ikke borttagen af Kirken, og for at belyse dette Forhold ville vi endnu tilføje nogle Ord om Chrysostomus's Venskab for Olympias, dette «hans elskede Barn», Constantinopels frommeste Diakonisse, i hvis Liv saa at sige al Forfølgelsen mod Erkebispens Venner samler sig, og af hvilket man altsaa bedst er i Stand til at se, hvor haardt det Slag, der rammede Kirkens Hoved, faldt tilbage paa dem, der paa nogen Maade havde følt sig berørte af Kristendommen.

Vi have allerede i det foregaaende omtalt det Forhold, der bestod imellem Erkebispen og hans Diakonisse, set, hvor inderlig hun i hans Medgangs Dage sluttede sig til ham; at dette Venskab ikke vendte sig i Modgangens Tider, derom bærer den fortløbende Fortælling Vidnesbyrd, i hvilken Olympias's Navn paa mer end ét Sted er indflettet. Stolt og medfølende, som hun paa én Gang var, havde hun ikke fulgt de andre Diakonissers Exempel, der underrettede Chrysostomus om den Skæbne, der var overgaaet dem efter hans Fald, og saaledes fik den landflygtige først i Cucusus Underretning om, hvilke Pinsler man havde opfundet for denne hans Trosfælle, indtil hun som han maatte spise Landflygtighedens Brød i Nicomedien. Men her erfarede han ogsaa hele den Skæbne, der var overgaaet hende, saa, hvorledes det Slag, der ramte Kirken, havde vakt Forargelse i denne troende Sjæl, og opdagede trods alle hendes Forsøg paa at skjule det, hvorledes denne sindsforstyrrende Sjælekamp havde kastet hende paa Sygelejet og bragt hende Døden nær. Fra det Øjeblik havde han kun én Tanke: ved Religionens og Gudhengivenhedens Trøst at bringe hende tilbage til Livet igjen, i hvilken Hensigt han tilskrev hende den Række Breve, der af Kirken ere blevne opbevarede som Chrysostomus's bedste Efterladenskab.

I disse Breve, der vise os en hel ny Side af den landflygtige — ikke den ubøjelige Kirkemand, hvis Stridssyge

havde vakt Hadet imod ham, men den medfølende Ven, der blev rammet dybere af sine Lidelsesfællers end af sin egen Ulykke — i disse Breve angriber han først og fremmest denne Tilbøjelighed i Olympias's og mange Samtidiges Sjæl til at lade sig forarge og viser sig i det hele taget som en sand Skriftefader. Han bortræsonnerer ikke den Grund, der var til Bekymring paa en Tid, «da Alverden omtumledes paa et brusende Hav som et Skib, der gik til Søs uden Ror, uden Master og Sejl», men paa den anden Side vil han ikke heller give fortabt, fordi han, der dog mer end alle havde Grund til at frygte, havde Kraft nok til at tro, at det vilde gaa her som saa ofte, at ovenpaa Forargelsens Tider vilde Sandheden komme til sin Ret og den moralske Orden gjenfødes. Da disse Trøstegrunde ikke forsloge, da Patienten ikke vilde tage den Medicin, Lægen tilbød hende, aabnede han nye Kilder til Trøst i hendes egen Sjælsstyrke, den Livets Omskiftelser noksom havde prøvet, og ved paa denne Maade at kæmpe for sin Venindes Sjælero som for sin egen Arne lykkedes det ham at bekæmpe hendes Tungsindighed.

Men om han endog for en Tid kunde bibringe hende noget af sin egen Overbevisning, «at den sande Lykke bestaar i intet at maatte angre, saa at til syvende og sidst Forfølgeren er mere at beklage end den forfulgte», lykkedes det ham ikke altid. Og da Underretningen kom til hende om, at den Mand, i hvem hun saa alle sin Samtids Dyder samlede, ved en ny Forvisning skulde rammes end grusommere, havde hun som den landsforvistes Veninde kun ét Ønske, «at Gud vilde tage hende bort fra en Verden, i hvilken de fromme syntes at være tilovers».

Dette Ønske blev dog ikke hørt. Hun overlevede tvært imod sin Lidelsesfælle og døde først efter, at hun «endnu i flere Aar med Resterne af sin Formue havde gjort godt imod de fattige», landflygtig i Nicomedien og blev begraven i Lilleasien. Men som Retfærdigheden fordrede, at Støvet af

hendes store samtidige skulde hvile i den Stad, der havde været Gjenstanden for hans Kjærlighed og Arnen for hans Berømmelse, saa krævede Historien ogsaa Retfærdighed for Olympias, saa at ogsaa hendes Lig blev ført fra Lilleasien til Constantinopel, hvor hun blev bisat i det Kloster, som hendes Kjærlighed havde reist for de fattige i Hovedstaden. Det skete i Aaret 618, og da først var Brøden sonet, nu da der igjen var kommen Ro i de Sind, som havde givet og taget Forargelse i det østromerske Hofs lange Kamp mod Sandheden, mod Chrysostomus og Kirkens Sag.

V. Andresen.

Tænkerne eller de Primitive.*)

Den store franske Revolution, der bragte saa mange, hidtil kun i Stilhed gjærende Ideer frem i det fulde Dagslys, egnede sig ogsaa fortræffelig til at give den ved Winckelmann, Goethe og andre i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede vakte Interesse for det «Antike» en praktisk Form. Man havde paa alle Punkter faaet nok af det unaturlige og kunstlede; man var overmæt af Blødagtigheden i Livet og Rococostilen i Kunsten; man trængte til noget nyt, noget frisk, noget rent, og da der nu, efter at Revolutionen med ét Slag havde kuldkastet og domfældet alt det hidtil bestaaende, igjen begyndte at komme en Slags Ro i Sindene, kunde der, i det mindste for Frankrigs Vedkommende, ikke være Tale om at vende tilbage til det gamle; hele det antike Liv og den antike Kunst forelaa jo ved Forskernes Arbejde som en aaben Bog. Intet var da naturligere, end at man greb den gunstige Lejlighed til paa en praktisk Maade at tilegne sig dette saa meget beundrede «Antike». Revolutionsmændene vare vante til at gaa til Bunds, til at omkalfatre fra Roden af, og saaledes gjorde de ogsaa nu; det antike Liv skulde fra nu af være Normen for Indretningen saavel af det daglige og huslige som af det offentlige Liv. Gudsdyrkelse, Tidsregning, Levevis, Klædedragt, Møbler, alt skulde forandres. Fra 1793 til Aar-

*) Efter E. Delécluze: «Louis David, son école et son temps».

hundredets Slutning opførte Frankrig — eller rettere Paris — for sig selv et storartet Skuespil, som fremstillede Hedenskabet, og i Udførelsen deltoge alle Klasser af Samfundet; Forbilledet afgaves naturligvis af den græske Kultur og indenfor denne igjen af den reneste, simpleste græske Kunst.

Til Dyrkelsen af de gamle græske Guder kunde man dog ikke ret vel vende tilbage; man hjalp sig da med i Stedet for den afskaffede kristelige Religion at indføre Fornuftdyrkelsen; men iøvrig saa man ved Festerne til Fornuftgudindens Ære storartede Optog af Figuranter og Figurantinder fra Operaen, klædte som Ypperstepræster à la Kalchas og som Kanephorer efter Parthenonsfrisens Mønster, og i Champs élysées oprejste man af Pap og Lærred en Kopi efter et af Templerne i Pæstum, foran hvilket Tempel man om Sommeraftenerne brændte Røgofre af Drueharpix, medens alle Stænder, blandede mellem hverandre, spaserede og dansede under det eneste Aristokrati's Auspicier, som paa den Tid anerkjendtes i Frankrig: Skjønhedens. I Boulogneskoven afholdtes der olympiske Lege, som vandt megen Deltagelse, og paa Festdagene fandt der Væddeløb Sted paa Champ de Mars, til Fods, til Hest, til Vogns, efter græsk Mønster. Alle unge Mennesker fra de fattigste til de rigeste udstillede hver Dag deres nøgne Lemmer paa Bredderne af Seinen og viste deres Behændighed og Kraft i at svømme om Kap; Damerne vare klædte à la grecque og lode paa Promenaderne Publikum beundre deres Formers Ynde, og en for sin Skjønhed berømt Skuespillerinde, Madame Taillien, vakte almindeligt Bifald ved paa et stort offentligt Bal at optræde i et uhyre kostbart græsk Kostume, med Sandaler, Brillantringe paa alle Fodfingrene, tre Armbaand paa hver Arm og den lette, guldindvirkede Tunica ophæftet over Knæet med gyldne Spanger.

Til at sætte hele denne Komedie i Scene var man saa heldig at have en Mand ved Haanden, der saa at sige var selvskreven dertil og — den Gang i det mindste — fuldt og

fast troede paa Komediens Ægthed og Gjennemførlighed, nemlig Maleren Jacques-Louis David, som ved Revolutionens Udbrud 1789 var fyrretyve Aar gammel og allerede eneraadende Regent i Kunstens Rige. Det var en ildfuld, begavet Natur, men hans Hovedlidenskab var: Nyt! Reform! Bare noget nyt! I sin lange Levetid skiftede han derfor adskillige Gange med stor Lethed Principer. Han var sværmerisk indtagen for de nye Ideer og det nylig vakte Studium af Antiken, og tilkommer ham end den Fortjeneste grundig at have udrenset den franske Kunst for al den Blødagtighed og affekterte Fadhed, hvori den var nedsunken, saa førte dog paa den anden Side hans ensidige Sværmeri for Antiken ham til saa abstrakte Maximer, at han selv til sidst glemte al Virkelighed og forfaldt til et koldt plastisk Væsen, der virkede ligesaa frastødende i Maleriet som den Unatur, han havde udryddet. De fleste af hans berømte Malerier behandle Emner, hentede fra den klassiske Historie — «Sokrates», «Horatierne», «Brutus», «Helena og Paris», «Sabinerinderne», — og til Hjælp ved Udførelsen af disse havde han allerede før Revolutionen efter etruriske Vasetegninger ladet forfærdige antike Dragter og Møbler, der nu med Iver bleve efterlignede af det republikanske Publikum. Ligesom han selv i de nævnte Billeder stræbte at nærme sig Antiken saa meget som mulig og trænge dybere og dybere ind i Forstaaelsen af den græske Kunst, saaledes henviste han bestandig sine Elever til Studiet af Antiken. Da han som Maler besad en saa overordentlig Anseelse, henvendte saa godt som alle Begyndere i Kunsten sig til ham, og hans Malerskoler i Louvre besøgtes af en Mængde Elever, paa hvilke hans Overlegenhed udøvede en afgjørende Indflydelse, der var kjendelig i hele den franske Kunst, indtil den mødte sin naturlige Reaction, den Gang da Gèricault i 1819 udstillede sit ved den naturalistiske Sandhed saa gribende Billede, «Medusa's Skibbrud», hvorved Stødet blev givet til en hel ny Retning. En Liste over David's Elever i Aarene 1780—

1816 fremviser omtrent 300 Navne, blandt hvilke findes de berømteste i den franske Malerkunst i den første Halvdel af dette Aarhundrede.

Selvfølgelig naaede ikke alle disse Elever Parnassets Top, og for enkeltes Vedkommende havde dette utvivlsomt sin Grund dels i den almindelig forvirrede og overspændte Tid, hvori deres Udvikling foregik, dels særlig deri, at de altfor ivrig og bogstavelig tilegnede sig deres Lærers Principer, som, gjennemførte i deres fulde Konsekventser, let kunde føre betydelig ud over det Fornuftiges Grænser. Det er næppe for meget sagt, at i hin besynderlige Periode kunde enhver Ide, den være nok saa stridende mod al sund Sands, være vis paa at finde Tilhængere, naar den blot bragte noget nyt. Saaledes gik det da til, at der paa Davids Malerskole dannede sig et Selskab — en Sekt, om man vil — under Navnet «Tænkerne» eller de «Primitive», der i al Naivetet satte sig det beskedne Formaal at give Menneskeheden Guldalderen tilbage, og som, hvad Kunsten angik, vilde reformere den langt grundigere, end David havde tænkt sig. Ganske vist kom disse unge Phantaster ikke i mindste Maade til at spille en Rolle i Samfundets Udvikling; men dog har deres Historie sin Interesse som en lille Episode i den evige Kamp for at finde det evig uopnaaelige Ideal. — Etienne Delécluze, der som Dreng kom ind paa Davids Skole, men opgav Kunsten for at hellige sig til Kunstens Historie, har i sin ovennævnte Bog gjort det bevægede Liv mellem Malereleverne til Gjenstand for en livlig Skildring, hvoraf det følgende er et Uddrag.

Efter at have omtalt en mindre talrig Sekt, hvis Formand, Robin, havde været Revolutionssoldat, og hvis fornemste Princip var at være saa snavset som mulig og ryge mindst tre Piber Tobak om Dagen, fortæller Delécluze saaledes:

En anden Sekt, som ved sin hele Optræden gjorde sig mere fortjent til denne Benævnelse end den vilde Bande,

der anførtes af Robin, talte et betydeligt Antal Tilhængere blandt Eleverne. Som de mest fremtrædende blandt disse maa nævnes de to Brødre Pierre og Joseph Francque, der med Hensyn til Talent sikkert indtoge den fornemste Plads i Skolen, efter at Girodet, Gérard og Gros havde forladt den; fremdeles knyttede man store Forventninger til Broc, men især syntes Maurice Quaï, tiltrods for den korte Tid, hvori han havde frekventeret Skolen, at maatte have en glimrende Fremtid for sig, og han udøvede allerede en vis Indflydelse paa sine Kammerater. I hans Træk, i hans hele Fremtræden og i hans Karakter var der noget af det, som udmærker dem, der synes kaldede til at beherske deres Medmennesker. Hans Skikkelse var smuk, og hans forud tiltalende Ansigt fik et særegent alvorligt Præg derved, at han, hvad der paa den Tid var meget ualmindeligt, bar langt Skjæg. Han besad en flydende Veltalenhed og bibragte let andre sin Overbevisning; det varede da heller ikke længe, førend han aabent optraadte som Sektstifter i Davids Malerskole, som han til Slutningen forlod, idet han drog en hel Del Kammerater med sig. Saa længe hans Talent endnu ikke ret var kommet til Frembrud, dristede han sig ikke til højt at udtale de besynderlige Anskuelser, som han senere forkyndte, om Kunsten og om den Maade, hvorpaa man efter hans Paastand ene og alene burde dyrke den. Det var foreløbig kun den forunderlige Flugt i hans Ideer og den Sjælsstorhed, der lagde sig for Dagen i hans hele Optræden, som vandt ham hans Medelevers Højagtelse; men en Dag bleve disse ikke lidet forbavsede, da de i Anledning af Øgenavnet »Don Quixote«, som man havde givet ham, hørte ham udtale, »at han vilde føle sig lykkelig og meget hædret, hvis han virkelig fortjente et Navn, der tilhørte en ganske vist opdigtet Personlighed, men ikke desto mindre en Personlighed, der var Typen for den mest ophøjede Ærlighed og Agtværdighed; at han for sit Vedkommende lige siden sin Barndom havde været en Beundrer af Don Quixote, og at han aldrig havde ophørt at

bestræbe sig for at opnaa denne romantiske Helts uplettede Hæderlighed». — Saaledes var man ikke vant til at bedømme Don Quixote; men det Udtryk af inderlig Overbevisning, hvormed han udtalte disse Ord, bragte i Forening med hans ædle Physiognomi og hans vidunderlige Stemme al Kritik og alle Spottegloser til at forstumme, og fra dette Øjeblik tillagde man den allerede forud afholdte Maurice en vis Autoritet, der berettigede ham til at sige alt, hvad der faldt ham ind. Moriès og Ducis, to af de ældre Elever, bevidnede ham højt deres Agtelse, og snart blev han fuldstændig Herre over Brødrene Francque's, Broc's, Perrié's og nogle andres hele Aandsretning; disse Mænd kom til at danne den egentlige Stamme i Sekten.

Underneden det Atelier, hvor David udførte «Horatierne», befandt sig en Mezzaninetage, der hørte med til den Del af Louvre, som var overladt David til fri Afbenyttelse. Her boede, med Mesterens Tilladelse, Brødrene Francque, og ikke alene boede de der selv, men som oftest logerede Broc, Maurice Quaï og andre af deres Venner, som vare uden Husly, hos dem. Paa dette Sted var det, at den mærkelige Sekt «Tænkerne» eller de «Primitive» grundlagdes af Maurice Quaï, hvorved Retfærdigheden dog byder at tilføje, at det egentlig var et uoverlagt Ord af David, der gav den første Impuls til Sektens Tilbliven. David stod just i Begreb med at paabegynde sit store Billede «Sabinerinderne», og mere og mere hendraget af sin Forkjærlighed for Oldtidens Værker var han kommen paa det Punkt, at han med Tilsidesættelse af al nyere Kunst næsten ikke mere vilde anerkjende andet som værdige Forbilleder end de græske Kunstværker, som antoges at skrive sig fra Phidias's Periode. Blandt Basrelieflerne foretrak han dem, der viste den ældste Stil; ligesaa forholdt han sig over for Mynterne og Gemmerne, og navnlig blev han ikke træt af at fremhæve den Naturlighed og Elegance, der fremtraadte i de Figurer, som ere malede paa de saakaldte etruriske Vaser. Man véd, hvorledes det plejer at

gaa i en Skole: Mesterens Meninger begynde med at blive overdrevne af hans Elever, selv af de forstandigere blandt dem, og ende med at blive aldeles misforstaaede af de mindre forstandige. Dette var netop det, der skete i Davids Skole, efter at han en Gang i Anledning af det projekterede Maleri «Sabinerinderne» havde ytret: «Det er gaaet op for mig, at jeg har vist mine anatomiske Kundskaber altfor meget frem i «Horatierne»; i «Sabinerinderne» skulle de skjules mere behændig, mere smagfuldt. Dette Billede skal faa et mere græsk Præg».

De unge Mennesker, og Maurice i Særdeleshed, følte sig slaaede af disse Ord, som de satte i Forbindelse med Mesterens idelig gjentagne Opfordring til dem om at udvikle deres Aand ved at studere Antiken uden at kopiere den mekanisk; de kom til den Slutning, at David kun havde villet antyde dem den Vej, de burde følge, og at hans virkelige Mening var, at man fra Roden af burde forandre de Principer, paa hvilke Kunstens Udøvelse hidtil havde hvilet. Og nu gik det hurtig videre: Alt, hvad der var blevet frembragt efter Phidias, var «maniereret», usandt, theatralsk, kort sagt væmmeligt; de italienske Mestere, de berømteste medindbefattede, vare vansirede af de moderne Skolers Lyder; man burde ubetinget undgaa at kaste saa meget som et Blik paa noget af Malerierne i det «store Galleri», og i Antikgalleriet burde man gaa med sænket Blik forbi Statuerne fra Romertiden, ja selv forbi dem, der tilhørte den græske Kunst efter Alexander den store.

Saaledes omtrent vare Grundtrækkene i den nye Theori. Hvad Praxis angik, burde man kun sætte sig den rene, abstrakte Skjønhed som Maal; i denne Henseende opfordrede Maurice sine Tilhængere til kun at arbejde paa Malerskolen, for saa vidt den stillede Model virkelig forekom dem skjøn; han raadede dem til kun at male Figurer, hvis Proportioner svarede til en Højde af sex Fod, og stadig med «det Skjønne» for Øje, anbefalede han dem at gjøre Skyggerne ganske lyse,

for at ikke Harmonien i Ensemblet skulde lide under den bratte Modsætning mellem Lys og Skygge, saaledes som det kun altfor ofte var Tilfældet hos disse «Smørere» af Italienere, som han udtrykte sig i sin Atelier-Jargon.

De Ideer, som Maurice saaledes udviklede om Kunsten, udgjorde imidlertid kun en Gruppe i et helt System af mere universelle, mere storartede Ideer, som han diskuterede i Forening med Mænd, der, uden just at være fremmede for Kunsten, dog ikke selv praktisk udøvede den. Blandt disse maa især nævnes Digteren Charles Nodier, hvem Delécluze ofte i hin Tid har set passere den lille Hønsetrappe, der førte op til Mezzaninen under «Horatiernes Atelier», hvor han sandsynligvis præsiderede i «Tænkernes» eller de «Primitives» Møder. Skal man dømme efter den Beretning, som denne Forfatter mange Aar senere (1833) fandt sig foranlediget til at afgive om den Sekt, hvis synlige Overhoved Maurice Quaï var fra 1797—1803, saa gjaldt det om intet mindre end om en Omordning af Samfundet efter en Plan, der, om den end ikke fuldstændig lignede Saint-Simonisternes, dog var af samme Art, og som til en Begyndelse skulde forandre den hidtil brugelige Klædedragt. Det er forstaaligt, at der kan have spøget nogle forvirrede Reformideer i Hovedet paa en Flok unge Mennesker, der befandt sig midt i et Samfund, som endnu stønnede efter Revolutionens Krampetrækninger; men Grundlæggelsen af et alvorligt System i denne Retning kunde næppe nogen Sinde være bleven Frugten af nogle stakkels fattige Malerelevers og Digteres Forsamlinger i en Mezzaninetage, selv indrømmet, at man ikke kunde frakjende hverken Maurice Quaï eller Charles Nodier en høj Grad af Aandsoverlegenhed og fast Karakter. Om Sektens Virksomhed, for saa vidt der overhovedet var Tale om en saadan, vilde naturligvis selve «de Primitives» Præsident, Charles Nodier, kunne give de mest authentiske Oplysninger; her skulle vi blot som Prøve paa den Exaltation, der karakteriserede den, gjengive nogle Episoder af en ret

kuriøs Pjece, som den senere saa velbekjendte, aandrige Akademiker offentliggjorde i Republikens Aar XII (1804) under Titlen: »Forsøg af en ung Barde«. Der findes heri, spækket med Reminiscentser fra Bibelen, fra Homer og fra Ossian, som vare stærkt i Mode paa den Tid, en dithyrambisk Lovsang i Prosa over Maurice Quaï og en ung Kvinde, som var gift med en af Sektens Medlemmer, og som paa Grund af sin Sjælsrenhed og Skjønhed ligefrem betragtedes som »Tænkernes« Beatrice, som deres Skytsengel. Pjecen har til Overskrift:

To ophøjede Exempler paa den mest fuldendte menneskelige Udvikling.

»— — — Kunstner, kast et Slør over din Apollo og din Venus! Hvorfor nedværdige Dig selv ved at beundre den famlende Kunsts svage Forsøg? Disse to Mennesker havde Guddommen paatrykt sit ædleste Stempel; her kunde Du lære at forstaa din egen Aand, saafremt Himlen havde skjænket Dig nogen.

»Maurice Quaï! — Han var den Mand, der under en Forening af Antinous's og Herakles's Former paa én Gang skjulte Moses's, Homer's og Pythagoras's Aand; hos ham smeltede Kæmpens Mod sammen med Barnets Blidhed, den vises Fornuft med Digterens Flugt. Naar man saa denne Skjønhed, der syntes at maatte være uforgængelig som Guddommens; naar man stod Ansigt til Ansigt med dette Physiognomi, der var beslægtet med Raphaels Gud Fader og Myron's Jupiter, var det, som om man maatte vente at se Olympens og Sinais Lyn glimte omkring hans Hoved.

»Det var let i ham at gjenkjende den, om hvem Herren har sagt: »Jeg har skrevet min Stads Navn paa hans Pande«. Saaledes, kunde man forstaa, maatte den være skabt, der skulde danne en ny Kultus, og aldrig hævede jeg mit Øje op til ham uden at fornemme en hellig Gysen; aldrig hørte jeg denne ubeskrivelige, melodiøse Røst kalde mig hen til

hans Side, uden at jeg mindedes, hvorledes ogsaa Gud, da han vandrede paa Jorden i menneskelig Skikkelse, havde vinket denne Verdens ulykkelige og sorrigfulde til sig.

— — — «Jomfruelige Venskab, tør du nævne Lucile Francque? — — — Menneske, har du paa de græske Vaser og paa Basreliefferne i Herkulanum lagt Mærke til disse fine, smækre Kvindeskikkelser, i hvilke den højeste Adel er parret med den højeste Ynde, den reneste Kyskhed med den reneste Sandselighed? Har du staaet tankefuld og stille foran hint Billede af den hellige Cecilia, der lytter til Englenes Kor? Har du følt Deltagelse for den klagende Malvina, der aflokker sin Harpe melankolske Toner, medens hun vender det taarefyldte Blik mod den blinde Barde, som ikke formaar at opfange det? Har Sterne anslaaet en Streng i dit Hjerte for sin Elise eller Rousseau for sin Julia? — Velan, saa kan du danne dig en svag Forestilling om Lucile. — — —»

Naar hun paa en smilende Sommerdag svævede hen over Grønsværet i sin bølgende Tunica med sit flagrende Haar, udstrøende Blomster til Børnene og Velgjerninger til Mødrene, skulde man have troet, at hun var Stedets Fe; og naar hun i Nattens Stilhed bragte Lægedom og Trøst til den trængendes usle Hytte, skulde man have troet at se en af disse Aander, der vaage over Gravene, saa lydløst vare hendes Fjed, en saa overnaturlig Nimbus omgav hende, et saa guddommeligt Vemod var udbredt over hendes Skikkelse, en saa mærkværdig Følelse udstrømmede fra hende og bemægtigede sig andre, der ikke kunde gjøre sig selv Rede derfor.

«Men hun, som efter eget Valg kunde være bleven en Michel Angelo i Kunsten eller en Ossian i Poesien, faldt efter et Liv fuldt af Sorger ubekjendt til Jorden; — efter en toogtyveaarig Landflygtighed vendte hun atter hjem til sit himmelske Fædreland.

«Lucile! Maurice! I herlige Sjæle! Hvo tvivler længere om Udødeligheden? Hvo har levet i Eders Nærhed og tør fornægte Dyden?

— — — «Jeg har set dem; — jeg kom tilbage, og jeg søgte dem atter. De vare ikke mere, og jeg søgte deres Grave. De havde været lykkeligere end jeg, der var tvungen til at overleve dem.

«Nu findes der ei mere noget paa Jorden, som er en Taare værdt!»

Efter dette Bevis paa den Beundring, som Maurice Quaï indgød sine Venner, kan det ikke være paafaldende, at hans Udtalelser angaaende Moral og Kunst frembragte et stærkt Indtrykt paa største Parten af Davids Elever, der i Virkeligheden Dag for Dag bøjede sig mere under det aandelige Herredømme, som «Tænkernes» Anfører tiltog sig over dem. En Dag viste dette sig især paa en mærkelig Maade. Men for ret at kunne dømme om det mærkværdige, det dristige i de Ord, som Maurice vovede at udtale paa et Sted, der i den Grad som Davids Malerskole havde Karakteren af et offentligt Sted, maa man kunne sætte sig ind i Tilstanden i Aaret 1797, da Bonaparte endnu ikke havde gjenaabnet Kirkerne, og da Religionen endnu var Gjenstand for aaben og offentlig Spot. Voltaires Ideer vare i den Grad blevne almindelig udbredte under Revolutionen, at man selv blandt Eleverne paa Malerskolen betragtede det at tale gunstig om Kristendommen om ikke ligefrem som en Forbrydelse, saa dog i det mindste som en Latterlighed, hvori ingen vovede at gjøre sig skyldig. Samtaler af et frivolt og gudsbespottende Indhold hørte der til Dagens Orden og god Tone.

Nu hændte det en Gang, at en af Eleverne under Fortællingen af en smudsig Historie flere Gange indblandede Jesus Kristus i den. Først sagde Maurice intet; men hans Aasyn blev mørkt; Fortælleren nævnede atter det hellige Navn; men da lynede «Tænkernes» Anførers Øje, og i en bydende Tone bragte Maurice Spotteren til Tavshed. Stor var Forbavselsen, Alle tav og saa paa hinanden. Forbitrelsen var lige ved at bryde løs mod Maurice, men hans Takt lod ham indse Nødvendigheden af med et Par Ord at ret-

færdiggjøre sin dristige Optræden. — «Det er virkelig et udmærket Indfald», sagde han, idet han vedblev at male, «at vælge Kristus til Skive for sine Vittigheder! Har da virkelig ikke en eneste af Eder, saa mange som I ere, nogen Sinde læst Evangeliet? Evangeliet! Det er jo endnu skjønnere end Homer, end Ossian! Tænk Eder Kristus vandrende gjennem Kornmarken, aftegnende sig mod en blaa Himmel! Eller Kristus, der siger: Lad de smaa Børn komme til mig! Kan I finde større, mere ophøjede Motiver til Malerier end disse». — «Dit Tossehoved!» vedblev han henvendende sig i en overlegen, venlig Tone til den, der havde vakt hans Vrede, «gaa dog hen og kjøb Dig det nye Testamente og læs det, førend du giver Dig af med at tale om Kristus».

Som sagt, slige Ytringer, udtalte i denne Tid og paa et saa offentligt Sted, vare tilstrækkelige til at udsætte Taleren for ligefrem Fare, hvilket ogsaa enhver af Eleverne meget vel følte; da Maurice tav, indtraadte der en lang Pavse, under hvilken den ene saa paa den anden for at faa at vide, hvorledes man skulde forholde sig i denne Sag.

Den alvorlige Moriès huggede Knuden over: »Du har Ret, Maurice», sagde han med rolig Stemme, og næppe var Ordet udtalt, før hele Forsamlingen istemmede: «Leve Maurice!» — Men for Resten maa man ikke tro, at det var Pietetsfølelse hos de unge Mennesker, der fremkaldte dette Udbrud; saavel i Davids Atelier som overalt ellers i Frankrig var eller affekterede man i det mindste den Gang at være meget vantro; det var simpelthen det Mod, som Maurice lagde for Dagen ved aabent at træde i Skranken for et Navn og en Religion, som alle andre haanede, samt det lykkelige Indfald af ham at paapege en i det mindste for dem fuldkommen ny Skjønhedskilde, der henrev og begejstrede de unge Malere. Et vigtigt Resultat medførte dette Optrin; man fik en Følelse af det latterlige og betydningsløse i de republikansk-irreligiøse Floskler, og Tankefriheden blev sikret.

Denne Alvor, dette Had til alt, hvad der forekom ham ugrundet, tomt og flaut, var gjennemgaaende hos Maurice. — Vaudevilletheatret stod den Gang højt i Publikums Gunst og var maaske navnlig det af Theatrene, der mest besøgtes af, hvad man kalder det bedre Selskab. En af de yngre Elever, Forbin, en flot ung Mand af adelig Familie og af et let Gemyt, var især begejstret for Vaudevillen og forsøgte sig selv med Held som Coupletdigter. Efter det, der allerede er meddelt om Maurice, kan man gjøre sig en Forestilling om det komiske Raseri, hvori han kom, naar Forbin, som han iøvrig godt kunde lide, stillede sig op foran ham og foredrog en lapset Arie, der endte med et Galanteri eller en Brander. — «Aa, Du gamle Pompadour!» raabte han, uden at kunne lade være at le, «gaa Du hellere hen og lad Dig frisere og pudre à la Rococo!» *) — Derpaa kunde han mumle flere Gange mellem Tænderne: «Ha, Vaudevillen! Vaudevillen!» og saa pludselig give sig til at hamre løs paa Stole og Malerkasser med en Stok, et afbrækket Staffeliben, eller hvad han nu kunde faa fat paa, indtil det lykkedes Ejermændene at berolige ham og bringe deres Sager i Sikkerhed for hans Bersærkegang. Sædvanligvis endte saa Scenen med en almindelig Skoggerlatter, hvori Maurice, godmodig som han var, tog Del trods nogen.

Davids gjentagne Opfordringer til hans Elever om at raadføre sig med den græske Kunsts Værker og da navnlig med dem, der vare ældre end Phidias, bleve altsaa fulgte, fulgte altfor bogstavelig. Greben og misforstaaet af en Flok uerfarne, for alt nyt begejstrede unge Mennesker blev hans Ide dreven igjennem til sine yderste Konsekventser; de halvgale Principer, som Maurice udviklede for sine tro Tilhængere

---

*) Disse Udtryk «Pompadour, Rococo», der nu have faaet Hævd i daglig Tale som Betegnelser for den forkvaklede Smag, der var herskende under Ludvig XV, bleve første Gang anvendte af Maurice Quaï i 1796—97. Den Gang kjendtes disse Udtryk kun i Maleratelierene.

i Forbindelse med sine «humanistiske» Utopier, fremkaldte snart et fuldstændigt Anarki i Davids Skoler. Snart var det ikke længere tilstrækkeligt for Maurice at prædike sin Lære i Forsamlingerne i Mezzanninetagen eller i Elev-Atelieret, efter at Dagens Arbejde var endt; han erklærede sine Tilhængere, «at nu var det blevet til en Pligt at tale højt og træde dristig frem med aabent Visir; David havde ganske vist begyndt det store Reformationsværk i Kunsten; men hans vankelmodige Karakter og hans indskrænkede Idekreds havde ladet ham gaa op i Politiken*) og berøvet ham den Energi, som skulde til for at gjennemføre den Revolution, der maatte iværksættes i Kunsten. Saa længe de smagløse Forbilleder, som den italienske, romerske, ja selv den græske Kunst efter Phidias afgave, bleve taalte i Skolerne, kunde man ikke vente, at nogen Forbedring skulde indtræde; han for sit Vedkommende vilde først da begynde at fatte Haab om den simple, den sande, kort sagt den «primitive» Smags Tilbagevenden, naar han saa disse foregivne Mesterværker blive brændte og sønderslaaede, som nu vare en sand Rædsel i de Mænds Øjne, der havde faaet Blikket op for den rene Smag. — «Og denne Dag vil komme, mine Venner! tvivler ikke derom!» raabte han i sin Enthusiasme, «men vi maa fremskynde dens Komme, idet vi tvinge dem til Omvendelse, der endnu vandre om i Vildfarelsens Mørke. For at opfylde vor Mission maa vi handle med dristigt Mod; derfor advarer jeg forud dem iblandt Eder, som ikke føle sig kaldede til at følge mit Exempel: lad dem trække sig tilbage! Jeg bør nemlig underrette Eder om, at jeg om faa

---

*) David var først ivrig Republikaner, han blev endog Præsident i Konventet, men gjorde sig hurtig mistænkt, blev fængslet og frelstes kun fra Guillotinen ved det Argument, «at man ikke kunde tage det saa nøje med, hvad en Maler sagde!» — Siden slog han pludselig om til den ivrigste Beundrer af den sejrrige General Bonaparte. «Han er min Helt!» raabte han, da han traadte ind til sine Elever efter første Gang at have hilst paa ham.

Dage agter at kaste den vanærende Dragt, som jeg, saavel som alle andre Mænd i vort smagløse Aarhundrede, bærer. Som I have bemærket, har jeg allerede ladet mit Haar og mit Skjæg voxe; i dette Øjeblik er man ifærd med at lægge sidste Haand paa en hvid Tunica, som jeg vil bære under en folderig Toga, og jeg vil for Fremtiden kun beklæde mine Fødder med Kothurnen. Men jeg læser Uvished i Eders Øjne: I mene, at jeg er modløs, at jeg kun lader denne Klædning forfærdige for at pynte mig med den i vort ubekjendte Forsamlingslokale, i Eders Nærværelse? I tage fejl; i næste Dekade ville I se mig saaledes klædt spasere i Tuilerierne midt iblandt disse stupide Spidsborgere, som jeg skal bringe til at rødme over deres egne moderne Pjalters Hæslighed og smagløse Snit. Jeg tvivler ikke om, at I snart ville følge mit Exempel, og jeg bør tilføje, at min brave Ven her, Perrié, der ædelmodig har stillet sin Formue til vor Raadighed for at fremme vort ædle Forsæt, har ladet sig gjøre et fuldstændig phrygisk Kostume efter den Marmorstatue af Paris, som findes i Museet, og at han i denne Dragt agter at ledsage mig paa Promenaden. Ja, mine Venner, Tiden er kommen, da vi maa give Kunsten et alvorligt og praktisk Maal og iklæde de store og evige Sandheder det skjønnes Hylster, for at de kunne modtages med Begejstring, spire og bære Frugt i Menneskenes Hjerter. Som Malere bør alle vore Bestræbelser kun sigte til at fremstille Sandheden i dens skjønneste Former, i dens reneste Billeder; som Borgere i Staten have vi den Pligt først at berede Vejen for den vigtige Reform, som vi ville gjennemføre; intet er i saa Henseende bedre end Gjenoptagelsen af dette uforlignelige, «primitivt» græske Kostume, hvis Stil er saa majestætisk og saa elegant. Hvad angaar de Betragtninger, hvorved vi, vor Tids Reformatorer, daglig ville forfriske vor Aand og vort Hjerte, da ville vi øse dem af de allerreneste, de allermest «primitive» Kilder. I Homer, i Ossian, men fremfor alt i Bibelen og i de primitive Folks

Kunst, blandt hvilke disse Bøger ere blevne til, ville vi finde Stof til Fornyelse af vor Sjæl og vor Tanke og til en ædel Anvendelse af vore Talenter, naar de ere blevne fuldt udviklede». —

Hvis det ikke var en bekjendt Sag, at ethvert Aarhundrede frembragte Galskaber, beslægtede med denne, og hvis der ikke endnu (ɔ: 1855) levede mange, som kunne erindre at have set Maurice og Perrié spasere omkring i Paris, den ene klædt som Agamemnon og den anden som Paris, — og det maa indrømmes, faa Skuespillere, selv ikke Talma undtagen, have baaret denne Dragt med en saadan Lethed og Anstand som Maurice — maatte man frygte at blive beskyldt for Overdrivelse og Usandhed, idet man meddeler Grundtrækkene i et saadant Foredrag. Og dog er dette kun en nøgtern Gjengivelse, sammenlignet med den vilde Utaalmodighed efter at bringe sine Planer til Udførelse, som Reformatoren lagde for Dagen i sin Tale. Ikke mindre faktisk er det, at de «Primitives» Sekt gjorde rivende Fremgang blandt Eleverne paa Grund af den Opsigt, Maurices første Arbejder vakte og paa Grund af hans Gave til at blænde sine Tilhørere. Flere af dem følte vel det latterlige i disse halvt moralske, halvt æsthetiske Deklamationer, men kunde dog ikke nægte for sig selv, at der laa noget sandt til Grund for dem. Andre derimod gik blindt ind paa alle Maurice's Besynderligheder, naturligvis først og fremmest de ganske unge, der vare begjærlige efter at fylde deres tomme Hoveder med Ideer, som de aldeles ikke kunde fatte, samt de, hvis Tilbøjelighed for Dovenskab passede udmærket med en Methode at studere paa, der ikke fordrede andet, end at man skulde drive omkring i Antikgalleriet med ledige Hænder og drømmende Øjne. For enkelte blev Maurices Lære ligefrem til Fordærvelse; en talentfuld ung Elev, Colson, forspildte aldeles den Karriere, han kunde have gjort, ved den Haardnakkethed, hvormed han vedblev at følge «Tænkerne»; en anden, Augustin D., forviklede sig saaledes i Maurices Galskaber, at han til sidst i

Fortvivlelse styrtede sig ned fra et af Notredame Kirkens Taarne; en tredje ulykkelig, som bogstavelig fulgte den «primitive» Paastand, at man kunde naa det højeste Maal i Kunsten ene og alene ved en poetisk Beskuelse af de antike Kunstværker, kom snart, uden at have lært noget, til den Alder, hvor det ikke længere gavner synderligt at studere. Han var tidlig bleven gift, og ude af Stand til at ernære sin Familie blev han nødt til at søge en Tegnelærerplads ved en Provinsskole, som han med Nød og næppe fik — kun for efter kort Tids Forløb ganske at miste Forstanden.

Delécluze, der dengang næppe var voxen, bevaredes ved en omhyggelig Opdragelse mod at drages ind i disse Udskejelser og forholdt sig, som man vil have set, temmelig kritisk overfor den hele Maskerade. Dette lagde han for Dagen, allerede længe forinden han udgav den her benyttede Bog, ved en Afhandling om «Tænkerne», som han i 1832 meddelte i Tidsskriftet «Paris, ou le livre des Cent-et-un», og som slutter saaledes:

«Saadanne omtrent vare de Anskuelser, som fremsattes af den store Anfører for den udvalgte Skare, der bare Skjæg i de sidste Aar af det 18de Aarhundrede; til Trods for alle sine Besynderligheder vandt denne Mand dog Agtelse, Venskab, ja selv Beundring hos alle dem, som have kjendt og hørt ham. Om det store Flertal af hans Efterlignere vil jeg slet ikke tale; de vare kun «undselige Grækere», generte sig ved at være «primitive»; de turde ikke tale om deres Meninger uden med dem, der selv delte disse; de bandt sig et falsk Skjæg paa Hagen og iførte sig en Tunica, naar de kom hjem om Aftenen for at kunne beundre sig selv i Spejlet; de faldt i Søvn foran de antike Statuer under Paaskud af at «tænke» over Kunsten, og vrøvlede for Resten op ad Vægge og ned ad Stolper om Ossian og Homer, som de aldrig havde læst.

«Hvor det er sørgeligt, men hvor det er lærerigt! Hvad Udbytte er der da kommet ud af alle disse en ophidset

Indbildningskrafts Bestræbelser, af alle disse forvirrede, originale Theorier? — Slet intet! Ikke et eneste Maleri, ikke en Randbemærkning i Historien, ikke saa meget som et skriftligt Vidnesbyrd af en samtidig, der kunde bevidne, at det ikke er en opdigtet Historie, jeg her fortæller!

«Denne Sekt af «tænkende, primitive» Kunstnere udgjorde saa at sige den alleryderste Spids af den Kegle, som Samfundet dannede, den Gang da, under Direktoriet, Smagen for det klassiske Liv pludselig traadte i Stedet for alle de religiøse Følelser og de sociale og literære Ideer, som havde beskæftiget Aanderne før Revolutionen. Og min Ven Agamemnons og hans Læres Historie er egentlig kun et sammentrængt Billede af denne Tids Historie; ogsaa han døde tidlig, og hans Endeligt falder sammen med de Saturnaliers Endeligt, som vare blevne indstiftede af Direktoriet.

«Saa saare Agamemnon var død, ragede hans Tilhængere deres Skjæg af, trak Strømper paa Benene og iførte sig atter den almindelige Frakke. Bonaparte havde jo allerede vist sig med sin trekantede Hat og Kaarde ved Siden».

Det var denne Afhandling, som foranledigede Charles Nodier, der, som man vil erindre, havde været en af de ledende Aander i Sekten, til, rigtignok i temmelig vage Udtryk, at give en Oplysning i Bladet «le Temps», om det Selskab, i hvilket han havde tilbragt sin Ungdom. Retfærdigheden byder os at se Sagen ogsaa fra denne Side. Den viser os i alt Fald, at til Trods for, at Nodier er bleven en hel Menneskealder ældre, staar Maurice Quaï endnu for hans Erindring omgiven af den samme poetiske Nimbus, som saa mægtig henrev Digteren og nogle faa Aandsbeslægtede for saa mange Aar tilbage og i en Tid, der var saa forskjellig fra den, hvori han nu skrev.

— — — «Disse stakkels Menneskers Aand fortærede selv deres Hylster. Tæring eller Selvmord gjorde det af med dem, inden de havde naaet deres fem og tyvende Aar, og saaledes tilintetgjordes midt i deres Blomstring de ædleste Individu-

aliteter, der nogen Sinde have været en Pryd for Menneskeheden.

«De fornuftige tabte lidt efter lidt Interessen for en Følelse, der naturligvis kun var en Forvildelse; det sagde jo Alverden, at den var. De svage vænnede sig til at leve lige som andre Mennesker. Enkelte udjoge med Magt af deres Erindring hele denne Fortid af Kjærlighed og Poesi. Jeg hørte til de svage, og jeg bevarer Minderne.

«Mr. Delécluze, der den Gang forberedte sig til at blive en lærd Mand, og som allerede i vore Øjne indtog den agtværdige Stilling i Samfundet, som videnskabelig Dannelse og et bestemt Maal giver, kjendte os kun af Navn og Anseelse, og jeg er ham taknemlig, fordi han har udtalt en nogenlunde skaansom Dom over en Forening af Mænd og Kvinder, hvis ydre Liv kun gjorde sig bemærket ved en afstikkende Klædedragt. I Virkeligheden var det ikke saa magtpaaliggende for dem, som Mr. Delécluze kalder «Tænkerne» eller de «Primitive» just at vise sig med Agamemnon's Kappe eller Paris's phrygiske Hue, med Andromache's Enkeslør eller Kassandra's Præstindedragt. Dette var kun den synlige Form for en dybere Tanke. Agamemnon — som Mr. Delécluze kalder Maurice i «le livre des Cent-et-un» — udtrykte dette paa en storartet Maade, da Napoleon, efter paa sin Side at være bleven Konge over Kongerne som Agamemnon fordum, lod ham kalde for at give sine Broderdøtre eller Greven af Survilliers eller Napoleon III, eller hvem det nu var, Undervisning i Tegning.

«Hvorfor», spurgte den tilkommende Kejser — han blev det 3—4 Maaneder efter — «hvorfor gaar De klædt i en Dragt, som adskiller Dem fra hele den øvrige Verden?» — «For at adskille mig fra hele den øvrige Verden», svarede Maleren. Og Førstekonsulen rakte ham denne Jernhaand, som ellers kun lukkede sig om Sværdhæftet. Han gjenkjendte sig selv i dette Svar.

«Tænkerne» vedkjendte sig visse faste Principer, som man maa kjende for at kunne forstaa det Navn, som andre gave dem, da de virkelig vare blevne noget, et Samfund, en Sekt — jeg bestrider ikke deres Ret til Navnet.

«Deres Theosofi reducerede sig til et Minimum: en overvældende, men ubestemt Følelse af det geniale i Skabningen, et brændende, men usikkert Ønske om Udødelighed. Deres Moral var mere positiv. Hos de svagere Karakterer var den kun streng, jødemæssig; hos de mægtigere var den proselytisk, fanatisk. Det er det ejendommelige ved de store Sjæle, at de søge at danne en Tro af deres Følelser. — — — Den Hovedfølelse, som hos dem egentlig traadte i Stedet for Religion, (dette maa vel forstaas, thi der var den Gang ingen Religion i Landet) var i Begyndelsen en fanatisk Kjærlighed til Kunsten. I deres Bestræbelse for at lutre denne Kjærlighed i deres brændende Sjæle kom de til det Punkt, da kun Skjønheden, den mest ophøjede Skjønhed, syntes dem et værdigt Forbillede. Selve Kunsten i praktisk Forstand blev dem nu kun en Gjenstand for Sammenligning og en Levevej. Efter Haanden koncentreredes Skjønheden mere og mere for deres Betragtning, idet deres Idekreds udvidede sig. Det blev dem klart, at der maatte findes noget uanet, noget ufatteligt bagved Isis's inderste Slør, og de trak sig i Mismod tilbage fra Verden; de gik fra Forstanden, det er Sagen, ligesom Therapeuterne og Eneboerne gik fra Forstanden og paa samme Maade som Pythagoras og Plato.

«Imidlertid vedbleve de at komme i Ateliererne og besøge Museerne, men de frembragte ikke længere noget. Deres Dragt, deres Alvor, lad mig sige den Højtidelighed, der var dem egen, og som var en naturlig Følge af deres bestandige, utrættelige Grublen, af deres fuldstændig aandige, indadvendte Liv — alt dette fremkaldte hos de andre Elever (jeg tror ikke at gjøre mig skyldig i Overdrivelse) en Slags ærefrygtsfuld Agtelse for dem. Ingen Spot forstyrrede nogen Sinde deres barnlige Illusioner eller deres poetiske Over-

spændthed, og man véd dog, hvor ivrig man ellers kaster sig over sligt i en Skole. Man kaldte de unge Mænd «de Tænksomme», de unge Kvinder kaldte man «Drømmerskerne», fordi en Kvindes Tænksomhed har noget drømmende, og fordi de, naar de overværede Foredragene, sade med Hovedet støttet paa Haanden.

«En Dag trak de sig alle tilbage for at fordele sig i Grupper paa to, tre ensomme Steder paa Landet, hvor de uforstyrrede kunde hengive sig til deres filosofiske Betragtninger. Bladene have ikke omtalt det.

— — — «Kunde man et eller andet Sted finde de naive Linier, spækkede med højtravende Phraser og Smagløsheder, som jeg for 30 Aar siden nedlagde paa Maurice Quaï's Grav, og som vel ere vandrede til Papirmøllen, — Delécluze fandt dem dog, som vi have set — saa vilde man i det mindste deraf se, at jeg ikke gjorde Regning paa i en senere Alder at gjenfinde i nogen af de nyere Sekter den Aand, paa hvis Pande Guddommen havde trykt det sande Stempel. Jeg betegnede deri Maurice som det skjønneste Exempel paa menneskelig Udvikling; det forekommer mig endnu, at jeg ikke sagde for meget. Tiden, som har aabnet mine Øjne med Hensyn til saa mange andre Ting og Berømtheder, har blot gjort ham endnu større i mine Øjne. Selve den Ubekjendthed, hvori han levede, var en nødvendig Konsekvents af hans Overlegenhed. Maurice Quaï stod altfor højt til at kunne rette sig efter Mængdens Tænke- og Handlemaade, til at kunne dele dens Interesser og se op til dens smaalige Storheder. Da han var tyve Aar, foragtede han allerede Verden; han blev kun fireogtyve, og jeg har ofte spurgt mig selv, hvad han videre vilde have kunnet gjøre i den modnere Alder under Verdens uafvendelige Gang. Jeg er endnu mig selv Svaret skyldig. Han døde uden at have opfyldt sin Mission, og hans sidste Blik paa Verden har sikkert udtrykt en Skuffelse. — — — Han gik bort, før han havde naaet de Manddomsaar, hvor Ungdommen begynder at varsle om den

modne Alder; den Bygning, hvis Hjørnesten han havde været, sank sammen ved hans Fald: de «Tænksommes» Samfund steg ubekjendt ned i Maurices ubekjendte Grav.

«Man vil spørge mig, om «de Tænksommes» Samfund havde et virkeligt Maal, et bestemt System, om det troede at have en Fremtid. Er da nogen Sinde et kraftigt Sumfund af vel organiserede Væsener blevet stiftet i Verden uden at have det ene eller det andet til Formaal? — Her er imidlertid ikke Stedet til nærmere at trænge ind i dette Gjenfødelses-Mysterium, hvor, som man ser, Følelsen og Fantasien havde mere at sige end Erfaringen og Fornuften. Man maa i dette Folk af tresindstyve Børn, der vare forenede ved Kjærlighedens og Poesiens Baand, ved Enthusiasmen for det skjønne og det gode, for Æren og Dyden, kun se Modellen til en ganske vist kun i Fantasien mulig Republik, hvor Guldalderens Sæder, forskjønnede ved alle Geniets Undfangelser, skulde glimre i en videnskabelig Blanding af Uskyldighed og Storartethed — i den Grad vare hjertelig Naivetet og aandelig Fuldkommenhed sammenblandede hos dem. Dette i Sandhed enestaaende Exempel blandt alle de moderne sociale Kombinationer, som Mennesket har forsøgt at bringe i Stand for sin ulykkelige Slægt, har ikke gjort mig synderlig overbærende mod dem, som senere ere komne frem, og jeg kunde næsten frygte for, at man i denne Beretning skulde se en indirekte Satire over vore filosofiske Forsøg og vore stolte Utopier. Hvad nyttede det, om jeg fortalte mere? — Man vil vel næppe engang tro, hvad jeg allerede har fortalt?» —

Det synes efter det her anførte, som om Nodier i en modnere Alder har bevaret en Del af Fantasten fra sin Ungdom i Modsætning til Delécluze, der gjør Indtryk af at have været en Mand, som Folk er flest, det vil sige en Mand, der ryster paa Hovedet ad alle Galskaber. Der gaar jo imidlertid, og vil vel vedblive at gaa, Side om Side med alt det store og fornuftige, der udrettes i Verden, en Række

af større og mindre Galskaber, der have det tilfælles, at «man kunde have sparet sig Ulejligheden», og som derfor i Grunden ere lige berettigede til at nævnes af Historien, selv om en har havt mindre, en anden større Følger. Den her omtalte Galskab turde dog være mindre almindelig bekjendt; det turde tillige have sin Interesse at se, hvorledes en utvivlsomt baade ved Aand og Følelse udmærket Ungdom kunde styrte sig selv i Fordærvelse i den bedste Mening — og heri maa ligge en Undskyldning til Læseren, hvis denne Afhandling skulde synes at indtage en større Plads, end Emnets Vigtighed egentlig udkræver.

Eilert Jørgensen.

Sæder og Skikke i England paa Dronning Elisabeths Tid.

Dronning Elisabeth var, som bekjendt, Henrik VIII's Datter og det tredje af hans Børn, der besteg den engelske Trone. Sin Ungdom maatte hun tilbringe i et Slags Fængsel, bevogtet og truet af sin Søster, den blodige Maria; saaledes levede hun i Ensomhed til sit sexogtyvende Aar; hendes Aand modnedes ved stadig Fare og Usikkerhed, medens hun lige saa stadig fastholdt den ene Tanke: at knytte sin Personlighed og sine Forhaabninger til det protestantiske Parti og gjennem dette at naa til Magten, til Herredømmet over England. Endelig aabnedes Fængslet for Elisabeth, og hun traadte ud i Verden, fuld af store Planer til bedste for sit Folk, i hvem store Evner vare nedlagte, der kun behøvede en klog og forstandig Regent for at udvikle sig til glimrende Handlinger. Elisabeth var en saadan Regent, og med hende begynder Englands Gjenfødelse ud af Middelalderens Nat og forstenende Uhygge. De blodige Borgerkriges og det tyngende Præsteherredømmes Tid var forbi; et nyt Liv begyndte, der imidlertid i sine første Ytringer syntes at gjøre et Skridt tilbage, idet man nemlig gjenoptog, hvad den middelalderlige Kristendom havde forkastet: antik Kunst og Videnskab; med andre Ord Renaissancens Tid falder i England sammen med Elisabeths Regering.

Renaissancens Ideal var det skjønne, som dette Begreb opfattedes af den antike Verden og som Modsætning til Middelalderens Askese, og med Rette har man brugt Udtrykket «den hedenske» Renaissance; thi ethvert Spor af den kristelige Forsagelse og Lidelse syntes udslettet i Renaissancens ubændige Livslyst, dens Jubel over Tilværelsen, dens Forgudelse af Naturen. Der var en saadan Fylde og Kraft i dette nye Liv, at det tidt syntes, som om Skjønhedsbegejstringen skød ud over sit Maal, det virkelig skjønne; men den menneskelige Aands Fremskridt er til alle Tider gaaet frem gjennem Bølgebevægelser, saa at Ligevægten først er indtraadt efter gjentagne Svingninger.

Det Sted, hvor den nye Retning gjorde sig gjældende med mest Pragt og Glans, var naturligvis Hoffet. Elisabeth selv var en ivrig Beundrer af den antike Verden; hun havde i sit Fangenskab oversat græske og latinske Skrifter og besad megen Færdighed i at tale Latin; hendes Exempel ansporede Damerne ved Hoffet, og snart spillede de antike Sprog samme Rolle i den fornemme Verden som nu til Dags det franske; Latin var t. Ex. Diplomaternes Sprog. Saaledes fortæller Sir Robert Cecil, at en polsk Gesant kom til England, og for at hædre hans Land modtog Dronningen ham i hele Hoffets Overværelse; men han holdt da til hendes store Forbavselse en latinsk Tale om Statssager, hvilket ellers ikke var Skik, da slige Ting altid afhandledes i private Audientser. Imidlertid fattede Dronningen sig hurtig og svarede ham da ex tempore paa Latin; «den bedste Tale, jeg nogen Sinde har hørt», siger Sir Robert og tilføjer: «Da hun var færdig, vendte hun sig til mig med de Ord: Guds Død, nu ser jeg dog, at mit Latin ikke er helt rustent af Mangel paa Øvelse». Men Oldtidsstudiet indskrænkede sig ikke alene til Hoffet, enhver velhavende Borger lod sine Børn oplære der i; alle Skjønaander dyrkede det med Iver; ved alle Festligheder saas mythologiske Optog, ja selv Kokke og Konditorer maatte være bevandrede i den antike Mythologi, thi Kager og Po-

stejer skulde prydes med Fremstillinger af Guder og Gudinder; hvor vidt man i denne Retning drev det, viser den snurrige Beretning om et af Maaltiderne ved den berømte Fest paa Kenilworth, hvor Trojas Belejring var afbildet i Basrelief — i Sukkerhylstret om en Plumbudding.

Ved Audientser, Fester og Optog udfoldede Hoffet hele sin Pragt, der undertiden udartede til den vildeste Overdaadighed; navnlig blev Luxus i Klædedragt dreven til en Højde, som vor mere nøjsomme Tid har ondt ved at fatte. Elisabeth, som med sine mange store Egenskaber forenede ligesaa mange kvindelige Skrøbeligheder, foregik her i sine Undersaatter med et i bogstavelig Forstand glimrende Exempel. Hendes Forraad af Dragter beløb sig ved hendes Død til et aldeles fabelagtigt Tal, og hvilke Dragter! Damernes Klædning bestod i Reglen af følgende Stykker: et Livstykke af hvidt Silke, broderet med brogede Blomster, der over en foran aabenstaaende Kjole af højrødt Klæde, gjennemvirket med Sølvstriber og holdt sammen om Livet med et Guldbælte; under denne et himmelblaat Skjørt, ligeledes med Sølvstriber, men kantet med Guldfrynser; dertil Liv, besatte med Rubiner og Diamanter, og uhyre Vifter, prydet paa samme Maade. Haaret blev baaret opstrøget i høje Frisurer, hvorpaa der blev anbragt Stjerner og Pandebaand af ædle Stene; ikke sjelden kronedes de af Diademer, hvorfra gjennemsigtige Slør faldt ned til Jorden. Imidlertid ødslede Dronningen ikke selv, i det mindste ikke direkte, saa umaadelige Summer paa slige Ting, hvad man skulde tro ved at læse Beretningen om hendes Toilette; der herskede nemlig den Gang i England den Skik at uddele Gaver ved Nyaarstid, og gode Venner gave da hinanden ringe Gjenstande som Venskabstegn; men enhver, som blot paa nogen Maade stod i Forbindelse med Hoffet, maatte paa Nyaarsdag fremstille sig for Dronningen med en eller anden betydelig Gave, som enten bestod i rede Penge eller som oftest i Beklædningsgjenstande, som kostbare Dragter, Vifter besatte

med Diamanter, Smykker o. d. l. Enhver maatte give efter Evne, fra Pairerne af England til Hofapothekeren og Kokken, og paa denne rigtignok lidet kongelige Maade forsynedes Elisabeths Garderobe.

Dronningens Exempel blev ikke uden Indflydelse. Adelsmændenes Dragter overgik saaledes om mulig Damernes i Farvepragt og Kostbarhed; en samtidig Skribent, Stubbs, giver et Begreb herom, naar han siger: «Nutildags koster en Adelsmands Klædning 100 Oxer og 1,000 Geder, ja tidt bærer han Værdien af et helt Slot paa sin Ryg! Og det forundrer os ikke, naar vi høre Beskrivelsen af disse Dragter. Kapper Sobelskind, Trøjer af Fløjl, broderede med Guld og Sølv, hvori der var anbragt Ædelstene; Støvler med Kraver, bestaaende af de fineste Kniplinger, samt Linned, der var oversaaet med Kniplinger og Broderier. «Og Moderne vexle bestandig», tilføjer Stubbs; «snart er det venetianske, snart tyske, snart spanske eller mauriske Dragter, som ere eneherskende og fortrænge alle tidligere».

Men ikke alene Maaden at klæde sig paa havde Tiden omskabt; ogsaa i alle andre ydre Tilsyneladelser af Menneskelivet øvede den sin Indflydelse. De ærværdige, middelalderlige Borge med deres barske Udseende, deres tykke og glatte Mure, deres Vagttaarne, Grave og Broer forsvandt en efter en og gave Plads for pragtfulde Slotte i den saakaldte «Tudor Stil», der var en Blanding af italiensk og gotisk Smag. Overalt saa man nu Bygninger, hvis Mure forsvandt under de Forsiringer af gjennembrudt Arbejde, Arabesker, Nicher, Statuer og Spir, der vare anbragte paa dem; Marmortrapper førte op til dem; Volde og Grave vare erstattede af Græsplæner og smilende Smaasøer. Til saadanne Steder yndede Elisabeth at drage paa Besøg, og ved slige Lejligheder opbøde Værterne da alt for at more og overraske Dronningen. Den berømteste af disse Dronningens Lystture var den saakaldte «Fest paa Kenilworth», til hvis Navn Walter Scott har knyttet en romantisk Digtning, som imid-

lertid savner enhver historisk Begrundelse. De authentiske Beretninger, vi have om Festen, udsige simpelthen, at Greven af Leicester indbød Dronningen til sit Slot Kenilworth, og at han der foranstaltede en over al Maade glimrende Fest, som varede i 7 Dage. De give os imidlertid ogsaa nøjagtige Beskrivelser af alt, hvad der blev foretaget for at more Dronningen; hun blev modtaget af et Optog hvori Pan, Ceres, Pomona og Bakkus figurerede, som med passende Hyldingsord overrakte hende deres forskjellige Attributer, idet de saaledes antydede, at de bøjede sig for hendes Magt. Dronningen overværede fremdeles en komisk Fremstilling af et Bondebryllup, hvorved der var arrangeret en Bjørnekamp, en meget yndet Forlystelse i hine Tider. Saa drog den glimrende Skare paa Jagt — det var Falkejagtens Tid —, og et prægtigere Skue kan næppe tænkes end det, der her frembød sig for den stirrende Tilskuermængde: ædle Skikkelser i straalende, blændende Klædninger, højt til Hest med Falken paa Haand og de ivrige Hunde højt glammende i utaalmodig Glæde. — I det mindste i én Tilskuers Sind prægede det skjønne Syn sig med uudslettelige Farver og fyldte hans barnlige Tanke med fantastiske Billeder, som straalede for hans Erindring i usvækket Glands; Shakespeare, den Gang tolv Aar gammel, boede med sine Forældre i en lille By nær ved og var som hele den omboende Befolkning draget hid for at tage Del i Glæden. Paa Tilbagekomsten fra Jagten kom Toget forbi en Sø, og op af Søen steg da Neptun, der bønfaldt Dronningen om at beskytte Søens Nymfe, der forfulgtes af en ond Ridder; i samme Øjeblik kom Nymfen til Syne, ridende paa en Delfin og styrende hen imod Dronningen; men fra Vandet løde harmoniske Toner, de kom nærmere og nærmere; — i Delfinen var der skjult et Musikkorps, der sang til Dronningens Ære.

Dette var Skuespil, men, som man vil se, ikke Skuespil i moderne Forstand, med streng Adskillelse af Acteurer og Tilskuere; man nøjedes ikke med fornemt at se til, Livet

pulserede saa frit gjennem Aarerne, at man selv vilde tage Del, selv vilde agere med i de brogede, fantastiske Billeder, der straalede gjenfundne for Blikket og ombølgede Sandserne med berusende Magt. Realiteten formede sig efter Fantasien; Livet blev en glimrende Ædelsten, der i tusinde blændende Brydninger tilbagestraalede Glædens og Skjønhedens Solstraaler. Ikke alene Hoffet yndede nemlig Maskerader og Skuespil og Optog af enhver Art; helt ned i Folket gjenfinde vi den samme Jubel, den samme Lyst til gjennem Forklædning at paatrykke Livet et fantastisk Præg. Ved enhver Højtid var det Landbefolkningens bedste Forlystelse at danse Karakterdanse, hvortil der, som til den saakaldte Morris-dance, udfordredes hele Kostumer og maskerede Ansigter. Ved Jul eller Pinse valgtes endog en «Lord of misrule», Uordenens Konge, under hvis Ledelse der blev foretaget Optog og Maskerader af alle Slags. I ethvert Sogn, gjennem hver Landsby drog han om i Spidsen for sit Følge, der var klædt i brogede Dragter, med Skjærf, som de svingede i Dansen, med klingende Bjælder om Anklen, trommende, syngende, pibende, fløjtende og ridende paa Kjæpheste, Søuhyrer og Dromedarer; der blev da danset og jubileret, holdt Gilde, ja undertiden drog Toget ind i Kirken og parodierede der med den vildeste Jubel de kirkelige Handlinger: en Efterklang eller Efterligning af de antike Saturnalier, som de gejstlige Autoriteter imidlertid meget snart paa det strengeste forbøde.

Dans var en yndet Forlystelse; Elisabeth dansede selv gjerne i sin Ungdom, og endnu i hendes sidste Aar morede det hende at betragte de sirlige spanske Karakterdanse, der udførtes af Hoffets Damer. Ude paa Landet var Dansen Befolkningens Hovedadspredelse; paa alle Søn- og Helligdage samledes Ungdommen til Lege og Danse, der ledsagedes af Sang og Musik. Undertiden gik Længselen efter Glæden noget ud over det sømmeliges Grændser. «Præst og Menighed skynde sig lige meget at blive færdige med Gudstjenesten», siger Stubbs; «thi enten skal Præsten se paa Dansen, eller

han skal høre paa deres hedenske Sange og Viser, som de more sig med paa den hellige Søndag». Man maa ikke tro, at Sans for Musiken udelukkende eller blot fortrinsvis tilhører vor Tid; det synes tvært imod, som om England har været langt mere musikalsk paa Elisabeths Tid end nu. Dronningen selv sang og spillede, og i hver nogenlunde velhavende Familie blev Musiken dyrket som en væsentlig Del af Opdragelsen. Sækkepiben, Harpen, Violinen eller Fløjten ledsagede Sangen, der som oftest bestod af en Slags Sonnetter, kaldet Madrigaler, hvis simple og hjertegribende Melodier, hvoraf nogle endnu ere bevarede, med Held kunne optage Kampen med vor Tids mere reflekterede Musik.

Paa Elisabeths Tid fortjente England virkelig det Navn, som Shakespeare, denne den engelske Renaissances Blomst, saa ofte giver det, «the merry England (det lystige England)»; det havde rystet Lænkerne af sig og hengav sig nu til vild Jubel over Befrielsen; men Reactionen udeblev ikke; paa denne overstrømmende Glæde og Livsfylde maatte følge en Tilbagesvingning, og den kom i Skikkelse af religiøs Fanatisme.

Den Retning, der kaldte sig Puritanismen, havde, som dens Navn antyder, sat sig til Formaal at rense Religionen og Livet fra alle Levninger af Katholicismen. Men den Oldtids- og Naturforgudelse der havde rejst sig paa Katholicismens Ruiner, var i lige saa høj Grad forhadt af de strenge Puritanere, og vi se dem derfor med samme Iver forfølge saavel alt «Papistisk» som alt «Hedensk». Som noget, der paa engang fortjente begge Navne, æggede de landlige Processioner, Optog og i det hele enhver Maskerade Puritanerne til fanatisk Forbitrelse, idet de ikke med Urette antoge dem for Levninger af antik Gudedyrkelse, der med ringe Forandring i Navn og Betydning vare blevne optagne af den pragtelskende romerske Kirke. Den fornemme Verden og den livsglade Mængde forsvarede sin Ret til at nyde; fra begge Sider førtes Kampen i Skrift og Tale med stedse voxende Hidsighed. Snart nøjedes Puritanerne ikke

med at fordømme Dans under Forklædning, men erklærede selve Dansen for ugudelig. Saaledes taler en puritansk Skribent, Cartwrigth, om den gudsbespottelige Last, Dansen, der er ham lige saa vederstyggelig som «den dyriske Drukkenskab»; «de nymodens Opfindelser og djævelske Moder i Dragten» stiller han sammen med «Spillehuler, disse Djævelens Musefælder». Vel har han Ret, naar han taler om «dyrisk Drukkenskab», thi Umaadelighed i Spise og Drikke var Tidens fremherskende Last; men dog kunne vi ikke være enige med ham, naar han paa Grund heraf kalder det engelske Folk «det mest fordærvede, syndige og ugudelige, som nogen Sinde har levet paa Jordens Overflade». Yderlig komisk er hans Vrede over Borgernes Ulydighed imod en kongelig Forordning, som befalede, at ingen uden Adelsmænd turde bære Hatte eller Huer af Fløjl, saa at alle «uadelige», som der stod i Forordningen, «skulde nøjes med en hjemmegjort Hue af Uld, som er meget passende og klædelig for alle Stænder og Klasser». Efter hvad Forfatteren siger, forkastede alle Stænder og Klasser Regeringens Opfattelse af, hvad der var passende og klædeligt i Retning af Hovedbeklædninger, og man bar Hatte af alle mulige Former og Stoffer, endog af «Bæverskind, som de hente hinsides Havet», altsaa Kastorhatte.

Puritanerne ivrede, som vi have sagt, imod ethvert Minde om Katholicismen; som saadan betragtede de da hovedsagelig alle de gamle og maleriske Skikke, der i Folkets Bevidsthed knyttede sig til de kirkelige Højtider. Mange saadanne lykkedes det dem efter Haanden at fortrænge, men endnu flere bibeholdtes. Ved Juletid holdt selve Julen stadig sit Indtog i egen høje Person, omgiven af sine Attributer; endnu stedse antændtes den uhyre «Yul-log» (Juleblok), som den kaldtes; den sidste Brand fra det foregaaende Aar blev med Omhyggelighed gjemt for at flamme op igjen Juleaften og med sin klare Lue spaa et fornøjeligt Aar; endnu stedse dansede man om Majstangen eller drog forklædt fra Hus til

Hus for at indsamle Gaver ved Nyaarstid o. s. v. Men mange nedarvede Traditioner forsvandt ogsaa, da Puritanerne fik Herredømmet under Cromwell, deriblandt en Skik, der særlig interesserer os, da den endnu den Dag i Dag er gængs i Danmark: nemlig at fabrikere og forære til Venner og Bekjendte malede og pyntede Æg ved Paasketid, de saakaldte «Paste» eller »Pasch-eggs» (Paaskeæg)». Fra gammel Tid havde man nemlig med Æget, det tilsyneladende døde Legeme, hvori der dog indeholdes Liv, forbundet Forestillingen om det forgængelige, jordiske Hylster, hvorfra den evige Livsgnist skulde hæve sig; det blev Symbolet paa Livet efter Døden, paa Kristi Opstandelse. Derfor anbefalede Katholicismen alle troende at spise Æg ved Paasketid og bringe sig Betydningen i Minde, ja Pave Paul V sendte endog en højtidelig Opfordring til det engelske Folk om at fejre Opstandelsesdagen paa denne Maade. Senere opstod den Skik at male og forære Ægene, at forme dem i Sukker, Bagværk og lignende, der jo endnu florerer i vort strengt protestantiske Norden, medens den er fuldstændig forsvunden i England.

Man vil forstaa, at Puritanerne gjorde sig grundig forhadte ved deres mørke Livsanskuelse og fanatiske Angreb paa anderledes tænkende, og følgende Citat af en samtidig, ikke puritansk Forfatter giver et træffende Udtryk for, hvorledes deres Modstandere opfattede deres Væsen: «De, som kalde sig Puritanere», siger han, «gyse ved ethvert Ord, som ikke ytres i en bedrøvelig eller salvelsesfuld Tone; dersom nogen vover at sige en Spøg eller glæde sig ved Livet, hæve de Øjnene mod Himlen, sukke og citere Skriftens Ord: Ve over dem, der glæde sig, thi Sorgens Flod skal skylle hen over dem».

Det skal dog siges om Puritanerne, at deres Bestræbelser i Begyndelsen hovedsagelig vare rettede mod Søndagsfornøjelserne, der bortdroge Opmærksomheden fra Gudstjenesten, og, som vi tidligere have vist, syntes denne Anke, fra

deres Standpunkt betragtet, ikke aldeles ugrundet. I Modsætning til den «papistiske» Søn- og Helligdag, der af Folket betragtedes som Glædes- og Festdag, gjenoptoge Puritanerne den gammeltestamentlige Opfattelse af Helligdagen som den Dag, paa hvilken enhver verdslig Tanke skulde være banlyst; det er deres Indflydelse, som har skabt den nuværende, ejendommelige engelske Søndag, der ikke tilsteder nogen som helst Forfriskning eller Hvile gjennem Glæden. At det imidlertid først efter lang Tids Forløb lykkedes dem at bevirke dette Omslag, er bekjendt, ligesom Historien viser, hvorledes Puritanismen efter at have naaet sin højeste Magt under Cromwell maatte bukke under for Restaurationen, der igjen indsatte Nydelsestheorien til styrende Princip, indtil endelig Ligevægten indtraadte, de stridende Lidenskaber beroligedes, og Extremerne forligedes i sindig Overvejelse, et Resultat, der her som overalt først syntes at kunne indtræde, da de urolige Sind havde bortødslet deres Kraft i stormende og unyttige Kampe.

Men disse Betragtninger over Puritanernes Færd have ført os ud over vort Emne, Elisabeths Tid, og vi ville derfor slutte vor lille Skildring med en Notits om den store Dronning selv. Den bekjendte Ring, hvis Historie kaster et saa romantisk Skær over Elisabeths sidste Levetid og Død, existerer endnu og er i Familien Warners Besiddelse. Den er en smal Guldring med en stor Rosensten i Form af et Hjerte, og den havde først tilhørt Maria Stuart; ved sit Giftermaal med Darnley sendte hun den til Elisabeth, som senere gav den til sin sidste Yndling, den ulykkelige Essex. Hvorvidt Legenden har Ret, naar den mener, at Elisabeth gjorde den til en Talisman, der altid vilde sikre Greven Naade og Hjælp i yderste Nød, vides ikke med Nøjagtighed; men Legendens Fortælling om, at Dronningen blev saa betaget af Sorg ved Lady Nottinghams Beretning, at hun fra den Tid ikke var i nogen Seng eller tog nogen Næring til sig, og at hun døde omtrent en Uge efter Opdagelsen, er fuldstændig ugrundet,

da det er bevist, at Lady Nottingham døde den 24de Februar og Elisabeth først den 24de Marts —; ved disse Tidsangivelser falder saaledes i det mindste Kjærnen i Historien til Jorden.

At Samvittighedsnag kan have tæret paa Dronningens Livskraft, er vel ikke umuligt; dog maa man i saa Fald antage, at Alderen (Elisabeth var ved Essex's Død henimod 70 Aargammel) har havt en overordentlig mildnende Indflydelse paa denne haarde og i alt, hvad der ikke vedkom hendes Land, egenkjærlige Natur. Hendes Brev til Leicester, da han mod hendes Vilje havde modtaget Overanførselen over Generalstaternes Hære, vidner tilstrækkelig om, at hun i sin kraftige Periode var en altfor energisk Natur til at lægge stor Vægt paa et Menneskeliv; hun befaler ham nemlig der i øjeblikkelig at nedlægge denne Værdighed «under fear of his utmost peril», (hvis han har sit Liv kjært); men ved Essex's Død var hun jo rigtignok gammel og ene, berøvet sine hengivne, trofaste Raadgivere, der ærede og beundrede hende over alt paa Jorden, omgiven af en ny Slægt, der var hende fremmed, for hvem hendes Navn ikke var ensbetydende med Fremskridt og Frihed, og da har hun vel maattet føle sin Kraft brudt.

Som Menneske var Elisabeth haard, undertiden grusom; som Regent var hun derimod i Besiddelse af de Egenskaber, som Tiden og Folket behøvede, — et nyt Bevis paa, i hvor høj Grad de menneskelige Definitioner af de ethiske Begreber ere relative og afhængige af det mere eller mindre nære Synspunkt, af den friere eller mere fordomsfulde Opfattelse i Beskuerens Sind.

O. L.

Skildringer fra den fransk-tyske Krig.

Den sidste Krig mellem Frankrig og Tyskland søger forgjæves sin lige blandt alle tidligere Krige; der er paa begge Sider udfoldet saa umaadelige Kræfter, kæmpet med saa stor Haardnakkethed og Forbitrelse, og der er fra tysk Side udviklet en saa stor militair Dygtighed, at Krigens endelige Resultater maatte blive af største Betydning ikke blot for de to kæmpende Folk, men ogsaa for hele det øvrige Evropa. At et saadant Resultat virkelig er indtruffet, at det tyske Hegemoni i Evropa for Tiden er utvivlsomt, er næppe ubekjendt for nogen; men heraf følger ogsaa, at enhver Fremstilling af denne Krigs Begivenheder endnu i lang Tid vil kunne gjøre Regning paa at vinde en udstrakt Læsekreds. Man har derfor ogsaa i de sidste Aar set en Mylder af Skrifter om denne Krig, baade populaire og strengt videnskabelige, og heller ikke nærværende Tidsskrift har i denne Henseende holdt sig helt tilbage; det har nemlig allerede i første Bind af Aargangen 1872 kunnet give en udtømmende Fremstilling af Kampen ved Belfort, det eneste Sted, hvor man kan sige, at Franskmændene have hævdet deres gamle Ry for krigerisk Dygtighed, det eneste sande Lyspunkt i deres lange fortvivlede Kamp, det eneste Sted endelig, hvor disse Anstrængelser have opnaaet noget blivende heldigt Resultat for deres ulykkelige Land. I den nærmeste Fremtid vil dette Tidsskrift gjennem en Række af Skildringer frem-

drage andre Episoder af denne gigantiske Krig. Disse Skildringer ville dog faa en noget særlig Karakter; de skulle ikke saa meget søge at give en udtømmende Fremstilling af de enkelte Krigsbegivenheder; en saadan maa søges i den Mængde af specielle Skrifter, som i den sidste Tid have set Lyset ogsaa hos os; derimod ville vi forsøge paa at skildre Krigen som en Folkekamp; vi ville søge at vise, hvorledes de enkelte Begivenheder formede sig for den simple Soldat, for Friskaremanden, for Nationalgardisten. Skildringerne ville saaledes faa et mere personligt Præg, de ville blive en Art Memoirer; men da Fortællerne selv have taget Del i de Begivenheder, de beskrive, ville deres Fortællinger fremtræde med Sandhedens Præg som noget virkeligt, som noget oplevet, og saaledes ville de store historiske Begivenheder maaske derved for Læseren komme til at staa i en ny Belysning.

I Spidsen for disse mere personlige Skildringer have vi stillet en Afhandling af en noget anden Karakter. Den skildrer Tilstanden i den franske Hær ved Krigens Begyndelse, danner et Sidestykke til vor Fremstilling af den tyske Forbundshær i indeværende Bind*) og giver en udtømmende Forklaring af de preussiske Vaabens exempelløse Held, som end ikke det mest opofrende Heltemod og Udholdenhed fra fransk Side var i Stand til at hæmme.

De franske Hære ved Krigens Udbrud.**)

I.

Prins Napoleon har i sit berømte Brev til Jules Favre (Juni 1871) fremsat den Paastand, at Kejserdømmet vel har

*) Se dette Binds Side 235 og flg.

) Efter: Les vaincus de Metz. Par E. J*, ancien élève de l'école polytechnique. Paris. 1871. Forfatteren fremtræder under Anonymitetens Kaabe; men hans Anonymitet er dog ikke ganske uigjennemtrængelig; det fremgaar saaledes af selve Skriftet, at han er

begaaet Fejl, men at det ikke kan gjøres ansvarligt for Frankrigs Ulykker. Selve den styrtede Kejser har med Iver søgt at hævde den samme Paastand. I et Skrift*), som udkom kort efter Slaget ved Sedan og tilskrives Kejseren eller i det mindste er inspireret af ham, vil man saaledes næsten paa hver eneste Side finde de Ord «Administrativ Rutine, Illusioner, Mangel paa Forudseenhed, skæbnesvangre Ulykker». Hermed mener den faldne Kejser at have anført tilstrækkelige Undskyldninger for sit Vedkommende; derimod søger han at kaste hele Ansvaret for Ulykkerne over paa Kamrene, som ikke vilde bevilge Penge nok, og paa den folkelige Begejstring, som med uimodstaaelig Magt drev ham til Krig. Vi skulle for vort Vedkommende ikke nægte, at den franske Nation har sin store Skyld i de forfærdelige Slag, som den har maattet lide; men vi søge rigtignok Folkets Skyld paa et helt andet Punkt, end det kejserlige Parti; vi maa nemlig særlig be-

---

Artillerioffìcer og hørte til Bazaines Korps (III Armékorps). Han viser sig dernæst paa alle Punkter særdeles vel underrettet, søger at fremstille Begivenhederne paa den mest upartiske Maade og viser overalt en rosværdig Stræben efter at udfinde Sandheden. Denne hans Ærlighed lægger sig for Dagen paa flere Punkter i det citerede Skrift; han indrømmer f. Ex., at Franskmændene have lidt et Nederlag eller dog ikke vundet noget Resultat ved Kampene den 16de Avgust, skjønt hans Landsmænd ellers ville fremstille disse Kampe som Sejre over Preusserne. Læserne kunne derfor, uanset Forfatterens Anonymitet, trygt forlade sig paa, at hans Skildringer, hvor utrolige de end synes, dog virkelig ere sandfærdige, og at hans Domme ere retfærdige, skjønt de fremsættes med Skarphed. De hist og her i det følgende tilføjede Anmærkninger ere tagne fra andre Forfatteres Skrifter og dels bekræfte, dels fuldstændiggjøre de den i Texten givne Fremstilling. De af vore Læsere, som maatte ønske en samlet kritisk Fremstilling af de franske Forfatteres Arbejder om Krigens første Tid, ville vi henvise til en Afhandling af Max Lehmann: «Der Krieg von 1870 bis zur Einschlieszung von Metz nach französichen Quellen» i Sybels: Historische Zeitschrift, XV. Band (1ste Hefte af Aarg 1873).

*) Des Causes qui ont amené la capitulation de Sedan. Par un officier attaché à l'état-major-général. Brux. 1870.

klage, at det franske Folk kunde vælge sig et Overhoved, hvis politiske Hæderlighed, Tapperhed og Kløgt vare saa tvivlsomme. Vi skulle muligvis ved en senere Lejlighed nærmere søge at godtgjøre denne Paastands Rigtighed; her ville vi dog ikke indlade os paa at skrive Statscoupets eller det andet Kejserdømmes Historie, men skulle i den følgende Fremstilling søge at paavise, hvad Part af Ansvaret for de sidste Begivenheder der bør paahvile enhver af de handlende Personligheder.

Frankrig vil ikke saa snart forglemme den letfærdige Maade, hvorpaa Krigen blev erklæret. Kejseren ønskede at føre denne Krig snarest mulig; Hoffet overbeviste ham lettelig om, at Folket i sin Helhed nærede de samme Lidenskaber, som besjælede det selv; Kejseren fæstede Tillid til Hoffets Forsikringer eller lod dog i det mindste, som om han gjorde det. Saa snart det sidste Plebiscit havde bibragt ham den Overbevisning, at han i Virkeligheden var den Mand, hvem Forsynet havde gjort til en Nødvendighed for Frankrig, brændte han sine Skibe, kastede alle Broer af bag sig og greb det første, det bedste Paaskud til Krig. Tyskerne have gjort særdeles meget Væsen af den letfærdige Maade, hvorpaa Frankrig erklærede denne Krig. Efter Bogstaven have de ganske vist Ret; men enhver, som undersøger denne Sag lidt nærmere, vil dog komme til den bestemte Overbevisning, at Tyskerne i langt højere Grad end Franskmændene have ønsket denne Krig og været forberedte paa den. De ventede ganske vist med at erklære selve Krigen; men Aarsagen hertil var simpelt hen den, at de med al den tilsyneladende Ærlighed, som gjennemgaaende karakteriserer dem, vilde kaste hele Uretten over paa fransk Side; de vilde søge at bevare et Skin af Uskyldighed, som kunde maskere deres Spil over for Udlandet, særlig over for Englands bornerte Politikere, og de ville vistnok tilsidst selv tro paa denne deres Uskyldighed.

Det eneste virkelig sande Punkt i hele dette Væv af Usandheder, som betegner Krigens Begyndelse, er den utvivl-

somme Kjendsgjerning, at de tyske Statsmænd vare i Besiddelse af en ubestridelig Dygtighed, medens de franske vare fuldstændige Udygtigheder. Ikke et eneste Medlem af den franske Regering havde Øje for den Snare, man udspændte fra preussisk Side; derimod udkrammede Kejserdømmets næstsidste Udenrigsminister, Hertugen af Grammont, sine Floskler om Kejser Karl V's Monarki, som man fra tysk Side stræbte efter at gjenoprette paa ny; Kejserdømmets næstsidste Premierminister, Emile Ollivier, talte om den Lethed, han følte om Hjertet ved at begynde denne Krig, og endelig talte Krigsministeren, Marschal Leboeuf, om Hæren, som ikke drev Politik, men var beredt.

Under Indtrykket af dette Ord blev Krigen erklæret; dette uforsigtige Ord, som blev fremført med fuld Bevidsthed om dets Løgnagtighed, udpeger forud den Mand, som først og fremmest er den skyldige.

Marschal Leboeuf vidste nemlig fuldkommen vel, at man var i Færd med at forandre hele Artilleriets Materiel, at man havde begyndt paa at nedlægge de talrige smaa, faste Punkter langs Grænsen, medens man søgte at bringe de vigtigste Fæstninger i en saadan Forsvarstilstand, at de kunde vente at gjøre nogen virksom Modstand mod Nutidens Skyts. Han maatte vide, at den ganske nylig foretagne Folkeafstemning havde sat Fjenden i Stand til, saa at sige paa en Mand, at tælle den hele Styrke, som var under Fanerne, medens de fremtidig Dag for Dag kunde vide, hvad Frankrig kunde stille paa Benene, saa længe indtil en ny Udskrivningsmaade omorganiserede hele Nationens Krigsvæsen. Ministeren vidste endelig meget godt, at den umaadelige Underbalance, som Toget til Mexiko havde fremkaldt, endnu langt fra var dækket, at man som Følge deraf i al Hemmelighed maatte udfolde den største Sparsommelighed i Arsenalerne, og at man paa Grund af den samme Nødvendighed i Virkelighed kun havde Halvdelen eller højt regnet de to Tredjedele af den Styrke, som stod paa Papiret.

Marschal Leboeuf skyede ikke at omtale dette Emne under Metz's Belejring; han paastod gjentagne Gange, at han en Dag vilde bevise, at Kejserens udtrykkelige Befalinger bare Skylden for den hele Elendighed. Denne Paastands Rigtighed maa det være hans egen Sag at godtgjøre; men selv om Sagen forholder sig saa, formindsker denne Omstændighed aldeles ikke Marschalens personlige Skyld. Hvis Marschalen blev tvungen til at gjøre, hvad han misbilligede, skulde han naturligvis have trukket sig tilbage fra sin Stilling; men nu er det derimod en afgjort Sag, at han ikke lod nogen Lejlighed gaa tabt, hvor han kunde udtrykke sin dybe Beundring for Kejseren, hvis Navn han aldrig fremførte uden at blotte sit Hoved. Behagelighederne ved hans Stilling maa altsaa have forekommet Marschalen saa betydelige, at han foretrak den fremfor en tilsyneladende Unaade; men han maa følgelig ogsaa bære Ansvaret for de Fejl, som kunne paabyrdes Krigsministeren.

Disse Fejl ere saa talrige, at de ikke kunne undersøges hver for sig i deres Enkeltheder, og man vil maaske ingen Sinde komme til at kjende dem alle til Hobe; vi ville derfor i det følgende kun i Korthed fremhæve dem, som strax sprang i Øjnene ved Krigens Begyndelse, og særlig da dem, som førte til Katastrofen i Metz.

II.

Krigserklæringen blev modtagen med temmelig stor Kulde af den franske Hær. Det gjælder dog mest Officererne; den menige Soldat forstod sig nemlig ikke paa noget; man holdt ham med Forsæt i Uvidenhed om alle Ting, og han troede derfor at skulle afsted til et eller andet Foretagende som Toget til Krim, til Italien, til Mexiko; da Soldaten nu altid med Glæde ombytter Kasernelivet med Livet i Felten, var Krigen ham nærmest en behagelig Adspredelse, og han brød sig for Resten ikke om selve Sagen. En hel Del anderledes

stillede Sagen sig for Officerernes Vedkommende; de havde hidtil for største Delen kun bekymret sig om Kasernetjenesten og havde saa godt som ingen Ide om Misforholdet mellem deres og Fjendens Styrke; de vidste blot alle saa løselig, at Preusserne afskyede Frankrig og skulde have en fortræffelig Hær; derimod vare de fuldkommen paa det rene med, at de selv vare fuldstændig ubekjendte med Tyskerne, deres Land, deres Taktik, deres Sprog og deres Sæder. En vis Ængstelighed greb derfor en kort Stund deres Sind; men Erindringerne om Jena og en eller anden Strofe af Mussets Digt: «Den tyske Rhin» spredte for en Tid deres Urolighed og Bekymring. Man gjentog idelig for hverandre, at det italienske Felttog var blevet begyndt paa selv samme Maade; at man før denne Krigs Begyndelse havde været lige saa ubekjendt med de italienske Floders Geografi som nu med Tysklands; at man naturligvis om nogle Dage vilde rykke over Rhinen, maaske endog over Spree. Da man altsaa selv savnede behørige Kundskaber, maatte man ty til den letfærdige og uvidende franske Presses Sladder. Saaledes levede man fra Dag til Dag og smøgede sine Piber i al Mag til det endelige Fredsbrud.

Man fortalte nu vel hinanden, at man skulde til at kæmpe for en slet Sag; men naar alt kom til alt, gjaldt det dog nu om at forhindre et fjendtligt Indfald i Fædrelandet, og enhver anden Betænkning forsvandt over for denne store Pligt. Man søgte at raade Bod paa den manglende Begejstring ved «den tyske Rhin», ved «Marseillaisen» eller andre Fædrelandssange, som ikke mere passede til Forholdene, og beskæftigede sig derpaa med at pakke sammen.

Nu bemærkede man først, at Forberedelserne til at rykke i Marken frembøde en Mængde Vanskeligheder, som man ikke havde forudset. Efterhaanden som Officererne søgte at skaffe sig de nødvendige Gjenstande, bleve de først ret vár, at deres hele Mundering og øvrige daglige Levemaade ingenlunde var lempet efter et pludseligt Krigsberedskab. Det

var umuligt for største Parten i Løbet af nogle faa Dage at skaffe Telte, Kikkerter, Revolvere, de nødvendigste Kjøkkenforraad og andet lignende. Indtil da havde man lagt hele Vægten paa Uniformer, som vare mere eller mindre udstafferede med forgyldt Stads, nydelige Baldragter, men aldeles ubrugelige i Feltlivet. Ved det andet Kejserdømmes tidligere Krige havde alle disse alvorlige Ulemper været mindre følelige, fordi Hærene droge afsted i mindre Korps, som det var let at udruste lidt efter lidt. Ved denne pludselige Mobilisering af hele Hæren kunde Ministeriet imidlertid ikke beskæftige sig med saadanne Enkeltheder; enhver maatte derfor se at indrette sig, saa godt som det var ham muligt, hvilket vil sige det samme som meget slet. Ogsaa Mandskabets Udrustning frembød lige saa mange Ulemper. Man holdt det saaledes for absolut nødvendigt at fylde Soldaternes Tornistre, som om man i hele Maaneder skulde marschere gjennem en Ørken. Shakoen betragtede man som altfor besværlig og havde ombyttet den med Kepien, som er en lidet praktisk Hovedbedækning mod Regn og Sabelhug. Efter at have antaget Geværmodellen af Aaret 1866 forøgede man Tallet paa de Patroner, som enhver Mand skulde føre med sig; en Del af dem maatte han gjemme i en Lærredstaske, som ofte blev gjennemblødt af Regn. Tyskerne havde allerede længe paa det omhyggeligste drøftet ethvert Spørgsmaal med Hensyn til Tornistrene, Patrontaskerne, Hovedbeklædningen, Skotøjet o. s. v.; men det franske Ministeriums utrolige Slendrian modsatte sig af al Magt enhver Foranstaltning, som kunde være Soldaten vel til Pas eller gjøre ham mere letbevægelig. Fuldstændig betegnende i saa Henseende er Ministerens Svar med Hensyn til Grenaderernes Bjørneskindshuer: «Det er en historisk Hovedbeklædning». I lang Tid overhængte man Ministeren med alle mulige Spørgsmaal i den antydede Retning; sluttelig blev han utaalmodig derover og tillod, at man kunde lade det mest besværlige blive tilbage i Kasernerne. Officererne ved Fodfolket beskæftigede sig

mest ivrig med Forandringer i deres Munderinger, og man gav efter for deres Fordringer; men Artilleriet og Rytteriet droge afsted som til en Parade; Soldaterne kunde senere kaste deres overflødige Klædningsstykker, deres Snore og Fjer bort; men Officererne maatte lige til Kapitulationen beholde al deres Paradestads, som allerede var utaalelig efter en to Timers Øvelse paa Skydepladsen. Nogle Chefer fritoge sig lidt efter lidt for alle herhen hørende Befalinger; men efter Bogstaven stode de egentlig stadig ved Kraft.

Allerede fra første Færd var det kjendeligt, at den samme smaalige og trættekjære Aand, der havde været den herskende hos de til Lediggang vante højere Officerer, ogsaa nu vilde gjøre sig gjældende i en Række betydningsløse Forskrifter, hvorimod alle Livsspørgsmaal f. Ex. med Hensyn til Disciplinen og Krigsberedskabet vilde blive behandlede som underordnede Sager.

De forskjellige Krigsministere, som vare fulgte efter hverandre, havde fremfor alt lagt an paa at gjøre Hæren til en Paradegjenstand. Hvad det end skulde koste, maatte man præsentere Kejseren et straalende Mandskab, opstillet i vel rettede Linier, afvexlende Uniformer og en glimrende Samling af Hjelme med grønne, røde og blaa Fjerbuske. Det var Hoffets Indflydelse, som frembragte dette som saa mange andre sørgelige Resultater; det mest iøjnefaldende af disse var dog, at Generalernes Udnævnelse nu blev en Sag, som afgjordes paa et Bal eller ved et Gilde; Kejserdømmet kan saaledes gjøre sig til af at have udsaaet Uorden og Bestikkelighed i alle Bestyrelsens Grene, og Prinsesserne af det herskende Parti have bidraget deres Part til det militaire Favoritvæsen saavel som til den umaadelige Luxus og til Børsspillet, som er en Følge heraf.

Det Feltraab, som stadig lød mellem Armeens øverste Anførere, var at bestikke Kejserens Øjne. Den Ordre, som uafbrudt blev givet i Løbet af femten Aar, gik kun ud paa at præsentere Souverainen et eller andet, som tog sig glim-

rende ud; da saa han derpaa med sine matte Øjne, var tilfreds, smilede og belønnede; da gik alt godt.

Man beskæftigede sig altsaa ikke for Alvor med selve de militaire Indretningers Omdannelse, men lappede og udbedrede kun en Smule hist og her; den Dag maatte derfor uundgaaelig komme, da hele Maskineriet vilde gaa i Stykker og rive Herren og Tjenerne med i sit Fald.

Marschal Leboeuf lystrede altsaa kun det gamle Feltraab, da han forsikrede Napoleon, at han var i Stand til at fyldestgjøre Kejserens fortræffelige Politiks Fordringer; alt var beredt, og han vilde paa Stedet bevise det ved at sende 400,000 Mand mod Grænserne. Kejseren røg sin Cigar, hørte derpaa og tænkte, at det tyske Spørgsmaal kunde behandles paa samme Maade som en Revue paa Karrousselpladsen.

Tre Dage før Krigserklæringen udslyngede Marschal Leboeuf altsaa sin Ordre om at samle Armeen langs Grænsen. Man kan her næsten se for sit Øje Billedet af den hovmodige og uvidende Hersker, som tager Ministerens Erklæring for Alvor, stryger sine Knevelsbarter og erklærer, at han vil samle sin Armé i Masse langs Grænsen, derpaa giver denne Ordre og, hvad der er værre endnu, troer, at hans Ordre er udført, medens der samtidig hersker den forfærdeligste Uorden i Lothringen. Man har givet denne Maade at koncentrere Armeen paa dens rette Navn ved at kalde det: Ordningen af Uordenen (l'organisation de la désorganisation).

Det franske Publikum har senere kunnet læse en stor Mængde meget kuriøse Depecher i denne Retning*) og har ikke kunnet føle sig synderlig opbygget ved at gjøre nærmere

*) En Mængde herhen hørende Telegrammer bleve fundne af de tyske Tropper i Slottet St. Cloud og ere først offentliggjorte i: Correspondance de Berlin. Andre findes i: »Les papiers secrets du second empire«. Bruxelles 1870, især Heftet III.

Bekjendtskab med Ministerens Forsøg paa at danne Korps, at samle og underholde dem samt at rette deres Marsch til deres Bestemmelsessteder.

Disse Depecher vise, at man havde glemt at beskæftige sig med Dannelsen af det 8de, 9de og 10de Korps, medens det 7de Korps kun existerede paa Papiret*); de vise os fremdeles, hvorledes en General kunde komme til sin Brigades Koncentreringssted og spørge, hvor hans Soldater ere, lige som Soubise spurgte ved Rosbach; de vise os endvidere Intendanter, som i Stedet for Beskøjter modtage Mel uden at have Bagere til at bage Soldaternes Brød; derpaa se vi en General, hvis Folk mangle alt, men finder, at den gode Vilje kan raade Bod paa Mangelen af Vaaben og Næringsmidler; der er endogsaa Tale om den lille Malakoff og om Firkløvere.

III.

Disse umaadelige Misgreb vare tildels afhængige af Ministeriets hele slette Organisation. Der er to andre Punkter, som navnlig have tiltrukket sig den almindelige Opmærksomhed. Det første angaar den Mangel paa Centralisation, som medførte, at hver Afdeling i Ministeriet arbejdede paa egen Haand; som Følge heraf bleve f. Ex. de forskjellige Tilførseler fordelte paa maa og faa og spredte ad paa de mest

*) Syvende Korps havde først været bestemt til Danmark; men den 18de Juli fik Regimenterne Modbefalinger, og nu bleve de samlede i Øvre-Elsasz; dog bleve en hel Infanteri-Division og en Brigade Rytteri staaende i Lyon, hvor man synes at have glemt dem lige til den 10de Avgust. Der kom nemlig Forespørgsler fra Præfekten (!) i Lyon om det store Antal Tropper, som var samlet her (Læserne bedes erindre, at det er 4 Dage (!!) efter Slaget ved Wörth). Den øvrige Del af Armékorpset maatte en hel Uge vente paa sin General Felix Douays Ankomst; han blev nemlig holdt tilbage i Tuilerierne ved sin Hoftjeneste (!!!), medens Leboeuf troede, at han var i Belfort og forgjæves telegraferede til ham, jfr. Les papiers secrets III, pag. 56 og 59.

uforudsete Maader. Den nye Organisation af Juni 1871 raader Bod paa denne Mislighed.

Det andet Punkt, hvorpaa man maa henvende sin Opmærksomhed, og som, i Modsætning til det foregaaende, kun kan rettes efter lang Tids Forløb, har sin Rod i den modsatte Fejl, nemlig den overdrevne Centralisation*) med Hensyn til Rekruternes Udskrivning. Preussen har optaget Grundsætningen om Decentralisationen med Hensyn til Dannelsen og Rekruteringen af hvert enkelt Korps i den aktive Armé og af de tilsvarende Afdelinger af Landeværnet. Ved dette System gaar Mobileringen samtidig for sig over hele Territoriet, og paa Grund af denne Organisation har Ministeriet ikke andet at gjøre end at afsende de enkelte fuldstændig kampfærdige Korps til det Sted, hvor de skulle træde handlende op. Dette System er nødvendigt for enhver talrig Armé og kan navnlig aldeles ikke undværes, saa snart man antager et System med Reservemandskab.

Følgende Tilfælde kunde derimod indtræffe i Frankrig. En Reservesoldat modtog i Strassburg Ordren om at støde til sit Regiment. Han maatte da først tage til sit Depot, som f. Ex. kunde være i Perpignan ved den spanske Grænse; naar han der var bleven udrustet og uniformeret, skulde han først støde til sit Kompagni, som kunde være et eller andet fjernt Sted, lad os sige f. Ex. i Sahara; (dette var Tilfældet med Ingenieurerne); derfra var hans Regiment maaske allerede sendt til Strassburg, og nu kunde Soldaten efter 8 Dages Omflakninger atter vende tilbage som Kombattant

---

*) Den overdrevne Centralisation viste sig for øvrigt ogsaa paa andre Punkter. I sit ovenfor anførte Skrift klager Kejseren (!) saaledes over den Kjendsgjerning, at man sammenhobede Armeens Materiel paa enkelte Punkter: »Naar det drejer sig om at danne en aktiv Division paa en Del af Grænsen, kommer Artilleriet i Reglen fra et meget fjernt Punkt; Train- og Ambulancevognene komme saaledes fra Paris eller Vernon og næsten hele Provianteringen fra Hovedstaden«.

til sit Udgangspunkt*). Kejseren klager i sit alt flere Gange anførte Skrift over den nedarvede Rutine. Han helder saaledes selv for en Stund til Decentralisationen, forglemmer sin hele Fortid og tvinges ved Begivenhedernes Magt til at tilstaa, at han aldeles ikke har kunnet regere. Det er vel en af de mindre Fejl, som hans Fætter i forbigaaende berører**).

Marschal Leboeuf kjendte meget vel disse Hovedmangler, som han havde vægret sig ved at raade Bod paa. Han gav

*) Det anførte er aldeles ikke overdrevent, men snarere meget for moderat. Syvende Korps, netop det samme, som samledes i Elsasz, udskrev saaledes sine Reserver den 20de Juli og modtog dem den 20de August. Et andet Exempel, der kan tjene for tusinde, vil vise, hvor indgroet gammel Slendrian kan blive. En Infanterist fik i Paris en Marschordre om at henvende sig til sit Regiments Depot, som var i Strassburg. Denne By havde imidlertid allerede den Gang i omtrent 3 Uger været blokeret af Preusserne; denne Ordre blev nemlig udstedt umiddelbart før Paris's fuldstændige Indeslutning og under den republikanske Forsvarsregering, som vilde indvi en ny Tidsalder i Frankrig.

**) Læserne ville maaske finde dette Udfald mod den faldne Kejser for bittert; men det er ingenlunde uretfærdigt. Med Hensyn til Rekrutudskrivningen kan nemlig mærkes følgende. Den første store Revolution havde tilintetgjort Frankrigs gamle historiske Inddeling i Provinser; at vende tilbage til denne Inddeling vilde man senere uundgaaelig have stemplet som et Tegn paa Reaktion; men man kunde dog ved Udskrivningen have ladet de enkelte Regimenter blive rekruterede til Stadighed fra de samme Departementer og lade deres Depoter altid være i samme Departements Hovedstad. Dette gjorde man nu imidlertid ikke, og Aarsagen var ikke blot den gamle Slendrian og Lyst til Centralisation. Nei, den laa langt dybere og hang netop sammen med Despotiets Svaghed og Mistænksomhed. Hæren skulde nedværdiges til at være et blindt Redskab i Despotens Haand. Derfor maatte Regimenterne ikke som Helheder stadig knyttes til bestemte Landsdele; heller ikke maatte man ved stadig Garnisonering i samme By give Anledning til et hjerteligt Forhold mellem den civile Befolkning og Hæren. Derfor bleve Regimenterne idelig omflyttede og skulde ikke knyttes til bestemte Udskrivningssteder; det ene Aar fik de maaske Rekruter fra Picardiet, det næste fra Gascogne, det tredje fra Bretagne og saaledes fremdeles.

ikke desto mindre Ordre til, at alle Regimenterne og alle de Batterier, som vare anførte paa Papiret, skulde marschere til Grænsen for at samles til Armékorps, hvis Sammensætning ogsaa kun vare til i Ministerens Indbildning. Han maatte saaledes foruden alt det løbende Arbejde ufortøvet træffe en Række Bestemmelser, som vare aldeles nødvendige, men rigtignok burde have været forberedte lange Tider forud. Det uundgaaelige Resultat var let at forudse: Det var Anordningen af Uordenen*).

Den Hær, som senere blev indesluttet i Metz, bestod af Pariser-Armeen, Metzer-Armeen og Armeen fra Lejren i Châlons. Denne sidste burde efter al Rimelighed vel være den, som var bedst udrustet og mest kampfærdig. Man kan altsaa efter denne bedømme, hvorledes Forholdene vare ved de øvrige Armeer.

Lige før Afmarschen gjorde man Ministeren følgende Indvendinger med Hensyn til Reserverne. Den anden Del af hvert Aars Kontingent kaldte man Reserven. De herhen hørende Soldater gjorde tre Maaneders Tjeneste ved deres Regimenter, hvorpaa de af Sparsommeligheds Hensyn bleve permitterede. Man kan kun anstille Gisninger om Anvendelsen af alle de saaledes sparede Summer. Foruden disse Reservesoldater permitterede man — stadig af Sparsommeligheds Hensyn — en Mængde af de gamle Soldater, saaledes at et Regiments virkelige Styrke var formindsket med en Trediedel af det Tal, der stod anført paa Listerne.

*) Det ovenfor anførte er ingenlunde overdrevent og bør lige saa fuldt ramme Kejseren og hans hele System som den ulyksalige Leboeuf. Sagen var nemlig denne: Det hed sig vel, at der existerede Brigader, Divisioner, Armékorps; men de vare i Virkeligheden kun til paa Papiret; den højeste Enhed var, paa faa Undtagelser nær, Regimenterne, og Aarsagen var atter den herskende Centralisationssyge; al Magtfylde skulde være hos Kejseren og hans Ministre; man vilde eller turde ikke overlade nogen Myndighed til en General, man ikke havde lige under Øjnene.

Tyskerne havde ogsaa et Reservesystem, men deres Reservesoldater havde rigtignok gjort en længere Tjeneste end tre Maaneder. Før Preusserne satte deres Tropper paa Krigsfod, fuldstændiggjorde de — efter General Moltkes Raad — først og fremmest deres Rammer; men Marschal Leboeuf gjorde sig ikke Betænkninger over saadanne Smaating. Da han havde lovet Kejseren at sende ham Hæren til Grænserne, befalede han, at Reserverne senere skulde støde til.

Medens de unge Soldater saaledes ilte fra det ene Hjørne af Frankrig til det andet for at søge efter deres Regimenter, toge disse afsted til Grænserne med en Effektivstyrke, som aldeles aabenbart var ufyldestgjørende, og de modtoge lidt efter lidt fra højre og venstre Soldater, som alle havde glemt deres Øvelser, medens mange endog ikke engang kjendte det Vaaben, man gav dem i Hænderne*).

Læseren kan let forestille sig, i hvilken ubehagelig Stilling man saaledes selv havde bragt sig. For at tydeliggjøre dette ville vi her anføre de Uordener, som Artilleriofficeren E. J*** selv var Vidne til.

En smuk Julidag, medens man endnu diskuterede om Rimeligheden af en Krig, sendte Ministeriet en Ordre til Artilleriregimenterne i V... om umiddelbart, paa Stedet og uden Forsinkning at afsende et bestemt Antal Batterier. Naar der tidligere havde været Tale om en Revue, brugte man fra to til otte Dage for at gjøre sig færdig til

---

*) Kejseren ankom den 28de Juli til Metz, hvor han, efter det ofte citerede Skrift, ventede at træffe ca. 300,000 Mand koncentrerede; men han vil kun have truffet 140,000 Mand i et og alt ved Metz, Strassburg og Châlons. Dette er nu dog aabenbart en af de napoleonske Sandheder, som allerede den første Napoleon anvendte efter saa stor Maalestok. De forskjellige Hære talte i Virkeligheden mindst 180,000 Mand, og deres Størrelse tiltog Dag for Dag, eftersom Reservesoldaterne kom drattende. Den 6te August vare i alt 270,000 Mand samlede under de franske Faner, men en stor Del var rigtignok meget uøvede Tropper.

den; men nu, da man skulde til at paabegynde et alvorligt Felttog, kunde man ikke taale en Times Opsættelse. Man skyndte sig først og fremmest med at sende Bud afsted efter Officererne ved de omtalte Batterier. De fleste vare spredte rundt omkring i Byen; nogle vare ude at spasere, andre i Visiter, paa Kaféerne eller i Butikerne for at gjøre deres nødvendige Indkjøb. I Mellemtiden løde de skingrende Signaler til at sadle Hestene og sidde op, medens Adjudanterne fore omkring som rasende for at samle Mandskabet, der var spredt i Kvarteret og ventede paa sin Middagsmad. Man lader dem ekvipere sig saa godt som mulig og spænder de første de bedste Heste for. Den fastsatte Time var allerede forbi, og man maatte beslutte sig til at tage afsted, med hvad man lige havde ved Haanden. Nogle Batterier toge saaledes afsted med fire eller fem Kanoner, medens andre manglede de reglementerede Trainvogne. De Officerer, som havde faaet Tid til at samle sig en lille Pakke Tøj, kastede den paa en eller anden Karre; de andre maatte nøjes med at tage i Felten, som de stode og gik og som til en Manøvre, medens lejede Skarer paa deres Vej af fuld Hals brølte: «Til Berlin!»

De Batterier, som saaledes kom først afsted, kunde ingen Sinde under hele Felttoget bringe deres Regnskaber og Lister i behørig Orden. I Fredstid havde Officererne gjort sig al mulig Umage, for at deres Stambøger og Mandskabets Sager kunde være i bedst mulig Orden; enhver Stykfører skulde nøje kjende sine Heste og deres Seletøj med mere; de havde, kort sagt, stræbt efter, at der kunde herske den fuldstændigste Orden, naar man skulde sættes paa Krigsfod. Alt dette havde Krigsministeren nu forstyrret med et eneste Pennestrøg. Man kan forestille sig, hvorledes Officererne maatte være til Mode. Det var en af deres vigtigste Pligter at fordre Orden og god Holdning hos deres Mandskab; nu udgik Exemplet paa Uorden fra oven; de skulde vække

Tillid hos deres Folk, og nu maatte de selv nære dyb Mistillid til hele den højere Ledelse.

De Batterier, som toge afsted i anden Række, havde maattet afstaa deres Heste til dem, som rykkede først ud. De maatte nu monteres med Heste, som man i Kraft af et ministerielt Paabud tog fra Agerbruget. Bønderne bragte deres Dyr paa en og samme Tid, medens man ved Depoterne hverken havde Mandskab, Tid eller den nødvendige Plads til at tage imod dem. Disse Heste løbe altsaa løse omkring i Gaardene midt mellem alle de Vogne, som man bragte hid fra Arsenalet; de reve Havresækkene i Stykker i Staldene og aade af Indholdet; de tumledes og sloges under lydelig Vrinsken med hverandre og gjorde saaledes en Helvedes Larm. Enhver Stykfører valgte sine Dyr, kastede dem Reb om Halsen, fangede dem og anstillede saaledes en regelmæssig Jagt, som den ellers kun gaar for sig i Pampasstepperne. Naar hele Mandskabet endelig svarede paa Signalerne, tog man afsted. Disse saaledes i al Hast dannede Forspand havde for længe siden glemt den Maade, som anvendes ved de militaire Kørsler; de gik baglængs, naar man vilde have dem frem; de stejlede, sparkede ud til alle Kanter, gjorde sig stædige, viklede sig ind i Seletøjet og saa fremdeles. Endelig kunde Kolonnen sætte sig i Marsch midt under Raab, Eder, Piskeslag og Trompeternes Skingren. Man sendte dem, der vare komne til Skade, paa Lasarethet og søgte at indvinde den tabte Tid ved at kjøre afsted alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde.

Nye Uordener og Vanskeligheder frembøde sig, da man skulde have Skytset afsted med Banetogene. Ministeriet havde først nylig fuldendt sine Arbejder og sine Forberedelser med Hensyn til de herhen hørende Spørgsmaal; men det havde endnu ikke udstedt de nødvendige Instruxer og Vejledninger. Mandskabet var lidet vant til den Art Arbejder, udførte dem slet og spildte megen Tid. Der indtraf ikke faa Ulykkestilfælde, for ikke at tale om, at man paa mange Stationer

ikke havde forudset denne Brug af Banerne, hvorfor Peronnerne ikke egnede sig til Transporter af denne Art.

I Mellemtiden vare Banegaardene opfyldte med Soldater, som spærrede alle Indgange, alle Tilkørsler. Naar Signalet nu lød til Afgang, styrtede man frem til Vognene uden nogen som helst Orden. Man havde ikke givet Mandskabet Besked; følgelig forstode Soldaterne ikke at finde sig til Rette eller at anbringe deres Tornistre og Geværer i Vognene. Der opstod saaledes en Raaben og langvarig Støjen; Mandskabet var ophidset af den pludselige Afmarsch, af Varmen og af Drik; det unddrog sig Officerernes Tilsyn; det var ikke mere en Skare Mænd, men en uordnet Hob, som tog afsted.

Under Rejsen var Uordenen omtrent lige saa stor. Langs Vejene kom der af og til Skarer af Nysgjerrige til Syne, især Kvinder og Børn. De skrege: «Leve Kejseren!» og svingede med deres Lommetørklæder. I Paris lagde de lejede Skarer en Begejstring for Dagen, hvorved man kunde lade sig forlede til at tro paa, at det var en ægte og almindelig Folkestemning; men paa Landet og i Byerne nøjedes man med at lægge den almindelige Medfølelse for Dagen, som man ganske naturlig kommer til at udvise ved Synet af Folk, der tage afsted for at lade sig slaa i hjæl; men man saa ingensteds en saadan Følelse, som en virkelig Nationalkrig vilde have fremkaldt. Frankrig forstod sig ikke paa denne taabelige Krig, der smigrede Hoffets Lidenskaber og tjente den herskende Families dynastiske Interesser, men lod imidlertid Sagerne gaa deres skæve Gang. Kun i Lothringen var man mere opflammet; der var man nærmest ved Faren; der forstod man godt, at det politiske Spørgsmaal var fjernet, og at det nu simpelt hen drejede sig om ikke selv at blive hjemsøgt af Krigens Hærgen. De stakkels Folk anede kun lidet, at Rædslerne fra 1815 snart skulde blive overgaaede.

Man havde ikke paa Jernbanestationerne truffet nogen som helst Foranstaltning til at ernære Tropperne. Efter

Krigsministerens Taler var man vel forberedt paa denne Krig; men dog brød den nu løs paa en Stund, hvor alle bleve fuldstændig overraskede af den. Hvis Ministeriet havde havt 48 Timer til at forudse den, havde det kunnet træffe Foranstaltninger ved Stationerne, saa at man paa en behørig Maade havde kunnet afsende de Hære, om hvilke Ministeren paastod, at de vare fix og færdige. Man havde ikke engang saa lang Tid Behov for til hver Station at afsende en Officer af Generalstaben, der kunde fungere som Kommandant paa vedkommende Sted og udfærdige de nødvendige Rekvisitioner til de nærmeste Sogne. Det var dog meget langt fra, at man bar sig saaledes ad. Man var i den Grad bleven overrasket, at man fuldstændig tabte Hovedet over for det umaadelige Arbejde, som man havde ladet ophobe sig under ti Aars Lediggang, og som nu krævede ikke en Dags, men et helt Aars Anstrængelser, før man kunde hitte Rede i det. Ministeren havde befalet, at alle Tropper skulde tage afsted øjeblikkelig og uden Opsættelse; men han vægrede sig ved selv at tage fat med paa dette Herkules-Arbejde; enten havde han ingen Anelse om dets Vigtighed, eller ogsaa skimtede han allerede i det fjerne vore første Nederlag.

Paa de Jernbanestationer, hvorfra Troppeforsendelserne bleve affærdigede, stødte man af og til paa en enlig Generalstabsofficer — der burde i det mindste have været ti til Stede —; han var aldeles ubekjendt med den Tjeneste, man havde paalagt ham, og udførte den derfor med al det slette Lune og hele den Sløvhed, som en Mand ganske naturlig kommer til at lægge for Dagen, naar han føler sig overlæsset med et Arbejde, han ikke er voxen, og som alle hans Overmænd, den ene efter den anden, have skubbet fra sig. Den stakkels Officer var halvt begravet i Papirer, hvor paa han ikke havde behørig Rede; i sin Fortvivlelse henholdt han sig til de civile Jernbanebetjente, som vare misfornøjede med dette yderligere Arbejde og bandede over Forstyrrelserne i den sædvanlige Tjenestegang.

Det kunde ogsaa vel hændes, at Officererne for en Afdeling førte deres Tropper paa maa og faa ind i et Tog, hvorved der af Mangel paa de behørige Oplysninger foraarsagedes nye Fejltagelser. Lige til det Øjeblik, da man endelig skulde afsted, havde de fleste Troppekorps nemlig ingen Anelse om deres Bestemmelsessteder. Man vidste, at man skulde imod Øst; det var det hele.

Fra Tid til anden, naar Banen var spærret, standsede man ved en Station. En Del af Mandskabet havde ikke faaet Tid til at hæve deres Sold eller havde allerede sat den over Styr; disse Folk spredte sig nu til de nærmeste Huse og derfra til de fjernere for at forsøge paa at finde et og andet spiseligt. En anden Del af Folkene havde endnu deres Lønninger, som de strax satte til i Værtshusene, hvor de talte i Munden paa hverandre, drak tappert og ikke havde synderlig Hast med at komme afsted. Naar Lokomotivet nu gav Signalet til Afgang, stege de fleste vel ind i Vognene, men et stort Antal blev ogsaa staaende og morede sig over at se dem, der havde vovet sig længst bort og nu kom styrtende i fuld Fart. Under den støjende Lystighed, hvormed man modtog disse Efternølere, glemte Flokken helt og holdent, at Toget ventede. Under al denne Larm søgte man endelig ogsaa at fodre og vande Hestene lidt, for at disse dog ikke helt skulde vansmægte paa Grund af Krigsministerens Forsømmelighed. Man kan vel fatte, at Officerernes Virksomhed blev aldeles betydningsløs i et saadant Virvar; de anstrængte sig i Begyndelsen for at haandhæve Disciplinen, men sluttelig bleve de udmattede, modløse og beskæftigede sig ikke mere dermed. Efter flere Klokkeringninger satte Toget sig endelig i Gang, fulgt af en Skare Soldater, som ilte efter det for at klynge sig fast og faa fat i Dørene, indtil de sluttelig fik Plads midt under den ubeskriveligste Forvirring. De Soldater, som havde gjort sig alt for meget til Gode ved Indbyggernes Gjæstfrihed og ikke havde kunnet komme tidsnok, bleve tilbage paa Stationerne, til de bleve

optagne af et følgende Tog, som maaske ikke engang havde samme Bestemmelsessted.

Læseren vil saaledes se, at selv om Frankrigs Krigsminister havde faaet Penge af Preussen for at bringe Armeen i Uorden, kunde han ikke have baaret sig værre ad, end han gjorde, da han samlede de ufuldstændige og uordnede Troppemasser paa Grænsen, lige saa lidt som Hertugen af Grammont, selv om han havde været Agent for Tysklands tilkommende Kejser, vilde have kunnet vælge et bekvemmere Øjeblik til at styrte Frankrig i den Række Eventyr, som kom Landet saa dyrt at staa. Dette kan vel næppe kaldes smaa Fejl, og naar Historien skal fortælle Frankrigs Ulykker, bør man ikke være uvidende om, hvem man skal paabyrde Hovedskylden i dem.

IV.

Vi have i det foregaaende set, at Krigserklæringen foraarsagede en dyb Forvirring, en fuldstændig Forstyrrelse i Ministeriet. Alle Fejlene ved den militaire Situation aabenbarede sig nu for første Gang i deres hele forfærdende Nøgenhed for hine Mænd, hvis Pligt det var at vaage over Nationens Sikkerhed. Man skjulte dem endnu længe for Kejseren, der var ansvarlig for alt, hvad der var foregaaet i de tyve Aar af hans enevældige Regering; men de lavere Officerer saa strax alle disse Fejl i deres fulde Hæslighed. De havde vel længe vidst, at det hele Hjulværk var forslidt, men de havde dog ikke troet paa et saa nært Fald; nu kunde de derimod allerede skimte den Katastrophe, som snart skulde sætte Verden i Forbavselse. Jo mere man søgte at gjennemtrænge denne Elendighed, desto dybere viste Afgrunden sig. Den besynderlige Maade, hvorpaa man gjorde Hæren kampfærdig, havde allerede fremkaldt mangen lidet glædelig Overraskelse. Den Maade, hvorpaa man derpaa haandterede dette tilsyneladende saa forfærdelige Krigs-

maskineri skulde foraarsage andre lige saa betydelige Overraskelser.

Vi kunne dog ikke her oplyse Læserne om alle de Enkeltheder, som det mulig kunde være af Interesse at kjende til Bunds; et Forsøg af denne Art vilde i altfor høj Grad overskride denne Afhandlings Grænser, og vi maa derfor indskrænke os til at fremhæve de vigtigste Punkter, efterhaanden som Fortællingens Gang fører det med sig.

Vi ville atter bede Læserne mindes den Forvirring, som udfoldede sig, da man skulde til at begynde Felttoget; de ville deraf kunne gjøre sig en svag Forestilling om den uudsigelige Forvirring, som herskede i alle Armékorpserne, der med en saa umaadelig Blindhed vare kastede mod Grænserne. Man maa imidlertid egentlig selv være Militair for at kunne fatte, at det var en fuldstændig Umulighed senere at raade Bod paa de første Dages Uordener. Armeen var, allerede før Krigens Begyndelse, i den Grad desorganiseret, at Frankrig maatte have havt en Mand af stort militairt Geni og hurtige og betydelige Sejre for at blive frelst. Fra Krigens første Begyndelse var Partiet altsaa egentlig allerede tabt; men paa hvad Maade det skulde tabes, kunde man dog endnu umulig forudse.

Indtil Slutningen af Juli Maaned bleve Troppeafdelingerne i de Stillinger, hvorhen de i Begyndelsen af Felttoget vare henkastede; der afventede de i nogle Dage Reserverne for at fuldstændiggjøre deres Styrke. Den største Del af disse Soldater stødte da ogsaa lidt efter lidt til deres Afdelinger; enkelte Korpser fik dog først deres hele Mandskab i Midten af Avgust, en Forsinkelse, som ene kunde tilskrives det ovenfor beskrevne System med Hensyn til Rekruteringen.

Den største Del af disse Tropper kjendte dog ikke længere deres Øvelser; mange havde end ikke tidligere set deres Geværer. Man prøvede paa at øve dem lidt under Marschen til Grænsen, men var kun lidet heldig i disse Bestræbelser af Aarsager, som senere ville blive udviklede,

saa at der paa selve Kampdagen var et ganske anseligt Antal bevæbnede Mænd, der lige saa lidt vare Soldater som de Frivillige ved den senere Loirearmé. Der var endelig et Antal Soldater, som aldrig kunde støde til deres Afdelinger; mange Kompagnier havde saaledes lige til det sidste kun ufuldstændige Rammer; Saaledes var den Armé beskaffen, som var beredt.

Da dette System med Reserver spiller en vis Rolle i den franske Historie, skulle vi her endnu med nogle Ord fuldstændiggjøre, hvad vi allerede have udviklet paa de foregaaende Blade.

Kejserdømmets Armé hvilede paa Traditioner, som skreve sig fra Loven af Aaret 1832; men der var dog lidt efter lidt kommet flere Modifikationer til, som efterhaanden forandrede det udprægede og gode ved denne Lov. Den militaire Aand saavel som det militaire Kastevæsen forsvandt Dag for Dag mere og mere. Soldaten følte sig mindre og mindre knyttet til den Løbebane, som havde berøvet ham de bedste Aar i hans Liv; nu længtes han i sin hele Tjenestetid kun efter det lykkelige Øjeblik, da han skulde have sin Frihed. Heller ikke Underofficererne kunde efter Udløbet af deres Tjenestetid føle sig i nogen særlig Grad fristede til at tage Tjeneste paa ny, da man ikke gjorde dem tilstrækkelig fordelagtige Tilbud; ogsaa Underofficerernes Rammer svækkedes saaledes lidt efter lidt.

Den hele militaire Overlevering, som længe havde gjort Soldaten til en Slags Lansknægt, var saaledes næsten forsvunden tilligemed den gamle Kasernereligion, om man saa turde kalde det. Dette var nu ganske vist et gode i Ordets moralske Betydning; men man burde nu i Stedet for alt det gamle og faldefærdige have indført noget nyt, som bedre stemmede med Tidens Retninger. Dette Forsøg havde man gjort med Loven af 1868.

Den nye Lovgivning afskaffede grundig enhver Uddeling af særlige Belønninger (Dotationer) til de ældre Soldater og

svækkede saaledes end yderligere Hærens Rammer. Da man desuagtet vilde have gamle Soldater, forlangte man, at Mandskabet skulde staa ni Aar under Fanerne, nemlig fem Aar i aktiv Tjeneste og fire i Reserven.

Af Sparsommeligheds Hensyn kom Resersen til at hvile hen i fuldkommen Forglemmelse. Den aktive Hær blev nu som tidligere yderligere svækket ved den Adskillelse, man havde indført mellem første og anden Afdeling af Aarets Kontingent. Den første Afdeling af Kontingentet, den eneste, som dannede den stadig staaende Hær, udgjorde i et og alt 280,000 Mand; dette var endda kun, om man saa turde kalde det, Brutotallet af Frankrigs militaire Styrke; man maa nemlig tage Hensyn til Antallet af Depottropperne, der maa fradrages, og som kunne anslaas til 80 à 90,000 Mand. Der bliver saaledes kun et Restbeløb af 190,000 Soldater tilbage, hvortil man rigtignok umiddelbart kunde lægge 130,000 uøvede Mand. Totalbeløbet af hele den Styrke, som Frankrig kunde opstille, beløb sig saaledes til høist 310,000 Mand. Af de 130,000 Mand udgjorde Størsteparten den anden Afdeling af Kontingentet, og det var disse Tropper, som man ved Regimenterne med et unøjagtigt Udtryk kaldte Reserven. Dette Udtryk var nemlig unøjagtigt, da det sammenblandede den anden Afdeling af Aarskontingenterne, som var bleven indexerceret 5 Maaneder om Aaret, med Lovens Reserver, der bleve i Hjemmet og kun figurerede ved Opregningen af den Effektivstyrke, som Landet skulde kunne stille*).

De her angivne Tal vise, at de virkelige Soldater ved Felttogets Begyndelse kun vare lidet talrigere end de, som blot nogenlunde vare øvede, og som man med et almindeligt Udtryk kaldte Reserven i Modsætning til de gamle Soldater.

---

*) Hertil skulde endnu lægges Tallet paa Mobilgardisterne; men disse figurerede fuldstændig paa Papiret; de bleve nemlig aldrig øvede undtagen i Paris, hvor der havde været to eller tre Exercertider.

Det var disse Reserver, som hvert Armékorps modtog under Vejs, snart ved det ene, snart ved det andet Raststed. Disse Mænd vare blevne indkaldte i al Hast, ankom næppe udrustede og fuldkommen uvidende om den militaire Uddannelse. Man kan næppe forestille sig, hvilke Vanskeligheder disse Uordener voldede Officererne. Det blev t. Ex. aldeles umuligt for disse at føre en ordentlig Styrkeliste og at lære hele deres Mandskab at kjende. De første Grundsætninger, hvorpaa Dannelsen af enhver Armé beroer, vare omstyrtede fra først til sidst.

Naar man vil anføre de væsentlige Aarsager til den franske Armés Svækkelse, bør man ikke glemme at nævne den kejserlige Garde, hvis Rekrutering berøvede alle Armékorps deres bedste Soldater, som derpaa i Versailles stode Fare for at miste netop de Egenskaber, der tidligere havde udmærket dem. Hvis Ministeriet virkelig havde havt de syv hundrede Tusinde Mand under Vaaben, som man pralede af over for Udlandet, og hvis hele dette Antal havde været vel indøvet, kunde de enkelte Korps nok have taalt, at man saaledes fratog dem deres bedste Tropper til Garden; men nu var det energiske og vel organiserede Element saa stærkt medtaget, at Tabet blot af nogle faa prøvede Mænd paa hvert Kompagni allerede blev meget følelig. Naar der blot er en ret prøvet og dygtig Kammerat tilstede mellem tyve Mænd, der nylig ere tagne fra deres Arne, vil han kunne sætte dem ind i alle det militaire Livs smaa Fuldkommenheder; han vil kunne sætte Liv i dem under Marschen og i Lejren; han vil endelig kunne overvinde deres Nølen i Ilden og drive dem frem ved sit Exempel. Naar man imidlertid, som ved Udskrivningen til Kejsergarden, forsætlig unddrager Kompagnierne en væsentlig Støtte og en ypperlig Ramme, synker Afdelingernes Brugbarhed langt pludseligere, end den uindviede vil kunne forestille sig.

Foruden den nu paapegede Mangel med de mangfoldige alt for unge Soldater havde man ogsaa særlige Grunde til

netop at beklage sig over en Del af de virkelig krigsvante Tropper.

Den franske Armé talte kun faa Kombattanter fra Krim og Italien. Den udmærkede Aand, som havde hersket i Hæren under Aaret 1854, havde allerede for længe siden tabt sig. Felttoget 1859 havde ved sine lette Lejre, ved Livet under et mildt Klima og i et venskabeligt Land allerede begyndt at lægge et godt Grundlag til det ulægelige Onde, som senere tiltog i en overvættes Grad ved Togene til de fjerne Lande.

Man kan endnu ikke gjøre sig nogen klar Forestilling om, hvor ubodelig Skade det ulyksalige Tog til Mexiko har forvoldt Frankrig; men det har foruden sine mange andre Onder ogsaa medført en Uvane, som vi her maa berøre lidt nærmere. Naar en Hær bliver overladt til sig selv i et Land, der ligger fjernt fra Moderlandet, antager den meget let en talrig Mængde ugenerte Sædvaner, som følelig skade Disciplinen. Hist ovre var alt tilladt, og Marschal Bazaines Opførsel var sandelig ikke egnet til at hæve hans Troppers Moralitet. Den Raskhed og den Lethed, hvormed den franske Soldat forstaar at sørge for sit eget Ophold, medens han rigtignok samtidig unddrager sig en streng Kontrol, medførte sluttelig det Resultat, at denne særegne Levevis under Feltlivet kom til at fremtræde som en Soldaten tilkommende Ret. Anføreren opgiver en Del af sin Myndighed til Fordel for Soldatens Frihed og lader ham selv tage Initiativet, og man har altid, skjønt vistnok med stor Urette, betragtet det som en ypperlig Egenskab ved den franske Soldat, at der kunde opstaa en saadan Art Kompromis mellem Disciplin og Uorden. Man har udhævet, at den franske Soldat har en særlig Evne til at finde sig til Rette. General Trochu har, som bekjendt, skrevet et ypperligt Værk om den franske Armé (l'armée française en 1867) og behandler netop i et med glimrende Liv og Sandhed skrevet Kapitel denne blændende, men falske Egenskab; hans Bemærkninger have desto

værre kun vist sig altfor sande. De Soldater, som særlig besidde den Egenskab at kunne finde sig til Rette (les débrouillards), have en ganske særlig Levevis; de have en særlig Ordbog, i hvilke alle fordømmelige Ting faa en spøgende Iklædning og komme til at tage sig ud som Tegn paa Raskhed og Flinkhed. Hvordan man nu imidlertid end vil udtrykke sig om saadanne Handlinger som Uorden, Sjuskeri, Opsætsighed og Tyveri, er og bliver det dog en afgjort Sag, at Disciplinen lider alvorlig derunder. Naar et Armékorps har levet fuldstændig afsondret, som f. Ex. det, der længe laa i Afrika eller Mexiko, under et fremmed Klima og mellem ukjendte Sæder, er Ulempen ved disse Uordener dog kun forbigaaende og kan atter udryddes ved streng Paapasselighed under et længere Garnisonsliv i Hjemmet; men Ulykken var, at man netop i mange Korps vedblev at taale denne udskejende Side ved det militaire Liv. Ved Berøring med disse fordømmelige Sædvaner blev den unge Soldat kun altfor let lokket med. Han fandt herved en betydelig Lettelse i det strænge Kaserneliv, og Ondet gjorde endog hurtigere Fremskridt hos ham end hos den modne Mand.

Medens den gamle Soldat f. Ex. saaledes vel kunde snuse om for at redde et og andet, men dog altid kom tilbage i betimelig Tid for at passe sin Tjeneste, fandt Rekruten derimod det hele Liv saa meget efter sin Smag, at han ikke lagde noget Baand paa sig. Han kunde f. Ex. ikke tænke sig, at Skulkeri fra Tjenesten kunde være mere dadelværdig end at samle Kartofler uden Ejerens Tilladelse. Saaledes var Ævret opgivet. Naar man blæste til Opbrud, var Halvdelen af Snaphanerne endnu i Færd med deres Yndlingsbeskæftigelser; nogle skyndte sig med at støde til deres Afdelinger, men Resten blev Efternølere.

Hele det Forhold havde de franske Officerer nu meget vel Kundskab om. Det var ganske vist et onde, men man vilde dog have kunnet faa Bugt med det. Man behøvede kun at tilbagelægge nogle Dagsmarscher og under disse Marscher

udkræve en stræng Disciplin. Dermed vilde Sagen være bragt paa det rene, men rigtignok kun under den Forudsætning, at man havde en Hærbestyrelse, som ikke gav Mandskabet noget som helst Paaskud til paa ny at begynde paa disse Historier. I denne Retning vare Forholdene imidlertid omtrent saa slette som mulige. Intendanturen og Generalstaben passede begge deres Forretninger i den Grad slet, at de langt snarere fremkaldte det omtalte onde, end de raadede Bod derpaa. Den Ligegyldighed og den Uduelighed, der fra de Overordnedes Side ganske regelmæssig udvistes ved Udøvelsen af alle Tjenestegjerninger i Hæren, var af en saadan Natur, at den vilde have kunnet undergrave selv den bedst ordnede og bedst disciplinerede Hær.

Det er unødvendigt at kritisere det franske Intendanturvæsen, hvis Forhold have været af den Beskaffenhed, at det ikke har fundet en eneste Forsvarer. Her ville vi derfor ikke indlade os paa en Udvikling af denne Institutions mange rodfæstede Onder, men blot berøre de Forlegenheder, som derved beredtes Ledelsen af Tropperne netop i det Øjeblik, hvor de skulde opstilles ved Grænserne.

Fra den 19de Juli til den 11te Avgust var det saaledes en Umulighed for de fleste Kaptainer at faa Meddelelse om, hvorvidt Tropperne skulde betragtes som værende paa Krigsfod, Kantonnementsfod, Marschfod eller Lejrfod; Kaptainerne kunde saaledes ikke udbetale Mandskabet deres Lønninger paa en regelmæssig Maade.

Her betalte man paa en, hist paa en anden Maade; Folkene meddelte hverandre de Forskjelligheder, som der var mellem deres Lønninger, og der opstod følgelig en rig Kilde til Tvist og til Besværinger. De Officerer, som bare Ansvaret, vare bange for at faa Bemærkningen: «Opbebaaret for meget»; de søgte derfor, naar der gaves Lejlighed dertil, at give Mandskabet dets Lønninger saa sent som mulig, medens Folkene paa deres Side vare misfornøjede over ikke at faa den Lønning, som efter Logikens Regler syntes at til-

komme dem, særlig paa en Tid, da de havde allermest Brug for den.

Paa dette Tidspunkt leverede Intendanturen end videre ikke Levnetsmidler in natura. Naar Officererne derfor betalte deres Mandskab, maatte de selv opfordre Folkene til at skaffe sig deres Fødevarer. Man kan tænke sig til Resultatet.

Saa snart Afdelingerne havde hævet deres Lønninger, sloge de sig ned i Værtshusene, satte deres Penge over Styr der, men overlode til Redningssystemet at sørge for Gryden. Da Folkene saaledes idelig levede i Sus og Dus, kom de ofte slet ikke tilbage til Teltene, og det var mangen Gang endog vanskeligt at finde det nødvendige Mandskab til den daglige Lejrtjeneste. Man kunde følgelig opgive al Tanke om Disciplin, om Samliv mellem Officerer og Mandskab og om Kommando; man kunde i det smaa se Scenerne fra det kejserlige Sommerpalads' Udplyndring, fra Mexiko og fra de arabiske Razziaer gjentage sig.

Generalerne bleve vrede og udstedte Ordre paa Ordre; Gensdarmerne bragte Forbryderne tilbage, men det hele var som at slaa Vand paa en Gaas. Mandskabet lo ad de skyldige eller beklagede dem som Personer, der maatte bøde for fælles Synder; Officererne saa til i Tavshed, i det de tænkte, at man ingenlunde havde fundet noget Hjælpemiddel mod ondet.

Det havde dog været en let Sag at give de enkelte Korpschefer en Anvisning paa at anstille regelmæssige Rekvisitioner. Siden Krigen nu engang var bleven saa godt forberedt, hvor for vænnede den civile Administration da ikke Borgerne til den Tanke, at Hæren snart kunde komme til at behøve Levnetsmidler paa selve Lothringens Jordbund? Man burde have bibragt Befolkningen den Overbevisning, at det ganske vist for en Stund kunde være meget haardt at maatte give Slip paa sine Forraad; men at man senere vilde faa Erstatning, at man følgelig ikke vilde komme til at tabe noget ved denne Ordning, og at man under alle Omstæn-

digheder for Øjeblikket maatte ofre alt til Bedste for Frankrigs snare Held. Intet af dette skete; thi Intendanturen vilde ikke, at nogen maatte gribe ind paa dens Enemærker; den vilde selv gjøre sine Rekvisitioner og imidlertid lade Tøjlesløshed og Uorden paa enhver Maade nedbryde den militaire Aand*).

Under en saadan Ordning kunde Erindringerne om det altfor frie Liv hinsides Havet kun altfor let udbrede sig; de grebe til Slutningen om sig i den Grad, at de forvoldte de alvorligste Uordener. Senere bibragte Dagene ved Metz Mandskabet en instinktmæssig Følelse af, hvor nødvendigt det var, at der opstod et nøjere Forhold til Officererne; desuden bleve Rationerne nu uddelte med mere Regelmæssighed, og Ordenen opstod lidt efter lidt igjen; men det var et langt og besværligt Arbejde at opnaa, og de lavere Officerer maatte udvise en stadig Opofrelse. Paa Grund af de umaadelige Tjenester, som disse Statens beskedne Tjenere udfoldede, undgik denne Hær at give de Scener til bedste, som den anden kejserlige Hær lagde for Dagen fra Châlons til Sedan; men det var sandelig ikke Generalerne, hvem man havde at takke for dette Resultat.

Ved Felttogets Begyndelse havde den slette Disciplin saaledes naaet sit højeste. Man har i det foregaaende set, hvor tvingende nødvendigt det var hurtig at oplære Reserven, der ankom lidt efter lidt. Men nu var det endnu vanskeligere at faa fat paa disse Mænd end paa de gamle Soldater; thi Omsorgen for de daglige Nødvendigheder fjernede dem uophørlig fra Lejren. I hele denne Tid opdyngede Intendanturen Levnetsmidler paa Jernbanestationen ved Forbach, hvor Tyskerne bemægtigede sig dem; i hele denne Tid

*) Til yderligere Oplysning om Intendanturens slette Orden kan anføres forskjellige Øjenvidners Beretning om, at franske Soldater døde af Hunger og Tørst. Ligeledes fortjener følgende Depeche fra Marschal Leboeuf(!) til Krigsministeriet at fremhæves: »Hæren kan ikke marschere frem af Mangel paa Beskøjter«.

lod man Lothringens Landsbyer i Ro og Fred beholde deres rige Forraad, til Tyskerne senere gjorde sig den Ulejlighed at lægge Beslag paa dem; men Læserne kunne nu vel ogsaa fatte, at Armeens virkelige Tal paa fuldt øvede Soldater ikke beløb sig til mere end en Tredjedel af det, som Ministeren havde lovet, og at dette Tal ikke var højere ved selve Krigens Begyndelse end i Fredstiden.

V.

Vi udviklede ovenfor, hvorledes den Maade, hvorpaa Mandskabet maatte skaffe sig sit Underhold paa Marscherne til Grænsen, gjorde det umuligt at lære det uøvede Mandskab endog blot Begyndelsesgrundene af Vaabenøvelserne. Disse Hindringer skreve sig imidlertid nok saa meget fra den Maade, hvorpaa den store Generalstab ordnede disse Marscher.

Den Forvirring, som herskede i Ministeriet med Hensyn til Hærens Mobilisering, forvandledes til en feberagtig Forstyrrethed, saa snart der blev Tale om at sætte Hæren i Bevægelse. Da man skulde til at ordne de Masser, som vare sammenhobede paa maa og faa; da man skulde danne en Slaglinie og fordele Tropperne til Felttogets Begyndelse, forvandledes den Uorden, som havde hersket ved Udmarschen, til et sandt Kaos. Divisionerne, som næppe endnu vare ordnede, og som kun havde et ufuldstændigt Mandskab, bleve satte i Bevægelse, snart i den ene, snart i den anden Retning. I Stedet for at befale fornuftige Marscher, som lidt efter lidt kunde vænne Hæren til Feltlivets Besværligheder, og i Stedet for at begrænse disse Marscher ved Rastdage, hvorved Officererne havde kunnet faa Tid til at gjenoprette Disciplinen og til at undervise det endnu ikke indøvede Mandskab, satte Generalstaben tvært imod alle Hærens enkelte Dele i Bevægelse, før de vare samlede i Armékorps og indviklede dem i et System af Marscher og Kontramarscher, som forraadte den fuldstændigste Forvirring. Næppe var saaledes en eller

anden Division ankommen til sin Lejrplads, før den fik Ordre til at holde sig beredt for at kunne sætte sig i Marsch; den opbebiede saaledes sine Ordrer, som ofte kunde lade længe nok vente paa sig; Mandskabet maatte være paa Benene en hel Dag for at tilbagelægge et Par Fjerdingvej, undertiden endog for at vende tilbage til den samme Lejrplads, som det havde maattet forlade nogle Dage forud. Denne «Marsch paa Stedet», som den krigsvante Soldat kaldte det, er gjennemgaaende en slet Foranstaltning, som gjør Soldaten ilde oplagt, trætter ham og lader ham tabe Tilliden til hans Anførere.

Denne stadige Kommen og Gaaen førte ene og alene til en Forandring i Lejrpladserne uden nogen strategisk Betydning, men medførte derimod en Bortødslen af den kostbare Tid, som ellers kunde have været anvendt til at skabe Enhed og Fasthed iblandt Tropperne, af hvilke en saa betydelig Del var ganske ungt Mandskab. I de enkelte Divisioners Stabe var den herskende Raadvildhed ikke mindre end i den store Generalstab. Generalerne og de højere Officerer, som ikke vare ansatte ved nogen Afdeling, havde igjennem mange Aar vænnet sig til et ørkesløst Liv og vare ikke mere i Besiddelse af andet militairt end det rent ydre. De højere Stabsofficerer vare beskæftigede med Hofintriguer, de yngre vare optagne af Baller og Selskaber; men begge Parter glemte kun altfor hurtig, at deres Løbebane med Nødvendighed krævede fortsatte Studier. Den største Part af Kejserdømmets Generaler havde fra første Færd henledet den offentlige Opmærksomhed paa sig ved glimrende Bedrifter, som snarere stode i Samklang med personlig Tapperhed og Uforfærdethed end med fremragende militair Dygtighed. Blandt de udvalgte fra Kejserdømmets første Dage havde den kejserlige Naade udstrøet de høje Poster, uden at der senere blev lagt nogen særlig Vægt paa den Maade, hvorpaa disse Poster bleve forvaltede. Ved mangt et Valg havde end videre kvindelige Rænker langt mere gjort Udslaget end de Egenskaber,

som ene skabe en sand General. Blandt Divisionsgeneralerne var der endelig ogsaa mange, som egentlig kun vare Oberster ved deres specielle Vaaben med Tillæg af Generals-Distinctionerne; disse Mænd havde aldrig følt nogen Nødvendighed af at erhverve sig særlige Kundskaber for at kunne opnaa Forfremmelse og vare for største Delen totalt uvidende om den forskjellige Maade, hvorpaa man skulde lede de Arter af Tropper, som de nu havde at kommandere. Der fortælles mangfoldige Anekdoter, som stille de høje franske Officerer i et kun lidet heldigt Lys. Man kunde t. Ex. nævne en Divisionsgeneral, en gammel Oberst ved Infanteriet, der bandede som en Sapeur, naar en Oberst ved Rytteriet eller Artilleriet vovede at gjøre ærbødige Forestillinger om, at Ordre Numer 4 ikke efter sin Ordlyd kunde bringes til Anvendelse paa beredne Tropper, at der ikke var taget Hensyn til Fourager ved Befalingerne om Uddeling af Rationer o. s. v. Man kunde nævne en Ryttergeneral, som fandt, at Fodfolkene ikke marscherede hurtig nok; at Vognene satte slet over Grøfterne; som derhos blev arrig over, at hans Befalinger bleve saa slet udførte og udskjældte Folk saa heftig, at man efter otte Dages Forløb ikke vovede at komme med flere Indvendinger, da man vidste, hvorledes de bleve optagne. Man kunde endelig ogsaa nævne en Artillerigeneral, som kun sørgede for sine Kanoner, ikke bekymrede sig om hele Resten af sin Division og ophobede Bagagevognene i Indsnevringerne. Med beklemt Sind maatte saaledes de dygtigste Officerer se sig overfusede af Klodrianer, der vægrede sig ved at høre paa de forstandigste Raad, selv om de bleve fremførte i de ærbødigste Udtryk.

Det var i øvrigt ikke blot Generalerne selv, der lode saa meget tilbage at ønske; hele deres Omgivelse tilfredsstillede lige saa lidt de tarveligste Fordringer. Hele den franske Hærs Generalstab lagde i denne Krig en Udueligbed for Dagen, som værdig kan maale sig med Intendanturens Bedrifter.

Aarsagen til denne Uduelighed maa ikke kastes over paa Undervisningen ved Stabens Højskole; thi denne var fuldstændig afpasset efter den Uddannelse, som Stabsofficererne virkelig behøvede, og naar disse derfor forlode Læreanstalten, vare de ganske sikkerlig i Besiddelse af gode theoretiske Kundskaber. Nu traadte de unge Mænd imidlertid ud i Livet, og selv om de end havde den bedste Vilje til at tage fat paa praktiske Studier, hvirvledes denne Interesse dog snart bort af hele det elegante Liv, hvortil Impulsen udgik fra den kejserlige Luxus. Største Parten af de unge Mænd, netop de, som vare forud bestemte til at indtage høje Poster, tabte Smagen for det militaire Liv og bleve Hofmænd eller noget endnu værre. Omsorgen for Flipper, Glacéhandsker, Pomade, Snøreliv og snevert sluttende Unævnelige bragte dem til ganske at glemme Topografien og Tjenesten ved de forskjellige Vaaben.

I Felten saa man nu ogsaa disse Herrer udelukkende optagne af Omhu for deres Generals Bord og Leje, medens de lode Tropperne selv finde sig til Rette; naar disse derfor trætte og støvede ankom til deres Lejrsted, fandt de ingen Oplysninger om, hvor de kunde skaffe sig Vand, Levnetsmidler eller Brænde. Derimod maatte Officererne ved selve Afdelingerne og især da de, som havde at sørge for deres egne Heste, under hele Felttoget forrette en Del af de Tjenester, som paahvilede Generalstaben og Intendanturen, medens disse fine Herrer hvilede sig, levede højt ved deres Generals Bord og ivrig lurede paa det Øjeblik, da de skulde bryde i Latter over en eller anden Vagtstuevittighed, som den høje Herre havde gjentaget hundrede Gange tidligere.

Naturligvis hørte langt fra alle franske Generalstabsofficerer til den her beskrevne Klasse. En stor Del af dem taalte tvært imod mange Besværligheder for at sikre Tjenesten paa Marschen og i Lejren. Da de imidlertid hurtig maatte slide deres Heste op ved dette besværlige Hverv, høstede de som Løn kun strænge Bemærkninger om ikke at ødelægge deres

Dyr saaledes. Ved Ankomsten til Metz kunde man se disse fortræffelige Officerer ride paa Krikker, som end ikke den simpleste Kanonér vilde have taget til Takke med. Den Straf lede de, fordi de havde vist sig altfor ivrige.

Siden her er Tale om Generalstaben, maa vi ogsaa dvæle lidt ved Landkortene. Skjønt man har faaet de bestemteste Forsikringer derom fra alle franske Officerer ved Rhinarmeen, kan man dog næsten ikke lade være at sætte Lid til deres Forsikringer. Ikke en eneste blandt dem havde topografiske Kort! Ikke en eneste!

Paa Marschen rettede man sig efter Milepælene paa Vejene og efter de Oplysninger, som man kunde opsnappe hist og her. Saa længe man befandt sig paa Hovedlandeveiene, medførte denne Omstændighed dog ikke altfor store Ulemper. Med de geografiske Kundskaber, man var i Besiddelse af fra sine Skoledage, og ved Hjælp af Solen kunde man dog saa temmelig se, hvorhen man styrede sin Kaas. Men naar Uheldet nu engang bragte en Kolonne ind paa Tvervejene, sad hele Staben som paa Gløder. Da kunde man se en hel Division gjøre Holdt om Natten efter at have tilbragt hele Dagen med at flakke om i Taaget, medens Staben opgav Ævret og stolede paa ved Forsynets Bistand at kunne komme tilbage paa den rette Vej. Alle Stabens Officerer vare da samlede og studerede i Angstens Sved et eller andet plumpt Firskillingskort, til de sluttelig søgte at gjøre en Ende paa deres Kvide ved at udfinde en eller anden blandt Soldaterne, som hørte hjemme i Egnen, derfor kjendte Almuesproget og kunde give de nødvendige Oplysninger.

Man kunde ogsaa se mere end én General, som af unge Officerer fik Undervisning i at læse paa Landkort. En af dem erklærede, at de forskjellige Skraveringer var en af de mest taabelige Opfindelser i Korttegningen. «Jeg har aldrig kunnet forstaa, hvorfor de Klodrianer af Bogtrykkere lade den Mængde Sværte blive tilbage paa Papiret; nu kan man ikke se noget som helst. Jeg holder meget mere af et rigtig

pænt Kort, hvor blot Landsbyernes Navne og Vejene ere angivne; paa et saadant Kort kan man da i det mindste strax finde sig til Rette». Det Tilfælde kunde indtræffe, at en højere Officer af Generalstaben, efter at have opholdt sig en hel Maaned i Egnen omkring Metz, dog ikke kunde udfinde, paa hvilken Vej han befandt sig, skjønt han havde Kortet i Haanden. En simpel Guide maatte hjælpe ham ud af denne Forlegenhed.

En noget lignende Tildragelse indtraf med en General ved Artilleriet. Han skulde følge en Infanterikolonne med Reservebatterierne, forlod sig paa sin Lykkestjerne, men foer desuagtet vild og lod nu sine Batterier kravle op og ned ad næsten utilgængelige Veje, som ellers knap én Gang om Aaret bleve befarne med Vogne. Sluttelig erklærede han sig ude af Stand til at finde det ham fastsatte Mødested, som han rigtignok allerede vendte Ryggen til. Han søger at orientere sig, da pludselig et Gevær gaar af ved en Soldats Ubehændighed; Generalen tror imidlertid, at han er falden i et Baghold, stiller sine Batterier op i en Karré mod en Skov og styrter nu med Kaarden i Haanden afsted som Spejder, fulgt af Regimentets Dyrlæge, der drabelig svinger sin Daggert, medens Kanonererne søge at finde Ly under Stykvognene mod en voldsom Tordenbyge. Franskmændene have lét ad Offenbachs kaade Opera: Storhertuginden af Gerolstein, den blev spillet ved den store Pariser-Udstilling 1867; Kong Wilhelm og hans gode Ven Kejser Alexander, Grev Bismarck og General Moltke have moret sig over denne formentlige Parodi paa det tyske Krigsvæsen, og Tyskerne maatte vel le i Skjæget ved Tanken om, hvor fjern denne Parodi var fra at passe paa dem; de kunde rolig lade Franskmændene blive i deres taabelige Indbildskhed, til Virkeligheden engang maatte lære dem, hvor Offenbach med bedre Ret kunde hente Stoffet til sine Kaadheder.

Vi sagde ovenfor, at de franske Officerer aldeles ikke havde noget Kort over Krigsskuepladsen. Det var dog en

ganske lille Overdrivelse. Man havde nemlig givet hver Officer et firkantet Blad Papir, saa stort som en Haand; dette Blad havde den fordringsfulde Paaskrift: «Kort over de Veje, som føre til Rhinen», men var for øvrigt aldeles forkert og vakte senere med god Grund Tyskernes ondskabsfulde Spotterier. Derimod existerer der et fortræffeligt Kort af den franske Generalstab, det eneste existerende topografiske Kort over hele Frankrig; men dette Kort blev ikke blot ikke uddelt til Officererne, men Ministeriet havde i Avgust Maaned endog udtrykkelig forbudt at sælge det, af Frygt for, at Kortet ellers skulde komme Fjenden til gode*).

Den preussiske Generalstab havde rigtignok allerede for ti Aar tilbage kjøbt de omspurgte Generalstabskort, som vare i den almindelige Handel; den havde senere taget Aftryk af dem i flere Millioner Exemplarer. Enhver tysk Officer, fra Kaptainerne inklusive, havde derfor det franske Generalstabskort, vel at mærke corrigeret og med et Tillæg af talrige Anmærkninger om alt, hvad der kunde være af Interesse for Tjenesten, f. Ex. om Vandet, om Egnens Frembringelser, om hver Landsbys Hjælpekilder af Vin og Levnetsmidler, om Beboernes Sindelag o. s. v. En tysk Kaptain kjendte derfor den franske Krigsskueplads absolut bedre end hvilken som helst fransk General. Mod saadanne Fjender skulde man altsaa føre Krig og det med en saa tarvelig Hær.

Vi have nu beskrevet den franske Generalstab og have faaet et lidet lysteligt Indblik i dens Sammensætning. Vi have set de franske Tropper sætte sig i Bevægelse for at indtage en hemmelighedsfuld Stilling langs Grænsen; hemmelighedsfuld tør man vel nok kalde den, thi man kan vistnok uden altfor stor Dristighed paastaa, at der ikke var et eneste Menneske, som havde det mindste Kjendskab til den.

---

*) Senere hen under Krigen indsaa man Nytten af, at Officererne fik gode Kort; man forskrev da blandt andet fotografiske Gjengivelser af de franske Generalstabskort — fra Kjøbenhavn.

Men for end yderligere at klare vore Læseres Kundskab om den franske Hærs Tilstand ville vi beskrive en saadan Marsch.

Scenen foregaar et eller andet Sted i det tyske Lothringen mod Slutningen af Juli 1870. (Som yderligere Oplysning kan det tjene, at Tyskerne dengang samlede deres Hære omkring Mainz). Klokken er et om Morgenen; en hemmelighedsfuld Rytter ankommer i strakt Galop, spørger efter den kommanderende Officers Telt og overleverer ham en forseglet Ordre. Der er Tale om at foranstalte en Recognoscering mod Grænsen, og da man nærer en eller anden Frygt for den samme Dags Aften eller næste Morgen, skal man tage afsted om en Time. Denne Nyhed løber nu rundt; medens de Tropper, som ere udkommanderede, lidt efter lidt samle sig til Afmarschen, er man bleven vaagen over hele Lejren; man skærper Sablerne og laver sig til at pakke Bagagen sammen. Klokken tre om Morgenen er alt beredt; men hvor skal man hen? Det véd ingen! En eller anden Officier lader, som han er indviet i Hemmeligheden, og Afdelingen sætter sig da i Marsch ad en angiven Vej; men pludselig kommer man til at huske paa, at man ikke véd, hvor man marscherer hen, og sender Bud afsted for at faa mindre ubestemte Ordrer. Imidlertid lejre Soldaterne sig langs Grøfterne af Vejen og kunne hele Timer igjennem være Vidne til, at andre Afdelinger defilere forbi. Der udspinder sig nu følgende Samtaler:

Hejda! Naa, er det Eder! Hvad bestille I her?

Vi vente.

Hvor skulle I hen?

Det véd vi endnu ikke!

Akkurat som vi igaar; da gjorde vi rigtignok et godt Stykke Arbejde; det samme kunne I komme til i Dag!

En Officer, som strutter af Guldstads og Distinctioner, kommer ansættende i strakt Karriere.

Hejda! Hvad bestille I her?

Vi vente!

Af hvad Division?

Af det og det Regiment, den og den Brigade, den og den Division, det og det Armékorps.

Ha, ha! Saa skulde I jo være der henne, hvor vi komme fra.

Er De vis paa det?

Ganske vis; men for Resten kommer det jo ikke mig ved. God Lykke! Farvel!

Mandskabet begynder at knurre; for at faa dem til at være taalmodige, lader man dem lave deres Kaffe; Timerne svinde hen. Der kommer en Stafet, som søger Afdelingen for at faa den samlet; man vender om og venter atter. Kaffedrikning for anden Gang. Efter nogle Dages Forløb ere Soldaterne inde i den hele Spøg; ved den anden eller tredje Kaffedrikning lægge de Tornistrene fra sig og lave deres Middagsmad.

Hen mod Aftenen kunde vedkommende Afdeling endelig sætte sig i Marsch efter en nøjagtig Ordre. Dette Resultat vilde man strax være kommet til, hvis selve Generalen havde givet Ordre til Afmarschen; men det tænkte man sjeldent paa. Ved Nattetid ankom man nu til et Terrain, som man kun svagt kunde skimte ved Maanens Skin. Hestene havde faaet lidt Fourage, som man havde slæbt med sig; men de havde ikke faaet noget at drikke. Hvor var der imidlertid Vand? Det blev overladt til enhver enkelts gode Lykke, om han kunde gjøre denne Opdagelse. Dagen efter Ankomsten, hvis man blev i Lejren, eller den næstfølgende Dag, hvis man var paa Marsch, kunde man være saa heldig at faa en Meddelelse om, i hvilke Huse man kunde hente sin Fourage; men her vægrede Folkene sig maaske ofte ved at udlevere denne, da man ikke vidste, hvor Intendanten var henne. Med det gode eller onde skaffede man sig endelig Halvdelen af de reglementerede Rationer, hvilket var aldeles utilstrækkeligt for Hestene, som vare udmattede ved at være paa Benene hele Dagen og ved Marscher paa slette Veje.

En Divisions Marsch var i Almindelighed ledsaget af en Recognoscering. Den komiske Manér, hvorpaa man udførte en saadan Recognoscering, er i og for sig tilstrækkelig til at forklare, hvorledes enhver Kamp i hele Felttoget begyndte med en Overraskelse. Generalerne maatte næsten se Granaterne springe i Soldaternes Gryder, før de kunde bestemme sig til at tro paa Fjendens Nærhed*).

Den franske General er ikke bange af sig; det er, naturligvis med hæderlige Undtagelser, hans eneste gode Egenskab; han vilde ikke gjerne tro paa Fjenden. Den Tvivl havde vel først og fremmest sit Udspring i Generalernes personlige Tapperhed; men den stod ogsaa i Forbindelse med den Maade, hvorpaa man anstillede Recognosceringerne i den franske Hær.

Man sendte en Afdeling Fodfolk eller Ryttere en halv eller hel Fjerdingvej forud; de dristigste droge endog hele halvanden Fjerdingvej bort. Med en ganske særlig Umage undgik man Skovene, gjorde sig derimod næsten særlig Umage for at komme frem paa alle Højder og vendte sluttelig tilbage uden at have set noget. De franske Dragoner fulgte i smaa Afdelinger langs med den Vej, som Kolonnen af Fodfolkene tilbagelagde, medens preussiske Ulaner, som baade kunde ride godt og dristede sig til at strejfe flere Mil rundt, skjulte bag nogle Træer i al Ro og Mag kunde

---

*) Her er ogsaa Stedet til at minde om den mageløs slette Maade, hvorpaa Forposttjenesten blev forrettet i den franske Hær, atter en usalig Vane fra de afrikanske Felttog. Det første Offer herfor blev General Douay ved Weiszenburg, den 4de Avgust. Han havde allerede den foregaaende Dags Aften faaet Advarsler om sin farlige Stilling af Byens Beboere, som havde faaet Nys om, at den tyske Kronprins koncentrerede sine Tropper i Nærheden; Generalen havde ikke kastet Vrag paa disse Meddelelser, men udbedet sig nye Ordrer af sine nærmeste Foresatte og faaet Befaling om at være beredt paa Kamp! Desuagtet blev hans Division, som bekjendt, overrasket og ilde medtaget, medens han selv faldt.

beundre de franske Rytteres smukke Holdning og derpaa give deres Generaler alle mulige nyttige Oplysninger.

Denne Maade at recognoscere paa har med fuld Rette fremkaldt Latter paa Franskmændenes Bekostning. Det værste ved den hele Sag er imidlertid, at Tyskerne, som forstode saa godt at se sig om og at skaffe sig Oplysninger, kun bragte de franske Reglementer til Anvendelse, medens de franske Hofgeneraler lode haant om disse Reglementer eller ikke kjendte dem. Det er ganske vist sandt, at den franske Dragon kun sidder daarlig til Hest, at han ikke har lært andet end Eskadrons-Manøvrerne, og at han navnlig ikke forstaar sig paa Forposttjenesten. Men trods disse Bemærkningers Rigtighed falder Fejlen desuagtet tilbage paa hine Generaler, som ikke beskæftigede sig med andet end med at finde et godt Logis og en god Anretning, naar man kom til Raststederne; som næsten aldrig viste sig for deres Soldater, der næppe nok kjendte dem; som i Rapporterne gik meget let hen over alt, hvad der angik deres Forretninger, og ikke bekymrede sig mere om Forposterne end om Manden i Maanen.

Livet i den frie Luft er jo saa behagelig i Juli Maaned; man staar op, naar man synes for godt; et Spasereridt er godt for Appetiten og en god Forberedelse til Middagen; en god Cigar og en Kognak ovenpaa og saa en Dosis Ubekymrethed, er det ikke Lykke? Hvad behøver en Mand mere for at være paa Lykkens Tinder?

Ja, men Forposterne? Aa, for Pokker! De klare sig vel nok selv!

Ja, men, Hr. General! Pelotonnen er kommen tilbage fra Recognosceringen. — Godt! godt! — Ja, men, Hr. General! Rytteriet har ingen Fourage! — Lad det dog vente; Du store Gud! det skal nok faa; jeg kan da ikke skabe Fourage. — Ja, men, Hr. General! Artilleriet véd ikke, hvor det skal kampere. — Naa, da! kommer nu ogsaa de med Snak? For Pokker! Skulle de kjede mig endnu længere med alt det? Man skal da ogsaa altid have travlt, først med dem og saa

med dem; det er nogle Flavser. Lad dem selv klare de Bugter. — Ja, men Hr. General! — Naa, da, lad mig da for Satan have Ro i Dag. Nu er det da forbi, ikke sandt? — Min Tro! jo. Det gaar vel ogsaa nok godt. — Amen!»

Fortællinger af denne Art kunde afgive Adspredelser nok ved Officerernes Vagtild og lokke Smil frem selv paa det mest vrantne Ansigt; men mange vare dog de, som idelig spurgte sig selv: Men hvad skal dog Enden blive paa alt dette? *).

VI.

Vi have i de foregaaende Afdelinger af denne Afhandling forsøgt at give en Skildring af Tilstanden i de franske Hære ved Krigens Udbrud, og medens de begave sig til Grænserne for at indtage deres strategiske Stillinger. Vore Læsere ville næppe have følt sig synderlig opbyggede ved at gjøre Bekjendtskab med den Maade, hvorpaa Kejserdømmet i de lange Fredsaar havde forberedt sig til denne Krig, som man nu selv med saa stor Lidenskab havde fremkaldt paa et saa uheldigt Tidspunkt. Vor Afhandling omfatter Tiden til den 6te Avgust, den Dag, der medførte de skæbnesvangre Nederlag ved Spichern og Wörth, som danne Indledningen

---

*) Havde man vidst bedre Besked med Administrationens Usselhed, havde Bekymringerne vel været endnu større. Hvad skal man vel tænke om følgende Kjendsgjerninger:

«Indtil den 7de Avgust var det næsten umuligt at skaffe sig en eneste Baare til at transportere de saarede». (Fra en General til Krigsministeriet).

«Tusinder af Saarede ville blive i Fjendernes Hænder, da der intet er forberedt til at tage imod dem». (Palikao: Un ministère de la guerre).

«Korpset har ingen Sygestue, ingen Arbejdere, intet Train»» (Depeche fra Intendanten ved 7de Korps til Krigsministeriet).

Under den latterlige Kamp ved Saarbrücken den 2den Avgust, hvor Kejserprinsen skulde have Ilddaaben, maatte 4de Korps lade sit Feltlasareth blive tilbage, da man manglede Forspand.

til Kejserdømmets Fald. Men inden vi afslutte denne Afhandling, maa vi dog endnu dvæle ved et enkelt Forhold, nemlig den samtidige Anordning af Bevægelserne ved Grænsen. Vi have lært de franske Krigsinstitutioner at kjende i deres inderste Væsen; men vi maa endnu give en kort Udvikling af den Maade, hvorpaa den hele Mekanisme blev sat i Bevægelse.

Fra den første franske Republiks Tider optoge alle evropæiske Regeringer efter fransk Mønster at dele deres Tropper i Divisioner. Efter dette System bestaar enhver nogenlunde talrig Hær af et vist Antal Divisioner; enhver af disse Divisioner udgjør en Enhed for sig og kommanderes af en Chef, som atter staar under en højere Anfører, hvis særlige Hverv det er at lede den samtidige Bevægelse af et vist Antal Divisioner. De preussiske Officerer havde i mange Aar været optagne af den Tanke at udfinde et militairt System, som kunde sætte deres Land i Stand til at skaffe sig Overmagten i Evropa. Man lagde saaledes Mærke til, at der maatte anvendes et mere sammensat Maskineri for at sætte Preussens og det øvrige Tysklands uhyre Krigsstyrke i Bevægelse; man beskæftigede sig derfor særlig med en fuldstændig Organisation af Armékorpserne. Ifølge dette System skal en Nations militaire Styrke ikke blot grupperes i Divisioner, men udgjøre et vist Antal Armeer.

Dette Fremskridt var ingenlunde noget helt nyt for Franskmændene; de havde allerede bragt det til Anvendelse under det italienske Felttog; men de senere Tog til Syrien, Afrika, Kina og Mexiko havde bragt dette Hovedspørgsmaal om en mere udviklet Organisation i Forglemmelse igjen, og senere havde man ikke beskæftiget sig med Tanken herom. Derhos kom rigtignok Systemet med Armékorpser frem ved Ministeriets Bestemmelser angaaende den tyske Krig; men Systemet existerede i Virkeligheden kun paa Papiret. Der var nemlig ikke en eneste Officer, som af Praxis var ret for-

trolig med dets Udøvelse, og selve Krigen tillod ikke at gjennemføre Systemet.

Hæren i Elsasz bestod kun af et eneste fuldstændig organiseret Armékorps, det 1ste under Marschal Mac-Mahon; af det 7de Armékorps under General Felix Douay var kun en mindre Afdeling til Stede i Slaget ved Wörth, og det 5te Armékorps under General Failly havde ingen bestemte Ordrer om at forene sig med Mac-Mahon snarere end med General Frossards Korps; Faillys Korps var saaledes egentlig kun Vidne til de to samtidige Nederlag ved Wörth og Spichern, uden at gribe virksomt ind noget af Stederne.

Det 2det Armékorps under General Frossard, 3dje Korps under Marschal Bazaine, 4de Korps under General Ladmirault og Garden under General Bourbaki bestode af et forskjelligt Antal Divisioner. Kejserens og hans Major-général, Marschal Leboeufs Tilstedeværelse antyder i øvrigt tilstrækkelig, at der her ikke kunde være Tale om forud beregnede theoretiske Systemer*).

Det 6te Korps var paa denne Tid endnu ikke fuldstændig dannet; hvis Marschal Canrobert ikke havde vist den Opofrelse at ile til fra Châlons og at stille sig til en yngre Kollegas Raadighed, vilde han ikke være kommen til at tage

---

*) Først om Eftermiddagen den 5te Avgust gjorde man Begyndelsen til en Dannelse af Armeer. Det 2det, 3dje og 4de Korps bleve stillede under Bazaine, 1ste, 5te og 7de Korps bleve stillede under Mac-Mahon, medens Kejsergarden samt det 6te Korps skulde være direkte afhængige af Kejseren, som da ogsaa i de nærmeste Dage efter den 5te Avgust lod Kejsergarden foretage en Række af de mest anstrængende og meningsløse Marscher og Kontramarscher. Hvorledes Tilstanden endnu paa denne Tid var ved det 7de Korps, have vi ovenfor berørt i Noterne paa Side 347 og 349. For øvrigt var hele denne Fordeling i Armeer endnu paa denne Tid kun halve Forholdsregler; det hed sig nemlig, at Fordelingen kun fandt Sted forsaavidt de militaire Dispositioner fordrede det; direkte Befalinger fra det kejserlige Hovedkvartér vare saaledes ikke udelukkede.

Del i Kampene ved Metz. Hertil maa endnu føjes den oplysende Bemærkning, at den ene af hans Divisioner blot bestod af et eneste Regiment, at han ankom uden sit Reserverytteri og kun med en Del af sit Artilleri.

Armeens store Artilleripark stødte aldrig til Hæren ved Metz; den blev i Toul*), hvor Bagagevognene næppe gjorde synderlig Nytte under denne Fæstnings Bombardement, medens de havde kunnet gjøre umaadelige Tjenester den 16de Avgust om Aftenen, hvis det franske Krigsministerium havde forstaaet sig paa Grundsætningerne i Arméorganisationen, som var Gjenstand for et saa omhyggeligt Studium fra General Moltkes Side.

De ovenstaaende Bemærkninger om Organisationen af Armékorpserne have vi nærmest hidsat som en Indledning til, hvad vi nu ville anføre om Systemet med Divisioner.

Dette System blev opfundet af Franskmændene for firsindstyve Aar siden; men Preussen havde længe med Held bragt Systemet til Anvendelse; den preussiske Generalstab holdt bestemt paa, at Tropperne fra de forskjellige Vaaben, som tilsammen udgjorde en Division, af og til skulde komme sammen, for at de gjensidig kunde lære hverandre at kjende og lære at manøvrere Side om Side.

Naar man forsømmer disse uundværlige Manøvrer, kan en Division med sine Rammer tage sig godt nok ud paa Papiret; men den har aldrig gjennemgaaet en virkelig Divisionsskole, og den officielle Kontrol bliver i saa Henseende kun et dødt Bogstav.

Nu havde den franske Kejser vel med stor Bram ladet forkynde, at man skulde holde Troppesamlinger i Lejren ved Châlons, og han smigrede sig med der at kunne indvie sine Tropper i alle Krigskunstens Hemmeligheder. Men de fremmede Officerer, som man med stor Beredvillighed lod være

*) Denne Artilleripark blev først afsendt fra Versailles den 10de Avgust og naaede efter Marschal Bazaines Fremstilling ikke engang til Toul, jfr. l'armée de Metz et le maréchal Bazaine.

Vidne til dette Vindmageri, vidste meget godt, hvad man kunde holde sig til ved den hele Sag. De vidste, at den mest alvorlige Øvelse i denne berømte Lejr bestod i en Gang om Ugen at samle hele Troppestyrken og hele Materiellet til Messen, og at Kejseren ikke satte saa meget Pris paa Soldaternes og Generalernes Uddannelse som paa de dynastiske Tilraab ved Parademarschen.

Ved Lejren i Saint-Maur standsede man med Øvelserne netop paa det Punkt, da de bleve lidt alvorlige. Efter et Tidsrum af 14 Dage skiftede man med de Tropper, som bleve indøvede, og man kunde da ved hvert saadant Tidsafsnit se Marschal C..*) ankomme med stor Pomp, i det han fremfor alt havde sin Opmærksomhed henvendt paa det vigtige Spørgsmaal, om Afdelingerne ogsaa lagde rigtig Mærke til hans karnevalsagtige Personlighed. Med Haanden paa Hoften, med tilbagebøjet Krop, og medens han lod sine historiske Lokker flagre for Vinden, gjorde han nu Mandskabet og Officererne alle Slags urimelige Spørgsmaal, hvorpaa han ikke engang afventede Svarene. Derpaa samlede han alle de kommanderende Officerer om sig i en Kreds og holdt ordret stadig følgende uforanderlige Tale til dem:

«Mine Herrer! Vi ere Militaire, og vor Pligt er at være beredte paa Krigen, saa snart man sender os i den; lader os altsaa altid være beredte. De, mine Herrer, ere beredte; det have deres fortræffelige Manøvrer vist mig. Jeg benytter denne Lejlighed, som har samlet os her, til at gjøre nogle Bemærkninger om Krigskunsten, Frugter af mine egne Erfaringer. Det er ikke nok at kunne manøvrere godt, man maa ogsaa have et uhildet Blik og geniale Lysglimt. En Troppeafdeling maa kunne slutte sig nøje til Terrainet, ja saa at sige indgaa en inderlig Forening med det**); den maa for-

*) Canrobert, den samme, som den letsindige Presse plejede at kalde «den russiske Marschal».

**) De franske Ord se marier (gifte sig med) og embrasser (favne, kysse) lade sig her ikke ordret gjengive i deres hele Latterlighed.

sigtig kunne snige sig frem uden at blive opdaget og derpaa pludselig og uventet styrte sig over Fjenden. Man maa forstaa først at gjøre sig til Slange og derpaa til Ræv, før man optræder som Løve. Mine Herrer, Korpschefer! De maa eftergive de idømte Straffe og lade uddele en dobbelt Ration Vin. Kejseren er fornøjet med Dem! Træd af».

Divisionsskolerne bleve vel ikke altid bestyrede paa en saa grotesk Maade, men ingen af dem var synderlig bedre. Følgen af alt dette var altsaa, at kun faa franske Officerer vare vante til Divisionssystemet, til dette Grundlag for al strategisk Bevægelse. De militaire Anliggender fordre imidlertid først og fremmest en Smule god Fornuft, men for det andet ogsaa en meget stor Øvelse i at beherske alle de Tilfælde, som mulig kunne indtræde. Det bliver saaledes klart, at denne Forsømmelse af det vigtigste Element i Hærordningen var en meget gunstig Betingelse for, at Uordenen ved den første indtrædende Lejlighed kunde blive fuldstændig. Dette hændtes nu ved Marscherne til Grænsen. Enhver Troppeafdeling, som ene og alene var vant til Garnisonslivet, betragtede sig selv som en særlig administrativ Enhed og ikke som en Del af et større Hele; Regimenterne og Batterierne kjendte ikke hinanden; enhver trak til sin Side. Saa snart man begav sig paa Marschen, opstod der heraf et fuldstændigt Kaos; paa Valpladsen maatte den uundgaaelige Følge derimod blive Nederlaget.

Officererne paa en og samme Marschroute kjendte kun hinanden til Oberstgraden; der figurerede vel andre Navne paa Ordrerne, men det var ogsaa alt; men en General, hvis Udvortes og Karakter hele Maaneder igjennem forbliver ukjendt for hans Underordnede, kan ingenlunde smigre sig med at have sine Folk under sin Haand eller at kommandere dem; enhver handler da for sin egen Regning og er glad ved ikke at finde altfor store Hindringer paa den Vej, hvor man famler sig frem. Saaledes vare Forholdene ved de franske Divisioners Marscher. Af og til lød en sagte Hvisken om en

eller anden Ulykke, som man let havde kunnet undgaa, hvis en Mesters Øje havde vaaget over Udførelsen af disse Marscher. Man tav stille for at undgaa Skandalen og den Demoralisation, som ellers vilde være opstaaet, og søgte paa ny med rynkede Bryn at gjætte Meningen af de ubestemte Anvisninger, som hyppig nok bare hele Uvidenhedens Præg.

Saaledes bleve altsaa Divisionerne stillede op langs Grænserne i mere eller mindre samlede Masser efter deres Generalers Forstand og Iver; men de vare kun lidet skikkede til at udfylde deres Hverv. Divisionerne krydsede hinanden, forandrede Lejr, tilbagelagde Marscher paa Stedet, uden at nogen Orden syntes at indtræde. Langs hele Grænsen udførtes saaledes en sand Kontradans mellem Divisionerne af samme eller forskjellige Korps; men hver enkelt Division var fuldstændig uvidende om, hvilke Divisioner der hørte til samme Armékorps. Imidlertid rykkede de tyske Hære i bedste Orden nærmere og nærmere mod de franske Grænser; de yngre Kræfter i de franske Afdelinger vare opfyldte af mørke og tunge Anelser, men de høje Herrer førte et lystigt Liv og glædede sig over Tilværelsen, medens det Uvejr trak tættere og tættere sammen, som pludselig og uventet skulde bringe Fordærvelse og Undergang over de alt forud dødsdømte kejserlige Hære.

F. C. Granzow.

Billedgallerierne i Louvre.*)

Det var beklageligt nok, at en saa kostbar og storartet Bygning som Tuilerierne maatte gaa op i Luer for at tilfredsstille Kommunisternes fanatiske Had til alt, hvad der kunde minde om Kejserdømmet; det vilde dog have været endnu beklageligere, hvis Louvre havde delt Skjæbne med den kejserlige Residens. «Louvre er frelst»! Denne Efterretning maatte glæde hele den dannede Verden; thi enhver, for hvem Kunst og Videnskab ikke er et fuldstændig ukjendt Omraade, véd, at ved Louvres Brand vilde uerstattelige Kunstværker være gaaede tabte. — Men skjønt alle nu vel vide, at Louvre ejer rige Skatte, turde det dog være mindre almindelig bekjendt, hvorledes dette berømte Billedgalleri er blevet til, og hvilke Forandringer det har været underkastet, og en kort Fremstilling af Billedgalleriets Historie i Louvre vil derfor maaske ikke være uden Interesse for danske Læsere, der glæde sig over, at Louvre endnu staar som en Brand, reddet ud af Ilden.

Louvre, der oprindelig havde været et lille, ubetydeligt Jagtslot og senere var brugt som Fængsel, blev af Carl V († 1380) taget i Brug som Residensslot og paa Grund deraf udvidet betydeligt. Det var ogsaa Carl V, som først satte dette Slots Navn i Forbindelse med Opbevarelsen af Kunstværker; thi han flyttede det kongelige Bibliothek derhen, og de Billeder,

*) Efter Qvarterly Review.

hvormed de gamle Manuskripter vare prydede, bleve saaledes et Billedgalleri efter en mindre Maalestok og danne Begyndelsen til de senere saa berømte Gallerier i Louvre.

De egentlige Samlinger falde dog under en senere Fyrste, nemlig Frants I, der viste stor Interesse for Kunsten, en Interesse, som ikke uden Grund tilskrives Lionardo da Vincis Indflydelse, med hvilken berømte Maler Kongen første Gang traf sammen i Milano 1515. Fra den Tid søgte Frants I ikke blot at komme i Besiddelse af Kunstværker, men han søgte ogsaa at bevæge Kunstnere til at komme til Frankrig. Lionardo da Vinci døde imidlertid faa Aar efter sin Ankomst dertil, og Kongen høstede ikke den Frugt af hans Ophold i Frankrig, som han havde ventet. Nogle Kunstnere af anden Rang fulgte Kongens Indbydelse, kom til Frankrig og dannede den saakaldte Fontainebleauske Skole; ved disses saavel som ved franske Kunstneres Arbejder vandt Fontainebleau det meget smigrende Navn: «Det lille Rom». Frants I blev dog ikke sjelden bedraget af sine Agenter; men dette kølnede ikke hans Iver for at kjøbe Kunstskatte, og fra hans Tid skrive sig de af Rafaels Værker, som endnu ere et Glanspunkt i Gallerierne i Louvre. Fra Aar 1530 omtales allerede fire store Billeder af Rafael, nemlig «den hellige Familie», «St. Michael i Kamp med Satan», «Johanne af Aragonien» og «St. Margarete og Dragen». Om de to af disse antages det med Sandsynlighed, at de ere blevne malede af Rafael paa Bestilling af Kongen, at St. Michael skulde være en Allusion til Kongen, der var Stormester for denne Helgens Orden, og at St. Margarete var en Allusion til Kongens Søster Margarete af Valois.

Efter Frants I's Død indtraadte der, som det synes, en Standsning i at samle Malerier. Katharine af Medicis og hendes Sønner fortsatte Dekorationerne i Fontainebleau; men hvad man samlede, indskrænkede sig mest til Mønter og Kuriositeter. — Carl IX bestemte, at Louvre, der var bygget af hans Moder i den Skikkelse, hvori det nu fore-

findes, skulde være Opbevaringsstedet for allehaande værdifulde Samlinger. Under Henrik IV foregedes Samlingen ikke med mange Værker, men ham skyldes dog den Billedstøtte af Diana, der maa betragtes som Perlen af de nuværende antike Skulpturarbejder. Hans Enke, Marie af Medicis, gav Rubens Ordre til at udføre de bekjendte 21 store Malerier, hvormed hun dekorerede Luxembourg, men som nu udgjøre en Del af Samlingen i Louvre.

Skjønt Frankrig i den haarde Kamp mellem Katholiker og Huguenotter undgik den storartede Ødelæggelse af Kunstværker, som Reformationstidens Fanatisme anrettede paa andre Steder, skjønt man i Frankrig ikke ligefrem gik omkring og sønderslog Kunstværker i den Tro, at man gjorde Gud en Tjeneste dermed, aabnedes der dog under Borgerkrigene et Svælg, som opslugte meget, hvorom man aldrig senere har hørt noget. Samlingen af Mønter i Louvre spredtes for Vinden, og Malerier, om hvilke man aldrig senere har hørt noget, forsvandt fra Gallerierne. De italienske Mesteres Værker reduceredes i denne Ødelæggelsesperiode til 34, og disse i Forening med franske Mesteres Værker satte Ludvig XIV ved hans Tronbestigelse i Besiddelse af omtrent 100 Malerier.

Med denne Konge begyndte en for Samlingerne ny Æra, som uden Tvivl maa tilskrives italiensk Indflydelse; thi det antages for temmelig sikkert, at Kardinal Mazarin, der selv var en ivrig Beskytter af Kunst og Literatur, ledede den unge Fyrstes Virksomhed ind i dette Spor. En af de første Ting, hvormed denne Konges Regering indlededes, var Oprettelsen af det franske Kunstakademi. Den Lykke og Glans, som fulgte denne Regeringsperiode, skjulte meget af den Slethed, hvorpaa Tiden ikke var mindre rig. Glimrende Sejre bleve vundne, store Paladser byggedes, Fontainebleau afløstes af Versailles, og det saa næsten ud, som om Krigene vare blevne førte blot for Paladsets Skyld, paa hvis Vægge og Lofter de fremstilledes. For Versailles var intet for stort

og for godt, og derfor nøjedes Ludvig ikke med at gjøre Slottet til en storartet Billedbog med Fremstillinger af hans egne Krigsbedrifter, men han forøgede Kunstskattene med Resterne af Frants I's Samling i Fontainebleau. Mazarins Efterfølger, Colbert, hjalp Kongen ved at kjøbe Exemplarer af de Mestere og Skoler, som endnu savnedes, og blev heri understøttet af det nye Akademis Maler, Lebrun. Lejligheden til at forøge Samlingerne gaves paa denne Tid ved Salget af den engelske Konge Carl I's Malerier og Kunstgjenstande, af hvilke en stor Del bleve opkjøbte til Ludvig XIV, og hvad der erhvervedes paa denne Maade, udgjør den Dag i Dag nogle af de mest beundrede Skatte i Louvre. Ved dette Kjøb fik man nemlig Tizians «Kristi Gravlægning» og «Brødets Brydelse i Emaus», «Koncerten» af Giorgione og «Antiopes Søvn» af Correggio. — Den rige Samling af Paul Veroneses Værker skyldes ogsaa hovedsagelig denne Konge, hvem det lykkedes at komme i Besiddelse af et Hovedværk «Brylluppet i Kana» af denne Kunstner, der er bekjendt for sine Portraiter af mange blandt Datidens bekjendte Mænd og Kunstnerens egen Familie. Dette Maleri lod Kongen ophænge i sit eget Værelse i Tuilerierne ved Siden af et Maleri af Lebrun, som var af samme Størrelse og fremstillede Darius's Familie. Man fortæller, at Kongen ønskede at forbavse den pavelige Nuntius ved at vise ham et Exempel paa den franske Kunsts Storhed og derfor førte ham ind i sit Kabinet, hvor de to Malerier hang Side om Side, og spurgte ham, hvilket han syntes bedst om. Det var et vanskeligt Spørgsmaal at besvare, da Kunstneren Lebrun selv var nærværende og desuden en Mængde Hofmænd, som hævede hans Værk til Skyerne. Men den snilde Italiener lod sig ikke bringe ud af Fatningen; han svarede ganske roligt: «Lebruns Maleri er meget smukt; men det har en daarlig Nabo!»

Det var imidlertid Colberts stadige Tanke at faa noget af den store Tiltrækning, som Versailles havde, overført paa Paris. Dette fremkaldte Anlæggelsen af Tuileriernes Have,

og at man begyndte at plante Træer i de elysæiske Marker; men fremfor alt henvendtes Opmærksomheden paa at fortsætte Dekorationerne i Louvre. I Aaret 1681 fik Colbert da ogsaa et længe næret Ønske opfyldt, idet Kongen lod de kongelige Malerier og Samlinger flytte fra Versailles til Louvre, og saaledes havde Louvre faaet en Overmagt over Versailles, paa hvilket der var ofret uhyre Summer, og som Franskmændene plejede at kalde «un favori, qui n'a pas de mérite». Den 5te December 1681 blev Samlingen i Louvre taget i Øjesyn af Kongen, men den forblev ligesaa utilgængelig for Publikum, som den havde været i Versailles. Det var Kongens Ejendom, og hvad havde Folket, ved hvis Arbejde og Penge de kostbare Skatte vare kjøbte, med Kongens Ejendom at gjøre; saaledes tænkte man paa den Tid, og derfor lukkedes Slottets Port efter det kongelige Følge, men ikke for Dagen efter at aabnes for Folket, som det er Skik i vore Dage.

Colbert var utrættelig og ikke ensidig; han vidste, at det ikke blot var Malerier, som havde kunstnerisk Værd. Han forøgede Samlingen med en Mængde udmærkede Haandtegninger og lagde tillige Grunden til den uovertrufne Skat af Kobberstik, som findes i Stueetagen i Louvre. Franske Agenter, som sendtes til alle Verdens Kanter, vendte hjem med kostbare Skatte, selv fra Orienten. Skjønt det ikke lod sig gjøre at samle Billedhuggerarbejder i saa stort Antal, tog man dog ogsaa i denne Henseende Lejligheden iagt. Venus af Arles opdagedes og bragtes til Hovedstaden, og de to udmærkede Statuer af Jason og Germanicus kjøbtes i Rom. — Men det var kun en kort Tid, at Louvre skulde glæde sig ved sin Rigdom af saa udsøgte Kunstværker. Den samme Konge, som havde set Væggene i Louvre prydede med de herligste Kunstværker, lod dem alle nedtage og kjøre tilbage til Versailles.

Ludvig XV's Regering var ikke gunstig for Kunsten og Kunstværker. Han anskaffede nok 300 nye Malerier, men man omgikkes saavel i hans Mindreaarighed som under hans

Regering paa en skændig Maade med de kostbareste Kunstværker. De rige Samlinger, Frugten af Colberts utrættelige og indsigtsfulde Flid, gik under denne Regering næsten tilgrunde. De mest værdifulde Malerier spredtes omkring i alle Kongens Paladser; man udsatte dem under Flytningen for at blive beskadigede ved at give dem i Hænderne paa uvidende, og de behandledes oftere som gamle Møbler end som Kunstskatte.

Den ulykkelige Ludvig XVI's Navn er ogsaa knyttet til de store Samlinger i Louvre; thi de bedste hollandske og flamske Stykker, som nu ere der, har han kjøbt ligesom ogsaa den første Murillo.

Nu kom Revolutionen; men hvor hensynsløst der i Revolutionstiden end handledes med alt, hvad der havde Navn af adeligt eller kongeligt, synes de kongelige Samlinger dog ikke at have lidt saa meget. Det er vanskeligt at sige, om det blot var tilfældigt eller af en eller anden Grund, at man viste Respekt ligeoverfor Kunstværkerne; men det er i hvert Tilfælde faktisk, at der i 1790 nedsattes en Kommission, udnævnt af Nationalforsamlingen for at optage en Fortegnelse over og bevare det mest værdifulde i denne Retning. I Mai 1791 vedtoges desforuden den Beslutning, at Louvre for Fremtiden skulde helliges til at være Opbevaringsstedet for videnskabelige Ting og Kunstgjenstande, og Nationalkonventet nedsatte en Kommission, som skulde sørge for at samle, hvad der maatte findes adspredt i de kongelige Slotte. Den næste Allusion til Kronens Samlinger gjøres i et Dekret, som Nationalkonventet udstedte i Juli 1793. — Heri gives Ordre til Indenrigsministeren at bringe alle de Malerier, Statuer, Vaser o. s. v., som maatte findes i de kongelige Slotte, til Louvre, med Undtagelse af, hvad der findes i Versailles og de to Trianons. Fremdeles paalægges det ham at træffe Forholdsregler, som ville gjøre det muligt, at Republikens Museum kunde aabnes for Folket i Louvres lange Gallerier den 10de August. Samtidigt med Aabningen udgaar et Katalog, der

viser, at Maleriernes Antal beløb sig til 537. Dette var første Gang, at disse Samlinger aabnedes for Folket, at der gaves Adgang til dem for den fattige som for den rige. — Hvor forskjellig var ikke Tiden nu, sammenlignet med den Gang, da Ludvig XIV havde taget Samlingen i Louvre i Øjesyn. Den Gang var Kongen, nu var Folket almægtigt, og medens Folket strømmede ind i Louvres prægtige Sale, sad Dronningen i Fængsel ikke langt derfra, medens Kongen allerede havde lidt Forbryderens Død paa Skafottet.

Vi komme nu til et Afsnit i Louvres Historie, som bestemte det til at blive et Tempel for Krigstrofæer, medens man paa samme Tid gjorde det til et Skatkammer for de herligste Kunstværker, som Freden fostrer. — Revolutionen havde skabt en af de Mænd, for hvilken en Revolution alene kan bane Vejen, og Louvre har aldrig været rigere paa Kunstskatte, end da Napoleon I havde fuldendt sine Sejre i Italien. Saasnart den altovervindende Kriger paa sit Felttog var rykket ind i Podalen, vidste han, at hans Sejre her kunde forskaffe ham et sjældent og kostbart Bytte, og han tog ikke i Betænkning at benytte sin Magt til at berøve Italiens Byer deres mest værdifulde Skatte. Milano blev plyndret, Parma maatte afstaa sine Correggioer, Piacenza og Modena maatte ogsaa hver yde deres Tribut. Ved Freden i Bologna hjemfaldt denne Bys og Ferraras Rigdomme til Sejerherren, og Fredsslutningen i Tolentino gav Rom i hans Vold. Udskrivningen indskrænkede sig imidlertid ikke til, hvad Fredsslutningen havde forlangt. — En Arriergarde af saadanne Personer, som Cicero kalder Verres's Blodhunde, plyndrede uden Barmhjertighed, hvad de fandt for godt. Intet, som var portabelt, var sikkert for dem. Den faste Mur var det eneste, som de maatte lade staa, og af Ærgrelse derover blev den ofte ødelagt. Italienske Kunstnere burde, som en Forfatter siger, alene have malet i Fresco, indtil italienske Soldater havde lært at forsvare, hvad en Sejerherre kunde bortføre.

For at udfinde, hvad der var af sandt Værd, havde Napoleon ladet komme Kunstdommere til Italien. — Og skjønt disse vare i Besiddelse af en god Sporsands, vilde der dog ikke være opnaaet saa gode Resultater, hvis ikke den italienske Gejstlighed paa forræderisk Vis havde vist dem Vejen til mange Ting. Men ikke blot i denne Henseende bleve Italienerne Italiens og da især Roms værste Fjender. Endnu førend Kunstfrembringelserne standsede i Italien, havde den romerske Kirke anrettet store Ødelæggelser paa Kunstens Omraade. Skjønt dette ikke undskylder Napoleons Fremgangsmaade, formindskes Sympathien for de udplyndrede dog, naar man véd, hvorledes værdifulde Kunstværker vare blevne forsømte, overkalkede og ubarmhjertig ødelagte. Paa denne Maade havde den katholske Kirke vist sig som en værre Fjende mod Italiens Rigdom end Napoleon; thi medens han tog Byttet for at bevare det, havde denne ladet meget synke i Forglemmelse og Tilintetgjørelse.

Vi ville nu ledsage de kostbare Kunstgjenstande til Paris, hvor de modtoges med Henrykkelse, og hvor deres Ankomst lignede et Triumftog. — Skjønt det ikke var let at transportere de store Malerier uden at beskadige dem, er der dog Grund til at antage, at de have lidt det mindst mulige. Napoleon forstod at gjøre sit dertil ved at gjøre de franske Agenter ansvarlige for Malerierne, og Italienernes Færdighed i at indpakke godt hjalp Agenterne til at undgaa den store Feltherres Dadel, som de alle frygtede for. Uagtet den største Paapasselighed kunde det dog ikke undgaas, at mange af Malerierne ved deres Ankomst til Paris krævede en Restauration. — Dette var imidlertid ikke alene begrundet i Transporten, men maatte for største Delen tilskrives den Mangel paa Opmærksomhed, som Italien selv havde vist sine Kunstskatte. Agenterne klagede i høje Toner over, at de forefandt Billederne i en snavset, forrøget og forfalden Tilstand; især var dette Tilfældet med dem, som vare paa Roms Territorium. Mange Malerier vare i en saa forfalden Tilstand, at nogle

faa Aar vilde have været tilstrækkelige til at tilintetgjøre dem aldeles, hvis de ikke vare blevne fratagne dem, som saa lidet forstod at paaskjønne deres Værd. Rafaels store Madonna, Madonna di Fuligno, var i en saadan Tilstand, at Franskmændene med Rette kaldte det «une degradation», og man tvivlede endog om Muligheden af at transportere den. Skjønt Maleriet var ormstukkent, snavset og forfaldent i enhver Henseende vovede man dog at føre det til Paris, hvor det ved Borgeren Haquins Bestræbelser blev restaureret. Hvorvidt denne Restauration er heldig eller ikke, derom have Kunstkjenderne vistnok forskjellige Meninger; men hvad der ikke kan være to Meninger om, er, at Franskmændene viste en Omsorg for de store Kunstskatte, som gjorde dem langt mere værdige til at besidde disse Skatte end Italienerne, der ved deres Forsømmelse vare Skyld i, at de kom til Frankrig i en saa ussel Tilstand. Paa Grund af disse Udbedringer vare de første Udstillinger, som aabnedes for de utaalmodige Parisere, kun midlertidige.

Den første af disse Udstillinger fandt Sted i Januar 1798 i Louvre, i det Værelse, som nu kaldes Tribune og stod aaben tre Dage i hver Decade. Den bestod af Malerier fra Milano, Parma, Piacenza, Cremona, Modena og Bologna. Her saa man første Gang Rafaels «St. Cæcilia» og Correggios «St. Jerome» tilligemed mange andre italienske Mesterværker udenfor Italien. I Juli 1798 gik Tæppet ned for denne Scene; i Marts 1799 rullede det op igjen. Scenen var forandret; det var Belgien, Holland og Tyskland, som havde maattet kontribuere til denne Udstilling. I Oktober var der igjen Sceneforandring, og denne Gang var det igjen Italien, som glædede det franske Publikum. Aaret efter, i Marts Maaned, rullede Tæppet op for flere Nyheder, og «Madonna della Sedia», Ezekiels Syn», «de fire Filosofer» af Rubens o. s. v. viste, at det var Palazzo Pitti, som var bleven tømt for at yde Pariserne et sjældent Skue.

I Aaret 1801 var der igjen Udstillinger med sjældne Nyheder, og i Februar Maaned 1802 var «Madonna di Fuligno» saa vidt, at den kunde udstilles for Publikum. Denne Samling forøgedes nu ogsaa med de bedste Malerier fra de gamle kongelige Billedgallerier; endelig aabnedes de store Samlinger i Louvre hver Lørdag og Søndag «en permanence» for Publikum, og i den Skikkelse, hvori de aabnedes, kunde de med Rette kaldes et af Verdens Underværker. Det var et storartet Skue, som Louvre den Gang udfoldede for Kunstelskere og Kunstkjendere; iblandt de 1,174 Malerier, hvoraf den permanente Udstilling bestod, vare 25 af Rafael, 23 af Tizian, 53 af Rubens, 33 af van Dyck, 31 af Rembrandt, og de senere italienske Skoler vare ikke mindre storartet repræsenterede. — Hvad Billedhuggerarbejderne angaar, maa det være nok at nævne Apollo, de ni Muser, den døende Fægter, Laocoongruppen og den medicæiske Venus; de udstilledes i Stueetagen i Louvre, hvortil der ogsaa aabnedes Adgang for Publikum i November 1799.

Efter Slaget ved Jena (14de Oktober 1806) modtoge Samlingerne ikke mere Tilvæxt i Form af Krigsbytte, og Louvres uforstyrrede Glans var kort som Napoleons, der havde skabt dets Berømmelse. Mærkeligt nok omtales Museet i Louvre ikke ved Freden i Paris 1814. — Dette betragtedes vistnok den Gang af mange som et Tegn paa, at de allierede Magter ikke havde i Sinde at lægge Haand paa noget af denne Ejendom, og at Frankrig nu kunde være sikker paa at beholde sine Kunstskatte uforstyrrede for stedse. At Ludvig XVIII var af samme Mening, fremgaar af hans Tale ved Aabningen af den lovgivende Forsamling den 4de Januar 1814. — Hvor slemt imidlertid Kongen og alle, der havde tænkt som han, havde forregnet sig, viste sig ved Freden i Paris Aaret efter. Da Paris anden Gang maatte overgive sig til de Allierede, lovede Sejerherrerne at skaane alle offentlige Bygninger, men negtede at give Frankrig Sikkerhed for Besiddelsen af Skattene i Louvre. De to Magter, som især

vare ivrige for at berøve Paris dets mange Kunstskatte, vare Preusserne og Englænderne.

Vi kjende af Erfaring, hvorledes Preussen behandler den Overvundne, og den Vogel-Falkensteinske Aand synes ogsaa at have boet i Blücher, der, skjønt Preussen kun havde lidet at forlange tilbage, dog optraadte, som om alle Louvres Samlinger vare komne fra Berlin. — Preussernes General, Blücher, ventede ikke engang, til han kom til Paris, men begyndte allerede i St. Cloud at udøve den bekjendte preussiske Retfærdighed. Her tog han ikke blot en Rembrandt, som maaske havde været preussisk Ejendom, men mange andre Billeder, som umulig kunde have tilhørt denne Stat. Han tog uden videre de Portraiter af Familien Bonaparte, som fandtes der, ikke for at give dem til Museet i Berlin, men for selv at beholde dem. — Hvad Preusseren havde begyndt udenfor Paris, fortsatte han, saa snart han kom ind i Hovedstaden. Uden at vente paa, hvilken Bestemmelse de andre Allierede maatte tage, gik han løs paa Louvre. Maaden, hvorpaa han gik frem, ses bedst af de faa Ord, hvormed Walter Scott omtaler ham. Han siger om Blücher, at han marscherede op og ned ad de lange Gange i Louvre, og under Marschen udpegede han snart dette, snart hint Maleri som Preussens Ejendom, og naar de befippede Opsynsmænd forestillede ham, at dette eller hint Billede, som han forlangte, aldrig havde havt den Ære at være hverken i Berlin eller Potsdam, afviste han deres Forestillinger med et tordnende »halts Maul«.

Skjønt Blücher havde taget mere, end der med Rette kunde tilkomme Preusserne, var dog endnu det mest værdifulde tilbage, efter at han havde tilfredsstillet sin Hevnlyst. Englænderne fuldendte, hvad Preusserne havde begyndt, og da Hertugen af Wellington troede at burde hjælpe Paven og Nederlandene til den samme Ret, som Preussen selv havde taget sig, blev det, som man havde frygtet for i Paris, nu virkelig udført. Louvre fyldtes med Arbejdsfolk, de stolte Sale gjenløde af Hammerslag, og snart stode Væggene tomme,

medens Gulvet var oversaaet med Rammer. Hvor dybt dette Syn end maatte smerte Franskmændene, havde de dog midt i deres Sorg en Vittighed ved Haanden. Der fortælles nemlig, at en Franskmand, idet han pegede paa de tomme Rammer, udbrød: «Nous ne leur aurions pas laissé même les cadres».

Men Franskmændene have vist, at de kunde gjøre mere end sige Vittigheder, da de bleve ydmygede; de have vist, at der var Vilje og Evne tilstede til at udslette Ydmygelsen. Næppe havde de Allierede fjernet fra Louvre, hvad de ønskede, før man tog fat paa at udfylde de tomme Huller. Det viste sig da ogsaa, at Frankrig endnu ikke var ganske udplyndret; de kongelige Slotte forsynede igjen Louvre, og at det ikke var paa en uværdig Maade, at dette skete, derom vidner jo Louvre den Dag idag. — Selv hvad Tallet angaar, maa man forbavses over, at saa meget endnu kunde bringes tilveje; thi man talte kort efter, at Louvre var bleven udplyndret, ikke mindre end 1,113 Malerier paa Væggene. Hertil føjede Ludvig XVIII ikke mindre end 111, Carl X yderligere 24 og selv Ludvig Philip, der anvendte omtrent en halv Million «à toutes les gloires de la France» i Versailles, forøgede Samlingerne i Louvre med 33 Malerier.

Skjønt Louvre i sin nuværende Skikkelse vel kan kaldes fattigt i Sammenligning med, hvad det var 1814, er det dog endnu rigt nok til at være en Seværdighed, hvoraf Paris og Frankrig kunne være stolte, og en Tiltrækning ikke blot for den nysgjerrige Rejsende, men for Kunstneren og Kunstkjenderen. Enhver, der skatter Kunsten, maa derfor ogsaa glæde sig over, at denne Samling er undgaaet de tre store Farer, som for ikke længe siden truede den: Kommunens Brandfakler, de preussiske Granater og en preussisk Udplyndring.

G. E. Becker.

Lucius Ælius Sejanus.*)

I.

Sejan fødtes i Vulsinu, en gammel etruscisk Stad i Nærheden af det nuværende Bolsena ved Søen af samme Navn. Han nedstammede fra etrusciske Forfædre og havde arvet alle sine Landsmænds udprægede Karakterfejl; Tuscerne havde nemlig efter deres Betvingelse af Romerne intet godt Navn og vare ansete for blødagtige, sanselige, pengebegjærlige og skamløse; i Rom dreve de de mest indbringende og laveste Haandteringer. Sejanus' Moder, Junia, sagdes at nedstamme fra en anset Slægt; hans Fader, Sejus Strabo, hørte til Ridderstanden og var en dygtig og anset Mand, der beklædte en betydelig Stilling under Augustus. Han var nemlig Præfekt for Prætoriangarden, ligesom Sønnen senere; men paa hans Tid var denne Post kun underordnet i Sammenligning med den Betydning, som den siden fik; det var kun en høj Politiværdighed. Ved Adoption gik den unge Sejan over i en

*) Kilder: Carl Hoekh: Römische Geschichte 1sten Bands 1—3 Abtheilung. Braunschweig. 1841—50. — A. Stahr: Tiberius. Berlin. 1863. — Merivale: History of the Romans under the empire. Vol 5. London. 1866. — Ampère: l'empire Romain à Rome. Tom. 1. Paris. 1867. — Beulé: Tibère et l'heritage d'Auguste. Paris. 1868. — Freytag: Tiberius und Tacitus. Berlin. 1870. — Tacitus: Annales, 3-6 Bog. — Dio Cassius: Historia Romana, 57-58 Bog. — Suetonius: Vitæ Cæsarum, 3. Bog. — Vellejus Paterculus, 2. Bog.

anden Familie, den Æliske Slægt, og antog efter romersk Skik sin Adoptivfaders Fornavn og Slægtnavn, tilligemed Tilnavnet «Sejanus». Adoptivfaderen, Ælius Gallus, blev den tredje Præfekt i Ægypten, og det var ham, der under Augustus's Regering gjorde det ulykkelige Tog til Arabia felix, hvor han mistede den største Del af sin Hær i Ørkenen.

Om Sejans Ungdom have vi ikke mange Efterretninger. En rig Krøsus, ved Navn Apicius, en bekjendt Fraadser paa August's og Tibers Tid, efter hvem en slet «Kogebog» fra denne Tid har Navn, blev først opmærksom paa ham og drog ham frem. Sejan var i Besiddelse af et herkulisk bygget Legeme og en overordentlig Skjønhed, af et vindende og slebent Væsen, af betydelige Kundskaber og Talenter. Disse Egenskaber droge tidligt Hoffets Øjne paa den unge Mand, der ligesom af Naturen var dannet til Hofmand; han gjorde Lykke ved Hoffet, især hos Prinsesserne, og han blev af Kejser Augustus ansat hos den unge Cajus Cæsar, Kejserens ældste Dattersøn og præsumptiv Tronfølger. Cajus var formælet med Livilla, en Datter af Tiberius's Broder Drusus, og her gjorde Sejan det første Bekjendtskab med en Kvinde, som skulde spille en sørgelig Rolle i hans senere Liv. Den unge Cæsar døde paa Tilbagerejsen fra Asien tidlig i Aaret 4 efter Kristus, kun 24 Aar gammel, af et Saar, han havde faaet af en parthisk Høvedsmand. Rygtet gik, at Kejserinde Livia enten med eller uden sin Søn Tiberius's Vidende havde ryddet ham af Vejen ved Gift for at bane Sønnen Vejen til Tronen. Var Sejan indviet i disse Rænker og maaske Livias Kreatur? Usandsynligt er det ikke, naar man betragter hans senere forbryderiske Livsbane.

Efter Cajus's Død begav Sejan sig til Rom og søgte at nærme sig den Mand, som nu syntes bestemt til Tronen, Tiberius Claudius Nero. Denne havde for faa Aar siden faaet Tilladelse til at vende tilbage til Rom fra sin Landflygtighed paa det skjønne Rhodus. Efter begge Kejserens Datterbørn, Lucius' og Cajus' tidlige Bortgang var han bleven adopteret

af Augustus, og Moderens Forhaabninger syntes at skulle gaa i Opfyldelse. Har Sejan kjendt Tiberius i hans Landflygtighed eller staaet i Forbindelse med ham? Hvis dette er Tilfældet, forraader det et skarpt Øje i den dengang ubetydelige og i Unaade levende Mand at ane den vordende Kejser og tidlig at bejle til hans Gunst. Vist er det, at Sejan i en meget ung Alder (ved 20 Aarsalderen) indyndede sig hos Tiberius, som var ca. 25 Aar ældre end han, og at denne indesluttede Karakter aabnede sig for ham som for ingen anden. Her løftede den mørke Claudier det Slør, som tilhyllede hans uigjennemtrængelige Indre, her brugte han intet Omsvøb, her viste han sig, som han var. Elskede Tiberius denne Mand? Maaske paa sin Vis. Var det en Sympathi, der drog ham mod en beslægtet Sjæl? Saa han tidlig ned i dette Dyb af Ondskab og Forbrydelse? Dette Venskab synnes Tacitus saa mærkeligt, at han maa ty til en deus ex machina for at forklare det. «Det er Gudernes Vrede mod Romerfolket», udraaber han, «som har fremkaldt det».

Sejan blev nu en betroet Mand hos Tiberius. Han blev ansat som Hovmester hos Drusus, hans Søn af første Ægteskab med Vipsania, den store Agrippas Datter. Da Augustus døde i Nola, og Livias Søn under Forstillelse og Hykleri greb det uhyre Romerriges Tøjler, skred Sejan hurtigt op ad Æresposternes Stige. Den nye Kejser ansatte den 30-aarige unge Mand som Præfekt for Prætoriangarden ved Siden af Faderen, Sejus Strabo, som alt i længere Tid havde beklædt denne Stilling. Da der snart efter udbrød et farligt Oprør blandt Legionerne i Pannonien, sendte Kejseren sin Søn Drusus derhen for at dæmpe det og gav ham Sejan til Ledsager og Raadgiver. Drusus, der dengang var 23 Aar gammel, dæmpede lykkelig Opstanden og viste ved sin strænge og blodige Afstraffelse af Oprørets Førere, at han var en Claudier og sin Faders ægte Søn. Men bagved Drusus stod Sejan.

Snart efter blev Sejans Fader udnævnt til Statholder i Ægypten, og nu fik «Vulsinieren» Overbefalingen over samtlige prætorianske Gardetropper i Rom. Det var i denne højtbetroede Stilling, at han, ledet af sin personlige Ærgjerrighed, traf en af de vigtigste og følgerigeste Forandringer under det romerske Kejserdømme, en Forandring, der gjorde ham til den mægtigste og indflydelsesrigeste Mand i Romerriget næst efter Cæsaren. — I Republikens Dage kaldte man den Cohorte, som omgav Generalen og dannede hans Eskorte, Prætorcohorten. Da Augustus havde modtaget Titel af «Imperator», havde han Ret til at holde en saadan Prætorcohorte. Han udnævnte 10 Cohorter, hver paa 1000 Mand, og kaldte dem til Rom; det var tro, hengivne og prøvede Veteraner, og for ikke at saare Romernes Øjne havde Augustus, der holdt af at bevare Skinnet af de republikanske Former, fordelt disse Soldater i Omegnen af Rom. De vare ved Haanden, naar man behøvede dem.

Sejans Reform gik nu ud paa af disse 10 adsplittede Cohorter at danne en samlet Armé, en stærk Militairmagt, som skulde holdes i en særskilt Lejr, for at den paa én Gang kunde imponere Senatet og Folket og holdes borte fra Demoralisation ved det blødagtige Liv i den uhyre Hovedstad, en By, der var ligesaa stor og folkerig som det nuværende Paris. Denne vigtige Indretning, som Sejan tilsigtede, synes først at have mødt Modstand hos den aarvaagne og mistænksomme Tiberius. De mulige Følger, som kunde flyde af en saadan Soldateske, undgik ikke hans skarpe Blik. Men paa den anden Side bød dette Forslag Lejligheden til at fremme hans Plan, at grundlægge et Militairdespoti i sin Familie, og han gav den sluttelig dog sit Minde.

Sejans Reform gik altsaa igjennem. En Prætorianlejr blev opført udenfor Byen, mellem den Nomentanske og Tiburtinske Port, en mægtig, imponerende Firkant, og de hærdede Veteraner indkaserneredes her. I det nuværende Rom kan man endnu den Dag i Dag se betydelige Ruiner af denne

stolte Stenmasse, som i Tidernes Løb undergik mange Forandringer. Naar man gaar ud af Porta Pia og drejer til Højre, har man Prætorianlejren lige foran sig.

Med Lykken vare den forhenværende Ridders ærgjerrige Planer stegne højere og højere, og igjennem denne vigtige Foranstaltning kan man allerede skimte de senere højforræderske Forsøg. Det var en Selvfølge, at en saadan Indretning maatte forhøje Yndlingens Magt og Indflydelse. Her havde han en vid Mark for sit sleske og vindende Væsen; her havde han den bedste Lejlighed til ved Venlighed og Nedladenhed at indynde sig hos Soldater, Centurioner, Tribuner, saa meget mere som han selv besatte Officersposterne; her havde han altid en lydende Hær ved Haanden, naar han agtede at gjøre Brug deraf.

Og den mistænksomme Tiberius, der ikke troede noget Menneske, gav en ærgjerrig og dristig Mand en saadan umaadelig Magt? Maatte ikke hans gjennemtrængende Forstand ane, hvad der en Gang vilde komme? Her er Mysteriet, her er det, som vi ikke kunne forstaa. — Sejan, denne forføreriske Slange, maa aldeles have fortryllet Kejserens Blik; den egoistiske Tiberius maa have set et villigt, lydigt, brugbart Redskab i sin Yndling, som var Udholdenheden, Utrætteligheden, Arbejdsomheden selv. Under et beskedent, ja undseligt Ydre, som skjulte den hedeste Ærgjerrighed, forstod den snu Mand at dække sig selv, medens han blottede andre; han taalte alt, han underkastede sig alt, han opofrede alt for Kejseren, sin Luxus, sin Overdaadighed, sin Søvn og sin Vellyst.

Hans Fjender negtede ham store Egenskaber, men vi kunne ikke følge dem i deres Opfattelse. Niebuhr kalder ham «en fortræffelig Officer, en Mand af stor Viljekraft og Mod, i det hele en stor Personlighed men uden Moralitet», — og denne Dom synes os ikke ubegrundet. — Denne modige, arbejdsomme, udholdende Hofmand maatte imponere en frygtsom, forsigtig, mistænksom Aand, der manglede al Selvtillid,

og hans Elskværdighed og behagelige Væsen maatte give ham et Anstrøg af Overlegenhed overfor den mørke, misanthropiske Tyran og tillige forhøje hans Popularitet. Medens Augustus selv udførte alt ved tro Tjenere og kun udsøgte sig Mænd til at lette ham Kæmperigets Atlasbyrde, vilde den duelige og dristige Tiberius vide alt, se alt, udføre alt i sine Stater. Men Tiberius blev ældre og nærmede sig Oldingealderen; maatte ikke ogsaa han føle Trang til en Mand, der kunde støtte ham i Regeringsbyrden?

I hvor høj en Grad Sejan maa have været i Besiddelse af Kejserens Tillid, kan man slutte deraf, at han, der var født i ringe Stand, turde vove at opflamme sin Herres Mistanke, Avind og Had mod hans Adoptivsøn, Germanicus og dennes Gemalinde, den stolte og mandige Aprippina, den ulykkelige Julias' Datter. Men Nøglen til hans Magt og Indflydelse hos Kejseren laa netop i dennes Overbevisning om, at deres Fjender vare de samme, at Sejan var en dødelig Fjende af Germanicus og Agrippina samt deres Børn.

Der havde efterhaanden dannet sig to bestemte Partier ved Hoffet, et julisk, som repræsenteredes af Augustus' og Julias Descendenter, og et claudisk, som samlede sig om Livias og Tiberius' Slægt.

Da det claudiske Parti havde faaet Magten ved Tiberius' Tronbestigelse, saa Julierne sig tilsidesatte og deres retmæssigere Krav paa Tronen tilbageviste. Dette var ikke ubekjendt for Kejseren og var Hovedmotivet til hans Uvilje mod Germanicus. — Omendskjønt Sejan ikke nævnes udtrykkelig i de Intriger og Krænkelser, som dannede Forspillet til den ædle Hærførers Forgiftelse, maa det dog antages for afgjort, at han har spillet en Rolle med i dette uhyggelige Drama. Aaret efter Germanicus' Død i Syrien smigrede Tiberius sin Yndling ved at forlove hans Datter, som dengang kun var et Barn, med Drusus, en Søn af den senere Kejser Claudius, Germanicus' Broder. Denne Forbindelse mellem en Ridders Datter og en Søn af Kejserhuset vakte megen Folkesnak i

Rom; men den ufølsomme og upopulære Tiberius hævede sig derover.

Sejans Indflydelse steg fra Dag til Dag, og den ene Udmærkelse afløste den anden; hans Slægtninge og Venner fik Senatorposter, hans Onkel, Junius Blæsus, en dygtig Officer, modtog af Kejserens Haand de triumfalske Ærestegn, som han virkelig havde fortjent; men den galante Kejser erklærede, at det kun skete til Ære for Sejan. Ikke blot i Samtaler, men offentlig for Folket og i Senatet roste Fyrsten ham og gav ham de mest smigrende Navne; han beærede ham med Titlen af sin «Medhjælper i Regeringen» (adjutor imperii) og understøttede ham, naar han i Senatet udbad sig Embeder eller Statholderskaber for sine Tilhængere. Det slaviske Senat søgte enhver Lejlighed til at hædre den opstigende Sol; det lod oprejse Statuer til Ære for ham, i Theatrene, paa Torvene, ja selv blandt Legionerne i de fjerne Provinser.

Ved at indføre Sejans Datter i den kejserlige Familie havde den kloge Kejser dog ladet sig forlede til en Ufornuftighed. Ved dette høje Slægtskab fremspirede der hos den Ærgjerrige et giftigt Kim, og hans politiske Planer antoge en større og farligere Karakter. Der gik en Haabets Stjerne op i Sejans Sjæl, om end for Tiden kun dunkel og mat; i Fremtidens Fjerne saa han allerede Kejserkronen paa sit Hoved.

Den, som nærmest kunde gjøre sig Forventninger om Tronen, var Drusus, Kejserens eneste Søn, hvis Gouvernør Sejan tidligere havde været. Drusus var ikke længer ung, men over 30 Aar. En dygtig Kriger — men haard og voldsom, opfarende og heftig, med stærk Tilbøjelighed til Grusomhed og Blodsudgydelse. Hans Træk vare ikke Faderens ulig, hans Pande mindre intelligent, hans Miner mere haarde — der var udbredt et næsten dyrisk Udtryk over hans Ansigt. Hans Statue staar i Louvre og fremstiller ham i det Øjeblik, han træder de pannoniske Oprørere i Møde og «slaar

til Lyd med Haanden». Men han var aaben og oprigtig, uden Spor af Faderens Indesluttethed og Falskhed, ikke uden brave Egenskaber. Hans venlige Sindelag mod Stifbroderen og Fætteren, Germanicus, hvem Tiberius var bleven tvunges til at adoptere, hans Omhu og Velvilje for dennes Børn er i disse mørke Tider en Sjældenhed. Folket var ham ikke ugunstigt; om man end ikke elskede ham som den ædle Germanicus, var man dog langt mere tilfreds med Sønnens Aabenhed end med den skumle og tilslørede Fader. I øvrig førte den sanselige Drusus et meget udsvævende Liv. Var der gymnastiske eller theatralske Lege, tumlede han sig her; Nætterne bortsvirede han i Gjæstebud og Drikkelag. «Dog heller saaledes», mente Romerne, «end fjern fra Mennesker og Fornøjelser, i ensom og mørk Vaagen og Grublen»; men man dadlede hans overvættes Lyst til Blodsudgydelse ved Gladiatorkampene, en Tilbøjelighed, fortalte man, som den unaturlige Fader søgte at blotte for at gjøre Sønnen forhadt hos Folket. Det karakteriserer Drusus' Grusomhed, at man kaldte det skarpeste Gladiatorvaaben et «Drusussværd».

Sit andet Konsulat havde Sønnen beklædt sammen med Faderen; et mørkt Varsel! Thi det var en almindelig Overtro i Rom, at det var skjæbnesvangert og dødbringende at have Tiberius til Kollega i Konsulatet, og at de Mænd, i hvis Lod dette uheldige Staldbroderskab faldt, alle vilde lide en voldsom Død. Denne Overtro slog virkelig til. Tiberius beklædte som Prins og som Kejser i alt fem Konsulater, og alle hans fem Kolleger kom voldsomt af Dage: Varus faldt i Germanien, Piso dræbte sig selv, Germanicus døde ved Gift, Drusus var hans fjerde, Sejan den femte Kollega!

Aaret efter sit Konsulat blev Drusus forlenet med den tribuniciske Magt, efter Traditionerne i Kejserfamilien en tavs Tilstaaelse om, at han var udset til Kejserens Efterfølger og Rigets Overherre.

Drusus var altsaa den første Hindring, der stod Sejans højtflyvende Planer i Vejen, og det var derfor mod ham, at den ærgjerrige Yndling rettede sit første Angreb. Prinsens Uforsigtighed og Opfarenhed paaskyndede hans Undergang.

Den altformaaende Minister stod mellem Fader og Søn og pustede ved given Lejlighed til Uvenskabet mellem dem; Drusus kunde takke Sejans Anklage for mangen haard Tilrettevisning af Faderen. Dette Forhold begyndte at blive ham utaaleligt. Sejan kunde paa sin Side, trods sin store Selvbeherskelse, ikke altid glemme sin tidligere Stilling som Hovmester hos Prinsen. Det kom til heftige Optrin imellem dem og tilsidst en Scene, hvor den brutale Drusus dødelig fornærmede den stolte Minister. Ved en Ordstrid, som opstod mellem dem, forglemte den vilde, opbrusende Mand sig i den Grad mod sin Faders fortroligste Ven og sin egen forhenværende Mentor, at han hævede Haanden og truede Sejan med et Ørefigen. Denne traadte udfordrende et Skridt nærmere til Prinsen for at vise ham, at han foragtede hans Trusel, men den rasende Drusus gjorde Alvor af sin Trusel og slog den almægtige Yndling i Ansigtet. — Dette Slag var skjæbnesvangert for Drusus. De romerske Stormænd, der hadede den ophøjede Lykkeridder, triumferede og jublede over den Beskæmmelse, den mægtige Mand havde lidt. Men den stolte Sejan flammede af Hævntørst. Og det var ikke alene hans Stolthed, der var ydmyget. Hans Liv var truet, naar Prinsen engang steg op paa Tronen, og denne Begivenhed kunde ikke være fjern, thi den 66-aarige Tiberius nærmede sig sin Alderdom med stærke Skridt. Ærgjerrighed, Hævn, Bekymring for egen Sikkerhed arbejdede og gjærede nu i Sejans lidenskabelige Sjæl og udklækkede afskylige Planer; men den første Lidenskab var dog den egentlig tilskyndende Magt, Drivfjedren til hans Handlinger, primus motor i hans inderste Selv.

Drusus lod nu enhver Tvang falde, han før havde paalagt sig i sine Ytringer om Sejan. Dennes Fjender og Mis-

undere, hvis Antal ikke var ringe, saa i Tronfølgeren «Hævneren» for deres egen Ydmygelse, den Underkastelse og Underdanighed, som de maatte vise en Mand, hvem de betragtede som staaende dybt under sig, og hvem de afskyede og forbandede i deres Hjerter. De lyttede med Glæde til Drusus' Beklagelser: at det var en Skjændsel for Riget, at Kejseren, som havde en Søn og Arving, kaldte en anden, en fremmed «Medhjælper i Regeringen»; det manglede kun, bemærkede han, at Sejan benævntes «Kejserens Medregent»; kun den første Tanke om Tronen var dristig; var det første Skridt gjort, fandtes snart villige Værktøjer og Redskaber. Gardekommandanten havde jo Lejren i sin Magt, og Tropperne vare rede. Sejans Billede stod i Pompejus' Theater, hans Afkom vilde fremtidig høre til Kejserfamilien; i Sandhed, lagde han ironisk til, man maatte bede til Guderne, at de vilde skjænke ham Beskedenhed og Maadehold til at lade sig nøje med denne Stilling.

Drusus var formælet med Livilla, Germanicus' Søster, sin kjødelige Kusine. I sit tolvte Aar var hun, som ovenfor bemærket, bleven forlovet og senere gift med den daværende Tronfølger, Cajus Cæsar, Augustus' Dattersøn, der fandt en tidlig Død i det fjerne Lykien; derpaa havde hun som ung Enke efter Kejser Tiberius' Vilje ægtet hans Søn, der nu var den eventuelle Arving til Riget. I sine yngre Aar havde den unge Prinsesse ikke vakt noget stort Haab om Skjønhed, som ellers var almindelig i Kejserfamilien; men den ubetydelige Knop havde nu udfoldet sig til en dejlig Rose. Hun lignede sin Bedstemoder Livia, den 80-aarige Kejsermoder, i hendes Ungdoms straalende Blomst, men hun lignede ikke Livia i Kyskhed.

Livilla levede paa en taalelig Fod med sin anden Gemal og havde skjænket ham 3 Børn, to Tvillingbrødre, hvoraf den ene tidlig døde, den anden blev kaldt Tiberius Gemellus, og en Datter, Julia. Men den raa og til Udsvævelser hengivne Drusus tiltalte ikke den aandrige Livilla.

Sejan var en smuk Mand, udrustet med glimrende Talenter og alle de Egenskaber, der pleje at gjøre Lykke hos Damerne. Hans Forførelseskunster fandt derfor en gunstig Jordbund hos den skjønne og letsindige Prinsesse, som allerede kjendte ham fra sin første Gemals Tid. Forføreren hyklede en lidenskabelig Kjærlighed til hende, og denne Kjærlighed blev besvaret. Saaledes faldt det ham ikke vanskeligt at vinde den utro Hustru for sine forbryderiske Planer; «thi hvad kan en falden Kvinde», sukker Tacitus, «nægte sin Elsker».

Han forestillede hende, hvorledes Drusus stod deres Lykke i Vejen, og udmalede hende med de mest glimrende Farver den stolte Triumf forenet med hende at beherske Verden. For at den bedaarede Kvinde skulde skjænke sin Elskers Ægteskabsløfter større Tiltro, skilte den letfærdige Don Juan sig fra sin egen Gemalinde Apicata, der havde skjænket ham 3 Børn.

Fra den Tid var Drusus en forraadt Mand i sit eget Hus. Hans hemmeligste Ytringer til sin Gemalinde om Sejan bleve af hende forebragte Elskeren, der nu nød den dobbelte Glæde at have forført sin Fjendes Hustru og at bruge hende som Redskab til Mandens Undergang.

Sejan og hans Medviderske vaklede længe i Udførelsen af deres Plan. Den uhyre Forbrydelse at rydde Rigets Tronarving, Kejserens eneste Søn, af Vejen, Frygten for at opdages, Vanskeligheden i at vælge de fornødne Hjælpere og sikre sig deres Troskab og Tavshed bragte dem snart til at opsætte, snart til at forandre deres Plan. Men Drusus' lidenskabelige Udbrud mod den forhadte Minister tiltoge i Styrke Dag for Dag, og Sejan indsaa, at han maatte skynde sig, for at hans Modstander ikke skulde forekomme ham.

Livillas Livlæge, en Græker ved Navn Eudemus, der var sin Herskerinde ubrødelig hengiven, blev valgt som Redskab og draget ind i Sammensværgelsen. Man aftalte med ham, at han ved Hjælp af sin Kunst skulde berede Drusus en

Drik, hvis langsomme Virkning skulde fremkalde en Død, der kunde betragtes som en naturlig Følge af Sygdom. Prinsens Kammertjener, en smuk Yngling, Eunuken Lygdus, blev ogsaa indviet og overtalt til at række ham den omtalte Drik, for at Drusus ikke skulde fatte Mistanke.

Forbrydelsen lykkedes. Drusus tømte Giftbægeret uden Mistanke og blev syg, uden at nogen anede Sagens sande Sammenhæng. Under Tronfølgerens Sygdom afbrød man ikke de offentlige Forretninger, og ingen anede nogen dødelig Udgang. Sygdommen gik sin Gang og endte med Døden. Kejseren sørgede paa sin Vis over Tabet af sin Søn, men bar ikke sin Sorg til Skue. Hans Ydre var koldt og tavst som sædvanlig. Han antog, at den to og trediveaarige Søns Udsvævelser havde lagt ham i en tidlig Grav. — I otte Aar hvilede Forbrydelsen i dyb Hemmelighed; først ved Sejans Fald erfarede Faderen Sandheden.

Medens Sønnen laa Lig, og Begravelsen endnu ikke havde fundet Sted, aflagde Tiberius et Besøg i Senatet. Konsulerne havde forladt deres curuliske Stole i denne Sorgens Tid og sade paa Senatorbænkene; den dybe Tavshed afbrødes kun af Senatorernes Taarer og Hulken; man viste Herskeren sin Sorg eller fremhyklede den, men Kejseren bød Konsulerne begive sig til deres vante Pladser, bekæmpede sit frembrydende Suk og begyndte sin Tale:

Naar andre Sørgende, sagde han, næppe kunde taale at se deres nærmeste Slægtninge eller at skue Dagens Lys, kunde det maaske forundre dem at se ham her. Det var ikke noget Tegn paa Karaktersvaghed hos andre, og Sorgen skete sin Ret. Han, Kejseren, søgte dog stærkere Trøstegrunde ved Statens Arne, i Arbejde. Derpaa beklagede han sin bedagede Moder, Livia, «Julia Augusta», der maatte overleve sin Sønnesøn, han berørte sin Søns bratte Ungdomsdød, sin egen tiltagende Alder og bad tilsidst om at føre Germanicus' ældste Sønner, Nero og Drusus, ind i Senatet. Konsulerne ilte ud i Forhallen til de unge Prinser, som med

blege Miner ventede paa at kaldes ind, satte Mod i dem, førte dem ind i Senatet og stillede dem foran Tiberius. Kejseren tog dem begge i Haanden og sagde: «Forsamlede Fædre! Disse Faderløse overgav jeg til deres Onkel, min Søn, og bad ham, skjønt han selv havde Børn, at tage sig af dem som sit eget Blod og opdrage dem for sig og Efterverdenen. Nu, da Døden har bortrevet mig Drusus, besværger jeg Eder ved Guderne og Fædrelandet: Tager Eder af den højsalige Augustus' Slægt, opfylder Eders og min Pligt».

Derpaa vendte han sig til de unge Prinser med de Ord: «Nero og Drusus! De her forsamlede skulle være Eder i Faders Sted; thi Eders Herkomst er saadan, at Eders Ve og Vel staar i nøjeste Forbindelse med Statens».

Der hørtes under denne Tale kun Suk og Graad i Senatet; efter Talen fulgte derimod Lykønskninger til de unge Prinser; thi denne højtidelige Anbefaling af Germanicus' Børn forekom Senatorerne betydningsfuld, og man opfattede Herskerens dunkle Ord, som om han indrømmede dem den Ret til Tronen, som Sønnen havde baaret.

Den glade Deltagelse, som Tiberius' Ord fandt i Senatet, dets varme Lykønskninger, dets dybe Rørelse ved at se den ædle Germanicus' Blod paa Vejen til Tronen, overtraf langt den Virkning, som Kejseren havde tilsigtet. Det gamle Nag til Germanicus' Hus blussede paa ny op i Tyrannens Bryst. Hvis Anbefalingen var oprigtig ment, hvis det var et Glimt af Godhed i Sorgens Dage, var det ogsaa kun et Glimt, der forsvandt ligesaa hurtig, som det var kommet.

Senatet bestemte de samme Æresbevisninger for den hedengangne Drusus som fire Aar tidligere for Germanicus, og det overgik sig selv i Smiger og Kryberi mod Kejseren. Drusus' Begravelse foregik med uhyre Pragt. I en uoverskuelig Række bares hans Anebilleder foran Liget, ligefra Æneas, de albanske Konger, Romulus, de gamle sabinske Claudier ned til hans Bedstefader Tiberius Claudius Nero. Kejseren, hans Fader, holdt rolig og fattet bag sit Pontifexslør

Ligtalen paa Forum, og Drusus' Askekrukke stedtes til Hvile i det kejserlige Mausoleum ved Siden af Germanicus' Støv.

Det bør ikke her forties, at der circulerede et Rygte om Drusus' Død, inden Sandheden kom for Dagen, et Rygte, der forkastes af Tacitus, men beviser to Ting, først at man antog, at Kronprinsen var kommen voldsomt af Dage, at man anede Sandheden; dernæst, at Tiberius og Sejan vare yderst forhadte i Rom, og at man tiltroede dem det værste. Sejan, hed det, havde efter Aftale med Livilla og Lygdus forebragt den Beskyldning mod Drusus, at Sønnen pønsede paa at forgifte Faderen for at bestige Tronen, og at han ved et Gjæstebud, hvortil han havde indbudt Tiberius, vilde række denne en forgiftet Drik. Tiberius, hed det videre, havde ladet sig overtale til at tro det, og da man tilbød ham Bægeret, rakt det til Sønnen. Drusus havde da, uvidende, som han var, om den onde Sejans Forbrydelse og Angivelse, tømt Bægeret rask ned, og den mistænksomme Tiberius havde i denne Sønnens Foragt for Døden set Frygt for at opdages og Undseelse for Faderen.

II.

Drusus' Død havde befriet Sejan fra en Modstander, der bevogtede ethvert af hans Skridt og dannede en Modvægt mod den frække Yndlings stigende Magt. Først nu blev hans Indflydelse hos Kejseren afgjørende, og Tacitus tilskriver denne Omstændighed den Haardhed og Grusomhed, som nu begyndte at tage Overhaand i Regeringen. «I Tiberius' 9de Aar (23de efter Kristus)», siger han, «begyndte Skjæbnen at forvirre den velordnede Stat, Fyrsten selv at rase og laane blodgjerrige Mænd sin Arm». Denne mislige Tilstand opstod dog ikke pludselig; endnu var hans Regering en Blanding af Godt og Ondt. Men Tiberius' Sind blev Dag for Dag haardere, Kriminalundersøgelserne, Majestætsanklagerne toge

til og forfulgtes med større Strenghed. Til mange af disse Processer er Sejan den aabne eller hemmelige Anstifter, og det er hans Kreaturer, der optræde som Anklagere. Kejseren tog nu et overordentligt Hensyn til ham, ødslede Hædersbeviser og Udmærkelser paa ham; den fornemme romerske Adel trængte sig om den almægtige og søgte at vinde ham ved Smigrerier og Underdanighed.

Gardeobersten miskjendte ikke de Forhaabninger, som Kejserens Ord i Senatet maatte vække hos det juliske Parti; han holdt skarpt Udkig med dette Partis Bevægelser og skyede intet Middel til at udspore dets Hensigter og forekomme dets Planer. Han vidste, at man hadede ham, og at Høje og Lave i disse Sorgens Dage glædede sig over, at Germanicus' Stamme blomstrede frem paa ny. Agrippina, Germanicus' kyske Enke, den store Agrippas' Datter, om hvem man hviskede i Rom, at det var en Datter af Kejser Augustus og hans Datter Julia, hun, den stolte Moder, dulgte ikke sin Glæde over sin Triumf. Det var en modig og brav, men herskesyg Kvinde, en heroisk Natur; det var hende, «Lejrenes Moder», som de romerske Legioner kaldte hende, der stillede sig foran de flygtende Soldater og tvang dem til paa ny at kæmpe med Germanerne. Oldtiden har levnet os flere Statuer, som fremstille denne skjønne Kvinde, Julias Datter. Snart se vi hende i hendes lykkelige Dage, ved Siden af sin berømte Gemal, modig som hun var og trodsende Krigens Farer; en anden Statue viser hende, som man formoder, efter hendes Gemals tidlige Død. Det er den berømte, dejlige, siddende Statue; der er et mørkt Udtryk over de ædle Træk; den urokkelige Skjæbne har knust hendes Haab; men den store Sjæl kan endnu ikke tvinge de stolte Tanker tilbage, som i Velmagtens Dage fyldte den.

Denne uformodede Vending krydsede Forbryderens Planer, og han besluttede at rive denne anden Skranke ned, som skilte ham fra Tronen. Det første Snigmord var lykkedes

altfor godt, til at han ikke skulde pønse paa et andet. Men Udførelsen var denne Gang forbunden med store Vanskeligheder. At forgifte Germanicus' Børn var umuligt, saa længe to hengivne Vogtere beskjærmede dem, saa længe en Agrippina stod ved deres Side. Denne Kvinde var af et andet Metal end den svage Livilla; her sank Slangens Forførelseskunster magtesløse til Jorden; Agrippinas Kyskhed var urokkelig, prøvet, af ægte Guld.

Den snedige maatte derfor slaa ind paa en anden Vej. Man maatte bruge Kejserindemoderen, Livias og hans egen Elskerinde Livillas Had til Svigerdatteren og Svigerinden, stille hende i et mere hadefuldt Lys end tilforn hos Kejseren som en anden Niobe, der stolt af sit Afkom og baaren af Folkets Kjærlighed stræbte efter Herskermagten for sine Sønner. Spioner, som omgave hende og hendes Venner, skulde under Venskabsmaske paa én Gang puste til den herskesyge Kvindes Stolthed og angive ethvert af hendes Skridt. —

Tyrannens Mistanke vaagnede. Pontifices, der hørte til den højeste Adel, og samtlige Præsteskaber i Rom havde, uden at forespørge sig om Tilladelse hos Kejseren, optaget de unge Prinser af Blodet, Nero og Drusus, Germanicus' Sønner, i de officielle Bønner, som opsendtes til Guderne for Kejseren. Denne egenmægtige Fremfærd fortørnede ham. Han lod Pontifices kalde til sig og spurgte dem, om de havde gjort dette paa Agrippinas Forlangende. Da de nægtede det, lod han sig nøje med at give dem en Tilrettevisning. I Senatet holdt han der paa en skarp Tale og advarede Senatorerne mod i Fremtiden at opflamme de unge Prinsers Ærgjerrighed ved utidige Hædersbevisninger. Denne Lejlighed lod Sejan ikke gaa ubenyttet hen. Han forestillede sin Herre og Kejser, at Staten var delt i Partier ligesom i en Borgerkrig; der var Folk, som kaldte sig Agrippinas Parti, og hendes Tilhængere vilde forøges, hvis man ikke i Tide kuede dem. Det eneste og sikreste Middel til at standse Tvedragten vilde være at lade nogle af de modigste falde.

Saaledes tillod Tiberius, at man anklagede og dømte flere højtstaaende Personer, der stode Agrippina og det germaniske Hus nær. Caius Silius, en berømt Hærfører paa den Tid, og Titius Sabinus, Germanicus' Ven, bleve begge anklagede. Sabinus' Proces opsattes; hvorimod Processen mod Silius og hans Gemalinde Sasia, en Veninde af Agrippina, indlededes. Sasia blev forvist, Sabinus endte sit Liv ved Selvmord før Processens Udgang, noget ganske almindeligt blandt den Tids Anklagede af høj Rang og ædel Byrd. Man ansaa det for værdigere frivillig at gaa den ventede Død i Møde end at lide den med Skjændsel ved Bødlens Haand. Snart efter fulgte en Anklage mod Cremutius Cordus, ogsaa en Ven af Germanicus' Slægt, en berømt Historieskriver fra den Tid. Hans Forbrydelse bestod deri, at han i et historisk Værk, skrevet under Tyrannen Tiberius' Regering, havde havt Mod og Dristighed til at kalde Brutus og Cassius, Julius Cæsars ædle Mordere, de «sidste Romere». Han forekom ogsaa Domfældelsen, førend Processen var endt, og hungrede sig ihjel. Agrippina gjennemskuede Hensigten med disse Justitsmord, og den ulykkelige juliske Ætling anede, hvad der ventede hende.

Imidlertid havde Sejan, beruset af sit Held og overmodig af sin Lykke, ladet sig forlede til et Skridt, der maaske første Gang vakte et Glimt af Mistanke om Yndlingens ærgjerrige Planer i den bedaarede Herskers Sjæl. Det er ovenfor berørt, at hans Datter som lille Barn var bleven forlovet med en af Prinserne af Kejserhuset; denne Prins døde, og Sejan høstede ingen Frugter af denne Forbindelse. Han søgte nu Lejlighed til en intimere Forbindelse med Herskerfamilien. Denne tilbød sig af sig selv, idet hans skjønne Medviderske, Livilla, var utilfreds, saalænge hendes ustadige Elsker ikke havde opfyldt det givne Ægteskabsløfte. Livilla var nemlig ikke hans eneste Kjærlighed. Dio Cassius fortæller os, at denne Adonis «levede i utilladeligt Elskovsforhold med næsten alle de romerske Stormænds Gemalinder og forstod at bruge

dem som sit Værktøj for at komme til Kundskab om deres Mænds hemmelige Tanker. Denne Don Juan gjorde sig ingen Samvittighed af at love dem sin Haand, indtil han havde lokket det ud, han ønskede at vide». Saaledes kan man forstaa, at Livilla i sin Angst for at sikre sig hans Kjærlighed trængte stedse heftigere ind paa sin Sejan, at han skulde indfri sit Løfte. Alligevel lod han forsigtig over et Aar gaa hen efter Drusus' Død, førend han dristede sig til at foredrage denne vovelige Sag hos Kejseren. Han gjorde det i et Brev, skjønt Tiberius var i Rom; thi det var lovbefalet, naar man havde et Andragende til Cæsar, at gjøre dette skriftlig, skjønt han var personlig tilstede i Hovedstaden. Hovedindholdet af dette Brev er efter Tacitus følgende: Den højsalige Kejser Augustus' Velvilje og Tiberius' mange Gunstbevisninger havde vænnet ham til at anbetro sine Forhaabninger og Ønsker til Fyrsten, førend han opsendte dem til Guderne. Han havde aldrig bedet om glimrende Æresbevisninger. Nattevaagen og Arbejde i Kejserens Tjeneste, som den menige Soldat, var det, han foretrak. Alligevel havde han allerede naaet det, som han ansaa for en rundelig Løn, at være bleven agtet værdig til Slægtskab med Kejserhuset. Dette gav ham Anledning til større Forhaabninger. Da han havde hørt, at Augustus havde udset en og anden romersk Ridder til et Parti for sin Datter, maatte Tiberius have sin Ven i Erindring, naar han søgte efter en ny Gemal for Livilla. Alene Æren af en saadan Forbindelse var ham nok. Han skulde ikke unddrage sig sin nuværende Embedsvirksomhed, men føle sig fuldkommen tilfredsstillet ved, at hans Hus ved en saadan Forbindelse sikredes mod Agrippinas Fornærmelser, og det sidste ønskede han kun for sine Børns Skyld; thi han selv troede at have levet længe og lykkelig nok ved Samlivet med en saadan Fyrste.

Tiberius' Svarskrivelse fulgte snart. Den var affattet i et Sprog, som var blevet den forstilte og uigjennemtrængelige Kejser til Vane og anden Natur, dunkelt, tvetydigt, tilsløret,

ja søgt og affekteret. Naar Sveton tillægger hans Stil Prædikaterne «affectatio» og «morositas», kunne vi af denne lille Prøve se, at hans Dom er retfærdig. I øvrig talte og skrev Tiberius, for at skjule sine Tanker, og heri var han en Mester.

Vi give dette interessante Aktstykke ligesom det forrige Brev efter Tacitus væsentlig in extenso. Det begyndte med at rose Sejans Troskab og Tjenester. Derpaa udbad han sig Tid til gjentagen Overvejelse af Sagen. Saa hed det: Alle andre Mennesker behøvede kun at overveje det, som de antoge for nyttigt for dem selv. En Fyrste var anderledes stillet. I vigtige Sager var den offentlige Mening hans Herre. Derfor greb han ikke den Udvej, som laa nær, at svare: Livilla kunde selv afgjøre, om hun overhovedet efter sin Mands Død vilde indtræde i et nyt Ægteskab eller foretrak at forblive hos sin afdøde Mands Penater; hun havde jo en Moder*) og en Bedstemoder**), som her bedre kunde raade end han. Nej! Han vilde gaa mere aabent til Værks. Han maatte tage Hensyn til den fjendtligsindede Agrippina, hvis Vrede vilde flamme langt heftigere op, naar en saadan Forbindelse havde skilt Kejserhoffet i 2 Partier. Begge Kvinders (Agrippina, en Julia, og Livilla, en Claudia) politiske Skinsyge var stor nok i Forvejen, og deres Uenighed rev ogsaa hans Sønnesønner (den unge Nero og Drusus Germanicus) med sig. Hvad vilde Følgen blive, naar Stridighederne forstørredes ved en saadan Ægteskabsforbindelse. «Thi deri tager Du Fejl, Sejan, naar Du tror, at Din nuværende Stilling vilde blive uforandret; at Livilla, der har været Cajus Cæsars, derpaa Drusus' Gemalinde, vilde nedlade sig til at henleve sit Liv med en romersk Ridder. Og sæt, at jeg vilde finde mig deri; tror Du, at de vilde taale det, som have kjendt hendes

---

*) Antonia minor, den ældre Drusus's Enke.

**) Livia, den gamle Enkekejserinde.

Fader*), hendes Broder Germanicus og vore høje Forfædre. Tilvisse! Du mener det oprigtig med at blive indenfor Grænserne af den af Dig betegnede Stilling. Men disse høje Embedsmænd, disse fornemme Herrer, som trænge sig frem mod Din Vilje og give Raad i alle Ting, de udtale det allerede højt, at Du for længe siden har overskredet en Ridders Rettigheder og har opnaaet langt mere end min Faders (ɔ: Adoptivfaderen Augustus) Venskab har tilstaaet Dig. Fordi de misunde Dig, saa anklage de ogsaa mig. Du gjør den rigtige Bemærkning: «Augustus har jo ogsaa tænkt paa at give sin Datter Julia til en romersk Ridder». Det var ikke forunderligt, om Kejseren, optaget af alle Slags Forretninger og Arbejder, i Bevidstheden om, hvor højt han vilde hæve en Mand, som han ved et saadant Ægteskab havde stillet over andre, i Samtale nævnte Cajus Proculejus og andre som mulige Svigersønner; disse Mænd levede i fuldstændig Rolighed og Tilbagetrukkethed og gave sig ikke af med Statssager. Men hvis Augustus' Overvejelse og Betænkning skal have nogen Betydning for os, hvor betydningsfuldt var det da ikke, at han formælede sin Datter med Marcus Agrippa, senere med mig? Dette har jeg nu, som mit Venskab byder, ikke villet holde tilbage; i øvrig vil jeg hverken træde Dig eller Livilla i Vejen. Hvad jeg selv har tænkt paa, ved hvilke Slægtskabsbaand jeg endnu vil knytte Dig til mig, derom vil jeg ikke videre udelade mig. Kun dette! Der er ikke nogen Ophøjelse, at jo Din Fortjeneste og Dit Sindelag mod mig fortjener den, og ved given Lejlighed vil jeg hverken fortie det i Senatet eller for Folket».

Dette Svar, et Afslag indklædt i smukke Talemaader, kunde være beroligende, smigrende som det var, og vække Forhaabninger, naar det ikke kom fra Tiberius. Sejan forstod at læse under Linierne og mærkede, at han var gaaet for vidt; han indsaa, at ikke alene hans Ægteskabsplaner

*) Drusus, Tiberius' Broder, der døde i en ung Alder i Germanien.

vare strandede, men at han endogsaa havde at frygte for sin Indflydelse. Desto ivrigere søgte han at udslette det ufordelagtige Indtryk og at bortmane den vakte Mistanke. Han besvor sin Herre i sit Svar ikke at laane Øre til snigende Rygter og Folkesnak, som kun vare grundede paa Nid og Misundelse.

Sejan plejede at aabne sit Hus til offentlige Audienser. Den fornemme Verden i Rom indfandt sig her for at gjøre den almægtige Minister sin Opvartning, men i Virkeligheden for at belure ham og faa Stof til at bagvaske ham. Der var en uhyre Tilstrømning til hans Hus; saa stor var Mængden, at en Bænk i hans Atrium knækkede over under dens altfor store Byrde. Nu havde Sejan gjerne lukket sit Hus for disse paatrængende Gjæster, der under Ydmyghedens og Underdanighedens Maske pønsede paa hans Undergang; men dette vovede han ikke. Det vilde være i høj Grad uklogt og undergrave hans Magt. Han gik en anden Vej. I Stedet for at fjerne den opvartende og tilbedende Skare søgte han at fjerne Kejseren. Tiberius havde ingen Forkjærlighed for Rom og havde hemmelig besluttet tidlig eller sildig at forlade Byen og opslaa sin Residens et andet Sted. Dette Forsæt søgte den Listige paa enhver Maade at bestyrke og fremskynde. Den menneskesky Tiberius holdt ikke af at deltage i den larmende Hobs Folkeforlystelser; han trak sig tilbage og viste sig ikke i Theatret og Circus, som fordum hans afdøde Søn; men Kejseren kunde ikke aldeles undgaa at blande sig i det offentlige Livs mangehaande Adspredelser og længtes efter en endnu større Ro og Ensomhed. Denne Længsel stræbte Sejan at opflamme. Et landligt Livs stille Glæder, forestillede han sin Herre, vilde først forjage de urolige og mørke Tanker og befri ham for den raa Folkemasses Larm og Støj. Naar Kejseren ikke mere var i Rom, men paa sin Villa langt borte fra Hovedstaden, naar Adgangen til ham var i hans Haand, naar alle Brevskaber til Kejseren gik gjennem ham og hans Prætorianere, vilde hans Magt og

Indflydelse faa forøget Udstrækning, idet det ensomme Opholdssted, den gamle Mands tiltagende Alderdom og Længsel efter Ro kunde gjøre ham tilbøjeligere til at overlade Regeringens Byrder endnu mere i Yndlingens Haand. Sejan gjorde Regning paa at ledsage Kejseren og tilbringe den meste Tid hos ham; denne Bortfjernelse fra Rom vilde af sig selv hæve de Stores Opvartning hos ham og bidrage til at formindske Folkets Uvilje mod den forhadte «Tuscer».

Imidlertid fortsattes Forfølgelserne mod Agrippinas Tilhængere. Claudia Pulchra, hendes Slægtning og Veninde, blev anklaget af den bekjendte Taler Domitius Afer for Ægteskabsbrud og Giftforsøg mod Kejseren. Agrippina troede, at man ved denne Dames Fald vilde forberede hendes egen Undergang. Altid heftig, som hun var, nu ophidset ved sin Venindes Livsfare, ilte hun personlig til Kejseren. Hun traf ham beskæftiget med at ofre foran Augustus' Statue. Denne Lejlighed greb hun og bebrejdede ham med Bitterhed, hvor lidet det sømmede sig at ofre til den guddommelige Augustus og forfølge hans Slægt. «Ikke i stumme Billeder aandede og levede den forgudede, men i hans Efterkommere; hun, hans sande Billede, udsprungen af den højsaliges himmelske Blod, saa nu Faren og hyllede sig i Sorgens Dragt», Pulchra var kun et Skjul, man vilde myrde hende; hendes Veninde faldt kun, fordi hun uden at lade sig skræmme af Sosias Exempel havde bevist hende, Agrippina, Fortrolighed og Venskab. Den modige Kvindes heftige Ord greb Tiberius med stærk og dyb Bevægelse og fremlokkede af hans tavse Bryst et sælsomt Ord. Et Øjeblik glemte han sig og var sig selv. Han greb sin Svigerdatters Haand og svarede hende med en skærende Ironi med et græsk Vers: «Min Datter! tror Du, man gjør Dig Uret, fordi Du ikke hersker?» (Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere existimas). Sorg, Harme og Forbitrelse kastede den stolte Prinsesse paa Sygelejet.

Hendes Datter, Agrippina den yngre, den senere Kejser Neros berygtede Moder, fortalte i sine nu tabte Memoirer, hvori hun skildrede sin og sin Slægts Historie, at Kejser Tiberius engang besøgte hendes Moder i denne Tid, medens hun laa syg. Da Agrippina saa Kejseren, kunde den saarede Kvinde ikke holde sine Taarer tilbage, men græd længe og stille. Kejseren sad hos hende og iagttog en dyb Tavshed. Endelig brød hun denne uhyggelige Stilhed. Hun besvor ham at hæve hendes ensomme og forladte Stilling ved at give hende en Gemal; hun besad endnu Ungdom. For en kysk Kvinde var der ingen anden Frelse, ingen anden Sikkerhed uden i Ægteskabet. Der var dog vistnok Mænd i Staten, som vilde anse det for en Ære at formæles med en Datterdatter af den højsalige Kejser Augustus, Germanicus' Enke og antage sig hende og hendes Børn. Tiberius' skarpe Øje opdagede strax den Fare, som truede i dette Forlangende. Hvad den fejrede Augustus uden Fare kunde gjøre, det kunde let koste den forhadte Tiberius Tronen. For ikke at synes fornærmet ved hendes Bøn eller forraade sin Frygt i Ord eller Miner, forlod han hende øjeblikkelig uden at svare hende med et eneste Ord, skjønt den ulykkelige, forladte Agrippina søgte at holde ham tilbage.

Nu lykkedes den listige Sejans mørke Planer. Agrippina brød aabenlyst med Kejseren. Der sneg sig Mennesker ind i den frimodige Kvindes Fortrolighed, som under et hyklersk Skin af Venskab advarede hende mod at spise hos ham. Man hviskede til hende, at Giften lurede paa hende ved Taflet. Agrippina, hvis stolte Karakter afskyede enhver Forstillelse, indfandt sig ved det kejserlige Taffel, men lod alle Retterne urørte gaa sig forbi. Tiberius lagde Mærke dertil eller blev af tjenstagtige Aander gjort opmærksom derpaa. Slaverne bare i det samme Øjeblik nogle Frugter ind. Kejseren, som vilde prøve hende, tog et Æble og rakte det til hende, idet han roste dets fortrinlige Smag. Agrippina, som nu blev mere bestyrket i sin Mistanke, overgav det urørt til

hendes opvartende Slave. Tiberius saa dette og vendte sig derpaa til sin Moder Livia med den Bemærkning, at det ikke vilde være forunderligt, om han besluttede haardere Ting mod en Kvinde, der mistænkte ham for at ville forgifte hende. Denne Begivenhed blev ikke skjult og gav Anledning til mange Rygter i Rom. Det hed sig, at Herskeren hemmelig forberedede Agrippinas Undergang. Fra nu af blev hendes og hendes to Sønners Stilling højst betænkelig, da Tiberius afbrød enhver Forbindelse med hende og snart efter for bestandig fjernede sig fra Rom.

III.

Det var i Høsten i Aaret 26 efter Kristus, at Kejser Tiberius udførte sin længe nærede Plan at forlade Hovedstaden. Han rejste til Campanien, tilsyneladende for personlig at indvie to Templer, Jupitertemplet i Capua og Augustustemplet i Nola, hvor den gamle Kejser udaandede sit sidste Suk i Livias Arme; men det var hans hemmelige Vilje for bestandig at leve fjernt fra Rom. Stjernetyderne i Hovedstaden forkyndte, at han havde forladt Byen under saadanne Constellationer, at han ikke mere vilde vende tilbage. Dette himmelske Udsagn blev mange til Fordærvelse, idet man var uforsigtig nok til ikke at holde sin Glæde og sin Tunge tilbage og offentlig at forudsige den 68-aarige Kejsers forestaaende Endeligt.

Hans Følge var lille. En eneste Senator med Konsulrang, Cocceius Nerva, Roms største Retslærde, Sejan og en romersk Ridder, Curtius Atticus, der nedstammede fra den berømte Atticus, Ciceros Ven, fulgte med som hans Kavalerer. Det øvrige Følge bestod af græske Videnskabsmænd, som skulde tjene den lærde Kejser til Underholdning. Kort efter, at han var afrejst fra Byen, erfarede man, at hans Liv havde svævet i stor Livsfare, og at hans Yndling og altformaaende Minister havde reddet sin Herres Liv. Tiberius

var med sit Følge taget ind paa et Landgods eller Villa, som førte Navnet Spelunca. Det laa i Latium mellem Amyklæ og de fundaniske Bjerge. Paa Grund af den hede Aarstid havde Kejseren ladet Taflet dække i en kølig, af Naturens Haand dannet Grotte, hvoraf Villaen førte sit Navn. Midt under Taflet styrtede en Del af den forreste Klippehvælving, som dannede Udgangen af Grotten, ned blandt Gjæsterne og begravede flere opvartende Slaver under de nedfaldende Stenmasser. En panisk Skræk greb alle. I broget Forvirring og vild Angst styrtede man mod Udgangen; Sejan alene beholdt hele sin Koldblodighed. Med hurtig Aandsnærværelse bøjede han sit Kæmpelegeme over den hjælpeløse Kejser, skjærmede ham med sin Krop og afværnede med herkulisk Kraft de nedstyrtende Stene. I denne Stilling blev han funden af Drabanterne, som ilte til Hjælp; Kejseren var frelst. I denne vidunderlige Redning ved sin Yndlings Mod og Dødsforagt saa Verdens rigeste Behersker et Varsel fra Guderne om hans Troskab. Nu var den skumle Mistanke udslukt, og Tiberius byggede fastere paa sin Ven end tilforn.

Det er ovenfor omtalt, at Drusus' Død havde forandret det Claudiske og Juliske Parties Stilling og at det Juliske, Germanicus' Slægt, var traadt frem i Forgrunden. Den snigmyrdede Tronfølger havde vel efterladt en Søn, Tiberius Gemellus, men det var kun et umyndigt Barn. Agrippinas to ældste Sønner, Nero og Drusus, vare dengang i deres Ynglingalders blomstrende Aar (20 og 18 Aar), og den ældste, Nero, betragtedes af Folket som den legitime Tronfølger (proximus successioni). Nero var en mild, men svag Natur, der manglede Mod og Daadskraft. Han var den af Brødrene, som Moderen foretrak. Man havde formælet ham med Julia, den afdøde Drusus' og Livillas Datter. Den yngre Søn Drusus var derimod en vild, forvoven, trodsig Natur (atrox et præferox ingenium), som stod Moderen fjernere og misundte den ældre Broder hans Forhaabninger om Tronen. Den lidenskabelige og herskesyge Agrippina kan ikke fritages for at

have smigret sine Sønners Ærgjerrighed og opflammet deres Haab. Det var især den ældre, hendes Yndling, som hun havde opmuntret til at vise sig sin høje Byrd værdig og træde i sin berømte Faders Spor. Den unge Prins var ikke blottet for Ærgjerrighed eller ufølsom for sin Moders Tale. Desuden bearbejdedes han daglig af sine ældre Clienter og sit Tjenerskab. Man forestillede ham, at det gjaldt om at træde modig og dristig op for Folket; en selvtillidsfuld Holdning vilde imponere og bøje den almægtige Sejan.

Den uerfarne Yngling lod sig lokke af denne daarlige Tale; han lod sig af disse Opmuntringer forlede til farlige Ytringer, som Sejans lejede Spioner og Kreaturer, der omgave Nero, opsnappede og forebragte Ministeren. Ja, den rænkefulde brugte hans Gemalinde, Julia, sin egen Elskerindes Datter, som et Redskab til hendes Mands Fordærvelse, idet hun for sin Moder, Livilla, røbede sin Gemals hemmelige Tale, hans frembrydende Suk, hans urolige Drømme. Sejan havde gjort mere, han havde ansporet den yngre Broders fjendtlige Sindelag mod den ældre, havde sneget sig ind i hins Fortrolighed og ophidset hans Vildhed og Forvovenhed. Allerede før Kejserens Afrejse fra Rom var den forhadte «Tuscer» allerede skredet langt frem i disse Intriger mod Nero, og de fjerntskuende Hofmænd, Ministerens Tilhængere, betragtede og behandlede ham allerede som en falden Kronprins. Den underfundiges Fremfærd mod Agrippina er ovenfor fortalt; hendes Fald var nær forestaaende. Den gamle Livia, Kejserens Moder, havde bevaret en betydelig Indflydelse og Magt i Statssager og herskede over Sønnen ligetil sin højeste Alderdom og Død, skjønt denne gjerne vilde afryste det forhadte Aag; men Livia vilde ikke hjælpe Agrippina, sin gamle Fjende. De yngre Sønner, Drusus og Cajus Caligula, vare endnu ikke umiddelbart truede; den første befandt sig med sin Gemalinde, Æmilia Lepida, hos Kejseren paa Capreæ, den sidste traadte senere i et endnu nærmere Forhold til ham.

Tiberius havde nemlig begivet sig til Øen Capreæ efter at have indviet de omtalte Templer i Campanien. Her, paa denne ensomme Klippeø, bekjendt for sin henrivende Naturskjønhed, trak den skumle Kejser sig tilbage fra Verdens Larm og Uro og henlevede Resten af sit lange Liv i Ro og Stilhed, medens han holdt Verdensrigets Tøjler i sin Haand.

Efter hans Bortfjernelse fra Hovedstaden begyndte Sejans Efterstræbelser mod Agrippina og Nero aldeles aabenlyst; skjønt fraværende ledede Sejan alt ved sine talrige Lejesvende. Man omgav dem med Militairvagter, der havde Befaling til at optegne, hvilke Budskaber de modtoge, hvo der besøgte dem, hvad de offentlig og privat foretoge sig. Man raadede dem under Skin af Medfølelse til at undfly til Legionerne i Germanien eller til at omfatte Augustus' Statue, naar der var Trængsel paa Forum, og kalde Folket og Senatet til Hjælp. Da de afviste dette falske Raad, beskyldte man dem for at tænke derpaa.

Strax i Begyndelsen af Aaret 28 efter Kristus blev den tidligere begyndte Proces mod Titius Sabinus, Germanicus' Ven, optagen paa ny; han blev hurtig domfældt og øjeblikkelig slæbt til Døden. Denne Exekution, som forefaldt paa Nyaarsfesten, en Fredstid, paa hvilken ingen Dødsdom maatte fuldbyrdes, var noget uhørt i Rom. Overalt, paa Gader og Pladser, ad hvilke den ædle, ulykkelige Sabinus blev slæbt, saa man Borgerne flygte forfærdede bort; nogle vendte endogsaa tilbage, fordi de frygtede, at man skulde se, at de havde taget Flugten.

Tiberius, der kun alt for villig lyttede til den snedige Sejans giftige Tale, havde i en Skrivelse til Senatet erklæret, at han frygtede sine «Fjenders» Efterstræbelser; at Sabinus havde lejet nogle Frigivne til at myrde ham, og at hans Liv svævede i Fare. Dette var Aarsagen til det krybende Senats voldsomme Fremfærd mod Sabinus og hans fremskyndede Afstraffelse; men Senatet tvivlede ikke om, at Kejseren ved det

betydningsfulde Ord «Fjender» sigtede til Agrippina og Nero, og holdt sig beredt.

Midt under alt dette indtraf den bedagede Kejserinde Livias Død. Hun naaede sit 86de Aar og bevarede sin store Aands fulde Kraft til det sidste. Svære Beskyldninger tynge paa denne mærkelige Kvinde, og Historien kan hverken oplyse dem eller befri hende for dem. Hendes Søn, som nu var over 70 Aar, han, for hvem den ærgjerrige Moder havde arbejdet, kæmpet og syndet, stod kold ved hendes Baare og fulgte hende ikke en Gang til hendes sidste Hvilested.

Med hende faldt det sidste Bolværk, der skjærmede Agrippina; thi den gamle Kejserinde havde kun villet den stolte Kvindes Ydmygelse, men ikke hendes Død, og Sejan havde ikke vovet at trodse hendes Vilje. Strax efter hendes Død blev der i Senatet forelæst en Skrivelse, et kejserligt Budskab, som var af ældre Dato, men efter al Sandsynlighed i længere Tid holdt tilbage af Livia. Det indeholdt haarde Beskyldninger mod Agrippina og Nero. Senatet var delt i sine Meninger; man var i Forlegenhed om, hvilken Vej man skulde slaa ind; nogle raadede til at dømme dem, andre, især Junius Rusticus, advarede mod Overilelse; man vaklede. Pludselig omringes Senatet af larmende Folkemasser. Med Lynets Hurtighed er det kejserlige Budskab løbet over den uhyre By. Man hører, at Germanicus' fejrede Slægt er i Fare, man vil ile dem til Hjælp. De oprørte Folkeskarer bære Agrippinas og Neros Billeder foran sig; man hører høje Raab, at Skrivelsen er underskudt og falsk; at man mod Kejserens Vilje bereder hans Familie Undergang; at Sejan er Anklagens virkelige Ophavsmand. Senatet maatte give efter, og det kom ikke til nogen længere Forhandling den Dag.

Sejan lod sig imidlertid ikke skræmme. Han drev Tiberius til skarpere Forholdsregler, og en ny Skrivelse indløb fra Capreæ. — Endelig erklærede Senatet, at det var beredt til Hævn og kun ventede paa Kejserens yderligere

Kjendelse*). Saaledes gik Sagen igjennem, og Sejan naaede sit Maal. Agrippina blev forvist til Øen Pandataria, hendes Søn Nero til Øen Pontia, to Øer ved Latium. Da man førte den ulykkelige Moder til hendes sørgelige Forvisningssted, gik man frem med en saadan Haardhed, at den Centurion, som, sine strenge Ordre lydig, skulde ledsage hende, slog hendes ene Øje ud, da den stolte Kvinde viste ham sin Foragt. Baade Moderen og Sønnen døde senere Hungersdøden efter Sejans Fald, Agrippina frivillig, skjønt man med Vold vristede hendes Mund op for at bringe Føden ind, Nero derimod paa Kejserens Befaling.

Efter at have fjernet disse to farlige Modstandere, vendte Sejan sig mod den næstældste Broder, Drusus. Her gik Spillet lettere. Den voldsomme og lidenskabelige unge Mand gav mange Lejligheder til Blottelse. Vellystningen valgte sin sædvanlige Vej; han besnærede Drusus' Gemalinde, Lepida, med sine for en svag Kvinde uimodstaaelige Forførelseskunster. Hun gav efter og bagvaskede sin Gemal hos Kejseren. Drusus fik Befaling til at forlade Capreæ og begive sig til Rom, en Befaling, som tilkjendegav Tiberius' Unaade. Men denne milde Fremfærd tilfredsstillede ikke Sejan; han frygtede for, at Kejseren skulde skifte Sind og tage Drusus til Naade igjen. Derfor lod han en af sine Kreaturer, Konsulen Cassius Longinus, holde et Foredrag i Senatet, hvori denne anklagede Drusus. Senatet erklærede Prinsen for Fædrelandets Fjende ligesom tidligere Broderen Nero, og Drusus blev indespærret i et af de underjordiske Fængsler i Kejserpaladset.

Nu triumferede Sejan. Han stod ved det Maal, hvorefter han i saa mange Aar havde stræbt: hans Fjender vare besejrede. Han havde hævnet sig paa sin Dødsfjende Drusus; den mægtige Livia var ikke mere og kunde ikke træde ham i Vejen; det juliske, før saa blomstrende Hus var øde;

---

*) Her standser Tacitus' Beretninger, for de følgende Begivenheder er Dio Cassius Hovedkilden.

Agrippina, Nero, Drusus, alle vare fjernede. Der var kun én mandlig Ætling af dette Hus tilbage, den unge Cajus Caligula, som blev opdraget hos sin Bedstemoder Antonia, Germanicus' Moder; men hans tidlige Udsvævelser lovede ikke noget langt Liv. Ved en hyklersk Venlighed og forstilt Kulde under sin Moders og sine Brødres Undergang havde han vundet Kejserens Sind; paa denne Tid lod Tiberius ham kalde til Capreæ. Ham vovede Sejan endnu ikke at angribe. Derimod var Tiberius' egen Sønnesøn, Tiberius Gemellus, endnu kun et Barn.

Senatet hædrede den almægtige Minister, som nu stod paa sin Vældes højeste Punkt, med alle optænkelige Udmærkelser. Det dekreterede et Naadesalter og et Venskabsalter med Kejserens og hans Vens Statuer paa begge Sider og bestemte, at Sejans Fødselsdag skulde forherliges ved offentlige Fester og Lege, Ofre og Gjæstebud, medens alle Forretninger hvilte, en Æresbevisning, som hidtil ikke var bleven nogen Privatmand til Del — og som Kejseren selv for sin Person tilbageviste. De Statuer, som Senatet, Ridderne og Korporationerne oprejste til hans Ære, vare ikke til at tælle; de Gesantskaber og Deputationer, som afsendtes fra Rom til Capreæ, vare hyppigere rettede til Sejan end til Kejseren. Man overdrev sin Hyldest og sin Smiger paa en Maade, som maatte saare Kejserens Forrettigheder. Man opsendte Bønner for Sejan ligesom for Kejseren; man ofrede til ham som en Gud; man svor ved Sejans Lykke (per fortunam Sejani) ligesom ved Kejserens. Hvert Aar fornyede Senatet sine Bønner til Tiberius og hans Yndling, om det maatte forundes det snart at se dem i Hovedstaden, der efter Romernes Forestilling betragtedes som det egentlige Fædreland. Da disse Bønner længe forbleve frugtesløse, og man hørte, at Kejseren og Sejan havde gjort en Lystrejse fra Klippeøen til Campaniens yndige Kyster, ilte alle, den høje Adel, Senatorer, Riddere, en stor Del af den borgerlige Befolkning, til Campanien for at gjøre dem deres Opvartning. Med ængstelig

Iver søgte man at opnaa en Audiens hos den almægtige Yndling, en vanskelig Sag, thi han var endnu mere utilgængelig end Kejseren selv. Man maatte sætte alle Midler i Gang for at faa ham i Tale. De stolte og fornemme romerske Patriciere glemte aldeles deres Rang og Stand; man nedlod sig paa fri Mark eller ved Strandbredden og ventede Dag og Nat paa det gunstige Øjeblik, da det maatte forundes dem at indlades; man trodsede Drabanterne og Lakajernes hovmodige Væsen, indtil det endog blev forbudt at vente paa en naadig Audiens. Saa vendte de, som ikke vare blevne agtede værdige til at indlades, i Angst og Bæven tilbage til Hovedstaden, andre derimod i usalig Glæde over deres Lykke, i det de kun lidet anede, at dette Venskab skulde blive dem skjæbnesvangert og livsfarligt. Dette skamløse Kryberi gjorde den overmodige Mand endnu mere overmodig; det smigrede ham at se Roms fornemste Mænd i Støvet for sig, og med skadefro Glæde iagttog han deres ydmyge Miner. Dio Cassius' Bemærkning ved denne Lejlighed hører baade til Nutiden og Oldtiden. «Folk, der ere fødte i høj Stand, ere ikke ivrige efter Æresbevisninger, fordi de ere sig deres Anseelse hos andre sikkert bevidst; den derimod, der glimrer med laante Fjer, finder i saadanne Æresbevisninger en nødvendig Støtte for at bevare sin Stilling og ser i Undladelsen deraf en krænkende Fornærmelse».

IV.

Kejser Tiberius havde skjænket sin Yndling en overordentlig Magt for at benytte ham som et Redskab mod sine Fjender; han trængte netop til en Mand, som Sejan var, baade i godt og ondt. Men Sejan glemte, beruset som han var af Lykkens Glands, der endog overstraalede Kejserens egen, at Tyranner bortkaste deres Redskaber, naar de have brugt dem. Tiberius begyndte at blive betænkelig især siden hans Yndlings egenmægtige Adfærd mod Drusus, Germanicus' Søn. Det Vaaben, Sejan havde benyttet mod andre, truede

med at blive farligt for ham selv; som Gardeoberst stod Sejan i Spidsen for en betydelig Militairmagt af hengivne Veteraner, en 10,000 Mand, rede til at slaa løs, naar han bød. Senatet var ved Embeder og indbringende Statholderskaber bundet til ham og draget ind i hans Interesser. Alle Statssager, hele det mægtige Riges Statscorrespondance gik gjennem hans Haand; alle Kejserens Omgivelser vare hans Venner; gjennem dem erfarede Sejan ethvert Skridt af Tiberius, medens denne forblev uvidende om Sejans Handlinger. Den inddyssede Mistanke begyndte igjen at vaagne; maaske gik hans Ministers Planer videre, end han anede. Hans mørke Sjæl overvejede længe og udrugede tilsidst sin skumle Plan. Han vilde sætte sin Ven paa en Prøve. Han vilde under Skin af endnu større Ophøjelse fjerne ham fra sig og sende ham til Hovedstaden.

Denne Fremgangsmaade stemmer godt overens med Kejserens hele lumske Natur, og vi kunne ikke give de Forskere Ret, som i den nyeste Tid have opkastet sig til Tiberius' Riddere og Forsvarere, (et utaknemligt Arbejde!) og have paastaaet, at Kejserens Mistanke ikke var vækket og Sejans Fald ikke besluttet, da han sendtes til Rom.

Sejan blev af Kejseren udnævnt til med ham at beklæde Konsulatet for Aaret 31 efter Kristus, ikke det bedste Varsel for Yndlingen, hvis han delte Hovedstadens Overtro. Tilsyneladende var dette en stor Ære for en Mand af saa ringe en Fødsel som Sejan. Den beskedne Mæcenas havde under Augustus trods sin betydelige Stilling aldrig naaet denne Hæder. — Den hyklerske Tiberius tog en øm Afsked med sin Ven ved hans Afsked fra Capreæ; han omarmede og kyssede ham under Taarer, i det han udraabte, at det var ham, som om man frarev ham en Del af hans eget Jeg.

Sejan tiltraadte sit Konsulat i Rom, Tiberius sit paa Capreæ. Endnu stod den af Lykken saa vidunderlig begunstigede Mand, som det syntes, i Ærens Solskin. Paa alle offentlige Steder stode Sejans og Tiberius' Statuer ved Siden

af hinanden, endogsaa paa Malerier saa man dem sammen. I Theatret saa man ved Siden af Kejserens forgyldte Stol en lignende for Sejan. Senatet bestemte, at begge de høje Kolleger i 5 Aar skulde beklæde Konsulatet sammen. Ja, man nævnte Sejan som Tiberius' Kollega i Kejsermagten. Naar man saa den uhyre Trængsel og Tilløbet foran Ministerens Døre i Rom og lagde Mærke til den dybe Underdanighed, alle, høje og lave, Adelsmand og Borger, viste ham, skulde man tro, at Sejan var Kejser i Rom, Tiberius Herre til Øen Capreæ. Yndlingens en Gang saa brændende Ønske ved Slægtskab at komme i nøjere Forbindelse med Kejserhuset var allerede opfyldt, idet han, uvist naar, var bleven forlovet med sin gamle Elskerinde, Livilla. Andre have ment, at det var Julia, Drusus' Datter og den forviste Neros tidligere Gemalinde, som var hans Forlovede.

De første Maaneder af «Tuscerens» Konsulat var det egentlige Kulminationspunkt og Toppunktet af hans Magt og Vælde. Men nu begyndte den gamle paa Capreæ et underligt Spil. Der indløb Skrivelser fra ham til Senatet, aabne Breve, hvori Sejan snart blev rost meget, snart meget dadlet; nogle af hans Venner erholdt Æresposter, andre fik haarde Tilrettevisninger. Snart hed det, at Kejserens Helbred var meget slet, og at han snart ventede sin Opløsning; snart igjen, at han befandt sig meget vel og agtede med det første at gjæste Rom. Senatet studsede. Tiberius nægtede at modtage det af Senatet dekreterede 5 Aars Konsulat og nedlagde sit eget Konsulat for dette Aar. Hvad betyder dette? mumlede Sejan, men maatte holde gode Miner og gjøre det samme; de saakaldte Suffectkonsuler traadte i Stedet den 15de Maj i samme Aar. Men nu fulgte en Skrivelse, som udnævnte den fratraadte Konsul Sejan til Pontifex tilligemed den unge Caligula og overdrog den første flere Præsteskaber; Senatet udtalte et smigrende Tillidsvotum; ved et Dekret opstillede man «Yndlingens» Konsulat som et Mønster til Efterligning og skjænkede ham Prokonsularmagten. Den hæ-

drende Udnævnelse til Pontifex havde rigtignok en hvas Braad; thi i den samme Skrivelse, som paa en Gang udnævnte Sejan og Caligula til Pontifices, omtalte Kejseren den unge Caligula i smigrende Udtryk og gav paa sin taagede Manér hemmelige Vink, der tydede saaledes, som om Kejseren havde i Sinde at udnævne Germanicus' yngste Søn til sin Efterfølger.

Dette var et nyt Slag for Sejan og vel det haardeste; thi den listige og forvovne Lykkeridder havde gjort Regning paa, at Tiberius vilde give sin Navne, den lille Tiberius Gemellus, Fortrinet.

Hvad mente den gamle Kejser med dette formummede Maskespil! Hvad havde Tyrannen i Sinde? Det er rimeligt, at han spillede en Komedie, der var beregnet paa at prøve Sejans Troskab og udforske hans Hensigter, at gjøre ham sikker ved gjentagne Gunstbevisninger og med det samme gjøre Senatet vaklende, rokke hans Anseelse hos Adelen og Folket og bibringe alle den Tro, at Yndlingen ikke sad saa fast, som man troede, i sin Herres Gunst. Naar alt var forberedt og det rette Øjeblik kommet, vilde Herskeren knuse sit Redskab med et eneste Slag. Dette var den statskloge Tiberius' Plan, og han udførte den med et fuldendt Mesterskab.

Sejan begyndte at blive urolig. — Dog undervurderede han Faren. Endnu tiltroede han sig saa megen Indflydelse hos sin Herre, at han mente ved sin Nærværelse at kunne hæve Kejserens Forstemthed mod ham. Han udbad sig derfor Tilladelse til en Rejse til Capreæ eller blot til Campanien under det Paaskud at besøge sin syge Forlovede. Men Tiberius bød ham at forblive i Rom og tilkjendegav ham, at han selv snart vilde komme dertil. Snart efter fulgte mistænkelige Symptomer; en kejserlig Befaling forbød at bringe nogen dødelig Ofringer; i de kejserlige Breve blev Vennen kaldt «Sejan» uden de sædvanlige Smigernavne. — Man

aabnede Øjnene; man mærkede, at den kejserlige Naadessol var i Nedgang; man begyndte at lade Sejan føle det.

V.

Sejan kjendte Tiberius for vel til at indse, at, naar en Gang hans Gunst virkelig var tabt, kunde den aldrig mere vindes tilbage. Da var det, at han begyndte at conspirere mod sin Herres Liv, en Sammensværgelse, hvorom vi paa Grund af Kildernes Mangelfuldhed ere meget lidet underrettede. At den har fundet Sted, staar fast. Mange Senatorer med deres frigivne havde sluttet sig til ham, Soldaterne vare vundne ved Penge, og Sammensværgelsen havde i en kort Tid naaet en betydelig Udstrækning. Det var en Protegé af Sejan, en af hans Hjælpere, der, lokket ved Haabet om rigelig Belønning for Angivelsen, aabenbarede den for Tiberius' Svigerinde, den ædle Antonia Minor, som levede i god Forstaaelse med Kejseren, hendes afdøde Mands Broder. Hun skrev øjeblikkelig en egenhændig Billet til Tiberius og meddelte ham den overhængende Fare; Billetten overgav hun til Pallas, hendes paalideligste og trofasteste Tjener, som bragte den til Capreæ. Man øjner Skjæbnens Finger; Kvinder havde hjulpet Sejan til Magten, og Kvinder hjalp at styrte ham.

Skjønt Forbrydelsen var klar som Dagens Lys, vovede Kejseren dog ikke at overmande sin Modstander ved aabne Forholdsregler. Den 72-aarige Kejser havde i 5 Aar siddet paa sin ensomme Klippeø, langt borte fra Rom, forladt, som det syntes, af sine Embedsmænd og sine Tjenere. Nu truedes han med Forræderi og aabenbart Oprør af en Mand, der havde en Veteranhær til sin Raadighed; han selv var uden Tropper og uden Pengemidler; Hovedstaden var saa godt som i den troløse Ministers Haand. Han havde ingen anden Hjælp end sin Personlighed og sin Aand. Men denne Personlighed var frygtet, skjønt hadet, og udøvede en dæmonisk Magt

over Gemytterne; og denne Aand var Underfundigheden, Falskheden, Træskheden selv. Han besluttede sig til at gaa Snigvejen, som tiltalte hans Natur mest.

Nu begyndte han et ejendommeligt Spil. Havde hans Modstander længe ført ham bag Lyset, saa hævnede han sig nu; den yngre, Lærlingen, maatte vige for sin ældre Mester.

Tiberius lod udsprede det Rygte, at han vilde beklæde Sejan med Tribunmagten, en Værdighed, som vilde føre Yndlingen et Trin nærmere Tronen. Tiberius selv og Agrippa før ham havde af Augustus' Haand modtaget denne Hæderspost som et Forbud paa Magten, og Tiberius havde som Kejser senere beklædt Kronprins Drusus dermed. Medens den af Jupiter bedaarede Sejan saa sig nær sine Ønskers Maal og hoverede med sine Tilhængere over Tiberius' Forblindelse uden at ane, at Tordenskyen hang lige over hans eget Hoved, udnævnte Kejseren paa Capreæ i dybeste Hemmelighed Nævius Sertorius Macro til Præfekt for Garden i Sejans Sted, overgav ham et Brev til Senatet, der indeholdt svære Klagepunkter mod Sejan og forsynede ham mundtlig med de fornødne Instruxer. I disse tilkjendegav han Macro, at han i det Tilfælde, at Sejan og hans Parti skulde sætte sig til Modværge, og at det skulde komme til Kamp i Roms Gader, skulde løslade den unge Prins Drusus fra hans underjordiske Fængsel og lade ham udraabe til Kejser.

Den ny Gardeoberst afrejste i største Stilhed fra Capreæ og ankom om Natten til Rom. Han begav sig strax til Cajus Memmius Regulus, den ene af Suffectkonsulerne, Sejans Fjende, (den anden var hans Kreatur) og meddelte ham Kejserens Ordre. Han gjorde ogsaa sine Meldinger til Græcinus Laco, Chefen for de 7 Cohorter Politisoldater i Rom. Disse to Mænd traf hurtig i samme Nat de nødvendige Forholdsregler.

Den næste Morgen, den 18de Oktober, den skjæbnesvangre Dag i Sejans Liv, forsamlede Konsulen Regulus Senatet i Apollos berømte Tempel paa Palatium; Macro begav sig tidlig derhen med den kejserlige Skrivelse. Paa Vejen

mødte han Sejan, som, ledsaget af en Deling af sin Garde og et talrigt Følge, ligeledes begav sig til Senatet. Ved Synet af Macro i Rom greb en mørk Anelse Ministeren, og denne Anelse tog til, da Macro paa hans Spørgsmaal, om han ikke havde Breve fra Kejseren til ham, gav et benægtende Svar. Den nye kejserlige Gardechef, som saa Sejans bestyrtede Miner, fattede sig hurtig, tog ham til Siden og hviskede ham fortrolig i Øret, at han bragte ham den forønskede Udnævnelse i en egenhændig Skrivelse fra Kejseren til Senatet. Da opklaredes den forfængeliges Ansigt; med et lettet Sind ilte han ind i Senatsforsamlingen; aldrig var hans Blik mere straalende, hans Gang stoltere, hans Miner hovmodigere. Senatet saa i denne tillidsfulde Holdning en Bekræftelse paa Rygtet om hans Ophøjelse til Tribunrang, og alle trængte sig lykønskende om den forblindede Minister, der med stolt Nedladenhed modtog sin Hyldest.

Macro var forbleven udenfor Senatet og skred nu strax til sit Værk. Han lader den Gardeafdeling, som har ledsaget Sejan, og de Prætorianere, som ere opstillede omkring den palatinske Apollos Tempel, hurtig træde sammen, forkynder dem først en Donatio (Gave) fra Kejseren, derpaa, at han af Kejseren er udnævnt til deres Præfekt, og befaler dem tilsidst at forlade Apollotemplet og begive sig hjem til deres Kaserne. Forbavsede, imponerede ved Oberstens raske Optræden, vundne ved Kejserens Gavmildhed, lyde Soldaterne hans Kommando og begive sig bort. I deres Sted omringer Laco med sine Politisoldater Templet. Nu først træder Macro ind i Senatet og overgiver sin Skrivelse. Han forlader det strax igjen, førend Skrivelsen aabnedes, og begiver sig til Prætorianlejren for at hindre Oprør og sikre sig Soldaternes Troskab.

I Apollos Tempel foregik imidlertid et Optrin, hvortil en romersk Senator vel aldrig tilforn havde været Vidne. Efter at Macro havde forladt Hallen, skred man til Aabningen af den kejserlige Skrivelse. Denne, som vi kun kjende af Omtale, var meget lang og vidtløftig (verbosa), som Juvenal

siger, og det væsentlige og uvæsentlige, Skal og Kjærne var endnu mere viklet ind i hinanden end ellers. Den begyndte med Ytringer om helt andre Ting end Tiberius' «Ven». Derpaa kom, som tilfældig, en lille dadlende Bemærkning om Sejan. Denne gik forbi, uden at nogen egentlig lagde Mærke til den. Der fulgte andre Ting. Saa kom der igjen et skarpere Sted mod Sejan og saaledes fremdeles. Først Slutningen af Brevet indeholdt Hovedsagen. Deri fordredes Afstraffelse af sex Senatorer, som vare Sejans Venner. Endvidere hed det, at Tiberius havde i Sinde selv at komme til Rom og forlangte, at man skulde sende den ene af Konsulerne til ham for at ledsage ham, da han frygtede for at foretage Rejsen alene. Endelig kom Slutningspunktet og Tyngdepunktet i hele Skrivelsen, Kejseren fordrede — Sejans Fængsling. —

Hvis en Lynstraale pludselig var slaaet ned mellem Senatorerne, havde den ikke frembragt en saadan Skræk, Bestyrtelse og Forvirring som Slutningen af denne Skrivelse. Og Sejan? Han var maalløs og sad som en Billedstøtte. «Hvis en Gud», udraaber Dio Cassius, «havde forudsagt dette Omslag, vilde han ikke have fundet Tiltro». Virkningen var desto større, jo ivrigere man havde overbudt sig selv faa Minuter forud i Hyldest, Smiger og Kryberi for den almægtige Minister. Og nu! Der var et Øjeblik en Dødsstilhed i Salen. — Allerede begyndte de Senatorer, som sade den stolte Minister nærmest, at forlade deres Pladser. Prætorerne og Folketribunerne traadte nærmere og omringede ham for at hindre, at han skulde forlade Senatet og prøve paa at kalde Soldaterne til Hjælp. Den faldne Stormand var ikke den samme, som kort forud med stolte Trin var traadt ind i Curiet. Bedøvet, bevidstløs, blev han siddende fastnaglet til sin Plads. Hans Aandskraft var brudt; hans Sjæl var knust.

Da rejste Konsulen Memmius Regulus sig fra sin curuliske Stol og kaldte i Kraft af sin Embedsmyndighed den nys

saa hovmodige Mand til sig. Sejan hørte det ikke. Konsulen udstrakte sin Haand imod ham og raabte med høj Røst anden og tredje Gang: «Sejan! Her hid til mig». Da vaagnede den maalløse som af en Drøm med de Ord: «Mig kalder Du». Det var ikke af Overmod, at han ikke adlød den første Befaling, siger Dio Cassius, men af Uvanthed med at høre en Befaling rettet til sig, ham, for hvem alle bøjede sig i Støvet.

Sejan hævede sig fra sit Sæde og traadte hen til Konsulen; Præfekten Laco fulgte ham. Nu var han en Fange, en fortabt Mand.

Et uværdigt Skuespil begyndte. Fra alle Sider hævede sig høje Forbandelser og Hævnskrig mod den arresterede Exminister. De, som havde staaet ham nærmest og været hans intimeste Venner, skrege højest, da de havde mest Grund til at frygte. Konsulen vovede dog endnu ikke at stille en Anklage paa Livet; han frygtede, at hans talrige Tilhængere, Slægtninge og Venner i Senatet skulde gribe til Vaaben og stifte Oprør, som gjorde det muligt for hans Offer at undfly. Han lod heller ikke det hele Senat afstemme over Sejans Arrestation; men han opfordrede kun én Senator til at afgive sin Stemme, og da denne stemte for Fængsling, befalede Regulus at føre den anklagede ud af Senatet til Statsfængslet under Eskorte af alle Statsembedsmændene og Chefen for Stadspolitiet.

Det var en frygtelig Vandring for den forhadte og afskyede «Tuscer», denne Vej fra Apollotempelet til «Tullianum» ved Capitolinerhøjens Skraaning. Kundskaben om den almægtiges Fald havde med uhyre Hurtighed udbredt sig i Verdensstaden. En uoverskuelig, bølgende Menneskemasse opfyldte de Gader, hvorigjennem den ulykkelige førtes.

De samme Mennesker, som om Morgenen i dybeste Ærefrygt havde ledsaget ham til Senatet, vare nu de første til at haane ham paa den laveste Maade.

Forgjæves søgte Sejan at skjule sit fortrukne og ukjendelige Ansigt i Folderne af sin purpurbræmmede Toga; man rev den af ham og slog ham i Ansigtet. Under vilde Skrig udraabte Pøbelen hans Forbrydelser og hans Mordgjerninger og udlo den stoltes højtflyvende Planer. Med sine egne Øjne maatte den nylig saa stormægtige Mand se, hvorledes den rasende Folkehob begyndte at nedrive hans Statuer og Æresstøtter.

Nogle Timer efter hans Fængsling forsamlede Senatet sig igjen i Concordias Tempel, der laa tæt ved Statsfængslet. Ingen Arm hævede sig for den faldne; Prætoriangarden, paa hvem han saa fast havde bygget, forholdt sig rolig og ligegyldig ved sin Obersts Fald. Saaledes troede Senatet uden at befrygte noget at kunne fælde Dødsdommen over ham. Dommen blev fuldbyrdet, umiddelbart efter at den var fældet. Sejan blev henrettet i Tullianum ved Bødlens Haand og hans Lig nedkastet paa de Gemoniske Trapper. Her opsamlede Pøblen det, slæbte det i 3 Dage omkring gjennem Roms Gader, mættede sit Raseri paa det og kastede de ukjendelige Rester i Tiberstrømmen.

I flere Dage rasede et Folkeoprør i Rom. De oprørte Masser fordrede flere Ofre for deres Hævn, Sejans virkelige eller formente Tilhængere; Prætoriangarden følte sig fornærmet, fordi man havde vist Politisoldaterne mere Tillid end dem og hævnede sig ved Brandstiftelser og Plyndring. Senatet besluttede, at Sejans Navn skulde udslettes af de offentlige Monumenter, og at hans Dødsdag hvert Aar skulde forherliges ved circensiske Lege og Dyrekampe. Man oprejste en Libertasstøtte paa Forum til Minde om Tyrannens Fald; man dekreterede Belønninger og Æresbevisninger for Macro og Laco, som disse med Sejans afskrækkende Exempel for Øje klogelig afsloge.

Medens denne Katastrofe foregik i Rom, sad Eneboeren paa Klippeøen i Uro og Spænding; medens Pøbelen slæbte den henrettede Gardeobersts blodige Legeme gjennem Gader

og Stræder, spejdede hans fordums Ven fra Capreæs højeste Klippetinder mod Italiens nærliggende Kyster; med ængstelig Længsel ventede han de aftalte Signaler. Der laa Skibe for fulde Sejl rede til at føre ham til Legionerne i Provinserne. Saa stor var Faren!

Omsider kom Efterretningen: Sejan var fængslet; Byen var rolig. Tiberius aandede lettere. Endelig, at alt var forbi; Sejan var ikke mere; hans skjønne Herkuleslegeme laa paa Gemoniæs Trappetrin; Kejseren blev rolig.

Kejserens Mistænksomhed lagde sig ikke; den vibrerede endnu længe. Kort efter ankom der en Deputation fra Senatet, Ridderstanden og Folket for at lykønske ham til den overstaaede Fare. Man fik ingen Audiens; ikke engang Konsulen Regulus, hans tro Tjener, hvis Energi han kunde takke for, at den oprørske Undersaat saa hurtig og sikkert var falden for Bødlens Haand, blev indladt. I mange Maaneder forlod den mistænksomme Olding ikke sin Jupiter-Villa paa Capreæ. Hvor var den stolte, majestætiske, ungdommelige Tiberius, der aandede Styrke, Sundhed og Skjønhed! Man kjendte ham ikke i den sammenbøjede Skikkelse, skaldet og bedækket med hæsligt Ansigtsudslæt, som han var. Sky og mistænksom trak han sig tilbage i sig selv og rugede i mørk Ensomhed over sine mismodige Tanker.

Saa snart det vilde Udbrud af den romerske Pøbels Raseri havde lagt sig, og Livet i den uhyre By var traadt i sin vante Gang, begyndte Senatet den retslige Undersøgelse mod Sejans Tilhængere og Venner. Denne Proces var meget lang og vidtløftig og varede i 2 Aar, et Bevis paa, hvor mægtig, forgrenet og farlig Sammensværgelsen havde været. Den henrettede Ministers nærmeste Familie vare de første Slagtofre.

Sejan havde efterladt sig 3 Børn af sit Ægteskab med sin første fraskilte Gemalinde, Apicata. Den ældste Søn, en Yngling, Faderens Haab, der allerede var hædret med flere Præsteskaber, var, som det synes, falden i Oprøret som et af de første Ofre for den rasende Folkehobs grumme Mis-

handlinger. Senatsbeslutningen gjaldt de to andre Børn, en ældre Dreng og en lille Pige. Drengen forstod, hvad der forestod, da Bødlerne grebe ham og slæbte ham afsted; Datteren var endnu for barnlig dertil. Paa Barnets uskyldige Vis spurgte hun gjentagne Gange: «Hvad har jeg forbrudt? Hvorhen slæbe I mig? Hvis jeg har gjort noget ondt, vil jeg ikke gjøre det oftere».

Broderens og Søsterens Lig kastedes ligesom Faderens i Gemoniæ. Her saa den ulykkelige, forskudte Moder sine Børns lemlæstede Legemer. Men dette gruopvækkende Syn opflammede den barnløse Kvinde til Hævn mod den skumle Barnemorder. Hun blev en Nemesis med Liv og Aandedræt, der ramte ham, hvis Faderfølelsen ikke var aldeles udslukt. Hun sendte Tyrannen et Brev, der oplyste ham om den sande Aarsag til hans Søns Død og angav de medskyldige. Derpaa endte hun sit Liv ved Selvmord.

Tiberius erfarede, at Sønnen var forgiftet. Nu først! Og det ved Sejan, det eneste Menneske, hvem han havde troet, den eneste, som han havde elsket! Hvilke Tanker maatte der røre sig i hans tungsindige Sjæl! Hvilken Foragt maatte han ikke føle for Menneskene! Hvilke grusomme Lyster maatte der ikke løfte sig i ham for at slukke sin blodgjerrige Hævntørst! Det er, ligesom en undskyldende Stemme vil hæve sig her mod den bedragne, skuffede, ulykkelige Tyran. Her er Nøglen til det frygtelige Omslag i hans Regering, her er de skjulte Motiver til de 6 sidste Aars Rædselsregimente.

Tiberius anstillede selv paa Capreæ det pinlige Forhør over Drusus' Mordere, Endemus og Lygdus. Man kan forstaa det! — De gik begge til Bekjendelse; den græske Læge og den skjønne Eunuk lede ved Bødlens Haand den Død, der havde tøvet saa længe. Livilla, den troløse Hustru, Sejans Medviderske og Elskerinde, blev efter Dio Cassius' Beretning skaanet af Kejseren. Det var hendes egen Moder, den yngre Antonia, en ægte romersk Kvinde, der tvang hende til at

ende sit Liv ved Hungersdøden. Svetonius beretter derimod, at hun blev henrettet paa Tiberius' Befaling.

Saaledes endte Sejan i sin kraftigste Mandsalder sin glimrende Løbebane, «den mægtigste af alle kejserlige Ministre», som Dio Cassius halvtredie Aarhundrede efter kaldte ham. Man tilintetgjorde ethvert Minde om ham saa fuldstændig, at man i vore Tider forgjæves ser sig om efter en Buste eller Statue, der kunde vise os Ansigtstrækket af denne overordentlige Mand, af dette dæmoniske Menneske, der en hel Menneskealder forstod at skuffe og bedrage en Tiberius. Det var en farlig Sag at huse noget Billede af den mægtige Minister, Kejserens faldne Ven, og med ængstelig Uro fjernede man enhver Erindring om ham. Men udenfor Rom staar endnu en Erindring, der taler om Sejan; det er Prætorianlejrens Ruiner ved Porta Pia, der fortæller os om hans Livs store Tanke.

Han naaede det højeste, som paa hin Tid og i hin Verden var opnaaeligt for et Menneske, der ikke hørte til det herskende Dynastis tronfødte Medlemmer. Kun et Skridt var tilbage, og — han stod paa Cæsarernes Trone. Han følte Kraft og Dristighed nok til at vove dette Skridt; han tøvede. Da rammede den forunderlige Nemesis ham, denne uudgranskelige og gaadefulde Gudinde. Og jo højere han var steget, desto dybere var Faldet.

Christian Stremme.

Skildringer fra den fransk-tyske Krig. II.

Fra Châlons til Sedan.

(En fransk Soldats Erindringer*).

I. Lejren ved Châlons.

Fra Frankrigs østlige Grænser, fra Elsasz og Lothringen, som snart skulde blive Vidne til de forbitrede og blodige Slag ved Spichern og Wörth, der dannede Indledningen til den kejserlige franske Hærs Nederlag i Omegnen af Metz, ville vi nu forlægge Skuepladsen for vore Skildringer til selve den larmende, urolige Hovedstad. Den brændende Avgustsol beskinner de straalende Gader og Boulevarder; men dog ere Theatrene propfulde; Publikum vil høre en eller anden berømt Skuespiller eller smuk Sangerinde synge Marseillaisen; alle rejse sig op under Afsyngningen, hilse Sangeren med bedøvende Jubelraab og istemme med Begejstring det frygtelige Omkvæd, som snart skal ledsage Frankrigs Hære under saa mange Nederlag. Paa Gader og Stræder hører man overalt Girondinernes Sang; Regiment efter Regiment drage gjennem Boulevarderne og hilses med levende Raab af Tu-

*) Efter Amédée Achard: Récits d'un soldat (Une armée prisonnière). Dette Værk, hvoraf de følgende Sider ere en Bearbejdelse, maa dog ikke betragtes som Forfatterens Fantasiprodukt; det er tvært imod virkelig oplevede Begivenheder, som skildres, og Achard har, som han selv tilstaar, kun besørget Udgivelsen. Den virkelige Forfatter er en ung Civilingeniør, som lige fra Examensbordet maatte begive sig i Felten.

sinder og atter Tusinder af nysgjerrige Lediggængere, der næsten synes at tro, at man maa vinde Sejre ved lutter Brøl. Den kejserlige Presse havde opfyldt sit Hverv. Enhver flygtig Iagttager maatte tro, at den store By længtes efter, ja selv havde fremkaldt Krigen. Regeringen vilde skuffes og lod sig skuffe.

I disse bevægede Dage kaldte et Dekret Mobilgarden til Live; denne Institution var skabt ved den nye Militairlov af 1868, men havde hidtil blot ført en Tilværelse paa Papiret, hvad der ligesaa vel skyldtes Gardisternes egen slette Vilje som Venstres blinde og vedholdende Opposition. Nu blev Garden pludselig vækket af sin blidelige Slummer; Parises Mobilgardister skulde ombytte deres magelige Liv med den besværlige Tjeneste i Lejren ved Châlons. Vor Fortæller, en ung Civilingeniør Alfred R., hørte under de første Dage af sit Krigerliv blandt disse Gardisters Tal.

Det blev snart let kjendeligt, at Seinedepartementets Molbilgarde var opfyldt af den sletteste Aand. Af Lyst til Frihed og Tøjlesløshed bleve selv de tarveligste Fordringer om Disciplin tilsidesatte. Paa Vejene til Banegaardene kunde man se Vogne af alle Arter, opfyldte med larmende, skraalende og drukne Soldater, som indtoge de mest vidunderlige Stillinger. De samme Scener opførtes ved de følgende Stationer; nye Vogne ankom med Gardister; nye Sange, nye Skrig, nye Brøl løde atter og atter. Stationsforstanderne søgte forgjæves at skaffe sig Ørelyd; Banebetjentene havde allerede for længe siden skreget sig hæse; ved hver ny Station opstod nye Uordener. De tøjlesløse Bander styrtede ud af Koupeerne og stormede Skjænkestuerne; nogle forglemte ganske der, at de egentlig skulde videre. De enkelte Gardister, der havde bevaret en Smule Koldblodighed, maatte høre paa bedrøvelige Fortællinger om de Udskejelser, som deres Kammerater havde begaaet de nærmest foregaaende Dage. Et ikke ringe Tal af disse uvorne Pariserbørn havde anstillet fuldstændige Razziaer ved Skjænkene; alt var for-

svundet, saavel Spisevarer som Borddækningen; de lystige Fyre havde taget Glassene og Tallerknerne med i Banevognene og morede sig under Vejs med at kaste dem ud af Vinduerne; det afgav et herligt Stof til Latter. Hist og her kunde man se tjenesteivrige Officerer styrte paa Jagt efter Soldater, der gave sig til at strejfe om i de nærliggende Forpagtergaarde, hvor de fandt det morsomt at «knibe» en eller anden Kanin eller Høne; naturligvis styrtede Resten af Gardisterne til Vinduerne for at være Vidne til disse interessante Forfølgelser.

Disse og lignende Scener var vor Fortæller Vidne til, da han den 6te Avgust 1870 kjørte med Banen fra Paris til Châlons. Allerede ved Afrejsen havde dunkle Rygter om Nederlagene ved Spichern og Wörth ligesom svævet i Luften. Ved Ankomsten til Châlons fandt nu de lystige Mobilgardister hele Stationen, Ventesalene, Gaardene og Skurene opfyldte med lemlæstede og saarede Soldater, af hvilke mange endnu ikke havde faaet den første Forbinding; her laa disse Stakler paa Jorden, udstrakte paa Bænkene eller lænende sig op til Murene. Der var Dragoner og Zouaver, Vincennesjægere, Turkoer, Liniesoldater, Husarer, Lansenerere, alle mellem hverandre, men alle lige gustne, rolige og tavse. Der var intet Straa, ingen Ambulancer, ingen Læger; de stakkels Saarede ventede paa et Tog, som skulde føre dem videre.

Fra Châlons førte en særlig Jernvej ud til den saakaldte Lille-Mourmelon; fra denne sidste Station maatte Mobilgardisterne marschere videre, med Tornistrene paa Nakken, til selve Lejren. Denne Overgang maatte være drøj nok for mangen forkjælet Pariser, som endnu den foregaaende Dag havde slidt Asfaltfortogene paa Hovedstadens Boulevarder. Med en vis Følelse af Tilfredsstillelse slog man sig derfor

til Ro selv sextende i sit Lærredstelt. Der var ikke Overflødighed af Plads, og skjønt man var midt i Sommeren, strøg dog en frisk Trækvind, der var saa kølig, som om man var midt i November, hen over den udstrakte Højslette og banede sig Vej gjennem Teltaabningerne og hver en Sprække i Lærredet, som Solen havde tørret; men man havde dog i det mindste et Straaleje; Mobilgardisterne pressede sig sammen og søgte gjensidig at holde hverandre varme; snart gjorde Naturen sin Ret gjældende, og Rekruterne snorkede som sande Soldater.

Ved første Daggry lød et Kanonskud; det var Reveillen. Som Bisværme strømmede tusinde og atter tusinde Mobilgardister ud af Teltene; man rakte og strakte sig; en havde Smerter i Armen, en anden havde et sovende Ben; Klagesangene, hyppig blandede med et komisk Element, begyndte. Nogle undrede sig over, at man havde vækket dem saa tidlig; andre beklagede sig over, at man ikke kunde faa Kaffe med Fløde. Vor Fortæller lagde særlig Mærke til en af de misfornøjede, der allerede den foregaaende Aften havde ytret sin Forundring over, at han ikke fandt Aftensmaaltidet anrettet i Teltet.

«Hvad tænker man mon paa»? mumlede han den foregaaende Aften; men nu spilede han Øjnene helt op; Overraskelsen veg for Harmen; thi ogsaa Frokosten lod vente paa sig. «Er det paa den Maade, at man vil behandle os»? knurrede han; «skal det mon kaldes Feltliv?»

Man maatte uvilkaarlig komme paa den Tanke, at man her havde at gjøre i det mindste med en Marquis eller Greve, der var bleven henflyttet fra den adelige Forstad Saint-Germain til disse demokratiske Omgivelser. En diskret Forespørgsel førte dog til et lidt forskjellig Resultat; den ukjendte Adelsmand havde i de nærmeste Dage forud beklædt den ganske vist meget hæderlige, men dog ikke synderlig fornemme Stilling som Portner. I det hele var det omtrent en afgjort Sag, at Parisergardisternes Fordringer stode i et om-

vendt Forhold til de Stillinger, de havde indtaget i Samfundet. De, som nylig havde søgt deres Underhold paa Gader og Stræder og havde havt Husly paa Kvistlejligheder, vare netop de, som fremførte de mest højrøstede Klager; deres Lønninger vare utilstrækkelige, deres Forplejning var af daarlig Beskaffenhed, og saa fremdeles.

Lejren ved Châlons frembød i den opgaaende Sols Straaler et storartet og majestætisk Syn. Saa langt Øjet kunde række, hævede de hvide Telte sig over Sletten; de lange Rækker forsvandt hist og her i Jordsmonnets Ujevnheder, men kom atter og atter til Syne og tabte sig sluttelig i Horisontens ubestemte fjærne. Lejren havde saaledes ganske vist hele den imponerende Ynde, som ligger i de store Omrids, men der var ogsaa Ubehageligheder, som betydelig formindskede dens maleriske Ynde. Frygtelige Vindstød fore uhindrede hen over den udstrakte Slette, rejste tætte Støvskyer og blindede de exercerende Soldater; om Dagen herskede der en brændende Hede, om Natten derimod en gjennemtrængende Kulde, medens en stærk og iskold Taage gjennemblødte Teltene; om Aftenen gispede man af Varme, om Morgenen gyste man af Kulde.

«Regeringen véd nok, hvad den gjør», sagde Mobilgardisterne; «vi ere Republikanere; derfor tager man Livet af os i smaa Portioner».

Ved det første Kanonskud begyndte det militaire Liv at røre sig i hele Lejren. Trommerne hvirvlede, Trompeterne skingrede, og de Officerer, som havde været saa heldige at faa Fingre i Geværer til deres Batailloner, gjorde sig al Umage med at indøve deres Mandskab i de første Begyndelsesgrunde. Man kunde ogsaa se ikke saa ganske faa Kompagnier, hvor man ikke havde faaet de omdannede Bagladegeværer til Mandskabet, og hvor Gardisterne derfor maatte exercere med Stokke. De Mobilgardister, som ikke havde andet end deres Lønninger, maatte leve paa sædvanlig Soldatervis; men den mere velhavende Portion samledes i Lille-Mourmelon, hvor

man omtrent kunde finde alt, hvad ens Hjerte begjærede; den fintfølende Rekrut kunde faa sig et Vaskefad, den lækkermundede kunde faa alle mulige Spise- og Drikkevarer, om det saa var Gaaseleverpostejer og Champagne.

Lille-Mourmelon var en eneste lang Gade, som bestod af en uendelig Række Knejper, Værtshuse, Logishuse, lurvede Butiker, halvfine Udsalg, Kaféer og Restaurationer; rundt omkring øjnede man kun en uendelig Vrimmel af Kepier og Tunikaer, røde Benklæder og Guldgaloner. Man drev her al Slags Handel; man sjakrede med Ure og vexlede Banksedler. Her herskede uophørlig en vild Støj og Larm; hist og her spillede man Komedie, i andre Hjørner dansede man. Lille-Mourmelon var, kort sagt, en skadelig Udvæxt paa Lejren; den bidrog i en væsentlig Grad til at vedligeholde og udvikle Indisciplinen. Her fik man Undervisning i Ødselhed og Drukkenskab; i de skjulte Kipper underholdt man sig med Beretninger om den uforskammede Opførsel, som Pariser-Bataillonerne havde udvist mod Canrobert, en Marschal af Frankrig; de uopdragne og raa Krabater satte deres Ære heri. Der skulde en Jernhaand til for at bøje disse vilde Karakterer under Disciplinens Lænker, og Regeringen tog visselig Fejl, naar den troede, at man vilde høste de bedste Frugter af Overbærenhed.

Vor Fortæller blev snart kjed af dette vilde og ørkesløse Liv i Lejren. Han længtes efter at deltage i selve de afgjørende Kampe, og det sørgelige Møde i Châlons med de saarede fra Nederlaget ved Wörth havde ikke kølnet hans patriotiske Iver. Han fik tilfældigvis den Underretning, at Levningerne af det tredje Zouavregiment opholdt sig i selve Lejren; Obersten for dette Korps, Alfred Bocher, var en Barndomsbekjendt, og vor beskedne Helt gik nu paa Opdagelser efter det tredje Zouavregiment og dets Oberst; han vilde søge om at blive optaget som frivillig i det tapre Korps.

Det var ingen let Sag at opdage et Regiment i Lejren ved Châlons. Det var netop i hine skjæbnesvangre Dage, da Marschal Mac-Mahon samlede Levningerne af sit ved Wörth slaaede Korps, forstærkede det med nye, men løst sammensatte Troppeafdelinger og saaledes dannede den Hær, hvormed han vilde gjøre et Forsøg paa at trænge frem og forene sig med Bazaine i Egnen ved Metz; Marschalen skulde dog, som bekjendt, kun naa at blive slaaet ved Beaumont og fangen ved Sedan. Overalt vrimlede altsaa Sletten ved Châlons af Telte og Soldater; i denne umaadelige Vrimmel stødte man af og til paa de sørgelige Levninger af et eller andet berømt Regiment, der allerede var mere end halvt opreven i de blodige Kampe ved Felttogets Begyndelse.

Vor unge Mobilgardist Alfred maatte nu afsted paa sin Opdagelsesrejse. Fra det ene Regiments Teltrækker kom han til det andet; fra Linieregimenterne kom han til et Bataillon Vincennesjægere; saa faldt han ned mellem en Eskadron Husarer, en Afdeling Kyraserer, eller kom til Artilleriet, hvis Kanonrækker glimtede i Sollyset. Han spurgte om Besked, men fik kun ubestemte Oplysninger. Efter tre, fire Timers Omstrejfen saa han da endelig det tredje Zouavregiments bekjendte Trøjer med de gule Snorbesætninger. Da Regimentet forlod Afrika, talte det næsten tre Tusinde Mand, nu var der nogle Hundrede tilbage. Hr. Alfred traf ogsaa Obersten, omgiven af tre, fire Officerer, siddende paa Straaknipper, og fremførte sin Begjæring; hans tilkommende Chef gjorde ham opmærksom paa alle de Besværligheder og Møjsommeligheder, han vilde komme til at døje, men gav dog sluttelig efter for hans Anmodning og gav ham et Par Linier med til Paris, hvorved han kunde undgaa først at blive sendt til Regimentets Depot i Algerien; derpaa tog Obersten en venskabelig Afsked med sin nye Soldat.

Nogle Dage derefter var vor Helt igjen i Paris. Det gik ikke saa let, som han havde troet, med at blive indrulleret eller ekviperet paa ny. Uagtet den overhængende Fare var

man lige saa langsom og lige saa omstændelig som tidligere. Der var i hele Paris ikke en eneste Skræder, som nogensinde havde skaaret eller syet en Zouavuniform, og Regimentsskræderen boede i Mostaganem. Alle disse Vanskeligheder bleve dog overvundne, og den 28de Avgust tog den nye Zouav afsted med et Banetog til Rethel; dog garanterede hans Billet ham kun Rejsen til Reims. Han bar sin nye Uniform og havde sin Marschrutte i Lommen, men han havde hverken Gevær eller Amunition og ingen anden Bagage end en skotsk Plaid, hvori han gjemte et Par Flonelsskjorter, tre, fire Par Uldstrømper og nogle Lommetørklæder. Sin Formue, et klækkeligt Antal Guldstykker, bar han skjult i et Bælte.

II. Paa Jernbanen.

Vor unge Zouav kjørte nu altsaa afsted til sit Regiment; den ham foreskrevne Marschrute udsagde, at han vilde træffe det tredje Zouavregiment i Rethel, en lille By med ca. 8,000 Indbyggere, der ligger ved den franske Nordøstbane, som over Soissons, Reims og Mézières fører til Namur i Belgien. Uden nogen Afbrydelse naaede Toget frem til Rethel. Paa den første Strækning var der ikke saa faa Rejsende med Toget, og Samtalen drejede sig ganske naturlig kun om Krigen og dens Udsigter. Man hørte mere Dadel end Ros; den ene angreb Staben, den anden lod sin Harme gaa ud over Intendanturen. Enhver nyankommende Rejsende havde sin Pose med Nyheder, der i Reglen kun bestode af tilfældig opsnappede Oplysninger, som dog indeholdt omtrent lige saa megen Sandhed, som de officielle Meddelelser. Paa Grundlaget af disse Nyheder underholdt de Rejsende sig dernæst med at lægge fortræffelige Krigsplaner, som kun havde den ene Fejl at være uudførlige. Det var dog ikke alle Rejsende, som hørte til denne Klasse af Kandestøbere. Der var ogsaa sørgende Kvinder, som ikke i mange Dage havde havt Efter-

retninger fra deres Sønner og Slægtninge; der var en Ingeniør, som rejste i en betroet Mission; han skulde ødelægge Fredens Værker som Broer, Tunneler, Viadukter i hundredvis.

Rethel var fuldstændig forfærdet over et Besøg, som man havde havt den foregaaende Dag. Fire preussiske Ulaner havde været i Byen; men da de dog ikke følte sig talrige nok til at holde Rethel besat, havde de atter fjærnet sig lige saa rolige og uantastede, som de vare ankomne. Gjæstgiveren i Rethel underholdt sig med Hr. Alfred om det brændende Spørgsmaal, hvorvidt man kunde vente et nyt Besøg af de paatrængende Ulaner, og underrettede ham i Samtalens Løb om den ubehagelige Kjendsgjerning, at tredje Zouavregiment havde forladt Byen for tre Dage siden. Efterretningen var sandfærdig; Ingen vidste, hvor Regimentet var taget hen, og vor Zouav søgte forgjæves sikre Efterretninger og et Gevær. Da han havde tilbragt Formiddagen den 29de Avgust med frugtesløse Forespørgsler og havde forvisset sig om, at Jernbanen ikke var farbar længere end til Rethel, lejede han sig en Vogn til Mézières; thi den unge frivillige vilde dog gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at naa sit Regiment.

Vognen var næppe kommen uden for Rethel, før Hr. Alfred mødte Flokke af forskrækkede Bønder, som af og til forvildede saa sig tilbage og derpaa styrtede afsted paa ny. Snart var Vejen næsten spærret af disse ulykkelige; nogle dreve Flokke af Kvæg foran sig, andre fulgte efter med lange Rækker Karrer, hvorpaa de havde læsset deres Redskaber, nogle Levnetsmidler og deres bedste Møbler; Kvinder og Børn vare stablede op med paa Læssene, græd og jamrede sig. Vor frivillige havde for næppe en Maaned siden været Vidne til Parisernes feberagtige Begejstring; her var Bagsiden af Medaillen. Øde Byer, som stode forladte af deres Beboere, der bleve ligesom fejede bort af Krigens Rædsler. En Forpagtergaard brændte i Omegnen; dumpe Lyd af Kanonskud lød af og til, og naar man blot rejste sig lidt op fra Sædet, kunde man i det fjærne skimte de franske og preussiske For-

postkjæder, skjulte bag Hække og Gjærder, vexle Skud paa Skud med hinanden.

Klokken var sex om Aftenen den 29de Avgust, da vor Zouav naaede Mézières, som ligger tre, fire Mil Vest for Sedan. Her herskede imidlertid den samme Uorden og Forvirring som i Rethel. Endelig lykkedes det dog vor frivillige at skaffe sig Adgang til en Embedsmand; men denne svor ham højt og hellig til, at ingen i hele Administrationen vidste, hvor tredje Zouavregiment for Tiden færdedes. Heller ikke Spørgsmaalet om et Gevær blev tilfredsstillende løst, men den værdige Bureaukrat var synlig forundret ved vor Zouavs Paatrængenhed, slog ind i en blidere Tone og udbrød: «Jeg kan saa godt forstaa Deres Ivrighed i at ville forsvare vort Fædreland, og jeg opfordrer Dem derfor til at tage til Lille».

«Til Lille, til Lille i Flandern?»

«Ja, min Herre, til Lille i Departementet du Nord! Der er man i Færd med at danne et Regiment af forskjellige, men gode og brugbare Elementer. De vil strax kunne blive antagen og vil der rimeligvis kunne finde det Gevær, som man hverken har kunnet skaffe Dem i Rethel eller Mézières. For øvrigt maa vi holde os til vore Ordrer».

Samtalen var endt, den overordnede Myndighed havde afsagt sin Kjendelse. Den var hverken behagelig eller trøstende for Hr. Alfred, som ved sin Afrejse fra Paris havde drømt om efter et Par Timers Forløb at skulle maale sig med Preusserne, men nu i Stedet herfor saa sig henvist til Depotet. Nedslaaet traskede han nu omkring i Mézières's Gader. Overalt vrimlede det af Soldater, der kom og gik og kun forlod et Værtshus for strax derpaa at gaa ned i en Vinkjælder. Det var, som om en ond Fortryllelse hvilede over Byen.

Ved Nattens Frembrud opsøgte Hr. Alfred sit Kvartér; en Tjenestepige førte ham op i et Slags Loftskammer, hvis indknebne Plads omtrent blev helt optagen af en gammel

Seng, der kun daarlig balancerede paa sine skrøbelige Ben. Det var imidlertid ingen gunstig Tid til at komme med Indvendinger eller have fine Fornemmelser; udmattet af den lange Rejse kastede han sig paa Sengen og faldt snart i Søvn.

Ved Klokken to om Morgenen blev Hr. Alfred imidlertid vækket ved en Mængde Fanfarer, sprang op af Sengen og ilte ud paa Trappeafsatsen. En Tjenestepige, der kiggede ud af en Loftsluge, underrettede vor Zouav om, at det var Kejserprinsen, man saaledes vækkede. Rundt omkring blæste Trompeterne deres skingrende Fanfarer til Opbrud; Ryttere fore afsted i Galop ned ad Gaden; Eskadronerne ordnedes til Marschen; midt under denne Klirren af Vaaben hørte man en Vogns Rullen, der lidt efter lidt tabte sig i det fjærne; derpaa hvilede snart alt igjen i Nattens Tavshed; det var Arvingen til et Kejserdømme, som drog sin Landflygtighed i Møde.

Den næste Dag, den 30te Avgust, stillede vor Zouav om Morgenen Kl. sex ved Mézières's Jernbanestation Charleville. Jernbanegaarden var opfyldt med syge Soldater og Simulanter, som de overlæssede Avtoriteter søgte at skille sig af med, ved at sende dem til de nordlige Departementer, hvor der maaske endnu i Hospitalerne kunde være nogle Senge, som vare ubelagte. Først Klokken ni vare Vognene proppede fulde af Rester fra tyve forskjellige Regimenter, og Lokomotivet satte sig langsomt i Bevægelse. Fra Tid til anden fore andre Tog den modsatte Vej ad Mézières til; de vare fyldte med Soldater, Kanoner og Heste, som alle hørte til General Vinoys Korps, der var paa Vejen for at støde til Marschal Mac-Mahons Armé, men, som bekjendt, ikke naaede længer end til Mézières, hvorfra det umiddelbart herpaa maatte gjøre sit ilsomme Tilbagetog til Paris. Et saadant Tog standsede netop ved Harrison Station Klokken to om Eftermiddagen; man talte med hverandre fra Waggon til Waggon, og saaledes fik Hr. Alfred den lige saa uventede som kjærkomne Efterretning, at en Afdeling af tredje Zouavregiment havde taget

Plads i det nærmest følgende Tog og snart maatte komme her forbi.

Vor Zouav besluttede at afvente sine ubekjendte Kammeraters Ankomst; efter tre, fire Timers Forløb gjorde det omtalte Tog holdt; i ét Spring var vor Helt ved Vognene og præsenterede sig for den Officer, der kommanderede Afdelingen. «Min Herre»! udbrød han.

«Man kalder mig ellers min Lieutenant», svarede Officeren i en tør Tone og med rynkede Øjenbryn. «Hvad vil De for øvrigt? Fat Dem frem for alt i Korthed».

Vor unge Zouav forklarede ham i korte og bestemte Udtryk sit Ønske, fik Tilladelse til at følge med Toget og tog skyndsomt Plads i en Waggon, hvor han fandt en Snes gamle Zouaver i Færd med at ordne deres Støvletter. De rettede nysgjerrige Blikke paa det unge Flødeskjæg, som umeldt dumpede ned i denne imponerende Forsamling af røde og sorte Mundskjæg. Hr. Alfred følte, at Øjeblikket var kritisk, og at han maatte se at klare de truende Skjær. Han trak koldblodig en prægtig Pibe frem, bød den rundt og vandt saaledes alle sine Rejsefællers Hjerter; som Tegn derpaa sagde de uopfordret «Du» til ham.

Henimod Klokken ti om Aftenen standsede Toget ved Mézières's Banestation. Zouavernes Afdeling forlod Stationen og lejrede sig paa en Promenade i Nærheden. Hr. Alfred var stadig under Beskyttelse af sin Talisman, Piben, hvis Ravspids stak ud af hans Lomme. Han traadte derfor frejdig ind under et af Teltene, hvor man gjæstfrit lod ham lejre sig paa Grønsværet. Hans Plaid havde ikke forladt ham under hele Rejsen fra Paris og maatte nu gjøre Tjeneste baade som Madras og Tæppe. Alfred faldt snart i Søvn i Selskab med sine Kammerater; af og til aabnede han Øjnene, og naar han da ved det matte Skin af nogle Brændestykker fik Øje paa den forvirrede Hob røde Benklæder og det Antal Hoveder, som halvt vare skjulte under de røde Fezer,

følte han sig greben af en rolig Tilfredshed over endelig at have naaet sine Ønskers Maal.

Ved Morgengry vaagnede Zouaverne lidt efter lidt; Duggen havde gjennemblødt deres Klæder og stivnet deres Lemmer; men Zouaverne rystede sig som Hunde, der have faaet en Dukkert, fløjtede en eller anden sælsom Melodi, som de af og til vexlede med en pudsig Couplet, og gave sig under denne Musik til at slaa deres Telte sammen og pakke deres Tornistre for at være parate til at tage afsted ved første Signal. Hr. Alfred gjorde sig saa nyttig, han kunde, foer frem og tilbage og opdagede pludselig en prægtig, ganske ny Klædes Hætte, som laa i Græsset og syntes at være herreløs. Han tog den op, undersøgte den og kunde ikke lade være at beundre den for dens solide og nette Udseende.

«Hvis er denne Hætte?» udbrød han og holdt den højt i Vejret? «Guds Død! Det er naturligvis din», svarede en gammel Zouav, hvis højre Trøjeærme var overlæsset med Udmærkelsestegn. Vor unge Zouav betragtede ham med Forundring.

«Kan Du ikke forstaa det?» gjentog den gamle. «Det er er dog soleklart. Du kan gjøre Fordring paa en saadan Hætte, og Du har ingen. Det er Regeringens Fejl. Nu har Du imidlertid en der mellem Fingrene. Er der nogen, som gjør Fordring paa den? Nej! Min Slutning er, at den tilhører Dig». Idet han talte saaledes, pyntede den gamle sin unge Kammerat med den prægtige Hætte.

Et Trompetsignal lød. «Det er Signal til Samling», tilføjede den værdige gamle; «nu afsted! Vor Officer holder ikke af, at man lader ham vente».

Klokken var 7½ om Morgenen den 31te Avgust, da den omtalte Afdeling Zouaver tog Plads i et Tog, som nu ilte afsted til Sedan. Ordet «ile» maa dog her tages i en meget indskrænket Betydning; thi snart gik Toget kun frem, snart slæbte det sig endog kun afsted. Togføreren stod

med Haanden paa Maskinen og spejdede ud i Horisonten; man vidste ikke ret, hvor Preusserne vare og kunde hvert Øjeblik vente at finde Vejen afbrudt. Langs med Jernbanedæmningen løb en Vej, hvor en Flok fortvivlede Bønder drev deres Kvæg foran sig eller kjørte afsted med nogle Karrer, belæssede med deres Smule Ejendom og grædende Familier. Kanontordenen rystede Luften. Hist og her kunde man gjennem Hækkerne se den hvide Krudtdamp; Toget ilte fremad mod Slaget, en Zouav viste sig pludselig paa Vogntrinet og bragte sine Kammerater den Befaling fra Lieutenanten, at de skulde holde sig parate til at fyre. I et Øjeblik vare Chassepotgeværerne fremme og ladte. Imidlertid skød Toget nu stærkere Fart, medens man i det fjærne skimtede enkelte sorte Grupper, som bevægede sig hen over Sletten; Zouavernes gjennemtrængende Øjne troede at skjelne Preussernes Pikkelhuer; pludselig faldt ogsaa en Granat fra et usynligt Punkt og ramte Jernbanevolden; en anden fulgte, som skrabede et Hjørne af en Waggon, men Toget slap med en Rystelse, og Zouaverne svarede med at affyre nogle Skud i Retning af de sorte Masser, man kunde øjne i det fjærne. En Time efter var Toget i Sigte af Sedan og standsede snart ved Banestationen. De preussiske Batailloner havde paa dette Tidspunkt allerede bemægtiget sig enkelte af de nærliggende Høje.

I Sedan maatte vor Zouav atter begynde paa den samme trættende Art Spasereture som i Rethel og Mézières. Han havde næppe gjort nogle Skridt hen mod Byen, før en Furér ved Zouaverne anmodede ham og nogle Kammerater om at vende tilbage til Stationen, hvor der var ankommet en Del Kasser med Geværer. De ilte ogsaa derhen, men fandt ingen Kasser med Vaaben, men derimod Hobe af Brød og Sække med Beskøjter. Hr. Alfred saa spørgende paa Fureren, som leende udbrød: «Det kan De nok ikke forstaa, vel? Maatte jeg ikke have Folk, som vare villige til at bære denne Proviant afsted, og vilde I vel have fulgt mig saa

føjelig, hvis jeg ikke havde lovet Eder Vaaben?» Der var ikke noget Svar at give paa dette Raisonnement, og snart vaklede vor unge frivillige afsted til Byen igjen, med en Sæk paa Nakken og et Brød under hver Arm.

Afdelingen havde imidlertid faaet Befaling til at besætte Pariserporten. En forfærdelig Støj herskede i Sedan. Adjudanter ilte omkring; Stafetter fore afsted med Depecher; der dannede sig Grupper paa alle Gadehjørner; en Mand kom og raabte, at Franskmændene havde vundet en stor Sejr, men nogle vantro rystede paa Hovedet. En rasende Kanontorden lød uafbrudt i nordøstlig Retning for Sedan, alle følte, at det forfærdelige Parti blev udspillet ad den Kant, og med beklemte Hjerter lyttede man ivrig til de fjærne Drøn.

En Sergent afbrød Zouavernes korte Hvile ved at opraabe de Soldater, som endnu ikke havde Vaaben. Han førte dem derpaa til Kastellet, hvor man uddelte Geværer til dem, og saaledes fik Hr. Alfred endelig sin længselsfuldt ventede Chassepot. Pladskommandanten var til Stede ved Udleveringen og holdt en kort Tale til Zouaverne for at opmuntre dem til at bruge disse Vaaben med Tapperhed, og i Løb førte Sergenten derpaa sine Folk tilbage til Pariserporten, hvor man beredte sig til at tage mod et Angreb. Forfærdede Borgerfolk kom og gik; den trykkende Tavshed blev stadig kun afbrudt ved de dumpe Kanonskud. Man kom bærende med en halvdød Ulan, som laa paa to Geværer. En raa Skare — saadanne gives der overalt, hvor en Mængde Mennesker samles — omringede Baaren og udskjældte den saarede, hvis blege Aasyn ikke rørte sig; han hørte vel næppe disse Fornærmelser. Hans Skjorte stod halvt aaben, og paa det blodige Bryst hang der en Læderplade; Synet heraf pirrede Massens Nysgjerrighed. Nogle mente, at det var en Art Harnisk, bestemt til at beskytte Kong Wilhelms Soldater mod de franske Kugler; men det var rimeligvis kun en Slags solid Etikette, hvorpaa enhver Soldat bar indskrevet sit Re-

giments, sin Bataillons, sit Kompagnis og sit eget Numer, for at man kunde kjende ham, hvis han skulde falde.

III. Kampen ved Sedan.

Zouaverne bleve opstillede langs Fæstningsmuren, i en Afstand af en halv Snes Skridt fra hverandre, og fik Ordre til kun at skyde efter at have set sig rigtig for og sigtet nøje. Klokken var sex om Aftenen, og man lovede Zouaverne, at de skulde blive afløste ved Midnat. Time paa Time forløb, Mørket tog til, Nattekulden blev mere og mere følelig, medens Duggen gjennemblødte Klæderne og trængte igjennem lige til Skindet. Zouaverne havde strakt sig, saa lange de vare, paa Volden, medens deres Øjne søgte at gjennemtrænge Nattens Mørke. Af og til blev deres Opmærksomhed bortledet ved en eller anden Bevægelse, som foregik i deres Nærhed. Saaledes blev Vindebroen hejset ned, og to Kompagnier Linietropper passerede den med Geværet over Skuldren; de skulde indtage en Forpoststilling ved Jernbanestationen. Man kunde høre deres Skridt i Nattens Mørke, medens de dunkle Skikkelser lidt efter lidt opløste sig i taaget Ubestemthed.

Klokken slog ti, den slog elleve og endelig tolv. Spændingen var lidt efter lidt vegen for Træthed, og alle Vagtposterne hørte derfor med Glæde ved Midnatstimen de afmaalte Klokkeslag dirre i Luften. Man drejede hyppig Hovederne mod Byen, men Klokken slog halv et, og der kom ingen Afløsning. Erfaringen havde gjort de ældre Soldater skeptiske; «Det vil gaa i Nat igjen, som det gik i Gaar», mumlede de i Skjæget.

Langsomt gled Natten hen. Af og til paafulgte en falsk Alarmering, som skræmmede Soldaterne op af den Døsighed, der blytungt lagde sig over deres Øjenlaage. En saadan Alarmering blev den ene Gang fremkaldt af en Bataillon Mobilgardister, som vare lejrede i Nærheden af Zouaverne;

da de i Nattens Stilhed hørte tunge Skridt nærme sig Fæstningen, styrtede de til Geværpyramiderne, raabte af fuld Hals: «Til Vaaben!» og begyndte en heftig Ild. Deres Officerer ilte fortvivlede omkring og skrege: «Skyd ikke, skyd ikke», men Bøsserne knaldede lystig løs i hele fem Minuter. Det var simpelthen et Kompagni Liniesoldater, som vendte tilbage fra en Recognoscering og blev modtaget paa denne uhøflige Maade, der voldte en stakkels Korporal Døden.

Klokken var imidlertid bleven 4½ om Morgenen den 1ste September, denne ulykkelige Dag, som skulde blive Vidne til et af Frankrigs mest uoprettelige Nederlag. Ved første Daggry faldt der et Kanonskud fra Sedans Volde, og snart fulgte voldsomme Salver efter hverandre; men alles Øren vare allerede vænnede til denne Helvedes Larm, og med døsige Blikke saa man de røde Glimt lyse op i Nattens Mørke. Alt som Dagen brød frem, tog Slaget til i Voldsomhed.

Henimod Klokken sex blev den Afdeling, der havde tilbragt hele Natten paa Volden, endelig afløst. Vor Ven, den unge Zouav Alfred, havde hørt til deres Tal. Ved Afløsningen sagde Sergenten til ham: «Det er paa Tiden at faa lidt i Livet, men skynd Dig; thi det vil snart gaa varmt til». Alfred lod sig det ikke sige to Gange, men skyndte sig ad Byen til, søgte efter et Værtshus og fandt: Café de la Comédie paa Stanislaus's Pladsen. Medens han i al Hast slugte et Maaltid i sig, var han Vidne til, hvorledes sex højere Officerer i al Mag spillede Billard, gjorde deres Karambolager og ret syntes at more sig, medens de preussiske Kugler allerede begyndte at ramme de nærliggende Bygninger.

Vor unge Zouav vendte hurtig tilbage til Pariserporten, hvor han strax tilligemed en anden Zouav blev sat paa Post paa den modsatte Side af Vindebroen. Lieutenanten — nu havde Hr. Alfred lært ikke mere at kalde ham: Min Herre! — gav dem Ordre til ikke blot at hindre ethvert Individ i at passere Broen, men endog til at forbyde nogen at vise sig

paa den anden Side af Graven. Bombardementet paa Sedan begyndte imidlertid, Granaterne hvislede i Luften og sprang hist og her med den pibende Larm, som ikke saa let gaar nogen af Glemme. Det var første Gang, at vor Ven var i Ilden, og det var ganske naturligt, at han fik en Smule Kanonfeber. Det faldt ham ganske vist ikke et Øjeblik ind at forlade sin Post, men hans Hjerte slog heftigere, tusinde forskjellige Tanker stormede ind paa ham, og Uro og Nysgjerrighed greb ham vexelvis, medens han uvilkaarlig greb krampagtig fast om Laasen paa sit Chassepotgevær.

Granaterne sprang nu paa alle Kanter, knuste Murværket eller sloge, piskende og skummende, ned i Voldgravene. En Kanon, som stod paa Volden, en Smule til Venstre for Porten, svarede de preussiske Batterier med en Hurtighed og en Precision, som snart henledte disses Opmærksomhed paa den. En Hagel af Projektiler gjorde nogle Artillerister utjenstdygtige, og Fjenden lagde tydelig nok an paa at bringe det stakkels Stykke til Tavshed. Dette opnaaedes da ogsaa, dog uden nogen Fortjeneste fra Tyskernes Side; thi Kanonen maatte høre op med sin Deltagelse i Kampen af Mangel paa Amunition. En af Artilleristerne kastede harmfuld sin Visker, en anden blev rolig staaende med Armene over Kors, medens et Par andre, forfulgte af Fjendens Granater, langsomt fjærnede sig fra Volden.

Medens denne ulige Duel stod paa, spaserede vore to Skildvagter frem og tilbage foran Vindebroen. Granaterne og Kuglerne kom nu ikke mere ene, men ledsagedes af hele Byger Geværkugler, der sloges flade mod Murene eller prellede an mod Broens Jernrækværker. De to Skildvagter, der spaserede hinsides Voldgraven, afgave levende Skiver for Bajrerne, der nylig havde bemægtiget sig Banegaarden og nu prøvede deres Dygtighed paa dem; paa Grund af deres Ivrighed havde de dog ikke Held med sig i disse Bestræbelser, men Lieutenanten kaldte dog de to Zouaver tilbage fra den farlige Post.

Vindebroen vedblev imidlertid at være nedhejset, og Lieutenanten forlangte tredive Frivillige til at besætte Udenværket paa den anden Side Broen. Den Vej, som nødvendigvis maatte passeres for at naa Værket, blev ved dette Tidspunkt ligesom fejet ren af Granater og Geværkugler, der overalt oprodede Jorden. Der meldte sig imidlertid strax halvhundrede Frivillige, og de tredive første styrtede i Løb afsted over den rædselsvækkende Vej. Man maatte tro, at det vilde være en Umulighed at trodse dette Uvejr af Jern og Bly; men deres rasende Løb bragte dem snart i Læ bag Udenværkets Volde; to eller tre Stakler laa rigtignok paa Jorden, og en enkelt tumlede ned i Graven, men Resten vexlede snart, i Læ bag Muren, Skud med Fjenderne. Kompagnier af Mobilgardister laa i Mellemtiden paa selve Volden og skøde ud over Bastionerne. Paa Grund af Skytternes Hastværk ramte uheldigvis ikke alle deres Skud Preusserne, men nogle sloge ogsaa ned paa den forkerte Side af Udenværket, en Zouav blev ramt i Ryggen og blev liggende paa Stedet. Geværilden lød nu som en uafbrudt Rullen, der blev overdøvet af Kanonsalverne. Lieutenanten lod blæse til Tilbagetog, og den lille Afdeling maatte atter passere Vindebroen, hvor den samme Regn af Projektiler uafbrudt strømmede ned. Med en rask Fart vare de tapre frivillige tilbage; men den brave Flok maatte atter betale Døden en Del af sin Gjæld; tre Zouaver bleve paa ny paa Pladsen, medens Resten forsvandt under Porthvælvingen.

Paa et Vink af Lieutenanten styrtede i samme Øjeblik sex eller syv Zouaver, hvoriblandt ogsaa Hr. Alfred, frem og klyngede sig fast til Kjæderne af Vindebroen, som det nu gjaldt om at faa hejset op. Soldaterne anstrængte sig af alle Kræfter, langsomt og tungt glede Kjæderne i deres Fuger, medens Preusserne, som ikke længere bleve holdte i Skak, styrtede lige hen til Palissaderne og afgave en Helvedes Ild. Kuglerne ramte mod Muren og prellede tilbage paa alle Kanter omkring den lille Flok Zouaver; man skulde tro, at

enhver mindst vilde faa et Dusin Kugler i Livet; endelig var Broen hejset op, det hele havde kun varet en halv Minut, men denne halve Minut havde været en lille Evighed for de paagjældende. Snart vare de dog atter tilbage bag den skjærmende Porthvælving; ikke en eneste havde faaet en Skramme; «dette er Slumpelykken», bemærkede en Korporal fatalistisk, i det han tørrede sin Pande.

En af Kammeraterne klappede Hr. Alfred paa Skulderen. «Du kan nok forstaa, at her er ikke mere at bestille; men deroppe maa vi kunne se alt; det maa være pudsigt nok». Vor Ven fandt Behag i sin Kammerats Forslag og fulgte ham op paa Voldskrænten. Man blev rigtignok, som Zouaven ogsaa bemærkede, noget besværet af Granaterne, der faldt hist og her; men derimod kunde man med Lethed dække sig mod Geværkuglerne. De to Kammerater strakte sig nu i Magelighed i Græsset; Alfred røg sig et Par Cigaretter, den anden Zouav dampede kraftig løs paa sin mere velhavende Vens kostbare Pibe, medens han af og til gjorde sine Bemærkninger. Valpladsen laa som en Skueplads for de to Soldaters Blikke, og alle Scenerne i det frygtelige Skuespil oprulledes lidt efter lidt for dem. Man kunde ikke mere tælle Ligene, som laa spredte hist og her over Sletten; Røgskyer hævede sig over alt, Forpagtergaardene brændte; hist og her flygtede Mænd i enkelte Hobe, medens mørke Masser rykkede frem i det fjærne. «Det er Infanteri», bemærkede den ældre Zouav, «og den Støvsky, som ruller frem derhenne bag den lille Landsby, er Ulanerne; jo flere man dræber af dem, desto flere kommer der i Stedet».

Pludselig foregik der noget til Venstre for de to Tilskuere, som fik dem til at rejse sig halvt op af den magelige Stilling. Paa den anden Side af Sedan strækker en Højslette sig lige hen mod den belgiske Grænse, og her saa man et Regiment Kyraserer styrte frem i Galop for at forsøge et Indhug. Solens Straaler skinnede paa de blinkende Masser, Kyraserne syntes at flamme, og det var som et

Knippe Lyn, der foer hen over Sletten; man kunde endog se Sablerne funkle over Hjelmene. Denne Lavine af Eskadroner var lige i Færd med at falde over det bajerske Infanteris sorte Masser, da de preussiske Batterier bemærkede de franske Kyraserer. Granaterne, som nylig havde slaaet ned i Sedans Volde, fik en anden Retning, fore susende hen over Tilskuernes Hoveder og sloge ned rundt om paa Højsletten. Man kunde se Rækkerne aabne sig, Hestene falde; tætte Støvskyer rejste sig, Regimentet var som fejet bort fra Tilværelsen.

Hele Morgenen igjennem havde man i Sedan troet, at Franskmændene vare Sejrherrer; man haabede paa Sejren, men havde egentlig ingen sikre Grunde at bygge sit Haab paa. Nogle Officerer søgte at hæve Soldaternes moralske Mod ved allehaande fantastiske Fortællinger. «Mod, Børn!» udbrøde de, «nu kommer Bazaine»; men det var desto værre ikke Bazaine, men en ny Blücher, som ankom med 100,000 Mand friske Tropper. Henimod Middag udbredte det Rygte sig, at den preussiske Hær pludselig havde faaet en betydelig Forstærkning af friske Tropper, at de franske derimod vare udmattede af den ulige Kamp og trak sig tilbage. Omtrent Klokken to om Eftermiddagen begyndte Uordenen og Opløsningen. Fra Voldskrænten vare vore Zouaver Vidner til dette Tilbagetog, som mere og mere antog Præget af et fuldstændigt Nederlag. Man kunde i det fjærne se Regimenterne vakle frem og tilbage, Rækkerne vare sprængte, der herskede ingen Orden mere. I disse Hobe gjorde Projektilerne store Huller; Bataillonerne opløstes og smuldrede sammen. De preussiske Pikkelhuer rykkede derimod frem paa alle Kanter; Sværme af Skytter strømmede stadig nærmere og nærmere; forgjæves søgte Zouaverne fra Voldskrænten ved en vel rettet Ild at standse deres Fremtrængen; der faldt vel enkelte, men friske Skarer traadte i de faldnes Sted.

Alfred var greben af den samme Hævntørt som alle hans Kammerater; han ladede og sigtede som en øvet Jæger,

kun var det her Mennesker, som vare traadte i Vildtets Sted. Ulykkelige saarede slæbte sig langs med Hækkene og anspændte deres sidste Kræfter for at finde et Ly; nogle Soldater faldt om som tunge Masser med Hænderne frem foran sig og rørte sig ikke mere; andre snurrede rundt som Toppe eller gjorde først smaa Sæt som Raadyr, der overraskes i deres Løb, hvorpaa de faldt om i Græsset; en og samme Vildhed havde grebet alle Zouaverne; de tørstede kun efter Blod, de tænkte kun paa at dræbe.

«Det bider»! udbrød en Zouav ved Siden af Alfred. Denne spurgte sig selv, hvad dette Udsagnsord skulde sige, da han i det samme fik Kig paa en preussisk Soldat, der sneg sig langs et Krat for at naa den Palissaderække paa Udenværket, som Zouaverne nylig havde forladt. Fra Tid til anden lagde Preusseren an og fyrede. Alfred fulgte imidlertid med Opmærksomhed hans Bevægelser: der var en Ujævnhed i Jordsmonnet, som vilde nøde Skytten til at stille sig blot; i samme Øjeblik, han naaede det farlige Sted, fyrede Alfred, Preusseren slap sin Bøsse og trillede om.

«Du har bidt»! sagde Zouaven til Alfred, som følte en dyb Gysen gjennemfare sig; men det gik nu saa hedt til, at han ikke havde lange Stunder til at være følsom i. Projektilerne strejfede uafbrudt det øverste af den Voldbastion, hvorfra Zouaverne deltoge i Kampen. Tæt til Venstre for vor unge Zouav laa en anden frivillig, der ligesom Alfred var stødt til tredje Zouavregiment, og som havde gjort Bekjendtskab med Alfred i Jernbanevognen ved Harrison Station. Den unge modige Mand havde næppe blinket med Øjnene, da den første Granat sprang i hans Naboskab; nu kom der et Øjeblik, da han manglede Patroner. En Korporal, som havde et Forraad tilovers, tilkastede ham en Pakke, og den unge frivillige rejste sig op paa Knæene for at tage den; hans Hoved kom herved et Øjeblik op over Brystværnet; hans Ansigt faldt pludselig ned paa Haanden, der farvedes af Blod; en Geværkugle var trængt ind i Nak-

ken og gaaet ud af Munden. «Han er bidt»! sagde den gamle Zouav.

Alfred havde maskinmæssig langet efter den skæbnesvangre Pakke Patroner, som vare vædede af den stakkels frivilliges Blod; han lagde en Del af dem i Græsset omkring sig og puttede Resten i sine dybe Lommer. «Har Du intet Bælte?» spurgte den samme gamle Zouav, som forstod saa ypperlig at bøje Udsagnsordet: «at bide». Paa det benægtende Svar mumlede han blot: «Sik'en Tosse», bukkede sig ned tog koldblodig Bæltet af den stakkels Døde og spændte det om Livet paa vor unge frivillige. Derpaa fortsattes Skydningen.

«Tredive frivillige!» raabte Officeren pludselig; vor Alfred og en Mængde Kammerater meldte sig. «I maa hurtig tilbage paa Udenværket og besætte Muren», kommanderede Lieutenanten. Vindebroens Kjæder sænkede sig, og Zouaverne fore afsted i en saa rasende Fart, at nogle allerede vare ude paa Klappen, medens denne svævede i Luften og endnu ikke havde naaet den modsatte Side af Voldgraven; saa snart Zouaverne naaede over, vare de med ét Sæt ved Muren; men Preusserne laa allerede i Baghold paa den modsatte Side og fyrede paa dem næsten med Geværpiberne paa Brystet. Da vor unge Ven saaledes naaede sin Post, fandt han til sin store Forundring den modsatte Side af sit Skydeskaar allerede besat. Et rødt Ansigt, som var pyntet med et Par lange, røde og stride Moustacher, prustede ham i Møde, en skinnende Pikkelhue pyntede dette Ansigt. Næsten i samme Øjeblik vare to Bøssepiber truende rettede mod hinanden, hver fra sin Side af Skydeskaaret; Alfred fyrede imidlertid først, han hørte et kvalt Skrig, og det røde Ansigt forsvandt. Skydningen fortsattes; Mobilgardisterne laa atter paa Voldskrænten og fyrede; nu, som tidligere, sloge deres Kugler af og til ned i Udenværket; men Preusserne gave Zouaverne altfor meget at tænke paa, til at disse skulde bryde sig om, hvad der foregik i Ryggen paa dem.

Pludselig fik dog et højt Knald dem alle til at se sig om. Det var den samme Kanon, der engang tidligere havde tiltrukket sig de preussiske Batteriers Opmærksomhed; nu lod den sig høre paa ny og sendte Salver af Kardætsker ind i de nærliggende Huse for at purre Bajrerne ud; Chassepotpatroner afgave Kuglerne og Krudtet. Strax ved første Salve sprang Soldater i blaa Frakker eller i tunge, graa Overfrakker ud af Husene, som Rotter, der overraskes ved en Explosion i en Kornlade; de mest behændige hoppede over Mure og Hegn; de mere snedige eller frygtsomme krøbe afsted hist og her, benyttende sig af hver Smule Murværk, hver Ujævnhed i Jordsmonnet for at skjule deres Nærhed; endelig var der atter andre, som ikke vilde vige, men søgte Læ ved hver Stump Hæk, ved hvert Hjørne af en faldefærdig Mur, hvor fra de fortsatte Skydningen. Baade Preussere og Franskmænd laa saaledes og lurede paa hverandre. Zouaverne vexlede kun Enstavelsesord indbyrdes; deres Øjne, deres Ører, deres Tanker, deres hele Liv og Sjæl vare optagne af Kampen. Man vilde dræbe, atter dræbe, kun dræbe; man søgte sit Bytte overalt, og en pludselig vild Glæde greb enhver, hver Gang et nyt Legeme faldt og forøgede den Kreds af Lig, som omgav Udenværket.

F. C. Granzow.

Træfningen ved Salado.*)

(En Episode af Texas's Befrielseskamp).

Den nuværende Fristat Texas i Nordamerika stod tidligere under den mexikanske Republiks Herredømme. De dygtigste og forstandigste Indbyggere bleve imidlertid trætte af dette Lands Undertrykkelser, forenede sig og iværksatte en Opstand, som fik et heldigt Udfald. Træfningen ved Salado var vel ikke betydelig, naar man ser hen til de Troppers Antal, som deltoge i samme, men paa Grund af det Indtryk, Sejren gjorde paa Befolkningen i Texas, blev den af en saa uberegnelig Vigtighed, at det vist vil kunne interessere at høre en udførligere Beretning om samme af et Øjenvidne, General Morse. Vi ville i det følgende lade Generalen selv tale.

Da Texas's Uafhængighed var erklæret og dermed altsaa Krigen imod Mexiko, maatte det naturligvis være vor første Bestræbelse at sikre os Forbindelsen med Moderlandet (de nordamerikanske Fristater, hvorfra de fleste Nybyggere i Texas stammede) og faa Søhavnene i vor Besiddelse.

Den mexikanske General Cos havde fra Matamores besat Havnen ved Galveston og der opført en Slags Fæstning for at afskære os Forbindelsen med New Orleans og de nordlige Stater. Denne Forbindelse maatte vi se at faa aabnet

*) Efter det Tyske.

paa ny og det saa hurtig som mulig. Min Ven Fanning og jeg fik dette Hverv. Vor hele Udrustning bestod i en forseglet Depeche, som vi skulde aabne i Columbia, og en Fører, Jægeren Agostino. Ved Ankomsten til Columbia sammenkaldte vi de fornemste Beboere i Byen og fra Nabobyerne Marion og Bolivar, hvorpaa vi aabnede Depechen; 6 Timer efter var det deri opbudne Mandskab samlet, og endnu samme Dag droge vi mod Galveston, ankom den følgende Dag til Fæstningen, overrumplede den og toge Mexikanerne tilfange, uden at vi tabte en Mand.

Vi vare endnu ikke ganske færdige med Arbejderne for at sikre os vor Erobring, før vor Fører Agostino kom igjen. Vi havde sendt ham med Beretning om Fortets Indtagelse til Regeringen i St. Felippe. Han bragte os nu nye Befalinger fra denne. Ifølge disse skulde vi overgive Befalingen over Fortet ved Galveston til en dygtig Kommandant, derpaa ufortøvet drage til Trinity Floden og derfra med saa meget Mandskab, vi der kunde samle, til St. Antonio de Bexar. Uden Tøven lode vi den lille Besætning i Fortet vælge sine Officerer, overgave Overbefalingen til disse og ilede over Saltværkerne og Liberty til Trinity Floden.

Ved Ankomsten til Saltværkerne fandt vi alt der i største Bevægelse; det unge Mandskab fra det lige over for beliggende Anahuac var allerede samlet og i Færd med at bryde op til St. Antonio de Bexar; ligesaa fandt vi Forholdene i Liberty. I begge disse Smaabyer havde Mandskabet, omtrent 40 Mand, selv valgt sine Officerer og drog nu raskt og fuldt af godt Haab og Mod til den fjerne Samlingsplads.

Ved Trinity Floden var den Gang end nu ingen betydelige Kolonier, men kun enkelte spredte Plantager, og til en af disse ankom vi sent en Aften. Endnu var Opraabet ikke trængt herhen, men samme Aften, vi ankom, naaede det til Naboerne, der dog boede temmelig langt borte. Den følgende Morgen vrimlede det allerede omkring Plantagen af Pak- og

Ride-Mustangs*); paa en af disse havde Manden altid sine Levnetsmidler, den anden besteg han selv med Bøssen, det velfyldte Krudthorn og Kuglepungen slynget om Halsen. Saaledes udrustede brøde vi op om Aftenen med 43 Mand. Vi havde en temmelig lang Marsch for os. St. Antonio de Bexar, Landets Hovedstad, ligger godt 50 Mil sydvest for Trinity Floden, og Vejen gaar midt igjennem Stepperne uden Sti eller Spor, over Floder og Strømme, der vel ikke ere Mississippier, men dog dybe og brede nok til at opholde Armeer flere Dage. For vore Land- og Skovmænd, som vare vante til at besejre Hindringer af alle Slags, vare disse vejløse Stepper og broløse Strømme kun Smaating. Selv vi, Fanning og jeg, som vare opdragne paa Akademier og Universiteter, og som tidligere selv ved langt mindre Floder vistnok vilde have søgt efter Broer og Færger, følte her slet ikke nogen Trang til dem. Et Par Aar før vilde ganske vist 8 Dage, tilbragte uden Tag om Natten, uden varm Næring, bestandig i Luften og ofte i Regn, have kastet os paa Sygesengen, ja maaske paadraget os en lang Sygdom. Her bragte hver Dag os nye Savn, men ogsaa nye Kræfter, gladere Livsaander. Og dog sov vi den ene Nat efter den anden under aaben Himmel, paa fugtig Jord, en Gang i den stærkeste Regn, flere Gange gjennemblødte til Skindet, med ingen anden Føde end Panolas, Majsbrød, stærkt blandede med Sukker, hvilke i Begyndelsen forekom os noget vamle, men snart smagte os meget godt. Paa denne Marsch fik vi kun Panolas. Mange havde ikke engang givet sig Tid til at vente paa disse, men havde blot fyldt deres Randsler med ristet Majs. Dog da vi alle spiste ved det samme Bord, havde ogsaa alle Panolas, saa længe de varede, dertil en eller et Par Slurk af Romflasken, saa længe der var noget i denne, og, naar Rom og Panolas vare forbi, ja saa grebe vi til de

---

*) Steppeheste fra Texas, en lille udholdende, men vild og ondskabsfuld Race.

ristede Majskorn, som vi skyllede ned med en Drik koldt Vand. Ingen tænkte paa mere; thi ingen saa mere, og det gjorde vel ogsaa, at vi alle vare tilfredse, muntre og kraftige; ja, saa fornøjede vare vi ved vor spartanske Spise, at uagtet vi kom forbi Huse og Plantager i ikke lang Afstand, længtes dog ingen efter et bedre Kjøkken, men enhver tragtede kun efter saa hurtig som mulig at naa Bestemmelsesstedet.

Det var den første større Vaabendaad, vi gik i Møde; Bevægelsen var derfor ganske forstaaelig. Den var almindelig overalt i Landet; fra alle Sider strømmede bevæbnede til. Vi traf ofte sammen med dem; men, og det var et rigtigt amerikansk Karaktertræk, ingen af de 10 eller flere smaa Skarer, vi mødte, sluttede sig til nogen anden. Enten vare deres Heste friskere end Vaabenbrødrenes, og da travede de videre, eller mere trætte, og da hinkede de, efter en venlig Hilsen og et fast Haandtryk, bagefter.

Saaledes vare vi 43 Mand, da vi forlode Trinity Floden, og 43 Mand, da vi ankom til Salado Floden, vore Troppers Samlingsplads.

Derfra havde vi endnu omtrent 10 Mil til Hovedstaden, imod hvilken nu det første store Slag skulde føres. Men denne Hovedstad var, ligesom nu, beskyttet af et stærkt Fort, forsynet med en Garnison paa næsten 3,000 Mand, en Troppemasse, betydelig større end vore Texaneres hele Militairmagt og dertil forsynet med tilstrækkeligt Skyts; det Hele blev kommanderet af erfarne, ja endog berømte Officerer.

Vi belavede os i ethvert Fald paa et haardt Stød; thi den hele Armé, vi fandt ved Salado under General Austins Befaling, oversteg ikke 800 Mand.

Endnu den samme Dag, da vi indtraf i Hovedkvarteret med vore 43 Frivillige, blev der holdt Krigsraad, og i dette blev det besluttet at rykke frem til St. Espado; Avantgarden skulde strax bryde op dertil. Kommandoen over denne blev betroet min Ven og mig, men for at holde vor ungdommelige

Hidsighed i Tømme fik vi som Medkommanderende en Mr. Wharton, en anset Plantageejer, der havde medbragt et betydeligt Antal Naboer fra sin Omegn.

Vi indtoge et hurtigt Maaltid i Forening med vore Vaabenbrødre, udvalgte iblandt de 800 Frivillige, som alle vilde med, 92 og brøde med disse vel til Mode op til vort Bestemmelsessted.

Vor Vej førte os igjennem en aaben, hist og her med Trægrupper overskygget Steppe, som dog forraadte Hovedstadens Nærhed; thi flere Missioner laa i Omegnen. Disse Missioner kunne med Føje kaldes Uden- eller Forværker for den katholske Kirke og den med denne nøje forbundne spanske Regering, da deres Bestemmelse ikke blot er at bringe Indianerne under det gejstlige, men ogsaa under det verdslige Aag. Man finder dem i alle de Dele af Landet, som have hørt under Spanien, men især i Grænseprovinserne Texas, Santa Fé og Cohuahuila.

Ved Ankomsten til Missionen Espado opstod der en varm Tvist i vort Krigsraad. Den os meddelte Ordre lød udtrykkelig paa at besætte Posten og vente, indtil vor øverstkommanderende General ankom. Det var ogsaa det klogeste, vi kunde gjøre; Missionen var meget fast, omgivet af en høj Mur, kunde med ringe Anstrængelse forsvares imod en overlegen Fjende og frembød saaledes fuldkommen Sikkerhed imod et fjendtligt Overfald. Fanning vilde alligevel videre frem, jeg gav efter, og Wharton, som saaledes blev overstemt, maatte sluttelig føje sig efter os. Vi efterlode vore Mustangs, samt en Besætning paa 8 Mand i Missionen og rykkede frem til Floden.

Denne løber en Fjerdingvej vest for Missionen i Retning fra Nordvest til Sydost; Mellemrummet opfyldtes af en lille Trægruppe og ellers af en aaben Steppe, som strakte sig lige til Flodranden, der med en 8 til 10 Fod høj, temmelig brat Skrænt faldt af til Floden; denne Skrænt var overgroet med et tæt Krat af Vinranker. Salado danner paa dette

Sted en stærk buelignende Krumning. Ved begge Ender af Buen findes et Vadested, hvor Floden alene kan passeres; Vandet er ellers vel ikke bredt, men temmelig rivende og dybt. Naar vi derfor toge vor Stilling indenfor denne Bue, kunde det ikke falde vanskeligt at forsvare begge Vadestederne, som laa omtrent en Fjerdingvej fra hinanden, da Fjenden ikke let kunde komme til fra den modsatte Bred, som var stærkt bevoxet med Skov og betydelig højere. Det farlige ved Stillingen undgik paa den anden Side heller ikke vor Opmærksomhed. Vi kunde paa en Gang blive omgaaede fra to Sider og derpaa blive angrebne i Fronten og i Ryggen, indesluttede og fangne uden Mulighed for at slippe bort, naar Fjenden, som uden Tvivl rykkede frem med Overmagt, blot nogenlunde gjorde sin Skyldighed. Men dette naar vilde mangle, det vidste vi.

Vi vare unge, fulde af Mod og Selvtillid, følte os de Tusinde Mexikanere voxne og ønskede kun, at de vilde komme, inden Hovedkvarteret kom tilstede. Vi vare ordenlig bange for, at dette skulde komme for tidlig tilstede og berøve os de forventede Laurbær, og saaledes blev det afgjort, at vi skulde blive. Vi besaa Terrænet, undersøgte Flodbreden, besatte Trægruppen med 12 Mand, opstillede ved begge Vadestederne 12 andre og lejrede os med Resten vel til Mode i de duftende Vinløvsgrotter, som desto værre paa denne Aarstid ingen Druer bare.

Efter at vi havde truffet alle disse Forberedelser, bleve vi sultne. Vi havde ikke taget Provisioner med af den ganske simple Grund, at der intet var at tage med. Enhver af de 800 Mand havde hidtil saa temmelig været sin egen Generalkvartér- og Proviantmester. Enhver havde kun forsynet sig med det allernødvendigste, og saaledes fandtes det, at nogle Skæpper Majs, Kartofler og nogle Oxer vare den eneste Føde, som fandtes i Hovedkvarteret. I Missionen havde vi heller ikke fundet noget; saa maatte vi da, ske hvad der vilde, se til at faa noget opdrevet. I Nabolaget, ja endog i Dalen

paa hin Side fandtes flere Blokhuse, hvis Garnison vist vilde komme efter os, naar vi rekvirerede Levnetsmidler, men det var netop det, vi ønskede; vi besluttede derfor ufortøvet at sende nogle Mand ud for at fouragere og beordrede 12 Mand dertil, hvilke ogsaa strax brøde op til det nærmeste Blokhus.

Efter omtrent en Times Forløb kom de galopperende tilbage med 3 Faar. At vi nu snart vilde faa Mexikanerne at se, var utvivlsomt, men vi brøde os ikke det mindste derom. Under Spøg og Latter bleve Faarene slagtede, og vi manglede kun Brød til Kjødet. Dog fik vi nogen Erstatning herfor i en Kurv fuld af Polonces, som en mexikansk Bonde førte til vore Forposter. Han kom over Floden fra et af de nærmest ved Hovedstaden liggende Blokhuse, altsaa uden Tvivl sendt af Fjenden for at udforske vor Styrke, Stilling og andet, som kunde være af Interesse for dem. Virkelig sparede den dumme Karl ingen Møje for at knytte et nærmere Bekjendtskab med os, indtil vi endelig, kjede af Ord, viste ham bort paa en saadan Maade, at han ikke kunde være i Tvivl om vor Mening.

Uden Bekymring for Fjenden og General Cos holdt vi vort Maaltid, afløste Posterne og Forposterne og lode da Folkene lægge sig ned for at faa nogen Hvile. Aftenen og Natten gik, uden at nogen Fjende viste sig; Morgenen brød frem, endnu ingen Mexikaner. Vi troede dog ikke paa den forræderske Fred, lode Folkene faa deres Frokost og vare netop færdige med den, da den ved det øverste Vadested udstillede Forpost kom med den Efterretning, at en stærk Afdeling Rytteri var under Fremrykning og dens Fortrav allerede i den Hulvej, som førte til Vadestedet.

Nogle Minuter derefter hørte vi deres Trompeters Lyd, og kort derpaa saa vi ogsaa Officererne komme frem oven for Flodbreden og sprænge ind paa Steppen, efterfulgte af deres Eskadroner, af hvilke vi kunde tælle sex. Det var Durango-Dragonerne, meget godt uniformerede, fortræffelig beredne og fuldkommen udrustede med Karabiner og Sabler.

Deres Antal kunde vel være omtrent 300. Sandsynligvis havde de rekognosceret fra Bredden paa hin Side og saaledes udfundet vor Stilling, om end ikke vor Styrke, da vi, anende saadant, holdt vore Folk i Bevægelse, idet vi snart lod dem springe op paa Steppen, snart forsvinde under samme. Det kunde nu alt være godt nok, men for øvrigt havde vi forsyndet os stærkt imod alle militaire Regler, idet vi ikke havde udstillet nogen Forpost paa den modsatte Bred, som kunde sætte os i Kundskab om Fjendens Nærmelse og Retningen, som han tog. Uden Tvivl kunde 30 til 40 gode Skytter, og alle vore Mænd vare det, ikke blot have opholdt Fjenden, men højst sandsynlig ogsaa ganske forhindret hans Overgang. Hulvejen, som fra Breden paa den modsatte Side førte ned til Vadestedet, var smal, temmelig stejl, i det mindste 6 Gange højere end Bredden paa denne Side og fuldkommen inden for vor Skudvidde. Heste og Mandskab kunde derfor, efter Haanden som de Par efter Par kom ud af Passet, være bleven tagne paa Kornet og nedskudte. Dette blev os nu, da Dragonerne sprængte frem paa Steppen, klart; men Fejlen var begaaet, og vi maatte trøste os med, at Fjenden sikkert ikke vilde tilregne den sande Aarsag, vor Uerfarenhed i Militairvæsenet, denne Fejl, men vort overstrømmende Mod. I ethvert Fald besluttede vi at svare til den gode Mening, vi forudsatte hos ham, ved at give ham en varm Modtagelse. Paa Steppen var Fjenden først sprængt et betydeligt Stykke imod Vest, havde derpaa vendt sig imod Syd og gjort Front imod os i en Afstand af omtrent 500 Skridt. I denne Stilling indtog han netop Senen paa den Bue, som Salado her danner. Næppe havde han opstillet sig, før han aabnede sin Ild, endskjønt vi stode ganske skjulte for ham i Flodbreddens Krumning, og fuldkommen beskyttede ikke blot imod Karabinskud, men ogsaa imod Kardetsker og Kanonkugler, som i det højeste vilde flyve bort over vore Hoveder.

Efter den første Salve red han omtrent 100 Skridt frem imod os, holdt derpaa for at lade, skød saa igjen og sprængte

derpaa atter omtrent 100 Skridt frem, holdt atter, ladede, skød paa ny, sprængte paa ny fremad og gjentog den samme Udfordring, indtil han endelig standsede omtrent 150 Skridt foran os. Vi forholdt os ganske rolige. Aabenbart vovede Dragonerne sig ikke længere frem; i det mindste syntes deres krigeriske Mod at være taget meget af, hvor meget end Officererne gjorde sig Umage for at opmuntre det; endelig brøde dog 2 Eskadroner frem, langsomt efterfulgte af de andre. Dette havde vi ventet paa. Sex af vore Folk fik Ordre til at springe op, tage Officererne paa Kornet og derpaa, efter at have fyret, igjen at springe ned under Stepperanden. Med beundringsværdig Koldblodighed udførte vore 6 Mand denne farlige Manøvre lige over for Fjenden, der nu var rykket frem paa næppe 50 Skridts Afstand og fyrede rasende. De sprang op, lagde roligt an, skøde og sprang derpaa igjen ned under Stepperanden.

Som vi havde formodet, bragte dette lille Antal Fjenden i den ønskede Nærhed. Han studsede vel i Begyndelsen, især da 3 eller 4 Officerer faldt, men næppe vare vore forsvundne, før Eskadronerne galopperede som rasende efter dem.

Nu sprang imidlertid Fanning op med 30 af vore Folk, de lagde an med deres Rifler, og da de trykkede af efter hverandre, kastede hver en Dragon af Hesten, idet de efter vor Anvisning bestandig toge Sigte paa de forreste. Wharton og jeg, som sprang op bagefter med Reserven, 36 Mand, saa snart Fanning havde afskudt sine Rifler, kom næppe til 10 Skud, før Dragonerne paa Kommandoordet: «Højre om» svingede omkring og satte afsted alle til sammen. Vore Rifler havde taget for grovt fat paa dem. Som Faar, imellem hvilke en Ulv er brudt frem, flygtede de til alle Sider. Forgæves søgte Officererne at holde dem tilbage; Bønner, Trusler, ja selv dragne Klinger og Hug formaaede ikke at bringe dem til at standse, fordi Standsningen, for at sige Sandheden, i Reglen viste sig skæbnesvanger for dem,

thi paa 100 Skridt vare de fleste af vore Skarpskytter sikre paa et Egern, end sige paa en Durango-Dragon.

Vi havde imidlertid fyret langsomt og efter ethvert Skud ladet Manden springe ned under Stepperanden for igjen hurtig at lade, saa at bestandig 30 til 40 Mand af vor lille Trop stode rede til at skyde, hvis Fjenden skulde forsøge paa at gjøre Angreb i Masse.

Den første Hilsen havde dog betaget ham Lysten for en Stund, ja det syntes endog en Tid tvivlsomt, om han overhovedet vilde vove et andet Angreb, endskjønt Officererne gjorde sig al mulig Umage for at faa Folkene frem, men længe vare Bønner, Trusler og Skjældsord lige forgæves. Set i Afstand var det ganske komisk at iagttage deres ivrige Gestikulationer, de frygtelige Hug, de førte imod os, de Luftspring, som de lode deres fyrige Heste gjøre, men dog maa jeg, for at være Sandheden tro, tilføje, at Officererne i Virkeligheden viste mere Mod, Energi og Æresfølelse, end jeg hidtil havde tiltroet dem. De vare de eneste, som vore Rifler ikke havde skræmmet; derfor vare ogsaa næsten alle faldne ved de 2 Eskadroner, som havde gjort Angrebet, og de faa, som endnu vare tilbage, vare saa langt fra frygtsomme, at de kun saa meget mere bestræbte sig for at faa deres Folk frem igjen.

Endelig syntes det at ville lykkes dem; Maaden, hvorpaa de opnaaede dette, var ejendommelig og karakteristisk mexikansk. Stillende sig foran Eskadronen galopperede de 100 Skridt eller mere fremad og derpaa igjen tilbage, for saaledes at vise Mandskabet, at der ikke var nogen Fare. Hver Gang de saaledes galopperede fremad, fik de uvilkaarlig Dragonerne en 30 til 40 Skridt frem med, hvorpaa disse igjen gjorde Holdt som paa Kommando og saa sig forsigtig om til alle Sider, om ingen af de frygtelige Skytter skulde komme til Syne; derpaa galopperede Officererne igjen fremad, atter rykkede Dragonerne bagefter, og saaledes galopperede og rykkede de vel 10 Gange frem, holdt, saa sig omkring og ryk-

kede igjen frem, indtil de atter vare komne os paa 100 Skridt nær. Det forstaar sig af sig selv, at de ved enhver saadan Fremrykken ogsaa affyrede deres Karabiner.

Efter at de saaledes lidt efter lidt havde gjort sig fortrolige med Krudtrøgen og vor Nærhed, begyndte 3 af de Eskadroner, som endnu ikke havde været i Ilden, at formere sig i Angrebskolonner og rede derpaa omtrent 50 Skridt frem. Paa en Gang kommanderede nu samtlige Officerer med Tordenstemme «fremad» og satte deres Heste i Gallop, og følgende denne kraftige Impuls styrtede da ogsaa ganske rigtig alle 3 Eskadroner med slappe Tøjler løs paa os.

Denne Gang lode vi ikke 6, men 30 af vore Folk springe op med strængt Paalæg om at fyre langsomt og ikke at spilde et Skud. Den saa dristig fremstyrtende Fjende berøvede dog de fleste Besindigheden. Hurtig skøde vore ind i Massen og sprang derpaa tilbage under Stepperanden. Det var nærved, at denne Hastighed havde bragt os i Klemme. Fjenden vaklede vel, men han veg ikke tilbage. I dette kritiske Øjeblik sprang Wharton og jeg op med Reserven; «Sigt og skyd langsomt og sikkert, tag Mand for Mand», raabte vi begge, Wharton til Højre, jeg til Venstre. Selv holdt vi vor Ild tilbage. Det virkede endelig; Skud paa Skud faldt. Endnu engang formanede jeg, at de bestandig skulde sigte paa de forreste og skyde langsomt, for at Fanning og hans Folk kunde faa Tid til at lade. Inden vi endnu alle havde skudt vore Bøsser af, var Fanning igjen ved vor Side med et Dusin af de dygtigste og hurtigste Skytter. Vel 3 Minuter udholdt Fjenden som bedøvet vor i Sandhed morderiske Ild, men da vi, som sagt, bestandig kun sigtede paa de forreste Dragoner, og disse derfor ogsaa faldt, vilde tilsidst ingen mere fremad; Eskadronerne kom i Uorden, og denne gik snart over til vild Flugt. Vi gave dem en lille Salut til Afsked, som endnu gjorde mangen Hest rytterløs, ladede derpaa igjen vore Bøsser og droge tilbage til vore

Grotter under Vinløvet, ventende paa, hvad der nu vilde komme.

Men nu havde Fjenden tabt al Lyst til at vove et nyt Angreb. Indtil 300 Skridt vovede han sig vel frem, men naar blot et Dusin af vore Skytter kom frem, styrtede han strax tilbage. Dog selv paa 300, ja 500 Skridts Afstand skød han Karabinerne af paa os, hvilket han fik Lov til at gjøre ganske ustraffet, da vi ikke svarede med noget Skud.

Fægtningen kunde vel saaledes have varet en halv Timestid. Endnu var ingen Mand falden paa vor Side, ja ikke engang nogen saaret, skjønt vi under Fjendens Angreb havde været udsatte for en sand Regn af Kugler. Vi kunde ikke forklare os dette vidunderlige Held; Kuglerne faldt til Højre og Venstre, mange ramte, men det var næppe, at de ridsede Huden. Vi vare nærved at anse os for usaarlige og Kampen allerede for afgjort — da den anden, ved det nedre Vadested opstillede Forpost, kom løbende og bragte os den foruroligende Efterretning, at betydelige Masser af Fodfolk vare under Fremmarsch imod Vadestedet og snart maatte blive synlige. Virkelig kunde man Øjeblikket efter høre Trommernes Hvirvler og Pibernes skærende Lyd, og i det næste defilerede de første Kolonner op over Flodbreden og ind paa Steppen henimod Trægruppen.

Da Kompagni efter Kompagni saaledes kom frem paa Steppen, kunde vi let tælle deres Styrke. Der var to Batailloner, tilsammen 1,000 Mand stærke. Til Overflod havde de en Kanon med. Det var mer end nok lige over for os — 72 Mand og 3 Officerer; thi 20 Mand havde vi jo, som fortalt, ladt tilbage i Missionen og Trægruppen; der kom saaledes 20 Mexikanere paa 1 Amerikaner — ingen Spøg, naar man husker, at Fjenden var godt udrustet og bestod af 2 Batailloner Fodfolk og 6 Eskadroner Dragoner, hvilke sidste rigtignok vare berøvede omtrent 50 Mand, men i Forbindelse med de nye Hjælpetropper vare de derfor ikke mindre farlige.

Vel vare vore Folk alle fortræffelige Skytter, og foruden deres Rifler havde de fleste ogsaa Pistoler i deres Bælter, men hvad vare 75 Rifler og 100 Pistoler imod 1,000 Musketter med Bajonnetter, 250 Dragoner og en Kanon, ladet med Kardetsker. Naar Fjenden blot nogenlunde forstod sin Fordel og gik rask frem, vilde vi være fangne som Ræve i deres Hule.

Dog dette, at forstaa sin Fordel og rykke rask frem, det vilde ikke komme, derpaa vare vi halvt om halvt overbeviste. Vi kjendte vor Modstander saa temmelig godt, thi ellers vilde vi dog ikke have vovet os saa langt frem. Alt, hvad vi nu havde behov, var Mod, Fasthed og urokkelig Koldblodighed, som ikke maatte lade sig bringe ud af Fatning ved noget og ikke lade Fjenden komme til Aande; kom han til Aande, vare vi om en Hals.

Fanning og jeg vare dog ikke lette om Hjertet. Vi havde ført Folkene ud paa denne beskyttelsesløse Steppe som til en Slagterbænk og tilmed paa en saa uoverlagt og dumdristig Maade, at vi nu med nogen Angst saa snart paa hinanden, snart paa Folkene. Men da vi saa ret paa disse, begyndte vort Mod igjen at stige.

Ved ingen anden Lejlighed har jeg saa tydelig, saa haandgribelig lært at kjende og skatte dette ikke raa Tyre- eller Bulbidermod, men bestandig fattede, viljekraftige, faste og urokkelige amerikanske Mandsmod. Jeg tror fuldt og fast, at om end hele den mexikanske Armé var marscheret frem, vilde vore Amerikanere lige saa rolige og veltilfredse have pusset deres Bøsser. Det eneste, vi hørte dem sige var: «Spar bare paa Krudt og Kugler, spild intet Skud!»

Med saadanne Mænd er det en Glæde at kæmpe og, naar det er uundgaaeligt, at dø, thi man kæmper og døer med Ære. Da vi imidlertid ikke havde stor Lyst til det sidste, maatte vi handle hurtig, og hurtig besluttede vi derfor at tage vore Forholdsregler. Fanning og Wharton

skulde beskæftige Infanteriet og Dragonerne, jeg fik den Opgave at tage Kanonen, en Ottepundinger. Den var opstillet paa yderste venstre Fløj, tæt ved Randen af Steppen, hvor denne sænkede sig stejlt ned til Floden, hvis hele Krumning den beherskede.

Flodens Bred var, som fortalt, paa dette Sted aldeles overgroet med et tæt Krat af Vinranker, som tildels skjulte os for Fjenden, men allerede det første Kardetskskud bragte os til at indse, at Krattet ikke ydede os tilstrækkeligt Værn.

Der var intet Øjeblik at tabe; thi blot et eneste velrettet Skud, og Kampen vilde være saa godt som endt. Med 12 Mand arbejdede jeg mig derfor igjennem Krattet saa hurtig, jeg formaaede, og vi vare allerede naaede frem 50 Skridt fra Kanonen, da det andet Skud slog ind lige i vor Nærhed; Rankernes Bevægelse havde forraadt os for Fjenden. Vi turde saaledes ikke trænge længere frem paa denne Vej, og jeg befalede derfor dem af Folkene, som vare nærmest ved Stepperanden, at springe op paa denne og skyde Artilleristerne ned. Selv var jeg den tredje eller fjerde, der sprang op.

Ligesom jeg var kommen vel ovenfor og hævede Bøssen for at tage Sigte, havde jeg nær tabt denne ved det Syn, jeg mødte.

En lang, mager Figur med forvildede, udtærede Træk og et flere Tommer langt Skjæg, iført Hue, Vams og Sandaler af Læder (Moccasiner) stod knap 3 Skridt fra mig. Hvorledes denne Mand var kommen her, var baade mig og mine Kammerater en fuldkommen Gaade, og disses Blik dvælede ikke minde sky ved ham end mine. Men han maatte allerede have skudt, thi en af Artilleristerne laa alt ved Siden af Kanonen, og en anden, som var i Færd med at lade, skød han nu, hvorpaa han atter ladede saa rolig og haandværksmæssig, som om han alle sine Dage havde drevet denne Slags Skydeøvelse.

Man er paa Kamppladsen just ikke meget kræsen i sit Valg; den mest velkomne Nabo er den, der slaar de fleste Fjender til Jorden; det raa Blodhaandværk, som man selv øver, kvæler for Øjeblikket alle finere Følelser; men dog havde denne Mands Væsen, hans hele Fremfærd og Handlemaade noget saa slagteragtigt ved sig; han forraadte en saa følelsesløs og, jeg kunde næsten sige, gudsforgaaen Lyst til at tilintetgjøre sit eget og andre Menneskers Liv, at jeg, saa underlig det vel lyder, stirrede oprørt, ja gysende og som bedøvet paa ham. Og ikke blot jeg, men ogsaa mine Folk vare ikke mindre grebne end jeg af hans dæmoniske Væsen. Vel en Snes Sekunder stode de allerede ovenfor Stepperanden, og endnu holdt de, som bedøvede, deres Bøsser tilbage; i Stedet for at lægge an paa Fjenden, faldt deres stive Blikke paa ham, indtil han med raa, tordnende Stemme raabte til dem: «Fordømte være Eders Øjne, I gabende Tosser; ser I ikke Artilleristerne; hvorfor skyde I ikke Hovederne itu paa dem?»

Først da skøde de, men fejlede og sprang derpaa saa hurtig ned under Stepperanden, som om de bleve drevne ned med Magt.

Jeg formaaede hverken at følge dem eller at hæve Bøssen; ja havde Fjenden været kun 7 i Stedet for 70 Skridt fra mig, havde jeg dog ikke formaaet det. Mandens Stemme havde rystet mig forfærdelig. Fjendens Kugler faldt som Hagel om mig; jeg blev ligefuldt staaende som forstenet, indtil endelig en af mine Folk sprang op og trak mig ned under Randen.

Først da jeg saaledes var bleven befriet for mit skrækkelige Naboskab, kom jeg til mig selv igjen. Artilleristerne havde rettet Kanonen imod os, da vi stode paa Steppen, men før de vare istand til at fyre den af, vare vi alt igjen under Randen, og den fremmede skød den tredje Artillerist bort. For at befri sig for denne skrækkelige Modstander brændte de to tilbageblevne Kanonen af paa ham alene, men

hverken Kardetsker eller Musketkugler fra Fodfolket, der havde nærmet sig paa 50 Skridts Afstand, syntes at virke paa ham. Med jernfast Ro ladede han igjen, skød den fjerde og endelig den sidste og raabte da med sin frygtelige Stemme: »Fordømte søvnige Karle, I ere; hvorfor tage I ikke det store Stykke?«.

For intet i Verden vilde nogen af os springe op. Vi havde alle ladet, men stode som Saltstøtter og stirrede paa ham, som om vi vilde spørge, om denne mærkværdige Skikkelse ogsaa virkelig var en af vore lige, en Beboer af denne Jord, eller ikke snarere et Steppespøgelse, som vilde drive Spot med os. Som han stod der alene paa Steppen, med de stenhaarde Træk og det lange Skjæg, der slyngede sig om hans Hals, som en Skive for 100 fjendtlige Kugler, lignede han saa aldeles en af de mange Trolde, hvormed den spanske Overtro saa rigelig havde udstyret Stepperne, og som en saadan havde han nær bragt Ulykke over os.

Vort ringe Antal, de forfejlede Skud og frem for alt den øjensynlige Frygt, der havde bragt os til at flygte ned under Stepperanden, havde gjort Fjenden saa modig, at han lod det bag Kanonen staaende Kompagni rykke frem med fordoblede Skridt og beskyde vort Smuthul med en heftig Ild. Allerede svingede en Rode frem for at afskære os, der stode som lamslaaede, fra vore Kammerater, da, og det var paa høje Tid, Fanning kom til Stede med 30 af vore Riffelskytter. Dette Syn bragte os paa en Gang igjen til Besindelse. Et jublende Hurra, og saa vare mine Folk igjen oppe og uden at slutte sig til Fanning rykkede de frem i Stormskridt imod Fjenden paa en Afstand af 20 Skridt, toge Sigte og skød et Dusin Fodfolk med en saa fortvivlet Ro og Koldblodighed, at Kompagniet forfærdet veg tilbage og derpaa, som slaaet af Rædsel og under Raabet: diablos! diablos! kastede Musketterne og flygtede over Hals og Hoved.

Fanning havde, trods det kritiske Øjeblik, med en i Sandhed beundringsværdig Koldblodighed ladet sine Folk fyre

langsomt, saa at, da vi vendte tilbage fra vort Angreb, havde endnu kun et halvt Dusin af hans Mænd fyret og af Whartons Reserve, som var rykket frem, slet ingen.

Kompagniet var fuldkommen sprængt og løb over 300 Skridt fra os, men i Stedet for dette viste Kanonen, forsynet med nyt Mandskab og rettet imod os, sig færdig til at affyres. Havde dette Mandskab bestaaet af Artillerister, vilde det sandsynligvis have bragt os en saadan Hilsen, at Kampen let havde faaet en Ende; men det var heldigvis Fodfolk, som paa Grund af deres Mangel paa Øvelse ikke bleve færdige, før Halvdelen af dem var skudt bort, hvorpaa vi igjen dækkede os under Stepperanden. Nu gik Skudet af, og vi sprang atter op.

Det var en sand Vaabendans, hvoraf vi dog efter Haanden begyndte at blive noget varme. Der var ikke noget Minut forløben imellem vor Ned- og Opspringen, men denne korte Mellemtid havde dog bragt de Kolonner, som stode nærmest ved det oprevne Kompagni, et godt Stykke fremad imod os. Vi saa tillige, at den anden Bataillon var i Begreb med at rykke frem imod os, og at vi saaledes snart vilde faa en halv Snes Kompagnier at kæmpe med, en Udsigt, der dog forekom os noget betænkelig; thi vi havde jo Grund til at frygte for, at Fjenden, naar Kampen varede længere ved, efter Haanden vilde overvinde den paniske Skræk, som vore Bøsser havde indjaget ham, og faa Mod til at ophøre med den meningsløse Pelotonild, som han hidtil uafbrudt havde vedligeholdt imod os, og gaa over til Bajonnetangreb. Naar blot et enkelt Kompagni vilde forsøge et saadant Angreb, vilde vor Stilling alt af den Grund blive farligere, at vore Kræfter da vilde blive delte. Vi bemærkede desuden ikke uden Uro, at Rytteriet, som hidtil havde holdt sig i det fjærne, nu ligeledes satte sig i Bevægelse, og at Fodfolkets yderste højre Fløj havde nærmet sig det, uden Tvivl for at de forenede kunde trænge frem imod os.

Men hvor vare vore 12 Mand, som vi havde efterladt i Trægruppen? Hvad var der blevet af dem? Vare de der endnu, eller havde de af Angst for Overmagten trukket sig tilbage til Missionen?. Det vilde være en slem Streg for os. De vare alle fortræffelige Skytter, forsynede med Pistoler og vilde nu kunne yde os udmærket Hjælp, medens de i Missionen vilde være fortabte. Vi havde efterladt dem, saavel som de 8 Mand i Missionen, mere fordi det anede os, at de muligen der kunde gjøre os Nytte end som Følge af nogen klar strategisk Indsigt. Men hvad vilde 12 Mand, om de end vare nok saa fortræffelige Skytter, kunne formaa imod 250 Dragoner og et eller et Par Kompagnier Fodfolk? Vi beklagede, at vi havde sat disse 12 Skarpskytter paa Spil, da vi nu kunde have havt saa god Nytte af dem; thi, hvad der var det betænkeligste ved vor Stilling, vor Amunition begyndte at svinde stærkt; kun faa af vore Folk havde taget mere end 16 Ladninger Krudt og Kugler med sig, og nu havde de kun 6 tilbage. «Et forsagt Hjerte vandt aldrig den skjønne Brud». Et Øjeblik betænkte vi os, i det næste havde vi fattet vor Beslutning. Idet jeg rask lod Handling følge paa Beslutningen, overtog jeg med 20 Mand at trænge ind i den Aabning, som det oprevne Kompagni havde gjort i den fjendtlige Linie, og endelig bringe Kanonen i vor Magt. Fanning og Wharton skulde imidlertid angribe Fjenden i Fronten.

Kanonens Bemanding, der imidlertid paa ny var nedskudt, bestod i dette Øjeblik kun af én Officer, som alene vovede at blive ved den og lade den. Han faldt, netop som jeg vendte mig mod vore Folk for at opfordre de 20 til at følge mig. I samme Øjeblik tumlede noget om ved min Side; jeg vendte mig; det var den vilde, spøgelseagtige Mand, som jeg i det nys beskrevne kritiske Øjeblik havde tabt af Sigte, og som nu med et højt Skrig, fordrejede Øjne og Hænderne krampagtig sluttende om den nylig afskudte Riffel faldt om ved min Side som en Tyr, der er truffen af Øxen.

Jeg kunde dog nu ikke opholde mig ved ham. Nogle af mine Folk vare allerede sprungne hen til Kanonen, havde spændt sig for denne og Munitionsvognen og trukket begge fremad, medens de andre omgave den til højre og venstre som Bedækning.

De vare endnu ikke færdige med at lade Kanonen, da et forundret: «Se, Se engang»! bragte mig til at se op.

Hele den fjendtlige Linie, saavel Rytteri som Fodfolk, vaklede, som om den saa Aander. Endnu havde ingen af mine Folk løsnet et Skud, men vel Fannings og Whartons, som havde fyret omtrent en Snes Skud, da saavel de nærmeste Kolonner, som de mere bortfjernede kom i den vidunderligste Bevægelse.

Det var en formelig Sitren og Bæven, der kom over dem, saa paafaldende, som om den hidrørte fra en Jordrystelse eller et underjordisk Stød, der kastede alt imellem hinanden. Vi holdt vore Bøsser i Reserve til at dække Kanonen, men denne lod jeg lade med dobbelt Ladning og netop forsyne med Fængkrudt, da Fjendens Vaklen blev saa heftig, at jeg befalede Skytterne at stille sig paa begge Sider af Kanonen. Infanteriets Kolonner lignede store Klippemasser — deres brune Uniformer forøgede denne Lighed —, som, efter at være bragte ud af deres Leje paa en høj Bjergtop, et Øjeblik vakle, uden at man rigtig kan se, til hvilken Side de ville styrte. Hurtig lod jeg blæse til Lunten og affyre Kanonen med dens Kardetsskud. Dog Fjenden oppebiede ikke dette. Lig de omtalte Klippemasser brød pludselig den lange Linie fra hinanden; ikke de Kolonner, der stode os nærmest, men de paa den yderste venstre Fløj gjorde Begyndelsen, derpaa fulgte Centrum og da først den Fløj, der var os nærmest; den ene rev den anden med sig. Det var den vildeste Flugt, jeg nogensinde har set. Fodfolk, Rytteri — alt jagede efter hinanden. Vi stode og saa og stirrede og formaaede i lang Tid ikke at forstaa Fjenden og hans forunderlige Flugt. Endelig blev

alt os klart. Fodfolket havde jo, idet det støttede sin venstre Fløj til Salado, skudt sin højre frem til Trægruppen for at slutte sig til Dragonerne og derpaa i Forening med disse trænge frem imod os, en Manøvre, der, som sagt, vilde have delt vore Kræfter og bragt os i Forvirring. Planen var ikke slet; Fodfolket og Rytteriet havde trukket sig henimod Trægruppen uden at nære nogen Mistanke om, at denne kunde være besat af os, og der viste sig heller ikke noget, som kunde vække deres Mistanke. Vore 12 fortræffelige Skytter, som vare godt skjulte af Træerne, lode saavel Eskadronerne som Kompagnierne komme indtil en Afstand af 20 Skridt fra Trægruppen; da aabnede de pludselig deres Ild, idet de først afskød deres Pistoler, derpaa deres Bøsser. Men en Overraskelse af nogle og tredive Skud, som pludselig falde fra et Baghold, kan bringe selv de bedste Tropper i Forvirring, end sige vore mexikanske Dons, som næppe vare komne sig efter deres første Skræk og nu troede sig omringede fra alle Sider af disse diablos, som de kaldte os. For at undgaa disse saa snart som mulig, brøde de ud paa alle Sider og reve Fodfolket med sig, saa at hele Linien kort efter opløste sig i et Kaos af flygtende.

Sejren var saaledes kommen, uden at vi ret vidste hvorledes. Fannings og Whartons Folk havde skudt 2 Gange, mine endog kun en Gang, da de fjendtlige Masser opløste sig og spredte sig over Steppen som vilde Mustangs, forfulgte af Jægere.

Den vilde Mand, der, som ovenfor fortalt, indjog os saa megen Skræk, var, som jeg senere fik at vide, en benaadet Morder, der bødede for sine Synder ved saaledes at forsvare sit Fædreland. Kun saaret, dog ikke dødelig, havde han slæbt sig bort fra Kamppladsen og var reden derfra, uden at nogen vidste hvorhen.

Den øverstkommanderende General Stephan Austin, som kort efter Kampen kom tilstede med de øvrige Tropper, bevidnede os sin Tilfredshed. Vi havde netop forebragt ham

vor Beretning om det passerede, da der ankom en mexikansk Præst med flere Vogne og en hvid Fane for at udbede sig de Døde, hvilket strax blev ham indrømmet.

Hvad vi erfarede af Pateren, bevægede os til endnu samme Aften at bryde op mod Hovedstaden. Der var Grund til at haabe, at Byen i den første Skræk strax vilde falde i vore Hænder. Dette skete vel ikke; vi fandt Portene lukkede og Fjenden paa sin Post, men det passerede havde dog rystet ham saaledes, at han uden Modstand lod os indtage vor Stilling ved den saakaldte Mølle, omtrent et Kanonskud fra den store fjendtlige Redoute, og før Midnat havde vi indesluttet Byen fra alle Sider.

E. Koch.

Pesten i Marseille 1720.*)

I Archiverne i Rhonemundingernes Præfektur findes en Dagbog af en vis Sieur Gonjon, den naadige Herre, Bisp Belzunce's Haandskriver; Bogen er meget regelmæssig holdt og gaar fra Aaret 1712 til 1728. I denne samt i Byen Marseilles Dokumentsamlinger og andre Optegnelser findes der meddelt flere Træk, som kunne give et Billede af hin Tids Tilstande. I Begyndelsen af Aaret 1720 havde Sundhedstilstanden været god i Marseille og Omegn, men i de første Dage af Maj Maaned var der indtraadt nogle Tilfælde, som lode befrygte Udbrudet af en smitsom Syge. Imidlertid gik Maaneden hen indtil den 25de; da ankom Skibet Grand-Saint-Antoine, ført af Kapitajn Chataud, til Byen. Det var ladet med forskjellige Handelsvarer og havde anløbet Tripolis, Cypern og Livorno, hvor man havde efterladt en syg Passager, Kapitajn Buech; foruden ham havde det otte andre Passagerer ombord. Skibet kastede ogsaa Anker ved Toulon, da Føreren nærede Frygt for den store Sygelighed om Bord; han sendte derfor Meddelelse derom til sine Redere i Marseille og udbad sig nærmere Ordre; men de svarede, at han kun skulde komme, de paatoge sig at sørge for alt.

Sundhedsraadet i Marseille holdt da som sædvanlig Møde, og til Trods for et Vidnesbyrd fra Lægerne i Livorno, i

*) Antonin Rondelet: La peste de Marseille, d'apres de nouveaux documents. Revue contemp.

hvilket der kun nævnedes en ondartet Feber, udtalte Raadet sig dog enstemmig for, at Skibet var mistænkeligt og skulde sendes i Qvarantaine til Øen Jarre. Men Rederne gjorde Indsigelser, og da en af dem havde betydelig Indflydelse i Byen, blev der afholdt et nyt Møde, i hvilket anden Bestemmelse blev tagen. Skibet fik Lov til at løbe ind, der blev kun sendt en Quarantainebetjent om Bord, og de syge førtes til Byens almindelige Sygehus. Betjenten døde imidlertid næste Dag om Bord og ligeledes en af Matroserne i Sygehuset. Ligene bleve synede af Overlægen Gayrard, som havde opholdt sig i Levanten og altsaa maatte kjende Pesten; men han udstedte to Attester, hvori der ikke var Tale om denne Sygdom. Ulykkeligvis døde imidlertid fire Lastdragere, som vare beskæftigede med Losningen, i Løbet af tre Dage, og det med de samme Symptomer som ni Mand af Besætningen, der vare døde paa Overfarten. Denne store Dødelighed forklarede Kapitajn Chataud ved, at han, da Skibet den 18de April laa ved Cypern, havde kjøbt Brød der hos en tyrkisk Bager, som havde leveret ham daarlige Varer, idet Brødet var gjennemtrukket med Vand, hvori der var opblødt Hamp. Han mente da, at Nydelsen af dette Brød var Aarsag til Sygeligheden om Bord, og at Lastdragerne ogsaa havde spist deraf.

Under disse Omstændigheder blev Skibet, men rigtignok nu for silde, efter højere Ordre ført til Jarre og opbrændt der tilligemed Resten af Varerne. Kapitajn Chataud blev ført til Slottet If, hvor han holdtes fangen til September 1723. Den almindelige Mening var dog, at han ikke var saa skyldig som Rederne, der beskyldtes for Nærighed, da de havde sørget slet for Skibets Forsyning; en dengang bekjendt Folkevise bærer Vidne derom. Da Kapitajnen slap ud af Fængslet og kom tilbage til Marseille, var der ingen, som viste nogen Uvilje imod ham.

Ogsaa Lægerne vare uenige om Sygdommen og navnlig om dens Smitsomhed. Da den udbredte sig mere og mere,

udstedtes der en højeste Ordre, ifølge hvilken der skulde sendes Læger fra Montpellier til Marseille for at iagttage Sygdommen. Dette vakte stor Harme blandt Lægerne paa Stedet, som mistænkte Raadet for, at det havde ansøgt derom af Mistillid til de indfødte Læger, og da Lægerne fra Montpellier, efter at have endt det dem paalagte Hverv, skulde afgive Beretning derom til Byraadet, vilde dette ikke tillade Byens Læger at være til Stede derved. Striden blev mere og mere heftig; i Aaret 1722 udkom der endogsaa et komisk Heltedigt i fire Sange, der skildrer denne Kamp og havde Navnet «Lægernes Strid».

Stadens Raadmænd vidste for Resten hverken ret, hvad de skulde tro eller ikke tro lige over for Byens egne Lægers Modløshed og de fremmede Lægers Vigtighed. Det er ogsaa temmelig komisk at se, hvorledes en Læge i hin Tid stiller sig til en saa farlig Sygdom, og man faar heller ikke de bedste Begreber om den Tillid, en saadan Mand kunde indgyde. Man har saaledes opbevaret et Brev fra en Læge, hvori han meddeler de Forsigtighedsregler, han iagttog for at beskytte sin egen Person mod den farlige Smitte. Hans Ord ere: «Mit Beskyttelsesmiddel er en lille Pose, som jeg bærer i Mavehulheden, og hvori der er flere pulveriserede Rødder og forskjellige andre Sager saa som Kamfer, tørret og stødt Skrubtudse, Snoge- og Menneskeblod, og ovenpaa alt dette en hel tørret Tudse. Med disse Sikkerhedsmidler træder jeg ind i Sygehuset, iført en Kjortel af Voxdug, der naar ned til Hælene, en Hue af samme Stof og en Svamp, dyppet i Vineddike, bunden under Næsen, og jeg passer nøje paa ikke at trække Vejret gjennem Munden 'eller synke noget Spyt. I Munden har jeg et Stykke Angelikarod; en Sygevogter gaar foran mig med et Fyrfad med Gløder i den ene Haand og en Skaal med Vineddike i den anden. Jeg kaster stadig vellugtende Urter i Fyrfadet; Urterne har jeg i en lille Pose paa Armen. Naar jeg vil føle de syges Puls eller paa deres Bylder, dypper jeg Haanden i Eddiken, og jeg skyller den

atter af deri, naar jeg har rørt derpaa. Fra Sygehuset gaar jeg ind i et nærliggende Hus, hvor jeg aflægger hele Stadsen. Jeg vasker derpaa mit Ansigt og mine Hænder i Vineddike og røger mine Klæder med Salvie».

Man har ogsaa et Billede af en Læge fra hin Tid, hvor han fremstilles i den Dragt, der brugtes ved et saadant Sygebesøg. Den bestaar af en lang Kjole, en Kappe, Halvstøvler, Buxer og Hat, alt af Saffian; Hænderne ere bedækkede med lignende Handsker, og han har en otte til ti Fod lang Stok i Haanden, som tjente til at fjerne forbigaaende og Hunde. For Ansigtet er der anbragt en Maske af Saffian med store Øjne af Glas. Midt i Ansigtet er der anbragt en uhyre stor Næse, der ifølge Beskrivelsen af Billedet var fyldt med vellugtende Urter. Disse Beklædninger vidne just ikke om stor Modighed hos Lægerne, og man kan let forstaa, at en af disse rentud nægtede at gjøre Tjeneste; han blev da kastet i Fængsel. En anden Læge, som heller ikke havde stor Lyst til sin farefulde Dont, men frygtede sin Kollegas Skæbne, beklager sig bittert derover i et endnu opbevaret Brev og siger, at han gik til sin Gjerning, fordi han ikke turde andet. Men den Bistand, saadanne Læger kunne yde, har ikke megen Værdi, og i de skriftlige Meddelelser derom fra Raadmændene, som opbevares i Byens Archiver, faar man da ogsaa helt mærkelige Ting at høre. «Lægerne», sige de, «stille de urimeligste Fordringer. Men hidtil have de ikke duet til andet end at fylde vore Karrer. De forstaa kun at aarelade, og hver Aareladning har ikke ført til andet end Døden. Man har været nødt til at bede dem om at hitte paa noget andet». . . . . «Gud være lovet! Det bliver dog nu Dag for Dag bedre; hvad der vil være det bedste, er, at vi skyndsomst se at komme af med disse Læger, som ødelægge os». Det Brev, hvoraf de sidste Ytringer ere tagne, er dateret den 5te November 1720. Man var for øvrigt heller ikke bedre tilfreds andensteds. Fra det tre Mil nordligere liggende Aix skriver Erkebispen til Abbé Dubois det meget betegnende Klagemaal:

«Man skulde enten afskaffe alle Læger eller give Befaling til, at de vare mere duelige og mindre Kujoner. De ere saa betagne af Skræk, at de se Pest overalt, og det er en stor Ynkelighed».

Regentens berømte Læge Chirac havde ogsaa sin særegne Kurmethode at anbefale. Da han blev opfordret til at udtale sig om Sygdommen, svarede han, at man bare skulde være glad og lystig, og han gjorde sig endog den Ulejlighed at sende en lærd Afhandling, hvori han, som de første Midler til at fordrive Pesten med, raader til at benytte «Violiner og Trommer, hvormed man skal gjøre Musik i alle Byens Kvarterer, for at give de unge Mennesker Lejlighed til at more sig og bortjage al Sørgmodighed og ondt Lune». Raadet var maaske ikke saa galt endda; to andre Læger ved Navn Sicard, Fader og Søn, anbefalede derimod et helt andet Middel. De raadede til, at man skulde antænde «Baal, saa at de hede Dampe, naar de kom i Berøring med de forpestede Smaalegemer, som fyldte Luften, vilde stærkt udvide disse, sprænge dem i Stykker og tilintetgjøre den dødelige Gift, før den kunde frembringe nogen Smitte». Disse to Doktorer, som begge hørte til Byens Lægeraad, bleve nødte til at tage Flugten for at undfly Folkets Raseri, da man forgjæves ventede paa en Aftagen af Sygdommen, efter at der havde været tændt Baal paa hvert Gadehjørne i Byen. Man opgav da dette Forebyggelsesmiddel, og den 3dje Avgust udstedte Raadets Medlemmer en offentlig Opfordring, der begynder med de Ord: «Det paalægges enhver Husejer Klokken fem hver Eftermiddag at brænde en Unze Svovl midt i hvert Værelse efter at have lukket Vinduerne, og disse maa først aabnes tre Timer efter. Svovlet skal brænde paa en eneste Glød, for at ikke en altfor stærk Ild skal tilintetgjøre Virkningen». Og til Slutning tilføjes den Bemærkning: «Skjønt alle og enhver maa have Interesse af at varetage, hvad der her er paalagt, saa indskærpes det dog paa det alvorligste, at hvis no-

gen forsømmer det, saa ville de blive straffede som gjenstridige».

Midt i Maaneden udstedte Raadet et andet Paabud for at tvinge Lægerne til ikke at svigte deres Kald. Ifølge dette maatte Doktor Montagnier forlade Abbediet Saint-Victor, hvorhen han havde trukket sig tilbage lige fra Begyndelsen af Pesten for ganske at hellige sig til Munkenes Tjeneste. Hele Klosterkvarteret blev anvist ham, men han døde fjorten Dage efter. I det Hele bukkede mange af Byens Læger under for den forfærdelige Farsot. Der var i alt tolv Læger ved Sygdommens Begyndelse; af disse forlode tre Byen, nemlig de to, der, som alt omtalt, maatte flygte, og den tredje, Augier, hvis Sundhed var meget nedbrudt. Colomb og Pélissery holdtes helt afsondrede i Arsenalet for alene at udføre Lægetjenesten paa de kongelige Gallejer; af de syv øvrige døde Peyssonel den ældre, Audon og Montagnier. Bertrand, Forfatteren til en meget interessant Beretning om Forholdene, blev selv meget syg, men slap dog derfra med Livet; der var altsaa kun tre i det hele af dem, der egentlig forrettede Sygetjenesten i Byen, som kom helt uskadte derfra, nemlig: Raymond, Robert og Michel; men i øvrigt indfandt der sig fra de øvrige Dele af Riget en stor Del Læger, som gjorde god Tjeneste.

Raadmændene vare meget ivrige, men desuagtet vare de i høj Grad udsatte for Miskjendelse. Borgerraadets Friheder og Privilegier vare meget betydelige paa dette Tidspunkt; det stemmede derfor kun daarlig dermed, at General Langeron blev sendt fra Paris til Marseille med uindskrænket Myndighed. Man maatte imidlertid finde sig deri, selv ogsaa da han gjorde Fordring paa at føre Polititilsynet ved Stadens Porte; men Raadet hævdede dog sin Ret og sine Privilegier ved at sende en lang Skrivelse til Overøvrigheden i Provence, Lebret, hvori det godtgjorde sin uomtvistelige Berettigelse til ene at føre dette Opsyn. Imidlertid indrømmede det, at de særegne Omstændigheder vel kunde tilstede en Afvigelse i

dette Tilfælde, og sagde, at det «ikke gjorde denne Indsigelse for sin egen Skyld, men for at tage Forvaring mod ethvert Indgreb i Byens Rettigheder. Lebret anerkjender dette i sit Svar, men tilføjer, at man i en saadan Tid maa finde sig i det uundgaaelige. Hvad der mest krænkede Raadets Medlemmer, var imidlertid deres Medborgeres nedsættende Dom, der ogsaa kun lidet stemmer med den Beundring, Efterverdenen har ydet dem for deres Mod og Udholdenhed. Alt i Midten af Juli Maaned 1720 skrive de til den samme Lebret: «Vi fortryde, naadige Herre, slet ikke al den Møje, vi gjøre os; men dybt smerter det os, at paa en Tid, hvor Raadets Medlemmer anvende al Flid og Aarvaagenhed for at være til saa megen Nytte som mulig og varetage alt paa det bedste, tænke 80,000 Sjæle kun paa at finde Fejl og Mangler ved alt». Endnu den 20de September, da Sygdommen var paa det højeste, skrive de atter meget betegnende: «Det kan ikke være andet, end at vi i denne Tid, netop ved at gjøre vor Pligt, maa skaffe os mange Uvenner, der da udbrede Rygter om os, som ere lige stik modsatte Sandheden og Retfærdigheden».

Og det var sandelig ikke noget let Hverv, disse borgerlige Bestillingsmænd havde. Der maatte Dag ud og Dag ind vises et næsten overmenneskeligt Mod og en aldrig trættet Aarvaagenhed og Fasthed. Men overalt, hvor der foreligger skriftlige Vidnesbyrd fra hin Tid, ser man, at de ikke have svigtet, og virkelig rørende er deres Redebonhed til at udsætte sig selv for enhver Fare og deres troskyldige Tillid til Guds Hjælp, som dog ene kunde nytte. Alle deres Skrivelser ende med, at dog Herren i sin Naade maa have Medlidenhed med den haardt trængte By. Et mærkeligt og meget betegnende Brev var det, de den 3dje September 1720 skreve til Marquis Villars, Guvernør i Provence. Samme Dag havde de i Kapellet Notre-Dame-de-Bon-Secours aflagt Løfte i Byens Navn om en aarlig Almisse paa to Tusinde Livres som Bidrag til Vedligeholdelsen af Byens Stiftelse for fattige, for-

ældreløse Børn. De sige heri: «Naadige Herre, alle vore Gader ere bedækkede med Lig, og vi kunne ikke overkomme at faa dem alle førte bort. De, vi have beskikket dertil, have alle trukket sig tilbage, ligeledes Sygeopsynsmændene og næsten alle Borgerne, saaledes at vi selv ere ene tilbage mellem en talrig Befolkning, der intet Hensyn tager og hvert Øjeblik er rede til at gjøre Opstand. Vi have indstændig anmodet Præsidenten om at skaffe nogle Tropper til Stede for at holde Orden, selv om det kun var fire til fem Hundrede Mand. Vi haabe, at man vil opfylde denne Begjæring. Saaledes er, naadige Herre, Tilstanden i vor By». Byrden, der paahvilede disse Mænd, var saa meget større, som Regeringens Embedsmænd strax ved Sygdommens Udbrud toge Flugten eller i det mindste søgte at bringe sig saa meget som mulig i Sikkerhed. De kongelige Notarer pakkede sammen, ikke en eneste blev tilbage; alle de, som havde Ansættelse ved Gallejerne, trak sig tilbage til det indre af Arsenalet, hvor Dødeligheden da ogsaa var langt ringere, medens Garnisonen endelig søgte sin Tilflugt bag Citadellets Mure. De borgerlige Myndigheder havde altsaa slet ingen Støtte hos dem, der ellers havde den øverste Myndighed; thi Garnisonen nøjedes ikke engang med saaledes egennyttig at bringe sig selv i Sikkerhed, men den stillede endog den højst besynderlige Fordring, at Byraadet skulde sørge for, at den tilstrækkelig blev forsynet med Næringsmidler til sit Underhold. Hvis det ikke skete, truede den kommanderende Officer med, at han vilde tvinge Raadmændene til i Spidsen for nogle af hans Folk at bryde ind, hvor som helst der fandtes Levnetsmidler, for paa denne Maade at skaffe det fornødne til Veje. Men da stillede en af dem, Moustier, sig lige over for ham, saa ham skarpt ind i Øjnene og sagde: «Nu vel, stil Dem i Spidsen for Deres Soldater; jeg stiller mig i Spidsen for Borgerne, og saa skulle vi faa at se!»

Der fortælles ogsaa om et andet Sammenstød mellem den samme Moustier og Militairet, der giver et ret godt

Billede af det besynderlige Forhold, Garnisonerne dengang stode i til de Byer, som det var dem paalagt at forsvare. Moustier kom nemlig en Dag fra la Tourette, hvor han med Livsfare havde ladet store Dynger Lig, der forpestede Luften paa det rædsomste, skaffe bort for at faa dem nedgravede. Han gik netop ad Havnedæmningen forbi et Sted, som endnu i Marseille kaldes «Kong René's Arnested», og hvor en Del Officerer vare samlede. En af dem havde den Dristighed at pege Fingre ad ham og raabte: «Se, der er Dødningegraveren!» — «Ja», raaber Moustier ivrig, «det er saa, men jeg kan ogsaa begrave levende!» Han kaster sin Kappe, trækker Kaarden, og snart krydses de to Klinger. Moustier saarer og afvæbner den uforskammede under den tilstrømmende Mængdes Jubel.

Vanskelighederne toge bestandig til, idet der ved den store Dødelighed snart manglede de fornødne Arbejdskræfter i de forskjellige Haandværk. Der var snart ingen Slagtere mere, og Raadet udbad sig derfor saadanne tilsendte fra de andre Byer. De højere Myndigheder droge da ogsaa Omsorg derfor, men det viste sig snart, at de Personer, som bleve sendte, slet ikke vare Slagtere, men tildels Skomagere, Væyere eller Jordbrugere. Man havde dog ogsaa Brug for dem, thi navnlig blandt Skomagerne var Dødeligheden meget stor, da ikke mindre end 110 døde af de 200, som Marseille dengang havde, foruden 350 Skoflikkere af 400. Tilstanden var saa fortvivlet, at man end ikke havde Skotøj til de Gallejslaver, der brugtes som Ligbærere; og atter maatte Byraadet se at faa tilsendt det fornødne andensteds fra. Retstilstanden blev naturligvis ogsaa efter Haanden mere og mere usikker; baade Bedragerier og Tyverier toge stærkt til. Selv fra de Tilførsler af Levnetsmidler, der bleve sendte fra andre Byer, blev der røvet, og de Mænd, som havde med Transporten at bestille, gjorde sig uretmæssige Fordele. Baade Næringsmidler og Arbejde steg i en overordentlig Grad i Pris, til det dobbelte, tre og firdobbelte af det sædvanlige; og disse Priser holdt sig selv ind i Aaret 1722. Mange lede da

stor Nød, og alle Raadets Anstrengelser for at raade Bod paa den sørgelige Tilstand vare forgjæves.

En af de vanskeligste Opgaver var at faa alle de døde begravede, for at ikke de forraadnede Lig skulde give Sygdommen nyt Næringsstof. Man anvendte, som alt omtalt, Gallejslaver dertil, men de gik heller ikke med stor Lyst til Arbejdet. En Dag saa endog to af dem Lejlighed til at flygte; men man greb dem atter og dømte dem til at hænges. Dog de gjorde Modstand, slap atter løs og toge deres Tilflugt til et Hus, hvor de barrikaderede sig og først bleve tvungne til at komme ud, ved at man kastede brændende Svovl ind i Huset. De bleve da klyngede op i Byens Galge. Det vakte ogsaa almindelig Uvilje, at man benyttede Skarnagervogne til at bortføre Ligene i. Man rottede sig sammen, skar Seletøjet i Stykker, og ingen vovede at bringe det i Orden igjen. Da steg Erkebispen selv op i en saadan Vogn og fik endelig Mængden beroliget, saa at Vognene nu fik Lov at kjøre med deres sørgelige Læs. Ikke sjelden maatte ogsaa Raadmændene med dragne Kaarder tvinge Folkene til at læsse de store Hobe af Lig paa Vognene.

Men Faren var ogsaa stor derved. Der fortælles, at af de hundrede Mand, som Ridder Roze benyttede til at bortskaffe de 1,200 Lig, der laa ophobede ved la Tourette, kom kun to derfra med Livet. Ganske vist er det efter en Samtidigs Beretning, at af alle de Personer, som den nævnte Roze benyttede til dette Arbejde paa de forskjellige Steder, hvor han forrettede denne Dont, bukkede 180 under ved hans Side.

Denne Roze var ikke Medlem af Raadet, men havde frivillig stillet sig til Tjeneste. Han havde været fransk Konsul paa Morea, var kommen tilbage med Skibet Grand-Saint-Antoine og havde delt Quarantaine med Skibets Besætning. Han stillede sig strax til Borgerskabets Raadighed og fik en Fuldmagt, underskrevet af Raadets Medlemmer, i Følge hvilken han havde Bemyndigelse til at handle i dettes

Navn. Et særskilt Kvarter blev ham anvist. Han vandt en ikke ringe Berømmelse i hin sørgelige Tid, saa at Mindet om ham lever saavel i de historiske Optegnelser som ogsaa i Folkets Mund; men han fik ogsaa mange Fjender, saa man undertiden kan være i Tvivl om Sandheden af det, der meddeles om ham. Han hørte for øvrigt til en bekjendt Familie i Marseille og havde en ældre Broder der, en rig Kjøbmand, som ogsaa var meget virksom under Pesten. Ridder Roze havde i yngre Aar gjort Krigstjeneste, navnlig i den spanske Arvefølgekrig, og ved hans Død (1735) nævnes han som Kapitajn af Fodfolket ved Garnisonen i Marseille. Han var selv bemidlet og forstrakte i den ulykkelige Sygdomstid flere offentlige Kasser med betydelige Summer; ligeledes lod han, da flere Tusinde Børn vare blevne berøvede deres Forældre og henbragte i Hittebørns-Hospitalet, paa egen Bekostning opkjøbe en stor Flok Geder baade nær og fjærnt og bringe til Byen, hvor de da tjente til at opamme disse ulykkelige Væsener.

En romantisk Kjærlighedshistorie knytter sig ogsaa paa dette Tidspunkt til Ridder Roze's Liv. Der skulde sendes en Mand i et offentligt Hverv til Versailles, og man formaaede Roze til at overtage dette. Der gik dengang offentlig Postbefordring to Gange om Maaneden fra Marseille til Paris; Ridderen lod sig indskrive og drog da helt sindig ad de Veje, der for den kommende Slægts Børn maaske ville være ligesaa ukjendte som de romerske Veje for den nulevende. Da han kom til Landsbyen Gavotte og holdt ved Kroen der, hørte han gjennemtrængende Skrig fra det indre af Huset. Han styrtede ind, og da han kom ind i et Værelse oppe paa første Sal, hvorfra Skrigene lød, saa han Liget af en Kvinde, som netop havde udaandet sit sidste Suk, og ved Dødslejet knælede en ung Pige, som hengav sig til den vildeste Smerte. De to Kvinder havde været paa Rejsen til Marseille; Moderen var bleven syg paa Vejen, og Døden var kommen saa pludselig, at den unge Pige slet ikke kunde

fatte sig i sin Sorg. Ridder Roze tilbød strax den unge Pige, hvis Navn var Magdeleine Lebasset, sin Hjælp og førte hende til sin Broders Familie, der modtog hende med den største Velvilje. Han opgav nu sin Rejse til Paris, og til Trods for sine halvhundrede Aar ægtede han Magdeleine, hvis Taknemlighed mod den ukjendte Redningsmand snart var gaaet over til en ømmere Følelse.

Pesten vedblev at rase i en frygtelig Grad indtil November Maaned, da Dødeligheden begyndte at aftage noget. Men den hørte dog ikke op, og hele Aaret 1721 vedvarede den med enkelte korte Mellemrum, hvor det syntes, som den endelig vilde standse sine Ødelæggelser. Den første Del af 1722 hengled ret fredeligen; men i de første Dage af Maj Maaned brød Sygdommen atter ud med fornyet Voldsomhed og rasede nu lige saa forfærdelig som for to Aar siden. Man maatte skaffe Plads til Grave for 20,000 Døde, og Nøden og Elendigheden blev om mulig endnu større end tidligere. Man traf alle mulige Foranstaltninger, men Sygdommen vedblev at rase til ind i det følgende Aar, da den endelig ophørte.

Da denne forfærdelige Landeplage atter tiltog saaledes i Voldsomhed, og alle menneskelige Midler viste sig at være frugtesløse, besluttede Byen Marseille at gjøre et helligt Løfte for derved at afvende Guds Vrede, der hvilede haardt paa den ulykkelige Stad. Erkebispen skrev nemlig til Raadet: «Jeg vil intet foreslaa Eder, som kan foraarsage Byen større Udgifter, da den jo alt sørgelig nok er udtømt. Gud forlanger jo ej heller vore Gaver, men vore Hjerter. Aflægger derfor i Byens Navn et Løfte, der kan være i Stand til at afvæbne den hævnende Arm, som paa ny synes at løfte sig imod os». Raadmændene forsamlede sig nu paa Raadhuset den 28de Maj 1722, hvorpaa der efter længere Forhandling førtes til Protokols:

«Det er enstemmig blevet besluttet af os, Byens Raadmænd, at vi ville aflægge et fast, urokkeligt og uigjenkaldeligt

Løfte i den naadige Herre Bispens Hænder, i Følge hvilket vi i fornævnte Egenskab forpligte os og vore Efterfølgere til for evige Tider hvert Aar paa Kristi Legems-Fests Dag at gaa hen at høre den hellige Messe i Kirken til Mariæ Besøgelses Kloster samt der nyde den hellige Nadvere og ofre, til Bod for de i denne By begaaede Synder, en Kjærte af hvidt Vox, fire Pund i Vægt, prydet med Byens Vaaben; Kjærten skal paa denne Dag brænde foran Hostien; samme Dags Aften skulle vi tage Del i en almindelig, højtidelig Procession, hvis Gjentagelse til evige Tider vi ville bede den naadige Herre Bispen at paabyde».

Denne Beslutning blev den 4de Juni af de fire Raadmænd, meddelt Kirkens øverste, idet de, iførte deres røde Kjortler, overbragte Budskabet i Kirken og knælede foran Højalteret, hvor Bispen stod med det hellige Sakramente i Hænderne; ved denne Lejlighed førte Moustier, som første Raadmand, Ordet; derpaa blev Fredagen den 12te Juli bestemt til det hellige Løftes Indvielse. Paa denne Dag begave da Raadmændene sig i højtideligt Optog til Mariæ Besøgelses Kloster, og endnu den Dag i Dag drage Mairen og Byens Øvrighedspersoner i Marseille paa Aarsdagen til det samme Sted for at høre Messen. De medbringe da ogsaa den mægtige Kjærte forsynet med Byens Vaaben, som er bestemt til under hele Højtiden at brænde til højre paa Alteret. Klokken fire om Eftermiddagen drager hele Byraadet med i det almindelige højtidelige Optog, og foran hvert af dets Medlemmer gaar en Bysvend, som bærer en tændt Kjærte med Stadens Vaaben.

J. Magnussen.

Anjala-Forbundet.*)

I.

Ved Statskupet**) 1772 havde Gustav III gjengivet Kongedømmet en stor Del af den Magt, som det i et halvt Aarhundrede havde været berøvet, og han viste snart, at det var hans Hensigt at bruge denne Magt med Kraft; men hvor fortræffelige end mange af hans Regeringshandlinger vare, var det modsatte dog Tilfældet med ikke saa faa, der derhos bleve gjennemførte med en høj Grad af Vilkaarlighed og ofte paa en lidet loyal Maade, hvorfor de ogsaa lidt efter lidt berøvede Kongen de ringere Stænders Hengivenhed, som han dog saa højligen havde Behov i sin uophørlige Kamp med Adelen. Til disse uheldige Foranstaltninger hører først og fremmest hans Forbud mod al Brændevinsbrænden og Salg af Brændevin i Stæderne og paa Landet (11te September 1772), efter hans Foregivende paa Grund af den Misvæxt, der samme Aar havde hjemsøgt Sverige. Men tre Aar efter gjorde han ved Forordningen af 14de September 1775 Brændevinsbrænding til Kronherlighed og paabød Oprettelsen af

---

*) Maunu Malmanen (Grev M. C. Creutz?): Anjala-Förbundet. Bidrag till dess historia, Stockh. 1848. — d'Aguila. — G. v. Schantz. — Posselt. — v. Schinkel. — J. C. Barfod. — Gustavianska Papperen, udg. af Geijer.

**) Jfr. Hist. Archiv 1873, I, Side 34 og flg.

Kronbrænderier. Det var saaledes ingenlunde noget Hensyn til Misvæxt og Dyrtid, der havde fremkaldt de nævnte to Forordninger; det hele var kun en slet og ret Finans-Operation, hvortil Kongens stadig voxende Pengeforlegenhed forledede ham til at ty, uden at han med sin sædvanlige Letsindighed tænkte paa Følgerne; men disse viste sig snart, og det var dem, som gave hans Folkelighed det første Stød. De usalige Brænderiforordninger ramte nemlig alle Stænder og opvakte Misfornøjelse hos alle Stænder. Bønderne havde fra Arilds Tid brændt Brændevin; de kunde derfor i Kongens Forbud herimod kun se Vilkaarlighed og Tyranni; Borgerne, navnlig Brændevinsbrænder- og Brygger-Lavet i Stockholm, der før Forbudet havde Eneret til Hovedstadens Forsyning med Brændevin, knurrede om Kap med Bønderne; Præstestanden klagede over, at Almuens Sæder fordærvedes ved den Mængde Kroer og Kipper, som de tidtnævnte Forordninger havde fremkaldt over hele Landet, — selv ved Kirkedørene fandtes hyppig Brændevinsboder opslaaede — og Adelen, hvis Magt især grundede sig paa dens Jordegodser, og hvad der kunde bringes ud af dem, paastod, at de kongelige Forordninger krænkede dens Forrettigheder.

Paa Rigsdagen i 1778 bade Bønderne om Tilladelse til at brænde Brændevin til Husbehov, men deres Bøn afsloges. Det manglede ikke meget i, at Misfornøjelsen var kommen til et alvorligt Udbrud, og i flere Provinser var Almuen i en betænkelig Gjæring. Desuagtet vedbleve Brænderiforordningerne at staa ved Kraft, medens Misfornøjelsen som Følge deraf voxede.

Under saadanne Omstændigheder gik Kongens Levnet heller ikke fri for Dadel, hvad der i øvrigt kun var alt for vel begrundet. Man knurrede over Gustavs Tilbøjelighed for Luxus, over hans Ødselhed og Forlystelsessyge, over hans hyppige og kostbare Rejser, over hans overdrevne Byggelyst, over hans Svaghed lige over for hans Yndlinge, som kostede Riget uhyre Summer — kort, over hele hans uforsvarlige

Omgang med det fattige Sveriges tarvelige Indtægter. Med lige saa stor Ret forargedes man over Kongens lidet hæderlige Privatlevnet; fra Tronen straalede Fordærvelsen ud til alle Sider som Radier fra Centret; sit Ry som en af Evropas mindst sædelige Byer kan Sveriges Hovedstad fornemlig regne fra Gustav III's Tid. Da Aviser og Tidsskrifter i talrige og særdeles skarpe Artikler gjorde sig til Tolk for den almindelige Misstemning mod Kongen, udstedte denne Forordningerne af 6te Maj 1780 og 3dje Maj 1785, hvorved Trykkefriheden indskrænkedes i en betydelig Grad. Men denne ukloge Foranstaltning gjorde kun ondt værre; medens «Stockholms-Posten» og «den välsignade Tryckfriheten» ganske vist bleve tamme og farveløse, gav den stedse voxende Misfornøjelse sig nu Luft i en Masse Smædeskrifter mod Kongen; de gik i Manuskript fra Haand til Haand og kom navnlig under Krigen 1788 for Dagen i en aldeles overvældende Mængde.

I hvor overordentlig en Grad det var gaaet tilbage med Gustav III's Folkelighed viste sig tydelig i 1785, da han paa Grund af den stedse tiltagende Finansnød atter maatte sammenkalde Stænderne. Medens disse i 1778 havde været aldeles viljeløse Redskaber i Kongens Haand, optraadte de nu, otte Aar efter med Trods og Selvstændighed. De nøjedes ikke med at forkaste alle*) Kongens Forslag, men rettede talrige Forestillinger og Besværinger til Kongen, hvilke denne paa sin Side dels besvarede paa en undvigende Maade, dels rent ud afslog; den 23de Juni afskedigede han Stænderne uden at have opnaaet noget af dem.

Kongen skulde og maatte imidlertid have Penge, og han besluttede mod passende Vederlag at opgive Kronbrænderierne. Paa Rigsdagen havde han allerede foreslaaet Stænderne at frigive Brændevinsbrændingen mod en aarlig Bevilling, men Stænderne havde forkastet dette Forslag. Kongen fattede da

*) Et blev vel vedtaget, men i betydelig omformet Tilstand.

den vovelige Beslutning med Tilsidesættelse af Rigsdagen at henvende sig direkte til Folket. Paa Statssekretæren Ruuths Forslag lod han Landshøvdingerne paa Sognestævne foreslaa Menighederne at tilbagekjøbe af Kongen Retten til Husbehovsbrænding, til en Begyndelse paa ti Aar. I de fleste Provinser gik Bønderne ind herpaa, hvorimod Adelen trodsig vægrede sig; en Del Penge indfløđ vel saaledes i Kongens Kasse, men Landbefolkningen blev ingenlunde forsonet; den maatte tilbagekjøbe, hvad den ansaa for sin uomtvistelige Rettighed, og den oplyste Del af Folket saa med Harme, at Kongen først forbød noget for selv at tilegne sig det og derpaa atter solgte det til dem, han nys havde frataget det. Desuden havde Kongen i denne Sag omgaaet Stænderne; det samme kunde han gjøre ved andre Lejligheder og saaledes forringe Stændernes Rettigheder, af hvilke Bevillingsretten var den vigtigste, til intet. Det var i alt Fald et mægtigt Skridt henimod Absolutismen; den almindelige Misfornøjelse tiltog og ytrede sig i en lydelig Knurren.

Under saadanne Omstændigheder kom Krigen med Rusland til Udbrud (1788). Det var uimodsigeligt Gustav III, som begyndte de egentlige Krigsforetagender, skjønt han søgte at give det Udseende af, at Russerne vare de angribende. I saa Tilfælde var det jo nemlig en Forsvarskrig, og en saadan kunde Gustav føre uden Stændernes Samtykke. Derfor lod han offentliggjøre en af Oberst Hastfehr forfattet og indsendt Beretning om Russernes Fredsbrud. De havde, hed det, Natten mellem den 28de og 29de Juni anfaldet de svenske Forposter ved Broen Wuolden-salmi, Pumala Sogn i Savolax, og derved tvunget Hastfehr til med de under hans Befaling staaende Tropper at rykke ind i Russisk-Finland og angribe Nyslott. Men denne Beretnings Troværdighed synes meget tvivlsom, og et endnu den Dag i Dag alminde-

ligt Rygte melder, at de Kosaker, som anfaldt de svenske Forposter ved Wuolden-salmi-Broen, vare svenske Soldater, iførte russiske Uniformer*). Om nu ogsaa dette maaske kun er et upaalideligt Sagn, saa fremgaar det dog af Gustav III's Brevvexling med Baron Gustaf Mauritz Armfelt klarligen, at det var Kongen selv, der af al Magt søgte at fremkalde de Strejferier, hvorover han siden klagede, og som foranledigede ham til at angribe Nyslott og derved gjøre yderligere Krigsforetagender uundgaaelige.

Det har været nødvendigt at omtale Anledningen til og Udbrudet af Krigen samt at antyde, hos hvem Skylden for Fredsbrudet med Rette maa søges, da det følgende ellers vilde være uforstaaeligt. Gustav paastod, at Rusland havde angrebet først, og at det derfor fra Sveriges Side var en Forsvarskrig; Anjalamændene mente, og med større Ret, at det var Gustav, der havde angrebet Rusland, at Krigen derfor var en Angrebskrig, og at Kongen ved at begynde en saadan havde krænket den svenske Konstitution.

I Sveriges nyere Historie er det næsten altid Militairet, som udfører Statsomvæltningerne, saaledes 1772 og 1809. Ogsaa i 1788 var det Krigsfolket, som forsøgte at forandre Regeringsformen, skjønt det, navnlig fordi det skortede paa en energisk og indsigtsfuld Anfører, kun blev et mislykket Forsøg. Tvende Partier, som arbejdede hvert hen imod sit Maal, men betjente sig af et og det samme Middel, den gjennem alle Stænder udbredte Misfornøjelse mod Kongen, stode i Spidsen for den tilsigtede Revolution. Det første var det saakaldte sjelfständighetspartiet, som arbejdede paa at løsrive Finland fra Sverige og gjøre det til en selvstændig Stat; det andet var Anjalaforbundet.

Selvstændighedspartiet, som det af Hensyn til det følgende er nødvendig korteligen at omtale her, skrev sig alle-

---

*) Den stockholmske Skræder Lindgren, der sagdes at have syet disse, fik kort efter Titel af Direktør.

rede fra Krigen 1742. Mange Finner vare højligen misfornøjede med Sveriges Regimente og den stifmoderlige Maade, hvorpaa Finland unægtelig behandledes, og det russiske Kabinet, for hvem denne Misfornøjelse selvfølgelig var saare velkommen, pustede af al Magt til Ilden. Allerede den 18de Marts 1742 udstedte Kejserinde Elisabeth et Manifest, som blev trykt baade paa Finsk og Svensk og udspredt over hele Finland. Efter i Indledningen at have berørt, at det ingenlunde var Sveriges samtlige Rigsstænder, men kun et vist Parti, som «af private og egennyttige Hensigter og Grunde» havde bragt Krigen til Udbrud, opfordrer Kejserinden rent ud Finnerne til at rive sig løs fra Sverige og lover dem i saa Fald Guld og grønne Skove. «Vi ere tilbøjelige til med al Beredvillighed og naadig Velvilje at understøtte og hjælpe merbemeldte Fyrstendømme Finland, saafremt samme skulde være tilbøjelig til at befri og løsrive sig fra Sveriges Vælde og Jurisdiktion», hedder det videre i det omtalte Manuskript; men enten nu Finnerne ikke have følt sig fristede af en Frihed, der lovedes dem af det despotisk regerede Rusland, eller dette Rige, der, som bekjendt, ved Freden i Åbo paatvang Sverige en russisksindet Tronfølger, foreløbigen har ladet sig nøje hermed, nok er det, denne Gang blev det ikke til videre med Finlands Selvstændighed; men der var dog i alt Fald lagt et Frø, som maaske senere kunde bringe Rusland en rig Høst.

Ti Aar senere tog den russiske Regering atter fat, hvor den slap i 1742. En Attaché ved det russiske Gesandtskab i Stockholm, ved Navn Simolin, arbejdede ivrigen for Finlands Selvstændighed og søgte ved sine Forbindelser i dette Land at bringe Folket i Oprør mod Sverige. Det var navnlig Herredshøvdingen i Stor-Savolax, Johan Henrik Wikman, som udfoldede en betydelig Virksomhed i denne Retning; men disse Planer mislykkedes atter fuldstændig, og Wikman maatte bestige Skafottet.

En Tid lang syntes det nu, at Selvstændighedsplanerne vare fuldstændig opgivne baade fra Ruslands og Finlands Side; men efter Statskupet 1772 vakte Gustav III's mange egenmægtige og tildels højst vilkaarlige Forordninger dem til nyt Liv. De misfornøjede samlede sig om Gøran Magnus, Friherre af Sprengtporten*), en ærgjerrig og herskesyg Mand, som deres Høvding og arbejdede, skjønt endnu i al Hemmelighed, paa at gjøre Finland til en selvstændig Stat. Om de Midler, man til dette Øjemeds Opnaaelse vilde betjene sig af, giver Avditøren ved Tavastehus Lens Infanteri-Regiment, von Schoultz, interessante Oplysninger. Ved første forefaldende Lejlighed, skriver han, skulde man, understøttet af Rusland med Penge og Tropper, bringe Finland i Oprør. Militairet skulde bearbejdes til at deltage heri og udføre det. Det Rygte skulde sættes i Omløb, at Kongen havde pantsat Finland for at faa Penge til sin italienske Rejse; man skulde stræbe at indbilde Folket, at Gustav ved uhyre Skattepaalæg planmæssigen vilde ødelægge Landet og derpaa overgive det forsvarsløst til Russerne; herved haabede man at bringe Almuen under Vaaben. Naar Revolutionen var gjennemført, skulde Finland erklæres for en selvstændig Stat under Ruslands Garanti og Kronen tilbydes en eller anden svensk Prins, der skulde dele Magten med et Raad af den finske Adel; Gejstligheden og Borgerstanden skulde udelukkes fra al Del i Regeringen og Bønderne sættes paa samme Fod som deres russiske Standsfæller i Kurland og Lifland; Landet skulde med andre Ord deles mellem Adelen, og Bønderne skulde gjøres til Livegne. De Adelsmænd, som maatte vægre sig ved at deltage i Sammensværgelsen, skulde ved Udbrudet af denne ryddes af Vejen, og endelig skulde Sprengtporten have Overbefalingen over hele det nye Riges Hær. Heldig-

*) Denne — som ikke maa forvexles med sin Halvbroder, den fra Rejsningen i Sveaborg 1772 bekjendte Jakob Magnus Sp. — blev uenig med Kong Gustav og gik 1786 i russisk Tjeneste som Generalmajor.

vis var Partiet, hvis Hovedledere vare Sprengtporten, Majorerne Klick og Jägerhorn samt Kapitajn Glansenstjerna, ikke synderlig talrigt, og af det nys anførte er det klart, at det ikke kunde gjøre Regning paa Tilslutning af de ufrelse Stænder, altsaa ikke af Folkets Masse. Men vi ville forlade Selvstændighedspartiet, som vi senere ville finde igjen, for at vende os til Anjalaforbundet.

I snævrere Forstand dannedes dette Forbund af de Mænd, som underskreve Forbunds-Akten af 12te Avgust 1788, det saakaldte Avertissement af 25de samme Maaned, og «Filialdeklarationerne», — om samtlige disse Aktstykker skal senere tales —; i videre Forstand indbefattede Forbundet imidlertid største Delen af Adelen, baade den finske og den svenske, samt en betydelig Del af de ufrelse Stænder, der jo ogsaa, som vi have set, havde skjellig Grund til Klage og ikke havde noget imod at gjengive Rigsdagen en Del af dens fordums Magt som Modvægt mod Kongens Overgreb, et Ønske, der selvfølgelig navnlig var levende hos Adelen, som havde mest at vinde derved. Skjønt de fleste af Anjalaforbundets Ledere vare finske Officerer, tilsigtede de dog ingenlunde, saaledes som Selvstændighedspartiet, at løsrive Finland fra Sverige; Anjalamændene havde sat sig det Maal at løsne Rigsstænderne af de Lænker, hvori Kongen havde smedet dem i 1772; deres Feltraab var Kongemagtens Indskrænkning, Tilbagevenden til Konstitutionen af 1720, altsaa til «Frihedstidens» Adelsherredømme og Anarki.

Hvorfor de revolutionære Rørelser udbrøde just i den finske Hær, vil fremgaa af det følgende.

II.

Efter det uafgjorte Søslag ved Hogland (17de Juli 1788) besluttede Gustav at angribe Fæstningen Frederikshamn; men Udsigterne til at indtage denne By vare kun ringe, thi Misfornøjelsen i Hæren tiltog Dag for Dag. Finnerne, som ud-

gjorde største Delen af Armeen, vare højligen imod Krigen; thi enten de sejrede eller bleve slaaede, vilde Følgerne blive uheldsvangre for dem. Sejrede de, vilde Kongens Magt tiltage, Enevælden vilde blive gjennemført, og den Smule Frihed, de endnu havde tilbage, vilde gaa tabt; sejrede Russerne, vilde Finland blive Krigens Skueplads eg maaske blive opofret for at opnaa en taalelig Fred. Man havde endnu Russernes barbariske Hærgninger i Peter den stores Tid i frisk Minde. Da Finnerne saaledes havde alt at tabe, intet at vinde, er det ikke saa underligt, at de vare de første, som viste Ulydighed. Den svenske Del af Hæren var ligesaa misfornøjet som den finske; den frygtede for at sejre, thi dens Sejr vilde, hvad enhver indsaa, medføre Enevoldsmagtens Indførelse. De adelige Officerer vare derfor forbitrede over, at Krigen tvært imod Konstitutionens § 48 foretoges uden Stændernes Samtykke; der forelaa et Grundlovsbrud, sagde de, thi Krigen var en Angrebskrig, og alt tydede paa, at Enevælden stod for Døren.

Med Føje klagedes der over Hærens slette Udrustning og elendige Forplejning, der blev saa meget fordærveligere, som Misvæxt og derpaa følgende Hungersnød hærgede det magre Land. «Dyrtiden», skriver G. M. Armfelt til sin Hustru, «er gruelig; et Læs Hø 14 Plater*), et Pund Smør 9 Plater, en Kande sur Mælk 16 Styver». «Sulten», skriver Oberst Stedingk til Kongen, «betager vore Soldater Mod og Kraft». Hvorledes Regimenterne vare udrustede, lærer man af et Brev fra General, Grev Meijerfelt til Kongen: «Jeg har givet Baron Klingspor en lang Liste paa, hvad der aldeles nødvendig maa tilvejebringes, saasom Sko og Strømper, som Regimenterne næsten fuldstændig mangle; da Folkenes Klæder falde af dem i Laser, vilde en Sending af Kapper være højst ønskelig». Oberst Anckarsvärd melder: «De Østerbott-

---

*) En Plater svensk var omtrent 1 ℞ dansk, men paa Grund af Pengenes synkende Værd nu vel af den dobbelte Værdi.

niske Soldater mangle alle baade Sko, Strømper, Skjorter og Kapper». Vestbottningernes Munderinger vare mellem 19 og 20 Aar gamle, og der fandtes ikke en eneste Kappe ved hele Regimentet. Rytteriet led, som Armfelt vidner, Mangel paa Fourage; Artilleriet var uden Stykkuske og Heste; de faa Trækdyr, der havdes, vare saa udtærede, at de næppe kunde staa paa Benene. Kulde, Sult og Nød gjorde Soldaten modløs og forøgede Officerernes Forbitrelse mod Kongen. Man kunde saa godt som ikke raade Bod paa Elendigheden, da Kasserne vare tomme; Kongen selv var jævnlig i den yderligste Pengeforlegenhed*).

Af det anførte fremgaar, at den svenske Hær var aldeles ude af Stand til at føre Krigen med Eftertryk. Havde den været bedre udrustet, kunde den, i Stedet for at staa ledig paa Finlands Kyst og svinde hen af Nød og Elendighed, have gaaet lige løs paa St. Petersborg og muligen endt Krigen med ét Slag**). Det er saaledes med god Grund, at Gustav er bleven strengt dadlet for at have styrtet sig i en Krig, hvortil han var saa slet rustet. Det manglede heller ikke paa Advarsler, Forestillinger og Raad fra Armeens Chefers Side om at slutte Fred hurtigst mulig; men skjønt Kongen følte den dybeste Smerte over Sagernes fortvivlede Stilling, fremturede han dog i sine Planer at føre Krigen til det yderste. Da dette blev almindelig bekjendt, tiltog Forbitrelsen i en foruroligende Grad. Obersterne Fleming og Lejonhufvud, en Mængde ringere Officerer og en stor Del Under-

---

*) Til G. M. Armfelt skriver Kongen om en Person, han ønskede at knytte til sig: «Jeg har skjænket ham et Ur, 1) fordi De har bedet mig ikke give ham Penge; 2) fordi jeg ingen Penge havde; 3) fordi jeg har faaet Uret paa Kredit . .»

**) Som man véd, var Rusland paa den Tid i Kamp mod Tyrkerne (1787—92), og da det ikke havde ventet noget Angreb fra Sveriges Side, havde det sendt alle disponible Tropper mod Muselmændene og derved næsten ganske blottet Østersøprovinserne.

officerer og Menige forlangte og fik deres Afsked, paa samme Tid som mangfoldige Officerer af de paa Marschen værende Regimenter erklærede ikke at ville overskride den finsk-russiske Grænse. Faa Dage efter forlangte samtlige Officerer ved Dalarnes og Sødermanlands Regimenter deres Afsked. Med største Møje fik man dem vel til at blive, men det var at vente, at deres Forbitrelse vilde bryde ud paa ny, naar der blev Tale om at gaa over Grænsen.

De finske Officerer vare heller ikke ledige. Saasnart Kongen havde besluttet at angribe Fredrikshamn, forlangte Obersterne for Åbo og Bjørneborgs Regimenter, Hästesko og von Otter, Audiens og søgte at formaa Gustav til at forandre sin Beslutning, idet de rent ud erklærede ikke at kunne gjøre Regning paa Lydighed hos Soldaterne. Samtalen mellem Kongen og Obersterne antog tilsidst en truende Karakter fra disse sidstes Side; der fortælles endog, at Hästesko tog fat i Kongen som for ret tydeligen at vise ham, at han var i deres Vold. Om Natten søgte man ved Løfter og Trusler at formaa Soldaterne til at nægte at rykke frem; men disse Rænker lykkedes dog ikke. Da Kongen næste Dag gav Ordre til at bryde op mod Fæstningen, vare Folkene strax rede til at følge ham, og Officererne maatte under disse Omstændigheder følge med, enten de vilde eller ej.

Foretagendet mod Frederikshamn mislykkedes, hvad der efter det ovenfor anførte ikke kan undre nogen. Den svenske Hærs Stilling efter Tilbagetoget fra denne Fæstning var i højeste Grad betænkelig. Den 5te Avgust fortalte Rygtet, at den russiske Flaade var ankommen til Sveaborg, og at den svenske var indesluttet af den. Herved afbrødes al Forbindelse med Sverige, Hæren havde de bedste Udsigter til at omkomme af Sult, paa samme Tid som man kunde vente et kraftigt Angreb til Lands og frygtelige Hærgninger paa de forsvarsløse finske og svenske Kyster. Da Rygtet derhos meldte, at de Danske rykkede mod Göte-

borg*), vil man uden Møje kunne tænke sig Stemningen i Hæren.

Under disse fortvivlede Omstændigheder traadte Partierne aabenlyst frem med deres Planer. Selvstændighedspartiet troede, at Øjeblikket til at handle nu var kommet, og allerede den 5te Avgust, Dagen efter Tilbagetoget fra Fredrikshamn, foreslog Jägerhorn paa Hærens Vegne at sætte sig i Forbindelse med Kejserinde Katharine for saaledes at frelse Armeen af den Vaande, hvori den var stedt, tvinge Kongen til at sammenkalde Stænderne, og med det gode eller det onde sætte en Regeringsforandring igjennem. Hästesko og von Otter gik strax ind paa hans Planer; det samme var Tilfældet med Oberstlieutenant Otto Klingspor; mere Møje kostede det at vinde General C. G. Armfelt**). Om Natten til den 9de Avgust samledes de ovennævnte Officerer tilligemed Oberstlieutenant Enehjelm og Majorerne von Kothen og Klick i General Armfelts Kvartér i Likala for at redigere den foreslaaede Note til Kejserinden. I denne Skrivelse, som blev forfattet af Klick, erklærede man at være overbevist om Katharines Kjærlighed til Freden; man nærede den Overbevisning, at Krigen var begyndt imod det svenske Folks Ønsker; man tilbød derfor paa hele Hærens Vegne Fred, imod at Sverige fik de samme Grænser, det havde havt før sidste Fredsslutning. Om Morgenen den 9de Avgust afrejste Jägerhorn med denne Depeche til St. Petersborg.

Medens han var borte, hengav man sig i Lejren, som stod ved Gaarden Anjala, til den forunderlige Illusion, at man intet Offer behøvede at bringe for at formaa Rusland til en øjeblikkelig Fred, og at Kongen med det gode vilde indvillige i at sammenkalde Rigsdagen, hvad der under disse Omstændigheder vilde være Signalet til en fuldkommen Kuld-

*) Ifølge en med Rusland i 1773 afsluttet Traktat var Danmark pligtig til at optræde som Ruslands Forbundsfælle i en mulig Krig med Sverige.

**) Farbroder til G. M. Armfelt.

kastelse af den bestaaende Statsforfatning. Man var saa sikker i sin Sag, at man allerede havde gjort Udkast til en ny Konstitution, lig den af 1720, og disse Udkast gik fra Haand til Haand og drøftedes lige for Kongens Øjne. Dennes Stilling var under saadanne Omstændigheder højst betænkelig; han frygtede for sin personlige Sikkerhed og tilbragte Nætterne om Bord paa sin Jagt Amfion for ikke at blive bortført. G. M. Armfelt og Anckarsvärd gjorde flere Forsøg paa at faa ham til at tænke paa Fred; men Freden kunde kun kjøbes ved Kongemagtens dybe Ydmygelse og ved en Tilbagevenden til de gamle anarkiske Forhold, og Gustav vægrede sig standhaftig.

Imidlertid fik Kongen Efterretning om den i Likala den 9de Avgust tagne Beslutning og om Jägerhorns Rejse til St. Petersborg. G. M. Armfelt fik et Brev fra en «velsindet Fin», hvori han opfordredes til at underhandle med de russiske Generaler; han kunde i saa Fald gjøre Regning paa Kejserindens Naade, og som yderligere Fristelse medfulgte en Vexel paa 20,000 Daler. Hastfehr, der kommanderede i Savolax, tilstillede Kongen et Brev fra den russiske Kommandant i Wiborg, Generalmajor Güntzel, hvori denne truede med Brand og Plyndring, hvis Hastfehr ikke øjeblikkelig trak sig tilbage paa svensk Grund, «eftersom den finske Hær ved en Henvendelse til Kejserinden havde søgt at gjøre Ende paa denne uretfærdig begyndte Krig». Disse Efterretninger satte Kongen i den yderste Bestyrtelse. Han sendte en Afskrift af Güntzels Brev til General Armfelt og forlangte nærmere Oplysninger om, hvad der var foregaaet; da han imidlertid følte Nødvendigheden af at fare med Læmpe, vedføjede han tillige en Afbigtsformular; enhver Officer, der underskrev den og derhos lovede at kæmpe til det yderste for Kongen, skulde faa Tilgivelse.

Da dette Dokument kom til Lejren ved Anjala, foreslog General Armfelt dem, som havde underskrevet Noten til Kejserinden, at udfærdige en Skrivelse, hvori man skulde sværge,

hvis Kejserinden tilbød Fred, da af al Magt at søge at formaa Kongen til at gaa ind herpaa og til derpaa at indkalde Rigsstænderne; i modsat Fald skulde man vise den strengeste Lydighed og lade sig føre mod Fjenden. Da dette Forslag vandt almindeligt Bifald, skyndte man sig at samle Underskrifter paa dette saakaldte «Forbundsskrift»; 113 Officerer satte deres Navne under dette mærkværdige Dokument; de bekjendteste vare, foruden General Armfelt, Obersterne Montgomery, Hästesko, Otter, Lejonstedt, Brunow og Stedingk, samt Oberstlieutenanterne Enehjelm, Klingspor, Leijonhufvud, Aminoff og Bergenstråle. Ingen af disse Anjalaforbundets Ledere vare, efter Klicks Vidnesbyrd, i Besiddelse af de til lykkelig at gjennemføre en Revolution nødvendige Egenskaber.

Den 12te Avgust sendtes Forbundsskriftet til Kongen. Denne sendte Bud efter G. M. Armfelt, Grev Axel Fersen, Baronerne Taube og Wrede, viste dem Aktstykket og forlangte Raad af dem. Armfelt vilde lade Oprørerne arrestere og sende til Stockholm; de andre Herrer raadede til at fare med Læmpe, og Kongen var af samme Mening, skjønt han saa godt som nogen følte, hvor kritisk hans Stilling var. Af et Brev fra Grev J. G. Oxenstjerna til Hertug Karl af Södermanland ses det endog, at han i disse skjæbnesvangre Dage tænkte paa at nedlægge Regeringen og bosætte sig i Paris eller Schweiz.

Men Stillingen blev Dag for Dag mere fortvivlet. Natten mellem den 9de og 10de Avgust havde Admiral Dessen plyndret og afbrændt Rå Fiskerleje i Skåne; man ventede hver Dag et Indfald af de Danske i samme Provins, og Rygtet om, at den finske Konføderation vilde proklamere Finlands Selstændighed under russisk Beskyttelse, gik fra Mund til Mund. Faren truede saaledes fra alle Sider, og Kongen, der var omgiven af Fjender paa alle Kanter, medens hans Hær var saa godt som i fuldt Oprør imod ham, vidste ikke, hvad han skulde gribe til. Snart vilde han anraabe de evropæiske

Magters Mellemkomst, snart vilde han ved en Familieforbindelse knytte Rusland og Danmark til sig og ved disse Rigers Hjælp kue sine oprørske Undersaatter, snart vilde han endogsaa indkalde Rigsstænderne.

Var Kongen tvivlraadig, saa vare de sammensvorne i Lejren ved Anjala det ikke mindre. Fra Kong Gustav havde man endnu ikke hørt det mindste, siden Forbundsskriftet var tilstillet ham, og Jägerhorn var endnu ikke vendt tilbage fra St. Petersborg med Svar fra Kejserinden. Ved sin Ankomst til det russiske Riges Hovedstad havde han strax faaet Avdiens hos Katharine og overrakt hende det Aktstykke, hvoraf han var Overbringer. Men i Stedet for at arbejde for Likalamændene, hvis Sendebud han var, talte Jägerhorn Selvstændighedspartiets Sag og erklærede, at hele Finland var rede til at give sig under Ruslands Beskyttelse. Det samme forsikrede Sprengtporten, der, som vi vide, opholdt sig i Rusland, og som Katharine havde ladet hente. At Planen om at løsrive Finland fra Sverige i høj Grad tiltalte Kejserinden, er en Selvfølge. Men den tiltalte ingenlunde Anjalamændene, som gjentagne Gange, baade mundtlig og skriftlig, have brudt Staven over Selvstændighedstanken og fralagt sig al Delagtighed i denne Plan. De tilsigtede kun én Ting: at knække Kongens Magt, og Gustavs faa Venner besvore ham derfor at undfly den truende Fare og vende hjem til Sverige. Den 20de Avgust havde G. M. Armfelt en Samtale med Kongen og stræbte af al Magt at formaa ham til at forlade Hæren. Men Gustav svarede: «Jeg kan komme af Dage paa flere Maader, men vanære mig vil jeg ikke. Nu at flygte vilde være fejgt og vilde øge Oprørernes Mod; der er kun én Udvej for os, det er, om de Danske erklære os Krig; da kan jeg med Ære forlade Finland for at forsvare mit Riges Vestgrænse».

Den følgende Dag, den 21de Avgust, indtraf Efterretning om, at Danmark havde erklæret Sverige Krig. Beruset af Glæde skal Gustav da, — efter Bruzelius — have udraabt:

«Nu er jeg reddet!» og gav strax Befaling til, at man skulde udsprede Rygtet om hans nærforestaaende Afrejse til Sverige.

Samtidig hermed kom Jägerhorn tilbage fra St. Petersborg med Kejserindens Svar paa Likalamændenes Brev af 9de August. Katharine erklærede sig rede til nærmere at underhandle med det finske Folk; hvis Kong Gustav, som det var at formode, ikke delte hendes Kjærlighed til Freden, var hun villig til at træde i Forbindelse med den svenske Rigsdag, saa snart man havde sammenkaldt en saadan, og forhandle om Fred; dog forlangte hun, at Svenskerne skulde rømme Finland.

Denne Skrivelse vakte Skræk og Bestyrtelse blandt de sammensvorne; de i den forekommende Hentydninger til Finlands Løsrivelse fra Sverige viste dem, at Jägerhorn i Stedet for deres Sag havde talt Selvstændighedspartiets Sag. Da derhos Rygterne om Kongens forestaaende Afrejse bleve lydeligere, indsaa mange af Oprørerne, at hvis man ikke sikrede sig Kongens Person og tvang ham til at indkalde Stænderne, stode deres Hoveder paa Spil. I et larmende Møde af de oprørske Officerer rejste Oberst Lejonstedt sig og foreslog kort og godt at arrestere Kongen. Men Enehjelm modsatte sig dette med Kraft, og da en stor Del af de tilstedeværende frygtede dette yderliggaaende Skridt, opgav man denne Plan og derved maaske den eneste Mulighed til med Held at gjennemføre Revolutionen*).

---

*) At man dog har søgt at bemægtige sig Kongens Person, fremgaar af flere samtidiges Beretninger. Oberstlieutenant Tornérhjelm skriver saaledes: «Forbundet var dog saa stærkt, at det troede at kunne arrestere Kongen. Baron v. Kothen, Premier-Major ved Nylands Dragoner, paatog sig dette og begav sig til den Ende til Gustavs Kvartér, men fandt det tomt. Kongen tilbragte Natten paa sit Skib Amfion, der laa noget fra Land, og da samtidig det svenske Elfsborgs Regiment under den Monarken hengivne Oberst, Grev Hugo Hamilton ankom og bivuakerede ved Landingsstedet,

Endelig enedes man om at følge General Armfelts Raad: at gjøre Gustav bekjendt med Kejserindens Svar og forlange Stændernes Indkaldelse. Armfelt skrev et Brev til Kongen af det nævnte Indhold, og Oberstlieutenant Lejonhufvud paatog sig at aflevere det i Kongens egne Hænder, hvilket ogsaa skete i Lovisa om Aftenen den 25de Avgust. Det kom ved denne Lejlighed til et meget heftigt Optrin mellem Kong Gustav og Lejonhufvud, som fortjener korteligen at omtales her, da det i høj Grad karakteriserer den gjensidige Stilling og viser, hvad Adelen troede sig stærk nok til at kunne byde Monarken.

«Kjender De, Baron, Indholdet af dette Brev»? spurgte Gustav Overbringeren, i det han lagde Skrivelsen uaabnet fra sig.

«Det er et Andragende fra Hærens Chefer om Rigsdagens Indkaldelse», svarede Lejonhufvud.

«Da De har bragt mig Bud fra Cheferne», sagde Kongen, «kan De vel ogsaa bringe et Bud fra mig tilbage til dem»?

«Aa ja», svarede Obersten, «det kan jeg gjerne gjøre».

«Saa sig dem da», vedblev Kongen, «at deres Opførsel højlig smerter mig, men at jeg desuagtet vil tilgive dem, hvis de angre og for Fremtiden lyde mig punktligen».

«Vær saa god», svarede Lejonhufvud med spottende Latter, «at skrive det op, for at jeg ikke skal glemme det».

Kongen skrev derpaa dette sit Svar paa en Convolut i Mangel af andet Papir, og Baronen forlod ham. I Forværelset spurgte man ham, hvad der var forefaldet mellem Kongen og ham. «De finske Chefer», svarede han trodsig, «have givet mig et Budskab til ham der inde, og nu har

---

maatte Planen opgives. — Baron G. M. Armfelt beretter, at Kongen ved et rent Mirakel slap for at falde i et Baghold, man havde lagt for ham mellem Svenskby og Harla. — Det ovenfor omtalte Møde af Oprørerne blev efter nogle holdt i Lejonstedts, efter andre i Hästeskos Telt.

han givet mig et til dem. Se her, hvad han skriver». Og dermed lod han de tilstedeværende læse Kongens Svar.

Men Gustav var hurtig bleven underrettet om denne usømmelige Adfærd; pludselig stod han midt i Kredsen og sagde til Lejonhufvud med en Stemme, der rystede af Harme: «De har bragt mig et Brev fra Cheferne; De véd, hvad det indeholder; tag det igjen, her er det; jeg aabner det ikke; thi jeg underhandler aldrig med Oprørere. Og De kan takke Gud, at jeg ikke lægger Deres Hoved for Deres Fødder». Dermed vendte Kongen den blegnende Oberst Ryggen og gik bort.

Da Lejonhufvud kom tilbage til de sammensvorne med den Besked, fik de endelig Øjnene op og saa, at de vare fortabte, hvis de ikke sikrede sig Kongens Person. Deres Beslutning var snart tagen, og Oberst Hästesko paatog sig med sit Regiment at arrestere Kongen. Men nu var det for silde. Gustav var bleven advaret i Tide; han var allerede paa Vejen til Sverige og skyndte sig afsted med en saadan Ilfærdighed, at hans Rejse unegtelig lignede en Flugt.

Samme Dag, som Anjalamændene havde sendt Lejonhufvud til Kongen, forfattede de et Skrift, det saakaldte Avertissement, hvori de gjorde rede for alt, hvad de havde foretaget sig, og opfordrede alle Partier til at forene sig med dem. De udsendte Mænd af deres Midte baade til de svenske Regimenter og til Hærkorpset i Savolax for at samle Underskrifter*), paa samme Tid som der afholdtes et Møde i Umeljocki paa den svenske Grænse mellem Sprengtporten paa den ene Side, Armfelt og Hästesko paa den anden. Men skjønt Selvstændighedspartiets Høvding her rent ud erklærede, at man ikke maatte vente Imødekommen fra Kejserindens Side, hvis man ikke proklamerede Finlands Selvstændighed, lykkedes det ham dog ikke at vinde Armfelt og Hästesko. De vilde kun have en hurtig og hæderlig Fred,

*) Dette er de saakaldte Filial-Deklarationer.

hvad Rusland, saaledes som Sagerne stode, naturligvis vel vogtede sig for at tilstaa.

Da Gustav III forlod Finland, havde han den 26de August i Helsingfors udnævnt sin Broder, Hertug Karl af Sødermanland til Øverstbefalende over den finske Hær. Hertugen var en ærgjerrig Mand og stod ikke paa den bedste Fod med sin Broder Kongen. Saasnart han havde tiltraadt Overanførselen, flyttede han Hovedkvarteret fra Kymenegård til Lovisa og lagde intet Dølgsmaal paa, at han ansaa Indkalkaldelsen af Stænderne for det eneste Middel til at gjøre en Ende paa Forvirringen. Som en Følge heraf blev Hertugen snart meget populær i Armeen, og de Sammensvorne i Anjala, som følte, at de trængte til Beskyttelse, sendte Oberst Montgomery til ham for at styrke ham i hans Mening om Nødvendigheden af Stændernes Indkaldelse og formaa ham til at slutte Stilstand med Russerne. Montgomery fandt den bedste Modtagelse hos Hertugen, og denne optraadte nu som de misfornøjedes ivrige Talsmand hos Kongen, hvem han i talrige Skrivelser uophørlig opfordrede til at indkalde Rigsstænderne og slutte Fred med Russerne, da i modsat Fald et almindeligt Oprør stod til at befrygte. Samtidig hermed underhandlede han med Fjenden om Stilstand*). Men disse Underhandlinger førte ikke til noget gunstigt Resultat, og Storfyrst Paul, der var kommen til Helsingfors, negtede at indfinde sig til det af Karl forlangte Møde. Trods denne Uhøflighed lod Hertugen sig af Anjalamændene bevæge til at fortsætte Underhandlingerne. Altsaa sendtes Montgomery igjen til Russerne og tilbød Stilstand paa de Betingelser, Fjenden havde opstillet; dog skulde Blokaden af Sveaborgs Havn ophæves. Men ogsaa dette Forslag forkastedes. Hertugen blev herover saa forbitret, at han al-

*) Hertil var Hertugen berettiget, da han, som han selv skriver til Reuterholm, var »kommanderende Chef, hvem baade Befaling og Underhandling er betroet«.

deles vilde afbryde Underhandlingerne. Men baade Medlemmerne af Anjalaforbundet og Selvstændighedspartiets Mænd indsaa, at Udsigterne til Fred ikke maatte tilintetgjøres, hvis deres Planer skulde kunne gjennemføres, og det lykkedes dem endnu en Gang at formaa Hertugen til at fortsætte Underhandlingerne. Da nu derhos paa samme Tid Rygtet meldte, at Kong Gustav ophidsede Almuen i Sverige, navnlig Dalkarlene, for ved deres Hjælp at plyndre Banken og gjennemføre Enevælden, troede Hertug Karl det nødvendigt at slutte Stilstand med Fjenden for i fornødent Fald at kunne gaa til Sverige og forsvare Konstitutionen. Han gav derfor Ordre til at rømme Högfors, hvilket fandt Sted den 25de September. Men denne Indrømmelse gjorde kun ondt værre, thi da Hertugen efter nogle Dages Forløb gjennem General Armfelt lod Fjenden vide, at han til Gjengjæld for Rømningen af Högfors ventede imødekommende Skridt fra Russernes Side til den saa længe omtalte Stilstands endelige Opnaaelse, blev han gjennem Sprengtporten underrettet om, at hvis man ikke stillede sig under Kejserindens Beskyttelse, kunde hun ikke indlade sig paa nogen som helst Underhandling. Det var Frugten af Jägerhorns Tvetungethed; saaledes svandt Haabet om Fred med Rusland, og Anjalamændene, der i Tillid til Ruslands Hjælp og Løfter havde gjort Oprør mod deres Konge, bleve nu ladte i Stikken af den træske Katharine.

De havde saaledes kun Hertugen tilbage at støtte sig til, og de klamrede sig til ham med Fortvivlelsens Kraft. At de have gjort denne ærgjerrige Prins visse Tilbud, fremgaar af et Brev fra ham til hans Yndling, Friherre Reuterholm, hvori han siger: «Det skulde ej koste mig meget at faa alt, hvad jeg behager, om min Ambition var stor; men jeg anser en god Samvittighed og mit Hjertes Trankilitet for alt for dyrebar til at opofres for en chimerisk Hæder o. s. v.» Da de hemmelige Antydninger og tilslørede Løfter ikke gjorde noget synligt Indtryk paa Hertugen, gjorde de sammensvorne ham i November et formeligt Tilbud om med ti Tusinde

Mand at gaa til Stockholm, afsætte Gustav III, erklære hans Arving udelukket fra Tronfølgen og vælge Hertug Karl til Konge. Ogsaa fra Sverige fik Karl Tilbud af lignende Natur, og hans onde Aand, Reuterholm, understøttede dem af al Magt. Men Hertugen var for klog til at laane Øre hertil. Skjønt han ikke aldeles kan frikjendes for at have spillet under Dække med Anjalaforbundet og næret Planer om at stige paa sin Broder Kongens Bekostning, var Stillingen dog nu saadan, at Hertugen ikke fandt det raadeligt at fjerne sig fra Pligtens Vej. Kong Gustav havde nemlig med Kraft og Snildhed benyttet de kostbare Øjeblikke, som de forbundne ved deres ukloge og vaklende Optræden lode gaa unyttede hen. Ved kloge Indrømmelser, ved sin hjertevindende Personlighed, ved sin bedaarende Veltalenhed gjenvandt han hurtig den svenske Almues Kjærlighed, og den finske Hærs Oprør, medens Moderlandet var truet paa alle Kanter, vakte en levende Forbitrelse i Sverige. Kongen nyttede med Snildhed Rygtet om den finske Selvstændighedsplan til at bringe den offentlige Mening paa sin Side; Præsterne tordnede fra Prædikestolene mod disse Forrædere, der vilde overantvorde sig selv og deres Brødre til russisk Slaveri; kongelige Bekjendtgjørelser advarede Landets Indvaanere mod at lytte til disse Oprøreres Løfter eller Trusler; Tusinder af Flyveskrifter udspredtes over hele Landet, i hvilke det paastodes, at det var de finske Officerers Fejghed, Egennytte og Bestikkelighed, som var Aarsag til Felttogets ulykkelige Udfald, og at Selvstændighedsplanen havde sin Rod i Adelens Haab om ved Ruslands Hjælp at kunne gjenvinde sit tabte Herredømme over de ufrelse Stænder. Det varede derfor ikke længe, før Hadet mod Adelen, mod Selvstændighedspartiet og Anjalaforbundet begyndte kraftigen at udtale sig, og da Gustav endelig havde undsat Göteborg og ved Preussens og Englands Mægling formaaet de Danske til at trække sig tilbage, troede han sig stærk nok til at føre et afgjørende Slag mod de finske Oprørere. Hertug Karl, som med opmærksomt Øje

havde fulgt Begivenhedernes Gang, saa, at Anjalaforbundets Sag var tabt; han lod det derfor i Stikken, ligesom Katharine havde gjort.

I Slutningen af 1788 kom der hemmelig Ordre til at fængsle de mest kompromiterede, og den 5te Januar 1789 befalede General, Grev Meijerfelt*) nogle paalidelige Officerer i al Hemmelighed at udføre Kongens Ordre. Som en Følge heraf fængsledes i al Stilhed General Armfelt, Brigadér Hastfehr, Obersterne Hästesko, von Otter, Lejonstedt og Montgomery samt Oberstlieutenanterne Klingspor, Enehjelm og et Par andre. En Del af Oprørerne, navnlig af Selvstændighedspartiet, lykkedes det at redde sig ved Flugten. Jägerhorn var den første, der bragte sin Person i Sikkerhed. Han havde af Hertugen faaet Befaling til at møde til Tjeneste i Sverige, men anede Uraad og flygtede over til Fjenden. Klick slap med Nød og næppe ud ad en Bagdør, da man kom for at arrestere ham og naaede, i Følge med den ligeledes undvegne Stabskapitajn Ladau, heldig over Grænsen. Det samme var Tilfældet med Kapitajn Glansenstjerna og Kornetten von Essen. Rømningsmændene bleve ved Generalkrigsrets Dom af 13de Oktober 1789 dømte til Fredløshed og Fortabelse af Adelskab; bleve de nogensinde trufne paa svensk Grund, vare de hjemfaldne til Livsstraf; en Bliktavle med deres Navne og Forbrydelser skulde opslaas paa Kagen i Stockholm, Wasa og Åbo. Overløberne bleve — for at følge dem til det sidste — i Petersborg behandlede med fortjent Foragt og efter Freden udviste. Jägerhorn gik til England, hvor han omsider som fransk Spion blev sat i Tower. Lykkeligere var Klick, der kjøbte sig en Ejendom i Rusland og forblev der. Glansenstjerna gik til sin Slægtning Sprengtportens Gods ved Mohilew, og Ladau blev efter mange Gjenvordigheder Forvalter paa et Grev Soltikow tilhørende

---

*) Denne havde kort forinden afløst General Armfelt i Overkommandoen.

Gods. Kornetten von Essen, der kun var sytten Aar, og hvis Ungdom og Uerfarenhed havde gjort ham til et viljeløst Redskab i hans Paarørendes, Sprengtportens og Glansenstjernas, Haand, opvakte almindelig Medlidenhed og blev i 1791 benaadet af Kongen.

Saaledes endte Selvstændighedspartiet. — De fangne Høvdinger for Anjalaforbundet bleve førte til Åbo og bevogtede der, indtil Frosten havde slaaet Bro over Ålandshavet. De fleste af dem fandt sig med Fatning i deres Skæbne; Hästesko var mindst frimodig og anede det værste. Lejonstedt var trodsig og udfordrende som sædvanlig; han erklærede ikke at have begaaet en Forbrydelse, men en fortjenstfuld Gjerning, hvorfor han havde fortjent det blaa Baand. Da Fangetransporten samledes paa Torvet i Åbo, trak han en Flaske Champagne frem og raabte, at siden han kun havde én Hals at miste, vilde han drikke, saa længe han havde den i Behold. Endelig førtes Fangerne paa Slæder over Ålandshavet og ankom til Stockholm den 9de Marts 1789. Gjennem en forbitret og truende Menneskemasse eskorteredes de dernæst af en Afdeling Rytteri til Fredrikshof, en Kronen tilhørende Ejendom lidt fra Stockholm. Her samledes Generalkrigsretten, som skulde dømme de fængslede. Dommerne vare, med Undtagelse af General Zöge von Manteuffel, alle Venner eller Meningsfæller af de anklagede, et Bevis paa Kongens milde og forsonlige Sindelag, og det blev ogsaa almindelig antaget, at ingen vilde blive henrettet, skjønt deres Forbrydelse efter de svenske Krigsartikler skulde straffes med Døden. Ved Generalkrigsrettens Dom bleve dog alle de anklagede dømte fra Livet, men foreløbig atter hensatte i Fængsel. Efter nogen Tids Forløb bleve de satte paa fri Fod og forlode Landet; den gamle Armfelt kom ikke længere end til Helsingborg, hvor han døde i Slutningen af 1791; Klingspor, der sad fængslet paa Danviken, lod man undvige herfra, hvorpaa han begav sig til Hamborg. Hastfehr lod man ligeledes undslippe til Kjøbenhavn, hvorfra han

begav sig til London. Herfra siges han at være gaaet til Hamborg og i Forening med Klingspor at have anlagt en Handel, hvad der dog synes lidet troværdigt.

Men én maatte betale for dem alle. Chefen for Åbo Regiment, Oberst Johan Henrik Hästesko, var den mest kompromitterede af dem alle, og da det tilmed er sandsynligt, at Kongen nærede personlig Uvilje imod ham, fandt han ingen Naade. Hans Hoved faldt paa Ladugårdslands-Torvet i Stockholm den 8de September 1790.

Anjalaforbundet havde saaledes ikke været den uhæderlige Opgave voxen, det havde stillet sig: at nytte Fædrelandets betænkelige Stilling til paa Kongedømmets Bekostning og ved Fjendens Hjælp at gjengive Adelen dens tidligere Enemagt. Dets ubestemte og vaklende Optræden, den fuldkomne Mangel paa en talentfuld og energisk Fører, paa kraftigt Sammenhold, paa Tilslutning af Hærens og Folkets Masse og først og fremmest paa sand og uinteresseret Fædrelandskjærlighed havde gjort det umuligt for dette Komplot af Adelsmænd at sejre over en Monark, som, hvor store Fejl han end havde begaaet, og hvor dadelværdig han end i mange Henseender kunde være, dog paa Grund af sine sjeldne Aandsgaver og sin Kjærlighed til det Land, der allerede skyldte ham saa meget, ikke fortjente at blive et Offer for sine egnes Forræderi. Men skjønt Kongen saaledes endnu en Gang, lige saa meget ved sin Klogskab som ved et Sammenstød af lykkelige Omstændigheder, havde sejret over sine uforsonlige Modstandere, havde han dog ikke formaaet at tilintetgjøre de Ideer, de havde gjort sig til Talsmænd for; endnu en Gang skulde Gustav III støde sammen med Anjalamændenes Fæller og lade sit Liv i Kampen mod dem.

Fr. Julius Meier.

Roms Katakomber.*)

«Da jeg var en ung Mand», fortæller den hellige Hieronymus, «og studerede i Rom, plejede jeg i Følge med mine jævnaldrende og Studerekammerater om Søndagen at besøge Apostlenes og Martyrernes Grave, og vi gik ofte ned i Hvælvingerne, som ere gravede i Jordens Dybder, hvor Vandringsmanden paa hver Side af Væggene ser de begravedes Lig, og alt der nede er saa mørkt, at man mindes Profetens Ord (Psalme 55, 16): «Og de maa fare levende til Helvede»; kun sjelden afbryder et fra oven nedfaldende Skjær det skumle Mørke; Lyset synes snarere at falde ned gjennem en Spalte end gjennem et Vindue; Du skrider forsigtig videre, den mørke Nat omgiver dig og minder dig om Virgils Ord:

«Rædsel forfærder dit Sind, men mest dog den grulige Tavshed».

Denne Beskrivelse, som den fromme Kirkefader for halvandet Tusinde Aar siden gav af Roms Katakomber, gjælder endnu den Dag i Dag, og ingen, der har dvælet i disse mærkelige Rum, vil nogensinde glemme sin Vandring i de smalle Gange med de endeløse Rækker af Gravsteder paa hver Side, eller Mørket, som hersker her og kun bliver tættere og uhyggeligere ved det matte Lysskjær, kort sagt denne Nedfart til Underverdenen i levende Live.

---

*) Efter et Foredrag af Theodor Mommsen i Berliner Unionsverein 1871.

Man taler ganske i Almindelighed om Roms Katakomber, men kun faa ere sig vel ret bevidste, hvor sildig denne i og for sig ikke nøjagtige Benævnelse er fremkommen. Man er naturligvis tyet til Sprogvidenskaben; man har udledet Ordet af det græske Ord tymbos, som er Stamordet til det latinske Ord tumba og til det franske tombe, tombeau (Grav). Dernæst har man havt sin Plage med de to første Stavelser af Ordet; man har ikke ret kunnet klare sig, om dette «kata» er den græske Præposition, altsaa betyder «ved Siden af» eller «hos», eller om det ikke snarere hidrører fra det spanske «catar», at se, at skue.

Ved alle disse Forklaringer har man imidlertid overset den meget vigtige Omstændighed, at Ordet i sin oprindelige Betydning slet ikke har noget med «Grave» at gjøre. I det fjerde Aarhundrede af vor Tidsregning møde vi første Gang dette Ord, og først og fremmest betegner det da et bestemt Sted i Roms nærmeste Omegn ved den appiske Vej, ikke langt fra Cæcilia Metellas Grav, umiddelbart udenfor den aurelianske Ringmur og tæt ved den gamle appiske Port, den nuværende Porta S. Sebastiano. Om den udenfor Porta S. Sebastiano liggende Circus Romulus*), som er til den Dag i Dag, beretter nemlig en Krønike, der er affattet kort efter Circus'ens Opførelse, at Romulus byggede den ved catecumpas (fecit circum in catecumpas); her ligge nu nogle meget tidlige kristelige Gravgrotter, om hvilke Sagnet beretter, at Apostlene Petrus's og Paulus's Ben have hvilet her i et Aar og syv Maaneder, inden de bleve bragte derhen, hvor nu Peters- og Paulskirken staar; ogsaa disse Gravgrotter blive regelmæssig omtalte som liggende ved Katakomberne (ad catecumbas eller catacumbas). Disse catecumbæ staa vistnok

---

*) Den Romulus, der her er Tale om, er naturligvis ikke den ældgamle mytiske Romulus, men en Sønnesøn af Maximian og en Søn af Maxentius, altsaa en romersk Tronfølger, der levede paa Constantin den stores Tid (omtrent Aar 300), men døde før Faderen og efter hedensk Skik blev erklæret for en Gud (divus Romulus).

næppe i nogen videre Forbindelse med Circus'en eller Gravgrotterne; det er et Stednavn, hvis Oprindelse eller Betydning vi ikke kunne oplyse; først i det niende Aarhundrede begynder denne Benævnelse at blive almindeligere ogsaa for andre kristelige Gravgrotter, og den nuværende Sprogbrug har saaledes uddannet sig lidt efter lidt.

Naar man vil danne sig en klar Forestilling om det romerske Katakombevæsen, maa man begynde med at give Afkald paa alle gængse Forestillinger om særlig Hellighed, om specifik Kristelighed o. s. v. Orienten og Occidenten danne Modsætninger til hinanden paa alle Punkter og saaledes da ogsaa med Hensyn til Begravelsesskikkene. «Grækerne brænde deres Døde», siger Lukian, «Perserne begrave dem»; ved Siden af Grækerne kunde han for øvrigt ogsaa have nævnt Romerne, og ved Siden af Perserne kunde Lukian have omtalt Ægypterne og Jøderne. Denne Modsætning kommer ogsaa frem paa flere Punkter i Rom, men her har den snarere et nationalt end et religiøst Præg. I Vigna Rondanini, tæt ved Circus Maxentius og hine oprindelige Katakomber, har man for en ti Aar siden fundet en underjordisk Grotte, som ellers i enhver Henseende ligner Roms kristelige Gravsteder, men paa Gravstenene finder man ikke et eneste kristeligt Symbol, men derimod hyppig den syvarmede Lysestage og andre jødiske Emblemer; dette er saaledes utvivlsomt en jødisk Katakombe, og i Alder — den tilhører sandsynligvis det andet Aarhundrede — er denne Katakombe endog noget tidligere end de kristelige. En anden jødisk Katakombe har man fundet i Trastevere, i det gamle Jødekvartér udenfor Porta Portese.

Man maa imidlertid heller ikke lægge altfor megen Vægt paa denne Modsætning mellem den hedenske Opbrænding af Ligene og den kristelige Begravelse. For det første er nemlig den Skik at begrave Ligene ogsaa den oprindelige græske og romerske, som først senere er bleven fortrængt af Opbrændingen, rimeligvis af Sundhedshensyn; den romerske

Pontificalret holdt ogsaa stedse forsaavidt fast ved Nødvendigheden af Begravelsen, at den ikke erklærede nogen Jordfæstelse for virkelig fuldbyrdet, før i det mindste et af den Dødes Ben var begravet; paa Ligets Opbrænding fulgte derfor ogsaa altid en Bisættelse, selv om det endog kun var af en enkelt Knokkel. Men selve den Skik at brænde Liget er desuden ingensinde bleven saa almindelig, at den fuldstændig har fortrængt Begravelsen. I Rom fik ganske vist den første Skik Overhaand paa Grund af Jordens Kostbarhed, og fordi man i den store Verdensstad ganske naturligen lagde mindst Vægt paa gammel Skik og Brug, men selv her forsvandt Begravelsesskikkene dog ikke ganske; i langt højere Grad holdt den sig dog i de mindre Byer. Hvad enten man nu i disse Tilfælde anvendte Stenkister eller benyttede selve den haarde Sten og deri nedlagde den afdøde, have Hedningerne dog altsaa til alle Tider bevaret Baaren, — dette er den ældgamle Opfattelse — hvorpaa den Døde sov sin evige Søvn. Forsaavidt kan altsaa en kristelig Forfatter paa Severus's Tid († 217) med god Grund sige, at de Kristne vel ikke nærede den taabelige Anskuelse, at Kjødets Opstandelse var uforenelig med Ligets Opbrænding, men at de derimod fulgte gammel og bedre Skik, gave Begravelsen Fortrinet og betragtede det døde Menneske som Træet, der under Vintersøvnen gjemmer Haabet om nyt Liv ved Vaarens Komme. Begravelsen var ganske vist ogsaa en god, gammel Skik hos Hedningerne, og den Kristne fulgte kun en Skik, som Hedningen turde følge, og mangen Gang ogsaa virkelig fulgte; Forestillingen om et sidste Hvilested (de latinske Afrikaneres accubitorium) er ingenlunde ejendommelig for de Kristne.

Det er nu til Dags en Sætning, som anerkjendes af de mest ansete Forskere, at de Kristne i det hele taget kun have bevaret den hedenske Skik at smykke Gravene og betragte dem som hellige. Man kan endogsaa tilføje, at vort hele Kirkevæsen er fremgaaet af den hedenske Gravkultus. Offentlige Begravelsespladser i vor Forstand kjendte man,

som bekjendt, i det hele taget ikke i Oldtiden. I den ældre Tid blev enhver bisat paa sit Grundstykke, hvor man oprettede en Mindehal for den afdøde, en cella memoriæ, som en nylig funden hedensk Indskrift udtrykker sig; denne Hal hævede sig over Graven, var forsynet med Siddepladser og blev aabnet paa visse Mindedage om den afdøde, særlig paa hans Dødsdag; den afdødes Afkom og Venner samlede sig da til et fromt Erindringsmaaltid. Saadanne Mindehaller gaves der i stor Mængde i den romerske Stat, navnlig fra den første Kejsertid; af en saadan Art vare netop de Apostel- og Martyrgrave, som Hieronymus omtaler, samt hvad der staar i Forbindelse med disse Grave. Oprindelsen til Kapellerne og Kirkerne skriver sig derfor ogsaa langt snarere fra Martyrernes og Trosvidnernes højt ærede Grave end fra Forsamlings- og Bedehusene i Byerne; det samme er vistnok ogsaa Tilfældet med Kjærlighedsmaaltiderne blandt de ældste kristelige Menigheder. Hvad man saaledes i vore Dage hyppig fremhæver som noget særligt og ejendommeligt ved den ældste Tids Kristendom, er netop ikke noget specifik kristeligt; de Kristne levede i og med deres Tid og efter Tidens Skikke og Brug.

I et enkelt Punkt af Begravelsesskikkene har der dog altid været en skarp Adskillelse mellem Jøderne og de Kristne paa den ene og Hedningerne paa den anden Side. Efter Døden vilde man hvile adskilt fra anderledes Troende; hermed staar det nu i en nøje Forbindelse, naar man kan paavise en tydelig Stræben efter at skabe en for hele Menigheden bestemt Kirkegaard, medens Hedningernes Gravhvælvinger væsentlig kun vare private. For nogle Aar tilbage har man i Rom fundet en Gravskrift, i hvilken en vis Valerius Mercurius indrømmer sine frigivne og deres Afkom en Ret til at begraves i hans Gravmæle, forudsat at de ere af hans Tro — ad religionem pertinentes meam, som det hedder paa Mindesmærket. Det er en uhørt Clausul ved hedenske Gravsteder, og Indskriften tilhører derfor sandsynligvis ogsaa en-

ten en Jøde eller en Kristen. Ordet: religio betegner egentlig ikke, hvad vi nu forstaa ved Ordet, nemlig visse Dogmer, men derimod snarere en Samvittighedspligt. Gode latinske Forfattere, som Tacitus og selve Cicero, bruge Ordet om de Forpligtelser, der hos Orientalerne staa i Forbindelse med Nationaliteten; i denne Betydning bliver i Indskrifterne særlig omtalt: religio Judaica, de jødiske nationale Skikke. Til disse jødisk-kristelige Skikke hører nu Begravelsen ikke blot uden Opbrænding, men ogsaa navnlig afsondret fra Hedningernes Grave, medens Hedningerne aldrig have kjendt lignende Samvittighedspligter og Nationalforskrifter. Saaledes fremtræder den oprindelige nationale Karakter langt mere efter Døden end i levende Live, og den udvikler sig lidt efter lidt til en Trosforskjel. Hertil kommer nu den særlig kristelige Tanke om ecclesia, et Samfund af Troende, der gjerne ville holde sammen i Liv og Død. Saaledes opstaa de særlige kristelige Begravelsespladser, som uden Tvivl aldrig have optaget Ikke-Kristne, og hvor vistnok allerede tidlig det store Flertal af Kristne fandt deres sidste Hvilested.

Disse store fælles Hvilesteder, som gik langt udover de snevre Familiekredses Behov, vare altsaa indrettede for hele Brodersamfundet (ecclesia fratrorum) og skylde saaledes ganske vist Kristendommen deres Oprindelse; i det hele taget er jo den store og dybe Tanke om den fælles Menighed først ret brudt frem ved Kristendommen. Dette viser sig ogsaa i Modsætning til Jøderne; i det egentlige Jødeland ere Gravstederne nemlig absolut kun Familiebegravelser, hvor megen Lighed de end ellers maatte have med de romerske Katakomber. Det samme gjælder i øvrigt ogsaa om de ældste kristelige Grave, og Begravelsen paa de fælles Kirkegaarde har desuden aldrig været et Lovbud for de Kristne; men desuagtet er den paapegede Udvikling hos de ældste kristne Menigheder fra private Gravmæler til almindelige Kirkegaarde saa betydningsfuld, at man heri maa søge det bedste Kjendetegn paa et kristent Begravelsesvæsen. Hertil knytter sig imidlertid endnu

en anden, allerede antydet Forskjel. De kristne Begravelsespladser vare ikke blot Hvilepladser for alle Menighedens Medlemmer, men ogsaa Steder, hvor man i Fællesskab mindedes de afdøde fromme, altsaa Steder, hvor Menigheden kom sammen til sine Andagtsøvelser. Men som Følge heraf er deres indre Indretning ogsaa bleven forandret. De utallige hedenske saavel som jødiske Gravkamre aabne sig kun for de Døde, derfor er Indgangen fast tillukket; men derimod er det ikke nødvendigt, at ogsaa de enkelte Lig særlig skulle indelukkes; i de kristne Gravkamre bliver derimod hvert enkelt Lig bisat i en Stenkiste, eller, hvad der er almindeligere, i en Stenniche; denne Niche, den saakaldte loculus, er udhugget i selve Klippen, lukkes efter Ligets Bisættelse med en Stenplade og tilmures derpaa, medens selve Gangene til enhver Tid staa aabne, saa at Besøgere kun komme til hver enkelt Grav. Senere hen var der derfor i disse underjordiske Kirkegaarde ingen Mangel paa rummelige Kamre, hvor et vist Antal Personer kunde samles. Denne Forening af Andagten og Begravelsen, denne Gravens Udvikling til en Kirkegaard og Kirkegaardens Udvikling til Kirke er særlig kristelig; man kan maaske sige, at det er Kristendommen.

Den kristne Menigheds store Grundtanker ere naturligvis overalt de samme; men for øvrigt har de Kristnes Begravelsesmaade ingenlunde overalt udviklet sig paa den selv samme Maade; den har meget mere føjet sig efter Klimatet og Jordbundsforholdene, men fremfor alt efter Landenes Skikke og Brug. Den specifik romerske Kristendom har imidlertid forstaaet at opstille sig som den eneste Regel, som katholsk, det vil sige gjældende for alt og alle, og dette viser sig ikke mindst netop med Hensyn til Katakomberne. Den Forestilling, at man i den første kristelige Tid overalt plejede at begrave sine Døde i saadanne Grotter, er meget almindelig, men desuagtet fejlagtig. Tertullian, der levede ved Aar 200, fortæller om Karthago, at Bypøblen rejste sig til et Oprør mod de derboende Kristne, og at den ogsaa lod sin Harme gaa

ud over Kirkegaardene med det vilde Raab: «Ned med Kirkegaardene (areae non sint)!» I en Indskrift fra det numidiske Caesarea hedder det saaledes:

«Ordets Tjener gav sin Mark til Begravelser og byggede paa egen Bekostning Huset; han efterlod den hellige Kirke dette Minde. Med rent og enfoldigt Hjerte hilser Euelpius sine Brødre, der ere opfyldte af den hellige Aand» *).

Dette og andre Beviser sætte det nu uden for al Tvivl, at de afrikanske Kristne ikke begravede deres Døde i Grotter, men «in areis», det vil sige paa Marker og aabne Pladser, som det nu er Skik og Brug. Medens der saaledes gaves gamle og betydelige kristne Menigheder, som ikke bisatte deres Døde i Grotter, gaves der paa den anden Side hedenske Stæder, hvor man netop fulgte denne Skik; navnlig har Alexandria i Ægypten en saadan Dødningeby, der er bekjendt under Navnet: Kleopatras Bade. Dette System har efter al Sandsynlighed udviklet sig overalt, hvor man i en mægtig By følte Trang til at skaffe sig den fornødne Plads til at begrave de ubrændte Lig. Ligesom de under Navnet «Duehuse» bekjendte hedenske Begravelsespladser for simple Folk ene og alene ere fremgaaede af den Nødvendighed paa den billigste Maade at skaffe Plads til at opstille Askeurnerne, og ligesom disse «Columbarier» næsten udelukkende forekomme i Byen Rom, men her ogsaa findes i Masse, saaledes ere ogsaa de kristelige Grottebegravelser en Art Bygningsanlæg, som er fremgaaet af de særlige Forhold i den mægtige Hovedstad Rom.

Den oprindelige Benævnelse for disse Grave er crypta, som er Oprindelsen til det italienske Ord: grotta (vort Grotte), det vil sige en underjordisk Hvælving. Man har længe ment,

---

*) Aream at sepulchra cultor verbi contulit
et cellam struxit suis cunctis sumptibus.
Ecclesiae sanctae hanc reliquit memoriam.
Salvete fratres puro corde et simplici
Euelpius vos satos sancto spiritu.

at disse Hvælvinger skyldte de talrige Sand- og Puzzolangruber i og ved Rom deres Oprindelse; de skulde senere være kjøbte af Jøderne og de Kristne og derpaa være blevne indrettede til deres Bestemmelse. Michele de' Rossi, en Broder til Giambattista de' Rossi, den lærde og berømte Kjender af Katakomberne, har imidlertid efter en nøje og indsigtsfuld Prøvelse bevist, at denne Mening er fejlagtig. Anlægene ere nemlig indskrænkede til saadanne Lokaliteter, hvor man hverken kan bryde brugbar Bygningssten eller brugbar Puzzolanjord. Katakomberne ere derimod anlagte i de ringere, let bearbejdelige Tufarter, som massevis findes rundt i Egnen. Ogsaa selve Anlægene bevise denne Menings Rigtighed. Gangene ere nemlig ualmindelig smalle, undertiden kun 1½ Fod, i Reglen dog 5 Kvarter brede; de udfyldes saaledes hyppig i deres hele Brede af en enkelt Mand, hvorimod deres Vægge ikke sjeldent hæve sig lodret til det tre eller firdobbelte af en Mands Højde og skære hverandre paa korte Afstande og med skarpe Hjørner. Hvis man her havde lagt Vægt paa at vinde Sten eller Sand, havde man ikke kunnet bære sig mere ubehændig ad, eftersom man lod staa meget mere af Massen til Støtter, end det var nødvendigt, og desuden slet ikke skaffede sig Transportveje. Disse Grotter ere derimod anlagte for at skaffe de flest mulige Vægflader i det givne Rum, og det med saadanne Dybder, at man her kunde anbringe Kister fra begge Sider. Paa enkelte Steder har man dog fundet virkelige Puzzolangruber indenfor Katakomberne; men disse Gruber have da ogsaa et helt forskjelligt Anlæg med brede Gange og Indretninger til at befordre Sandet op til Overfladen. Disse Gruber ere imidlertid øjensynlig ældre, og de Personer, som indrettede Katakomberne, have senere hen enten helt afspærret dem ved Tværmure eller søgt ved Skillerumsmure at gjøre dem brugbare til deres nye Øjemed. De uhyre Anlæg af Gravgrotter fra det kristelige Roms Tid staa ingenlunde i Udstrækning tilbage for det republikanske Roms storartede

Kloaksystem; de ere Værker af den Menighed, til hvilken Apostelen Paulus rettede sit Romerbrev, og ere et talende Vidnesbyrd om den samme Menigheds storartede Omfang, der staar i et passende Forhold til den vældige Hovedstad. Det er en latterlig Forestilling, at saadanne Anlæg skulde være opstaaede i Stilhed og i Modstrid med de bestaaende Love; hvorledes maatte det kejserlige Politi i Hovedstaden ikke være beskaffent, og hvor blinde maatte Byens Øvrigheder ikke være, naar saadanne Byggeforetagender skulde have undgaaet deres Opmærksomhed? At disse Grave lige saa vel som samtidige hedenske Anlæg virkelig ere blevne anlagte paa en fuldkommen lovlig Maade, derpaa har man det afgjørende Bevis, at samtlige Grotter ligge udenfor den aurelianske Bymur; ikke en eneste findes indenfor den Del af Byen, som i Følge den paagjældende Tids Lovbestemmelser skulde være fri for Grave; men paa den anden Side findes ingen Katakombe mere end en halv Mil udenfor den aurelianske Bymur. Ved Anlægene har man undgaaet de fugtige og for Oversvømmelser udsatte Dale og Sænkninger. De kristelige Gravarkitekter, de saakaldte fossores, have gjennemgaaende valgt Høje og udelukkende kun saadanne Høje, hvis Indre havde Fasthed nok, til at man kunde udgrave Grotter og Gallerier, medens de samtidig vare fri for Kildevæld. Paa samme Maade som ved Beboelseshusene over Jorden er der her bygget den ene regelmæssige Etage Grave over den anden, undertiden har man vel endogsaa brudt en Halvetage, en Mezzanin, ind i de mellemliggende Vægflader; endvidere har man anbragt Lufthuller og Lysaabninger (luminaria) i Lofterne ned fra Jordens Overflade. Gravene ligge regelmæssig 24 til 45 Fod under Jorden, i sjeldnere Tilfælde stiger Dybden til 60—65 Fod, og de hæve sig i fire, højst fem Etager over hverandre; Forholdene ere saaledes saa temmelig de samme som ved de romerske Boliger, der efter Stadens Byggelove ikke maatte overstige en Høide af 51—60 Fod. At alle disse Gravgrotter skulle staa i Forbindelse indbyrdes,

er en Fabel, ja ligefrem en materiel Umulighed; men derimod synes det ganske vist at være en Kjendsgjerning, at der næppe findes en Plads i hele den beskrevne Omkreds, som ikke er anvendt til dette Øjemed, saa snart Pladsen blot egnede sig til disse Anlæg. Efter den romerske Rets Bestemmelser forudsætter dette, at de temmelig vidtstrakte og saaledes udhulede Grundstykker enten vare i Hænderne paa enkelte Personer, der hældede til Kristendommen og stode i Forbindelse med Menigheden, eller muligvis endog ejedes af selve Menigheden. At ganske særlige Privilegier her skulde være komne til Anvendelse, er højst usandsynligt. At det derimod er lykkedes de Kristne lidt efter lidt at komme i Besiddelse af alle de herhen hørende Grundstykker, er ganske vist mærkeligt, men indeholder dog ikke noget usandsynligt. De Selskaber af simple Folk, der sluttede sig sammen for at skaffe hverandre passende Begravelser, bleve ikke blot taalte, men ligefrem begunstigede af den kejserlige Regering, der ellers var saa streng mod alle juridiske Personer; set fra dette Synspunkt var der i Almindelighed altsaa ingen retlig Hindring for Erhvervelser af den her omhandlede Art; men nu havde de kristne Menigheder lige fra første Færd rettet deres Anstrengelser paa Begravelsesvæsenet. Det var en Samvittighedspligt for de mere formuende Medlemmer at sørge for de fattigeres Begravelse, og endnu den hellige Ambrosius († 397) tillader endog Kirkerne at sælge selve Kalken for at kunne udvide de for Menighedens Medlemmer bestemte Gravsteder. Hvad der med saadanne Midler kunde skabes i Rom, vise Katakomberne os. Selv om man reducerer den fabelagtige Udstrækning, der undertiden tillægges dem, til deres rigtige Maal, danne de dog i deres Helhed et storslaaet Værk, men uskjønt og uden Smykke, et Værk, der ikke blot lader haant om Pragt i Arkitekturen og Indretningen, men ogsaa forsmaar Nethed og Korrekthed, et Værk, som vender sig bort fra al Glands og Herlighed, fra al Glimmer og Tant i selve Verdensstaden, hvis travle Skarer færdes over disse

sidste Hvilesteder, og saaledes blive disse Katakomber en Forklaring til Jesu Ord: «Mit Rige er ikke af denne Verden».

Efter at vi saaledes i Almindelighed have skildret Roms kristelige Dødningestad, ville vi nu forsøge i korte Træk at give et Billede af en af de ældste af disse Grotter, der tillægges Domitilla, samt af den berømte Grotte med Bispegravene, hvorpaa vi ville slutte denne Afhandling med et Blik paa disse mærkværdige Arbejders Undergang.

Blandt de talrige Ofre, som bleve dragne til Ansvar af Kejser Domitian for Frafald fra Landsreligionen og Tilbøjelighed til jødisk Overtro, nævner den hedenske Historieskriver Dio Cassius ogsaa Konsulen for Aar 95 efter Kristus, nemlig Titus Flavius Clemens, en Fætter til den regerende Kejser Domitian og sandsynligvis tillige en Dattersøn af den afdøde Kejser Vespasian; thi Clemens's Fader Titus Flavius Sabinus synes at have ægtet en Datter af sin Broder, den senere Kejser Vespasian. Clemens var ingen Mand af fremragende Dygtighed, men havde tværtimod et temmelig daarligt Rygte for Svaghed og Dorskhed; men han var den eneste af det regerende Hus, som havde Sønner, og forsaavidt vakte hans Dødsdom, der blev fældet under hans eget Konsulat og paa Grund af hans religiøse Anskuelser, en umaadelig Opsigt. Ogsaa en Prinsesse, Flavia Domitilla, blev sammen med ham anklaget for samme Forbrydelse; det er ikke afgjort, om hun var hans Gemalinde eller, hvad der synes rimeligere, hans Søster. Ogsaa dette Barnebarn af Vespasian blev dømt og forvist for Livstid til Øen Ponza, og hun synes ikke at være vendt tilbage efter Domitians Fald, ligesom Trajans Regering jo i det hele taget ingenlunde var gunstig stemt mod Kristendommen. Endnu i det fjerde Aarhundrede vandrede fromme kristne Pilegrimme til de Værelser, som den fornemme Dame under sin Forvisning havde beboet paa Ponza. — Det er nu næppe tvivlsomt, at den Jødedom, som de hedenske Forfattere her omtale, i Virkeligheden er den kristne Tro, om hvis Udbredelse i denne Periode, og det selv blandt de fornemste

Kredse, der saaledes foreligger et mærkeligt Bevis. Det vilde nu være meget interessant, hvis man i Roms kristne Grave kunde finde Spor netop af denne Domitilla, men af denne Anskuelse er just den ligesaa skarpsindige som samvittighedsfulde Giambattista de' Rossi, den første Autoritet paa dette Omraade. De af ham anførte Grunde synes dog ikke ganske afgjørende, navnlig ikke med Hensyn til det Punkt, hvorpaa alt her kommer an. Rossi vil nemlig godtgjøre, at den Gravgrotte, som findes ved Petronillas Kirke nær den ardeatiske Vej, oprindelig har været kaldet Domitillas coemeterium. Beviset herfor beroer imidlertid ene og alene paa en Fortegnelse over de romerske Coemeterier, som man har fundet i et Haandskrift fra det femtende Aarhundrede; her er Domitillas Navn nemlig knyttet sammen med denne Grottes sædvanlige Navne: Nereus, Achilles og Petronilla. Domitillas Navn, som hæves saa højt af alle Kirkehistorikerne fra Constantins Tid, er imidlertid allerede tidligen bleven indblandet i Legenden om Nereus's og Achilles's Martyrdom, og det laa saaledes nær nok for en kristelig Afskriver, være sig nu fra det femtende eller allerede fra det sjette Aarhundrede, at betegne «Nerei et Achillei coemeterium» tillige som «coemeterium Domitillae». Det forholder sig dernæst vel ogsaa rigtigt, at man i samme Egn har fundet en hedensk Gravskrift, der nævner Flavia Domitilla som den, der har foræret bemeldte Gravsted bort, og saaledes synes bemeldte Fyrstinde ganske vist at have ejet Jordejendomme i denne Omegn; men disse spredte Kjendsgjerninger ere dog næppe tilstrækkelige til at fastslaa det som historisk godtgjort, at en kristelig Kirkegaard er bleven stiftet i Rom allerede før Aar 95 af Vespasians Barnebarn; man maa derfor vistnok fordre bedre Beviser for Existensen af Domitillas Grotte.

Hvorledes det nu end forholder sig med dette Spørgsmaal, er det dog en afgjort Sag, at den Krypte, som Rossi tilskriver Domitilla, hører til de ældste i Rom. Den giver os et tydeligt Billede af Begyndelsen til Katakomberne, skjønt

den vistnok snarere maa henføres til Kejserne Hadrians og Antoninus Pius's Tid (omtrent 150 efter Kristus) end til de flaviske Kejseres, saa vidt man kan slutte af de her fundne, med Dato forsynede Teglsten og af de enkelte Indskriftresters Karakter. Denne Grav var oprindelig ingen Katakombe, hvad man allerede kan slutte sig af Kryptens beskedne Omfang, men en Privatbegravelse for Bygherren og hans Slægt. Indgangen til de yngre Katakomber er vel ikke ligefrem skjult, men er dog fremhævet saa lidt som mulig. En beskeden Aabning fører i Reglen gjennem en Trappe ned til det egentlige Gravkammer, og der findes aldrig Indskrifter andetsteds end i de indre Rum. Ved den her omtalte Katakombe er Graven imidlertid udadtil lukket ved Døre, over hvilke der har været anbragt Gravskrifter. Gangene ere brede, Hvælvingen og Væggene ere bedækkede med Stukkatur og saaledes væsentlig forskjellige fra de smalle og i Reglen kun raat udhuggede Gallerier i de sædvanlige Katakomber. Fremfor alt er det imidlertid mærkelig, at der i den ældre Del af denne Krypte slet ikke forekommer de Stensenge, som ere saa karakteristiske for de senere Katakomber, hvorimod der er anbragt større Nischer i Væggene til Optagelsen af Sarkophagerne. Senere er der rigtignok brudt smallere Gange ind i Væggene og indrettet Stensenge i disse Ganges Sidevægge; men disse Stensenge ere, ret som om man tydelig vilde betegne Overgangen, endnu omgivne med en Corniche, der giver dem Form af Sarkophager. Resten af de Fresker, som aabenbart ere samtidige med det oprindelige ældre Anlæg, giver allerede et tilstrækkeligt Bevis for, at vi her ikke have at gjøre med en af de Hedningers Grave, som afholdt sig fra Ligenes Opbrænding, men at denne Krypte i Virkelighed er et kristeligt Anlæg. Freskerne ere, især i de rene Ornamenter, af en sjelden Skjønhed; ingen Dekorationsmaler fra Kejser Augustus's Tid vilde behøve at skamme sig over Hvælvingen med de henrivende Drueguirlander, med Fuglene, som hakke i Druerne og de bevingende Smaadrenge, som

samle og perse Klaserne. Der findes ogsaa smaa Landskaber, som aldrig findes i senere kristne Grave. Mindre fortrinlige Arbejder ere de Grupper, som findes paa Vægfladerne; de mærkeligste af disse ere Daniel mellem to Løver, den gode Hyrde, Noahs Ark med Duen og en Fremstilling af et Maaltid, der i øvrigt kun er lidet afvigende fra den sædvanlige antike Fremstilling; to Mænd sidde i en Sofa, foran dem staar et rundt Bord, besat med Retter, og en Slave, som opvarter Mændene; men den kristelige Karakter viser sig ogsaa tydelig nok i dette Maleri; paa Tallerknerne ligger der nemlig et Brød og en Fisk.

Saaledes ere de ældste kristne Grave beskafne. Vi ville nu gaa over til en kort Skildring af den store Grav, som blev anlagt ved Aar 200 af den senere Pave Callistus, og som tjente til Begravelsessted for de romerske Biskopper i den største Del af det tredje Aarhundrede. Ligesom alle de egentlige Katakomber findes denne Grav ved den appiske Vej, men noget nærmere mod Byen, kun en halv Fjerdingvej fra denne. De gamle Forfattere kalde denne Grotte Callistus's, og den fører Navnet efter en Pave af samme Navn, der sandsynligvis beklædte Roms Bispestol i Aarene 217—22, altsaa samtidig med Kejser Heliogabal. Callistus anlagde imidlertid ikke denne Grav som Pave, men som Diakon hos sin Formand Zephyrinus; i det mindste beretter en nylig funden, samtidig Forfatter Hippolytus, at Zephyrinus satte Callistus til at have Opsyn med Kirkegaarden. Dette Gravkammer blev tilkastet rimeligvis ved de svære Forfølgelser under Kejser Diocletian (omtrent Aar 300), hvorpaa det atter blev gjort i Stand mod Slutningen af det fjerde Aarhundrede for de fromme Besøgere ved Martyrernes Grave; for nogle Aar siden bleve Gravene paa ny fundne under Rossis Ledelse. Gravskrifterne over de romerske Biskopper fra det tredje Aarhundrede: Urbanus, Anteros, Fabianus, Lucius, Eutychianus, fandtes alle paa deres behørige Plader, alle skrevne paa Græsk og uden anden Tilføjelse end Ordet «episkopos» (Bi-

skop) efter Navnet; en senere Haand har desuden føjet Ordet »Martyr» til Fabianus's Navn. Derimod findes der hverken nogen Aldersangivelse, noget Datum eller noget fromt Ønske paa Tavlerne. Den udelukkende Brug af det græske Sprog angiver derhos tydelig nok, at den kristne Menighed i Rom den Gang endnu overvejende bestod af indvandrede Orientalere. Der findes endnu en Del temmelig tarvelig bevarede Vægbilleder, dog ikke i selve Bispegraven, men i de tilstødende og samtidige Grave; deres Kunstværd er kun middelmaadig, men dog ikke synderlig ringere end de samtidige hedenske Arbejder. De ere imidlertid mærkværdige for os af en ganske anden Grund; de give os nemlig et langt mere levende Billede af Tilstanden i den endnu forfulgte kristne Menighed, end vi kunne forestille os efter de nøgne Mure og de ordknappe Indskrifter. Vi ville derfor beskrive et saadant Kammer, for at vore Læsere selv nogenlunde kunne hensætte sig i dette Tidsrums Tankekreds. Billeder fra det gamle og fra det nye Testamente vexle med hverandre. Paa den første Væg se vi en Mand, som slaar med en Stav paa en Klippe; en Kilde sprudler frem, og en Fisker fanger en Fisk paa Krogen; længere til Siden er der fremstillet en Mand, der lægger Haanden paa Hovedet af et foran ham staaende Barn og døber det af den samme Kilde. Man har uden Tvivl her tænkt sig Kristus som Klippen, da det hedder i Korintherbrevet: »Men de drak af den aandelige Klippe, der fulgte med, og som var Kristus». Manden, som slaar paa Klippen, er derfor vel snarere Petrus, der oftere betegnes som den nye Moses, end Moses selv. Ved Fiskeren Petrus, der blev kaldet til at fiske Mennesker, er det vel overflødigt at dvæle; det er ogsaa en temmelig bekjendt Sag, at man hyppig anvendte det græske Ord: »ιχθυς» (Fisk) paa en symbolsk Maade, da de fem Bogstaver paa Græsk danne Begyndelsesbogstaverne til Ordene: Jesus Kristus, Guds Søn, Frelseren. Daaben bliver i Billedet ikke fuldbyrdet ved Neddykning i Vandet; men den døbte staar i Vandet og bliver overstænket dermed.

Paa begge Sider af Midtvæggen findes Graverne (fossores), som det saa hyppig er Tilfældet i Katakomberne; de fremstilles stadig med Hakker i Hænderne og undertiden staa de ogsaa foran Klippen, som de ere i Begreb med at aabne. Midtvæggens Billede er tredelt. Den første Gruppe fremstiller, ligesom i den saakaldte Domitillas Grotte, et rundt Bord med Brød og Fisk, og ved Siden af Bordet en Mand, der synes at velsigne Fisken, samt en bedende Kvinde. Paa det andet Billede ser man selve det hellige Maaltid. Syv Mænd sidde ved Bordet, og paa dette staa Tallerkner med Brød og Fisk og ved Siden heraf syv, otte eller endnu flere Kurve med Brød. Her har man altsaa nærmest villet fremstille Folkets Bespisning med de fem Brød og to Fisk. At der er syv, som bespises, og at de alle ere Mænd, hænger vel sammen med Fortællingen om den gjenopstandne Kristus, der ved Tiberiassø bespiste syv Disciple; derimod maa det henstaa som uafgjort, om der ogsaa i Maleriet skal ligge en Hentydning til Nadveren, som det utvivlsomt er Tilfældet i andre Malerier, hvor den hemmelighedsfulde Fisk svømmer paa Vandet med Brødtallerkenen og Kalken paa Ryggen. — Det tredje Billede paa samme Væg er Abraham og Isak, som begge ere hensunkne i Bøn; ved deres Side ligger Bukken og det til Brændeofferet bestemte Ved. Da denne Sønnens Ofring ved Faderen plejer at sammenstilles med Kristus's Offerdød, er der ved dette Billede rimeligvis sigtet til Lidelsen.

Paa den tredje Væg sigtes rimeligvis til Lazarus's Opvækkelse; den Døde kommer frem af Gravkamret, foran ham staar Kristus i en rolig Skikkelse med Staven paa Skulderen. — I den øverste Række findes de bekjendte Fremstillinger af Jonas's Skæbne i tre Billeder; først Profeten under Græskarplanten, dernæst hvorledes han fra Skibet kastes ud i Havet, hvor Uhyret bereder sig til at sluge ham; endelig hvorledes han atter spyes i Land igjen. — Forklaringen af det nederste Billede, som slutter Rækken, er noget dunkel. En høj, siddende Mand synes at læse i en Bogrulle, foran

ham knæler en anden Mandsskikkelse, der med en Spand øser Vand op af en Brønd. Man har her mindet om Johannes Evangeliums fjerde Kapitel, hvor Kristus beder den samaritanske Kvinde om en Drik med de Ord: «Hvis Du kjendte ham, som siger til dig: giv mig at drikke, da vilde Du bede ham om, og han vilde give dig det levende Vand». Denne Forklaring er vel ogsaa den rigtige, skjønt den øsende Figur her rigtignok er en mandlig; Behandlingen af de bibelske Emner er nemlig efter antik Vis temmelig fri i Enkelthederne, fjerner sig efter Omstændighederne fra Overleveringen og varierer med andre nærliggende Motiver.

Disse faa Træk og Billeder, som ere tagne i Flæng fra en Mængde lignende, maa give vore Læsere en Forestilling om, hvorledes man i Roms Katakomber kan finde en rig Skat af Oplysninger om det ældste kristelige Liv i Rom. Vi ville nu afslutte den foreliggende lille Afhandling med nogle Ord om denne mærkelige Begravelsesmaades Ophør. Saavidt vi kunne dømme, tage disse Gravanlæg deres Begyndelse i det andet, men Hovedmassen tilhører det tredje og fjerde Aarhundrede. Det er utvivlsomt, at Kristenforfølgelserne have været medvirkende her. Disse Gravsteder have vistnok ikke været i og for sig forbudte og hemmelige, men hvad de Kristne vilde udføre mod Lovens Forbud, gik utvivlsomt regelmæssig for sig i disse vanskelig tilgængelige Smuthuller, og de Spor af Ødelæggelser, som vi møde i Katakomberne, hidrøre sandsynligvis for en ikke ringe Del netop fra Kristenforfølgelserne. Den frie Religionsudøvelse, som Constantin gav de Kristne, gjorde dog ikke en Ende paa denne Begravelsesmaade. De kristne Grave ved Jordens Overflade tage vel, som det er forstaaeligt nok, først deres Begyndelse fra dette Tidspunkt, men Gravgrotterne havde dog i den nærmest følgende Tid endnu absolut Overvægten. Først henimod Slutningen af det fjerde Aarhundrede bleve de sidste lidt efter lidt sparsommere, som det synes, nærmest fordi de dertil egnede Lokaliteter vare opfyldte, og det begyndte at mangle

paa Plads. Det begyndende Forfald lægger sig for Dagen ved den hyppige Tilkastning af gamle Gallerier for at kunne anlægge nye; endvidere derved, at man har brudt Gange ind i Væggene og saaledes beskadiget de ældre Anlæg, ligesom man endelig benytter den for Haanden værende Plads lige til Grænserne, ja endog ud over de Grænser, som Bygningsreglerne tillade. Grotterne bleve efter Haanden en Del af de hellige Steder, som de til Rom vandrende Pilegrimme skulde besøge, hvorfor Pave Damasus mod Slutningen af det fjerde Aarhundrede indrettede dem paa ny og atter gjorde dem tilgængelige; vi ville i denne Henseende minde om de Ord af den hellige Hieronymus, som findes i vor Afhandlings Begyndelse; men selv at finde sit sidste Hvilested i disse oldkristelige Rum og i Nærheden af Helgeners og Martyrernes Grave blev mere og mere en lige saa eftertragtet som sjelden Udmærkelse, som Pave Damasus, for at foregaa andre med et godt Exempel, endog negtede sig selv. Ophøret af al Begravelse i Katakomberne hænger imidlertid sammen med selve den mægtige Stads Fald, den Stad, som i sit Overmod endog i det officielle Sprag kaldte sig «den evige». Goternes Ødelæggelse brød ind over Italien, ganske vist rigelig fortjent ved Regeringens tunge Skyld, men endnu mere dog ved Folkets og frem for alt ved Hovedstadens Brøde. I Begyndelsen af det femte Aarhundrede var Rom endnu absolut den mest folkerige og rigeste, men tillige den yppigste By i Verden. De Adelsfamilier, som havde en aarlig Indtægt paa 700,000 Rigsdaler efter vore Penge, dannede kun den anden Afdeling af Senatet. De Familier, som derimod hørte til første Klasse, havde en aarlig Indtægt af mere end 4,000 Pund Guld (henimod 1½ Million Rigsdaler efter vore Penge), i hvilket Beløb endda ikke engang Naturalpræstationer vare indbefattede. Man kan næppe anslaa Befolkningen til mindre end 1½ Million, hvad der var exempelløst i hele Oldtiden. En Forfatter, der skrev et Par Aartier før Alarik og hører til de alvorligste og mest sanddru blandt de latinske Forfattere, vi have tilbage, nemlig

Ammianus Marcellinus, har givet os et uhyggeligt Billede af det romerske Overmod og Stolthed paa den Tid, her er Tale om: «Intet Steds i Verden findes der saa mange Kokke og saadan Overdaad i Klædedragten; men Bibliothekerne staa øde, og af Kunsterne blomstre kun Musiken og Dansen. Naar Fremmede skulle udvises under en haard Dyrtid, blive Professorerne uden Undtagelse først bragte over Grænserne, men Præfekten gjør en Undtagelse med de tre tusinde Balletdanserinder og hvad der hører til Musiken. Der drives ingen alvorlige Forretninger; Familielivet er rystet i sin Grundvold, og der gives kun Venskaber i Spilleklubberne. Hvad der ligger udenfor Byens Omraade, kjender Romeren ikke, og han foragter det; lige over for de Fremmede nærer han i Grunden ikke andet end Foragt og Stolthed, som han kun søger at skjule under forekommende Høflighed». Saaledes var denne By, som Italien havde gjort til sit Hoved, og saadanne Undersaatter havde en dem værdig Regering. Hoffet var ligesaa jammerligt som afmægtigt; Lykkeriddere, som næsten alle vare af fremmede Nationer, stode i Spidsen for Hærene; Senatet var ligesaa hovmodigt, som det var fejgt. Alariks og hans Goters Angreb havde man selv fremkaldt ved sit Overmod. Alle mulige Paladsrænker bleve spundne af Hoffolkene og Embedsmændene hos den afmægtige Kejser Honorius, og man løste selv alle Forbindelser med Goternes Hertug; hvad den ene Minister havde lovet, holdt den anden ikke, og det romerske Senat vedtog med Begejstring den Erklæring, at man ikke behøvede at holde sit Ord til Barbarer; men de Legioner, som skulde standse den nye Hannibal, kjøbte man af Hunnerne. Saaledes kunde Goterne angribe den næsten værgeløse Stad, og Belejringen eller rettere Belejringerne toge deres Begyndelse. Trods Murenes uhyre Udstrækning bleve alle de tolv Porte afspærrede, og Handelen paa Tiberen blev afbrudt; Hungersnøden indfandt sig, man begyndte at fordele Brød i Rationer, som senere bleve nedsatte til Halvdelen og Tredjedelen, alt eftersom

Nøden lidt efter lidt steg. Pest og Sygdomme begyndte deres frygtelige Rasen i den indesluttede Stad, hvor man ikke engang længere kunde begrave de Døde, da alle Kirkegaardene vare i Fjendens Magt. De belejrede truede med et Udfald i Masse, men Goteren lo kun heraf og svarede: «Jo tættere Græsset staar, desto bedre mejer Leen». Regeringen holdt sig gjemt i det utilgængelige og ved Sumpene beskyttede Ravenna; den sendte vel Tropper til Undsætning, men ikke i tilstrækkelig Mængde, og de bleve oprevne i enkelte Skarer. Goterkongen gjorde mange Anstrengelser for at tilvejebringe en Fred; han fordrede Penge og Leverancer af Korn samt Aftrædelsen af Venetien, Noricum og Dalmatien. Man bød ham Guld og Sølv, saa meget han ønskede, men mere kunde han ikke opnaa. Derimod svor Kejser Honorius — det forstaar sig i Ravenna —, at han aldrig vilde slutte Fred med Alarik, men føre evig Krig mod ham; og den kejserlige Dukke krævede af sine Embedsmænd den samme Ed, som hans Ministre havde fralistet ham. Saaledes var der intet andet tilbage end at bruge Magt; Ild og Sværd maatte fuldbyrde sit forfærdelige Værk til Roms Undergang, men ikke til Gavn for Goterne. Den 24de Avgust 410 tog Goterne med Storm de Mure, som ikke i 800 Aar vare blevne angrebne af nogen udenlandsk Hær. I hvilken forfærdelig Grad Rom blev truffet af hele denne Katastrofe, kan man vel faa en Forestilling om hos de samtidige Forfattere, naar de berette om Vognene, som vare overfyldte med Byttet af Guld og Sølv, naar man hører, at Byens Beboere spredte sig over Øerne og Afrika, og at de engang saa rige romerske Flygtninge senere overalt maatte tigge deres Underhold; men tydeligere end alle disse Beretninger taler Roms Dødningestad: efter Aaret 410 er intet Lig mere blevet bisat i Katakomberne. Belejringen medførte utvivlsomt en grundig Ødelæggelse af Grotterne, og Alariks kristelige Følelser vare ikke i Stand til at hindre denne Ødelæggelse, lige saa lidt som han havde formaaet at føre Underhandlingerne med det egen-

sindige Hof i Ravenna til nogen tilfredsstillende Afslutning. Han blev et Redskab i en mægtigere Herres Haand; maaske havde han ikke selv nogen klar Forestilling om, hvad han ødelagde; men det blev hans Skæbne at tilintetgjøre den tusindaarige Stad med dens uforlignelige Herlighed og dens uendelige Slethed. Fattigdom traadte i Rigdommens Sted, Hovmodet afløstes af Forsagthed; de kristelige Gravarkitekters Traditioner og Kunst gik paa enkelte tarvelige Rester nær til Grunde med saa mange andre Kunster, og den øde Campagne havde nu i det mindste Plads nok til at rumme de faa Lig, uden at man, som tidligere, havde nødig at stige ned i Bjergenes Indre.

F. Z.

Skildringer fra den fransk-tyske Krig. II.

Fra Châlons til Sedan.

(En fransk Soldats Erindringer.)

IV. Kapitulationen.

Hele Dagen den 1ste September havde man i Sedan hørt Larmen af det frygtelige Slag; men de her kæmpende Tropper havde dog ingen paalidelige Efterretninger om Kampen. En tæt Krudtrøg omgav Byen, den voldsomme Kanontorden nærmede sig mere og mere, og alle havde en Slags ubestemt Følelse af den endelige Katastrofe: hele Armeen vilde blive indesluttet i Sedan. Allerede ved denne Tid begyndte Hæren langsomt at opløse sig; omkring Voldene tumlede uordentlige Menneskehobe, Fodfolk og Rytteri, sig mellem hverandre; man kunde se hele Regimenter sprænges og smelte bort. Et Trompetsignal kaldte ved denne Tid den lille Afdeling Zouaver, hvortil vor unge Frivillige Alfred hørte, bort fra Udenværket, hvor den nu i to Timers Tid havde skjærmydslet med Preusserne; to Timer senere, da de uforfærdede Zouaver havde udhvilet sig lidt og forsynet sig med Amunition, bleve de paa ny sendte tilbage til Forskansningen.

Pludselig løb det Rygte, at en Vaabenhvile paa 24 Timer var bleven undertegnet, med Lynets Hastighed gjennem Rækkerne. Næsten umiddelbart derpaa blev den hvide Fane hejset paa Fæstningens Volde.

«Kan Du se den Klud der oppe?» spurgte en gammel afrikansk Zouav Alfred, idet han gav ham et Albuestød. Paa Slagets Hede fulgte nu en almindelig Afkræftelse; med sløve Miner stirrede Soldaterne paa den ulykkespaaende hvide Fane. Enkelte tørrede maskinmæssig deres Bøsser, hvis Piber endnu dampede, medens Løbene vare sværtede af Krudt. Andre smaahuggedes indbyrdes: «Hvor er nu Manden henne, ham med de store Epauletter? Se, det er Generaler, som næppe ere saa gode som en Korporal!», mumlede en af dem og bragte saaledes mange til at tænke paa en højtstaaende Officer, en General eller Oberst, som endnu samme Morgen havde kommanderet ved Pariserporten og der passerede gjennem Rækkerne med højt knejsende Hoved og imponerende Mine, medens han pralende sagde: «Mine Børn! I ere Zouaver fra Afrika; jeg lover, at jeg i Spidsen for Eder vil kaste Preusserne over Ende og føre Eder tilbage til Paris». Nu om Aftenen var der ingen mere, som talte om at kaste Fjenden over Ende, men Hæren skulde tværtimod snart helt og holdent blive Krigsfanger.

Den hvide Fane vedblev at flagre for Vinden, men de preussiske Batterier fortsatte desuagtet deres Ild. Den stakkels lille Afdeling Zouaver, som nu var smeltet sammen til et Par Mand, maatte forlade sin Post og begive sig til Parisergaden, hvor den blev samlet med andre Kompagnier og opstillet i Rækker. Granaterne sprang hist og her, knuste Tagsten og oprev Brolægningen. Soldaterne stode med Geværet ved Foden; man havde ikke talt videre om Kampen, ingen vidste, hvad man skulde stille op her, men de gamle rystede paa Hovederne, de vare alligevel sikre paa, at alt nu var forbi. Alle vare grebne af en sløv Fortvivlelse og saa med Ligegyldighed Granaterne flyve forbi, springe mod Stenbroen eller slaa an mod Husenes Forsider. Officerer og Adjudanter rede op og ned ad Gaderne; en af dem lod Vagtkommandanten kalde og forlangte en Patrouille paa et Par Mand.

Vindebroen blev hejset ned, Porten slaaet op, og en bajersk Oberst, eskorteret af franske Officerer og ledsaget af en Trompeter, gik gjennem de franske Rækker. Alles Øjne vare rettede paa ham; det var en stor, blond og mager Mand med Hjelm paa Hovedet og iført en lang, graa Overfrakke; hans blege, fajanceblaa Øjne plirrede under Guldbrillerne, medens han stirrede paa de franske Rækker. Trompeteren fulgte ham med afmaalte Skridt, og hans Øjne vare med disciplinarisk Nøjagtighed rettede paa Oberstens Skuldre; hans lange, blege Ansigt var omgivet som i en Cirkel af to umaadelige røde, Bakkenbarter; han bar en Slags Pelsværks Hue og var iført de preussiske Husarers røde Uniform. Oberstens Holdning var paa en Gang forlegen og uforskammet; han havde næppe tilbagelagt hundrede Skridt, før en preussisk Granat slog ned en Snes Skridt fra ham. Han blev greben af en Skjælven, vendte sig til sine Ledsagere og sagde: «Mine Herrer, jeg beder Dem tusinde Gange om Forladelse for denne Uhøflighed fra vor Side; vore Batterier have sikkert ikke faaet Øje paa den hvide Fane. Det er utroligt!»

Denne «Uhøflighed», som den bajerske Oberst udtrykte sig, kostede to stakkels Djævle Livet. Da man bar dem bort paa fire Geværer, gjentog han sit: «O! tusinde Gange om Forladelse» og fortsatte sin Vej.

En Smule mindre Bomber og en Smule mere Tavshed havde været mere passende ved denne uhyggelige Katastrofe. Projektilerne faldt endnu bestandig i Sedan, dræbte, saarede og rodede sig ned overalt. Den hvide Fane, som var hejset paa Volden, standsede ingenlunde Angrebet, men hindrede blot Forsvaret. Henimod Klokken sex om Aftenen sagtnedes dog Ilden lidt efter lidt og døde sluttelig hen. En dump Tavshed, men svanger med Uro og sørgelige Rygter, hvilede over Byen. Man havde forbudt Soldaterne at bestige Voldene, men trods dette udtrykkelige Forbud trængte de sig dog massevis sammen her; i et Øjebliks Fortvivlelse affyrede en Mand sit Gevær; vilde Hyl svarede ham, de franske Of-

ficerer ilte til, og en Kapitajn ofrede sig for at forebygge den truende Strid, begav sig ud til den preussiske Oberst, som kommanderede Afdelingen udenfor Murene, og gjorde Undskyldninger for ham. Vindebroen var nu sænket, to franske Skildvagter vare udstillede ved Porten, to preussiske spaserede frem og tilbage paa den modsatte Side af Graven. De franske Soldater, som hørte til Byens Besætning, dreve urolige og uvirksomme frem og tilbage, snart alene, snart i Selskab med enkelte Kammerater; deres Tale drejede sig naturligen kun om den ene, den bitre, den haabløse Sorg. Vor unge Frivillige kastede sig, overvældet af Træthed, om i Græsset paa Voldskrænten, hyllede sig i sin Plaid og faldt snart hen i en tung Slummer.

Henimod Klokken 9 om Aftenen blev han vækket ved en forfærdelig Skrigen og Larmen. Døsig aabnede han sine Øjne og blændedes ved det stærke Skær af en Ildebrand, som de preussiske Tropper hilsede med et vildt Hurra; tre, fire brændende Huse lyste vidt og bredt op i Nattens Mørke. Alfred blev imidlertid rolig liggende i Græsset og saa paa Ildebranden; rundt om ham laa Zouaver i alle mulige Stillinger, nogle sovende, andre rygende. Atter sank vor unge Zouav hen i sin døsige Tilstand; i Nattens Mørke saa han tætte, mørke Masser marschere forbi; det var de besejrede, halvt tilintetgjorde Levninger af den Armé, som havde tabt det sidste Slag; nu samledes den omkring Sedans Volde. Linieregiment fulgte paa Linieregiment og vexlede af og til med Marinesoldaterne, der med saa stor Tapperhed havde afgjort deres Gjæld til Fædrelandet; mange havde ikke engang villet tage mod Pardon. Soldaternes usammenhængende Ytringer underrettede Zouaverne om, at Marschal Mac-Mahon var saaret, — nogle sagde, at han var død, — at Kommandoen derpaa var gaaet over fra General Ducrot til General Wimpfen, samt om de øvrige sørgelige Enkeltheder i den ulykkelige Kamp. Den hele Nat vedvarede denne Larm; Bataillon fulgte paa Bataillon, alle vaklede de frem med

usikker og langsom Gang; det var, som om Byrden af det forfærdelige Nederlag hvilede tungt paa deres Skuldre.

Ved Daggry var vor unge Zouav atter paa Benene. Han fandt Byen opfyldt af Soldater af alle Vaabenarter; de pressede sig i Forvirring sammen i Gaderne og paa de aabne Pladser; Mængden var øjensynlig ikke mere under Disciplinens Baand, den var snarere en Flok Mennesker end en Armé. Pludselig opstod der en Bevægelse i den hele Masse. En forspændt Vogn kom til Syne; en Mand af lille Væxt, med Æreslegionens brede Baand over Brystet, sad i den; en Gysen gjennemløb Rækkerne, — det var Kejseren. Han saa sig om med det for Pariserne saa vel kjendte kolde Blik, hans Ansigt bar Præg af Udmattelse, men ikke en Muskel i det blege Ansigt rørte sig; hans hele Opmærksomhed syntes optagen af den Cigaret, han rullede mellem Fingrene. Ved Siden af ham og foran ham vexlede tre Generaler nogle halvt sagte Ord med hverandre. Kalechen kjørte kun frem i Skridtgang; en Forrider i grønt Liberi red foran Vognen, Staldmestre, som struttede af Guldbroderier, fulgte efter. Det var den samme Pragt, som Kejseren plejede at udfolde, naar han om Foraaret kjørte til de store Væddeløb ved Longchamps; der laa kun et Tidsrum af to Maaneder mellem de sidste Løb og Sedan. Alle trængte sig saa langt frem som mulig for bedre at kunne se Kejser Napoleon III og hans Stab. En Stemme raabte: «Leve Kejseren», en eneste Stemme; det var, som om Rædsel og Harme omgav denne Vogn, der førte et Kejserdømme til Graven; de bevæbnede, tavse Masser havde en ubestemt Følelse af, at en Katastrofe var nær forestaaende. En Mand styrtede frem mod Hestene, greb et Lig, som laa tværs over Gaden, ved Fødderne og rev det med Voldsomhed til Side. Kalechen kjørte forbi med den Mand, man snart skulde kalde: «Manden fra Sedan»; han, som havde sagt: «Kejserdømmet er Freden», forsvandt saaledes under Krigens Larm.

Det var et hjerteskærende Syn, man blev Vidne til rundt om i Sedan; man vil vanskelig kunne gjøre sig et Begreb om Tilstanden i en lille By paa et Par Tusinde Mennesker, som hjemsøges af en opreven Hær. Rundt om stødte man paa Familier, der jamrede sig udenfor deres af Granaterne ødelagte Huse. Paa alle Gadehjørner laa der sovende Soldater. Der var ingen Orden eller Kommando mere; Flokke af Soldater dreve om i Byen uden Maal og Med; bekjendte stødte paa hverandre og vexlede harmfulde Udbrud og Klager. Det Rygte begyndte nu at udbrede sig, at Kejseren havde begivet sig til Kong Vilhelms Hovedkvartér. De rasende Soldater overøste ham med Skældsord, man gjorde det til en Forbrydelse, at han endnu var i Live; heller ikke Officererne skaanede ham længere. Man udspurgte dem — og deres Tal var stort —, som havde set ham tage bort i sin Kaleche; Historien om Cigaretten fremkaldte harmfulde Udbrud. «Det er en Bonaparte!» udbrød man.

Henimod Klokken to om Eftermiddagen underrettede en Korporal vor unge Zouav Alfred om, at de Zouaver, der havde holdt Vagt ved Pariserporten, skulde støde til Resten af deres Regiment, som havde lejret sig til Venstre for Kastellet, lige over for den belgiske Grænse. Han traf der i et og alt et Par Hundrede Mand, der alle bare uudslettelige Spor af det rasende Slag, som de nylig havde udfægtet; nogle sade paa Jorden og udbedrede deres pjaltede Uniformer, andre forbandt deres Skrammer og Saar.

Alfred havde i Lejren ved Châlons stiftet Bekjendtskab med en Kapitajn, som med Forekommenhed havde lovet ham at gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at lette den unge Soldats første Tjenestebesværligheder. Han kom nu hen til Alfred med et sørgmodigt Smil om Læberne og sagde: «Har jeg nu vel skuffet Dem?»

«Nej, min Tro! her er alt, Savn, Nød, Blod».

«De glemmer det værste af alt, Følgerne af et Nederlag,

som jeg med min hele Krigserfarenhed ikke engang kunde gjøre mig noget Begreb om».

Alfred saa spørgende paa ham.

«De vil faa dem at se», vedblev han; «det værste, som De blot har anet i Deres Drømme, vil blive overtruffet af Virkeligheden». Han gav sig sukkende til at spasere frem og tilbage; «De er da vel ikke saaret?»

«Nej ikke engang en Skramme».

«Det er altid et Held. Hvormange brave Folk ere ikke døde, siden vi saaes. Sedan efter Wörth! Vort Regiment er knust; alle de, som De nok kan huske for femten eller tyve Dage siden hos Obersten, — alle ere de døde .... døde eller forsvundne. Han blev meget bleg, spurgte derpaa barsk: «De trænger vel ikke til noget?»

«Nej Tak, Kapitain!».

«Ja, vi ville for Resten ikke blive skilte ad i de første Par Dage, og hvis jeg kan være Dem til Tjeneste med noget, læg kun Beslag paa mig».

Dermed fjernede Kapitajnen sig langsomt, idet han af og til kastede et Blik paa den pjaltede Flok, som havde været ét Regiment.

Den næste Dag — den 3dje September — opslog man en Proklamation fra General Wimpfen, som havde undertegnet Byens og Hærens Kapitulation; alle vare nu Krigsfanger.

Armeen var som rasende; det var ude med al Disciplin; ingen paalagde sig mere noget Baand. Uhyre Grupper standsede paa de Pladser, hvor Plakaterne vare opklistrede; harmfulde Udbrud udslyngedes. Et Ord, hvormed man senere drev saa meget Misbrug, Ordet: Forræderi, fløj nu fra Mund til Mund. Man var bleven udleveret og solgt; Soldaten havde først maattet tjene til Kanonføde; nu var han bleven en Gjenstand for Kjøb og Salg; «saa og saa mange Soldater, saa og saa meget Guld». En frygtelig Larm herskede i Byen; man hilste ikke mere paa Generalerne; brølende Ban-

der droge gjennem Gaderne og tumlede frem og tilbage indenfor den lille Bys snevre Grænser; af og til dannedes der lige som Malstrømme af Kyrasserer, Husarer, Artillerister, Dragoner og Liniesoldater.

Midt i al denne Forvirring stødte vor unge Frivillige paa sin Ven Kapitajnen. «Nu vel?» sagde denne til ham. Den unge Zouavs Tanker drejede sig kun om det ene Ord: «Fange», og det efter et tre Dages Felttog; han kunde ikke fremføre et eneste Ord som Svar; Kapitajnen trykkede tavst hans Haand og forsvandt.

Af og til saa man i Masserne blege Ansigter, paa hvilke man kunde læse en frygtelig Fortvivlelse. Man skulde tro det umuligt andet, end at man med et Regiment af saadanne Soldater maatte have kunnet bane sig Vej overalt; hvor mange vilde vel ikke med Glæde have grebet til Vaaben igjen, naar et saadant Signal var bleven givet, men intet skete. De vilde Hobe dreve kun uafladelig omkring indenfor Voldene.

Vore Læsere huske maaske endnu den gamle Zouav, som saa ypperlig forstod at bøje Udsagnsordet «at bide». Han drev nu om i Sedan i Følge med vor unge Ven. Den gamle lo i sit graasprængte Skjæg.

«Fange! Véd Du, hvad det vil sige, Du smaa? Det er sort Brød, Vand, Kassematter, Jord at rode op i, af og til lidt Prygl. Ikke en Smule Tobak at ryge. Mage til dette har man aldrig set før, og saa skal det siges, at man har ladet mig komme fra Afrika for den Sags Skyld. Blive fangen i sit eget Land som en Rotte i sit Hul, naar man har været med ved Inkermann og Solferino. Det er morsomt! Naa, hvor ville ikke Araberne le. Mit gamle Regiment tilintetgjort, Officererne døde. Farvel, I Zouaver af det tredje Regiment! Du, ja Du kommer nok fra Paris, det kan man se paa Dig; jeg kommer fra Oran, og Du og jeg, vi skulle slaa vore Pjalter sammen i Tyskland. Have vi da ikke gjort,

hvad et Menneske er i Stand til? Kom frem med din Mening, for at vi kunne undersøge den Sag!»

Alfred troede et Øjeblik, at hans Kammerat vilde yppe Kiv, med saa forbitrede Blikke saa den gamle paa ham; han skyndte sig derfor med at berolige sin Ven og svor ham til, at han var ganske af hans Mening.

«Ja, saa maa det være Generalernes Fejl! Det maa Du da indrømme mig?»

En afskylig Støj afbrød den kildne Samtale; Intendanturen gav Armeens Forraad til Pris. Man ilte til, man skubbede til hverandre, man sloges. Under rasende Skrig tumledes Banderne omkring Kasserne med Beskøjter og Fadene med salt Kjød. Med Kolbeslag slog man Bunden ud paa Vin- og Brændevinstønderne; Vinen og Brændevinen flød i Strømme paa Gaderne, de nærmeste stode i det vaade til Anklerne; et Par Hundrede Skridt fra denne Ødselhed var der Regimenter, som vare nærved at dø af Hunger. De mætte solgte deres Bytte til de hungrige; man stillede Brød og Kjødstumper til Auction. Fuld af Afsky over alle disse modbydelige Scener trak vor unge Ven sig saa hurtig som mulig ud af de vilde og berusede Skarer.

V. Øen Iges.

Den næste Dag fik Regimenterne Befaling til at udlevere deres Vaaben. Man føjede saaledes Skam og Skjændsel til Nederlaget, og denne Ydmygelse føltes dybt af hele Hæren. Man maatte navnlig føle Medynk med de gamle afrikanske Soldater, de enkelte hæderlige Rester fra Weissenburg og Wörth; de spurgte hverandre, om en saadan Behandling mod dem ogsaa var tænkelig, ja enkelte græde som Børn. Soldaternes Sorg gik dog snart over i Forbitrelse; overalt saa man Folk, som knuste deres Geværkolber mod Mure og Brosten eller med Skruenøgler drejede Løbene af Bøsserne og kastede Stumperne bort. Artilleristerne ved Mitrailleuserne

afbrækkede i al Hast en Bolt eller Skrue eller sprængte en Fjeder for at gjøre deres Stykke ubrugeligt; andre fornaglede med indædt Raseri deres Kanoner. Rytterne kastede deres Sabler og Kyradser, deres Hjelme og Pistoler i Floden Meuse. Officererne saa til i Tavshed ved disse Ødelæggelser; hele Sedan var i Hast bleven et eneste stort Ødelæggelses Værksted; man gik overalt paa Stumper af ødelagte Vaaben; hvert Trin fremkaldte en skurrende Metallyd.

Endelig tog den sørgelige Vej til Fangenskabet sin Begyndelse. Atter maatte Zouaverne tilbage til Pariserporten og den dem saa vel bekjendte Vindebro; de kom gjennem den lille Flække i Nærheden af Palissaderne, hvorfra de havde forjaget Bajrerne. Hist og her krøbe enkelte Familier sammen i deres Huse, som vare gjennemborede af Kugler eller endog helt skudte sammen. Paa dette Sted ventede en tysk Stabsofficer de enkelte Kolonner af Rødbuxer. Efter Haanden som disse ankom, raabte han med høj Stemme: «Ad denne Vej her, mine Herrer af Fodfolket; ad den Vej der henne, mine Herrer Ryttere!», og Rytterne og Fodfolkene skiltes og stillede sig op til Højre og Venstre. En hel Time maatte disse store Skarer Mennesker staa og vente i al Støvet og Smudset; Sløvhed og mørk Ligegyldighed var traadt i Stedet for den rasende Harme; man taalte alle Ydmygelserne i Tavshed; mange kastede sig, overvældede af Træthed, ned paa Stenbunkerne langs Vejkanterne; de enkelte, som havde været saa heldige at beholde en Beskøjt eller en Stump røget Kjød tilovers, gumlede af alle Kræfter paa dette tarvelige Maaltid; ingen havde nogen klar Anelse om, hvor man skulde hen.

Efter en Times Forløb satte Fangernes Kolonner sig igjen i Bevægelse. Vejen var opblødt og bedækket med Vandpytter, og Soldaterne traskede i Vand til Anklerne. Langs Vejen var der med hvert Hundrede Skridts Mellemrum opstillet preussiske Pelotoner paa en Snes Mand; kolde og ubevægelige saa Sejrherrerne de lange Skarer af Franskmænd passere forbi, medens preussiske Ryttere med Pistoler i Hæn-

derne sprængte tværs over Markerne for at bringe de Fanger, som havde forvildet sig, tilbage paa den rette Vej; under disse Tilrettevisninger sparede de ikke paa drøje Sabelhug. De fangne Officerer og Soldater marscherede mellem hverandre uden nogen Orden; Respekten for de overordnede var forsvunden med Disciplinen; Rytterne undsaa sig ikke ved at puffe til deres Ritmestre, og de graa Overfrakker skubbede sig uden Sky op ad de guldgalonerede Frakkeærmer.

Den Vej, som Fangerne fulgte, førte dem langt om længe til en Bro, der var kastet over en Kanal og førte til en Slags Ø, som dannedes af Meuse; Floden gjør her en stor Bue, hvis to Yderpunkter nærme sig stærkt til hverandre og forenes ved den omtalte Kanal; saaledes dannes altsaa en Halvø, der kaldes Glaires eller Øen Iges, og her skulde de franske Fanger foreløbig bevogtes; her var rigtignok ingen Mure eller Volde, men Flodens og Kanalens Vande dannede, som Erfaringen senere viste, en Skranke, der var fuldt saa vanskelig at gjennembryde som en Fæstningsmur.

Iblandt de talløse Skarer af franske Fanger, som saaledes bleve drevne sammen paa Øen Iges, var ogsaa vor unge Ven Alfred og hans tapre Kammerater; de gamle Zouaver saa sig kun om med kolde Blikke, men de yngre paaskyndte deres Gang, som om de vilde maale Udstrækningen af den Plads, man gav dem til at tumle sig paa. Nogle Ansigter bare Præget af en mørk Sørgmodighed, men de fleste vidnede kun om Træthed; Vreden havde givet Plads for en dyb Nedslagenhed. «Nu skulle Plagerierne til at begynde», hviskede en Kammerat i Ørene paa Alfred. Den gamle Zouav, som den foregaaende Dag nær var kommen op at skændes med Hr. Alfred, kom nu hen til ham, slog ham paa Skuldrene og sagde bidende: «Du har da al Grund til at være fornøjet; man søger jo at krydre din Rekruttid med alle Slags Saucer. Har Du Tobak?», tilføjede han derpaa med forandret Tonefald.

Alfred følte Medlidenhed med den gamle Soldat; han kunde af hans slappe Miner se, hvor stor en Rolle Tobaken spiller i Soldatens Liv; en stoppet Pibe kan faa ham til at glemme alle Ulykker. Han fandt en Smule paa Bunden af sine Lommer og gav den gamle saa meget, man kan have mellem et Par Fingre; men han rørte ved sin Gavmildhed fuldstændig sin Kammerats Hjerte; »Du er dog en god Dreng», sagde han til Alfred og var nær ved at knuge hans Hænder fordærvede.

Halvøen Glaires bestaar af en lav Bakke, hvis Sider skraane jævnt ned til Meuse; der ligger her en lille Landsby, en ret anselig Avlsgaard og en Mølle; paa det Sted, hvor Kanalen staar i Forbindelse med Floden, er der anlagt en Dæmning for at vedligeholde Vandstanden i Mølledammen. Paa den modsatte Side af Meuse strække store Enge sig lige til Foden af de skovklædte Høje, som begrænse Synskredsen; disse Høje vare paa denne Tid endnu besatte af de preussiske Tropper.

Preussiske Officerer, med deres stive og afmaalte Holdning, kom og gik paa Øen; de anviste ethvert Hoved i den hele Armé af Fanger den Plads, hvor han havde at lejre sig. De lagde aldrig nogen Forlegenhed eller Raadvildhed for Dagen. En lille, spinkel, bleg og blond Lieutenant tjente som Fører for Zouaverne; de marscherede frem og gjorde Holdt paa hvert af hans Vink; undertiden føjede han et forklarende Ord til sine Pantomimer; i Haanden havde han en Lommebog, hvori han med bestemt Numer indførte enhver af de Fanger, hvortil han skulde svare. Klokken var nu bleven otte, for sidste Gang lod han Zouaverne gjøre Holdt paa den ene af Højens Skraaninger, pegede med Fingeren paa Jorden og sagde: «Her er Deres Plads, mine Herrer».

Ved Fangernes Fødder strakte Højen sig ned mod den mørke, mudrede Flod; et Lag fugtigt Grønsvær bedækkede den fede, lerede Jord. «Har Du valgt din Plads?», sagde en Kammerat til vor Ven Alfred, idet han strakte sig paa

Jorden, saa lang han var, «ellers kan Du gjerne faa det halve af min Seng». Alfred skyndte sig med at følge hans Exempel og søgte at glemme sin Kummer i Søvnens Arme. Da han atter slog Øjnene op, var han gjennemblødt lige til Skindet af Duggen og Regnen, og hans Plaid, der havde maattet gjøre Tjeneste som Overdyne, var saa vaad, som om den havde ligget i Floden. Gysende af Kulde rejste Alfred sig fra sit fugtige Leje. Det var endnu Nat, men Toppen af de fjerne Høje begyndte at træde skarpere frem mod det første matte Skjær af den gryende Dag. For paa én Gang at skaffe sig en oplivende Motion og stille sin Hunger fandt vor unge Frivillige paa at gaa ud paa Markerne for at redde sig nogle Kartofler, efter at han forgjæves havde gjennemsøgt sine Lommer uden at kunne finde en Bid Tvebak eller en Stump Kjød. Han havde imidlertid næppe gjort et halvhundrede Skridt, før han hist og her paa Markerne saa mørke Skygger staa i bøjede Stillinger og rode om i Jorden. Et ganske anseligt Tal Soldater havde havt den samme geniale Tanke som Hr. Alfred, og hver Kartoffelbusk i Omegnen var allerede gjennemrystet og undersøgt paa det aller omhyggeligste. «Længere borte er der imidlertid nok, naar Du skynder dig lidt», var al den Trøst, som han fik hos en Grenader.

Regnen faldt endnu i Strømme, men Alfred gik dog paa yderligere Opdagelsesrejser, og ved det første Skjær af den gryende Dag fik han til sin store Henrykkelse Øje paa en Flok Beder, der græssede paa en nærliggende Mark. «Her kunne vi faa Koteletter», udbrød en Kammerat, der ledsagede ham paa hans Opdagelser, og i fuld Løb styrtede begge Soldaterne løs paa en graaskjæget Olding, der støttede sig med begge Hænder paa sin Hyrdestav og hyllede sig i sin uldne Kappe.

«Hvor meget koster en Bede?»

«Ja jeg ejer dem jo egentlig ikke, og jeg véd ikke, om Ejeren ....» svarede Hyrden, idet han kløede sig bag Øret.

«Nævn kun en Pris».

«Naa ja, for Pokker!» gjensvarede den gamle og blinkede med Øjnene, «man kan jo nok tro, at en eller anden Marodeur har stjaalet et Dyr; det har man da set før».

«Ja, ganske vist».

«Ja, saa er det fire Francs».

Alfred gav ham fem Francs, tog Beden paa Skulderen og travede afsted med sit levende Bytte. Det gik snart som en Løbeild gjennem hele Lejren, at der græssede en Bedehjord i Nærheden, og Zouaver og afrikanske Jægere styrtede afsted som Folk, for hvem en Razzia ikke er nogen ukjendt Sag. Tallet paa Hyrdens Kunder steg øjensynlig, han fandt Behag i sin Spekulation, og hans Fordringer stege i samme Grad som hans Samvittighedsskrupler; de Dyr, der nylig havde staaet i fire Francs, vare en Time senere fyrretyve værd, og Flokken svandt hen som Dug for Solen.

Vor unge Frivillige havde nu sit Dyr, som ikke var saa ganske magert, og Øen skaffede ham Lyng nok til Brændsel. Men hvor skulde man nu finde Salt og Peber, og hvor skulde man navnlig opdrive Brød? Forespørgsler, glimrende Tilbud og Anmodninger vare lige frugtesløse, og Alfreds Kammerat var lige saa uheldig i sine Bestræbelser. Man maatte derfor finde sig i at sætte sig til Bords om en Bedefjerding, der var stegte i sit eget Fedt, medens et Par Kartofler, stegt i Asken, fuldstændiggjorde Maaltidet. Alfred havde nu Bedekjød til Frokost og til Middag tre Dage i Træk og fik sluttelig saa stor en Afsky derfor, at han kun med Møje kunde nøde Kjødet i sig; men den Time kom snart, da han ikke havde en Stump mere, han glemte sin Kræsenhed og længtes som den fortabte Søn tilbage til de svundne gode Dage. Saa længe dette Bedekjøds Regimente havde staaet paa, havde Alfred kunnet skaffe sig enkelte Øjeblikke, fulde af salig Vellyst; snart kom en Kammerat og tilbød ham en kvart Beskøjt, snart kom en anden med en Smule Kaffe. Denne Overflødighed blændede ham, men den fik ogsaa snart en Ende. Hvad der imidlertid var Toppunktet af Salighed, var

en Cigaret; thi Hr. Alfred havde jo ikke gjort Regning paa Fangenskabet og havde derfor med en Rigmands Ødselhed delt sit hele lille Forraad af Tobak ud til højre og venstre i den Tanke, at Soldaten under alle Vanskeligheder kan ty til sin Marketenterske.

Da Alfred nu en Morgen vankede om i Lejren, fik han Øje paa en Flok Soldater, som gestikulerede med mere end sædvanligt Liv og udstødte høje Raab. Han nærmede sig og saa en Zouav staa midt i Kredsen af en ivrig kjøbelysten Flok og sætte en Cigaret til Auktion. Papirhylstret indeholdt en ubeskrivelig Blanding af Tobaksstøv og Brødsmuler, som Zouaven med stor Omhyggelighed havde samlet sammen paa Bunden af sine dybe Buxelommer. Enhver bød, saa højt han formaaede at gaa, fire, fem, ti og femten Sous, og det ikke for at gjøre Cigaretten til sin udelukkende Ejendom, men for at skaffe sig den kostbare Ret at kunne ryge et vist Antal Drag af Cigaretten. Man trængte sig sammen om Sælgeren som i en Auktionssal; en Korporal bød en Franc, men Alfred bød det dobbelte; en Gysen gjennemfor Skaren ved dette storslaaede Bud, og for en Pris af fyrretyve Sous i klingende Mønt fik Alfred sig tilslaaet den Ret at ryge en Tredjedel af Cigaretten samt den extra Fordel at gjøre Begyndelsen. De øvrige Kjøbere stillede sig op omkring ham, Cigaretten blev maalt, en sort Kreds blev trukken ved Tredjedelen af dens Længde, og ti Par begjærlige Øjne fulgte Ildens Fremskriden, medens Alfred holdt den kostbare Cigaret mellem sine Læber.

I de to, tre første Dage af Fangenskabet havde det været afvexlende Solskin og Regnvejr, men en Morgen var Himlen ganske overtrukken med sorte Skyer, og Regnen strømmede ned med en Vedholdenhed og en Regelmæssighed, som kunde bringe et Menneske til at gaa ud af hans gode Skind. Henimod Aftenstid søgte vor unge Ven, der var saa vaad som en druknet Mus, Ly i et af de smaa Soldatertelte. Der laa syv, otte Soldater stuvede sammen i et Rum, hvor næppe

tre eller fire Mand vilde have havt Plads til at strække sig. Da Alfred var kommen sidst, maatte han lægge sig ved den nederste Ende af Teltet. Efter en Times Forløb blev han imidlertid vækket af tunge Regndraaber, som faldt ned i Ansigtet paa ham. En Sergent, der følte sig besværet af hans Urolighed, aabnede søvnig sine Øjenlaag, og sagde: «Det er Regnen». «Mange Tak for god Oplysning», svarede Alfred høflig, indtog en anden Stilling og søgte at danne sig et Værn mod Regnbadet af sin gode og solide Hætte. Efter en Times Forløb havde han imidlertid en ubestemt Fornemmelse af, at han pludselig fik sig et koldt Bad; han drømte tillige, at en usynlig Vandhane vedholdende udgød en Strøm iskoldt Vand over hans Legeme; han vaagnede gysende og fandt, at Drømmen ikke havde været helt urigtig; han laa nemlig i en Sump, og Vandet plaskede om hans Skuldre og langs hans Ben. Alfred rejste sig halvt op, og den samme Sergent, som allerede én Gang havde talt, kastede nu et nyt Blik hen til ham og sagde ligegyldig: «Det er Afløbsrenderne». Saaledes forholdt det sig ogsaa i Virkeligheden; den vedvarende Regn havde fyldt de Render, som vare gravede langs Teltets Sider, Vandet var gaaet over Kanterne og overskyllede den stakkels Fyr, som havde ligget i Nærheden.

Saaledes gik denne og flere lignende Nætter hen. Regnen vedblev at strømme ned, og Meuses Bredder indbylledes i et Taageslør. Preusserne havde begyndt en Slags Uddeling af Levnetsmidler; den bestod af en halv Beskøjt til Mand hver anden Dag. Man strømmede dog i Mængde til denne Uddeling, der lige saa meget var en Adspredelse som en Lindring i Fangenskabets Lidelse. Med denne magre Ration maatte man se at lade sig nøje; til at drikke havde man jo Flodens Vande, og man gik da ogsaa i store Flokke ned til dens Bredder for at fylde sine Feltflasker. En saadan Levevis og dette afskyelige Vejr gjorde lyst mellem Fangerne; den, som blev syg, var fortabt; thi et Anfald af Feberen var Døden, da der hverken var Læger eller Lægemidler; man havde

kun Jorden til Soveplads og en kvart Beskøjt om Dagen for ikke at dø af Hunger.

Vor Frivillige havde stiftet Bekjendtskab med en anden ung Frivillig ved Navn Didier, der stod ved de afrikanske Jægere. Han havde et rent Mælk-og-Brøds Ansigt, men var livlig som en Fugl og tapper som en Løve; hverken Anstrengelser eller Uheld syntes at bide paa denne kraftige Karakter; han rystede dem af sig som en Nyfoundlænder, der har taget sig en Dukkert. En Dag tilbød Didier sin Ven Alfred en Fjerdedel af sin Beskøjt. «Hvad har Du da selv?», spurgte denne ham. «Aa, jeg er ikke sulten». Da Alfred dog betænkte sig paa at tage mod denne ædelmodige Gave, tilføjede Didier leende: «Naar Du paa ny faar fat i en Bede, kan Du jo give mig et Laar til Gjengjæld»; derpaa rakte han sin Ven Haanden og fjernede sig langtsomt. Alfred lagde dog Mærke til, at Vennens Øjne bare Præget af en dyb Sørgmodighed, og Mindet om disse Øjne randt ham hele Aftenen uvilkaarligen i Hu. Da han den næste Morgen strejfede om, stødte han paa fire Soldater, der bare en Død paa en Baare. «Véd Du, hvem der kommer forbi dér?» spurgte en Sergent ved Alfreds Kompagni ham. «Nej!» «Det er din Jæger». Alfred ilte hen til Baaren; den Døde var virkelig Didier. «Man vidste godt hos os, at han var fortabt», sagde en af de Ryttere, der bare den Døde, til Alfred, og med Taarer i Øjnene fulgte denne nu sin Ven til hans sidste Hvilested.

Man kunde ikke gaa et Øjeblik ud at spasere uden at træffe paa et af disse sørgelige Ligfølger. I Reglen laa Liget paa en Baare, der var lavet af to Grene, som man havde bundet sammen med to mindre Tværstykker; undertiden toge fire Soldater simpelthen den Døde ved Armene og Benene og kastede ham ned i et Hul, som man havde gravet i al Hast og atter skyndte sig med at dække til med et Par Lag Grønsvær. To, tre Stykker af den Dødes Kammerater fulgte

ham til det sidste Hvilested; den næste Dag tænkte ingen mere paa ham; det hele var som et stort Lotteri.

Langsomt snege Timerne og Dagene sig hen under denne Regn og denne Uvirksomhed; man søgte saa meget som muligen at slaa Tiden ihjel ved at spasere frem og tilbage, og navnlig havde Meuses Bredder en vis Tillokkelse for de stakkels Fanger. Man kunde næppe gjøre hundrede Skridt langs Floden uden at faa Øje paa Lig af Mennesker og Dyr, som dreve ned ad Strømmen. Af og til stødte man paa Lig, der vare drevne ind mellem Sivene; hist laa en Vincennesjæger, her en Ulan; ethvert Korps i de to Armeer havde ladet nogle Repræsentanter tilbage i Flodens dunkle Vande. Tilskuerne fulgte med Øjnene Ligene, som langsomt bleve drevne videre af Flodens Bølger eller ogsaa bleve staaende mellem Sivene i alle Haande skrækkelige Stillinger; blandt dem var der maaske Ynglinge, der for en Maaned siden havde sunget «den tyske Rhin» paa Pariserboulevarderne; nu var deres Dødskamp endt i Flodens Mudder.

Den første Gang, Alfred saaledes spaserede hen ad Møllen til, saa han Ligene af to Soldater, en Franskmand og en Preusser, sidde fast mellem Stenene paa Mølledæmningen og langsomt vugges op og ned af Bølgerne; af og til kom Hovederne og Armene i Bevægelse, og de Døde fik en vis gyselig Lighed med levende Mennesker; endnu fire Dage senere laa Ligene paa samme Sted.

Om Aftenen, under det usikre Lys fra den overtrukne Himmel, troede Soldaterne at se alle Slags underlige Syner og Skikkelser paa de mørke Bølger; en stor Part heraf maatte man vel skrive paa deres opskræmmede Indbildningskrafts Regning; men den nøgne Virkelighed kunde dog af og til frembyde et Skue af den mest rædselsvækkende Karakter. En Morgen kom Alfred saaledes af en Hændelse ned til en

lille Vig fra Floden paa et Sted, hvor han ikke før havde sat sin Fod. Han var i Begreb med at fylde sin Feltflaske, da en af Kammeraterne stødte ham paa Albuen og sagde til ham: «Har Du set det?» Alfred slog Øjnene op og fik en tre, fire Alen fra Bredden Øje paa Liget af en Kyradser, der var dreven fast paa en lille Sandgrund; hans Hoved var halvt forsvundet under et Leje af høje Planter, men hans Fødder, der stak i de tunge Ridestøvler, og hans Legeme med det funklende Kyrads ragede op af Vandet; hans behandskede Haand hvilede paa det mudrede Leje og havde grebet fat om en Klynge Sværdliljer, saa at man af den stakkels Kyradsers hele Stilling maatte faa det Indtryk, at Døden havde overrasket ham paa samme Sted. Et Par Ravne flagrede med tunge Slag omkring Øen og havde allerede hakket Ligets Ansigt i Stykker; det hele frembød et saa rædselsvækkende Skue, at det længe forfulgte Alfred vaagen og i Drømme.

Paa senere Spasereture stødte Alfred ikke saa sjelden paa Soldater, der havde slaaet sig til Ro om Liget af en Hest, som de havde trukket op af Floden, og hvoraf de nu med Knive flængede sig Strimler af Kjød; undertiden knurrede disse Stakler ligesom Bulbidere, naar de bleve forstyrrede i deres Maaltider. Alfred kunde dog aldrig selv bekvemme sig til at nyde noget af dette modbydelige Kjød, skjønt han led meget af Hunger; thi man bliver hurtig færdig med en Kvart Beskøjt, hvor haard den end er. Det var næsten heller ikke længere muligt at faa Fingre i en Kartoffel, saa hyppig var Jorden bleven omrodet og undersøgt af tusinde Hænder. En Dag havde Alfred saaledes allerede forgjæves afsøgt en Snes Furer og spændte sit Bælte fastere om Livet for at dæmpe sin Sult, da en Kammerat, en Marseillaner, som engang havde faaet et Stykke Bedekjød af Alfred, tiltalte ham og sagde:

«Se, der er nu Møllen».

«Ja, jeg kjender den godt; endnu igaar snusede jeg selv omkring den, men der er hverken Kyllinger eller Ænder, slet intet mere».

«Det er sandt nok, men jeg har Øjnene med mig», vedblev Marseillaneren, idet han med en udtryksfuld Gebærde førte Fingeren til Øjnene. Da han var bekjendt som en snu Krabat og for at have en Næse som en Sporhund, hvad Levnetsmidler angik, fortsatte Alfred Samtalen og bad ham forklare sig lidt nøjere.

«Nu vel! Mølleren har ganske vist intet Fjerkræ mere, men han har dog endnu noget andet».

«Mel», afbrød Alfred ham med et Glædesudraab, «ja maaske endog Korn».

«Nej, men nok Klid. Kom og lad os se ad».

Alfreds Begejstring lagde sig rigtignok en Del, men han fulgte dog sin Kammerat. «Jeg faar da vel ogsaa noget med, ikke sandt? Thi det maa betales», vedblev Marseillaneren. Alfred svarede ham med et bekræftende Nik, og de ankom i Løb til Møllen, men her stod man allerede i Rækker. «Se, det frygtede jeg nok for», udbrød Marseillaneren med en Tone, fuld af blandet Skuffelse og Fortvivlelse.

Mølleren solgte til enhver af de ankommende Klidet fra sin Mølle, men kun for rede Penge og i smaa Portioner. Et Pund Klid kostede 44 Sous (4 ℳ 12 ß dansk), og endda maatte man vente to eller tre Timer for at være saa heldig at komme til. Alfred fik et Pund med sig, rørte det ud med Vand i sin Brødbakke og havde saaledes nu to Retter om Dagen, en Kvart Beskøjt og en Tallerken med udblødet Klid.

Et saadant Liv, fuldt af Nød og Savn, maatte hvile tungt selv paa den kraftigste Natur, og man kunde ikke forudse nogen hurtig Ende derpaa. I Begyndelsen havde man overladt Opsynet med Fangerne til Officerer; men snart nøjedes man med at anvende Underofficerer; de havde ogsaa det Hverv at uddele Levnetsmidlerne, og Soldaterne fik nu ikke

engang deres tarvelige Portioner ubeskaarne. Modløsheden medførte den største Uorden; enhver søgte kun at sørge for sig selv; den, som kunde stjæle en Kammerats Part, beholdt sit Bytte, og der opstod de voldsomste Kævlerier om Tabet af en Beskøjt. Enkelte franske Generaler gjorde, hvad der stod i deres Magt, for at forbedre deres Soldaters Skæbne, fremfor alle navnlig General Ducrot, som lige til det yderste anvendte alle mulige Midler for at komme dem til Hjælp. De tyske Myndigheder vendte imidlertid det døve Øre til under alle disse Henvendelser og lode Franskmændene omkomme paa deres Marskø. Foruden alle disse Afsavn, der næsten toge sig ud som overlagte Pinsler, kunde man af og til være Vidne til Scener, der fik ens Kinder til at blusse af Skam. Preussiske Officerer besøgte Øen til enhver Tid og bemægtigede sig uden at blues og paa den mest uforskammede Maade de franske Officerers Heste med Sadler og Ridetøj, vel at mærke for deres egen Bekvemmeligheds Skyld. Ved saadanne Lejligheder kunde man se de stakkels franske Officerer tygge deres Knebelsbarter og bide sig i Læberne af Harme. Mere end én af dem blev ganske blanket af; Alfred saa ved en saadan Lejlighed en fransk Officer putte sin Haand i sit Bælte og spørge den Preusser, som udplyndrede ham, om han ikke ogsaa vilde have hans Ur. «Ich verstehe nicht», svarede denne, som for øvrigt fuldkommen vel forstod Fransk. Man maa have været Vidne til saadanne Scener for at tro dem mulige. En af disse besporede Preussere, som gjennemstrejfede Øen, mødte en Dag en fransk Officer, som kom forbi til Hest, og opfordrede ham til at stige af. En Fange kan vanskelig hævde sin Karakter som Mand; den omspurgte Officer i det mindste adlød Preusserens Befaling, og denne steg nu op, lod Hesten gaa i Skridtgang, derpaa trave og galopperede sluttelig afsted, idet han gav den franske Officer et koldt Nik og sagde: «Det er godt, min Herre! Den beholder jeg».

Ved saadanne Lejligheder var ingen Modstand mulig; men man kan vel forstaa, at den Tanke maatte opstaa hos mangen en Fange, om det da ikke var muligt at slippe bort fra dette Helvede. Det var imidlertid lettere at fatte en saadan Plan end at sætte den i Værk. Paa den ene Side var Øen omgiven af Kanalen; men her førte kun den ene, ovenfor omtalte Bro over til Øen, og ved denne Bro stod der to ladte Kanoner, hvis gabende Mundinger vendte lige mod Lejren; desuden var der her en talrig og paapasselig Vagt. Paa denne Kant var der altsaa intet at haabe. Paa de øvrige Sider løb Meuse i en stor Krumning omkring Øen, og paa Flodens modsatte Bred laa, med Mellemrum af syv, otte Hundrede Alen, forskjellige Pelotoner i Bivouak; mellem hver af disse Bivouaker spaserede et Par Skildvagter frem og tilbage uden at tabe Øen af Sigte. Naar Natten kom, blev Posternes Antal fordoblet, og mere end én Gang bleve de franske Fanger vækkede af deres Søvn ved Skud, hvis Betydning de meget vel fattede, og som viste dem, at disse Skildvagter holdt god Vagt.

Trods alle disse Vanskeligheder besluttede Alfred dog at gjøre et Forsøg paa at undkomme. En Nat sneg han sig altsaa ned til Meuse; Flodens Bred var øde, men man kunde skjelne de fjendtlige Bivouakers Baal paa den modsatte Side. Ved det svage Skjær fra den graa, med Skyer bedækkede Himmel kunde man øjne mørke, ubestemmelige Masser, som dreve frem og tilbage paa Flodens Vande; de dukkede ned og kom atter frem. Alfred nølede et Øjeblik, men klædte sig derpaa af fra Top til Taa, idet han kun beholdt et Par Underbenklæder paa. Han gik derpaa ud i Floden, Vandet naaede ham allerede til Midten af Livet, og han kunde paa Bundens Skraaning fornemme, at han snart vilde miste sit Fodfæste, da en sort Masse langsomt drev forbi, strejfede hans Bryst, dukkede ned og forsvandt. En frygtelig Gysen paakom ham ved Tanken om saaledes at svømme ned ad den mørke Flod med Lig til Rejsefæller. Han blev greben af en

nervøs, en uimodstaaelig Frygt og veg tilbage næsten mod sin Vilje med sine stirrende Øjne fæstede paa denne ubestemmelige Masse, som langsomt drev videre. Halvt lammet af Skræk naaede han tilbage til Flodbredden, hvor han segnede om.

Den næste Dag gjensaa han det samme Sted, hvor han havde søgt at komme over Meuse. Paa Flodbredden kunde han endnu skjelne nogle af sine Fodspor, og et Par Skridt længere ned ad Floden, paa en Mudderbanke, der var bevoxet med lidt Siv, laa Liget af en ung Turko, hvilket Alfred ikke havde set den foregaaende Dag; begge Ligets Arme vare strakte frem og begravede i Mudderet, medens Flodens Bølger langsomt gyngede hans Hoved op og ned. Man fortalte Alfred, at Turkoen havde forsøgt paa at flygte bort den foregaaende Dag, men var bleven ramt af to eller tre preussiske Kugler og ikke havde havt Styrke til at naa Bredden igjen. Det var vel hans Lig, som havde strejfet Alfreds Bryst, da han stod paa Nippet til at kaste sig ud i Floden, og saaledes havde den stakkels Fyr maaske efter sin Død frelst dennes Liv.

Otte Dage efter Slaget ved Sedan var Meuse altsaa endnu fuld af Lig; men samtidig ligesom udspyede Øen Iges Masser af Døde; man kunde tælle dem i Hundredvis. De preussiske Myndigheder bleve sluttelig bange for denne Sagernes Tilstand, thi der var jo en Mulighed for, at den Smitte, som decimerede den besejrede Armé, ogsaa kunde naa derres sejrrige Tropper.

«Véd Du det», sagde en Dag en af Alfreds Teltkammerater til ham, «at Lysttogene til Preussen nu skulle tage deres Begyndelse?»

Den næste Dag begyndte man virkelig at bortrømme de syge; nogle af disse Stakler vare saa svage, at de næppe kunde slæbe sig afsted. Efter de syge vilde Rækken komme til Officererne; enhver af disse havde Ret til at tage en Ordonnans med sig. Alfred fik da en lys Ide, ilte til sin gamle

Ven Kapitajnen og bad ham om at anvende sin Indflydelse, for at han kunde blive ansat som Oppasser hos en eller anden af de franske Officerer, som stode for Tur til at bortsendes. Hans gamle Ven modtog ham med Velvilje og fremstillede ham for en anden Kapitajn, hos hvem Alfred da ogsaa blev anbragt, skjønt han havde mange og farlige Konkurrenter. Om Aftenen kunde han berette denne Nyhed til sine Sengekammerater i det Telt, hvor det regnede saa meget. «Allerede Officersoppasser!» udbrød den ældste af Flokken halvt misundelig ved denne Efterretning.

Om Aftenen fik Alfred den Befaling at holde sig beredt den næste Dag ved første Morgengry. Han gjorde Regning paa, at Regnen nok skulde forhindre ham i at forsove sig, og blev heller ikke skuffet i denne Forventning; den næste Morgen, den 10de September, tog han Vejen til Broen efter først at have aflagt et sidste Besøg i Møllen. De to Kanoner vare endnu paa deres Plads, og Preusserne vare under Vaaben. Efter Haanden samledes den Flok af Fanger, som skulde udgjøre den nye Sending. Der var truffet den Bestemmelse, at de højere Officerer, Kapitajnerne iberegnede, skulde køre paa en Slags plumpe Brædevogne, medens Lieutenanterne og Underlieutenanterne samt Ordonnanserne skulde gaa til Fods.

En preussisk Oberst, som havde Vagten ved Broen, gav en Befaling, en Adjudant raabte: Marsch, og Kolonnen satte sig i Bevægelse. Efter at være passeret Broen maatte Fangerne atter vende tilbage til Sedan ad den samme Vej, ad hvilken de vare komne til Øen. Kolonnen standsede et Øjeblik i Forstaden. Alfred benyttede sig af dette Holdt og stillede sig med en hel Del Fanger i Række foran en Bagerbutik. Ogsaa preussiske Soldater blandede sig i denne Skare; en af disse, en brutal Karl, skubbede til sine Naboer; disse knurrede mod ham, og han blev uforskammet. En Samtale mellem Folk, som lide af Hunger, gaar hurtig over i Kævlerier; Kævlerierne vare lige paa Nippet til at udarte til Haand-

gribeligheder, da en Officer lagde sig imellem og spurgte efter, hvad der gik for sig. Fangerne erklærede enstemmigen, hvad der ogsaa var Sandhed, at Preusseren havde villet lade sig betjene, før Turen kom til ham, og at han havde trængt sig frem gjennem Rækkerne som en gal Mand, idet han puffede og slog om sig til alle Sider. Officeren befalede nu Soldaten at trække sig tilbage, men denne, som vel havde drukket et Par Glas Brændevin over Tørsten, brølte op, at han ikke vilde vige, og at han vilde have sit Brød, hvad det end skulde koste. Uden at svare tog Officeren en Revolver frem af sit Bælte, trykkede af og knuste Hovedet paa Soldaten, der faldt om som en livløs Masse, uden at nogen af hans Kammerater rørte sig til hans Forsvar.

Fangerne marscherede fra Pariserporten midt gjennem Sedan. Byen havde nu en Besætning af preussiske Landeværnstropper; hist og her saa man syge og saarede slæbe sig omkring. Indbyggerne saa med mørke Miner Fangerne trække forbi; naar de troede at kunne gjøre det ubemærket for Preusserne, søgte de at nærme sig nogle af Transporten og putte Brød og Stykker Kjød til dem, en Barmhjertighedsgave fra de ødelagte til de elendige. Hele Fangetransporten bestod omtrent af otte Hundrede Mand og var sammensat af Officerer af alle Vaabenarter; navnlig talte Rytteriet og Artilleriet talrige Repræsentanter. Man kunde kjende dem ikke blot paa Uniformerne, men ogsaa paa deres tunge Gang, som blev yderligere besværet af de store Støvler og Skridtbesætningen paa Benklæderne. Nu havde Fodfolkene en rig Lejlighed til at gjengjælde Rytternes tidligere Drillerier; men hvem kunde vel i dette Øjeblik tænke paa at drive Gjæk? Der var ikke Spor tilbage af den gamle galliske Munterhed, thi Følelsen af at være Krigsfange fortrængte alt andet. Officerer, som bare Medaillerne fra det russiske og det italienske Felttog, aftørrede hemmelig deres Taarer; det var, som om denne uendelige Række af Fanger bar Sorg over hundrede Aars Sejre, der vare som udslettede

ved én Dags Skændsel. To stærke Pelotoner Fodfolk droge med som Eskorte, den ene i Spidsen, den anden bag efter Transporten. Paa begge Sider af Vejen gik ydermere Skildvagter med ladte Geværer paa Skuldrene, og man havde underrettet Fangerne om, at de havde Ordre til at fyre ved den mindste Smule Optøjer. Endelig var der ogsaa de allestedsnærværende Ulaner, som med Pistoler i Hænderne og i skarpt Trav fore frem og tilbage fra Fortroppen til Bagtroppen.

Vejen var furet af dybe Hjulspor, og Karrerne skumplede op og ned. Hist og her fik man Øje paa nedbrændte Straahytter, fældede Træer og ødelagte Marker; navnlig frembød Bazeilles det sørgeligste Syn; det var, som om en Skypumpe var gaaet hen over den; alt var her kastet omkuld. Byen var kun en eneste Sammenhobning af knust Tagværk og sammenstyrtede Mure, af forkullede Møbler, af itubrækkede Bræder og Bjælker, af Karrer i Stumper, af knækkede Plove og Harver, af Dørre og Vinduesskodder, som tildels endnu hang ved deres Hængsler, af halvt forbrændte Aadsler af Husdyr, som vare ramte af Kuglerne eller overraskede af Ilden. Ogsaa Haverne vare ødelagte, Vinrankerne og Frugttræerne vare sværtede af Røgen, overalt saa man Spor af Ild. Man gik paa Stumper af Granater; Levninger af Vaaben laa alle Vegne, og en knirkende Metallyd lod sig høre ved hvert Fodtrin. Hist og her kunde man paa Murfladerne finde brede Spor af sort, størknet Blod, eller en blodig Haand havde efterladt Aftryk af sine fem Fingre paa Kalkpusset; paa Hækkerne fandtes der overalt Stumper af iturevne Klædninger; paa en Busk laa endnu to smaa Barnestrømper, som vare udhængte der til Tørring. En lille Hytte var bleven knust af en Granat, der var ikke en hel Rude i noget af Vinduerne, men i en af Vindueskarmene stod to smukke Urtepotter af blaa Fajance. Der herskede i Byen en afskyelig Stank af alle de i Forraadnelse gaaede Lig. Kort sagt, det stakkels Bazeilles var som hjemsøgt af alle Dødens

og Ødelæggelsens Afskyeligheder. Enkelte ulykkelige vankede som forstyrrede omkring mellem Ruinerne; en Familie, klædt i Pjalter, havde lejret sig under et Halvtag og betragtede med forvildede Blikke Skaren af de forbidragne Fanger; den søgte rimeligvis efter sin ødelagte Arne; dens Elendighed overgik endog de stakkels Fangers. Soldaterne tilkastede dem Stumper af Beskøjter.

Dog, vore Læsere have vist alt faaet et tilstrækkelig stærkt og gribende Indtryk af alle de Ulykker, som ramte den ene kejserlige franske Hær ved Sedan. Forsaavidt de have følt nogen Interesse for den beskedne unge Helt, som af og til er optraadt i Fortællingens Løb, og hvis kunstløse Beretning her fremtræder i en forkortet og omarbejdet Form, da kunne vi trøste dem med, at han paa Transporten var saa heldig at unddrage sig Preussernes Opmærksomhed og redde sig over Grænsen til Belgien, hvorfra han atter naaede tilbage til Paris; senere kæmpede han paa ny som Frivillig ved fjerde Zouavregiment. Derimod ville vi ikke følge den sørgelige Kolonne videre paa dens Vej gjennem Frankrig. Ens Sind og Hjerte oprøres ved at læse om alle de unødvendige og systematiske Grusomheder, som de sejrende Preussere fandt det kristeligt og humant at paalægge de ulykkelige Fanger. Afsted, Dag ud og Dag ind, maatte Soldaterne og Officererne marschere. Styrtede en Mand af Udmattelse og Sygdom, regnede det ned med Kolbeslag over ham; sloge disse ikke til, hjalp Bajonetterne efter, til han med gjennemboret Skind og blodigt Kjød ravede videre. Men var det aldeles umuligt at faa den ulykkelige videre, lod man ham ligge til den næste preussiske Peloton, som havde det

Hverv at rense Vejen. Man fortalte, at de ulykkelige, som bleve liggende i Grøvterne eller under Buskene ved Vejkanten, ubarmhjertig bleve skudte ned af den følgende Peloton. At den preussiske Grusomhed kunde gaa saavidt, at man behandlede de Fanger, der ikke kunde følge med, som Desertører, er jo dog næsten utænkeligt; men saa meget staar dog fast, at man aldrig ved det følgende Raststed saa noget til dem, som vare blevne ladte tilbage, og som med Lethed kunde have været optagne paa Officerernes Karrer.

Er det ovenstaaende nu end, som sagt, vel kun Overdrivelser, der maa tilskrives de franske Soldaters ophidsede Indbildningskraft, ere de Par følgende Smaascener derimod vistnok saa meget desto sandere, og de karakterisere tilstrækkelig hele det preussiske Væsen. De franske Bønder maatte, som naturligt var, føle deres Hjerter bløde ved Synet af deres Landsmænd, der, udmattede af Anstrengelser og Tørst, dreves fremad som saarede Dyr. Det kunde derfor vel hændes, at de stillede Krukker med Vand eller Skaale med Mælk langs Vejkanten, saa at Fangerne med Lethed og uden Forstyrrelse af Ordenen vilde have kunnet gjøre sig til Gode med disse Forfriskninger. Men hvis en af Fangerne vovede at nærme sig disse fristende Kar, væltede de preussiske Soldater Krukkerne eller Skaalene med et Spark; af og til paatoge Officererne sig selv dette ædle Hverv, og naar da en Krukke gik sønder, eller en Tinspand sparkedes frem og tilbage langs Vejen, kunde de briste i Latter herover. Et andet Sted marscherede Fangekolonnen gjennem en Landsby, medens en Bonde stod i sin aabne Dør, skar et stort Brød i Stykker og delte dem ud i Almisse til nogle Fattige. En af Fangerne traadte lidt ud af Rækken og rakte Haanden ud for at faa sig et Stykke; men den preussiske Soldat, som var ham nærmest, hævede i det samme sin Bøsse og gav Fangen et saa voldsomt Kolbeslag over Lænderne, at han tumlede om, saa lang han var. Med Møje rejste han sig

atter og vaklede videre med sine Landsmænd; men Soldaten maa vel kun have gjort sin Pligt, thi ingen preussisk Officer satte ham i Rette eller viste blot med en Mine, at han misbilligede hans raa Adfærd.

Saaledes marscherede det første hundrede Tusinde af Napoleon III's Tropper over Rhinen.

F. C. GRANZOW.